

VIII. ÉVFOLYAM. 1-2. SZÁM.

1919. JANUÁR-FEBRUÁR.

IRODALOM- TÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
HAVI FOLYÓIRATA.

SZERKESZTI :

PINTÉR JENŐ.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.
BUDAPEST. 1919.

TARTALOM.

Tanulmányok.

	Lap
Zsigmond Ferenc: Vas Gereben	1
Gyöngyösy László: Pósa Lajos. I. rész	23
Loósz István: Endrődi Sándor. I. rész	34

Értekezések.

Lakatos Vince: Arany János mint zeneszerző	40
Szigetvári Iván: Fáy András Bélteky Háza	44
Tolnai Vilmos: Csokonai Dorottyaéhoz	46

Tudományos irodalom.

BEÖTHY ZSOLT, a Szily-emlékkönyv, a Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtára, LUKÁCS GYÖRGY, VÁRADY IMRE, KÓRÖSI ALBIN, RIEDL FRIGYES, GORZÓ GELLÉRT, KÓRÓS ENDRE, KOVÁCS SÁNDOR, Borzovai NAGY OTTÓ, GULYÁS JÓZSEF, LÁZÁR BÉLA, MAUKS KORNÉLIA, SIKLÓSSY LÁSZLÓ könyveinek ismertetése és bírálata	48
---	----

Szépirodalom.

BAJZA JÓZSEF és GYULAI PÁL a kritikáról. — LENDVAI ISTVÁN, ZEMPLÉNI ÁRPÁD, TARCZAI GYÖRGY, KASSÁK LAJOS, BIRÓ LAJOS, MOLY TAMÁS, RÁKOSI VIKTOR, OLÁH GÁBOR, VEÉR IMRE, MARIAY ÖDÖN, SZOMORY DEZSÓ, DRÉGELY GÁBOR, GORZÓ GELLÉRT, GÖMÖRI JENŐ, HUSS RICHARD könyveinek ismertetése és bírálata	67
---	----

Folyóiratok Szemléje.

A Cél, Akadémiai Értesítő, Budapesti Szemle, Esztendő, Ethnographia, Huszadik Század, Irodalomtörténeti Közlemények, Juventus, Ma, Magyar Figyelő, Magyar Kultura, Magyar Nyelvőr, Mult és Jövő, Nyugat, Uránia; — A Hét, Erdélyi Szemle, Élet, Figaró, Sárospataki Református Lapok, Színház és Divat, Új Idők, Új Nemzedék, Vasárnapi Ujság, Vágóhíd; — Alkotmány, Budapesti Hírlap, Komáromi Ujság, Magyarország, Népszava, Pesti Napló, Világ, Virradat; — Gőteborgs Aftonblad, Nord und Süd irodalmi vonatkozású cikkeinek szemléje	94
--	----

Figyelő.

Négyesy László beszéde Beöthy Zsolthoz. — Andor József. — A magyar tudományos testületek szövetsége. — Az új esztétikai stílus. — A magyar futuristák. — Színész-kultusz, szerzői ház. — A mozika államosítása. — Iróli tiszteletdíjak. — A fővárosi ifjúság és a hírlap-irodalom. — Helyreigazítás. — Egy l-vél körül. — Marót és Madách. — Egy Petőfi-cikkhez. — A megkorrigált Petőfi. — Mikszáth és Vahot Imre. — A magyar hunmondák eredete. — Német foglalás. — Magyar írók élete és munkái. — Régi magyar írók ízléses kiadásai. — A Bethlen-Könyvtár. — Magyar írók Társasága. — Elhunytak. — Egyetemi előadások. — A M. T. Akadémia. — A Kisfaludy-Társaság. — A Petőfi-Társaság. — A budapesti időszakos sajtó. — Új könyvek. — Társasági ügyek	115
A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjainak névsora	151

~~757-1949~~

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
===== HAVI FOLYÓIRATA. =====

SZERKESZTI

PINTÉR JENŐ.

~~10526~~

ézet]

===== NYOLCADIK ÉVFOLYAM. =====
KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.
===== BUDAPEST. 1919. =====

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1911-ben alakult. Célja a magyar irodalomtörténet művelése. A Társaság felolvasásokat rendez, gyűléseket tart, kutatásokat támogat s havi folyóiratot ad ki. Tagja lehet a magyar irodalomtörténet minden barátja.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, július és augusztus kivételével havonként egyszer jelenik meg. Egy-egy füzet terjedelme átlag négy ív. A tagok évi tagsági díjuk fejében kapják. Iskolák, könyvtárak, társaskörök az évenként megállapított előfizetési árért rendelkezhetnek meg.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tisztikara 1919-ben: Elnök: Beöthy Zsolt. Alelnökök: Dézsi Lajos, Négyesy László, Szász Károly, Zoltvány Irén. Titkár: Vizsota Gyula. Szerkesztő: Pintér Jenő. Jegyző: Zolnai Béla. Pénztáros: Ágner Lajos.

Az Irodalomtörténet dolgozótársai 1919-ben: Alszeghy Zsolt, Ágner Lajos, Baranyai Zoltán, Baros Gyula, Battlay Geyza, Béteky László, Binder Jenő, Császár Elemér, Császár Ernő, Dalmady Ödön, Galamb Sándor, Gulyás Pál, Gyalus István, Gyöngyösy László, Heinrich Gusztáv, Horváth János, Husztiné Révhegyi Rózsi, Király György, Lakatos Vince, Lám Frigyes, Leffler Béla, Loósz István, Marczinkó Ferenc, Négyesy László, Oberle Károly, Pais Dezső, Perényi József, Pétzeli Imre, Pintér Jenő, Riedl Frigyes, Rubinyi Mózes, Sik Sándor, Schuschny Henrik, Szász Károly, Szigetvári Iván, Szinnyei Ferenc, Szóts Gyula, Tolnai Vilmos, Vargha Gyula, Velezdi Mihály, Vizsota Gyula, Zolnai Béla, Zoltvány Irén, Zsigmond Ferenc. Összesen: 44.

53

TARTALOM.

Tanulmányok.

	Lap
<i>Gyöngyösy László</i> : Pósa Lajos. I—II.	23, 177
<i>Loósz István</i> : Endrődi Sándor. I—II.	34, 218
<i>Zsigmond Ferenc</i> : Vas Gereben	1

Értekezések.

<i>Lakatos Vince</i> : Arany János mint zeneszerző	40
<i>Schuschny Henrik</i> : Toldy Ferenc és Goethe	259
<i>Szigetvári Iván</i> : Fáy András Bélteky Háza	44
<i>Szinnyei Ferenc</i> : Arany Toldi Szerelmének forrásai	246
<i>Tolnai Vilmos</i> : Csokonai Dorottyájához	46
<i>Tolnai Vilmos</i> : Egy Petőfi-adat	263

Tudományos irodalom.

(Munkatársak: *Baranyai Zoltán, Baros Gyula, Bélteky László, Gulyás Pál, Gyalus István, Heinrich Gusztáv, Husztiné Révhegyi Rózsi, Király György, Oberle Károly, Perényi József, Pétzeli Imre, Pintér Jenő, Szinnyei Ferenc, Szóts Gyula, Velezdi Mihály.*)

A Dugonics-Társaság jelentései. <i>B. Z.</i>	63
A Dugonics-Társaság Tömörkény-émlékünnepe. <i>B. Z.</i>	64
A Gyöngyösy Irodalmi Társaság Évkönyve. IV. köt. <i>Baros Gyula</i> ..	273
A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. 51. köt. <i>Velezdi Mihály</i>	272
A Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtára. <i>Pintér Jenő</i>	52
A nagyszalontai polg. leányisk. értesítője. 1918. (r.)	66
Anno 1919. (r.)	275
Bács-Bodrog Vármegyei Tört. Társ. Évkönyve. 33. évf.	65
Baros Gyula: Arany, Petőfi és a ponyvairodalom. <i>Pétzeli Imre</i> ..	269
Beöthy Zsolt: A magyar irodalom kis tükre. <i>Husztiné Révhegyi Rózsi</i>	48
Borzovai Nagy Ottó: Zsupra aggnő. <i>K. Gy.</i>	62
Daliás idők muzsikája. <i>B. Z.</i>	277
Emlék Szily Kálmánnak. <i>Baros Gyula</i>	50
Ferenozai Zoltán: Egy elfeledett regényről. <i>Szinnyei Ferenc</i> ..	264
Gopesa László: A magyar gyorsírás története. <i>oy.</i>	275

	<i>Lap</i>
Gorzó Gellért: Tompa. <i>V. M.</i>	61
Gulyás József: Tokaji református papok. — <i>i —y.</i>	62
Huss Richárd: A gótok háborús költészete. <i>Heinrich Gusztáv</i>	268
Jelentés a tanárkongresszusról. (<i>r.</i>)	66
Két jelentés. (<i>r.</i>)	64
Kovács Sándor: Petrőczy István és Révay Erzsébet levelei. <i>B. Gy.</i> ..	61
Körös Endre: Tompa, a nemzeti költő. <i>V. M.</i>	61
Kőrösi Albin: Cervantes élete és művei. <i>Gyalus István</i>	59
Lázár Béla: Írók és művészek között. <i>B. Z.</i>	62
Lukács György: Balázs Béla és akiknek nem kell. <i>Pétzeli Imre</i>	56
Mauks Kornélia: Képek Mikszáth Kálmán életéből. <i>V. M.</i>	63
Márki Sándor: Horváth Mihály. <i>Szóts Gyula</i>	270
Riedl Frigyes: Arany lelki élete. <i>V. M.</i>	60
Siklóssy László: Mit gyűjtünk kis pénzen? — <i>ay.</i>	63
Solyomossy Sándor: Adalékok a Toldi-mondához. — <i>i —y.</i>	274
Váczy János: Tompa Mihály emlékezete. <i>B. Gy.</i>	276
Várady Imre: Gellert hazánkban. <i>Perényi József</i>	58
Vörösváry Ferenc: Az Erzsébet Népakadémia működése. <i>B. Z.</i> ..	274
Wiesner Emil: A pornografiáról. (<i>r.</i>)	276

Szépirodalom.

(Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Battlay Geyza, Bélteky László, Császár Elemér, Császár Ernő, Galamb Sándor, Lám Frigyes, Marczinkó Ferenc, Pintér Jenő, Rubinyi Mózes, Szász Károly, Szinnyei Ferenc, Velezdi Mihály, Zolnai Béla, Zoltvány Irén, Zsigmond Ferenc.*)

Bíró Lajos: A Molitor ház. <i>Császár Elemér</i>	81
Csathó Kálmán: Blanche, avagy a szegény rokon. <i>r. r.</i>	287
Drasche-Lázár Alfréd: Tűzkereszt. — <i>k. —r.</i>	297
Drégely Gábor: Egy férj, aki mindent tud. <i>P. J.</i>	91
Farkas Pál: A zanzibári leány. — <i>nn.</i> —	289
Gorzó Gellért: Kapitány György. <i>B. Gy.</i>	91
Gömöri Jenő: A nagy háború katonanótái. <i>Velezdi Mihály</i>	92
Havas István: Versek. <i>lt.</i>	280
Herczeg Ferenc: Tilla. — <i>ay.</i>	299
Huss Richard: Ne bánts. <i>Baross Gyula</i>	93
Juhász Gyula: Késő szüret. <i>Z. B.</i>	278
Kaffka Margit: A révnél. — <i>ly.</i>	281
Kassák Lajos: Khababresz csodálatos púpja. — <i>b</i> —	79
Kóbor Tamás: A halál. <i>P. J.</i>	304
Krúdy Gyula: Napraforgó. <i>r. r.</i>	283
Lendvai István: Fáklyafüst. — <i>b</i> —	71
Mariay Ödön: A Rákóczi harang. <i>B. B.</i>	89
Mariay Ödön: Muzsikus történetek. <i>L. F.</i>	304
Moly Tamás: Vörösbegy. <i>Császár Elemér</i>	84

	<i>Lap</i>
Oláh Gábor: Balgatag szerelem. — <i>ig</i> —	87
Oláh Gábor: Két testvér. — <i>ig</i> —	293
Peterdy Sándor: A regéci boszorkány. — <i>ig</i> —	302
Rákosi Viktor: Palozsnaky Tamás. <i>i.</i>	86
Sík Sándor: Szent Alexius. <i>G. S.</i>	301
Somlay Károly: Boldogasszony szolgálja. <i>M. F.</i>	296
Szabó Dezső: Napló és elbeszélések. <i>L. F.</i>	291
Szomorj Dezső: Matuska. — <i>ay.</i>	90
Tarczai György: Vitus mester álma. — <i>ig</i> —	75
Veér Imre: Lygeia. <i>M. F.</i>	88
Zempléni Árpád: Vasfő és Ime. <i>Zoltvány Irén</i>	73

Folyóiratok Szemléje.

(Munkatársak: *Ágner Lajos, Baranyai Zoltán, Baros Gyula, Béktya László, Leffler Béla, Pintér Jenő, Velezdi Mihály, Zolnai Béla.*)

A Cél, A Szent István Akadémia Értesítője, Akadémiai Értesítő, Budapesti Szemle, Egyetemes Philologiai Közlöny, Esztendő, Ethnographia, Huszadik Század, Irodalomtörténeti Közlemények, Juventus, Katholikus Szemle, Ma, Magyar Figyelő, Magyar Könyvszemle, Magyar Nyelv, Magyar Nyelvőr, Matematikai És Phyeikai Lapok, Mult És Jövő, Nyugat, Uránia; — A Hét, Erdélyi Szemle, Élet, Figaró, Országvilág, Sárospataki Református Lapok, Színház És Divat, Színházi Élet, Új Idők, Új Nemzedék, Vasárnapi Ujság, Vágóhíd; — Alkotmány, Budapesti Hírlap, Komáromi Ujság, Magyarország, Népszava, Pesti Napló, Világ, Virradat; — Göteborgs Aftonblad, Nord Und Süd — 94, 305

Figyelő.

Társasági ügyek	146, 329
Új könyvek	142, 325
Elhunytak	136, 322
Négyesy László beszéde Beöthy Zsolthoz	115
† Andor József. <i>B. L.</i>	116
A magyar tudományos testületek szövetsége (<i>r.</i>)	117
Az új esztétikai stílus. <i>B. L.</i>	120
A magyar futuristák	121
Színész-kultusz — szerzői láz (<i>r.</i>)	123
A mozik államosítása. (<i>b.</i>)	124
Irói tiszteletdíjak. (<i>r.</i>)	124
A fővárosi ifjúság és a hírlapirodalom. (<i>p.</i>)	126
Helyreigazítás <i>P. J.</i>	127
Egy levél körül. <i>P. J.</i>	129
Marót és Madách? <i>Pais Dezső</i>	131
Egy Petőfi-cikkhez. <i>Horváth János</i>	132
A megkorrigált Petőfi. <i>Gyalus István</i>	132

	<i>Lap</i>
Mikszáth és Vahot Imre. <i>Rubinyi Mózes</i>	132
A magyar hunmondák eredete. —s.	133
Német foglalás. —s.	134
Magyar írók élete és munkái. <i>Gulyás Pál</i>	134
Régi magyar írók izléses kiadásai. (r.)	135
A Bethlen-Könyvtár. (r.)	135
Magyar írók Társasága	136
Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeken	137
Új egyetemi magántanár	137
A Magyar Tudományos Akadémia 1918 végén	138
A Kisfaludy-Társaság 1918 végén	138
A Petőfi-Társaság 1918 végén	139
A budapesti időszakos sajtó 1918 végén	140
A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjainak névsora 1918-ban ..	151
† Bayer József. <i>Marczinkó Ferenc</i>	312
Dalmady Győző írói hagyatéka. <i>D.</i>	313
Kölcsey rebellis verse. <i>Vargha Gyula</i>	316
Regényírás és történeti korrajz. <i>B. J.</i>	316
Verselésünk legújabb fejlődése. <i>Sik Sándor</i>	319
Kossuth Lajos drámája. <i>Erdődi Jenő</i>	320
Sajtóhibák az 1919. évfolyamban	321
A Magyar Múza	321
Név- és tárgymutató	337

TANULMÁNYOK.

VAS GEREBEN.

Írta: ZSIGMOND FERENC.

Élete. — Vas Gereben, családi nevén Radákovics József, 1823 ápr. 7-én született a tolnamegyei fürgei pusztán, ahol atyja: Radákovics (pontosabban Radankovits) Mihály Batthyány Fülöp hercegnek előbb huszárja, később ispánja volt. Az elemi iskolát Fürgeden járta, onnan Veszprémbe került középiskolai tanulmányokra s 1838-ig el is végezte az I- VI. osztályt. Ekkor anyja kívánságára a pécsi papnövelő intézetbe akart belépni, de ide nem vették fel. Hogy a szükséges képeztést megszerezze, beiratkozott Pécselt a logikai évfolyamra, de a tanári kar 1840 febr. 26-án rossz magaviselete miatt kizárta az intézetből. Atyja ekkor hazavitte a fürgei uradalomba s Vas Gereben az uradalmi irodában kapott gyakornoki állást. Itt sem változott meg nyughatatlan természeté; gúnyiratokkal bosszantotta főnökét: Farkas Imre enyingi tisztartót, ezért azután 1842 ápr. 1-én elvesztette hivatalát, sőt atyját is nyugdíjazták. Egy ideig Pápán tartózkodott, majd egy Radákovics Bódog nevű ismerősének bizonyítványát a tulajdonos tudta nélkül — magához vévén, ennek alapján beiratkozott Győrben jogásznak és a püspöki konviktusban kapott ebédet. Miután a jogi tanfolyamot elvégezte, Soprouba ment patvaristának, majd Pestre jurátusnak. 1847-ben ügyvéd lett és Győrben nyitott irodát. Ekkoriban már írásai révén ismert volt a neve. A Vas Gerebenév győri jogász korában ragadt rá csipős tréfiáért s ezt választotta írói nevéül. 1848-ban a kormány a Népbarát c. néplap szerkesztésével bízta meg. A szabadságharc leveretése után hónapokon át bujdosott, majd pedig önként jelentkezett a katonai bíróságnál, mely aránylag kíméletesen bánt vele (ezt félre is magyarázták sokan). Minthogy az ügyvédkedéstől eltiltatott, egészen az irodalomnak szentelte munkásságát. Önálló munkák írásán kívül több folyóirat szerkesztésével próbálkozott; munkatársa volt különféle magyar- és osztrák újságoknak. Kétszer házasodott. Első felesége Legény Katica, második felesége Szabó Eleonóra. 1868 január 25-én halt meg Bécsben. Hamvait 1885 január 18-án a bécsi währingi temetőből hazahozták Budapestre, a kerepesiúti temetőbe.

Munkái. — 1. *Irodalmi deres.* Írta Harapófogó Dániel. Kecskemét. 1847. — 2. *Életrépek és Durrászfészek.* Pest. 1847. — 3. *Öreg ABC* vén emberek számára. Győr. 1848. — 4. *Partagi képek.* Pest. 1851. — 5. *Tormagyökerek.* U. o. 1855. — 6. *A régi jó idők.* 1855. — 7. *Ne vessünk.* 1855. — 8. *No még egyet ne vessünk.* 1856. — 9. *Nagy idők, nagy emberek.* 1856. — 10. *Ne búsulj.* Beszélygyűjtemény. 1856. — 11. *Régi*

képek. 1856. — 12. *A nemzet napszámosai.* 1857. — 13. *Egy alispán.* 1858. — 14. *A múltak emlékei.* 1859. — 15. *A pörös atyafiak.* 1860. — 16. *Életűnt ember.* 1863. — 17. *A tekintetes urak.* 1864. — 18. *Dixi.* 1865. — 19. *Garasos arisztokrácia.* 1865. — 20. *Jurátus élet.* 1866. — 21. *II. József császár kora Magyarországon.* 1867. — Ahol dolgozatomban Vas Gereben műveire a kiadás évszámának megjelölése nélkül hivatkozom, ott a következő kiadás értendő: *V. G. összes munkái.* Sajtó alá rendezte Váli Béla és Sziklay János. Budapest. 1886—1900. I—XII. köt. **Irodalom.** — Váli Béla: Vas Gereben. Budapest. 1883. — Váli B.: Vas Gereben családi nevérl. Figyelő. XV. köt. (1883.) — Váli B.: Vas Gereben. Figyelő. XVIII. köt. (1885.) — Vadnai Károly: Vas Gereben sírjánál. (1885.) Irodalmi emlékek. Bp. 1905. — Barabás Ábel: Vas Gereben. Bp. 1903., II. kiad. 1906. — Ország-h József: Vas Gereben és a népnyelv. Magyaróvári kegyesr. gimn. értes. 1911—1912. — Gárdonyi Albert: Vas Gereben a magyar nyelvért. Irodalomtörténet. 1913. — Szinyeyei József: Magyar Írók. XIV. köt. (1914.) — Mikszáth Kálmán: Vas Gereben. Magyar Regényírók. XVIII. köt.

Ötven éve az idén,¹ hogy a halál derékban törte ketté egy érdemes és népszerű magyar író pályáját, a Vas Gerebenét. Ha kétszáz esztendeig élne is, szokta volt mondani, találna elég megírni való anyagot;² de negyvenöt éves sem volt, mikor meg kellett halnia. A sors csak annyit engedett meg neki, hogy egy pillantást vethessen a királyával kibékült nemzet biztató új korszakára, a másfél évtizedes ború utáni virradatra, melynek előkészítésében az ő hazafias, bátor tolla is közreműködött. Jólleső elégtétellel írta le utolsó regényének befejező sorait: «Mire munkám sajtó alá kerül, nem kell félnem, hogy a német cenzor egy sort is áthúzzon vörös rajzójával.»³ Az önkényuralom politikai cenzurájának dőreségéről az utókornak sem lehet más a véleménye, mint a Vas Gerebené s a történelem régóta hálás emlékezetében őrzi azok neveit, akik a szabadságharcunk utáni szomorú időben is módját keresték és találták annak, hogy írásaikkal a nemzeti öntudat tüzét kialudni ne engedjék s az önkényuralom hamvasztó törekvéseit ellensúlyozzák. A kérdésnek ez az oldala véglegesen tisztázva van... Csakhogy Vas Gerebent (és sok kortársát) még egy más fajta cenzura is idegesítette: az, melyet a már megjelent költői műveken az esztétika nevében szoktak gyakorolni a kritikusok. A fogalmak sajnálatos összezavarása következtében Vas Gereben az egykorú szépirodalmi kritikát is önkénykedéssel, hatalmi

¹ Ezt a tanulmányt a szerző 1918 március 16-án olvasta föl a Magyar Irodalomtörténeti Társaság közgyűlésén.

² *Egy alispán.* 7., 13. l.

³ *II. József császár-kora.* 423. l.

visszaéléssel vádolta s hazafiás írói hivatásának teljesítése terén majdnem ugyanolyan ellenségéül érezte, akárcsak a politikai cenzurát... Régen halott immár Vas Gereben, halottak bírálói is; de az elhunyt író regényei és bennük a szerző kritika-ellenes panaszai ma is közkezen forognak s nem tudni, vajjon az olvasó az újabb kritika hallgatását nem tekinti-e jogosan a per eldöntésének egészen a panaszos fél javára. Igaz ugyan, hogy Váli Béla — Vas Gerebennel maig is egyetlen igazi életírója — egy emberöltővel ezelőtt lelkiismeretes és hasznos munkában ismertette Vas Gereben életét és írói működését, de könyve rég eltűnt a forgalomból s különben is ő még érezte némileg a tárgy kényes voltát, melyhez nyúlni «régi sebek megújításától fél egyik, más okot sejtet más»¹. Ma már sokkal könnyebben megőrizhetjük tárgyilagosságunkat. Az irodalomtörténet, egy félszázad messzeségéből visszatekintve, kötelességét teljesíti, midőn újonnan mérlegre teszi Vas Gereben írói termelését, hogy megállapítsa az arányt ennek forgalmi értéke és valódi súlya, történeti fontossága és műbecse közt. Óvakodunk minden előzetes elfogultságtól. Elismerjük, hogy már maga az a körülmény is ritkaság, ha az író halála után ötven évvel még mindig beszélhetünk művei forgalmi értékéről. Vas Gerebennél ezt az örvendetes esetet látjuk; Petőfi novella-író kortársai közt, sőt a múlt század ötvenes-hatvanas éveinek összes prózaírói közt is Jókai után Vas Gereben az, kinek elbeszélései és regényes korrajzai ma is kelendők s az olvasó nagyközönség előtt kedvesek. Ez mindenesetre egyik bizonyítéka az író tehetségének, de nem okvetetlenül mértéke is ennek. Ha az egykorú kritika már függetleníteni tudta magát ítélkezésében az olvasók hangos tetszésétől, az utókornak még inkább kötelessége higgadtan megfontolni, vajjon a Vas Gereben-művek népszerűségének forrása és eszközei mennyiben esztétikaiak s esetleg mennyiben nem.

Erre a feladatra már másfél évtizeddel ezelőtt (1903) vállalkozott — szintén a Vas Gereben népszerűségéből indulva ki — egy temperamentumos fiatal tanár, az azóta elhunyt Barabás Ábel. Egész könyvben méltatta Vas Gereben írói egyéniségét és műveit, ügyes élénkséggel, tetszetős fölkészültséggel, de a kellő tárgyilagosság híján s kijelentéseinek szigorú latolgatása nélkül. Könyvének a mi viszonyainkhoz képest jelentékeny sikere volt, hamarosan második kiadást ért; de a könyv kapóssága itt sincs arányban a belső értékkel; sokkal inkább védőbeszéd jellege van, hogysen elfogulatlan ítélet

¹ Egyetemes Philologiai Közlöny. 1883. 891. l.

erejével hathatna ránk. Hogy a későbbi sorokban lehetőleg elkerüljük a vitatkozást Barabás Ábellel (aki Vas Gereben kritika-ellenes vádjait is jórészt magáévá teszi), itt kell megállapítanunk könyvének két sarkalatos hibáját. Az egyik az, hogy mondanivalóját általában magasabb hangnembe írja át, mint szabad volna; az örökös világirodalmi kiindulópontok és párhuzamok, Shakespeare-től Tolsztojig úgyszólván minden nagy író nevével való - bocsánat a kifejezésért — dobálódzás eléggé mutatják ugyan a szerző olvasottságát, de megtövesztik az olvasót Vas Gereben nevének teherbírása és jelentősége felől; az olyan szólások, hogy a «Petőfi szubjektivitása és Arany objektivitása egyesül» Vas Gerebenben (42. l.), veszélyeztetik az egész könyv hatásának komolyságát. A másik alaphiba — a mi szempontunkból még nagyobb — pedig az, hogy Barabás a Vas Gereben egyéniségét kivételesnek, elszigetelt jelenségnek mondja, aki elzárkózik mindenféle hatás elől, semmi sem hagy nyomot nála, mesterei nincsenek, senkitől sem vett kölcsön, senkihez sem hasonlítható, az ő iránya új irány, melyen maga halad egyedül, az ő formája új forma, mellyel csak maga tud boldogulni (17., 53., 55., 88., 184. l.). Az irodalomtörténet nem fogadhat el ilyen álláspontot. A legeredetibb tehetséget is csak félig - vagy félig sem - érthetjük és értethetjük meg, ha előállításának és kifejlődésének feltételeit nem igyekszünk kikutatni, melyek erős száakkal kapcsolják az írókat korához. Az ötven esztendő hiába telt volna el Vas Gereben halála óta, ha alakját nem tudná szemünk beilleszteni szellemi környezetébe,

Nem elszigetelt, hanem éppen nagyon jellegzetes alakja Vas Gereben a szabadságharc utáni magyar irodalomnak. Ehhez a korszakhoz kapcsolják őt írói erényei és hibái egyaránt, de különösen hibái. Így mindjárt a kritikáról vallott felfogása is, melyet fentebb már érintettünk. Vas Gereben szereplése nélkül nem volna teljes az a «kritikai interregnum», melyről olyan komoly aggodalommal mondta 1859-ben Erdélyi János: «Nem hiszem, hogy volt volna szembetűnőbb fölsemvevés a kritika iránt, mi ma... Szabad legyen hallgatni a példakkal.»¹ Az elhallgatott példák között nemcsak lírikusaink nagy részére gondolt Erdélyi, hanem valószínűleg Vas Gerebenre is, aki egy helyt egészen a korabeli irodalmi divat ízléstelenségével hasonlította a kritikát ahhoz a kutya-hoz, amely mérgesen megugatja a haladó szekeret csak azért, mert ez halad, a kutya meg marad.² Mikor komolyabban

¹ *Tanulmányok.* Budapest. 1890. 6. l.

² *Pavlagi képek.* — *Tormagyökörek.* 355. l.

s jóhiszeműleg beszél is a kritikáról. úgy nézi ezt, mint az írók hazafias törekvésének kerékkötőjét, hiszen a kritika a művészet nevében épen azokat az írói fogásokat ítéli el, melyekkel az olvasástól még mindig idegenkedő magyar közönség szívéhez lehetne férközni. A kritikát teszi felelőssé azért a sok kárért, melyet ez azáltal okoz, hogy «még a látszatért is» megtámadja az írókat, hogy minduntalan külföldi példákat emleget s a gyomot nem írja, hanem a jó növény-nyel együtt agyoncsépli, ¹ mert hatalmát kimeríthetetlennek tartja, sőt gyanúsításra is vetemedik, nem maradván meg «az irodalmi formák mellett»²; a kritikusoknak nem tud élő ember okosat írni, «nálunk megvárják, míg valaki halódik s mikor kiment belőle a lélek, fölturkálják irományait, megtalálják a kincset s az üstökös farkába kapaszkodván, azt hiszik: beváltották magukat az égi dicsőségbe»³. Ezekkel az utóbbi szavakkal nyilván Arany és Gyulai *Bánk bán*-tanulmányaira céloz s nem lehetetlen, hogy a Katona József írói mártiromságának átérzésében — akár öntudatosan, akár félig öntudatlanul — a maga sajtó sebeinek enyhülését is keresi, melyeket az egykorú kritika ejtett lelkén. Vas Gereben is sokszor érzi a félreértetés keserűségét s kifakad sorsa ellen. Tudja, hogy regényei nem valók akárki számára, csak azokéra. «kik ép eszűiek azt megértenei.»⁴ (A legtöbb kritikus persze hogy' volna ilyen?!). Már-már követni akarja a Katona József tragikus példáját s hogy a tollat «a falhoz nem vágta», azt többek közt Doby Antal uramnak, a tiszaujlaki szabónak köszönhetjük, aki «oly édesdeden» kérte a további dolgozásra írókat, hogy ez csakugyan újra megszaporitotta kalamárisában a tintát.⁵ Ha mindez tréfa, bizony meglehetősen kesernyés tréfa és senkinek se fáj úgy, mint neki magának. Vas Gereben meggyőződése szerint a kritikusok követeléseinak teljesítése az írókat műszabályok rabjává vagy külföldi minták utánzójává tenné; ezzel szemben ő — ép úgy mint sok kortársa — az *eredetiség* bástyái mögött keres menedéket.⁶ (Fel is sóhajt Erdélyi János: «Hát ki nem eredeti mai nap a magyar költők közül?»)⁷ ... Lehetetlen mindebben rá nem ismernünk a Petőfi tüneményes pályájától elkáprázott korszak felfogására. Vas Gerebent különben a kor

¹ *Egy alispán.* 8., 10. l.

² *U. o.* 411. l.

³ *U. o.* 166. l.

⁴ *A pörös atyafiak.* Pest. 1860. II. k. 185. l.

⁵ *II. József császár kora.* 370. l.

⁶ *Egy alispán.* 9. l.

⁷ *Tanulmányok.* 215. l.

divatán kívül egyéni jellemvonásai is ehhez a felfogáshoz terelték: fiatalkori rakoncátlan, dacos természete Petőfi egyéniségének árnyoldalára emlékeztet. Az ifjú Vas Gereben macskazenét «rendezett» annak, aki neki nem tetszett, gúnyiratokkal támadott ellenfeleire; de idegessé vált, ha később őt bírálta más; neki, a *vas gerebennek*, fájt a kritikusi toll szurása! Az olvasóközönség pártoló szeretetét nem tudta teljes kárpótlásnak tekinteni a kritika kifogásaival szemben, illetőleg nem volt megelegedve a magyar közönség irodalom-pártolásának arányaival sem, noha e tekintetben neki és Jókainak lehetett legkevesebb oka a panaszra. Panaszkodását néha persze maga sem akarja komolyra vétetni; mikor egy-egy művének vége felé a gyors befejezést emlegeti azzal a megokolással, hogy a közönség úgysem adna három-négy forintot egy regényért, ezért hát rövidre igyekszik szabni könyve terjedelmét: az ilyen enyelgő beszéd nem annyira panasz, mint inkább a népszerűsége tudatában levő író kacérkodása. Csakhogy sort kerít Vas Gereben erre a dologra komolyabb hangon és komolyabb célzattal is; ilyenkor elfogulttá lesz és panaszkodása közben szívesen szemet húny a legkétségtelenebb tény előtt is, kivált ha egyúttal a gyűlöletes kritikának is ellentmondhat. Köztudomású, hogy a szabadságharc után a magyar könyveket hazafias cselekedeteknek tekintette közönségünk s olykor selejtes termékeknek is kitüntetett buzgó részvételével. Kritikusaink mindnyájan örvedetesnek mondták az olvasókedv megnövekedését s épen erre való tekintettel kezdtek szigorúbb mértéket alkalmazni az írók műveinek megítélése terén. A legtekintélyesebb bírálók — köztük Erdélyi János¹ — megállapították, hogy «nem a szerzők részéről áll jobban az irodalom, hanem az olvasók részéről»; hiába, Vas Gereben felteszi magának a kérdést: «hol van az a közönség?» s fölényesen meg is felel rá: «nagyot hazudott az, ki el merte mondani, hogy olvasóközönségünk nagyobb, mint volt hajdan». ² Vas Gereben ennyire semmibe sem veszi a kritika állításait, de a maga számára csalhatatlanságot követel még fenyegetés árán is: «Ha valamikor megtudnám, hogy akadna magyar, ki népünkről el nem hinne ennyit e könyvnek elolvasása után, tekintse úgy, mintha e könyvet a fejéhez vágtam volna s azt mondanám: *vértagadó!*»³ Ime ez az a kritika iránti «fölszemzés»,

¹ *Tanulmányok.* 7. l.

² *Egy alispán.* 7. l.

³ *Életűnt ember.* Pest, 1862. 56. l.

melyről Erdélyiek panaszkodtak s mely nemcsak Vas Gerebent, hanem általánosságban egész korát jellemzi.

Szembeállítva egymással a kritika és közönség kívánalmait, természetesen az utóbbinak a szájaizéhez igyeckszik alkalmazkodni s ez a második körülmény, mely elválaszthatatlanul odafüzi Vas Gerebent a mult század ötvenes-hatvanas éveinek népszerű író-nemzedékéhez. A művészeti szempontot többé-kevésbé elnyomja egy másik: a magyarság szempontja, vagy ami ezzel azonos: a népszerűség. A gyászoló nemzet vigasztalása, bátorítása, a hiúságának való hizelgés tiszteletre méltó forrásból táplálkozott ugyan, de íróink nagyrésznél túlmént nemcsak a költői valószínűség, de a jóízlés határán is. A túltengő nemzeti önérzet nagyot-mondásaira is Petőfiben kerestek mintát és igazolást; de ami Petőfinek a kezdeményező lángész kivételes jogánál fogva jól állt (a kritika különben ő nála is megrója az ilyesmit), a kisebb tehetségű utódok írásaiban sokszor olyan ízléstelen modorossággá fajult, hogy a költői igazságot szomorú hervadás fenyegette. Beleestek ebbe a hibába nem ritkán a tehetséges írók is: Jókai, Lévy, Vas Gereben stb. A «magyarok istenének» nevét mindenki az ajkán hordozta s Isten választott népéről, a magyarról, boldog-boldogtalan holmi együgyű mitológia-félét próbált kieszelni. Vas Gereben szerint Isten az özönvíz után új, romlatlan, erős fajt teremtett, melyet Mihály arkangyal kérésére «Magyar»-nak nevezett el, s persze mindjárt veres nadrágos cigányt is teremtett mulattatására.¹ Nem csoda hát, ha a magyar faj — férfi és nő egyaránt — kiváltságos díszje a világnak. Hát különösen a magyar huszár! A hazafias buzgóság itt már néha igazán émelgős túlzásokkal vesztegeti el saját hitelét. Ez szintén az egész kor hibája, benne a Vas Gerebené is.² Az ilyesmi láttára fakadt ki fájdalmas iróniával Gyulai Pál: «Érzem, hogy én is magyar vagyok, ha nem is oly tösgyökeres, mint Vas Gereben, hogy én is hazafi vagyok, ha nem is oly nagy, mint Vahot Imre. Miért ne kérkedjem én is hazafisággal legalább egyszer életemben?...»³ Gyulai máskor is meg-megcsipkedte Vas Gerebent, «a magyar nép választott esztétikusát s a leendő Petőfi-Társulat született elnökét».⁴ Ime, az ilyen kritika fajt oly nagyon írónk hazafias szí-

¹ *Parlagi képek. — Tormagyökerek.* 366. l.

² Barabás Ábel szerint (i. m. 82. l.) Vas G. «nem akar hízelegni a nemzeti hiúságnak». (!)

³ Gyulai Pál: *Dramaturgiai dolg.* (1908.) I. köt. 163. l.

⁴ *U. o.* I. köt. 569. l.

vének; de vajjon nem jogosult és szükséges volt-e ez vele és társai-
val szemben s vajjon nem volt-e még mindig kíméletesebb az ő
modoruknál? Igaz, hogy a nemzeti büszkeség érzete alapján véve
őszinte volt, de megérzékitése, költői kifejezése (művészeti szempontból
ez a fontos) a szabadságharc utáni korszak legtöbb frójánál túlmént
az őszinteség, sőt némelyiknél a józan ész határán. Petőfi magas
röptű képzelete s gazdag érzelmi skálája legtöbbször elbírta a fel-
lengző kifejezések áradatát is, ellenben az ötvenes-hatvanas évek írói
sokszor nagyzó, vakmerő, de üres stílus dagályába fúlasztották az
eszmei tartalmat. A lényeggel nem sokat törődtek, a *kelme*, sőt a
sallang volt vetélkedésük kedves tárgya; emelkedett gondolatok
helyett nagy mondásokat hajhásztak. Ez a vonás Vas Gerebennél
szerencsére kisebb mértékben érvényesül, mint igen sok kortársánál.
mégis a kritika iránti ellenszenv és a végletes hazafiúi elfogultság
mellett ez az ő harmadik árnyoldala, mely korának irodalmi divatá-
hoz kapcsolja: a költői nyelv leszücsztése a hivalkodó nemzeti el-
fogultság szolgálatába. Nem elég, hogy e korszak legtöbb frójának
műveiben egyes magyar alakok minden tökéletességgel fel vannak
ruházva s tetteikkel feltűnően hirdetik nemzetünk kiválóságát: a
lélektani szertelenséget még tetézi néha a stílus nyeglesége. Vas
Gereben sem tudta egészen kivoónni magát ennek a káros divatnak
a hatása alól; nemesak a jellemrajzolás terén, hanem kifejezéseiben
is «sulykot bizony nem egyszer elhagyít». Mikor Tanti cigány az ő
nagy szívességéért mindössze annyi jutalmat kér Pista csikóstól,
hogy «komá»-jának szólíthassa. Vas Gereben a sallangosok bizalmas-
kodó hangján foháskodik fel az égbe: «Boldog Isten, mikor ilyet
hallasz, egy-egy pillanatra tudom, hogy a földre kívánczol». ¹
Batthyány, Festetics és Baltay egymással összetalálkozván, egyenkint
érzi mindenik magáról és társairól, hogy «midőn három ilyen ember
összekekerül, az üstökös csillag bátran megindulhat az ég boltozatján». ²
Földvály Gábor szerint is (de persze inkább Vas Gereben szerint)
ha Pest-Pilis-Solt megye istenigazában elkiáltaná magát, «a magas
mennyországból a megrémült angyalok ijedtükben is lepottyantanának
egy kis áldást». ³ A magyar huszárra «Isten szeme néz le, talán az
titkon gyönyörködik benne. mikor ezt a jó fajt huszárnak teremti». ⁴

¹ *A régi jó idők.* 147. l.

² *Nagy idők, nagy emberek.* 75. l.

³ *Egy alispán.* 19. l.

⁴ *A régi jó idők.* 324. l.

«Még a vérszomjas halál is megcsóválta fejét a felhőkben, mikor a jó fiúkat (a Simonyi óbester huszárjait) pipázgatni látta.»¹ Az ilyen nagymondások a költői képzeletnek nem erejét, csak erőlködését mutatják s néha a «Kasernenblüthe»-féle adomák határát érintik.

Ezek mögött a fattyúhajtások mögött azonban jól lehet látni az egészséges anyatorzset, mely a magyar haza vér- és könnyáztatva talajába ereszti gyökereit s lombozatával a közhangulat levegőjét lélegzi be, de egyúttal táplálja és üdíti is ezt. Vas Gereben itt is, egész működésének súlypontja és célzata révén, kortársaival egy úton jár. Az az átalakulás, mely az ő gondolkozásmódjában 1849 után végbement, szimbólikus jelentőségű, az egész nemzetre jellemző. A szabadságharc előtt és alatt Vas Gereben is — mint a többi fiatal óriás — a radikális reformok lelkes harcosa, aki türelmetlen heves-séggel támadja a konzervatívabb pártot, az ú. n. táblabíró-osztályt, hangoztatva, hogy lejárt a tekintélyek kora.² A nagy nemzeti katasztrófa azonban megkomolyítja a viszálykodó hazafiakat; a veszélyben forgó közös kincsnek: magyarságuknak ösztönszerű védelmében egyesülnek az addigi ellenfelek és gyorsan általánossá lesz az a meggyőződés, hogy a közelmúlt: a XIX. század második negyede történelmünknek egyik legdicsebb korszaka volt, melyben nemzetünk évszázadok mulasztását tette jóvá s melyet elsősorban a magyar nemesség áldozatkész szabadelvűsége ragyog be. Vas Gereben elég jó hazafi volt ahhoz, hogy belássa tévedését; elismerte, hogy mikor valaha a tekintély ellen izgatott: «káromolta az eget»; érezte, hogy a tekintély iránti kegyelet adóját kell elégtételül felajánlania a megbántott és lenézett magyar úri rend számára.³ A demokratikus eszmékhez, melyeknek erőszak nélküli megvalósulását nemesi rendünk önzetlensége tette lehetővé, a felszabadult magyar nép hősi próbatétele után persze továbbra is ragaszkodott minden felvilágosodott hazafi, köztük Vas Gereben is, de megtanulta, hogy a magyar nemességben, nyolcszáz éves nemzeti múltunk képviselőjében, a szabadelvű reformoknak nem kerékkötőjét, hanem okos megérlelőjét kell látnia. Ettől kezdve a nemességet és a népet a *nemzet* fogalmában egyesítve öleli magához a történelem folyamán visszamenőleg is és áhitatos szeretettel nyomozza a létében annyiszor fenyegetett magyar faji és nemzeti lélek jellemző vonásait; a múltban a nemesség volt

¹ *U. o.* 83. l.

² *Jurátus élet.* 23. l.

³ *Egy alispán.* 12. l.

ennek igazi letéteményese, a satnyuló jelenben a testileg-lelkileg romlatlan falusi, sőt pusztai nép közt látja írónk az ezeréves magyar faji erények menedékvárát. Ezeknek az erényeknek vált ő is apostolává, hogy az eszményített múlt idők tükrével vigasztalja a legázolt magyarságot, hogy figyelmeztesse honfitársait az elődöktől rájuk hagyott örökség megőrzésére s a haladó kor igényeihez való alkalmazására. Hazafias és erkölcsi cél vezeteti tehát Vas Gerebent írásai-ban és minthogy ebből a szempontból joggal hivatkozhatott törekvé-seinek nemes voltára, annál inkább zokon vette a széptani kritika kifogásait, melynek elveit ő voltaképen nem is ismerte.¹ Mindenesetre sürgősebbnek és fontosabbnak tartotta a maga gyakorlati célját. Több ízben kijelenti, hogy első célja a tanulság s csak a második cél «egy kis mulattatás»;² nem az esztétikai gyönyörködés a fő, hanem a «tudat», melyre oly nagy szükségünk van.³ A letűnt idők mozgató eszméit akarja megismertetni Vas Gereben az utódokkal, a nemzeti múltat igyekszik megszerettetni. Meggyőződése szerint mindenkinek — az írónak különösen — kötelessége közreműködni, hogy a tisztas hagyományok fennmaradjanak a későbbi nemzedékek okulására.⁴ Ebből a szempontból kívánja műveit bírálat alá vétetni s minden törekvése oda irányul, hogy minél nagyobb olvasóközönségben keltsen érdeklődést a hamisítatlan, régi magyar élet sajátosságai iránt, melyeket az író idejében egyaránt sorvasztott a politikai önkény és a mindinkább terjedő anyagi világnézet. A kozmopolitizmus mételye ellen a régi spártai erkölcsök újraélesztésében remélne hathatós eszközt.⁵ Mindezt nagy hévvel és komolysággal hirdeti írónk; komoly erkölcsi álláspontjának tudatából merít jogot és bátorságot arra, hogy időnkint meg is dorgálja azokat, kik őt nemes törekvéseiben nem támogatják eléggé. Ki-kifakad a magyar közönség ellen, mely nem becsüli kellőképen a jó könyvet, áldozni meg épen nem hajlandó érte; pedig nincs jövője annak a nemzetnek, mely a múlt idők meg-örökítését nem kívánja. A sivár jelennel való elégedetlenség Vas Gerebennél is a múlthoz menekül (ha mindjárt a közelmúlthoz is); ez a vonás kapcsolja őt korának romanticizmusához. Saját vallomása szerint úgy van ő a szabadságharc előtti pár évtized átélt korszaká-

¹ Váli B.: *Vas Gereben*. Egyet. Philol. Közöny. 1883. 867. 1.

² *II. József császár kora*. 333. 1.

³ *Nagy idők, nagy emberek*. 5. 1.

⁴ *Jurátus élet*. 6. 1.

⁵ *Pörös atyafiak*. Pest. 1860. II. k. 175. 1.

val, mint Ádám a paradicsommal: csak akkor tudta meg, milyen szép volt az, mikor már kihajtották belőle.¹ Mások talán könnyen elfeledik a múltat, ő akkor legboldogabb, midőn azt megemlegetheti;² mert szerinte a múltnak emlékezetéből egy ízecskének is halálos vétek volna elveszni;³ nagy szerencsétlenségnek tartaná, ha rajta kívül senki sem, vagy igen kevesen foglalkoznának a legközelebbi múlttal;⁴ hej, milyen hasznos munkát tett volna néhány ember, ha a régi dolgokat már ezelőtt ötven évvel gyűjtögette volna;⁵ igen bölcs embereknek tartja Vas Gereben azokat, akik mindig előre vigyáznak, hanem még bölcsőbbek szerinte azok, akik hátra is néznek.⁶ Vas Gerebennek csak hátra kell néznie s szívéből eloszlik minden keserűség, mert csak a szépet, a lélekemelőt látja meg abban a közelmúltban, mellyel meglehetősen elégedetlen volt, mikor mint jelenben benne élt. Nem ok nélkül hálálkodik ő a múltba tekintő képzeletnek: «Áldott visszaemlékezés, mit érne nálad nélkül az élet? Te vagy az a rósta, mely a fájdalmat, mint a konkolyt, kirostálod és az eltartásra méltó szemet visszatartod, hogy a lelki sovány esztendőnkben éhen ne haljon meg a lélek...»⁷

Elismerésre méltó szorgalommal lát a közelmúltra vonatkozó korrajzi adatok összegyűjtéséhez. Ő maga is hivatkozik arra a «tetemes fáradság»-ra, melybe művei anyagának felkutatása kerül, de egyúttal önérzetesen vállalja is adatai valóságáért a felelősséget s az érdeklődőknek kész bővebb felvilágosítással is szolgálni,⁸ azt hívén persze, hogy így a széptani kritika kifogásai ellen is felvértette magát. Nagyobb műveit sohasem nevezi regényeknek, hanem *korrajzoknak* vagy *magyar korrajzoknak*. Búvárkodása a XIX. század első felére szorítkozik, csak legutolsó munkájában (*II. József császár kora*) lép át a XVIII. század nyolcvanas éveibe. Korrajzai összefüggő sorozatot alkotnak, egy egységes és következetes írói programmal szolgálatában áll mindenik. Ugyanegy vezérmotívum hangzik ki valamennyiből: nyolcszáz éven át karddal védtük meg Árpád apánk örökségét s vívtuk ki a világ tiszteletét, ezentúl a tudás és békés

¹ *Régi jó idők.* 291. l.

² *Nagy idők, nagy emberek.* 314. l.

³ *Egy alispán.* 7. l.

⁴ *Nagy idők, nagy emberek.* 479. l.

⁵ *A nemzet napszámossai.* 137. l.

⁶ *Egy alispán.* 14.

⁷ *Jurátus élet.* 20. l.

⁸ *Egy alispán.* 410. l.

szorgalom terén is utól kell érnünk a nyugati művelt nemzeteket, hogy a népek világversenyében létünk jogosultságát el ne veszítsük. A «nemzeti gondolat»-ot Vas Gereben szerint II. József alkotmányellenes intézkedései ébresztették fel a magyarságban a XVIII. század végén,¹ a XIX. század első feléé az érdem, hogy a korszellem követelte újjáalakulás nagy munkáját elvégezte. Ez a félszázad is két részre osztható: a tulajdonképeni reformkor 1830-tól, Széchenyi István gróf irodalmi és közéleti fellépésétől számítható, de Vas Gereben a XIX. század három első évtizedéből is igen sok biztató körülményt tud az olvasó elé állítani s az irodalmi és politikai aranykor előkészítőiül feltüntetni. Bemutat egyes alakokat, akik szerinte egy-egy új eszmét előrelátólag felkaroltak, küzdöttek és szenvedtek érte, mint minden olyan ember, aki megelőzte korát. A fokozatosan magyarosodó és művelődő nemzeti élet különféle ágai elevenednek meg Vas Gereben regényeiben, illetőleg korrajzaiban, melyeknek tárgyai tehát egymással érintkeznek, sokszor egymásba át- meg átnyúlnak. A tárgyi időrend fonala ilyen sorozattá fűzi össze írónk nagyobb korrajzi műveit: *II. József császár kora Magyarországon, Régi jó idők, Nagy idők, nagy emberek, A nemzet napszámossai, Egy alispán, Tekintetes urak, Jurátus élet*. Az első mű vigasztalan háttéréből előlépteti Vas Gereben Dugonics Andrást, aki a magyar nyelv pallérozását s a jobbágnép sorsának enyhítését hirdeti nemzeti orvosságul. A többi könyvben pedig látjuk Festetics György gróf és Batthyány Lajos herceg kulturális újításait, Kisfaludy Sándor magyar tűzü költészetének varázshatását, a hazai színészet előítéletekkel és nyomorral küzdő lelkes előfutárait, Földváry Gábor pestmegyei alispán tevékenységét stb. Írónk történeti ismeretei — mint már említettük — komoly tanulmányozás eredményei s adataiban nagyobb tévedések nincsenek, legfeljebb egy-egy pontatlanság vall rá részint hevenyészett dolgozómódjára, részint nem szakember voltára.² De mi előttünk most nem is fontos az ilyesmi. Vas Gereben nem tudományos történeti fejtegetéseket akar a magyar olvasóközönség kezébe adni. A történeti tények csak háttérnek valók, melyből egy letűnt korszak

¹ *II. József császár kora*. 328. l.

² Dugonicsnak «*Etelka és Jolánka*» (?) c. regényéről, úgy látszik mint egy műről beszél, amely harmadik kiadást ért meg hamarosan (*II. József császár kora*. 426. l.). Széchenyi 40,000 (?) forinttal vetette meg a M. T. Akadémia alapját (*Régi jó idők*. 289. l.). Julius Caesar a spanyol (?) hadjárat eredményét üzenete meg a «Veni, vidi, vici» szavakkal. (*Garasos arisztokrácia*. Bp. 1912. M. Regényírók. XXX. köt. 171. l.)

szellemét, embereit, életét kell az írónak megelevenítenie és az olvasóval elképzeltetnie. Ez a feladat pedig — akár volt vele tisztában Vas Gereben, akár nem — csakis a művészet eszközeivel oldható meg s az író eljárása a műbírálat illetékessége alá tartozik.

Vas Gereben nem tud — nem is akar — tárgyilagos bírāja lenni a múlt eseményeinek. Őt gyakorlati cél vezeti; ha ez összhangban van a művészeti igazság követeléseivel (mely utóbbiakról különben igen hiányos ismeretei vannak): annál jobb; de ha választani kell a kettő közül, akkor írónk az utóbbit feláldozza az előbbinek. Mielőtt a regény tárgyául szolgáló eseményeket bemutatná, az ő sajátos szemüvegét kínálja ide nekünk, mely nagyobbak és színebbnek mutat mindent, némely sugarat pedig egyáltalában nem bocsát magán keresztül. A jelek és a közelmúlt közt nem akar folytonossági kapcsolatot teremteni Vas Gereben. Az ő célja, mondhatni, éppen az ellenkező: az olvasó ne ismerje fel a mindennapi élet állandó bajait, saját helyzetének örök kicsinyességeit a regényekben, hanem tekintsen olthatatlan szomjúsággal apáinak letűnt kora felé s ennek láttára ne törődjék bele nemzetietlen jelenébe. Legelső regénye első fejezetének jellegje a következő:

«Nekünk csudadolog, amit elbeszélék
S aki még elhinné, az is ritka lélek,
De még az ilyen is a fejét csóválja
S egy-egy «ejnyé»-t nem is állna meg a szája.»

Kíváncsian nézzük, miről fog szólni ilyen előhang után az I. fejezet; hát látjuk, hogy a fejezet címe: «1809»! Vas Gereben csakugyan nem egy alkalommal bizonyítgatja, hogy az 1809-iki nemesi fölkelés siralmas kudarcát csakis az osztrák vezetőség rosszakarata és irigysége okozta, enélkül «a kudarc helyett fényes győzelemről írhatnánk most és nem lett volna szükség azon békére, mely harmadfél millió alattvalót és egy nagy darab földet szelt le a térképről».¹ Ez a magyarázat a történelmi oknyomozásnak inkább csak paródiája, de az író célját jól szolgálta az ilyen adomajelligű alapra épített okoskodás, mert elősegítette, hogy az olvasóközönség az 1848—49-iki szabadságharc bukását is árulók cselszövésének tulajdoníthassa s ne kelljen elvesztenie a magyar katona legyőzhetetlenségébe vetett hitét, melyre a csüggesztő ötvenes években nagy szüksége volt. Tehát a művészeti szempontot, melynek mindig a lényegre kell irányulnia, háttérbe szorítja a hazafias buzdítás gyakorlati szempontja. Vas Ge-

¹ Nagy üdök, nagy emberek. 333. l. — V. ö. Dixi. 72. l.

reben a naiv ember szemével nézi az eseményeket, a dolgok lényege helyett anekdóták ragadják meg képzeletét s nála egyes történeti fontosságú jelenetek nemcsak fenséges voltukat nem tudják éreztetni, hanem komolyságukból is kivetkőznek; pl. az asperni csata leírása együgyűen naiv; Simonyi óbester és magyar huszárjai alig tesznek egyebet a franciák golyózápora közepette, csak nyomogatják pipájukban a tüzet.¹ A történeti alakok szerepeltetésében is gyakran elveszti írónk a helyes szemmértéket: Földváry alispánról olyan hangon beszél, mintha történelmünknek egyik legjelentékenyebb alakja volna.

Jóval szerencsésebben érvényesül Vas Gereben megelevenítő tehetsége a magánélet és a vármegyei élet költött alakjainak és jeleneitinek rajzában. Itt már nagy hasznát veszi személyes tapasztalatainak és emlékeinek s nem utolsó sorban annak a rengeteg adomának, melyek az ő írói egyéniségéhez szervesen hozzátartoznak. Egy-egy csattanós adoma, a nép humoros képzeletének e terméke, sokszor igazi kész kis műalkotás, mely egy-egy lényeges jellemvonás erős hangsúlyozásával egészséges torzképet tud adni, találóbbat akárhány komoly arcképnél. Ez az a genre, melyben Vas Gereben tehetsége legjobban érvényesül. A régi magyar patriarkális világból egész sereg jóízű alakot őriznek korrajzai. Ezek az alakok többnyire torzképek ugyan,² de mélységesen igaz vonások vannak bennök túlozva, az is tagadhatatlan, hogy rendszerint nem válnak igazán egyénekké s erősen hasonlítanak egymáshoz, de típusoknak annál sikerültebbek. Vas Gereben összes regényalakjai közül ezek maradnak meg legélénkebben emlékezetünkben. Ilyen pl. Tapadó bácsi,³ az elhízott, maradi, parlagias, kis dolgokban meglehetősen önző, de alapjában véve romlatlan lelkű nemesi osztálynak ez a jellegzetes képviselője. Ki ne emlékeznék az öreg Baltayra,⁴ akinél minden olyan cselekedet rovásra kerül, amely nem illik jóra való magyar emberhez — persze az öreg Baltay szerint; Dunay gróf pl. azért kapott rovást, mert 1. nem dohányzott, 2. bort nem ivott, 3. könyveket olvasott; Kovács István pedig azért, mert 1. a kocsmáját zsidónak adta árendába, 2. sört hágy neki mérni, 3. maga is megissza. Azután ott van Kállay Miklós,⁵ aki a faluja kocsmárosát elcsapta, mert ez egy úri vendég-

¹ Régi jó idők. 83. 85. l.

² Barabás Ábel azt mondja (i. m. 158. l.), hogy Vas G. «a torzalakokat nem szerette... Kerülte a torzvonásokat.» (!)

³ Régi jó idők.

⁴ Nagy idők, nagy emberek.

⁵ A nemzet napszámásai.

nek éjjeli szállást mert adni, holott szerződészerű kötelessége lett volna a kastélyba küldeni. Hát Józsi Gyuri, az ő «bolond társaság»-ával,¹ az öreg Faragó alispán² s mások! Mintha mindezeket a magyar anekdótakincs eleven ereje éltetné, a magyar anekdótakincsé, melyet senki sem aknázott ki jobban, de nem is gyarapított nagyobb mértékben, mint Vas Gereben. Kár, hogy azt a művészi folyamatot, mellyel ironknak a népével megegyező, adomaszerető képzelete a jellegzetes, pompás alakok egész sorát teremtette meg az ihlet öntudatlan hevében: a regények vége felé rendszerint meghamisítja és elrontja az író politikai célzatossága. Ugyanis a «régi» és az «új» Magyarország forrongó mérközésének rajzában Vas Gerebent szíve és faji büszkesége — talán szándéka ellenére is — a nyolcszázéves dicső hagyományokra visszatekintő, kiváltságaira feltékeny, mégis nagylelkű nemesi osztályhoz látszik húzni, — viszont korának demokratikus elveiből leszűrődött meggyőződése arra ösztönzi, hogy a szabadelvű átalakulás szükségességét hirdesse honfitársai előtt. Politikai és erkölcsi szempontból persze szép dolog Vas Gerebentől, hogy a jogegyenlőség híveinek s a korszerű műveltség terjesztőinek pártjára áll, de művészeti tekintetben csak sajnálható az az eljárás, mellyel a fentebb említett kitűnő regényalakok tagjait a regények végén mintegy kifucamítja, «megtérítvén» őket az új eszmék malasztjával s büszke nemesi vállukat begörnyesztvén a demokratikus *módi* jármába. A pompásan megrajzolt Tapadó bácsi a «Befejezés» szerint az unokáját kereskedelmi iskolába adja, hogy «ne legyen a lánchordta tekintetes úr, hogy otthon időnek előtte felfalja mindenét, hanem legyen kereskedő, mesterember...» (Igaz, hogy a *Tekintetes urak* «befejezés»-e meg épen az ellenkezőre biztat bennünket). A Festetics-majoresco tragikuma is, melyet családjával és hazájával való meghasonlásából sejt és vár az olvasó, szintén melodramai «jó vég»-et ér³ Az öreg Baltayból, aki nem régen még rovás alá vette Dunay grótot a könyvolvasás bűne miatt, Vas Gereben olyan szenvedélyes betűfalót csinál, hogy Kisfaludy Sándor regéinek olvasása közben még az ebédről is megfeledkezik. Faragó alispánt, aki egész életében folyvást a klasszikusokból idézett, latinul törvénykezett, a nyelvújítókat gyűlölte, a főispánt feőispánnak írta: a *Zalán futása* egészen megváltoztatja; elhagyja a latin beszédet és ötezer forintot

¹ *Egy alispán.*

² *Jurátus élet.*

³ *Régi jó időnk.*

ad az Akadémia létesítésére. Ilyen épületes példákat bőven lehetne még elősorolni. Vas Gereben itt a saját politikai óhajtását és reményeit iktatja a történelmi fejlődés tényei helyébe. Azt az átalakulást mely több nemzedéken át érlelődve, nagy ingadozások közt, lassan-lassan ment végbe: azt Vas Gereben nemcsak *egy-egy* emberi élet határai közé, hanem sokszor néhány rövid esztendő tartamára sűríti össze; hiszen Baltay, Faragó Péter, Tapadó, Józsa Gyuri stb. öreg korukig a maradiság megrögzött képviselői s az ilyen emberek gyökeres megváltozásában vajmi nehéz hinnünk. Különben a történelmi tényekkel sem egyezik meg az az úgyszólván kivétel nélküli meghódolás a reformeszmeék előtt, melyre Vas Gereben kényszeríti előbbutóbb minden regényalakját. A regény cselekvésének gyors haladására nézve persze előnyös a történelmi folyamatok egyszerűsítése és időbeli összevonása, erre joga is van a regényírónak, de vigyázatlan kézben könnyen erőszakosságra vezet a történelmi és lélektani igazsággal szemben. Az is érthető, sőt szinte kikerülhetetlen regénytechnikai fogás, hogy az író az egymás ellen küzdő eszmeáramlatok képviselőit családi, szerelmi stb. kötelékek segítségével minél természetesebb és minél többoldalú érintkezésbe hozza egymással, hogy így az eszmék harcát ne elvontságában szemléljük, hanem élethű jellemek következetes cselekedeteiben. Vas Gereben érzi, hogy így kell eljárnia, de itt ismét túlzásba és valószínűtlenségbe téved, midőn rendszerint ugyanazon család vagy szűkebb társaság tagjai közt osztja fel a lehető legellentétebb szerepeket, néha anélkül, hogy a ríktó ellentét magyarázatát megkísérelné. Egy-egy kedvenc hősről és hősnőről (pl. Pál úr és Berkes Aranka¹) el nem tudjuk gondolni, honnan vették s honnan tudták megőrizni eszményi hazafiasságukat egész környezetüknek ellentétes irányú gondolkozása és ostroma közepette. Különben Vas Gereben kedvenc regényalakjainak nem ez a legfőbb hibája, hanem az, hogy élettelen bábokká válnak épen a szerző dédelgető szeretete folytán. Azok a fiatal emberek, akiket írónk az új Magyarország apostolaiként mutat be s akik a regényeknek összes többi szereplőit elbájolják: voltaképen hihetetlenül unalmas árnyképek, nem élhetik a maguk mindennapias életét, örökös prédikálásban merül ki szerepük. Vas Gereben termékeny agya tele volt gyakorlatias, józan eszmékkal s a sok leckét mindet ezekkel a sajnálatra méltó regényhősökkel mondatja el. A Józsa Gyuri ifjú rokona:

¹ II. József császár kora.

Endre,¹ Egerszegi,² Pusztay Imre,³ Kapus Imre,⁴ Katona Mihály,⁵ Sipos,⁶ Vámosy Laci⁷ — mind egymásról vannak mintázva s nem egyebek, mint az író szócsovéi. Ezek a szépeknek és kedveseknek mondott jogvégzett fiatal hősök menyasszonyukkal is olyan tudákos, száraz, nagyképfű modorban társalognak, hogy ilyenkor nem könnyű eldönteni: nevetségesek-e inkább vagy unalmasak. Annyi bizonyos, hogy ilyen fiatal emberek sohasem voltak a világon. Mikor Vámosy Laci Erdey gróf fia mellé kerül nevelőnek s a gróf kérdést tesz a Laci nevelési elvei iránt, nosza, az ifjú nevelő azonnal a helyzet magaslátára emelkedik s hozzákezd a mondókájához: «Méltóságodnak engedelmével harminc évre tekintsünk vissza. . . » stb. Ilyenek Vas Gerebennél ezek az ifjú óriások mind. De a leányalakokban sincs igazi élet. Agyonyomja őket az író nagy szeretete, mely minden jó tulajdonságot gyenge vállalkra halmoz: az erélyes, kardos menyecskék közt már inkább akadnak sikerült alakok. Roppantul elrajzolt torzkép pl. a Nagy Pista színész alakja,⁸ mert ezt is minél meghatóbbnak akarta festeni a szerző. Ez a célzatosság, mely odatolakodik a regényalakok és az olvasó közé, esztétikai szempontból Vas Gerebennék legsúlyosabb botlása. Ez még arra az alakra is árnyat vet szerintünk, amelyiket általában legnagyobb szabásúnak és legkitünőbbnek tartanak — és talán nem ok nélkül — Vas Gereben műveinek összes szereplői közt. Köntös Mihály ez,⁹ a szentmihályi öregbíró. Csakugyan van ebben az emberben valami zordon fenség, valami lenyűgöző akarat-erő, mely az Immermann *Münchhausen*-jének híres oberhofi Schulze-jét juttatja eszünkbe. De Vas Gereben ezt a nagyhatású jellemet csak gyengíti a beléje vegyített érzelmes vonásokkal. Arról a Köntös Mihályról, aki a községi előljáróságot nem ereszi beljebb háza tornácánál s aki «oly tekintéllyel, mint a bagdadi kalifa, ki előtt csak hasonmászva lehet beszélni», szokta kérdezni a hozzáforduló ügyesbajos emberektől: mi kell paraszt? — az ilyen emberről fel sem tételeznök azt az érzelmes ellágyulást, hogy tisztelete jeléül épen

¹ *Egy alispán.*

² *Tekintetes urak.*

³ *A nemzet napszámosai.*

⁴ *Jurátus élet.*

⁵ *Dixi.*

⁶ *Pörös atyafiak.*

⁷ *Élelűnt ember.*

⁸ *A nemzet napszámosai.*

⁹ *U. o.*

kezet csókoljon Kállay alispánnak, vagy hogy az akkoriban ország-szerte komédiásoknak nevezett vándorszínészeket olyan szíves fogadtatásban részesítse s úgy megbecsülje, holott a színi előadás után azon való esodálkozását fejezte ki, hogy a színészek nem nyeldestek kócot, spanyolviaszkot vagy kénkövet. A Köntös Mihály-féle hajlíthatatlan akarató jellemek inkább tragikai irányban volnának fejleszthetők, de Vas Gereben nem hagyja szomorú sorsra jutni kedves embereit. Egyébként Köntös Mihályban valósággal élt egyént rajzol írónk, csakhogy mindjárt el is homályosítja egyéni jellegét, midőn nyilatkozatához hozzáteszi, hogy «népünk között száz meg száz Köntös Mihály van.»¹ Ime, Köntös Mihály is típusá halványodott. Az öreg Schnellernéről² is megmondja Vas Gereben, hogy élő alak után mintázta, de azt is, hogy «úgyszólván minden körnek megvolt abban az időben az ilyenforma asszony-vicispánja». Vas Gereben jellemrajzai így maradnak meg mindig a típus határain belül.³ Mindig egy-egy egész csoportot, egész társadalmi osztályt állít elénk s abból választ ki egyet mulatóul. «Vannak emberek» — így kezdődik a *Jurátus élet* egyik fejezete — «kikről nem bírjuk elhinni, hogy valaha fiatalok lettek volna. Faragó Péter alispán úr szakasztott ilyen ember volt»; a következő fejezet kezdő sorai meg ezek: «Vannak emberek, kiket az idő sohasem tud megvéníteni», ezek közül való Csillag Pál megyei főjegyző. Ha egy rosszlelkű jószágigazgatót akar bemutatni, nem is veszteget szót az illető *egyén* jellemzésére; van elég sok rossz jószágigazgató Magyarországon, «tehát akihez hasonlít, képzelje el kiki magának a nevé».⁴ Az ilyen eljárás okszerűleg következik Vas Gereben sajátos tehetségéből. Aki — mint ő is — valósággal adomákban gondolkozik, annak a tipikus jellemvonások iránt van érzéke; az adomák, még ha egyéni nevekhez fűződnek is, rendszerint általánosabb érvényűek s egy-egy nép különféle rétegeinek legjellegzetesebb tulajdonságaiból táplálkoznak; és valamint az adomák célja legtöbbször a megnevetetés. Vas Gereben regényalakjai közül is azok a sikerültek, akiket mulatságos, adomaszerű jellemvonások éltetnek, ellenben «komoly» alakjainak többsége csak arra való, hogy Vas Ge-

¹ Lásd Az *enyngi bíró* című «kules»-ot A *nemzet napszámosai*-hoz. (453. l.)

² *Régi jó idők*.

³ Barabás Ábel (i. m. 124. l.): Vas G. «alakjai egyének... nem típusok...» (!)

⁴ A *nemzet napszámosai*. 100. l.

reben ne a maga nevében mondja el nézeteit egyes történelmi vagy társadalmi kérdésekről.

Szívvel-lélekkel osztozik Vas Gereben is korának romantikus vonzalmában a *nép* iránt. De a politikai célzat kedvéért néha itt is erőszakot kell elkövetnie szíve sugallatán. Hogy szabadelvű politikai következtetéseit levonhassa, olyanokat mondhat egyik szócsővével, az öreg Szántayval, hogy a magyar népnek «most (a XIX. sz. elején) rosszabb sorsa van, mint az amerikai rabszolgának»;¹ azonban úgy-szólva mindegyik munkája megcáfolja ezt a különben is nagyon túlzó vádat. Vas Gereben műveiben legfeljebb egy-egy gonosz jószág-kormányzó zsarnokoskodik, a földesúr csaknem mindegyik atyai jó-akarója jobbágyainak; Keglevics Miklós pl. nem mert megnősülni, mert attól tartott, hogyha gyermekei születnének, nem tudná lelké-nek minden szeretetét osztatlanul jobbágyaira árasztani!² Ismétel-jük, Vas Gereben korrajzaiból első sorban a régi magyar patriarkális nemesi világ dícsérete hangzik ki, amely világban a legalsóbb nép-osztály is boldogul él. Irónk romantikus világításában a jobbágy-ság is jeleskedik a magyar faji jellem minden erényével. Az angol Bowring meglátogatván Batthyány Lajos herceg enyingi birtokát, nem akarja elhinni Kajári Pistáról, hogy ez közönséges béres; «Her-ceg!» - mondja Bowring — «hát ha minden magyar ember ily tisz-tán beszél és józan eszű, mint a béres, mit akarnak rajta civilizálni?»³ Vas Gereben szeretne emberkiállítást rendezni az első arisztokratától a csikósbojtárig, hogy a magyar faj kiválóságát az egész világ meg-ismerje; mert nálunk még a koldus sem olyan nyomorult, mint más-hol...⁴ Ime, ilyennek látja szerzőnk a *népet*: a magyar faj testileg-lelkileg legromlatlanabb, legboldogabb rétegének. Számos rövidebb elbeszélésben rajzolja ezt az eszményített népeletet és pedig szülő-földjét, a Dunántúlt. Vas Gereben is, mint Baksay Sándor, leg-szebbnek tartja valamennyi népviselet közt a dunántúli asszonyok fejdíszét: s Baksayval egyezően ő sem győzi eléggé ostorozni és csúfolni a városi elfajult éleletet, célzatosan szembeállítva ezzel a falu tisztos és józan egyszerűségét. A célzatosság ezekben a népies el-beszélésekben nem olyan bántó, mint Vas Gereben többi művében; az oktató hang inkább helyén való az ilyen novellákban, melyek első

¹ *Hégyi jó idők.* 100. l.

² *Egy alispán.* 158. l.

³ *Nagy idők, nagy emberek.* 34. l.

⁴ *U. o.* 477. l.

sorban a nép számára készültek, bár szerzőjük gondosan ügyelt arra, hogy a parasztlelet rajzolója közben egy szót se ejtsen ki olyat, «amit akárminely kényes úrhölgy ajkaira ne vehetne elpirulás nélkül». ¹ Az az óvatos, félúton megálló népies irány ez, melyhez Auerbach *Dorfgeschichte*-i is tartoznak (Vas Gereben ismerte ezeket ²). Vas Gereben elbeszélései nagyon egyformák, mondhatni: sablonosak; cselekvényük mindig annyiból áll, hogy egy derék és szép parasztleány (csaknem mindenik elbeszélésben: Örzse) parányi bonyodalom árán boldog lesz egyszerű választottjával, aki rendesen szolgálgeány a leány családjánál, de mindig szép és jóra való ember. Az a túlságosan leereszkedő modor, melyet már a *Néparatya*-ban megsokalt Arany János, ezeknek a népies elbeszéléseknek is egyik árnyoldala; de azért ezek között vannak Vas Gereben legkifogástalanabb alkotásai (*Egy falu, két bakter*), mert ezekben az apró művekben nem válik annyira érezhetővé, mint a nagyobbakban, írónk egyik legfőbb fogyatkozása: a szerkesztőképesség hiánya.

Nagyobb korrajzaiban szerkezetnek alig van nyoma. Szerzőnk maga is tudja és elismeri magáról, hogy a cselekvény művészi alakításához szükséges nyugalom és műgond hiányzik a természetéből. Több ízben rajtakapja magát (még több ízben őt az olvasó), hogy nem arról beszél, amiről akart, mert egy-egy újabb ötlet vagy emlék minduntalan kizökkenti az előre elgondolt eszmemenetből. «Már hiába, úgy vagyok én a múlttal, mint a szenvedélyes vadász az akadályokkal, keresztül megyen mindenem és csak később látja rühadarabjain, hogy itt is járt, amott is járt, talán többet, mint a vad után . . .» ³ Egyszerre két-három nagyobb munkán is dolgozott ⁴ s az összegyűjtött anyagot félig nyers állapotban adja az olvasó elé. Munka közben meg-megfeledez az arról a keretről, melyet kezdetben a cselekvény számára kiválasztott; ⁵ pl. a *Garasos arisztokrácia* tartalmát

¹ *Parlagi képek. Tormagyökevek.* 237. l.

² *Nagy idők, nagy emberek.* 34. l.

³ *Tekintetes urak.* 408. l. — V. ö. *Jurátus élet.* 48. l.

⁴ Váli Béla: *Vas Gereben.* Egy. Phil K. 1883. 878. l.

⁵ Néha a szereplők neveit is elfelejti és összetévesztgeti. A *Jurátus élet* elején Faragó alispán fiát Endrének hívják, később Imre néven szerepel. Egy csikós-legény a *II. József kora* 25. lapján Fogas Gyurinak mondja magát, a 311. lapon már Markos Gyurivá változik. A *Parlagi képek* egyik elbeszélésében (*Íd az Isten, csak kérni kell tőle*) az öreg Galambos hol Jánosnak (169. l.), hol Pálnak (182. l.), hol pedig Istvánnak (184. l.) van említve. Ugyanezen kötetnek egy másik novellájában (*A kárvalott cigány*) a bíró leánya eleinte Örzse, később Trézsi!

tulajdonképen a regény főszemélye beszéli el, de mennyire nem tud boldogulni szerzőnk ezzel a formával! Kénytelen zárójelben segítségére sietni az olvasónak s tudatni vele: «(ezt már lakóm mondja)» mert a sok beavatkozó személy közt sokszor szemünk elől veszítjük a voltaképeni elbeszélőt. Vas Gereben a szerkezet követelményeit legfeljebb egyes külsőségekben tudja felfogni; a *Pörös atyafiak* cselekvényeit sikerült is két mértanilag egyenlő félre osztani; ez a legnagyobb eredmény, amit ezen a téren elért! Ez a fogyatkozás nagy kárára van Vas Gereben korrajzainak, de szintén természetszerűleg következik az író egyéniségéből. Vas Gereben maga feljegyezte magáról, hogy csak külső körülmények tették könyvíróvá; gyermekkorában is inkább megtanulta a dalt vagy adomát, csak ne kelljen asztalhoz ülve papírra jegyezgetni; de azt is bizonyosra állítja, hogy — ha könyveit meg nem írta volna is — élete derekán és nyugtán *elbeszélte* volna gyermekeinek példának okáért.¹ Ez nagyon jellemző nyilatkozat. Aki adomázni, másokat élőszóval mulattatni szeret,² az nem bibelődik a művészi szerkezet szabályaival, de előadása közvetlen és valószerű lesz. Ezért olvassa a magyar közönség még manapság is szívesen Vas Gereben korrajzait.

A tősgyökeres magyar nyelv és az élvezetes előadásmód valóban legnagyobb jelessége Vas Gerebennek. Ebben a tekintetben igazi istenáldotta tehetség ő, szép-prózánknak egyik legjobb stílisztája. Rajongó szeretettel van eltelve nyelvünk iránt, melynek — mint egész nemzeti létünk tengelyének — sorsát feszült figyelemmel kíséri több művében. Lelkesedve magasztalja a magyar nyelv apostolait: a költőket, főként a dunántúliakat (Kisfaludy Sándort, Berzsenyit, Vörösmartyt), azután a színészeket, kik szintén fontos szolgálatokat tettek a nemzeti nyelv és irodalom terjesztése terén. Átérzi a nyelvújítás nagy jelentőségét, mely lehetővé tette nyelvünk kibontakozását a latin és német igából, de tudja, hogy a nyelv a nemzeti lélek leg-

¹ *Egy atispán.* 11. l.

² «Felekivel és Szerdahelyivel gyakran rendezett adomaversenyt; rendszeren ő (Vas G.) volt a győztes.» Barabás Ábel: i. m. 204. l. — Érdekes adalék idevonatkozólag *Jókai* egy hírlapi humoros nyilatkozatának következő részlete (*Délihétb.* 1853. II. félév 834. l.): «... Ha pedig mégis néha néha megcsúszna rajtam, hogy holmi unalmas drámai előadások alatt az én genialis barátom, Vas Gereben anecdotáinak hallgatásában a közönséget megzavarnám, ezáltal a hallgatókat bizonyosan nagyobb élvezettől fosztva meg, mint aminőt a színpadról várhatnak, tekintse a figyelmes cikkirő ifjúságom könnyelműségét és legyen irántam kegyes elnézéssel».

sajátosabb terméke, tehát legromlatlanabb tisztaságban a nép ajkán él. Ezt a hamisítatlan népnyelvet ő is az anyatejjel szívta magába. mint lángeszű kortársai: Petőfi, Arany, Jókai; ezekkel össze sem hasonlítható ugyan alkotó tehetség, ízlés vagy képzelő erő szempontjából, de mint a nép nyelvének és eszejárásának irodalmi értékesítője nem méltatlan hozzájuk. Stílusa egyáltalában nem könyvízü. hanem olyan természetes és ötletes, mint a népé, melytől tanulta. Előadása bővelkedik szeszélyes, jóízű példákban és képekben, a figyelmet nemcsak nem fárasztja ki, hanem még el is tereli a mű belső fogatkozásaitól. Ahogy Eötvös József súlyos tartalmú műveiből egész kötetre való gondolatokat lehet kiválogatni, melyek önerejükben is megélnek: úgy gyűjthető össze Vas Gereben korrajzaiból egy garbada anekdota, melyek maradandóan hirdetik írójuk tehetségének a nép lelki világával való benső kapcsolatát. Sajnálatos, hogy a halál korán elnémította Vas Gerebent; de elkészült műveiből az is megállapítható, hogy — ha hosszabb ideig élt volna is — írói tehetsége nem igen fejlődött volna tovább. Eszmeköre meglehetősen szűk volt, mint azé a nemzedéké, melynek dolgozott: az állandó téma és célzat, mondhatni, adva volt, a legtöbb író ehhez alkalmazkodott. Vas Gereben is mint ember, mint politikus, mint író, egyaránt hű fia volt korának és nemzetének s megérdemli az utókor figyelmes emlékeztét.

PÓSA LAJOS.

Irta: GYÖNGYÖSY LÁSZLÓ.

Élete. Pósa Lajos 1850 április 9-én született Nemesradnóton, Gömör-megyében. Tanulmányait szülőfalujában, a rimaszombati és sárospataki református gimnáziumban s a budapesti egyetem filozófiai karán végezte. Egy évig kisegítő tanár volt a budapesti IV. ker. községi főreáliskolában. 1881-től 1889-ig a Szegedi Napló szerkesztőségében dolgozott. Mint országos nevű gyermekköltőt a Singer és Wolfner-cég Budapestre hívta s föl-kérte az *Én Ujságom* szerkesztésére. A nagyhatású gyormoklapot 1890-től kezdve haláláig szerkesztette. 1914 július 9-én halt meg Budapesten.

Munkái. — *Költemények.* Budapest, 1878. — *Újabb költemények.* Budapest. 1881. — *Pósa Lajos költeményei.* Szeged. 1883. — *Dalok, regék az ifjúság számára.* Szeged. 1884. — *Kis bokréta.* Budapest. 1885. — *Gyermekversek.* Szeged. 1886. — *Tíz év alatt.* Szeged. 1886. — *Aranykert.* Budapest. 1886. — *Kis aranykert.* Budapest. 1887. — *140 dal.* Szeged. 1887. — *Dalaim.* Szeged. 1887. — *Virághullás.* Szeged. 1887. — *Ibolya.* Szeged. 1887. — *Négy mese.* Szeged. 1887. — *Daloskönyv.* Szeged. 1887. — *Népdalok.* Szeged. 1888. — *A B C.* Budapest. 1888. — *Aranytollú madárutói.* Budapest. 1888. — *Pillangók.* Budapest. 1888. — *Virágok.* Budapest. 1889. — *Gyermekkert.* Budapest. 1890. — *Apró emberek könyve.* Budapest. 1890. — *Rózsabokor.* Budapest. 1891. — *Aranynapok. Tündér-órák.* Budapest. 1891. — *Az Én Ujságom gyermekszínháza.* Budapest. 1892. — *A nagy mama meséi.* Budapest. 1892. — *Csingilingi.* Budapest. 1892. — *Zengő arany abécé.* Budapest. 1892. — *Pósa Lajos meséskönyve.* Budapest. 1894. — *Gyermekmesék.* Budapest. 1895. — *Nagyapó mese-könyve.* Budapest. 1895. — *Cini-cini.* Budapest. 1896. — *Édes anyám.* Budapest. 1897. — *Száll az ének.* Budapest. 1899. — *Őszes munkái.* Öt kötet. Budapest. 1905. — Munkáinak kétkötetes jubileumi kiadása ki van nyomtatva, de könyvtári forgalomba még nem került.

Irodalom. — Szinyeyi József: *Magyar írók élete és munkái.* XI. köt. Budapest. 1906. — Mihályi József: *Az iskolák költőjéről.* A Hét. 1913. évf. 48. sz. — Báthory Andor: *Pósa Lajosról.* Késmárki evangélikus főgimnázium értesítője. 1914. — Lőrinczy György: *Pósa Lajos.* Ünnepi beszéd. Budapest. 1914. — Mikszáth Kálmán: *Pósa Lajosról.* Uj Idők. 1914. évf. — Herman Ottó: *Pósa Lajosért.* Budapesti Hírlap. 1914. 40. sz. — Gyöngyösy László: *Pósa Lajos.* Magyarország. 1914. jun. 7. — U. az.: *Régi ujság-írók.* U. o. 1916. jul. 17. — Móra Ferenc: *A költő.* Szegedi Napló. 1918

május 19. — Az egyes Pósa-kötetek birálatainak jegyzéke Szinnyei József frói lexikonában. — Ezenkívül több mint háromszáz ujságközlemény, de ezeknek bibliografiai értékük is alig van. A Pósa Lajos költői működésének 40. évfordulója s a költőnek nem sokkal utóbb bekövetkező halála alkalmával megjelent alkalmi cikkek közül még leginkább említhetők azok, melyek a tanügyi lapok 1914. évfolyamaiban láttak napvilágot: A Gyermek, Néptanítók Lapja, Kisdnedvelés, Tanító, Tanügyi Értesítő, Közműveltség, Új Élet. Hozzávéhetők a következő folyóiratoknak alkalmi megemlékezései 1914-ből: Magyar Figyelő, Új Idők, Vasárnapi Ujság, A Hét. (Címjegyzék az Egy. Phil. Közöny évi reportóriumaiában.)

I.

Ős Gömör szülötte. A kies, regényes Balog-völgyének szűz magyar földjén született, amelynek szelíd, hullámos-dombos vidékén ős-időktől kezdve magyar, s a reformáció óta szín-református nép lakik, amely a magyarság szívével, eszével érez és gondolkodik. Szülőhelye Nemes-Radnót községről már 1423-ik évtől kezdve emlékeznek hiteles okiratok. Az ősi lakosság kivétel nélkül nemes: beköltözött nagyon kevés van. szorgalmas gazdálkodó, jómódú nép, törhetetlen magyar érzéseiben és hagyományaiban. Öntudatukat nevelte az a körülmény is, hogy nemesi előjogaiknál fogva állandó részt vettek a közéletben, a nemesi jogok megszüntével lelkes hívei, buzgó előmozdítói lettek a függetlenségi pártnak. Mindössze egynehány: Bodon, kis Pósa, nagy Pósa, Kovács, Varga, Turóczy, Lukács, Igó, Ferenczy, Bedécs-család, mint ők mondják *had*, lakja a falut. Összetartanak. házépítéskor egymást segítik, igavonóval, munkával, élelemmel. Az egyes nemes családoknak még most is megvan közös vagyonuk, amelynek jövedelme a közös pénztárba folyik s ezt az összeget egyházi, iskolai célra adják. A családok ősi leveles ládáját husvét másodnapján szellőztetik, ponyvára rakják az egész család jelenlétében, utána nagy áldomás van. Radnóti leány nagyritkasággal megyen más faluba feleségül. A kérő idegen legényt kikolompolják, kiverik a faluból. A fiúkat már gyermekkorukban eljegyzik a szülők a kiválasztott leánnyal. Iskoláit, egyházát maga tartja el, s erre büszke. Értelmes, olvasó, dalos nép. A zsoltáron, biblián kívül, amely napi olvasmányuk, egyéb könyvet is szívesen vesz kezébe. Társas összejövetelein szeretik a tréfát, a dalt, aminek megtanulására gondot fordítanak még nagy legénykorukban is. Daloskörük van, vasárnap és ünnep estéjén leányok, legények énekelve bejárják a falut, hogy öröm hallgatni összhangzatos dalolásukat. Aki kocsmás, az tisztességből feleséget nem kap.

Ilyen környezetben nőtt fel Pósa Lajos, s ezek a hatások lát-
szanak egész írói fejlődésén. A zsoltár, a biblia, a népmesék, a dalok,
a magyar levegő és szokások a politikai meggyőződésig, mindezek
olyanná fejlesztették, amilyen volt teljes életében és ilyen maradt
mindvégig, más nem tudott és nem is akart lenni.¹

A költő 1850-ik év április 9-ikén született, apja Pósa Antal,
anyja Kovács Mária voltak, volt még egy Károly nevű testvére, aki
azonban hét éves korában az 1864-ik év november 8-ikán meghalt.
A családi egyesség azonban hamar megbomlott a házuknál. Apja szép
szál, hollófekeete nagybajuszú ember, de könnyelmű, tékozló természet
volt. Ló, cigány, a vásár volt öröme, kis örökségét hamar elverte, s
minthogy a költő anyjához, aki árvaleány volt, ment «gazdúnak», úgy
akart tenni felesége vagyonával is, ahelyett, hogy összetartotta volna
családjá javára, amire fogadkozott. Így utjok elvált, «*Marsa néni*»
így jutott korán özvegyiségre, s azt a gyámolt, amit az urában hiába
keresett kis gazdaságához, magában lelta fel; szorgalmas, rendkívül
tisztza, okos, erélyes gazdává vált 30 holdas birtokában, s egyedül
gyermekai nevelésében keresett vigasztalást. Károly fia halála után
mar csak Lajos fiában találhatta örömét. Versenyezve anyjával, Bodon
Katalinnal, becézgették a kis Lajost, különösen szép ruhában járat-
ták. Széld, szófogadó gyermek volt, mindig az anyja körül játszott,
csínytevéseken sohasem törte fejét, a falusi iskolában a legjobb tanuló
volt, nem felmondta, de szavalta leckéjét. Kolosi István jeles tanítója
és Petheő Dániel, a papjuk, rábeszélést az öreg asszonyt, hogy adja
be a rimaszombati iskolába. Anyjának nagyon nehezen esett meg-
válni egyetlen gyermekétől, hiszen ki gondolja akkor a földet, aztán
radnóti szokás szerint már jegyese is volt Pósa Málka személyében.
Végre megnyugodott abban, hogy pap lesz a fiából. Így került 1860-ik
év októberében a rimaszombati gimnáziumba. 1866-ik év június vé-
géig járt ott. Mindig jeles tanuló volt. Innen ment Sárospatakra
filozófiára, mint akkor a VII. és VIII. osztályt nevezték. A nyolca-
dik osztályt, hogy édes anyjának kevesebbe kerüljön, mint magán-
tanuló végezte, mind a két osztályt jeles eredménnyel. De már ekkor
írói babérokra vágyott, tépelődő, szótlán, komoly fiú volt. Mintha
rávetődött volna arcára édes anyja szomorúságának árnyéka, amely
állandó volt a jó asszony szemében. Társai búsmagyarának hívták. Nem
akart édes anyjának sem ellenére tenni, de a fővárosba vágódott,

¹ Következő radnóti adataimat Pósa Lajos, radnóti református lelkész
úr közléseiből merítem.

tanár akart lenni, hogy így íróvá is lehessen. Egy víg verse megmaradt a *Hajnal* című ifjúsági közlőny 1868-iki 4-ik számában. címe *Virág Jenő*. Ez év őszén végre is sok töprengés után beiratkozott a theológiát megelőző első évfolyamra, de már csak sebtében kollokvált, épen csak azért, hogy az utat el ne vágja maga elől, ha édes anyja nem adja meg az engedelmet a fővárosba való felmeneteléhez; így az eredmény csak dicséretes lett, a bölesészetből már csak elégséges. De nem tért vissza a sárospataki főiskolába, anyja végre is beleegyezett, hogy a tanári pályára lépjen.¹ De csak az 1873-ik tanév kezdetén iratkozott be az egyetemre, addig kisebb lapok riportterje volt, várta dicsősége felvirradását, s nyomorgott.

Mikor látta, hogy írói törekvése oly nagy sanyarúsággal jár, komolyan hozzálatott a tanuláshoz. 1873-75-ik tanévben az egyetemet látogatta. Hallgatta Greguss Ágostot, Toldy Ferencet és Hörváth Cyrillt: tehát széptani, irodalomtörténeti, bölesészeti tanulmányokkal foglalkozott, szorgalmasan és jeles eredménnyel kollokvált. Ez időben az *Ústököst*, Jókai híres élelapját, Törs Kálmán csinálta, a szerkesztő Jókai csak irogatott belé. Törs földije volt Pósanak s vidám verseit közölni kezdte, hogy segítsen rajta. Már-már úgy volt, hogy végképén a tanári pályán marad, az 1875/76-ik tanévben a józsefvárosi községi főreáliskolában (régén Zerge-utcának, ma Horánszky-utának hívják) mint *póttanár* kapott alkalmazást. A magyar nyelvet tanította az I. B., I. C., II. B. osztályokban. De mint maga mondta nekem, úgy vette észre, hogy a versírásnak sehogyse kedvez a tanár foglalkozás, otthagytá állását. Visszatért az írói és hírlapírói hallatlan nyomorúsághoz.

Nagy tervei és reménységei voltak, gyűjtötte verseit és Bodon Józseffel, aki szintén gömöri származás volt, kiváló elbeszélésíró, néplapot tervezgettek. Jártak Arany Jánosnál, akitől verset kértek lapjuk részére. A két szerény ifjú, mikor látta, hogy Arany látogatásukra még nagyobb zavarban van, mint ők maguk, már dadogni is alig tudtak. Míg végre kölcsönösen akadozó beszédek után megértették Aranytól, hogy verset nem adhat, mert csak töredékei vannak, vizsgálásul azonban távozásuk előtt megkérdezte a nagy költő Bodontól.

— Ön az a Bodon József, akitől azokat a szép *beszélyeket* olvastam.

¹ Zsoldos Benő és Harsányi István közlése.

Az igenlő válasz után hozzátette a nagy költő: «Nekem nagyon tetszettek».

1878-ik év szeptember 15-ikén végre megjelent a néplap mutatvány száma. Címe *Mulattató Ujság* volt, de csak e számon szerepel Pósa Lajos, mint szerkesztőtárs, a második szám már csak Bodon Józsefet tünteti fel szerkesztőnek. Évi előfizetési ára négy forint volt, a Weissman-testvérek adták ki. Fametszetű képei, Bodon elbeszélései, Pósa Lajos versei. Könyves Tóth Kálmán ismertető, népszerű cikkei, Magyarország nevezetesebb helyeinek népies ismertetése, hírvonatok teszik tartalmát. De bár Kossuth Lajos is írt ajánló sorokat a lap részére, nem boldogultak. 1878-ik év december 8-ikától Bodon maga adta ki a lapot. 1879-ik év februárius 9-iki számával meg is szűnt. Bodon József vidékre menekült, ügyvéd lett Gyöngyösön, s Rimaszombatban halt meg. Utolsó évei a lemondás és elkeseredés napjaiból teltek ki. Pósa Lajos törhetlenül állandó nyomorgások között éldegélt a fővárosban, még anyjának se mert írni, hogy ne keserítse, s ne történjék meg az, hogy miatta földjeit adogassa el. Szegény anyja, mint halottat siratta.

Két első verses kötete *Költevények* és *Ujabb költemények* közül az első zajos sikert aratott, de a második alig keltett figyelmet. Már tűrhetetlenül nyomasztóvá lett rá nézve a fővárosi levegő, menekült Szegedre, ahová a *Naplóhoz* hívták meg munkatársnak a távozó Mikszáth Kálmán helyére. E jeles lapnak sok országos hirre kapott munkatársa volt s ma is állandóan tehetségeket nevel az irodalomnak. 1881-ik év januárius 8-ikán köszöntött be egy lírai tárcájával, amelyben elpanaszolja, hogy a főváros minden reménységétől kifosztotta és Szegeden óhajtaná elfeledni bánatát. De bizony nem tudott meggyökeresedni a lapnál, mikor elvált tőle talán még többet dolgozott belé, mint amikor munkatársa volt. Az volt a hire, hogy nem való újságírónak. Nagy Vince, ez a kiváló direktor, 1883-ik év októberében titkárnak vitte színházához. De a szegedi színház 1885-ik év április 22-ikén leégett, megint oda lett a biztos kenyér. Így aztán Szegeden is napról-napra élt, mint a madár, de legalább gondtalanul, nagy és vidám társaságban, amit egyéni szeretetreméltósága tartott össze. A híres *Pósa-asztal* meg volt már Szegeden is. Mikor a fővárosba feljött, szinte természetesnek tartotta, hogy folytatódik, csak hogy nagyobb arányokban az *Orientben*. Szegedi tartózkodása alatt három nagy esemény történt életében. Sok gyermekverset írt. Különösen Mikszáth Kálmán buzdítását szívelte, meg, aki gyakorlati észjárásával jóakarattal figyelmzett: «Gyermekverseket írj, mert a

nótákból legfeljebb elmerenghetsz a holdvilágnál, a gyermekversekből egy kis peccsenye, bor is kerül kenyered mellé asztalodra.» Pósa megfogadta a tanácsot, nemcsak egy gyermeklap kiadására vállalkozott, de igen szép és nagy feltűnést keltő gyermekmeséit, köztök a *Kaczor királyt* is, itt írta; első gyermekversei is itt jelentek több kötetben, amik csakhamar országos hírvé tették nevét.

Itt írta híres *Apró történeteit*, amelyek szintén nagy feltűnést keltettek. E vidám csattanós rövid románcok és apró trugédiák híre az egész országra szállott Szeged városából.

És Dankó Pista? Vékonydongájú, köhögős, hajlotthatú legény volt már akkor is az az égő szemű cigány. Az anyja kegyetlenül verte még siheder korában is, ha kevés pénzt tudott összekoldulni hegedűjével. Ilyenkor nem mert kunyhójukba bemenni még téli időben se, csak reggelre kelve sompolygott be, mikor az irgalmas szomszédok keserves jajgatására kiszabadították kegyetlen anyja kezéből. Addig ólakban, csűrökben virradt fel, s ott szerezte halálos tudóbaját, amely oly korán elragadta az élők sorából. Pózával akkor ismerkedett meg, amikor «Nem jó, nem jó minden este» kezdetű dalára megcsinálta az országosan elterjedt, híres dallamot. Elment Pózához, hogy az utolsó sort egy ütemmel toldja meg: «mert csak úgy lehet rá jó nótát vágni». Meg is magyarázta néki, hogy ő «nem olyan falu»-végi cigány, s elhúzta rögtön, amit otthon «picsikató» kipengetett ujjával hegedűjén. Nagyon tetszett a dallam Pózának is, de egy dal se vált oly hamar népszerűvé Szegeden. Ahogy Dankó elénekelte és eljatszotta valamelyik felsővárosi kocsmában, felkapták a kútrajáró leányok, a tánchelyeken arra ropták a csárdást, s a tánc után is vígan énekeltek. Így került az írói asztalukhoz Dankó Pista, így szövődött a fővárosban is folytatott szövetségük. Pósa önművelésre buzdította és tanította a szegény, kopott cigányt. Mikor egyik-másik kifogásolta társaságát, a maga lelkes módja szerint nem egyszer fülem hallatára bizonyította a tehetség jogát és előkelőségét.

Vidám hangulatok és nyomoruságos törődések közt telt el az a majdnem tiz esztendő, amikor a Singer és Wolfner kiadó cég egy gyermekujás megindítását tervezve Pószát szólította fel szerkesztőnek. A bucsuzás Szegedtől nehezen ment, hetekig eltartot, de végre is meg kellett lenni. Az utolsó írói cigányösszejevetel után vasútra ült Pósa Lajos, magával vive azt az aranytollat, amit ottani működése elismeréséül kapott. De magával vitte meleg érzését e nagy alföldi város iránt, amely haláláig tartott és számtalanszor megújított sűrű látogatásai-
saival.

II.

Nálunk ifjúsági lapirodalom csak a szabadságharc után keletkezett. Úttörői: Remellay Gusztáv, Boros Mihály, Dienes Lajos, Lukács Pál, *Horkai bácsi*, a máramarosi liceum tanára, és Szabó Richard voltak. Az ő szövetségek indította meg az 1859-ik évben Szabó Richard szerkesztésében *A Gyermekbarát* című ujságot. Ez a vállalat jobbára idegen emelőkön emelkedett, bár Dienes Lajos és Horkai bácsi irtak belé szép, eredeti verseket is, Dienes valamennyi kortársát felülmulta kevés, de kitünő meséivel. E két költő válogatott munkáinak összegyűjtése ma is nagy hasznára válnék ifjúsági irodalmunknak. Időközben a szerkesztést Aszódy Mihály és Csegey Gusztáv vállalták «a kiadó felelőssége mellett», de a közönség pártfogása nagyon gyér volt, s bár Csegey Gusztáv határozott költői tehetsége itt bontogatta szárnyait, a lap tartalmilag egyre süllyedt és 1867-ik évben meg is szűnt. Egy néhány szép versén kívül egyebet nem is lehet érdeméül feljegyezni, minthogy a népszerű Hoffmann Ferenc német ifjúsági műveit nálunk ismeretessé tette e vállalat.

E végelgyengülésben kimult lap után azonban sorra jelentkeztek az ifjúsági iratok és lapok. De vállalkozásuknak alig akadt közönsége, noha az úttörőkhöz egy új ember is csatlakozott: Dolinay Gyula személyében, aki a *Kis Ujságot* indította meg 1870-ik évben, szerkesztette még a következő esztendőben is. Tartalma sekély, üres volt. Aszódy Mihály *Kis Lapja* se ért sokkal többet, ebbe olvadt belé a *Kis Ujság* is. Verses képmagyarázatok voltak benne, kottapapírosok, sokszor megismételt, általánosan ismert, idegen mesék, mint a Karbunkulus herceg. De egy-két jeles vers ide is került Szász Károlytól, Gyulai Páltól. Különösen Gyulai Pál egyik legszebb verse: *Az éjjeli látogatás*, országszerető nagy hatást keltett. Emlékszem reá, hogy hordták házról-házra. Minden gyermeknek tudnia kellett, könnyezve szavalgatták velünk az öregek is. A kicsinyek már ekkor is érezték, hogy Gyulai Pál jeles költő, az irodalom később jutott hozzá. Ez volt a bosszú páratlan lelkiismeretes bírálói működéséért s azért mert öröklője, lelkiismerete volt az irodalomnak, mert nem tűrte a léhaságot s állandóan hirdette, hogy e szentelt berkekben csak megilletődéssel járhat az író is, az olvasó is. Éppen ilyen tetszést arattak egyéb gyermekversei: *Géza úrfi*, *A gonosz mostoha*, *Tyúk és a farkasverem*. Petőfin kívül ő volt Pósa Lajos legjelesebb előfutárja.

E vállalatokban dolgozott Remellay Gusztáv, aki a hazai történetet akarta volna népszerűsíteni. Szorgalmas író volt, de száraz a

kietlenségig. E szellemi sivárságban még jeles lap volt Kalocsa Róza *Méhecskéje*, amely 1867-ik év december 1-én indult meg. Ide írta Beöthy Zsolt a Kálmán diák szünóráit, Majthényi Flóra az Eszti néni látogatásait. De ez is hamarosan, már 1868-ban megszűnt a közönség részvétlensége miatt. Említést is alig érdemel Márki József *Kis Tükör* című lapja. Ebben az olvasók «kedves kis ösémék és kedves kis hugonék» dolgozatai jelentek meg fellengős dicséretek közepette. Az előfizetőgyűjtők arany inggombot vagy melltűt kaptak ajándékba különböző nemük szerint. Még így se boldogult az élelmes szerkesztő; az 1872-ik esztendőben ő is megbukott. Beniczky Irma *Kis Vasárnapi Ujságja* se volt hosszú életű. Idegen forrásokból száraz, ismeretterjesztő közleményeket adott. Versei botránnyosan rosszak. Szerencsétlenségére híreket is közölt, de ezek többnyire politizáló irányúak voltak, a vasárnapi mulatók és a malomalatt összegyűlő közönség szája szerint. Több pártfogást érdemelt volna Cs. Ugróczy Ida vállalkozása *Az Ifjúsági Könyvtár*. Ebben jelent meg Csengey Gusztáv híres történeti elbeszélése: *A mocsarak királya*.

E tétova ingadozások közt csak Dolinay Gyula a *Kis Lap* után következett *Hasznos Mulattatója* és Águi Adolf, Forgó bácsi *Kis Lapja* maradt meg hosszabb ideig a közönség pártfogásában. Forgó bácsi irodalmi színvonalra törekedett, de versei, prózája teljesen idegen forrásokból táplálkoztak. A *Hasznos Mulattató* eleinte a *Kis Lap* és a *Kis Ujság* külföldi képeit és közleményeit melegítette fel. De ilyen szerkesztői élelmesség után később javulni kezdett, iparkodott elvétele jelesebb költemények közlésére, jobb elbeszélései is akadtak. Másik vállalata, a *Leányok Lapja* is mélyebb gyökeret vert. Dolinay Gyulának mindenestre érdeme, hogy népiskolai, ifjúsági iratok és könyvtárak berendezésére buzdított. Ezek alapját az ő buzgólkodása vetette meg.

De így is kezdett kialakulni az igazi, gyermek és ifjúsági lap körvonala. Jeles gyermekversek már vannak, ha kevés számmal is. A hazai történet népszerűsítése is elkezdődik, ha kedély, melegség nem is mutatkozik e kísérletekben. Az ismeretterjesztő közlemények fontosságát felismerik, bár idegenszerű átdolgozások ezek. Kezdi az elbeszélő műveket az ifjúság részére, s már akad köztök egy pár jobb mű. Az út megvan törve az eredeti, igazi tehetségek részére.

Ilyen előzmények után még Szegeden írt gyermekversein felbuzdulva lakóhelyén Pósa Lajos is megindított egy gyermeklapot. Első száma 1882-ik év június 15-ikén jelent meg. *Jó barát* volt a címe, szerkesztője, kiadója maga a költő volt. A szegedi Somogyi-könyvtárban van belőle tizenhét szám. Az első tizenhárom szám Pósa

Lajos adománya, a tizennegyedikről a tizenhetedik számig beszerzés. Előfizetési díja öt forint volt évenként, egyes szám ára húsz krajcár. Több szám nem is jelent meg belőle. Az előfizetési felhívás szerint a helybeli és vidéki tanügyi körök sürgetésére indította meg Pósa Lajos a lapot, mert meg volt győződve, hogy «e még mindig parlagon heverő tér művelésével szolgálatot tesz a közönségnek». A lap különben címében hordozza irányát és rendeltetését. A felhívás vagy negyven jeles író t sorol fel mint munkatársat. Megtaláljuk benne Acsády Ignác, Bartók Lajos, Benedek Elek, Dalmady Győző, Győry Vilmos, Endrődi Sándor, Herman Ottó, Inczedy László, Jakab Ödön, Kenedi Géza, Komócsy József, Mikszáth Kálmán, Radó Antal, Reviczky Gyula, Vajda neveit. Persze a tőlök eredő közlemények többnyire átdolgozva jelentek meg és eredetileg nem a *Jó barát* részére készültek, ami azonban nem változtat azon a körülményen, hogy a lap megfelelt kitűzött céljának. Maga Jókai Mór is melegen üdvözölte megindulását, felhatalmazta a szerkesztőt, hogy bármelyik művét átvehesse s «ad usum Delphini» az ifjúság céljai szerint átalakíthassa.

A lap tehát kitünően indult meg, ami a szellemieket illeti. De két körülménnyel magában hordta az elmulás csiráit. Vidéken jelent meg, ahonnan nagyobb elterjedésére nem lehetett számítani. E nagy bajhoz járult a kiállítás silánysága. A Burger-féle nyomda állította volna ki, de éppen nem olyan köntösben, mint amilyenben a későbbi *Az Én Ujságom* megjelent. Képei régi naptárakból, német családi lapokból ismert fametszetek voltak. A szövegversei már sokkal jobbak, még a képmagyarazatok is jelesek. Maga Pósa írta ezeket is az ő könnyed, dallamos verseléseivel. Legalább két verse van minden számban. Azok a gyermekversei, amelyek már kezdetben népszerűvé tették nevét, már itt megjelentek. Az első hónapokban látható örömmel készül a lap; az utolsó számokban, hogy ujságírói nyelven szólnak, csupa vágás van. Lapja kimulása után sokáig már csak lantját pengethette kis közönségének, megajándékozva őket szebbnél-szebb gyermekverseivel.¹

De az eszme nem halt meg. Wolfner József Szegeden prokurátora volt a Traub-féle nyomdavállatnak. Felkerült a fővárosba és egyik megalapítója lett a Singer-Wolfner kiadócégnak, így Pósa régi ismerőse volt. Már az 1886-ik évben merült fel a fővárosban alapítandó gyermeklap terve, de csak az 1899-ik év december havában öltött az ige testet. December 15-ikén megjelent *Az én Ujságom* első száma. Pósa

¹ Méra Ferenc szíves közlése alapján.

Lajos beköszöntő versével, amelyben valósággal az ő gyermekded öröme is ujongott a kicsinyekkel, akiknek lapja kezökbe került:

Itt van, itt Az Én Ujságom!	Tele dallal, tele képpel,
Csak hogy itt van, régen várom.	Telisteli, szép mesékkal.
Napkeletről tündér hozta,	Mesc, mese tarka szárnyon,
Ez aztán a kedves posta.	Fogjátok meg, el ne szálljon!

A mutatványszám elküldése után csak úgy dőltek be az előfizetési pénzek, még jóval újév előtt 3500 előfizetője volt. Újév táján már jelentkeztek Singer-Wolfneréknél a közvetítők, akik a lap megvételére ajánlatot tettek, mert a meglevő gyermeklapok előfizetői megsappantak. Természetesen az alkuból nem lett semmi.

Haláláig lankadatlan szorgalommal, aggódó, érzékeny és páratlan lelkiismeretességgel szerkesztette; szerető gondossága, arany kedélye, szíve-lelke ott ragyogott minden lapján. Lankadatlanul buzgólkodott benne haláláig. Legelőször jött a kézirat elolvasása, vizsgáló, kémlelő szemmel. Költői-e, meleg-e, nincsen-e benne olyasvalami, amely a gyermek érzékeny, ártatlan lelkét durván érintené, akárcsak annyi, mint a tükörre érő lehellet? Ebben a tekintetben nem ismert engedékenységet. Herczeg Ferenc, Jókai Mór egyes kéziratai sem jelenhettek meg ilyen fogyatkozás mellett. Ilyenkor aztán semmiféle fogadkozás nem segíthetett. «Ti lehet, hogy tudjátok — szokta volt ilyenkor mondani — de, én érzem, nem ide való, s ennek jobban hiszek.» Ez elvőből kifolyólag sorról-sorra vette a kéziratot, ahol ilyen hibát látott, átalakította, a magyarság ellen elkövetett hibákat gyomlálgatta páratlan lelkiismeretességgel. Ez volt a második állomás. A harmadik állomás a kinyomott iver korrekurája volt. Ezeket még egyszer átnézte a korrekurák és reviziók alkalmával. E munkája is szorongó lelkiismeretességgel történt. Szemére is vetették, hogy zsarnoki önkénnyel bánik el a kéziratokkal, de célja nemes volt, akkor is csak benső, hívó szózatának engedelmeskedett.

A tartalom, a beosztás is az ő szerető gondosságára vallott. Isten, haza, szülő-szeretet, a magyar föld történetének ismertetése, amely a honszeretetnek olyan nagy erőssége, szintén helyet talált Az Én Ujságomban. Prózai, verses darabok nevelték a kicsinyeket az Isten félelmében. Maga Pósa igen sok vallásos verset írt lapjába. A hazaszeretet szent tüzét állandóan élesztette a költő. Árpád, a Rákóczyak, Kossuth Lajos, a bujdosók, kurucok, a 48-as honvédek voltak állandó mintaképei, akikről kis olvasóinak oly sokszor énekeltek. A szülői szeretet nemcsak verseiben és elbeszéléseiben vissza-visszatérő szívfelemelő tárgya volt, de átvette a néptől a verses felköszöntőket, formában,

tartalomban költőileg megnemesítve. Példája egész írói nemzedéket nevelt. Régi nagy írók Jókai, Herczeg Ferenc, Gárdonyi Géza írtak lapjába. Egy sereg új írot vezetett be az irodalomba: Herman Ottó-nét, Lőrinczy Györgyöt, Móra Ferencet, Lampérth Gézát, Hettyey Gábort, Egri Györgyöt, Tábori Róbertet, Sebők Zsigmondot. Ez utóbbinak Maczkó úrról írt történetei páratlan népszerűsége tettek szert. Maga a költő csak úgy ontotta a csengő-bongó verseket, meséket a kicsinyek számára. Könnyen ömlő, kellemes verselése, s mindenkifelett gyermeteg lelkének mély érzése és igazi, gondatlan vidámsága határtalan népszerűséget biztosítottak néki a gyermekeseregben. Négyet, ötöt írt egy számban, kettőt majd mindegyikben. Valóságos rajongással emlegették nevét a kicsinyek: a fiúk, leányok egyformán. A lap tartalmi beosztása megmaradt a mai napig. A címképet mindig gondosan kiválogatta, ha telt, vers is volt róla a szövegrészben, de nem erőltetve, mert a versnek jónak és költőinek kell lenni, ha nem lehetett az, úgy inkább elmaradt. Első versül jött a hazafias, vallásos vagy egyéb ünnepies költemény. Ha nem volt rá alkalom, úgy ezt is mellőzte. Jött helyette a második helyre szánt nagyobb elbeszélés. Utána egy kisebb vers, második elbeszélés vagy prózai mese. Verses mese is igen gyakran. Majd második, kisebb vers különböző tartalommal. Ismeretterjesztő közlemény a magyar földről, a magyar életből. Köszöntők, tréfás apróságok, amelyeknek fő-főmestere Gárdonyi Géza volt. Változatosan kedves, mulattató, istenhez, hazához emelő könyvek az ő temérdek újságszámai, a szeretet aranyfényével, lelke derüs vidámságával besugározva. Gyermeknek való aranykönyvek. Érettebbek, felnőttek is örömmel olvassák. Arra is ügyelt, hogyha egyes számai a kicsinyeknek szóltak, mások az érettebb ifjúság kedvére voltak szerkesztve.

Hatása meglepő, művelődéstörténeti jelentősége a nagyok' közül való. Irodalomtörténeti fontossága az, hogy azon az igazi magyar nyelven, amivel Arany és Petőfi zengtek, megszólalt a kicsinyek előtt. Amit annyi kísérlet után e nagy szellemeink végigcsináltak irodalmi körökkel együtt, azt Pósa maga végezte el, mert előzőinek hatása csak korlátolt lehetett csekélyszámú költeményeikkel, az utánavalók pedig csak követői voltak. Művelődéstörténeti jelentősége pedig az, hogy erre a nyelvre, magyar érzésre tanította a főváros felemás nemzetiségét. Bár előbb kezdhette volna meg apostoli működését! De Pósa nevelő hatása csak ezután fog teljes erejében jelentkezni, mikor az ő harcosai az irodalom terén is fellépnek.

(Folytatjuk.)

ENDRÓDI SÁNDOR.

Irta: LOÓSZ ISTVÁN.

Élete. — Endrődi Sándor született 1850 január 16-án Veszprémben katolikus szülőktől. Atyja E. Kupricz Sándor törvényszéki bíró volt, anyja Hamvai Kovács Szerafin. Középiskolai tanulmányait Nagyszombaton kezdte, Veszprémben, Kecskeméten, Székesfehérvárott, Pozsonyban és Pesten folytatta. Érettségi vizsgálata nem sikerülvén, Balassagyarmaton beállt színésznek Novák Sándor társulatához. Ettől azonban csakhamar megvált és Pápán érettségi vizsgálatot tett. Ezután külföldre utazott, Berlinben és Lipcsében irodalmi és esztétikai előadásokat hallgatott és már ekkor kezdett dolgozni több hazai ujság számára. 1868-ban Budapestre jött és itt az egyetemen előbb jogra iratkozott be, majd pedig bölcsészethallgató lett; vágya azonban az írói pálya felé hajtotta. Miután első verse megjelent a Nefejejs-ben (1868.), neve csakhamar feltűnt a jelesebb szépirodalmi lapokban. Az írói körökkel való érintkezés buzdítólag hatott reá és lízas tevékenységgel kezdett dolgozni, s több napilapnak és szépirodalmi folyóiratnak lett a dolgozótársa. Az írói munkásság mellett biztos állás után vágyva, elhatározta, hogy a tanári pályára lép. 1877-ben Kolozsvárra ment, ahol történelmi, irodalmi és neveléstani előadásokat hallgatott. Tanári oklevelet szerezve, a nagyváradi reáliskolánál kapott tanári alkalmazást mint a magyar nyelv és irodalom tanára, ahol 1892-ig működött. 1880 november 15-én nőül vette Écsy Antóniát, a balatonfüredi fürdőigazgató unokahugát és ezzel egy hét éves szerelmi regény jutott boldog révbe. Azonban a családi szerencsétlenségek nemsokára feldúlták boldogságát. 1885 október 23-án elvesztette kis leányát, Margitot, 1886 május 13-án pedig Sándor fiát: 1889 március 20-án meg neje halt meg. E nagy lelki megrázkódások után nem volt többé maradása Nagyváradon. 1892 augusztus 20-án Pécsy Tamás, az akkori házelnök kinevezte a képviselőház naplószerkesztőjének. Budapestre visszatérve még tevékenyebb részt vett az irodalmi életben; munkatársa lett csaknem az összes szépirodalmi és főbb napilapoknak. Többször utazott külföldön; bejárta Olaszországot, Sziciliát, az északi tenger vidékeit és Norvégiát. A Kisfaludy-Társaság még 1882 február 8-án megválasztotta tagjai sorába. Igen tevékeny részt vett Bartók Lajossal együtt a Petőfi-kultusz újabb mozgalmaiban és a Petőfi-ház megteremtésében. A Petőfi-Társaság, melynek már 1878 óta tagja volt, 1907-ben december 28-án alelnökévé választotta, az Akadémia pedig 1899-ben levelező tagjai sorába emelte,

miután egy évvel előbb költeményeinek gyűjteményét Beöthy Zsolt bíráló jelentése alapján a Marczibányi-díjjal tüntette ki. Jelenleg is a fővárosban él és szorgalmasan dolgozik Heine fordításán. Amint e sorok írójához küldött levelében mondja: «Heine líráját és románcait fordítgatom. Ez a Kisfaludy-társaság számára készül s nem akarok addig meghalni, míg nyélbe nem ütöm. Megvan a reményem, hogy elkészülök vele. Ez minden gondom s törekvésem. A saját műzsámmal már leszámoltam *A pálya végén* című könyvemmel.»

Munkái. — I. 1. *Falusi álmok*, költői rajz prózában. Budapest. 1875. — 2. *Tücsökdalok*. Budapest. 1876. — 3. *Költemények*. I—II. köt. Bp. 1877—1878. Kiadta a Petőfi-Társaság. — 4. *Másodvirágzás*, elbeszélések. Bp. 1879. — 5. *A kívándorlók*. Bp. 1883. (Jó Könyvek. 22.) — 6. *Balaton* *ég alatt*, elbeszélések. Bp. 1884. — 7. *Endrődi Sándor költeményei*. 1879—85. Bp. 1885. (Szépirodalmi Könyvtár. I.) — 8. *Hangulatok*, úti rajzok és költői vázlatok. Nagyvárad. 1887. — 9. *Költemények*. Bp. 1891. (Szépirodalmi Könyvtár. II.) — 10. *Endrődi Sándor összegyűjtött költeményei*. 1867—1897. I—IV. köt. Bp. 1898. — 11. *Kuruc nóták*. Bp. 1897., 1898. és 1906. Több kiadást ért; német nyelven is megjelent: *Kuruzen Melodien* übers. von Ivanhoe. Wien 1905. és Sponer Antal fordításában is. Wien. 1909. — 12. *Isten felé!* Bp. 1901. — 13. *Ghitta*. Az otthon világából, elbeszélések. Bp. 1901. (Magyar Könyvtár. 212. sz.) — 14. *Tarlóvirágok*. Bp. 1904. — 15. *Endrődi Sándor költeményei*. 1867—1901. Bp. 1904. (Összefoglaló válogatott gyűjtemény egy kötetben.) — 16. *Őszi harmat után...* Bp. 1905. — 17. *Anakreoni dalok*. 1902—1909. Bp. 1910. — 18. *A pálya végén*. Bp. 1914. Az «Élet» könyvei. — 19. Egyes költeményei német fordításban megjelentek az Ung. Revue 1890—2. évf. és az Ung. Rundschau 1904. évf. — II. Műfordítások: 1. *Heine költeményei*. Bp. 1882. — 2. U. ez az Egyetemes Könyvtárban (13., 19. sz.). Győr. 1888. — 3. *Heine: Dalok könyve*. Bp. 1893. és díszkiadásban Thumann Pál rajzaival. Bp. 1904. — 4. *Idegen költőkből*. (Összegyűjtött költeményei IV. kötetében). 1898. — 5. *Hugó Viktor: Angelo*, dráma 5 felv. Bp. 1871. (Nemzeti Színház könyvtára). — III. Prózai munkái: 1. *Dugonics András*, életrajz. Pozsony. 1883. Magyar Helikon 3. sz. — 2. *Kölcsey Ferenc*, életr. Pozsony. 1883. (M. Helikon 4.) — 3. *Bolassa Bálint báró*, életr. Pozsony. 1883. (M. Helikon 20.) *Anyos Pál*, életr. Pozsony. 1883. (M. Helikon 20.) — *Magyar hölgyek életrajzai*. (20 füzet) Pozsony. 1885—6. — 6. *Költők világa*, irodalomtörténeti rajzok. Nagyvárad. 1887. — 7. *Századunk magyar irodalma képekben* (Széchenyi föllépésétől a kiegyezésig). Bp. 1900. — IV. Más költők műveinek kiadása, antológiák, stb.: 1. *Dugonics András: Bátor* *Mária*, szomorú történet öt szakaszban. E. S. tanulmányával Dugonics Andrásról. Bp. 1881. (Nemzeti Könyvtár XVIII.) — 2. *Vajda János kisebb költeményei*. — 3. *Tóth Kálmán válogatott munkái*. — 4. *Abonyi Lajos munkái*. Bp. 1905—6. — 5. *Bartók Lajos: Hattyú dalok*. Bp. 1906. — 6. *Bokréta a magyar népköltés java termékeiből*. Bp. 1905. — 7. *Babé* *érdő a magyar költészet java termékeiből*. Bp. 1905. — 8. Ferenczi Zoltánnal együtt szerkesztette a Petőfi Könyvtárt, ebben a vállalatban tőle jelent meg: *Petőfi napjai a magyar irodalomban 1842—49.* és — 9. *Petőfi a magyar költők lantján*. (Baros Gyulával együtt szerkesztette). — 10. Bar-

tók Lajossal és Szana Tamással együtt szerkesztette a *Petőfi Albumot*. Bp. 1898. — 11. *Magyar olvasmányok* a gimn. V. oszt. számára. 2. kiad. Bp. 1899. — 12. *Magyar olvasmányok* a gimn. VI. oszt. számára. Bp. 1891. (Középkisk. könyvek tára.) — 13. *A magyar költészet kincsháza* (Kardos Albert, Négyesy László és Névy László közreműködésével). Bp. 1895. — 14. *A magyar költészet kis kincsháza*. (Népkisk. haszn.) Bp. 1904. — 15. *Általános mutató a magyar képviselőház naplóköteteihez*. 1896-tól kezdve több kötetben. — V. Tudományos munkák fordításai: 1. *Ervő és anyag*. Büchner Lajos után németből. (Láng Lajossal együtt). Bp. 1870. — 2. *A nagy francia forradalom története*. Held után németből. Bp. 1871: — 3. *Anglia művelődésének története*. Buckle Tamás után (többek közreműködésével). Bp. évszám nélkül.

Irodalom. — Szinyei József: Magyar írók élete és munkái. II. köt. — Révai Nagy Lexikona. 6. köt. 493 l. — Györy Vilmos: Koszorú. Bp. 1875. 758 l. — Magyar Könyvészet. 1876—1910. — Moonich és Vutkovics: Magyar írók névtára. 441 l. — Hölgység Lapja. 1877. 4. sz. — Független Hírlap. 1878. 59. sz. — Figyelő. XI. 1881. XIV. 1885. — Kisfaludy Társaság Évlapjai. XVII. 18. l. — Koszorú. 1882. és 1885. — Patyi István: Endrődi Sándor Költésze. Győri Közlöny. 1890. 10. 11. sz. — b. s.: Egy poeta. Magyar Hírlap 1891. 140. sz. — Endrődi Sándor. II. évf. 1891. 33. sz. — Dunántúli Képes Naptár. 1892. 104. l. — s. f.: Költők és írók. Fővárosi Lapok. 1893. 108. l. — N-i: Endrődi Sándor. Máramarosi Lapok. 1900. 36. sz. — Beöthy Zsolt: Endrődi Sándor költészetéről. Jelentés az 1908. évi nagyjutalomról és a Marczibányi mellékjutalomról. Akadémiai Értesítő. 1908. 264. l. — Barabás Ábel: Endrődi Sándor. Budapesti Hírlap. 1910. 13. sz. — Kont: La poésie hongroise de 1850—à 1900. I. Europe polit. et littér. IV. 38. l. — *Ismertetések egyes műveiről: 1. Kuruc nóták*. Fővárosi Lapok. 1896. 318. sz. — Pesti Hírlap. 319. sz. — M. Gy. Nemzeti Ujság. 319. sz. — Vasárnapi Ujság. 48. és 52. sz. — Timár Szaniszló: Egyetértés. 329. sz. — Kemény Aladár: Tanulók Lapja. 48. sz. — Horváth Gyryll. Budapesti Hírlap. 334. sz. — Sz. Ö. F. Máramarosi Lapok. 49. sz. — Délmagyarországi Közlöny. 282. sz. — Mai Pál. Pesti Napló. 338. sz. — Századok. 948 l. — Lázár Béla. Nemzet. 1897. 54. sz. — Ö. Budapesti Szemle. 89. köt. 139. l. — Kupár Rezső. Szépirodalmi Kert. 10. sz. — Irodalomtörténeti Közlemények. 118. l. — Somogyi Gyula. Magyar Kritika. 3. sz. — Endrődi Sándor és a Kuruc nóták. Athenaeum Naptára. 1898. 99. l. — Dr. Perényi József. Zemplén. 1903. 49—50. sz. — Egy kuruc dalról. Budapesti Napló. 114. sz. — Kuruzen Melodien. I. gy. Virág-fakadás. 1905. 4. sz. — 2. *Össze gyűjtött költeményei I—IV. köt.* Timár Szaniszló. Egyetértés 1898. 356. sz. — Magyar Hírlap 349. sz. — r. b. Irodalmi Tájékoztató. 3. sz. — Doktor Apácai. Politikai Hetiszemle. 1899. 37. sz. — Magyar Hírlap 8. sz. — Palmer Kálmán. Pesti Napló 155. sz. — I. M. Magyar Szemle. 4. sz. — Alfa. Budapesti Hírlap. 38. sz. — Roboz Andor. Magyar Kritika. 9. sz. — O. E. Hétf. 4. sz. — Új Idők. 3. sz. — Lázár Béla. Nemzet. 91. sz. — S. E. Nagyváradi. 153. sz. — s. Budapesti Szemle. 1900. 102. köt. 285. l. — 3. *Isten felé*. Alfa. Budapesti Hírlap. 1901. 354. sz. — Lázár Béla. Nemzet. 306. sz. — T. R. Új Idők. 50. sz. — t. z. Hazánk. 304. sz. — y. Máramarosi Lapok. 50. sz. — Kabos Ede.

Budapesti Napló. 342. sz. — Irodalmi Tájékoztató. Karácsonyi szám. — P- i. Protestáns Szemle. 1902. 50. l. — Roboz Andor. Politikai Hetiszemle. 5. sz. — Erdélyi Károly. Havi Közlöny. 91. l. — Gr. Hazánk. 32. sz. — N. S. Havi Szemle. 2. sz. — G. I. Magyar Szemle. 5. sz. — 4. *Őszi harmat után* . . . Ifét. 1905. 52. sz. — Havas István. Nemzeti Iskola. 2. sz. — Őr. Magyar Világ. 1906. 2. sz. — 5. *A pálya végén*. —ly: Két veterán író (Eendrödi Sándor és Rákosi Jenő) könyve. Eendrödi Sándor: *A pálya végén*. c. verskötetének rövid ismertetése. Uránia. XVIII. évf. 1. szám. 1917. — Magyar Kultura. 21. sz. 1915. — 6. *Magyar költészet kincses háza*. Budapesti Szemle. 1895. 83. köt. 473. l. — Irodalomtörténeti Közlemények. 379. l. — Lehr Vilmos. Egyetemes Philologiai Közlöny. 488. l. — Komáromy Lajos. Nemzeti Nőnevelés. 322. l. — Léva Mibály. Nemzeti Ujság. 159. sz. — Nemzeti Iskola. 19. sz. — Pesti Napló. 116. sz. — Birsai. Hazánk. 154. sz. — Böngérfi. Néptanítók Lapja. 37. sz. — 7. *Századunk magyar irodalma képekben*. Kristóf György. Erdélyi Múzeum. 1900. 285. l. — dr. Körösy György. Magyar Kritika. III. évf. 11. sz. — Magyar Hirlap. 35. sz. — Kont J. Rev. Crit. 16. sz. — Századok. 183. l. — Császár Elemér. Egyetemes Philologiai Közlöny. 907. l. — Lmr. Irodalomtörténeti Közlemények. 378. l. — Marton János. Sárospataki Ifjúsági Közl. XVII. évf. 1. 3. sz. — Irodalmi Tájékoztató. III. évf. 3. sz.

I.

Eendrödi Sándornak több mint félszázados írói pályája, 1867-től számítva, a magyar nemzeti állam kiépítésének korára esik. A 1867-es kiegyezés megadta az alapot hozzá, hogy a magyarság újból önálló és nemzeti életet kezdhessen élni. Az állami és társadalmi berendezkedés békés munkája mellett koronként erős küzdelmeket kellett folytatnia a nemzetnek, hogy egyrészt fel tudjon emelkedni intézményeiben a nyugodt államok színvonalára és magába tudja fogadni a modern eszmearamlatokat; másrészt le tudja győzni a bizonyos nemzeti színezetű hagyományokhoz ragaszkodó konzervativizmust és azokat a centralisztikus és dinasztikus törekvéseket, amelyek a kiegyezés után sem szüntek meg útját állni nemzeti törekvéseinknek.

Nemzeti életünk ez utolsó félszázada sokban hasonlít a Széchenyi által megindított reformkorszakhoz. Mindkettőt szabadelvű intézmények, korszerű reformok, nemzetiségi és nyelvkérdések foglalkoztatták, amelyek nemzeti múltunk hagyományaiból táplálkozva a magyar nemzeti állam kiépítését sürgették. E korban az önálló magyar államiság érvényesítése, a magyar önálló hadsereg- és címerkérdés, a magyar nyelv jogainak kiterjesztése, szabadelvű egyházpolitikai reformok, mindmegannyi ütköző pontjai voltak sok éles politikai küzdelemnek.

Ezen politikai kérdések mellett nemzeti hagyományaink tisztelgésben tartása szintén káros félreértések forrásaivá lett. Március 15-ének

nemzeti ünneppé emelése, október 6-ának nemzeti gyásznapra szentelése, a Kossuth- és Rákóczi-kultusz. mind nemzeti multunk rajongó szeretetéből fakadtak és a nemzeti romanticizmus színével vonták be legújabb történetünk utolsó felszázadát, amelyben Endrődi és kortársai éltek és működtek.

E kor költészetét is csupa forrongás és vajudás jellemzi. Megtaláljuk a realizmus és naturalizmus végleteitől kezdve visszafelé az idealizmus és romanticizmus mindenféle árnyalatát, nemcsak különböző költőknél, hanem sokszor ugyanazon költő pályafutásában is.

II.

Azon költők között, kik a költészetet komoly hivatásnak tekintették és egyik szemükkel a multba néztek, a másikat pedig a jelen felé fordították és ennek forgatagában éltek, első sorban Endrődi Sándor kelti fel érdeklődésünket. Egész lelki berendezkedése szerint erősen impresszionista, világnézete ideális és költészete a nemzeti romantikusokkal is rokonságot tart.

Endrődi minden ízében lírai természet. A világot a maga lelkén keresztül látja. A maga énye a központ, amelyből költészetének kiapadhatatlan forrása táplálkozik. «Itt van az egész életem rímekben», mondja összegyűjtött költeményei előszavában. S valóban, amit időnkint érzett, gondolt, cselekedett, vagy ami lelkének húrjait többekévébbé érintette, megfelelő hangot találnak költeményeiben. Aki figyelemmel olvassa verseit, belőlük összeállíthatja életének minden jelentősebb mozzanatát: sőt gyakran olyat is elmond, amelyet költői szempontból bizvást elhagyatott volna.

Endrődi túlérzékeny kedélyvilága minden hatásra fokozott mértékben hat vissza és a közönséges benyomásokat is bizonyos túlzó hajlammal színezi ki. Ezért nála a köznapi érzelmek is néha bizonyos emelkedettséget mutatnak és ünnepies színt öltenek. Az érzelmek és hangulatok illetően felfokozása hozza magával előadásának a patétikus felé hajló jellegét és nyelvének kápráztató színpompáját ott is, ahol az egyszerű beszéd természetesebb és hatásosabb volna. Ha Endrődiben a kellő mértéktartás hiánya olykor hibáztatható is, az igazi ihletség peroiben született alkotásainak egész sora feledteti velünk költészetének egy-két szépséghibáját.

Endrődi költészete lírikusnál szinte bánulatos termékenységet és bőséget árul el. De azért érdeméül kell feljegyeznünk, hogy ha egy érzelem több ideig foglalkoztatja is, ritkán ismételi önmagát. Egy-

egy szín- és érzésárnyalattal elevenséget és újságot tud kölesönözni érzelmeinek. No meg aztán költészetének birodalma tartalomban is elég gazdag. A maga változatos szívvilágát kibővíti a természet, a társadalom, a haza és a történelem kimeríthetlen anyagával. Egyik szellemes, de sokban elfogult bírálója találóan így foglalja össze költészetének eszmevilágát: «Küzdelem a sorssal, a szercelem gyötrődése. ábrándja, fájdalmai. A családi tűzhely boldogító nyugalma, majd szívet kínzó veszteségei. A természet, a haza, a szabadság szeretete. Hódolat a nemes eszmék iránt; meleg vonzódás azokhoz, kiket lantjára méltónak tart. S e mellett bizonyos önérzet, mely emelt fővel, sőt daccal fogadja olykor a mostoha sors kedvetlenségeit.»¹

Ezt az eszme-kört gazdagították azóta újabb költeménykötetei. Anakreon eszmevilágának modern köntösbe öltöztetésével és élete hanyatló korának egy újabb érzelmi gazdagodása a vallásos lírával.

Endrődi a költészetet mindig komoly hivatásnak tartotta. Egész életén át valóságos áhitattal csüggött rajta. Ideális lelke irtózott a gondolattól is, hogy lantját köznapi célok szolgálatába szegődtesse. Költészetének világa egy eszményibb, tökéletesebb világ, mint a mi-nőt a valóság nyújthat. Innét a fájdalmas csalódás nála, ha a rideg való felrzza álmodozásaiból. Ezért egész valójával a romantikus költészet felé vonzódott s fájt neki, hogy korunk költészete a realizmus és a naturalizmus felé hajlik.

(Folytatjuk.)

¹ — s.: *Endrődi Sándor költeményei*. Budapesti Szemle. 1900. 281. sz. 288. l.

ÉRTEKEZÉSEK.

Arany János mint zeneszerző.

E néhány sornak az a célja, hogy a nagy költő születésének századik évfordulója alkalmából, noha már az évfordulón jócskán túl vagyunk is, rámutasson Aranyra egy olyan irányú működésére, amelyre úgy látszik feledékenységből nem történt kielégítő utalás. Értsem a költő zeneszerzői működését.

Aranyt mint zeneszerzőt először Bartalus István mutatta be a magyar közönségnek, mikor a következő c. alatt: «Arany János dalai», kiadta Arany zeneszerzeményeit. A pazar kiállítású kvart alakú kötet Erzsébet ausztriai császárné és magyar királyné ő felségének van ajánlva. A képek Gyulai László jellegzetes rajzai. A kiadás teljes címe: Arany János dalai Petöfi, Amadé és saját költeményeire. Énekre és önálló zongorára feldolgozta Bartalus István. Budapest, 1884.

Bartalus a díszes kötet előszavát 1883. jan. 31-én felolvasta a Kisfaludy-Társaságban. Felolvasásában utalt arra, hogy Aranyra a zenével való foglalkozása csak halála után derült ki. Hogy Arany nem lett nagy zeneköltő, festő vagy szobrász, azt Bartalus az akkori viszonyoknak tulajdonítja. Nálunk — úgymond — a «versírás» volt az egyedül uralkodó művészet.

Hogy Arany mikor kezdett a zenével foglalkozni, azt is Bartalus előszavából tudjuk meg. Arany maga mondta el Bartalusnak 1882 nyarán, hogy a zenét kisujszállási tanítószkodása alatt kezdte tanulni. Módjában volt használni igazgatója könyvestárát és klavirját, mint akkor a zongorát nevezték. Aranyt nem oktatta zenében senki, maga magának volt a mestere. Zenetanulása a kisujszállási egy évi működése után abban maradt. Bartalus felteszi, hogy Arany egy év alatt «sokat tanulhatott», de a technika helyett inkább benső lelki táplálékot merített az egy évi zongoratanulásból. A technikát ugyan elfeledte, de lelkének ifjúkori érzeményei végpercéig megmaradtak.

A zongorát később a lantból módosított gitárral helyettesítette. Ezt már diákkorában is tudta kezelni.

Bartalusnak, ki Arany dalainak értékét hivatva volt megítélni, alkalmasint igaza van, mikor azt írja: «Nemzetiségünk» Aranyban «egy nagy nemzeti zeneköltőt» veszített el. «Egészen felhagyott a zenével, de ismétlem: zenetanulmányai úgy meglátszanak hangzatos líráján, mintha minden költeményét dalolva írta volna.»

Bartalusnak ezekben a szavaiban: «Egészen felhagyott a zenével», *nem kis ellenmondás* van, hiszen maga Bartalus mondja, hogy Arany

utolsó dala: a Tudós Macskájának megzenésítése 1882 áprilisában történt, tehát a költő halála évében. Arany maga mondja el Önéletrajzában, hogy mikor Debreczenben felsapott színésznek, szép csengő hangja volt s ebből következtethetni, hogy egyúttal jól is énekelt. A színészek között töltött idő is serkentőleg hathatott zenei fejlődésére s már akkor megcsendülhetett lelkében egyik-másik dalszerzeményének eszméje. Semmi esetre sem fogadható el egészen, amit Hodossy Béla ír: Arany János dalai c. tárcájában, hogy a Salamontól Aranynak ajándékozott gitár készítette volna, hogy a költő zenei dalszerzéssel megpróbálkozott. Hiszen a gitárt, mint előbb említettem, diákkorában is tudta kezelni, aztán Török Pál zongoráján is volt módja zenei tudását gyarapítani. (L. Hodossy Béla: Arany János dalai. Sárospataki Hirlap. 1917. 9—10. sz. Én csak az Irodalomtörténet ismertetése után idézem H. cikkét. Irodalomtörténet 1917. 455. L.) Feltevésemet támogatja a *Tamburás öreg úr* (1877.) következő strófája is:

Az öreg úr így, *dalai közt* élve,
 Enlékezik időre, helyre, személyre:
 Kitől, mikor és hol tanulta, dalolta
 Ezt is, amazt is, *gyermek kora olta*.

Arany tehát, mint e sorok is mutatják, mindig nagy figyelemmel hallgatta a szép magyar nótákat s a hetvenes évek elején egyik névnapja alkalmával megvallotta barátainak, hogy egykor tudott gitározni s hogy még most is tudna. Ez a vallomás adta Salamon Ferencnek azt az eszmét, hogy a következő János-napon meglepte a költőt egy gitárral. Ez a gitár van aztán oly szépen megénekelve az előbb említettem költeményben s ez meg a pipa volt a hetvenes, nyolevanas években a súlyos beteg költőnek vigasztalója:

Az öreg úr (fél-süket és fél-vak).
 Maga *számúra* és lopva zenél csak.
 (*Tamburás öreg úr.*)

Hogy mily nagy volt zenei tudása, az kiviláglik Bartalus azon megjegyzéséből, hogy Arany akármelyik népdalunkat el tudta játszani mind a 12 létranemben. Bartalus szerint Arany csak dallamokat írt ugyan, melyek nélkülözik a kielégítő harmoniát, de a dallamok a helyzethez illően *élet-hívek* s nemcsak mély órzés, hanem *szakértelem* szüleményei. Ennél is többet mondott: némely dal legjobbaink közé sorolandó, némelyik pedig egészen műveletlen tért foglal el.

Bartalusnak a zeneszerzőségére vonatkozó megjegyzéseit azért ismertettem ilyen bőven, mert tapasztalásból tudom, mily nehéz Arany dalainak gyűjteményét még a fővárosban is megszerezni.

Bartalus 1863-ban Arany János folyóiratában, a Koszorúban, Waguerról egy tanulmányt írt. Arany a tanulmány végén a következőket jegyezte meg: «Nem kívánunk tisztelt referensünkkel vitatkozni. Örömezt elis-

merjük W. R. kitünő tehetségét, sőt operareformja is úgy tűnik fel előttünk, mint egy s más tekintetben üdvös reactio a jelenkori opera tulzásai ellen. Azonban a jövő operájának, amennyire *elméletből* ismerjük, nem ígérhetünk nagy jövőt, mert a szavalati drámával kíván versenyezni, mire képtelen, mert e miatt kénytelen megbénítani azt is, mit mint opera elérhetne.» (Haraszi Emil: Wagner R. és Magyarország. Bpest, 1916. 279. l. Ugyancsak Haraszi Emil mondja ugyanott, hogy Arany nemcsak zenebarát, de komponista is volt és Wagner elméleti írásait jól ismerte.)

Arany a polemiát folytatta a Zenészet Lapokkal a Koszoru 1863. I. évf. II. félév. 238. s 285–86. lapokon.

Feltűnő, hogy id. Ábrányi K., noha rámutat Aranyra arra az érdekre, hogy a Petőfi-dalok terjesztésében sikerrel fáradozott, Aranyt még a nem ex professo zenészek között sem említi bővebben. Mindössze ennyit mond Aranyról az ezredéves zene- és hangszorkiállítás alkalmából: «A mellékterem irodalmi és színművészeti osztályában látható volt még Arany János gitárja és Toldy Ferenc harmonikája is. E két irodalmi nagyság a zene műzsájával is szeretett időközben társalogni.» (A magyar zene a XIX. században. Bpest, 1900. 601. l.).

Az Országos Dalosegyesület 1870-ben dalversenyszövegre 10 arany pályadíjat tűzött ki. A pályaművek bírálóiul [felkérték Arany Jánost, Gynlai Pált és Vadnay (sic!) Károlyt. A pályázat első ízben sikertelen volt. A bírálati jelentést Arany írta. Fejtegette a tiszta magyar versmértéket, melyről a pályázók megfélekedtek. A choriambust mint magyar mértéket sürgette. A második pályázat sikeres volt. A bírálók ugyanazok voltak. (Id. Ábrányi K. fentebb idézett munkája. 601. l.).

Aranyra a magyar zenéhez való viszonyára élénk világot vet a következő kedves feljegyzés, mely a Nemzet-ben jelent meg 1882 okt. 27-én. «Arany Jánosról a Pesti Naplóban a következő érdekes történetet beszéli el Nagy József ez év tavaszán Aranyra tett látogatásáról: Benyitván hozzá, a megöszült, megtört embert karszékből ülve találtam családjával körülvéve. Mindjárt így szólott hozzám: «Kedves Öcsém, amint látom, velem együtt penzióban van.» «Látom — folytatá néhány perc múlva — a jegenyefa tetejében nem feketében, hanem fehérben ül a holló!» «Értem a célzást», — felelém. Midőn hajdan Arany e kedves nótáját előtte dalolgattam, akkor még a haja is fekete volt, de most már az idő bemeszelte. Arany nem soká kedves hangszere, a gitárt, kezébe vette s kevés ideig gitározott. Gyöngélgéző neje meghatva, örömkönyekkel telt szemmel mosolyogva mondá: «Janit ily jó hangulatban rég nem láttam, hogy gitározék.»

A párisi Magyar Egyesület 1882 dec. 21-én Arany János emlékére ünnepelte. «Mendel kisasszony szavala után — írja a Nemzet 1882 dec. 27-én — Bertha Sándor előrebocsátva, hogy Arany János zenével is foglalkozott, a Toldi-trilógia nagy költőjét mint zeneszerzőt mutatta be. eljátszva Budapestről magával hozott 1 Barthalus (!) szívességéből neki e célra átengedett «Zách Klára áriáját», mely anélkül, hogy nagy igényekkel

lépne fel, a maga egyszerűségében megható. Mintha egy XVII. (I) századbeli hegedős bánatos dalát hallanók. Ez az igénytelen, de kedves zeneszerzemény, — melynek premiére auditionja a párizsi Magyar Egyesületnek jutott osztályrészül — világosan mutatja azt, hogy a magyar költői rythmus nagy mestere a zenei harmoniában kereste a lyrai költészet helyes föltételeit.»

Arról is van feljegyzésünk, hogyan mutatták be itthon Arany János zeneszerzeményeit. A Harmonia 1883. II. 5. számában Arany János mint zeneszerző c. alatt rövid cikket közöl, amelyben azt olvassuk, hogy mikor Bartalus a dalokat bemutatta, az Akadémia ülésterme zsúfolásig megtelt. Arany dalait Láng Fülöp énekelte Bartalus zongorakisérére mellett.

Aranynek zenekedvelésére és gyengéd baráti figyelmére mutat az a feljegyzés is, amelyet a Pesti Hírlap közöl 1882. okt. 28-án. E szerint egyszer egy díszes társaság volt együtt vacsorán Arany Jánosnál. A társaságban több fővárosi író is résztvett. Arany titokban elhívatta a cigányt. A banda kívül először is Tompa «Télen-nyáron pusztán az én lakásom» gyönyörű népdalára írt s már akkor népszerűvé vált nótát zendíté rá Arany János utasítására. (P. H. Arany Jánosról. Tárca Tóth Józseftől).

Arany dalai közül, melyek vegyes hangra is le vannak téve, legjobban tetszettek: *A tudós macskája*, *A szép fényes katonának és Csokonai*. Az első kettőt harminctagú énekkarommal egy Arany-ünnepélyen alkalmam volt bemutatni s mondhatom, hogy a hatása nagy volt. Különben ez az énektanárak előtt régi dolog, de mintha az újabb nemzedék egy kissé mégis megfélekedzett volna arról, hogy Aranynek vegyeskarra szánt zeneszerzeményei is vannak.

Ezzel kapcsolatban még egy eszmét vetek fel, melynek megvalósítása nemcsak az iskolai énekművészetnek, hanem a magyar irodalmi oktatásnak is nagy hasznára lenne.

Össze kellene gyűjteni mindazokat az énekeket, melyeknek szövege irodalmi tekintetben fontos s ezeket az énekeket kellene a diákokkal énekelteni templomban és hangversenyteremben. Elkezdve a *Sz. István jobbkezeről*. c. énektől Balassin. Tinódin, Amadén, Horváth Ádámon s a XIX. sz. nagy költőin át el egészen Arany János haláláig. Az egyházi énekek gyöngyei megtalálhatók Bogisich Mihály *Őseink buzgótsága* c. gyűjteményében (Budapest, 1888.), de híres lírikusaink profán szövegeire írt dal-lamok gyűjteményes kiadásával még eddig nem dicsekedhetünk. Hogy egy ily gyűjtemény mekkora hasznára lenne az értelmi és kedélyi oktatásnak, azt nem kell bővebben fejtegetni!

Hiszen, hogy egy Arany-idézettel végezzem, a jövő nemzedék életére nem lesz közömbös, ha:

«Felhangzik az ének, a szív ere pezsdül
S előterem a mult bústól, örömetül!»

(Csaba Királyfi. Előhang.)

LARATÓ S VINCE.

Fáy András Bélteky Háza.

Nem mondták még ki az utolsó szót e munkáról, amelynek fontosságát a magyar regény történetében szinte nehéz lenne túlozni. A következő sorok talán valamennyire pontosabban megszabják az általa elfoglalt helyet.

Fáy legjobb és legterjedelmesebb életrajzának szerzője azt vallja, hogy Fáy a Bélteky Ház tárgyát nem képzelésből, hanem a valóságból vette; példákat is hoz fel arra nézve, hogy saját életéből is merített hozzá.¹

Volt Fáynak egy Zsuzsi nevű testvére, szépségeért bálványozott, jó szívé, de kacér és roppant fényűző teremtés, aki nyiltan hirdette, hogy neki a Darius kincse se lenne elég. épen azért csak egy dúsgazdag öreg úrhoz megy férjhez. És úgy is tett. (Badics. 71.). Aligha tévedek, ha a Fáy Zsuzsi reflexét látom abban az arcképben, amelyet *Lauráról* fest a regény írója: kikiáltott első szépség Pozsonyban, hiú, kacér, fényűző hajadon, aki aztán egy dúsgazdag öreg úr felesége lesz.

Bizonyosan Fáy ismeretsége köréből került ki *Halkó* is, a mindig vig mulattató ingyenélője az úri társaságoknak. Fáy több ilyen alakot ismert, Badics hármat névszerint fölemlít. (90.)

Ez a böngészet még bizonyára folytatható, én azonban most más útra térek. Annyira közhellyé vált a Bélteky Ház eredetisége, hogy irodalmi hatásra nem is gondoltak, pedig talán sikerül néhány példával igazolni, hogy egy sokat olvasott író nagy terjedelmű munkájában nem lehet ezt a priori kizárni. Irodalmi hatást érzek pl. *Ufay*, a gazdag föld-birtokos rajzában, aki annyira ragaszkodik megszokott kényelméhez, hogy megvegyülésén a *szük mente* és hosszú szónoklatok hatása alatt egy mellékteremben pipazza el az egész tanácskozást. Nem *Sulyosdi Simon*-e ez? És ő rá ismerek Bélteky Mátyásban is, amikor rozsdá fogott pengéjét hiába akarja napvilágra hozni, bizony «most is a rozsdá éjjelében maradt» az. Hogy Fáy ismerte Sulyosdi Simont, legyen elég ennyit mondani: azzal vádolta Kisfaludy Károlyt, hogy ezt a novelláját az ő (Fáy) egyik elbeszéléséből írta. (Badics. 173).

Szerepel egy magyar herceg is, ki évenként egyszer csak azért jön haza, hogy birtoka jövedelmét fölvegye s aztán külföldön elköltse. Ígyike ez a legismertebb irodalmi motívumoknak, amellyel már a 18. század óta folyton találkozunk színpadon és elbeszélő irodalmunkban. (Részletesen írt róla Zolnai Béla: *Phil. Közl.* 1914. 175). Megvan aztán még jóval később is, pl. Jókainál a *Magyar Nábob*-ban (1853.).

Van ezeknél fontosabb irodalmi hatás is. Ismeretes, hogy Fáy regényének egyik legnagyobb fogyatkozása a szerkezete, lévén az pusztán éles rajzoknak laza összefűzése. Honnan vette ezt a különös, szokatlan eljárást? Azt hiszem, ráakadtam a forrására egy világhírű munkában.

¹ Badics Ferenc: *Fáy András életrajza*. Budapest. 1890.

Manzoni *A jegycsek* című regényében él azzal a módszerrel, hogy amint felléptet egy új személyt, elmondja egész életrajzát. Így ismerjük meg Cristoforo kapucinus atya, Gertrud, a hercegi apáca és Borromeo érsek életét. Manzoni aligha tartotta tökéletesnek ezt az eljárást; nem alkalmazta nagyon gyakran és az érsek életrajzában mintegy mentségül jegyezte meg: Tovább nem szóval, hanem tetteivel jellemezzük. Fáy efféle kétség nem bántotta.

Ismerte-e a Manzoni regényét, külső argumentumok híján nem dönthetem el. Döntő bizonyítéknak lehetne elfogadni pl. azt, hogy *A jegycsek* megvolt Fáy könyvtárában, erről azonban csak annyit tudok, hogy olyan gazdag könyvtára volt, mint akkor kevés magánembernek és hogy halála után jó részét Zichy Antal vette meg, aki betűrendes katalógust is készített róla. (Badics. 214). Így csak annyit mondhatok, hogy a két regényt egymás után olvasva feltűnik a szóban lévő megegyezés; hogy elég szorgalmas olvasó volt ahhoz, hogy egy gyorsan nagy birre jutott munkával megismerkedjék; végre a következő adatok a kölcsönzés lehetőségét bizonyítják. A Bélteky Ház 1832. jelent meg és jórészt 1831. iratott. Az olasz regény 1826. jelent meg, 1828. pedig német fordításban (Lessmann), tehát azon a nyelven, amelyen Fáy irodalmi műveltségének nagyrészét szerezte.

Ha föltevéssem megáll, azt kell mondani, hogy az irodalmi hatás a Bélteky Házban ha nem is sokoldalú, de nem is jelentéktelen. A regény egyik jellemző tulajdonságát köszönhetjük neki.

Különben hitem szerint a kérdés az eddigiekkel még nincs kimerítve; a regény némely személye és részlete nem teszi rám a való élet benyomását. Ilyen *Olmay*, a körülrajongott, hódító katonatiszt, aki szerelmi bánat folytán egyre lejjebb süllyed, kártyás, majd rablóvezér lesz a Bakonyban. Legényeivel elhurcoltatja Bélteky Mátyást, bekötött szemmel, egy barlangba és kényszeríti olvasatlanul aláírni egy levelet. Később egy kiránduláson álruhában majd halálra rémíti egykori szerelmesét, pár nap múlva pedig betör ennek házába s ekkor Bélteky Gyula agyonlövi.

Elég elolvasni ez izzig-vérig romantikus történetet, hogy azt mondjuk rá: ez nem a Fáy kertjében termett, ez olvasmányai emléke. És alighanem így áll a dolog Berky festő, — ennek kedvese, az altábornagy leánya és törvénytelen fiúk, a szelíd örült történetével is.

A Bélteky Házat pár év előtt Mikszáth új kiadásban adta az olvasóközönség kezébe. Vajjon a hibás szerkezet, a személyek óriási száma és a rossz stílus, mely mint háromszoros szöges drót veszi körül, nem zárja-e el a nagy közönséget attól, ami benne igazi érték: a jellemzés és a tiszta magyar élet? Mert nem igaz, amivel a Fáy stílusát általában magasztalják, hogy milyen tősgyökeres magyar, népies, természetes, amelyre a nyelvújítás jóformán nem is hatott.¹ Ilyen egységes Fáy-stílusról nem

¹ Tóth Lőrinc: *F. A. emlékezete*. Kisz. Társ. Évl. Új foly. 2. — Erdélyi

beszélhetünk. Vigjátékai és a Bélteky Ház stílus tekintetében annyira különböznek egymástól, mintha nem is egy szerzőé volnának. Stílusa ott legjobb, itt legrosszabb, úgy hogy olvasását szinte állandó bosszúsággá teszi az örökös *írántai, körülöttei, kálmánnali, posonbóli* (Pozsony), *szembei, hozzái, dolgairóli, körülei, megszokotthozsi, önmagávali, ezekhezsi* stb. Adjuk hozzájuk a neologia más fajta korcsait (hanga, eseny, lapony, rimány, tanítványné) és az ilyenféle túlságosan összetömörített mondatokat: Kinek a tőlei örökölés kötő reménye alatt különben is sok volt szabad. Vagy: Ürült palackú asztal utója volt leginkább pályamezeje efféle vitának.

Fáy azt mondja egy helyen, hogy ha újra születne és ismét író lenne, más utat követne: mindenek előtt anyai nyelvét tenné minden oldalról szabályos sajátjává. (Eszmeburkok. 444).

Én nem mondhatnám azt, hogy Fáy nem tudott tökéletesen magyarul, hanem igenis azt, hogy megmetyekezte az ő nyelvét is, mint nem egy tősgyökeres magyar íróét (Jósika, Knthy stb.), a nyelvújítás.

A Bélteky Ház, akár olvassák még ma is, akár nem, ott van a magyar regény fundamentumában azok közt, amelyeken alapulnak. Jósika, Eötvös, Kemény, Jókai és mások munkái. Hogy némely munkákra hatott e részletekben, azt most nem kutatom, de e nélkül is szembetűnő a *Magyar Nábob* és *Kárpáthy Zoltán* alapeszméjével való rokonsága. Mind Fáy, mind Jókai azt a két nemzedéket mutatja be, amely 1830 körül került egymással szembe. Bélteky Máttyás és Kárpáthy János a régi konzervatív, Bélteky Gyula és Kárpáthy Zoltán az új, a haladni akaró Magyarországot képviselik.]

Természetesen a Fáy regényének is vannak elődei (Kartigán, Dugonics, Versegby munkái stb.), de ezektől egy lényeges különbség választja el. Dobd ezek bármelyikét az irodalmi chemia lombikjába és lecsapódik az idegen, legtöbbször német regény. Azt hiszem a Fáy munkájánál ettől nem kell félni. Ez az első magyar regény, amely ha tartalmaz is idegen elemeket, egészében a magyar író munkája, mert azon az alapon jött létre, amely az epikának és drámának legsajátabb terrenuma: az élet megfigyelése alapján.

SZIGETVÁRI IVÁN.

Csokonai Dorottyaéhoz: Fingerkalender.

Az első könyv végén Carneval szemlét tart az új menyecskék s a pártában maradt lányok felett s e végre előkéri Hymentől a nagy matrikulát. Hymen:

Egy potrohos könyvet feltesz az asztalra.
Még a' Calepinus' tíz-nyelvű grapsája,
'S a' Fülesegófusok' szép Fantáziája
Hozzá képest tetszik *finger-kalendernek*,
Vagy Etuisba illő dirib-darab szernek.

Pál: *F. A. élete és művei*. 1890. — Vadnai Károly: *Az első magyar társadalmi regény*. 1873. — Badics. 198.

Hogy mi az a *finger-kalender*, azt sem Csokonai jegyzetei, sem másféle magyarázatos kiadások meg nem világosítják, lexikonok s egyéb tudós könyvek sem szólnak róla. Nemrégiben egy vidéki úri család erekllyei közt akadtam rá egyéb régiségek közt.

Ez a *finger-kalender* nem egyéb, mint a mai *tárcanaptáraink* őse. Apró kis könyvecske, mérete 70 mm magasságban, 24 mm szélességben. Címlapjának szövegében benne van a név: «*Preszburger | Finger | Kalender | auf das Jahr | 1779. | welches ein | Gemein-Jahr | v[on] 365 Tagen. | Worinnen nebst | denen hohen Ge | burten, die all- | hiesigen Jahr | markte und Post- | sten zu ersehen | Preszburg | bei Franz Patzko | privil.[egierter] Buchdr.[ucker].*» — A ritkított szavak az eredetiben vörössel vannak nyomtatva. Lapszáma 30. A naptár minden hónapjához egy-egy képecske tartozik jelképes ábrázolással s egy versikével; pl. januárus: a csillagászat alakja fölkelő nappal; alatta: «*Durch diese | Wissenschaft | Erhält die Welt | Viel Kraft.*» — Februárus: egy kakas, meg egy griffmadár a lemenő nappal; alatta: «*Gerüstet auf | Die Zeit | Eh er die Wache | Schreih.*» — Március: disznón lovagló Bacchus két Silenuel; alatta: «*Stultus und | Stolz | Wachsen auf | Einem Holz.*» stb. — A bekötési tábla mellső lapja zománc, rajta zöld lenge ruhában a tavaszt ábrázoló női alak; hátsó lapján a telet mutató női alak. A mellső tábla belső felén az elmaradhatatlan kis tükör, jelölül annak, hogy a naptárka hölgyeknek van szánva. Nevét nyilván hosszú, keskeny alakjáról kapta. Nem tudom van-e nyilvános gyűjteményeinkben e művelődés- és divat-történeti emlékek egy példánya. A család, bár nagyon kértem, nem tudott elválni erekllyéjétől, melyet már a hatodik öltő híven őriz.

TOLNAI VILMOS.

TUDOMÁNYOS IRODALOM.

Beöthy Zsolt: A magyar irodalom kis tükre. Ötödik bővített kiadás. Budapest. 1918. 254 l. Az Athenæum kiadása. Ára 4 kor.

A magyar irodalomtörténetnek külön jogcíme van az ünneplésre Beöthy Zsolt hetvenedik születésnapján. Immár ötödször ajándékozta meg Beöthy a magyar olvasó-közönséget a magyar irodalom kis tükrével. Munkája anyagának hézagait kitöltve, bölcséleti alapgondolatát még jobban kidomborítva, megmutatta, hogy neki, az irodalomtörténetben mindnyájunk tanítómesterének, még igen sok mondanivalója van számunkra.

Irodalomtörténet-elméletének alapgondolatait már ismertük, a nemzeti érzésnek életitalára, melytől irodalmunk újra meg újra megifjodik, Beöthy már többször rámutatott s mégis a könyv negyedével bővült, felölelve az újabb irodalombúvárás eredményeit.

A Kis tükröt nem kell ismertetnünk, hiszen valamennyien a legközvetlenebbül ismerjük, minden kritikánál ékeesebben beszél a mű címlapjának «Ötödik kiadás» felirata, csak tanítványi odaadással s hódolattal akarunk kettős ünnepünk alkalmából Beöthy irodalomtörténeti munkásságának, elsősorban a Kis tükrnek jelentőségére rámutatni.

Beöthy irodalomtörténeti módszere nem szűkkeblűen philologiai, de a kizárólag lélektani, bölcséleti, esztetikai vagy kulturtörténeti irány egyoldalúságának vádjá sem érheti. Philologus, mert irodalmi igazságokat, nagyjelentőségű tényeket állapít meg, de azért az irodalomtörténetben nemcsak minél több adatnak forráshelyekről való összegyűjtését látja, nem áll meg a tények megállapításánál, hanem tovább megy, értékeket keres. Bölcselő, mert a magyar irodalom mélyén rejtőző eszmét a maga szellemi összefüggésében látja meg s mindenekfelett művész, ki belsőleg átérzi s átéli a költői alkotást. Beöthy maga hangsúlyozza irodalomtörténet-elméletében, hogy a költői és általában irodalmi művek nemcsak történeti jellegű jelenségek, amelyek mintegy felhívják bennünket, hogy keletkezésüket vizsgáljuk; jelentőségük főképen abban a hatásban áll, amelyet gyakorolnak s így vizsgálatuk egyik igen jelentékeny és fontos szempontja az irodalmi művek művészi oldalára esik. Az ily értékeléshez azonban művészi érzék, fogékony izlés kell s Beöthy e tekintetben méltó folytatója Kölcsey, Erdélyi, Gyulai, Greguss irodalomtörténeti s kritikai munkásságának. Hogy intuitív meglátással pillantja meg a költői erőnek más szellemben való megjelenését; magával ragadó, sokszor fenségesen szárnyaló a stílusa, ha képzeletileg s érzésbelileg kiváló írókról szól. Lendülete az irodalomtörténetírásnak valóságos költőjévé avatja.

Az irodalmi alkotások empirikus feltételeit kutatva Beöthy a nemzetiség, a korviszonyok, az irodalmi hagyomány s a költői egyéniség ható erejére mutat rá. A Kis tükörben szellemi életünk egész fejlődése az elméletnek művésziellen elemzett hatalmas példasorává válik.

A Kis tükör alapgondolata, hogy az országunkat elfoglaló Volgamenti lovasoknak ősi életviszonyaik által kialakított lelki típusát a magyarság félreismerhetetlenül megőrizte. Faji sajátosságaink közül a legszembeötlőbb a neruzet közérdeke iránti állandó érdeklődés, a nemzeti érzés. Azokat az eszméket és formákat, miket a magyarság idegenből átvesz, akként módosítja és idomítja, hogy a magyar nemzeti érdek szolgálatára minél alkalmasabbakká tegye. Így egyesül a magyar lélekleben a keresztény vallás és haza fogalma, olvad össze a templom és vár képe. Így tör elő a renaissance egyetemes műveltségéből egy-egy magyar hang. A protestantizmus és katholicizmus forrongása magyar politikai kérdéssé válik. Az antireformáció a hitegységgel a nemzeti egységet akarja visszaállítani. A racionalizmus az emberi ismeretek kritikáját a magyar állapotokra alkalmazza. A felvilágosodás és klasszicizmus eszméi összhangban maradnak a nemzet hagyományaival, a romanticizmus eszmeáramlatában fogan meg a dicső magyar jövőért küzdő reformkori költészet.

Beöthyt bölceleti s történeti vizsgálódásai műveltségünk és nemzeti érzésünk egységéről való meggyőződéshez vezetik. Látja, hogy a multban minden szellemi energia, minden tehetség a nemzeti közösséget táplálta. Fajunk hihetetlen assimiláló erejével magába olvasztott s a maga képére átalakított minden vele érintkező fajt. Magába szitta a szlávokat, beszenyőket, kúnokat, törököket, maga pedig megmaradt ezer éven át magyarnak. Persze csak vére szerint törzssőkös magyar ismerheti fel a horvát eredetű Zrinyi munkájából kiragyogó nemzeti eszme szikráját s a sváb származású Munkácsy Honfoglalás-án mély politikai belátással kifejezett igaz magyar gondolatot.

E bölceleti s történeti vizsgálódásokban van meg az ősi magyar nemes tudós fanatikus honszeretetének elméleti alapja. Beöthy nyugati műveltsége s keleti fajszeretete a rajongás bátorságával lelkesedik kulturális értékeinkért. Az ő egyetemes emberi tudásának és műveltségének s mély hazaszeretetének egyesülése irodalmi kutatásai eredményének, kulturánk és magyarságunk egységének örökké szimbolikus képviselője lesz. Beöthy lelkében egyrészt Arany kora érzésvilágának utolsó hullámvérései élnek, másrészt -- s ebben van a Kis tükör fő jelentősége is -- ő talán az első a szó legnemesebb értelmében vett modern tudósunk, ki az egyiptomi, a görög, a római s az újabb kulturák segítségével jutott el arra a magaslatra, honnan nemzete irodalmát egész jelentőségében s az egyetemes műveltségben való elhelyezkedésében látja.

HUSZTINÉ RÉVHEGYI RÓZSI.

Emlék Szily Kálmánnak. A Magyar Nyelvtudományi Társaság elnökének nyolcvanadik születésnapja alkalmából. Írták és kiadják a Magyar Nyelv dolgozótársai. Budapest. 1918. 132 l. Ára 12 kor.

Egy mindnyájunkat tiszteletre és hálára kötelező munkásság emlékéét örökíti meg ez a becses kiadvány. Jelentőségét növeli az a körülmény, hogy — bár az elsősorban a M. Ny. dolgozótársai hódolatának tolmácsa — a létrejöttét ihlető ünnepi érzés a magyar művelődés minden igaz hívével közös. Az alkalmisággal kapcsolatos elismerésnek ez a széles körökre kiterjedő egyértelműsége — a mostani esetben — nem is olyan meglepő. Szily Kálmánra nézve ugyanis mindenki meg van győződve az emlékkönyv egyik munkatársa, Horváth János megállapításának igazságáról: «alig van valaki, akiben Széchenyi magyar-akadémikus ideálját hívebben s egy egész tudományos életpályát egységesebben jellemző módon láthatnók megvalósítva.»

«A Természettudományi Társulattól a Magyar Nyelvtudományi Társaságig Szily Kálmán mindig ugyanaz maradt: a magyar műveltség legbuzgóbb szolgája, a műveltséget szerteárasztó nyelvnek leghívebb munkása, a szaktudomány és a művelt közönség közös érdekeit munkáló társulások legnagyobb magyar szervezője.»

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjai különben annál őszintébb örömmel vesznek részt a Szily Kálmánt méltán megillető tiszteletnyilvánításban, mert az irodalomtörténetírás barátainak társaságba tömörülésekor a kezdeményezők előtt épen az ünnepelt vezetése alatt együttműködők serkentő példája lebegett. Egyébként a két társaság munkakörének egymásrautaltsága is indokolja az ünneplésben való részvételt, nem is szólva arról, hogy Szily Kálmán éleselméjű fejtegetései igen gyakran nem csupán a módszeres eljárás tekintetében szolgáltak mintakul kutatóink előtt, hanem értékes megállapításokkal is gazdagították a magyar szellemi élet fejlődésének történetét. A jelzett egymásrautaltság nyomai észrevehetők a most kiadott emlékkönyvben is, melynek szorosan vett nyelvészeti cikkei között, mint az alábbiakból látni, akárhány irodalomtörténeti érdekű van. Ilyen mindjárt Horváth Cyrillé: *A László-hymnusról*, melyből kitűnik, hogy 1. a deák himnusznak a legenda volt közvetlen forrása, 2. nem a magyar szöveg az eredeti, mint Gábor Ignác állítja, hanem a latin, és a magyar a fordítás. A többi dolgozatok során Mészöly Gedeon *Zsoldos Ignác műszavait* ismertetve rámutatott arra, hogy milyen helyes érzék vezette Szilyt nyelvújítási szótára írásakor. — Pap Károly, Pauler Tivadar 1831-ből való jegyzetei alapján, *Horváth István nyelvészeti előadásairól* tájékoztat. — Pintér Jenő: *A magyar nyelv-tudományi folyóiratokról* nyújt rövid tájékoztatót. — Réthei Prikkel Marian a *hős* szóról bebizonyítja, hogy eredeti szavunk: a hév, hé (hő) főnévből birtokosító képzővel alkotott melléknév, mely idő folytán főnévi használatú lett. Egyéb föltevésekkel szemben valószínűbbnek tartja Simonyi véleményét, aki szerint ezt a szót Baróti Szabó Dávid hozta be az újabb magyar

költői nyelvbe. — Riedl Frigyes *Az idegen szavak védelme* címen példákra való utalással azt hangoztatja, hogy az idegen szavak bizonyos korlátok közt némely esetben gazdagítják a nyelvet. Sebestyén Gyula a *Rovásírásos nyelvtanok*-re vonatkozó kutatásait foglalja össze s e téren végzett elmunkálataira nézve a magyar nyelvtudomány ellenőrző kritikáját szorgalmazza. — Simai Ödön újabb buvárkodása eredményeképen megállapítja, hogy a *költészet* szó 1830-ban, Szalay Lászlónál található meg először a «költészet-sziget» összetételben; a szó alkotásában bizonyára a művészet szóalak lehetett a minta. — Szász Károly *A névelőről* írva, egy csomó idézettel bizonyítja, hogy mennyire nem ügyelnek olykor még jelesebb íróink sem a névelőnek a jelzős birtokszó előtt való helyes használatára. — Tolnai Vilmos az *Al-latin jövevényszavak* egy csoportját mutatja be. — Trócsányi Zoltán kifejti, hogy a XVI. századbeli hitvitákban előforduló rejtélyes szólásban, «az X. ut tők-ben, az előrészt ugyanazt jelentti, mint az utórész: olyan okos, értelmes valami, amit mondtál, mint a tők, vagyis butaságot mondtál». Vargha Damján *Szövegjavítások a Nyelvtanoktató XII. kötetének Döbr. K. részéhez* címen újabb kutatásait nyomán a kiadott és az eredeti szöveg javítását illető néhány adatot sorol fel. — Viszota Gyula előbbi idetartozó tanulmányai folytatásaképen arra a kérdésre keresi a feleletet: *Hogyan dolgozott Széchenyi?* A «Budapesti hídegylethez intézett jelentés» meg a «Néhány szó a lóverseny körül» c. műveket vizsgálva arra az eredményre jut, hogy a legnagyobb magyar segítő társainak (Helmecci, Tasner) munkája pusztán egyes szók magyarázatára, legföljebb egy-egy mondatszerkezet világosabbá tételére vonatkozott. — Zlinszky Aladár *Szemléleti és hangulati elemek a metaforában* címen azt fejti ki, hogy a költők sokkal inkább a képek hangulati elemét aknázzák ki, mintsem a szemléletit. Az olvasó is könnyebben elnézi a szemlélet hiányosságát, ha a hangulat tökéletes. Legrosszabbak azok a metaforák, amelyek semmiféle hangulatot nem keltenek. — Erdélyi Lajos *Calepinus szótára és az udvarhelymegyei székelység nyelve* c. kisebb közleményében saját nyelvjárástani kutatásai alapján is megerősítve látja Szily Kálmánnak azt a megállapítását, hogy Calepinus szótára 1585-diki kiadásának magyar munkatársa baranyai Laskó Péter lehetett. — Gulyás Pál *A nyelvtudományról mint a bibliographia segédesszközéről* ír. Felhívja a figyelmet arra, hogy oly kéziratok vagy nyomtatványok közelebbi meghatározásában, melyekről a szerző és a cím megjelölése elmaradt, milyen jó szolgálatot tehetnek az egyes írók nyelvkinészt feldolgozó szótárak. — Voinovich Géza: *Arany János gúnyverse Somogyi Antalra* címen egy Régi magyar énekek felírású négysoros epigrammot közöl. — Kertész Manó a *Dijára jut* — Arany Nagyidai Cigányok-jában is előforduló — kifejezést úgy értelmezi, hogy eredeti jelentése ilyenféle volt: ugyanolyan büntetésben részesül. — Velledits Lajos: *Három táncszót* magyaráz. (Bokros, oldaltánc, martogató. Előfordulnak — külön a sorrend szerint — Jósikánál, Vahot I.-nél és Tóth K.-nál.) — Kardos Albert *Tallózás Zách*

Klára körül c. cikkében rámutat Arany ismert balladájában a «reggeli templomok» (= r. isteni tiszteletre) kifejezés metonimikus voltára, továbbá a költemény ötszótagú sorainak verstani érdekességére. (Versszakot kezdnek, párbeszédben fordulnak elő és úgy, hogy az első szótag hangtani erejével és értelmi súlyával kettőt pótol.) — Az irodalomtörténeti szempontból jelentős dolgozatok sorát Hellebrant Árpádnak *Szily Kálmán nyelvészeti munkásságá-t* ismertető nyolclapos könyvészeti egybeállítása zárja be. Eszerint a könyv ünnepeltjének 1878 óta — nagyszámú értekezésén, előki megnyitóján és kisebb cikkein kívül — tizenegy önálló nyelvészeti műve jelent meg, köztük olyanok, mint a magyar nyelvújítás szótárának két hatalmas kötete, meg a majd ötszázlapos Adalékok. E bámulatos termékenység és kitartó munkaerő feletti csodálat sugallhatta Lehr Albertnek a könyv elején olvasható gyöngéd epigrammáját:

Szellemi s testi erőben nagy kort érni — szerencse,
Téged az isteni kéz áld vele — érdemidért.

Adja a Gondviselés, hogy még sokáig ismételhessük e kedves sorokat.

BAROS GYULA.

A Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtára. Szerkesztik: Beöthy Zsolt, Négyesy László, Császár Elemér. Első sorozat: hat kötet. Budapest. 1914. Franklin-Társulat. — *Magyar drámai emlékek a középkortól Beszennyeyig.* Kiadja Alszeghy Zsolt. — *Zrinyi Miklós művei.* I. kötet. Kiadja Négyesy László. — *Deákos költők.* I. kötet. Kiadja Császár Elemér. — *Bajza József művei.* I. kötet. Kiadja Szücsi József. — *Tompa Mihály művei.* Kiadja Kéký Lajos. — *Szigeti József drámái.* Kiadja Bayer József. — A hat kötet ára füzve 30 kor.

I.

A világháború zavarái elfojtották azt az érdeklődést, mely a Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtárának megindulását kísérte. Szórványosan megbírálták néhány kötetét, maga a vállalat egyelőre elakadt. Ha visszatérnek a békés idők, az elmaradt köteteket bizonyára gyors ütemben kapja kézhez az olvasó közönség.

A Franklin-Társulat és a Kisfaludy-Társaság közös hirdetése szerint az új Nemzeti Könyvtár a legnagyobb arányú vállalat, melyre a Kisfaludy-Társaság fönnállása óta vállalkozott, sőt egyáltalában ez a magyar irodalom legnagyobb vállalata. A 180—200 kötetre tervezett gyűjtemény magában foglalja az egész értékes magyar irodalmat, a magyar irodalom minden korának és minden ágának azokat a műveit, melyeknek esztétikai értéke vagy irodalomtörténeti jelentősége van. A kötetek pontos kritikai szövegeit a mai tudomány színvonalán álló bevezetések és jegyzetek kísérik. A kiadás munkájára kiváló irodalomtörténészek vállalkoztak. A

nagyközönségnek szánt ajánlás szerint a Kisfaludy-Társaság „egész irodalmi és tudományos tekintélyét ráteszi a Nemzeti Könyvtárra”.

Mivel a vallás- és közoktatásügyi minisztérium nagy összegekkel támogatja a vállalatot s a középfokú iskolák és a nagyobb könyvtárak úgyszólván hivatalos megrendelői valamennyi sorozatának, a Nemzeti Könyvtár jövője biztos alapon nyugszik. A kiadótársulatnak nincs semmiféle kockázata a közrebocsátás üzleti részének lebonyolításával. Viszont a Kisfaludy-Társaság abban a szerencsés helyzetben van, hogy hatalmas tőkéjére támaszkodva tetszése szerint tüntetheti el azokat a szakadékokat, melyek a régibb és újabb magyar írók kiadásában tátonganak.

Az első sorozat hat kötete azonos kiadói beosztással készült. Egy-egy kötet bevezetése rövid tájékozást nyújt az illető író életéről és munkáiról, utána a mai helyesírás szerint átírt szövegek következnek, a harmadik részben a jegyzetek foglalnak helyet. A lelkiismeretesen kidolgozott szerkesztői utasítások lehetővé tették, hogy a különböző szakemberek gondjaira bízott kötetek sem terjedelem, sem külső beosztás tekintetében ne térjenek el szembeszökően egymástól.

A régi magyar drámairodalom maradványainak válogatott gyűjteményét magában foglaló kötet tizenöt párbeszédés darabot közöl a XVI—XVIII. századból. — A Zrinyi-kiadás első kötetében a Szigeti Veszedelemen kívül megvan Zrinyi Miklós valamennyi verses munkája. — A deákos költők kötetében Baróti Szabó Dávid, Révai Miklós és Rájnis József verseinek válogatott gyűjteményét olvassuk. — A Bajza-kiadás első kötete Bajza József összes költeményeit, egy novelláját s néhány kritikáját és polémiáját tartalmazza. — A Tompa-kiadás első kötete Tompa Mihály költeményeinek gyűjteménye 1847-ig. — A Szigeti-kötet Szigeti József színművei közül ad ötöt.

Az első sorozatból kiemelkedik Négyesy László Zrinyije, ez a nagy apparátussal és világos elrendezéssel készült kötet, mely mintául szolgálhat minden más kiadásnak. Kéky Lajos Tompája is különb az eddigi Tompa-kiadásoknál.

A szövegközlés gondos munka valamennyi kötetben, de a szemelvények és mutatványok összeválogatása nem mindenütt szerencsés. Az egyes kötetekhez csatolt jegyzetek mennyiségben és minőségben a szövegek és közrebocsátók szerint váltakoznak. A közreadók figyelme általában kiterjedt nemcsak a bibliografiai adatokra, hanem a variánsokra, sőt a tárgyi magyarázatokra és a források megjelölésére is.

A vállalat a maga egészében megfelel annak a célnak, melyet a Kisfaludy-Társaság maga elé tűzött. Kérdés azonban, hogy a kitűzött cél megfelel-e azoknak a kívánásoknak, melyek egy ilyen nagy vállalattal szemben támaszthatók.

II.

A Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtárának legnagyobb baja az, hogy két úrnak akar egyszerre szolgálni. Egyrészt azt kívánja az új

Nemzeti Könyvtár, hogy úgy tekintsük, mint a legszigorúbban tudományos jellegű vállalatot, másrésről a művelt nagyközönség igényeit is szem előtt akarja tartani. Olyan kettős feladat ez, mely fantáziának igen szép, de gyakorlati megvalósítása lehetetlen. Ha pedig mégis megvalósul, a tudomány adja meg az árát.

Maradjunk a realitás talaján. Van-e Magyarországon olyan társadalmi réteg, mely csak valamennyire is érdeklődik a régi magyar irodalom termékei iránt? Sőt tovább megyek: olvassa-e valaki a tanárokon kívül a Vörösmarty Mihályt megelőző kor íróit? Van-e olyan orvos, mérnök, tisztviselő, pap, földbirtokos, kereskedő, aki Rimay Jánost és Baresay Ábrahámot vagy akár Bessenyei Györgyöt és Dugonics Andrást érdeklődéssel forgatná. Ilyen nemzedék száz esztendő múlva sem fog felnőni. És ez nem csodálható. Senki sem kívánhatja az irodalomtörténetileg rendszeresen nem iskolázott olvasóktól, hogy műélvezettel forduljanak olyan írókhoz, akiknek tanulmányozása nagy előkészületet és alapos tudományos elmélyedést kíván. Az, ami a magyar irodalomból az utolsó száz esztendőn kívül esik, a tudomány körébe vág s legföljebb a szakemberek kicsiny csoportját érdekli.

De annak, aki szakszerűen foglalkozik a régi írókkal — legyen az illető tanár vagy nem tanár —, nagyon keveset jelentenek a szemelvényes kiadások. Ezt bizonyítani sem kell. Ha valaki rendelkezik egy írónak teljes kritikai kiadásával, nyugodtan megindulhat az irodalomtörténeti nyomozás útján, de a mutatványos gyűjteményt nem használhatja. A mutatványos kötetek pedig eddig is rendelkezésére álltak a közkézen forgó gyűjteményes vállalatokban. (A Franklin-Társulat Magyar Remekírói, a Franklin-Társulat Magyar Regényírói, a Régi Magyar Könyvtár, az Olcsó Könyvtár, a Jeles Írók Iskolai Tára, stb.)

Ezzel számot kellett volna vetnie a Kisfaludy-Társaságnak s nem kellett volna a szerkesztő-bizottságot abba a kényes helyzetbe hoznia, hogy egyrészt ragaszkodjék a szigorúan tudományos módszer minden követelményéhez és a filológiai apparátus teljes érvényesítéséhez, másrésről kijelentse, hogy a köteteknek nem célja az eredeti kiadásokat a tudós világ számára fölöslegessé tenni, sőt, ha már választani kell, jobb lesz, ha «kevés számú szakférfiunk helyett a művelt közönség nagy tömegének követeléseit elégítjük ki». A nagyközönség igényei ezúttal ismét diadalt arattak a tudomány érdekein, pedig a nagyközönség és az iskolák igényeit már eddig is teljesen kielégítették a főntebb fölsorolt gyűjteményes vállalatok, melyek közül például a Franklin-Társulat Magyar Remekíróinak ötvenöt kötete elsőrangú szakemberek gondjai alatt adta közre mindazt, ami a nem szoros értelemben vett szaktudóst érdekelheti a magyar irodalom történetéből.

Az új vállalat kötetei tehát csak az eddig is bőségesen forgalomba hozott luxuscikkeknek — a szemelvényes kiadásoknak — tömegét gyarapítják. A teljes kritikai kiadások helyett válogatott munkákat és csonka

klasszikusokat kapunk. Végső elemzésben, természetesen, a szemelvényes alapra fektetett vállalat közrebocsátása sem volna kár, ha t. i. ez a luxus nem vonná el a Nemzeti Könyvtár rendelkezésére bocsátott állami költséget egyéb fontos tudományos feladatok teljesítésétől, melyekről alább szólunk.

A 180—200 kötetre tervezett vállalatból — az előleges tervezés szerint — a Vörösmarty Mihályt megelőző irodalomra 56 kötet esik. Egyegy kötetet szán többek között a vállalat a XVI. század vallásos költészetének, a régi magyar leveleknek, a XVII. század vallásos költészetének, két-két kötetet a XVI—XVII. századi történetíróknak, a hitvitázó irodalomnak, Gyöngyösi Istvánnak. Valamennyit szemelvényekben. Az 1711. után következő íróknak szintén elmarad a teljes kiadásuk, elannyira, hogy néhol szinte úgy látszik, mintha a szemelvényes elv volna a kiadás legfőbb elve. Még Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor és Arany János összes munkái sem kerülnek kihagyás nélkül a közönség kezébe: prózai műveik némely része elmarad. De mire való akkor a kiadás legnagyobb büszkesége: a kritikai apparátus? Kinek kell Eötvös József munkáinak a vállalat keretében tervezett ötkötetes csonka kiadása, mikor egyebütt megkaphatja Eötvös kritikai teljes kiadását? Egyik példát a másik után lehetne felsorolni, egyik kérdést a másik után tenni, hogy nyilvánvalóvá legyen mennyire nem segíti elő tudományunk nagyobbarányú fejlődését a különben nemes becsvágygal és nem közönséges energia-befektetéssel készülő könyvtár.

De bírálni mindig könnyebb, mint alkotni. Hogyan képzelné a bíráló a nagy vállalatot? Hogyan használná föl a Nemzeti Könyvtár rendelkezésére álló tőkét? Hogyan fogná üstökön a szerencsét, mely az állam jóvoltából igen ritkán éri a hivatalos támogatásra ugyancsak rászoruló magyar tudományt?

Legfőbb elvül azt kellene kitzüni, hogy minden adható, csak szemelvényes kiadás nem. Mivel pedig magánkiadó vagy pedig ügynevezett részvénytársasági irodalmi intézet sohasem szánja rá magát a régi magyar jeles írók kiadására, jól tudván, hogy ez az üzlet a művelt közönség osekély érdeklődése miatt vajmi kis hasznot hajt, meg kell ragadni a most kínálkozó jó alkalmat azoknak az íróknak kritikai teljes kiadására, akiknek hogy nincsen ilyen kiadásuk, fájlaljuk és szégyeljük.

Érdemes-e ötkötetes Jókait kiadni, továbbá egybegyűjteni egy kötetre való szemelvényt a XIX. század papi szónoklataiból, mikor mai napig sincsen teljes tudományos Csokonai-kiadásunk? Aki Csokonai Vitéz Mihályt akarja ismerni, kénytelen fölkeresni egy olyan könyvtárat, melyben meg van Toldy Ferenc 1844. évi Csokonai-kiadása. Tudományos szempontból régóta elavult kiadás ez, de ez sem kapható már évtizedek óta, holott 1844-től kezdve egészen új Csokonai irodalom virágzott föl és számos lappangó Csokonai-kézirat került elő. Hol késik a teljes kritikai Madách-kiadás, melynek helyébe a Nemzeti Könyvtár kétkötetes váloga-

tott gyűjteményt tervez. Tudja-e és hiszi-e a nem tudós közönség, hogy Madách Imre összes műveinek az a kiadása, mely először 1880-ban, másodszor 1890-ben jelent meg három kötetben, tartalmilag mennyire hézagoss és szövegében mennyire megbízhatatlan? Várva-várják a szakemberek Kölcsey Ferenc, Berzsenyi Dániel, Katona József és Kemény Zsigmond összes munkáinak kritikai kiadását. Reménykednek, hogy majd csak sorra kerülnek Bessenyei György, Dugonics András, Gvadányi János és mások munkái. S nem óhajtják, hogy ezeknek a rovására újból sajtó alá jussanak kivonatos gyűjteményekben azok a szerencsésebb klasszikusok, akiknek már meg van a maguk teljes kritikai kiadása: Ányos Pál, Fazekas Mihály, Kisfaludy Sándor, Kisfaludy Károly, Bajza József, Czuczor Gergely, Garay János és mások. Természetesen, ha az utóbbiak közül egyik-másik már eltűnt a könyvvárosi forgalomból, sürgősen gondoskodni kell pótlásáról, bővítéséről, javításáról, szóval még használhatóbbá-tételéről. Havas Adolf mintaszerű Petőfi-kiadása ma már drága pénzen sem kapható, sőt régen kifogyott az antikváriusi forgalomból is, pedig ez olyan cikk, hogy évről-évre elfogy belőle bizonyos meghatározott példányszám. Minek a most tervezett hiányos Petőfi, ha drága pénzen sem lehet hozzájutni az igazi teljes Petőfihez? Elfogyott Vörösmarty megbízható kiadása is, kár volna fogyasztani az új kritikai kiadás vevőközönségét egy csonka félkritikai kiadással.

Egy ilyen emberöltőkre szóló nagy vállalatban, aminő az új Nemzeti Könyvtár, néhány évtized leforgása alatt egységes kiadásban lehetne főlhalmozni a magyar irodalom szétszórt kincseit. Mindenki bizalommal fordulna ehhez a vállalathoz, mely végre megszüntetné azt a helyzetet, hogy ha valamelyik író munkáinak áttanulmányozására van szükségünk, a legkülönbözőbb helyekről kell összegyűjtögetni a kiadott és kiadatlan, hézagoss és kritikátlan anyagot.

PINTÉR JENŐ.

Lukács György: Balázs Béla és akiknek nem kell. Összegyűjtött tanulmányok. Gyoma. 1918. 122 l. Kner Izidor kiadása.

Ez a szemrehányó fölényvel írott könyv az utánunk jövő generációknak van ajánlva. Szerzője meg van győződve róla, hogy a mai nemzedéknek épaanyira nem kell Balázs Béla, mint Lukács György sem. S így a kelletlen költő és kongeniális méltatója egy őszinte és meleg kézfogást váltanak a jövő elismerés reményében.

A kis könyv a szerző összegyűjtött Balázs-kritikáit foglalja magában. Csak épen az előző polemikus hatvágására akarunk reflektálni. Az egész tulajdonképen Babits Mihálynak szól, akit elkeresztel «kiváló nyelv művésznek és filológusnak», «kiváló irodalom bűvárnak», szóval mindennek, csak költő voltát nem akarja elismerni, nyilván Balázs Bélával szemben. Hiszen szerinte Balázs Béla az első magyar költő, akinek a mélység eldöntő

karakterisztikonja és ezért — épen ezért — az első magyar költő, aki igazán gyökereiben drámázó és tragikus. «Ez a megállapodás mindúntalan ismétlődik a tanulmányaiban is és jaj annak, aki nem akarja elfogadni. Szegény Babits Mihályból is egész freundzsigmondi éleslátással analizálja ki, hogy Balázs Béla és a németiség iránt való elfogultsága mögött egy izgatott kívánság, egy elutalt, de adott esetben kikitörő félelem van elrejtve: a mélységtől való félelem».

De fordítsuk meg a dolgot s nézzük a másik «komplexumot», Lukács György elfogultságának okait, mellyel Balázs Béla jelentőségét annyira túlozza.

Az egyikről maga tesz őszinte vallomást, elismeri, hogy «nem kritikusi», hogy hiányzik belőle a műalkotás értékének az az ösztönös megértése, az a csalhatatlan tapintat, amely az igazi kritikus elmaradhatatlan kelléke. Nála minden először elméleti meggondolásokon, esztetikai gyötrődésekben szűrődik keresztül: ítéleteit kész normákhoz szabja s természetesen ezek hypothetikus értékeitől függnék saját értékelései. Azért érdeklik elsősorban: «a művek axiológiája és történetfilozófiája, nem maguk a művek». Ezért vonzódik szinte ösztönszerűen oly írókhoz, kikben túltengő a reflexió, mint Balázs Bélában, elannyira, hogy elnyomja a költészetet. Balázs Bélában, amint egy élesszemű és nyelvű írói kritikusa észrevette, mindig «a probléma» van legelőször készen, ehhez keres magának tárgyat, ehhez illeti a formáit. Költészete sokszor valóságos «kísérleti költészet», írói műhelye igazi költészeti laboratórium, ahol előre megállapított recipék szerint kotyvasztódik az, ami eddig nem volt meg a magyar irodalomban.

A másik oka, amiből tulajdonképen az első is következik, a történeti érzék teljes hiánya Lukács Györgyben. Neki minden költői alkotás aktuális értékű, történeti perspektívában nem képes sem semmit sem látni. Épen azért neki az irodalmi fejlődés fogalma nemcsak, hogy «problematicus», hanem teljesen elfogadhatatlan. Ezért nincs meg az a stílusérzéke, mely föltétlenül szükséges ahhoz, hogy az eredetit az utánzattól megkülönböztesse. Ezért látja Balázs Bélát is eredeti írónak s kézzel-lábbal tiltakozik Maeterlinck tagadhatatlan hatásának vádjá ellen. Hiába legfinomabb formái megkülönböztetések, mi sem könnyebb, mint ilyeneket konstruálni s e címen egy epigónt tisztára mosni az utánzás gyanúja alól. A történeti látóképesség hiánya teszi oly elfogultá Madách-csal szemben is, ezért adja a mesterköltő felháborodást a Tankréd-jelenetnél, mert nem fér a fejébe a fölölilagosult költő iróniája a barátfanatizmus fölött. Igaz, hogy a nacionalizmus sokszor mutatkozott sekélyesnek a középkori miszticizmussal szemben, de viszont nem minden fölerőszakolt romantikus érzékenység jelent egyszersmind mélységet is.

De nem akarjuk tovább folytatni, félünk, hogy többet találnánk vele Balázs Bélának «ártani», mint amennyit e könyv után a mindenestre komoly törekvésű író megérdemel. De mégis föltámad az a kérdés, vajjon

miért adta ki összegyűjtött kritikáit Lukács György, ennyi lényegbevágó fogyatkozásának tudatában. A megokolás kissé naiv, mert szintén hiányzik belőle a történeti stílusérzék: «nagyon megvetne mindnyájunkat egy késői nemzedék, ha meg kellene állapítania: közöttünk járt Balázs Béla — és senki se vette észre». Attól félek, hogy az utókor másért fog szemrehányást tenni Lukács Györgynek. Hogy miért? Mindenki készséggel megfelel rá, ha csak egyszer is végigkínlódja magát a prófétai hajlamú esztétikus rémséges «rmodorán.»

PÉZSELI IMRE.

Várady Imre: Gellert hazánkban. Irodalomtörténeti tanulmány. Budapest, 1917. Német Philologiai Dolgozatok. Szerkesztik: Petz Gedeon, Bleyer Jakab, Schmidt Henrik. XX. 118. l. Ára 5 kor. 50 fill.

Várady Imre négy terjedelmesebb fejezetre osztott tanulmányában Gellert írói működésének magyarországi nyomait kutatva, adalékokat nyújt a német irodalmi hatások történetéhez, figyelme kiterjed a magyarországi német irodalomban jelentkező Gellert-hatásokra és a hazai német-magyar irodalmi érintkezések egyes pontjaira is rámutat. Szorgalmas kutatásaival és a rendelkezésére álló irodalomnak lelkiismeretes felhasználásával sikerülten oldotta meg feladatát. Bennünket közelebről a tanulmány negyedik fejezete: «Gellert a magyar irodalomban» érdekel. Először Gellert regényének és meséinek fordításával foglalkozik. Ismerteti A Svétiai grófnének Torday Sámueltól való szolgálai fordítását, mely az első magyar nyelven megjelent szépirodalmi munka. Ugyanezt a művet fordítja le hat év múlva (1778). Sz. Sándor István is és részletesen számol be Kónyi János Gellert fordításával. Itéletében józan mértéket tart. Majd szól Gellert meséinek egyéb fordítóiról: Látzai Józsefről, Aszalai János, Földi János, Rádai Gedeon, Kovács Ferenc fordításairól. Várady teljességre törekedett és ezért sajnálhatjuk, hogy a Beöthy Zsolt birtokában levő Gellert fordítások kéziratosságyűjteményét nem kaphatta kézhez. Péczeli ifjú korában Gellert költészetéből vette az első impulzust a hazai meseirodalom megteremtésére. Péczeli életfelfogásában, cselekedeteiben, törekvései céljában sok rokonvonással emlékeztet Gellertre, de szigorúbb és pesszimistább emennél. Rádai Gedeon mintaképe a tiszta jambikus alexandrinusok írásában Gellert volt. Rádai szólaltatja meg először nyelvünkön Gellert vallásos lyráját is. Szűts István szintén fordít Gellert istenes énekeiből és meséiből. A Gellert mesék magyar fordítóinak sorát Hatvani István zárja be. Gellert hatása, különösen nevelési iránya megérezhető Kis Jánoson, P. Takáts Józsefen Kármán és Pajor Uraniáján, melynek előszavában kifejezett vezéreszméik Gellert irányához kapcsolódnak. Tudósaink közül először Szerdahelyi foglalkozott Gellerttel. Révai Miklós Batteux mellett Gellertet választotta mesteréül. Decsy Samuel Pannoniai Fénixében a nyelv filozófia kérdéseiben Gottsched és Gellert gondolatáig jutott. Kazinczy Orthologus és neologus c. cikkében értékeli Gellert érdemeit.

Gellert színműveit szintén fordították magyarra, de ezek színpadi irodalmunkra nem voltak hatással. Sz. Sándor István és Szentjóni Szabó László fordították Gellert szindarabját. Mindketten lefordították «Das Band» és Sándor István «Das Orakel» címűt is. Földi «Lucindá»-ja, mely szintén «Das Orakel» fordítása elveszett. Pósfalvi Tullok Mihály «Die Kranke Frau»-t fordítja Gellerttől.

Érdekesen mutatja be Várady Gellert meséinek és erkölcsi költeményeinek hatását Ányos, Szentjóni Szabó és Verseghy költészetére. E részben kiegészíti Császár Elemér kutatásainak eredményeit is. Gellert moralizáló irányának legjellegzetesebb magyar képviselője P. Takáts József, kinek írói munkássága egész szellemében emlékeztet Gellertre. Takáts forrása Gellert felolvasásai voltak.

Várady kutatásainak eredményeit a következőkben foglalja össze: Gellert hatása Bécsen át jutott hozzánk s először a magyarországi németiség gondolkodásában és izlésében nyilvánulnak eredményei. A magyar társadalomnak is legelőbb németül tudó tagjai ismerkednek meg Gellert gondolatvilágával. A XVIII. század hetvenes éveinek végén megjelenő első magyar Gellert fordításcknak, amelyek száma egyre növekszik, igazi jelentősége Gellert hatásának mélységében és tartósságában van. Megindítója a bécsi divat, táplálója a didaxis iránt való hagyományos hajlandóság volt. Miként Bécsben, nálunk is meséi terjednek el főként. Szindarabjainak nem látta hasznát a magyar drámairodalom s a kor lírai kísérletein is már csak költészetének olyan elemei hagytak nyomot, amelyek természetük szerint újabb költői irányokhoz kapcsolódva, ezek hatásában kínálkoztak fölhasználásra.

A XIX. sz. első évtizedeivel végleg lezárul Gellert hatásának története irodalmunkban.

Várady Imre dolgozata alaposságánál fogva is figyelmet érdemel. Egyedüli foglalkozása helyenkénti bőbeszédűsége. Egy helyen Széchenyi nevét *Szécsényinek* írja!

A tanulmányhoz csatolt Függelékben Gellert magyarországi hatásának és fordításoknak időrendi áttekintését adja a szerző.

PERÉNYI JÓZSEF.

Kőrösi Albin: Cervantes élete és művei. Budapest. 1918. 56 l. A Szent István Akadémia kiadása. Ára 3 kor. 20 f.

A Szent István Akadémia nyelv- és széptudományi osztálya alig kezdhetne volna meg méltóbban kiadványainak sorozatát, mint ezzel a katolikus életfelfogás egyik legkiválóbb irodalmi képviselője, Cervantes emlékének szentelt tanulmánnyal. *Don Quijote* halhatatlan költőjét bizonyára nem kell felfedezni e folyóirat olvasói előtt, hiszen nincs talán művelt magyar ember, akinek legalább gyermekkori emlékei közé ne tartoznának azok a felejthetetlen percek, melyeket az ideálok után futó

nemes hidalgó s prózaiban vaskos szolgája társaságában tölthetett. Sajnos, a világirodalom e gyöngye a mai magyar nemzedék számára legfeljebb ifjúsági átdolgozásban férhető hozzá, hiszen a teljes fordítás: Györy Vilmos mesterműve évek óta kifogyott. Könyvkiadói viszonyaink irodalmi színvonalára mi sem jellemzőbb, mint ez a körülmény. Kiadónk kihasználva a háború okozta olvasói konjunkturákat, vállalva versenyeznek egymással, hogy lefordíttassák a sokszor igen kócos értékű régibb, újabb s legújabb irodalmi alkotásokat, de egyiküknek sem jut eszébe, hogy isnét hozzáférhetővé tegye Cervantes remekét, noha ma is élvezhető, zamatos és hű fordításban áll rendelkezésére. Tudjuk, hogy a Kisfaludy-Társaság tervbe vette Györy fordításának új kiadását, de ennek megvalósítását a háború utánra halasztotta. Ily körülmények közt a Szt. István Akadémia helyesen tenné, ha rávinné a Szt. István Társulatot, adná ki ő Cervantes főművét esetleg egészen új fordításban, mert vannak művek, melyeknek soha sem volna szabad hiányozniok a könyvesboltok polcairól, s e művek nem nagy csoportjába tartozik a *Don Quijote* is. Úgy tudjuk, Körösi Albin, a spanyol irodalom e tudós ismerője és hivatott tolmácsa, maga is foglalkozik a *Don Quijote* magyar átültetésével s a Szt. István Társulat valóban lekötelezné a magyar közművelődést, ha e fordítást hozzáférhetővé tenné közönségünknek. Jelen tanulmány oly meleg megértéssel foglalkozik a nagy spanyol hányatott életével, oly széleskörű erudícióval boncolja műveit, s elsősorban főművét, a *Don Quijotét*, akiben Cervantes saját egyéniségének tükörképét véli fölfedezni, hogy Körösiben kétségkívül hivatott tolmácsra talál Dulcinea búsképű lovagja. A tanulmány nagyrésze a *Don Quijotenak* van szentelve. Vizsgálja keletkezésének körülményeit, művészi értékét, eszmei tartalmát s fejtegetései mindenkor a legújabb kutatások biztos talaján állanak. Emellett kellő teret szentel Cervantes egyéb műveinek, elsősorban a nálunk alig ismert *Novelas Ejemplaresnek*, melyeknek egyik darabját nemrégiben olvashattuk a Budapesti Szemlében Király György sikerült fordításában. A magyar irodalomtörténet mívelőit Körösinek az az állítása érdekelheti közelebbről, mely szerint a búsképű lovag Gvadányi *Peleskei notáriusára* volt hatással s csak sajnálnunk kell, hogy ez állítását tüzetesebben nem okadatolja meg, hanem beéri néhány párhuzam futólagos említésével.

GYALUS ISTVÁN.

Riedl Frigyes: Arany lelki élete. Budapest. 1918. 32 l. Lampel-kiadás. Magyar Könyvtár. 894. sz. Ara 40 f.

Ez a szép tanulmány először a Kisfaludy-Társaságnak Arany születése századik évfordulóját ünneplő ülésén került a nyilvánosság elé. Majd megjelent a Budapesti Szemle 1917. évfolyamának márciusi füzetében s akkor folyóiratszemlénkben részletesen ismertettük. (Irodalomtörténet 1917.

évf. 429 l.). Most, hogy értékes jegyzetekkel megbővítve külön füzetben is kiadták, megint érezzük a szerző tanításának igazságát: a vérbeli irodalomkutató csakugyan olyan, mint az élesszemű természetbúvár, egyszer már bejárt és megvizsgált területen is vesz észre újabb okulást nyújtó, figyelemre érdemes jelenségeket.

V. M.

Gorzó Gellért: Tompa. Rozsnyó. 1917. 31 l. A «Sajó-Vidék» kiadása.

«Tompa: Száz éve született» c. lelkes, alkalmi bevezetése után a szerző azokat az eszméket és érzelmeket nyomonza Tompa egyéniségében és költészetében, amelyeket az Ikarus-monda, mint allegoria kifejezhet. Véleménye szerint ugyanis először nem a hatvanas években ötlöhetett fel a költő előtt a mondai Ikarus képe, hanem korábban, a szabadságharc után, majd ismételten más-más motívumok befolyására egészen addig (1863), míg a mai formájában feldolgozta. A gondos elemzés világosan szemlélteti azt a lelki átalakulást, mely az Ikarus-eszme fölvetődésétől az Ikarus-allegoria megszületéséig költőnkben végezhment.

V. M.

Kőrös Endre: Tompa, a nemzeti költő. A dunántuli ref. egyházkerület pápai nőnevelő-intézetének értesítője az 1917—18. isk. évről. 3—17 l.

A hanvai költő-pap születésének százéves évfordulóját ünneplő dolgozat főképen Tompa hazafias költészetének jelentőségét mérlegeli. Az ide-tartozó lírai darabok fejtegetése alapján rámutat arra az immár köztudattá vált irodalomtörténeti tanításra, hogy a belső megindulások, melyeket a költőnek köszönhetünk, az eszmék, melyeket a lírikus nagy formagazdaságban tár elénk, irodalmunkban az elsők közt jelölik ki Tompa helyét.

V. M.

Kovács Sándor: II. Petrőczy István és Révay Erzsébet levelei 1690—1699. Budapest. 1916. 66 l. Ára 2 kor. 60 fill. Magyar Prot. Történelmi Emlékek. 1. sz.

E levelek nyelvi és kortörténelmi vonatkozásaiakon kívül főképen mint ama meghatóan bensős hitvesi szeretet kifejezői érdekesekek, mely a Thököly-felkelés egyik vezető emberét, Petrőczy Istvánt és feleségét, b. Révay Erzsébetet annyira igazi lelki társaknak mutatja. A legnagyobb részt kötetlen formában írt sorok közt két vers is található. Az elsőt a versfők szerint 1692-ben írta a bujdosó férj. A hűséges feleség is költői formában enyhítgeti tőle távolszakadt ura keserőségeit. A derék asszony mindenre kiterjedő szeretős gondoskodásának jellemzésére álljon itt 1693 ápr. 14-én küldött levelének ez az utóirata: «P. S. Hallottam edes Szivem, hogy sok boritallal terheli kegyelmed maghát, annak okáért kegyelmedet kérem, ne roncsa avval maghát, mert tovább is kell az egészség...» Az érdekes levélgyjűtemény több helyén Petrőczy István költői lelkű hűgára, Pekry Lőrincné Petrőczy Kata Szidoniára is találunk utalást. Kár, hogy a hozzá-

értő és ügybuzgó közlő nem foglalta össze az irodalomtörténetileg értékesíthető vonatkozásokat egy rövid bevezetés alakjában.

B. Gy.

Borzovai Nagy Ottó: «Zsúpra aggnő!» Egy XVI-ik századbéli nótárius tréfája. Pólya Tibor rajzaival. Budapest. 1918. 34 l. Szerző kiadása.

Borzovai Nagy Ottó megkísérelte, hogy Kreusl János uram, körmöci nótárius, tollpróbálgató versikéjéből egy kedélyes kis családi regényt magyarázzon ki. A mai erkölcsök szerint persze ez nem más, mint egy «részeseges középkori (?) nótárius durva, trágár tréfája». Nem tartozik ugyan rám, hogy Kreusl uram méltatlanul kétségbevont becsületét mentsem, de nem hiszem, hogy a szerző maga is komolyabban vette volna munkáját. Így ezt a pompás kis tudományos tréfát csak figyelembe ajánlhatom mindazoknak, kiknek a «nugae philologicae» iránt érzékük van s negyedórásukat óhajtanak áldozni néhai való jó Tömb Szilárd emlékének. A könyvecske értékét nagyban emelik Pólya Tibor mulatságos rajzai, melyeknek különben az a szerepük, hogy ott beszéljenek, ahol az értekezőt a tolla — megvan a maga oka, miért — cserbenhagyja. A könyv egyetlen komoly értéke a körmöci jegyzőkönyv lapjának sikerült facsimiléje.

K. Gy.

Gulyás József: Tokaji református papok. Sárospatak. 1917. 56 l. A ref. főiskola nyomdája. Ára 2 kor. 50 f.

Irodalom- és műveltség-történeti szempontból értékesíthető adatokat foglal magában ez a kis füzet, mely a sárospataki főiskola gyűjteményének egyik kézirata nyomán s azt kiegészítve a tokaji református papok névsorát közli 1570-től egészen napjainkig. A papok között régibb irodalmunk több derék munkásának nevével találkozunk. Ezekhez a Szinnyi Magyar Irókjára való utalást is odairta a gondos kiadó, aki e munkájával újabb jelét adta állandó lelkes érdeklődésének. Bizonyára a füzet különnyomat jellege és a nehéz nyomdai viszonyok okozták, hogy az adatok áttekintését megkönnyítő névmutató a kiadvány végéről elmaradt.

—i. —y.

Lázár Béla: Írók és művészek között. Száz vidám história. Budapest, 1918. 164 l. Pallas-kiadás.

E történeteknek szereplői jobbára magyar és külföldi festők és szobrászok, kik között a szerző harminc éve forog. A históriáknak hol elindítója, hol néma tanuja, hol megcselekvő részese írójuk. A kötet négy első darabja Gyulai Pál alakjához fűződik, akinek a szerző egyetemi hallgató korában tanítványa volt. Néhány érdekes történetet olvasunk ezenkívül Ibsenről (a Magyarokhoz c. versének története s a vers szövege Lázár fordításában, Ibsen véleménye Schmitt Jenő magyar filozófus drámájáról, továbbá epizódok Ibsen darabjainak budapesti előadásairól, buda-

pesti látogatásáról, a Tenger Asszonya párisi előadásáról s francia kritikáiról, a szerzőnek Ibsennél tett látogatásáról) s Jókai Mór szerepléséről a brüsszeli interparlamentáris konferencián, továbbá közvetlenhangú visszaemlékezéseket Verlaineről, Brandesről, Wilderől.

B. Z.

Mauk Kornélia: Képek Mikszáth Kálmán életéből. Budapest. 1918. 83 l. Lampel-kiadás. Magyar Könyvtár. 887—888. sz. Ára 80 f.

Jellemző apróságok az elhunyt jeles elbeszélő sógornőjének tollából. A Mikszáthról mint esküdtről, ügyvédbojttárságáról, anyjához való viszonyáról, jóhiszeműségéről, gyöngédségéről, gazdálkodásáról és jubileumáról szóló kis képek nagyobbreszt ismeretesek ugyan már a tájékozottabb olvasók előtt, mert előzetesen egy folyóiratban is megjelentek, összegyűjtésük azonban nem volt fölösleges, mert így a maguk összességében — a szerző vonzó előadásának közvetítésével — könnyen hozzáférhető, megbízható adatokat szolgáltatnak a későbbi kutatásnak.

V. M.

Siklóssy László: Apró-gyűjtés. Mit gyűjtünk kis pénzen? Budapest, 1918. 96 l. Táltos-kiadás.

A praktikus szakember tanácsait tartalmazza ez a szép kis könyvecske kezdő gyűjtők számára. Alapgondolata az, hogy mindent lehet gyűjteni, csak rendszer legyen benne. Végigvezet bennünket a nagy és híres gyűjteményeken s a gyűjtés ezernyi faját és lehetőségét tárja elénk. Minden sorából kiérzik a szeretet, mellyel tárgyával foglalkozik s ezt a szeretetet át is tudja ültetni az olvasóba. Hasznosan és élvezettel forgathatja mindenki, mert az író igazán szakavatott és megbízható kalauznak mutatkozik.

—ay.

A Dugonics-Társaság jelentései. I. Tömörkény István főtítkári jelentés 1914—1916-ról. II. Móra Ferenc titkári jelentés 1917-ről. Szeged. 1918. 52 l. A Dugonics-Társaság kiadása.

A szegedi irodalmi társaság háborús működéséről szóló jelentésekből folyóiratunkat az érdekelheti, hogy a Társaság megbizta Balassa József v. tagot, hogy «Mikszáth Kálmán szegedi korszaka» címen könyvet írjon. A készülő könyvből a szerző egy fölolvásó-ülésem föl is olvasott, de az egész még nem jelenhetett meg, mert az illető hadbavonult. — Az 1917-i titkári jelentés a Társaságról megszívlelendő dolgokat mond tanulságul a vidéki irodalmi társaságoknak is. «Ráeszmélhetünk arra, hogy mi a magyar irodalmat csak akkor szolgáljuk eredményesen, ha a mi speciális szegedi hivatásunkat betöltjük s ehhez nekünk elsősorban a szegedi szellemi élet munkásaira van szükségünk... Innét Szegedről se az ország irodalmát nem irányíthatjuk, se a délvidéket irodalmilag nem annektálhatjuk, hanem a magunk földjén kell maradnunk... Egy vidéki irodalmi egyesületnek a szépirodalomhoz való viszonya meglehetősen korlátozott s inkább csak

az országos irodalommal való kapcsolat fenntartására szorítkozik, alkotó munkát tkp. tudományos téren végezhetünk s itt nagyon sok a tennivalónk». — 1917 áprilisában Arany-estét tartott a Társaság a szegedi színházban. — A titkár rendezte a Társaság iratait, összeállította a tagok listáját «már csak azért is, hogy elő ne fordulhassanak olyan esetek, mint a múltban, amikor — mint most a régi okmányok átnézésénél kiderült — épen a törzskönyv hiánya miatt megtörtént, hogy egy tagot háromszor is megválasztottunk rendes taggá». — Megemlítjük még, hogy Vigh Gyula mérnök Mindszentről beküldött a Társaságnak egy 1783-ból való 10×17 cm méretű vörösréz metszetet, amely Dugonics Andrást ábrázolja, a kép alatt latin felirattal. A rézmetszetet egyelőre a szegedi Városi Könyvtárban helyezte el a Társaság.

B. Z.

A Dugonics-Társaság Tömörkény-émlékünnepe. Néhai főtitkára halálának első évfordulója alkalmából 1918 április 28-án. Szeged. 1918. 45 l. A Dugonics-Társaság kiadása.

A Tömörkény István sikerült arcképével ellátott füzet közreadja a Dugonics-Társaság kegyeletes Tömörkény-ülésének egész műsorát. Az ülés első száma Szalay József elnöki megnyitója volt. A megnyitó beszéd utolsó szavai sejtetni engedik, hogy Tömörkény emlékét maradandó módon s egy irodalmi társasághoz illően: művei kiadásával szándékoznak megörökíteni. Szávay Gyulának Tömörkény emlékéhez írott strófái után Balassa Ármin alelnök emlékbeszéde következik. Balassa részletesen tárgyalja Tömörkénynek Szegedhez s a Dugonics-Társasághoz való viszonyát, polemizál Tömörkény kritikusaival, különösen Ady Endrével, szól Tömörkény írásművészetéről. Móra Ferenc titkár — Tömörkény utóda a szegedi Somogyi-Könyvtár és Városi Múzeum igazgatói székében — Tömörkényről az emberről néhány igen finom és egyszerűségükben is kedves történetet mond el. Ezek a visszaemlékezések az elhunyt író egyéniségére fölötté rokonszenves fényt vetnek.

B. Z.

Két jelentés. A Magyar Könyvkereskedők Egylete 1918. évi július 21-én tartott évi közgyűlésén elmondta Benkő Gyula elnök és Wiesner J. Emil titkár. Budapest. 1918. 30 l. Különkenyomat a Corvina 1918. évfolyamából.

A magyar könyvkereskedés legutóbbi évtizedeire nézve hasznos adalékokat nyújt mindkét jelentés. Negyven évvel ezelőtt, 1878 nyarán alakult Abafi-Aigner Lajos kezdeményezésére a Magyar Könyvkereskedők Egylete s ez a társulás nagy hatást tett a hazai könyvkereskedés fejlődésére. Az első elnök Pfeiffer Ferdinánd volt, őt követték: Abafi-Aigner Lajos, Hoffmann Alfréd, Benkő Gyula. Az egyesület hivatalos közlönyét, a Corvinát, Abafi-Aigner Lajos indította meg, utána Petrik Géza volt a szerkesztő, utóbb Wiesner Emil. Ez a közlöny 1878 óta állandóan adja az összes újonnan megjelent könyvek jegyzékét. Az egyesület kiadásában jelentek

meg 1890 óta a Magyar Könyvkereskedők Évkönyvének és Magyarország Bibliografiájának kötetei. A tagok létszáma jelenleg meghaladja a 400-at. — Az elnöki megnyitó kiemeli, hogy a háborúban a könyvvásárlás soha nem sejtett élénkségű lett s ennek egyik fő oka, hogy a könyv az egyedüli ajándékeikk, amelyből nagy készletek voltak. A könyv ára a háborúban csak igen mérsékelten emelkedett. A közönség rávetette magát a nyomtatott betűre s az új gazdagok egész könyvtárakat vásároltak vaktában. «A pénzhez jutott új gazdagok ma a könyvárús legjobb vevői, akik az árakkal se nagyon törődnek. Ők jöttek a könyvkereskedők régi szolid vevői helyébe, akikről tudjuk, hogy a háború szülte viszonyok szétszórták őket a szélrőzsa minden irányába. Nagy kérdés, viszontlátja-e őket a könyvkereskedő majd akkor, amikor amazoknál be fog állani a könyvvásárlás kedvének az apálya? Ez pedig be fog állani, mihelyt ez az osztály abba a helyzetbe jut, hogy mást is vehet, nemcsak könyvet. Legyen csak elég árú a piacon, amilyenre a beállott hosszú nélkülözés folytán érzékeny szükség van, lehessen újra vásárolni fehéreműt, ruhát, cipőt, bútort és mindenekelőtt élelmiszert, lehessen csak ismét utazni, az emberek hamarosan ott fogják hagyni a könyvesboltot. Összeolvadnak majd ezek a vevőink, miként vaj a napon. Mi pedig aggódva kérdezzük, visszajönnek-e a régiiek, akiknek a tőkéjük nem annyira pénz, mint inkább intelligencia, de akik a háború idején uralkodott drágaság folytán eladósodtak?» — A titkári jelentés panaszosan említi, hogy a vidéken milyen fejletlen még ma is a könyvkereskedelem. Itt van például Kolozsvár. Lakóinak száma a 60,000-et jóval meghaladja, egyeteme és állandó színháza van s nincs több benne három tanult könyvkereskedőnél. Jászberényben 30,000 lakóra egy könyvkereskedő osik, Egerben 30,000-re kettő, Kassán 45,000-re három, Pozsonyban 80,000-re négy, Szabadkán 100,000-re négy. A háború eredménye az utcai könyvkereskedelem kifejlődése. Az általános Beszerzési Részvénytársaság 148 pályaudvaron árusít könyveket, azonkívül 100 árusítója van. Az Est egyedül a vidéken 550 árusítót foglalkoztat. A rikkancsok szétviszik a könyveket olyan helyekre is, ahol azelőtt könyveket egyáltalában nem lehetett kapni.

(r.)

Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat Évkönyve. Szerk. Trencsényi Károly titkár. 33. évfolyam. Zombor. 1918. 44 l.

E kiadvány a társulat működéséről szóló hivatalos tájékoztató és különfélék címen összefoglalt apróbb közléseken kívül Kozma László közgyűlési elnöki megnyitó beszédét, Frey Imrénének egy numizmatikai cikkét és Trencsényi Károlynak *Iványi Istvánt (1845—1917)*, a Bácska történetíróját, parentáló nekrológját foglalja magában. Az utóbbi közlemény megemlíti, hogy Iványi «irodalmi munkásságáról maga számol be abban a kis füzetben, melyet *40 évi írói munkálkodásom emlékére* címen, családjának s barátainak szánva, 1904-ben adott ki. 183 művet sorol föl benne.» Erről a munkában eltöltött pályáról emlékezve méltán írhatta a kegyeletes szerző, hogy Iványi István hatása a szabadkai sírban sem ért véget. V. M.

A nagyszalontai Arany János polgári leányiskola értesítője az 1917—1918. iskolai évről. Szerkesztette: H. Fekete Péter igazgató. Nagyszalonta. 1918.

Az értesítőt Fekete Péter cikke nyitja meg: *Arany János ismeretlen verse*. A cikkíró azok közé tartozik, akik Nagyszalontán fejleszteni iparkodnak az Arany-kultuszt és buzgón kutatnak az Arany- emléktárgyak után. Legutóbb előkerült, az egyik biharmegyei úri család levelesládájából, Arany Jánosnak egy verses sírfőlirata, melyet a költő 1856-ban írt Bartos Gábor biharmegyei földbirtokos sírkövére. A hatsoros verset Arany Nagykőrösön írta, 1856 április 12-én. A szöveg Arany kezeirása s el van látva névalíráásával is. A befejező két sort kétféleképen szövegezte a költő s a választást a családra bízta. A család az eredeti hat sort vésette a sírkőre.

(r.)

Jelentés a IV. orsz. középiskolai tanárkongresszusról. Kiadja a végrehajtóbizottság. Budapest. 1918. 72 l.

A füzet gyorsírói följegyzések alapján ismerteti az 1918 júniusában tartott tanári kongresszust, mely megdöbbentő képét tárta föl annak a fájdalmas valóságnak, hogy hogyan morzsolódott föl az utóbbi években a magyar kultúra legbuzgóbb munkásserege: a magyar tanárság. A kongresszus vezetői rámutattak az iskolák lezüllesztésére és a tudományos életet fenyegető katasztrófára.

«Mi a tanár? Az iskolán kívül is lelke a magyar kulturának. Kicsi ország vagyunk, sok történelmi katasztrófa akadályozta kulturának természetes fejlődését. Kis nemzetek érthető és megbocsátható hiúságával szeretjük kirakatba tenni, amink van. Kérdezzük, mi marad a világ szeme előtt a magyar kultúra kirakatából, ha tudományos társaságaink, folyóirataink, népszerű tanfolyamaink, kulturális egyesületeink egyszerre el találják veszíteni a magyar középiskolai tanár ingyen vagy nevetségesen csekély honoráriumért végzett munkáját? Azt hisszük, soha még szocialista tüntetéskor oly gyorsan le nem huzzák a kirakatokra a vasredőnyt, mint ahogy a magyar kultúra kirakatára le kellene huzni.»

«A tanárnak a kultúra fejlődésével lépést kell tartani. Olvasni, tanulni, könyvet venni, tudományos társaságokba eljágni. A tények bizonyítják, hogy még vannak, akik képesek erre a heroizmusra. A mai napig még nem kellett lebecsátani a vasredőnyt a kulturkirakatra. De már a tanárság századrésze sem tud úgy résztvenni a kulturális életben, ahogy szeretne. Sem ideje, sem pénze, sem nyugta nincs hozzá. Csak egy lépés még ezen a lejtőn és Diderot híres színész-paradoxának mintájára meglesz a tanári paradox: a tanár csak tanítani fog, de olvasni nem; játszani fogja a kulturát, de ismerni nem. Micsoda perspektíva ez!»

(r.)

SZÉPIRODALOM.

Az érdemnek koszorú, a tehetségnek
buzdítás, a lelketlen kontárságnak vissza-
riasztás kell.

Arany János.

Vezérszó helyett.

I.

A kritikának, e gyűlölvé rettegett s rettegve tisztelt istennőnek, temp-
lomot építeni, oltárt emelni közöttünk, sohasem volt oly hasznos, sőt
szükséges, mint ma.

Ha végig szemléljük a magyar irodalom történetét, nem találunk
kört, mely a jelennel hasonlítható, nem évszakaszt, mely a vívó és küzdő
kor nevét oly méltán viselhetné, mint ez. Ma tanult és tanulatlan, művész
és kontár egyaránt vergődnek a halhatatlanság szent bérczeihez, de az utat,
melyen oda juthatni, felette kevés ismeri... Vannak íróink, kik ha egy
történetecskét, mely legfeljebb is anekdotának volt alkalmas, dialogusba
szöve — mert nálunk a drámai formához ez elég — nyolc-kilenc íven
végighurcolhattak, shakespearei, calderoni elmét vélnek agyaikban lobogni.
Említsük-e a poétasterek hemzseggő seregét, ezeket a türelem ostromlóit,
ezeket a fülkínzó unalmas trubadúrokat? Könyveink nagyobb részét ezek
foglalják el, azért van bennök a szív és ész szavának oly ritkán helye.
S mindezek a legfelleghőbb álmokban élnek s goethei, schilleri nagyság
bizodalmaival kerengenek parányi köreikben. Embernek legfőbb boldog-
ságát képzelet s álmok teszik s ha kit álmaiból vertek fel, az boldogsága
egéből hullott le; hagynunk kellene tehát keresztényi kíméletei, hadd
álmoldják végig az ily jámborok rövid életüket s hadd legyenek boldogok.
De ez álomboldogokat imádók, hirdető, magasztalók veszik körül; a
tévedések, a képzelmekek kórjai elragadnak s egész csoportokat tántorítanak
a vad tudatlanság örvényébe, azalatt, hogy a valódi érdem félrevonulva
nem ismertetik vagy elfeledtetik — s ez vágja ketté a dolgot. Fel kell
vernünk ezen ál-Goethéket, ál-Schillereket álmaikból, hogy imádóik is
látni tanuljanak; meg kell gyujtani a kritika szövétnékét...

Kritika kell közöttünk, meg nem kérlelhető és kemény kritika, de
részhajlatlan, de igazságos. Ki kell irtanunk a hizelkedés, a szolgál-
osúság lelkét; ledöntenünk szobrait a bálványozásnak; elrezzentenünk a
lelketlenséget; kimutogatnunk egymás vétkeit... Ha mi barátainkat,
rokonainkat, mint eddig, csak ölelgetjük; hitsorsosainkat csak dicsérgetjük;

nagyjainknak csak hízkelünk, bókolunk; ellenségeinket csak üldözzük s a jót bennök is elismerni nem tanuljuk s nem akarjuk; ha rettegünk az igazat nyilván kimondani, ha örökké csak mellékes tekintetek szolgarabjai leszünk: úgy a tudományos haladásnak bizvást lemondhatunk még reményeiről is; úgy örök veszteglésben tespedezünk s kínai penész fogja elborítani, megemészteni nemzetiségünket, nyelvünket, tudományos létünket.

Bajza József.

II.

Mióta irodalom van, egyetlen nevezetesebb kritikus sem került e az illetlen élesség, a személyeskedés vádját, nem is fogja soha, sőt azt tapasztaljuk, hogy akik legtöbbet beszélnek ellene, legtöbbször követik el. Honnan ez ellenmondás, melyet mindennap tapasztalunk? Részint onnan, mert az önérdék és szenvedély csaknem észrevétlen módosítják elveinket részint, mert bizonyos személyeskedés s illetlen élesség nélkül lehetetlen az irodalmi és politikai vita, leginkább pedig onnan, mert a társadalmi illem szabályait akarjuk kitűzni az irodalomban is . . . Nem tagadjuk, hogy van irodalmi gentleman, de tagadjuk, hogy egy volna a társadalmival . . . Minő élet volna az, ha mindenki jogosítva érezné magát, úton-útfélen, társaskörben, szobánkban szemünkre hányni bűneinket, hibáinkat, gyöngeségeinket, minő igazságtalanság volna, némi haszontalan igazság kedvéért feldulni a magánviszonyok szentségét, minő bűn az őszinteség erényét a korlátlan sértés jogává aljasítani, minő zsarnokság a szabadság nevében túrni és gyakorolni a legszenvedhetlenebb szolgaságot. Ime a társadalmi becsület és illem fontossága! Talán az egész csak külső erkölcsösség, de forrása, véde, zománca a bensőnek, talán sokszor csak pusztá formasággá fajul, de mégis valami, legalább a be nem vallott erkölcstelenség adója az erkölcsnek.

Vajjon ilyenmű becsület és illem érvényes-e az irodalomban és parlamentben is? . . . Kinek jut eszébe parlamenti szónoktól, hírlapírótól, kritikustól, szóval a közélet bírálójától ilyesmit követelni? Hiszen nekik lehetetlen nem sérteni, nem személyeskedni, mert egyes politikai, közgazgatási és írói személyeket kell támadniok és védniök s megnevezett határozott tényeket venniök kiindulási pontúl. Hiszen nekik kötelességök használni a közügynek, mi ritkán jár kíméletlenség s nagy kellemetlenségek nélkül. Itt többé nem lehet célunk, minél kellemesebbé tenni magunkat s másokat is hasonlóra kötelezni, mint a magánéletben. A különböző cél különböző utat jelöl ki, s másnemű jogokkal ruház föl. Ami a magánviszonyok közt becsület és illem, a közéletben hiba, bűn lehet és viszont . . . Lehetünk-e gyöngédek, midőn épen a gúny fegyverét kell használnunk? Társaloghatunk-e gentleman módon, midőn a kímélet és udvariasság épen azt fogják veszélyeztetni, aminek diadalát óhajtjuk, midőn a tények már magokban goromba vádák s az okoskodás és következtetés oly sok esetben válik gyanusítássá? Angolország a gentlemanek

hazája, mégis sajtója a legkíméletlenebb. Az angol társadalmi élet szigorúbb illemt követel és tart, mint a szárazföld akármely országa, mégis közéleténél, divatozni kezdő fogalmaink szerint, nincs valami durvább és illetlenebb. E fogalomzavar akarva vagy akaratlanul a szabad vélemény jogát támadja meg. Gyöngédnek óhajjtátok a kritikust és gyöngévé teszitek, illedelmesnek, félnkké válik és gentlemanből szalofecsegő lesz. Mihelyt a vélemény szabadabb és jellemzőbb nyilatkozatait becsületsértő durvaságoknak bélyegzitek, vagy száműztétek a kritikust az irodalomból, vagy megrontottátok egész tehetségét. Az a lelkesülés, mely az eszmék küzdelmében kifejtett rokon- és ellenszenv hullámzásából veszi táplálékát, elpárolog, kihül; az az önértzet és becsszomj, mely nem ismerhet más korlátot, mint amilyen a helyzet sajátóságáé, eltölpül, kialszik; a vizsgálódás azon erélye, az előadás azon szépsége, melyeket a hangulat szabadsága nyújt s a tárgy természete parancsol, összeomlik, semmivé lesz. Bíráló helyett hizelgőt, szónok helyett udvaroncot fogtok teremteni, ha ugyan oda tudnánk aljasodni, hogy sophismáitokat megszentelje a közvélemény.

A kritikusknak is, mint minden írónak, ha valóságos irodalmi művet akar teremteni, szüksége van bizonyos felindulásra, lelkesülésre, melyet tárgyától vesz, s tárgyára sugározta vissza. Ti e lelkesülést akarjátok tőle elvenni, hogy üres konvencionális hangulatot erőltessetek reá. S miért, hogy ne álarcoshassa le a nyegleséget, ne bélyegezhesse meg az erkölcstelen irányt, ne tesse nevétségessé a tudatlanságot és gögöt s mi egy római imperátorral szemben is szabad volt, ne háborgathassa éles hangjával az ünnepelet írők diadalmenetét. Miért akarjátok csak a kritikust korlátozni? A politikai hírlapírót, a parlamenti szónokot, a történetírót sem kellene felednetek. Állítsatok ide is főfelügyelőt, ki ne korlátozza ugyan a szabad véleményt, de szigorúan ügyeljen fel illemszabályaitok megtartására, s meglássátok mi fog kikerülni. A modor korlátja szükségkép a vélemény korlátjává válik. Tacitus epés rágalmazó lesz, az angol sajtó szemtelen pasquill-gyár, Macaulay durva sértegető, s műveik maglyára kerülnek.

A pártatlanság alatt nem lehet mást érteni, mint az igazság őszinte keresését s az ez alapon emelkedő erős meggyőződését. Tehetünk-e róla, hogy meggyőződésünk egy s más ügynek vagy személynek kedvezőtlen, hogy a közönség helyeslésével vagy hibáztatásával találkozik, hogy végre az idő tévedéssé deríti ki azt, mit igaznak hittünk s igazsággá, mit a közvélemény tévedésünknek képzelt? Vizsgálódni, boncolni tehetségünk szerint, lelkiismeretesen, kimondani meggyőződésünket jóhiszemben, ennyi mindaz, mit egy írótól, kritikustól követelhetni. Ennyi az ő pártatlansága sem több sem kevesebb.

Mérték és alkalmazása többé vagy kevésbbé, de mindig elv a kritikai lapoknál. Csak a francia irodalmat hozom fel például. A politikai lapok tárcái rendszeren kritikai közlönnyök is, de minő különbség az itt megjelenő

bírálatok s a Revue Des Deux Mondes-ban közöltek közt, pedig elvben nem mindig különböznek egymástól. A tárcák kritikussai, bár mértékek nem ugyanaz, ritkán alkalmazzák a legmagasabb mértékét. A percek benyomásai alatt írván, meglegszenek a nap szükségéi szerint szolgálni az ízlést s inkább szellemdús kalauzok, mint szigorú bírók. A Revue kritikussai már nyugodtabb helyzetöknél fogva is mélyebben igyekeznek behatni a tárgyba, magasabb szempontból indulnak ki s magasabb mértékét alkalmazznak. Ha figyelemmel kísérjük az európai irodalom legnevezetesebb kritikai közlönyeit, el kell ismernünk, hogy mérték és mérték közt elvi különbség van, még akkor is, ha a tisztán æsthetikai elvek közt kevés különbséget fedezhetünk fel. Valóban minden kritikai irányú lapnak határozott mértékének kell lennie, melyhez ha nem is legapróbb részletekig, de általában hű marad . . . Aztán nálunk e kérdés még fontosabb, mint más irodalomban. Nálunk a kritikának nincs tekintélye. Nem azt a tekintélyt értem, mely hitet parancsol, hanem amely meghallgatást követel s megvárja, hogy gondolkozzanak ítéletei fölött. A mi nemzetünkben megvan az a magában kitünö tulajdon, hogy lelkesült, erélyes és tetre kész. Általában a kétely nem igen bántja, sőt ösztönszerűleg őrizkedik tőle. Valóban Európa Hamletjétől, Németországtól semmit sem tanult, s nem is kívánatos, hogy e tekintetben tőle tanuljon. De azért még sem ártana neki egy kis kétely, egy kissé nagyobb adaga a boncoló szellemnek, nem azért, hogy lelkesülését kioltsa, hanem hogy tisztábban lobogtathassa, nem hogy erélyét megbénítsa, hanem hogy biztosabbá tegye. Amit a mi nemzetünk elhisz, az el van hive, amit megszeret, az meg van szeretve, legyen eszme, személy, könyv vagy intézmény, s nem igen állhatja, ha boncolni merészlik. Amint Bulwer a németet a kritikussok nemzetének nevezte, szintoly joggal nevezhetni a magyart a lelkesülök nemzetének. Így a kérlelhetetlen vizsgálódáshoz általában nem csak hogy nincs hajlamunk, mi tán még nem volna baj, de meglehetősen ellenszenvvel is viseltetünk iránta. Ez már magában nagy nehézség arra nézve, hogy irodalmi kritikánk a fennebbi értelemben vett tekintélyhez juthasson. Ide járul még, hogy legolvasottabb irodalmi lapjaink hozzá szoktatták közönségünket az általánosságokhoz, a határozatlanhoz, a frázisok uralmához.

. . . Ön nevetéségesnek és igazságtalannak találja, ha a szerkesztő azt kívánja valamelyik kritikussától, hogy elveit s kritikussai mértékét így vagy amúgy alkalmazza ez vagy amaz műre: én azt találnám nevetéségesnek, ha a dolgozótárs kívánna a szerkesztőtől, hogy kiadjon olyast, mit nem helyeselhet elv vagy forma, mérték vagy ítélet tekintetében. Jól tudom, hogy a szerkesztő nem olvashat el minden művet, melyeket kritikussai bírálnak. De ebből nem következik az, hogy semmi oly nemű óvatossággal ne éljen, melyet lapjának iránya, következetessége nemcsak megkíván, hanem épen parancsol. A szerkesztő először is nagyjában ismeri az irodalom újabb termékeit, másodsor ismeri dolgozótársainak erejét, gyöngeségét, fény- és árnyoldalait, tudja kiben, hol, mennyire biz-

hatik s a szerint a bírálendő könyveket s a szerint vizsgálja át a bírálatokat. Ha gyanura lel okot, maga is utána néz mindig, de kivált oly esetekben, melyek a rendkívüliek közé tartoznak. Például, ha egy híres író legújabb művét valamelyik bíráló, mint általában nem sikerültet ítéli el, vagy pedig egy egészen új író művét nagyon sikerültnek s több efféle, a szerkesztő maga is megolvassa az illető művét s belátása szerint vagy nem adja ki a bírálatot, vagy ha kiadja is, talál módot a netalán hibás ítélet paralizálására. Egy szóval sem mondok, hogy a szerkesztő nem adhat ki oly cikkeket is, melyek véleményével nem csak árnyalatokban, mértékben, ítéletben, hanem még a legfőbb elvekben is ellenkeznek. Mind ezt teheti, sőt tennie néha épen érdekében fekketik, csak arról gondoskodják, hogy lapjának iránya, elve, szóval mindaz, minek képviselője kíván lenni, sérelmet ne szenvedjen... Ha a szerkesztő becsületesen szolgálja programját, mindent megtett, amit tennie kellett. De vajon szolgálhatja-e azt becsületesen, ha olykor a másnemű véleményeknek is tért nyit? A tapasztalat igennel felel... Ezer módja van annak, hogy az ellenkező vélemények közlése mellett meg lehet őrizni a lap irányának egységét egész a részletekig, a módszerben is bizonyos elveket, bizonyos rendszert követve. Természetesen, hogy egy így szerkesztett lap nem lehet sine cura s a szerkesztés valamivel több lesz, mint a bejövő kéziratokból téltul válogatva csak odaadni ezt azt a szedőnek. De úgy hiszem, hogy az ily szerkesztést ön is épen oly kevésbé pártolja, mint én. Azt is jól tudom, hogy a leggondosabban szerkesztett lapban is lehet találni itt-ott nemcsak egyenetlenségeket, hanem következetlenségeket is, mert a legkitünőbb emberek is csak emberek s a betegségtől kezdve szórakozottságig egy csoport esetlegesség befolyása alatt állunk, s kivált egy új lapnak, míg megalakul, kerékvágásába zökken, a legtöbbször oly akadályokkal kell küzdenie, melyeket a legnagyobb tehetség is alig győzhet le.

Gyulai Pál.

Lendvai István: Fáklyafüst. 1912—1917. Budapest. 1918. 68 l. Táltos-kiadás. Ára 4 kor. 50 f.

Lendvai István fölbukkanó neve némi zajt ütött a kritikában. Főleg az Új Nemzedék hívta föl rá a figyelmet. Lendvai ennek a bátorhangú hetilapnak egyik buzgó munkatársa. Annyit már eleve kimondhatunk róla, hogy nem vérbeli lírikus, de mindenesetre hozott valami esztétikai novumot a költészetbe. A mondanivalójában és a hangjában egyéniség nyilatkozik meg. *Modern* költő, — a szónak mai kritikánk használta értelmében — de nem lehet ráfogni sem Ady Endre, sem Babits Mihály vagy másvalaki utánzását. Van benne ugyan itt-ott némi közeledés a futuristákhoz, de ez csak olyan, mint a néhány Ady-féle szó («csodák», «döbbenetes», «poklok hegedőse» stb.) és az egyszer kicsendülő Babits-féle

ritmus (a *Királyfi éjszakája* szemben Babits *Danaidáival*): mindez csak annál kirívóbbá teszi a tartalom eredetiségét.

Lendvai verseiből a legújabb időknek, a visszavonásokban őrlődő, háborútban vérződő magyarságnak siráma szól. Ez a keserű magyarság az új világnézeti érték a Lendvai szavában. Nem a régi Adynak dekadens lemondása ez: erő van benne, egy új, haladó nemzedék pozitív munkára serkentő ereje. Végre egy háborús költő, aki nem üres harci riadót fúj régi hangszerén, előszedve Petőfi szókészletét, mint a legtöbb anthológiákban szentesített, tehetségtelen Hazafi-Veray János; nem vonul vissza nyugatra pislantó göggel, a nemzetköziség diadalát várva és idegenül a nagy világháborúban, hanem együtt vérzik a pusztuló magyarsággal és siratja a fajtáját, de úgy, hogy magukra eszmélésre lázít vele, mikor a «bús Turán»-ról, a «Turáni hajnalok»-ról beszél. Miért harcoltunk, miért hullott a sok magyar vér? — ez a tragikus kérdés mintegy a refrénje Lendvai lízas verseinek. Vajjon csakugyan az «úri tempó kedvéért», ahogy ő megfélel rá? Az események, az ország területi integritásának veszélybe jutása már most, 1918 november havában, rácăfoltak erre a feleletre. Egyébként nemcsak Lendvaira, hanem az egész úgynevezett világháborúban minden nemzet a sovinizmus paroxizmusában tombolt, csak épen mi állottunk politikai és érzelmi orientálódás nélkül. A háború elejének szalmalángja sok naiv verselőt gyújtott lelkes, de értéktelen dalokra, egyedül Gyóni Gézának sikerült föltámasztani a hatvanhét óta élmény híján szunnyadó hazafias lírát, de nem a sablonok, hanem a nyugatos stílus hangján. A Nyugat elhallgatott, mert egész világnézete ellenkezett a militarizmusok világhatalmi mérközésével és mert a költészete egészen más régiókban járt, semhogy a háború élményeit azon nyersen, naturalista földolgozásban kifejezhesse. A háború lelki diszpozíciói is ellanyhultak a békére nem vezető nehéz években és ekkor kezdtek megszólalni a legigazabb és az irodalmi fejlődés színvonalán álló háborús versek: Kiss József elégiái, a békevágy fortissimói Babits Mihálynál, Kosztolányi Dezső lány melancholiájában a frontmögötti élet prózájának romantikája, Ady Endre belső vergődései élet és halál vízióiban. Közben a futuristák nemzetközi élet- és művészet-programja, stílus- és formaromboló radikalizmusa ütötte föl fejét, végkép diszkreditálva minden «háborús vers»-et. Itt kapcsolódik bele a Lendvai kötet a lírába.

Hozott egypár egyszerű vonalakban, de merészen odavetett «csataképet». Írt balladát a halottakról, «magyar rapszódia»-at, «csonka» éneket a magyar vidékről, esőben úszó bús tanyákról, vörösen futó éjszakákról, melyekben sárbaveszve álmodnak a kúriák. Két kép vonul végig küllömböző hangulati variációkban a kötetben: a becsületből hareoló magyar katona és a «keserű» magyar vidék, melyet a «szőrösmellű Dél» jelképez, aki a parasztharangok muzsikája közben tétlenül hasal a parton és kavicsokkal játszik. Kiemelkedik valamennyi közül az *Altató*-nak című vers: a szerb hegyeken, Kárpátokban, Doberdón hulló magyarságnak elégiája,

melynek főhatása éppen abban a kontrasztbau van, hogy az altatódal formájában, ringató szavakban, látszólagos rezignációban lázító tartalom lüktet.

Lendvai fantáziája erősen hajlik a misztikum felé. Irracionális, bizarr képek, — «erdőkben dermedve lóg a hold aszott hullája» — homályosan kibontakozó szimbolumok vonzzák — «álom testvér», «árnyék testvér» — és keresi a primitívséget. Ez a misztikum ma általános tünet az irodalomban. A szellemi élet minden ága a romantika, az irracionális világnézet jegyében áll. A tudományos pozitívizmus és a művészeti naturalizmus annak idején a valóságnak, a lelki életnek legszökevényebb körét hódította meg az irodalom számára. A «tudattalan» pszichológiájának előtérbe nyomulásával viszont az ösztönök és a lelki misztikumok kultusza párhuzamos az irodalomban. Lendvai verseiben fárasztó és homályos marad a sok misztikum, erőltetettnek érezzük a szuperlatívusokba dagadó, bizarr képeket, babonás szimbolumokat. Valami ideges, érthetetlen szabadosság, rapszodikus izgalom, gondolatugrás szalad végig az egész kötetben, hajszolja az erős effektusokat és a komplikációs képzettársításokat («rőt színű álom»). A vörös szín általában domináló képzet ezekben a versekben.

Jellemző, hogy a szerelem hiányzik a kötetből. Férfias, zord, sőt disszonáns zenéjű ez a költészet, kevés a melódiája, úgy, hogy alig tudunk fölmelegedni mellette. A kifejezési készségben sok a kiforrotlanság és bizonytalanság. Néha hántóan költőietlen mondatai vannak és a stílus sem egységes: artisztikusan cizellált sorok és pattogó ritmus összevegyülnek izléstelen hangokkal — a «hastáncosnók lotyogó köldöke» — és a szabad vers könnyen lecsusszan a prózába. Határozatlanságban folyik szét legtöbb kompozíciója és némely témája oly hosszúra nyúlik, mint a Szép Ernő-féle versek csurgó méze.

Kétségtelen azonban, hogy Lendvai verskötete méltán vonhatja magára a történeti szempontokat néző kritika figyelmét.

— b —

Zempléni Árpád: Vasfő és Ime. Vogul rege. A M. T. Akadémia gróf Nádasdy-féle elbeszélő költemény pályázatán 100 arannyal jutalmazott pályamű. Budapest. 1918. 30 l. A szerző kiadása. Franklin-nyomda. Különnyomat a Budapesti Szemléből: 1918. évf. okt. füz. 99—128. l.

A *Turáni dalok* kedvelt költője immár másodízben nyerte el az akadémiai Nádasdy-jutalmat. Pár éve *A kalapács* című költői elbeszélése részesült e jutalomban. Ez a műve két eddai ének nyomán készült, de már ebben is az északi hitregét összekapcsolta a hozzánk közelebb álló finn-ugor ősi világgal. Tisztán ez utóbbiból merítette a tárgyat a Kisfaludy-Társaságtól megjutalmazott *Bosszú* című kiseposzában, mely — mint ismeretes — a Munkeszi Hadisten című osztyák hősi ének földolgozása.

Szóban forgó legújabb nagyobb költői elbeszélésében szintén a finn-ugor ösköltészet egyik termékét dolgozta föl, mely a Munkácsi Bernát közzétette *Vogul Népköltési Gyűjtemény*-ben (II. k. 1892. 294—310. l.) a *Kaltes-leány nászregéje* címen olvasható.

Már e többszörösen megnyilvánuló tárgyválasztás magában véve is figyelmet érdemel. Költőink közül ugyanis Zempléni Árpád ismerte föl először azt, hogy a velünk rokon finn-ugor népek költészetében, különösen az újabban közzétett Munkácsi- és Pápay Károly-féle vogul és osztyák népköltési szövegkiadásokban mennyi kiaknázható értékes költői anyag rejlik. Zempléni a *Keletre magyar* című — hogy úgy mondjam — programmversében elvül hirdeti, hogy ne fussunk az árja faj s a nyugati divatok után, hanem testvéreink közt napkeleten keressünk barátot. Ha e túlzó turáni elvet nem valljuk is magunkénak, annyi bizonyos, hogy keleti rokonainknak költészete termékenyítő hatással lehet saját költészetünkre, amint éppen Zempléni példája is mutatja.

A *Vasfő és Ime* alapjául szolgáló vogul rege a népköltési terméknek nem éppen a javából való. Prózaí alakú előadásában van ugyan sok üde szín és költői szólás, de a kis elbeszélés csaknem minden lélektani motívum nélkül szűkölködik, s olyannyira naiv, s még a mesevilág körében is oly szokatlan nagy mértékben van telítve bizarr elemekkel (csupa ígézet és varázslatos kaland az egész meséje), hogy szinte merészségnek látszik modern költő részéről ily anyag földolgozására vállalkozni. Annál inkább méltányolhatni Zempléni kiváló költői tehetségét, melynél fogva sikerült neki a gyarló kis vogul rege nyomán szép és érdekkeltő költői elbeszélést alkotnia. A hivatalos bíráló (Akad. Értesítő 1918. évf. 244. l.) azt mondja ugyan, hogy a magyarság lelki világától távol álló vogul rege magát a költőt is hidegen hagyja, aki nem írt igazán kiváló művet, mely fogva tartaná az olvasó lelkét. Hogy a költőt magát is hidegen hagyta volna tárgya, kötve hiszem. De az igaz, hogy Zempléni műve nem a mi világunknak megfelelő tárgykörből való és nem lélektani szálakból szőtt, érdekesítő költői elbeszélés. Ámde ne támasszunk irányában túlzó kívánalmakat s ne tekintsük olyan műnek, aminőnek bizonyára szerzője sem szánta. Mint egy naiv vogul regének ugyancsak naiv hangú földolgozása határozottan élvezetes és érdeket is keltő olvasmány. Mindjárt a mű elején a költő oly ügyesen bele tud ringatni bennünket a mesevilágba, hol «való a lehetetlen, hihető a hihetetlen», hogy képzeletünk szárnyán könnyen lelkünk elé tudjuk idézni még a szertelen varázslati részleteket is, s a mesei hangulatban szinte várjuk az egyre jobban fokozódó fejleményeket. Ugy gondolom, a legtöbb olvasó lelkében, aki nem ismeri a vogul regét s nem végez tudós elemzéseket, ez a mesei hangulat és beleérzés s a nyomán kelő érdeklődés még inkább végbemehet.

Költőnk a vogul rege mesevázlatán egy lényegtelen epizód beleszövéseivel kívül mitsen változtatott. De habár ekként műve lelemény dolgában

szegényes, annál jobban kidomborodik benne az az alapeszme, hogy az igazi szerelem nem riad vissza semmi akadálytól, míg csak célját el nem éri. A szerelmi versenypályán egymásra tóduló sokféle fantasztikus elem és a varázslati kalandok sokkal színesebben vannak benne föltüntetve, mint az eredeti regében. Emellett szerkezetileg is tagoltabb s így világosabb az eredetinel.

Fő ereje azonban Zempléninek a mindvégig eleven, szemléletes és üdehangú költői előadásban van. Nemcsak az ősi népszokások hű rajza, hanem a naiv és mindenben tárgyhoz illő költői szólások pazar és találó alkalmazása is azt mutatja, hogy igen beható tanulmány tárgyává tette különösen a vogul népköltési gyűjteménynek életképeket tartalmazó kötetét.

Verselő technikája meg éppen mesterinek mondható. Műve a *Kalevala* ősi versformájában van írva, közben-közben kurtább sorokkal tarkítva, az egyhangúság elkerülése végett. A pattogós ritmust még fokozza a több sorban alkalmazott betűrím. Már ez a gyorsütemű versforma is közrehat abban, hogy az egész elbeszélés nagyon élénk és lendületes.

ZOLTVÁNY IRÉN.

Tarczai György: Vitus mester alma. Regény. Budapest. 1918. 440 l. A Szent-István-Társulat kiadása. Ára 8 kor.

A művészet és a tudomány benső összhangja seholsem lehetőbb és kívánatosabb, mint a történeti regény műfajában. Az ilyenmű művek meséjének magva mindig olyan természetű, hogy csak szakértelemmel kiválasztott talajba vethető el, mert különben satnya növényt ereszt, vagy talán ki sem kel, hiába süt rá a költői képzelet meleg verőfénye. S mint-hogy a körültekintő, józan gazdálkodás elve a művészet világában is megszívlelendő törvény — sok siker és még több kudarc bizonyítja ezt —, csak helyeselnünk lehet, ha a művész igyekszik megmaradni azon a területen, melyet a tudomány tisztos eszközeivel legsikeresebben megmunkált ihletének termő magvai számára. Nagy ritkaság az olyan talaj, mely egyaránt alkalmas volna mindenfajta növényzet számára s bizony holmi exotikus sokféleség hajszolása helyett jobb kinek-kinek megbecsülnie és módszeresen kihasználnia azt a területet, melyen tehetsége legotthonosabb. Az egyetemes lángész egy-egy kivételes csodáját nem számítva, mindenik művészetben — a költészetben is — a specialisták útja vezet immár legenyesebben a belső sikernek arra a magaslatára, ameddig az illető művész egyéni képessége egyáltalán eljuthat.

A letűnt idők folyvást növekvő birodalma is bizonyára elég tágas mező ahhoz, hogy a regényíró élete fogytáig kutathasson hozzáférhető és felhasználható új meg új kincsek után. Sőt mélyreható, komoly sikerű búvárkodás hova-tovább itt is csak akkor remélhető, ha az író a múlt óriási területén nem ötletszerűen kalandozik, hanem kiválaszt magának

kisebb-nagyobb korszakot vagy a régi élet nyilvánulásainak egyik-másik ágát, mert csak így végezhet a tervbe vett művészeti alkotások számára igazán tüzetes elmunkálatot. Az írónak lehetőleg hosszú időn át mintegy benne kell élnie azon emlékek légkörében, melyeknek alapján egy elmúlt világot akar romjaiból a művészet hatalmával új életre föltámasztani. A történeti regényírók leggyakoribb és legtermészetesebb erőforrásait tehát vagy a szülőföld, illetőleg a lakóhely döntő benyomásai táplálják (Jósika és Kemény erdélyi tárgyú művei, Baksay: *Dáma*, Gárdonyi: *Egri csillagok*), vagy a múlt iránti érzéket önkéntelenül is fejlesztő különleges élethivatás.

Tarczai Györgyről elmondhatni, hogy neki mind a két erőforrás rendelkezésére áll történeti tárgyú szépirodalmi műveinek megalkotásában. Tarczai írói érdeklődése hazai múltunknak főként művelődési oldalára, még pontosabban szólva: művészettörténeti szempontjaira irányul, még pedig első sorban Felsőmagyarországra (a Szepességre), ahol született és fővárosunkra, ahol lakik; de a magyar műtörténelem írók számára nem csupán a költői ihlet alkalmi forrásaként szerepel, hanem ez egyúttal az ő élethivatásul választott buzgó tudományos kutatásainak állandó tárgya. Tarczai György a költő és Divald Kornél a műtörténész nem hiába *egy* személy: kétféle működésében is világosan látni lehet a közös töből fogant két testvérhajtatást: régészeti buvárkodásában művészeti fogékonyságát elégíti ki, viszont költői termékei talán túlságosan is hozzá vannak építve az ő beható történeti kutatásainak eredményeihez. Legújabb — s eddig legnagyobb szabású — regényének, a *Vitus mester álmá-*nak eszmecsi-ráira is körülbelül rá lehet ismerni a szerző egyik tudományos munkájában: a *Budapest művészeté-*ben a *török hódoltság előtt*. Ebben mondja (91 l.), hogy «mihelyt elpusztult műemlékeink tekintélyes számáról szerzünk bizonytságot, józan ésszel lehetetlen kételkednünk abban, hogy hazánkban ezeknek megfelelő virágzó művészi élet is volt»: s mostani regényének első — sikerültebb — fele csakugyan erről iparkodik bennünket meggyőzni azon tudományos kutatások alapján, melyeket épen szerzőnk végzett régi műemlékeinkre vonatkozólag. Ugyanesek a főntebb említett könyvében (150 l.) szól «érdeme szerint máig sem méltatott fafaragásunk»-ról: nos, ezt a műlasztást teszi jóvá ő maga, hiszen mostani regényének lényege is épen a fafaragó művészet virágkorának grandiózus korrajza, azonkívül e regény készültével egyidejűleg tudományos téren is közölt részletes tanulmányt e tárgy magyarországi történetéből (*A hárfái Szent Egyed-templom*) s ebben az értekezésben is találkozunk a regény hősének (Stószí Vid) és egypár mellékalakjának (István mester, János Albert lengyel királyfi) nevével.

Annyi bizonyos, hogy a jó történeti regényhez elengedhetetlenül szükséges «históriai hitel» Tarczai e művében bőségesen megvan. A mese a XV. század végső három és a XVI. század első három évtizedét öleli fel. Terjedelmileg két pontosan egyenlő félre oszlik a regény, de a tárgyalt

időtartam szempontjából nagyon aránytalan ez a felosztás, mert a hat évtizednyi időszakból mindössze öt-hat év esik az I. részre. Ennek az aránytalanságnak az az oka, hogy csak ennek az öt-hat esztendőnek a meséje történik Magyarországon, a többi Krakóban és Nürnbergben, a lelkes magyar szerző azonban a hazai vonatkozású rövid néhány évnek akkora teret akart szentelni, mint a tízszer olyan hosszú külföldi folytatásnak. Szívesen meg is bocsátjuk ezt az aránytalanságot, mert a regény első része a másodiknál jóval sikerültebb s ránk nézve érdekes és tanulságos korrajz. Egész csomó ismert történeti személy tűnedezik fel a háttérben: Mátyás király, Szapolyai István, Temesvári Pelbárt, Regiomontanus, Karai László prépost, Beckensloer János egri püspök, Thurzó János krakói főbíró, Galeotto; egy pár fontosabb történeti esemény: Mátyás boroszlói sikeres hadjárata, Szabács megvétele, a délmagyarországi török beütés stb. Az egész munka a legértékesebb része ez a háttér: a Mátyás korabeli művészeti és mesterségi élet jól sikerült rajza. Meg-elevenednek előttünk: a királyi udvarnak mindinkább olasz hatás alá kerülő művészeti és erkölcsi jellege, a céhek ágazatai, a társas összejövetelek, nyilvános parádék, a polgárság közt terjedő önző jólét stb., különösen pedig az egyházi élet alkalmai, szertartásai és szenthelyei. Amit szerzőnk Buda középkori templomairól, e templomok faragású művészies oltáiról, a faragó művészet technikájáról, szépségéről, kapós voltáról, a faragó mesterek áhitatos, nagytorő, élő minták után dolgozó, finom történeti becsű szerepéről elmond: mindabban hosszú esztendők fáradságtalan régészeti tanulmányainak szemléletes értékesítését élvezzük. A faragásra vonatkozó szabatos képek a regény II. részében is folytatódnak, mert hiszen a regény egész cselekvénye egy faragó művész alakja köré, Stósz Vid (németesen Veit Stoss) köré csoportosul. Ezzel kapcsolatban kell rátérnünk a mű fogyatékoságaira.

A hű korrajzi háttér a történeti regénynek szükséges alkotórésze, de magában véve még nem regény, csak arravaló, hogy élő és cselekvő emberi jellemeket segítsen kidomborítani és megértetni. A háttér megrajzolásában kötve van az író az egykorú adatokhoz, de a főbb személyek jellemzésében sohasem a történeti ad hoc adatoké a döntő szó, hanem az emberi lélektan örökérvényű törvényeié. Ezért ajánlatosabb a történeti regény főhőséül képzeleti alakot szerepeltetni, mert így a gondos korrajzi háttér úgyis teljes illúziót nyújt a cselekvény reális volta iránt, viszont a legfontosabb és legnehezebb feladat terén, a főszemély vagy főszemélyek művészi életrekeltségében az író munkáját nem nehezítik meg még inkább holmi ránk maradt kényes és lélektanilag sokszor alig megfejthető adatok. Ezt a nehézséget Eötvös József is érezte s ő a történeti hűség mellett döntött, de Gyulai Pál méltán jelentette ki már hatvan évvel ezelőtt a költői indokolás nevében ezt a szigorú felfogást elfogadhatatlannak. A Tarczai György erejét is meghaladja u regényhősének megelevenítésében megkísérelt nagyszabású művészeti vállalkozás és úgy érezzük, hogy ennek

egyik főoka a történeti adatokhoz való erős ragaszkodás. Veit Stoss-ról el van ismerve, hogy korának legkitűnőbb fafaragó szobrásza volt (1438 kör.—1533) s mint művésztől úgyszólván adva vannak már róla az író számára a legszükségesebb jellemvonások. De mint embernek nemcsak születési helye, sőt faji eredete, hanem erkölcsi jelleme sinos tisztázva, tehát Tarczai egy lélektanilag fogós probléma rejtelmeibe igyekszik a költői intuició fényével bevilágítani, Stoss egyéniségében megkeresni a kulesot élete mindenik mozzanatához. A dolog természete hozza magával, hogy nem ott válik nehezzé az író helyzete, ahol hiányoznak a konkrét történeti adatok, hanem inkább ott, ahol alkalmatlan, de tényleges adatok állanak útjában. Hogy pl. a Stoss családjának származási helye vitás, ez csak kedvező a szerzőre nézve, mert így bátran szerepeltetheti előttünk Vitus szobrászt úgy, mint egy magyarországi (stósi) késműves fiát, aki nálunk is szép oltárokat faragott. Szemmel láthatólag szivesen itt is tartaná Vitus mestert szerzőnk Magyarországon minél tovább, de történeti adatok vallják, hogy Vitus 1477-től 1496-ig Krakóban, azontúl pedig Nürnbergben élt. Ezért a szerző a művészi égő munkavágyon kívül egy másik szenvedélyt is ültet mesterünk szívébe: az ágyúsmesterséghez való nyughatatlan vonzódást, mely voltaképen az ő vallásos lelkének rajongó álmát («Vitus mester *álma*»!) akarná szolgálni: a keresztény népeknek a német-római császár vezetése alatt való bajnoki egyesülését, a pogány töröknek Európából való kiszorítását s valami egy akol egy pástor-féle magasztos ábránd megvalósulását. . . Ez a jellemvonás igen jól illik a korhoz; kár, hogy nem tud a szerző alkalmat adni Vitus mesternek e tiszteletreméltó vágyódás kielégítésére: nem engedik a történeti adatok; Budáról Krakóba, Krakóból Nürnbergbe való költözése evvel a szenvedélyével van megokolva, de csak Zápolya huszáraival kerül egyszer csetepatéba, török hadaknak színét sem láthatja, hiszen a történelem alibit bizonyít: Vitus Krakóban és Nürnbergben élt csaknem hatvan évet át. A történelmi hűség győz, de — benyomásunk szerint — a költői koncepció kerektségének és teljességének rovására. Egy történeti adat maradt fenn arról is, hogy ez a Vitus Nürnbergben egyszer önző céllal — okmányt hamisított s ezért a hóhér tüzes vassal szúrta át mind a két arcát! Ennek a kellemetlen adatnak olyan megfeszített munkára kellett volna indítania írónk leleményét, mint — mondjuk — a sírrablás mondai adata Aranyt a Toldi Szerelme írásakor, mert csak úgy egyszerűen egy ilyen cselekedetet nem magyarázhatunk meg egy annyira szívünkhez nőtt ismerősünk eddigi jelleméből; vagy pedig — még a hiteles adat ellenére is — mellőzni kellett volna. Tarczai emezt nem akarja, amazt — úgy látszik — nem tudja megtenni s a költő szerepéből kiesvén életrajzíróvá válik, aki nem maga teremti alakját, hanem csak kívülről figyeli azt s tettei révén — vagyis az adatok alapján — néha belelát annak lelkébe, néha azonban az adat-kules nem nyitja fel a lélek zárját. «Vitus mestert Norinbergában sem hagyta cserben jó szerezéseje. Újból megnősült. Reinholt városi szenátor leányát, a büszke Krisz-

tinát vette el...» (303. l.) — hiszen elhinni elhiszi az olvasó, hogy Vitus újból megnősült, de az ilyen előadásmód, mely az események geneziséből semmit sem láttat, hanem csak a tényeket regisztrálja, még életrajzban sincs egészen helyén s mutatja, hogy ilyenkor nem az író intuíciója a szuverén, hanem az adat, a magában véve holt adat.

Ime a könyv főhibája, mely történeti regényeinkben nem épen ritka. Tarczait mintegy az erénye viszi túlzásba: az adatok megbecsülése. Ez igen hasznosan érvényesül a háttér megrajzolásánál, de az egész munka inkább mondható becses élet- és korrajznak, mint regénynek. A «Künstlerroman»-ok legajánlatosabb módja — ismételjük — az, ha képzeleti alak a főhős, akit aztán olyan jelleműnek rajzolhat az író, hogy a költői koncepció teljes mértékben érvényesülhessen s emellett a korra és az illető művészetre vonatkozó akármily sok stúdiumot, adatot, véleményt, intimítást stb. is érdekesen és kényelmesen beleszőhossa művébe.

De mi meg a kritikusi hatáskört lépnek át, ha a költő munkájába akarunk avatkozni. Ezt nem is tesszük. Annyit azonban tolokadás nélkül tanácsolhatni vélünk a nemes becsvágyáért és komoly irányáért általunk is nagyrabecsült írónak, hogy bonyolult, nagyszabású lélektani problémák helyett inkább a korrajzok terén gyümölcsöztesse kétségtelen tehetségét és nagy tudását.

A regény stílusa színárnyalatokban nem eléggé gazdag. Sok helyen alig különbözik attól az előadásmódtól, ahogy ugyanarról a témáról tudományos értekezéseiben beszél a szerző. Az archaizálás művészete csak a tartalomban van meg, a nyelvben nem igen. De a komoly, néha lendületes és legtöbbször szabatos beszéd érte el nem vitatható. Legfeljebb néhány szórendi sajátossága ellen tiltakozik a tősgyökeres magyar nyelv-érzők: «egyre jobban bájolta el» (66. l.), «annál inkább hatalmasodik el» (178.) «hamar szakadt vége» (357.), «ha akarják is vala» (321.), «ki tudja, nem jött-e volna» (383.)

— ig —

Kassák Lajos: Khalabresz csodálatos púpja. Novellák. Budapest. 1918. 157 l. Táltos-kiadás. Ára 9 kor.

Kassák Lajosnak, a tehetséges és ambiciózus írónak, ügylátszik nagyobb jövője lesz a próza, mint a versírás terén. De már azzal is, hogy élére állott egy új nemzedék mozgalmának, mely egyelőre csak a Ma c. folyóirat körül vetette fel hullámain, megérdemli a figyelmet. Érdekes, hogy ebben a novellás-kötetben — itt-ott a stílust leszámítva — alig találjuk megvalósítását annak a programnak, melyet az új futurista iskola oly türelmetlenül hirdet. Igaz, hogy a prózai műfajok mindig konzervatívabbak, mint a vers.

Nem jelent forradalmat a kötet: kiméletlen, sőt nyers naturalizmus átültetve a szimbolumok és fantasztikumok világába, körülbelül az a mo-

dor, amit már az Ady Endre novellái is képviseltek, csakhogy sokkal szubjektivebb formában, mint Kassák. De a tendencia mindenütt irodalmi, távol áll minden konvencionális, koncessziókra hajló mulattatástól és a témák mögött van világnézet. A témák az élet tragikus szemléletéből folynak. Az utcák legfájóbb terhe az Ember, mondja egy *anarkistametés* leírása közben az író. Ez a legszembetűnőbb a Kassák novelláin: a véres pesszimizmus, mely engesztelhetetlenül, minden témából kierőszakolja a halálos véget. Emberei elsősorban ösztöni lények, akikben tombol az indulat, — itt Móricz Zsigmondnál is továbbmegy — mintha csak az állat, az «emberbarom» érdekelné az emberben. Zola jámbor nyárspolgár ahhoz a titáni gesztushoz képest, mellyel ő az alakjainak megformálásához neki-gyürközik. Hősei a népből valók, de nem az ethnografiai, vagy szociológiai érdeklődés kedvéért: minden reális részletelemük dacára is szimbolikus alakok s túlnőnek a banális valóságon és víziókká hatalmasodnak. Ilyen a *Piros szünet* című novella munkása, aki föllázad a gyárüzem gépei ellen, egy ember, aki nekitámad az emberalkotta, embervérrel táplálkozó «szörnyeteg»-nek és egy heroikus rohammal beleveti magát a halálba. Egy másik novellája (*Májusi ének*) azt a konkrét téma fölé emelkedő gondolatot testesíti meg, hogy a léha, élvező, de egyébként ártatlan embert legázolja a forradalmár néptömeg. Izlése a bizzar felé hajtja Kassákot, fantáziája szinte rémeket látóan neurasztheniás és mindenütt a legsivárabb életképeket keresi. Ami a naturalistáknál demokratikus együttérzés volt a néppel, nála már anarchista világnézet és elemi erővel való beleézés a pathologikus lelkiállapotokba. Beleéli magát az örültek háza légkörébe és szinte a vérben kéjelegve írja le azt a jelenetet, mikor egy örült katona megfojtja a szobatársát. Az író fantáziájára jellemző, milyen alakokban tetszeleg: legbizarrabb köztük az uzsorás kereskedő, *Khalabresz*, aki nyomoréknak teszi magát, hogy így még zavartalanabban harácsolhassa össze az aranyakat, púpot formálva belőlük a hátán, — innen a könyv címe — míg aztán eléri a végzet; a nép dühe agyonveri. Egy havasi pásztor lejár a szeretőjéhez, egyszer otthontalálja gazdáját, az asszony urát, összeszólkoszik vele a birkák fölött és agyonveri: Kassáknak arra jó ez a jelenet, hogy beletömjön erotikát, állatiasságot, gőzölgő vért, dekadens mazochizmussal kitombolja magát ebben a chaotikus clair-obscur drámában és az olvasó idegeibe is jól belemarkoljon.

Az egyéni pathologikus lélekkel rokon valami a tömegpszichológia. Kassák a forradalmár áhítatával nyúl a tömeg problémájához. Amit hivatalos nyelven emberhalállal végződő kocsmai verekedésnek hívnak, nála a tömegörület elemi megnyilvánulása lesz és mélyebb értelmet kap: az egyénenkint gyáva tömeg agyonveri a huszárt, akitől azelőtt mindenki remegett (*Őszi bál*). Kassáknak kedve telik az ilyen gyilkosságokban és rá is tudja szuggerálni az olvasóra az indulatok átélését, tud elképzeltetni, nem plasztikusan, de erőteljes látomásokban vonultatva föl az erőszakoltan sötét tragédiákat — a végén mégis úgy érezzük, hogy túl sok vért folyat

csupán a vérnek esztétikai élménye kedvéért, hogy távol áll tőlünk ez az ő fejszés, késes, szerelemre lihegő embervilága, hogy az író pszichológiája nem az objektív lelki igazságot mutatja, — bár sokszor megdöbbsent a leleplezéseivel — hanem átfüti az egész világot a maga robbanékony, forrongó temperamentumával és a misztikumok mécesével világít rá az emberekre. Az alakok mintha körben mozognának. Igaz, hogy a sötétség növeli a tárgyakat és sok érzelmi asszociációnak nyit szabad teret, de végre is szétfolynak a stilizált, nagyvonalú kontúrok és a darabosan, elnagyoltan odavetett lélekábrázolás úgy hat, mint a modern szobrászok szándékosan befejezetlen szobrai.

Kassáknak mindennél fontosabb a stílus. És ebben oly gyökeresen eredeti, hogy szinte minden szava és képe új és nem vesz át semmit a hagyományos sablonból. Bámulatos szóbőséggel dolgozik, a legkíméletlenebbül kifejező jelzőkkel vagdal belé a hétköznapi stílus konzervatív készletébe. Egy-egy szavában kiágaskodik a futurizmus, amelynek lázongása azonban nem bántó, mert nem válik modorossá és a magyar nyelv őszerejéből merít. Ideges stílus, mindenütt a vér és a halál asszociációival telítve, — pld.: a napfény «szétloccsan a padlón» — csaknem mindegyik kifejezése hoz valami esztétikai meglepést. Kassák, úgy hisszük, még sokat fog lendíteni a magyar próza stílusán.

Nemrég jelent meg Kassákról az Új Nemzedékben egy rövid életrajz. Kassák írói megnyilatkozásának érdekes hátterét ismertük meg belőle: egyszerű munkás volt, bejárta Európát és nagy nélkülözések között küzdött föl magát az irodalmi vezérségre. Reméljük, hogy ebből az élménykohóból ezeknél a novelláknál kiforrottabb, szélesebb méretű és az élet objektivebb mélységeibe markoló kompozíciók is fognak kikerülni.

— b —

Biró Lajos: A Molitor-ház. Detektívregény. Budapest. 1918. 324 l. Légrády Testvérek kiadása.

Sajátságos, mennyire nem tudják az írók műveik faját megállapítani! Íme Biró Lajos is téved, még pedig a maga rovására, mikor *A Molitor házat* a detektív-regények közé sorozza. Igaz, hogy magja egy titokzatos bűneset, mely csak a regény végén tisztázódik — de ha ez elég alap volna arra, hogy detektív-regénnyé süllyessze, akkor a *Tetemre hívást* is bátran nevezhetnők detektív-balladának. Arany remeke nem az, de Biró regénye sem; ez utóbbit joggal megilleti a pszichologiai regény kitüntető címe. Hogy értékes regény-e, az más kérdés!

Hogy Biró munkáját mint regényt magunk elé állíthassuk, előbb le kell hántanunk róla az oda nem tartozó elemeket. Biró ezúttal több becsvággyal és komolysággal dolgozott, mint újabban szokott, ezért meséjét csak keretül szolgálva beleygőmőszölte a cselekvénybe társadalmi, politikai, tudományos és gazdasági nézeteit. Őszintén szólva, bennünket igen

kevés érdekel, hogyan gondolkozik Biró Lajos, az ember és nem a regényíró, a közélet nagy kérdéseiről, ha ezek a problémák, mint itt, nem kapcsolatosak a mesével, nem szerepelnek az események rúgóiként. Hogy Biró Lajos nem tiszteli az ősz haját s azt hiszi, a háború után a harminc és negyvenéveseknek első földata lesz kipusztítani a hetvenéveseket és ha másként nem megy, pusztá kézzel rakásra fojtani őket, az az ő privát véleménye, melyhez legföllebb akkor volna közöm, ha ügyész volnék — így azért sem hat meg, mert ezt már előtte, ha nem is ilyen nyíltan, de talán még durvábban, megírta Hatvany Lajos báró. Hogy mint vélekedik a keresztyénségről, melynek tanításait szerinte legtisztábban egy Rappaport dr. nevű zsidó orvos testesíti meg, az is igen mellékes, valamint az a feledékenységem sem lep meg, hogy felsorolván, milyen osztályoknak használt az imént véget ért szörnnyű háború, csak a parasztot és a gazdát említi, a kereskedőkről, szállítókról, a posztócsalókról és árdrágítókról azonban hallgat. Tudományos alaposágáról pedig eléggé meggyőző az az adata, hogy a Centaur Alfájáról a fény százezer év alatt jut le a földre, holott nemcsak csillagászati kézikönyvekből, hanem még a Lexikonból is megtudhatta volna, hogy az α Centauri, a hozzánk legközelebb eső álló csillag, csak ötödfél fényévnyi távolságra van. Ezeket a részeket tehát mellőzhetjük, ha a regény értékét meg akarjuk állapítani.

A második fölösleges réteg, melyet le kell fejtenünk, a henyé szereplők és epizodikus részletek rétege. Amazoknak is, omезeknek is bőviben vagyunk. A cselekvényt az öreg Molitor Árpád nyitja meg. Dúsgazdag jagglegény és különc, a családi hiúság maniakusa; családjának minden tagját Andrassy-úti palotájába gyűjti, végrendeletet tesz, aztán titokzatos módon hirtelen már a regény elején meghal. Ez a megindítás nem épen mindennapi, legalább az életben nem, az irodalomban hozzá hasonlót már Mikszáth használt. Az árván maradt palotában heinzsegnek a szükségtelen családtagok, cselédek és idegenek: egy Molitor leány, akinek nincs más szerepe, mint hogy csábítgassák, öccse, egy detektív hajlamú fiú, aki mindig gyanakszik és nyomoz, de tettei nem emelkednek ki a gyermekjátékok köréből, egy rokonszámba menő öreg paprikajancsi, a ház «lengyel»-e, továbbá egy inas, soffőr, házmester és takarítónő, azután mindenféle hivatalos személy és egy vendég, a doktor, aki mindig «assistál»; ezekkel mindig történik valami, de semmi olyan, ami lényeges eleme volna a mesének: egy merész vonással mindannyiukat s majd minden tettüket ki lehetne törölni — a regénynek csak a terjedelme fogyna vagy a harmadára, de a mese alig szenvedne. Majd föllép a regény egyik főalakja, Zoltán. Előkelő, nagy stílusú úr, képviselő, és a koponyájának csontfala szerfölött gyöngé; ezt jegyezzük meg, erre majd lesz szükségünk. Előbb az egyik unokahugát üldözi beestelen ajánlataival, majd mikor célt ért, a másikat, a gyermekleányt akarja szeretőjévé tenni, közben megöli nagybátyját, hogy meg ne változtathassa végrendeletét, melyben őt tette általános örökösévé. Ez az angyali alakba bujtatott sátán nyilván Jókai receptje szerint készült; hogy Jókai

elegáns gonosztevői sokkal érdekesebbek, azt nem kell mondanom, de azt igen, hogy még azokban is több az élet, mint ebbén a vértelen bábban. Zoltán nagy szerepet játszik a regényben, de csak passzív: ő is meghal hirtelen, betörik az a gyöngö koponyafala, s a regény tengelye innen kezdve az a kérdés lesz, ki ölte meg és hogyan Molitor Zoltánt. A rendőrség egyideig nyomoz, majd azzal az igen nagy tapintatra valló megokolással, hogy nem akarja egy előkelő család nyugalma zavarni, félreáll, belenyugszik, hogy ez a másik hirtelen haláleset is a véletlen műve. A pesti rendőrséget divat volt egy időben szidni, de ilyen súlyos kritikát még nem kapott!

Ekkor lép előtérbe a regény főhőse, Molitor Géza, akit eddig a szerző a maga nézeteinek tolmácsául használt, s ezzel el is érkeztünk a tulajdonképeni meséhez. A békében archeologus volt — mi ugyan ennek egyetlen jelét sem látjuk, de a szerző szavára el kell hinnünk — a világháborúban mint százados harcolt, most üdülő szabadságon van s defetista elveket vall. Szerelmes a másik főhősbe, unokahugába, Ágnesbe; ez a szerelem a regény igazi tárgya, s ennek rajza teszi a *Molitor-házat* pszichológiai regénnyé. Sajátságos szerelem s még sajátságosabb pszichológia. Eleinte nem mer nyilatkozni, mert a leány, aki szintén szereti őt, tartózkodása miatt gyötri, később meg nem akar nyilatkozni, mert Ágnes, az eszes, tanult, erős akaratú leány, egyébként végzett orvos, odadobja magát Zoltánnak. Miért? Biró megpróbálja mindenképen magyarázni, de józan emberi elme nem tudja megérteni, hogy egy szerelmes leány, tudván azt, hogy a férfi is szereti, egy másik karjába vesse magát. Géza lázasan kutat bizonyítékok után, mert meg van győződve, hogy Zoltánt csak Ágnes ölhetette meg s aggodalma, kétségei az örület szélére hajtják. Ágnes azonban igazolja «alibi»-jét s hogy világszűz derítsen a sötét ügyre s kigyógyítsa Gézát, rendszeres hipnozissal veti alá. Minden este hipnotikus álomba meríti, s a cselekvény utolsó része alig egyéb, ha szabad ezt a kifejezést használunk, mint egy hipnózis-dráma, tudományos hókusz-pókuszokba, megmártott párbeszéd kettejük között. A regény maga a pszichológia területének egy félreeső, bizonytalan sarkába került: átalakult psycho-pathológiai regénnyé. Igen különös dolgot tudunk meg belőle. Gézának még a harctéren egy gránátnyomás következtében idegbaja támadt, úgynevezett kettős öntudata lett; ezt Ágnes fölhasználva rákényszerítette a maga akaratát, úgy hogy Géza egy éjjel, midőn a második számú öntudata volt a soros, tervszerűen megölte unokabátyját, még pedig egy darab jéggel — s most megérthetjük, mert nem találták meg annak idején a gyilkos szerszámot: elolvadt! Géza öntudatai közül azóta az első számú működött, így hát nem csoda, ha a gyilkosság céltudatos kieszeléséről, a Zoltánnal folytatott szóváltásáról és magáról a merényletről teljesen megfeledkezett. Mit szól ehhez a fantasztikus magyarázathoz az orvostudomány, az az ő dolga; mi laikusok, noha tudunk az öntudat kettészakadásáról, fejszóvával olvassuk s az a Centauri esetére gondolva nem igen bízunk Biró Lajos tudományában s

a csomó lélektani megoldása helyett nem vagyunk hajlandók elfogadni ezt az orvosi kísérletet. Hogy a regény végén az orvos és a meggyógyult paciens boldogan omolnak egymás karjába, az a szentimentális gépíró kisasszonyokat kielégítheti, aki azonban költői igazságot vár a regénytől, az csalódottan teszi le a könyvet.

A regény, tagadhatatlanul, kitűnő technikával van megcsinálva, érdekesen, sőt helyenként érkézfeszítően elbeszélve, de a külső és belső igazság hiányát semmiféle mesterkedés és technikai virtuozitás nem tudja feledtetni.

CSÁSZÁR ELEMÉR.

Moly Tamás: Vörösbegy. Kalandor-történet. Budapest. 1918. 340 l. Légrády Testvérek kiadása.

A *Vörösbegy*et szerzője kalandor-történetnek nevezi, de ez a műfaji megjelölés téves: a mű valójában detektív-regény, s vele egy új műfaj kopogtat irodalmunk kapuján. A detektív-regény eddig nem tartozott nálunk a «recipiált» műfajok közé; angol-amerikai termékei, mint füzetes kiadványok, ugyanazt a szerepet játszották a fővárosi közönség körében, mint a ponyva a vidéken, s csak Sherlock Holmes kalandjaiban nyilvánult némi irodalmi törekvés, de követői nem akadtak, sőt Heltai Jenő szerény kísérlete, a pár évvel ezelőtt közrebocsátott *Jagudr* című betörő-regény, szintén folytatás nélkül maradt. Most Moly Tamás megírta az első magyar detektív-regényt: olyan irodalmi jelenség ez, mellyel foglalkoznunk kell.

Moly Tamás regénye nem ponyva-termék; a komoly irodalomhoz nemcsak kiállításra csatolja, hanem szerzőjének neve és magának a regénynek előadása is. Stílje gondos, nyelve irodalmi, hangja művelt: nyilvánvaló a törekvése, hogy irodalmivá emelje a műfajt, megneemesítse az eddigi vad-hajtást s szakítson a detektív-regények durva, alszerű szellemével. Ezzel jogot szerzett arra, hogy kihívja a komoly, irodalmi kritikát, s megkövetelheti, hogy magas esztétikai mértéket alkalmazzunk reá. Alább iparkodunk majd megfelelni ennek a föladatnak, de előbb számot kell vetnünk magával az új irodalmi fajjal. Meghonosodását nem tartom az irodalom gazdagodásának, s ha már egyáltalán nem lehet kiirtani a detektív-regényt — pedig emellett esztétikai okokon kívül erkölcsiek is szólnak — jobb lett volna, ha pusztán az értelmileg alacsonyabb osztályok olvasmánya marad. De ahhoz nincs jogunk, hogy magát a tényt letagadjuk: a detektív-regény itt van s helyet követel magának abban a birodalomban, amelyre a művészet napja süt. Nem tartom valószínűnek, de nem is épen lehetetlen, hogy idővel méltó is lesz erre a helyre, s akad hatalmas költői egyéniség, amely értékesse fejlesztí.

Moly Tamás alkotása, mint regény, messze áll ettől a foktól s még a mai detektív-regények két legfontosabb kelléke is hiányzik belőle, az érde-

kesség és valóságosság. Minden ilyenfajta műnek kiinduló pontja valamilyen homályos, rejtélyes, emberileg szinte megfejthetetlen bűneset, s a szerzőnek úgy kell kibonyolítani visszajáról a szálakat, hogy az olvasó mohó türelmetlenséggel, lázas érdeklődéssel kísérje minden lépését. Ez az egyik föltétel: a meglepő, fordulatokban gazdag, idegizgató mese. A *Vörösbecy* meséje nem ilyen. Egy pesti bankból elrabolnak fényes nappal 275.000 K-t — ez nem épen föltűnő, nem is nagyon érdekes, sőt, noha a rablás módját nem tudjuk, nem is érthetetlen. A tettet a fővárosi detektívtestület legkiválóbb tagja nyomozza, akit azonban a szerző korlátolt embernek rajzol — s ez igen fogyatékos regényírói érzékre vall. A detektív annyira ostoba, hogy a rendőrfőnök ő méltóságát tartja a rablásnak! Nem csoda, hogy *Vörösbecy* — így nevezi magát az ismeretlen tolvaj — orránál fogva vezeti s többször megbosszantja. Ebből lehetne mulatságos bonyodalmat fejleszteni, csakhogy *Vörösbecy* épen nem szellemes ember; fogásai, ötletei igen mindennapiak, apró csínyek, amelyeneket még mi magunk is elkövettünk ifjú korunkban. Nem sokkal állunk jobban a detektív-regények másik követelményét illetőleg. Ha van némi művészet az ilyen alkotásokban, az abban áll, hogy a hihetetlen, sőt képtelen fordulatokat úgy kell beállítani, hogy az első pillanatban valószínűeknek, lehetségeseknek tessenek: káprázatosan gyors előadással el kell leplezni a fejlemények lehetetlen voltát. Moly Tamás regényében azonban ennek az ellenkezője történik. A rendőrfőnök p. o. maga is nyomozza a tettet; hogy kézrekerítse, magára ölti *Vörösbecy* maszkját s leányával együtt így megy álarcosbálba. *Vörösbecy*et persze nem fogja el, mert annak volt anyja esze, hogy a rablás alkalmával elmaszkolta magát, s az életben épen nem illik rá a rendőrség leírása — de hogy a rendőrök sem fogják el kitűnő maszkú főnöküket, az már érthetetlen. Ugyanitt a szeparében, ahova a rendőrfőnök leányát vitte, a leány az igazi *Vörösbecy*et atyjának nézi, mert az meg a rendőrfőnök maszkjában jelent meg. Erzsé boldogan túri a betörő udvarlását, csókjait, míg az apa egy dominót néz a leányának és azzal zsörtölődik. Van ezekben a jelenetekben groteszk humor, de annyira képtelenek, és az olvasó kezdettől fogva oly tisztán lát mindent, hogy a szereplők ostobaságán érzett bosszankodás eloszlatja a hatást. *Vörösbecy* persze mindent tud, azt is, amit lehetetlen tudnia, mindenütt ott van, ott is, ahol a józan ész szerint semmi keresni valója, végül szokásra bírja a rendőrfőnök leányát, s az előkelő úri leány habozás nélkül követi a betörőt. Ekkor már meghökkenünk s zavarodottan kérdezzük: mi az, amit olvastunk, komoly regény-e vagy paródia? Annak túlságosan bohózatos, ennek nem elég mély és jókedvű — a szerző csak játszott velünk, de ebbe a játékba beleveszett regényének művészi hatása.

A *Vörösbecy*, az első kísérlet a magyar detektív-regény terén, nem sikerült. Ohajtatók, hogy ne legyen folytatása, és Moly Tamás is más műfajokban keresne érvényesülést.

CSÁSZÁR ELEMÉR.

Rákosi Viktor: Palozsnaky Tamás a nagyerejű kántor és egyéb elbeszélések. Budapest. 1918. 196 l. Athenæum-kiadás. Ára 6 kor.

Négy elbeszélést adott ki Rákosi Viktor e kötetében s e négy elbeszélés körülbelül egész írói termését is híven képviseli. Rákosi népszerűségének legmagasabb fokát a múlt évtizedben érte el és pedig mint a Marc Twain-féle kissé száraz amerikai szójátékos humornak magyar viszonyokba átültetője. E kötetben is két ilyen humoros elbeszélése van: *Ránki Rudolf házassága* és *Klivényi Titusz története*. Az első egy budai ember készülődései a házasságra, a házasság s a két familia tagjainak jellemzése (a jókedélyű nagybácsi, akinek semmije sincs, de mindenki szereti; a rosszkedélyű nagynéni, akitől mindenki örökölni szeretne s ezért mindenkét kihasznál, stb.); a második három részből álló ciklus Jonathánról szól, a hűséges inasról, aki gazdája után ugrik a Dunába, de mert nem tud úszni, nem ő menti meg gazdáját, hanem az huzza ki őt s ennek dacára egész életében mint életmentő hű inast ünneplik. Kedves, egyszerű történetek, esetlen, de nem rossz emberek, kik már-már illetlenség számba menő szójátékokat csinálnak (pl. a csak beszélni, de írni nem tudó író *Nemirovics Dancsenkónak* nevezték el; a pumpoló fráterről szóló rajz címe: *Pumpes Funebrés* stb.); cselekvény nélkül a nagy humoristák mély pszichológiája nélkül valók, de egy kis türelemmel ha végig olvassuk e rajzokat, néha el-elkacagjuk magunkat s legalább értelmes, világos és magyarul írt elbeszéléseket olvastunk el. Rákosi efajta elbeszéléseinek pár éve szép és hű közönsége volt, lesték vasárnaponként őket a Budapesti Hirlap tárcájában s egy-egy szójátékuk, elmés mondásuk elterjedt az egész országban. Maradandóbb értékű azonban Rákosi írói munkásságának az az iránya, mely a Jókai—Mikszáth-féle csapástól ágazott ki. E kötet első nagy elbeszélése *Palozsnaky a nagyerejű kántor* az Elnémult harangok nemes, hazafias hangú csoportjába tartozik. A negyvennyolcas szabadságharc korát eleveníti fel benne. Palozsnaky kántor-tanító a bardóci zúg eltótosodott, de magyar érzelmű népből guerilla-csapatot szervez, a vaskakasos katonák csapatát, melynek tagjai éjjel az Eperjes felől bevonuló német hadoszlopokat pusztítják, nappal pedig alázatosan meggörnyedve látják el munkájukat és nagyba süvegelik a német dragonyosokat. Az elbeszélés közepén a különben is eléggé passzív szerepet játszó Polozsnaky háttérbe szorul, helyét Zdrávi, a szkridnói orvvadász foglalja el, ki a vaskakasos katonák legnagyobb ellenségét, Lárík pandurt a halálba kergeti. Igazi Jókai-alakok vonulnak el előttünk e nemes hangú elbeszélésben: a kis Spitzkő-fű, a harangozó fia, ki mert beteg testű, nem mehet honvédnek, de a bécsi kormánybiztos (magyar mágnás) ünnepies bevonulásával kiugrik a kórház ablakán, letöri a fekete-sárga zászlót s magát halálra zúzza. Jókai-alak a melegszívű, de minden hatalommal szemben vas-erejű Winter orvos, kinek az «a specialitása, hogy a gazdagokat méreg drágán gyógyította csak azért,

hogy a szegényeket ingyen gyógyíthassa», s maga Zdrávi is, ki korbácsütésektől még véres háttal megy éjjeli lesre a dragonyosok ellen, de első áldozatát lecipeli a hegyről a legközelebbi plébániára, hogy hóviharos éjjel rendesen eltemesse áldozatát. A *Csekő Gábor Amerikában* c. rajz valójában egy anekdóta rajzzá alakítása, amint azt Mikszáth meghonosította nálunk. Kissé hőbeszédűen az van itt elmondva, mint határozza el magát Cs. G. félig-meddig virtusból, kalandvágýból, hogy Amerikába megy pénzt keresni, mint próbálkozik meg a hajón s odakint mindenféle foglalkozással, míg végre bűvár lesz, de az első leszállásnál mindjárt felhúztatja magát. A csigák lapátolása sehogyse megy odalent, rosszul lesz, mert a bűvár-ruhában, odalent a tenger fenekén -- nem tud a markába köpni. Rákosi Viktor olvasóinak nagy örömük lesz e kötettel, melynek első darabja kitűnő volna mint ifjúsági olvasmány is.

t.

Oláh Gábor: Balgatag Szerelem. Elbeszélések. Debreczen. 1908. 104 l. Csáthy Ferenc kiadása. Ára 6 kor.

Aki Oláh Gábort értékes írói egyéniségnek tartja és új művei elé várakozással tekint, annak kénytelenek vagyunk tanácsolni, hogy ezt a mostani novellás-füzetet ne olvassa el, mert kellemetlen csalódással fogja letenni. Mi is így jártunk. A választékos nyomdai kiállítás, a szép külső talán még kirívóbbá teszi e könyvecske tartalmának silányságát. Igazán nem értjük, hogy a szerző, aki *Írói arcképek* c. kötetében s újabban is egy sikerült essayjében (*Csokonai és a rokokó*) fejlett ízlésű, tehetséges esztétikusnak bizonyult, önmagával szemben hogyan tudja ennyire elnémitani saját kritikai érzékét. Vajjon csakugyan nem képes Oláh Gábor tárgyilagos szemmel nézni saját alkotásait, hogy Pegazusát olyanforma elvakult kegyetlenséggel csigázza holtra, mint mostani könyvének egyik elbeszélésében Vass Mihály debreczeni fiákeres a Rabló nevű szegény állatot? Sajnálatos dilemma! Azt sem volna könnyű dolog eldönteni, vajjon a komoly vagy a víg hangulatú darabok-e a gyöngébbek. A kötet t. i. nyolc kisebbfajta írásművet tartalmaz; ezek közül négy a szomorúság, négy a nevetségesség hangulatkeltő eszközeiből igyekszik kiválasztani a legvégletesebbeket, legrikítóbbakat. Az egyik csoport motívumai: romlott testű és lelkű szanatóriumi betegek, világűrrel, emberi sorssal, temetői szellemekkel, vajúdó éretlen fantazmagóriák, — a másikai: megbolondult fiákeres, szerelmes kanca-ló, halottsiratásból élő undorító vén banya, anyává lett színészkisasszony s még egypár hallatlanul végletes torzkép. A komoly tartalmú darabokban — a tárgy és az előadás terén egyaránt — hátborzongató effektusokat hajhász az író s eljárása legtöbb helyt groteszk erőlködésként hat ránk; komikai tárgyú darabjaiban is így erőlködik, de megtetézi ezt néhol vastag ízléstelenséggel is (50., 69. l.). Csak stílusán érezhető, hogy itt jobb sorsra érdemes tehetség tékozolja

magát; ez a stílus a komikai részletekben vaskos népiessége révén érvényesül, a tragikus páthosz lendületét pedig valami raffinált nyelvkészség biztosítja. Az egész kötetnek címet adó első novellában egyébként ilyen reflexiók olvashatók: «...tele hold jár az égen s ilyenkor születnek az embergyilkosságok» (15. l.), vagy: a tengerparti tavaszi levegő hatása alatt «az ember is megfordul s vagy remek költeményeket ír, vagy szerelemből gyilkol» (19. l.). Nem hiában említi szerzőnk kétszer is a maga «beteg fantáziáját» (3., 80. l.).

Még egyet. Ez a könyv a világháború ötödik évében jelent meg; végső darabja egyenesen a háború ütötte sebek bús eszmekörének felidézésével keresi a hatást. Az első novelláról nem tudjuk, mikor keletkezett, de annyi bizonyos, hogy egy 1918-iki könyvben nagy ízlésteleenség ilyen kijelentésekkel előállani: «Én nem tudom, miért izgatnak engemet a nem magyar nők. Egészen más, tisztább és rejtelmesebb szépséget látok bennük, mint az én hazám leányaiban. ... Egy vörös gondolat lobbant fel agyamban: oh ezért a leányért [a román Lauráért] még hazáját is el tudná árulni az ember!» (10., 28. l.) Ne vegye rossz néven Oláh Gábor, de ezt az utóbbi dolgot nem hisszük el róla.

— ig —

Veér Imre: Lygeia. Két kötet. Budapest. 1918. 228 l. Aczél Testvérek kiadása. Ára 12 kor.

Történeti regény fekszik előttünk: ismert historiai alakokkal és költött személyekkel. Ez utóbbiak sorába tartozik a regény főhőse: Lygeia, az athénei hetaira. Az ő gyengén és élettelenül, valószínűtlen elemekből megformált, hiszterikus lénye indítja el a regény bonyodalmas és az olvasó kitartását ugyancsak próbára tevő meséjét. Lygeia nem tudja elviselni, hogy Phaidros, a szép ifjú, Sokrates tanítványa, ne a szerelemnek, hanem a filozófiának éljen. Még attól sem riad vissza, hogy Meletost, Sokrates ellenegét is befogja a maga szekérébe. Szüzi testét igéri neki oda, ha Sokrateset halálra ítelteti s ezzel megmenti az ő számára Phaidrost, aki él-hal Sokratesért. Az ifjú maga is megtántorodik, otthagyja mesterét, de lelkében állandóan küzd Sokrates Lygeiával. Hol mesterének szárnyas gondolatai és erkölcsi eszméi ragadtak magukkal, hol Lygeia vonja magához nászi ágyának örvényébe.

Meletosnak sikerül Sokrateset elítéltetni és evvel Lygeia csábító szépsége diadalt ül: Phaidros az övé lehet, de előbb Meletos kapja meg Lygeiától az ígért bért. De Phaidros azért mégsem lesz az övé, mert megőrül. És hogy az erkölcsi világrendnek is elég tételessék, Meletost és Lygeiát is eléri az emberi igazságszolgáltatás sujtó keze: az athéni bíróság őket is halálra ítéli.

E lélektanilag gyöngén indokolt meséhez a történelmi hátteret Sokrates működése, elítéltetése, Alkibiades, Aristophanes, Plato alakjai adják.

Sokrates rajza elég plasztikus, ez azonban nem a szerző érdeme. Plato Sokrates Apológiájában olyan élő és ható alakot festett meg és hagyott reánk, hogy a szerzőnek csak le kellett másolnia. De ez a jó részlet csak egy kis része a történelmi háttérnek. A többi szinte kiválik a görög világból és érezzük rajta a XX. század modoros írójának mesteremberi és nem művészi kezét. A szövegből lépten-nyomon meggyőződhetünk, hogy az író régiségtani tanulmányokat végzett, mielőtt a regényt megírta. Lehet, hogy jó szakember ezen a téren; a minden sorban hemzsegő görög szavak ezt könnyen elhitethetik velünk. De a sok görög szó nem az az elem, melyből a görög élet fakad. Egy történelmi regény megírásában nem annyira a szaktudomány a fontos, mint az ihlet és a művészi rátermettség. Anatole France egy oldalából több történelmi élet zsong felénk, mint ebből az egész görög műkifejezésekkel megtömött regényből. Hogy egyebet ne mondjunk, Anatole Francenak elhisszük, hogy alakjai azokban a klasszikusan rövid, patinával bevont mondatokban beszéltek. Igen, csakis úgy beszélhettek! De el tudja-e hitetni velünk a magyar kísérletező, hogy Sokrates, Plato, Aristophanes, Lygeia olyan nyelven beszéltek, olyan koncentrált fogalmakat jelző szavakat használtak, mint mai inkább modoros, mint modern íróink? Semmi esetre sem! A nyelvbeli disszonancia, de meg ezenkívül a «Megcsaltalak, mert szerettelek!» hamis és abszurd lélektani alap, az ólomlábakon haladó mese kialakulása, egy pár igazán undort keltő obscén jelenet, mint például, ahol Alkibiades elmondja, milyen praktikákkal akarta a vén Sokratest szeretőjévé tenni, elbuktatják a regényt.

A magyar irodalom semmi esetre sem lett gazdagabb ezzel a Lygeiával.
M. F.

Mariay Ödön: A Rákóczi harang. Színmű 3 felvonásban. Budapest. 1918. 302 l. Táltos-kiadás.

Egy debreczeni gépészfű szereti a gazdája leányát, de alacsony sorsa elválasztja szerelmesétől. A gazdag civiskisasszony nem lehet a szegény ifjú felesége. A gépész kimegy Amerikába, meggazdagodik, hazatér és megveszi a tönkrejutott gazda legkedvesebb tanyáját. A gögös öregember egy ideig még ellenkezik, azután elsímul minden és a két szerelmes egymásé lesz.

Színművében a magyar parasztnak a magyar földhöz való szenvedélyes ragaszkodását dolgozta föl a szerző, de a téma meglehetősen kicsúsztott kezéből és meséje sablonos szerelmi történetté sekélyesedett. Főbb alakjait gondosan jellemezte. A földre éhes magyar parasztnak meg-elevenednek a tollán. A fiú, a gazda, a leánya, az öreg gulyás, a beteg civis az életből valók. Kissé erőltetett a gazda felesége és ríktóan színezett a pletykás bejáró asszony. A többi szereplő meglehetősen háttérbe szorúl. Kár annyi alakkal túlszűfolni egy darabot.

A színműnek van néhány sikerült jelenete, de általában a szerző sokat beszélteti hőseit s ezért nem egy helyen unalmassá válik. Ismételtten eltávolodik a tulajdonképeni történettől, nem odaváló dolgokat kever meséjébe. Olykor erősebben is próbára teszi az olvasó türelmét. A jeleneteknek az egész darabban gyorsabban kellene peregniök.

Irodalmi szempontból a darab az értékesebbek közül való. Nem fércmunka, hanem alapos gonddal készült írói alkotás. Szinpadai technikája gyöngé. Nem is annyira szindarab ez, mint párbeszédekben föloldott elbeszélés. Író írta, de nem drámaíró.

B. B.

Szomorj Dezső: Matuska. Színmű 3 felvonásban. Budapest. 1918. 136 l. Pallas-kiadás. Ára 6 kor.

Torday Melanie bárónő tíz év óta özvegy, miután tíz évig egy boldogtalan házasság minden sivárságát átélte. Tíz évi tiszta és munkás özvegyiség után kigyúl szívében a szerelem; — szerelem? nem, érzéki vágy, durva nemi ösztön egy hatalmas termetű, gyermeki lelkű, ostoba szláv katona láttára. Torday Melaniet ez a késő virágzás kiforgatja minden okosságából, ravasszágából és női szemérméből. Kastélyában mindenki tud szerelméről: a kasznár, a tisztartó, a gulyás, a kocsis, az alispán, a tisztelendő, sőt még a bárónő kamasz fia is. Az első felvonás végén megjelenik a régi szerető, egy kasszírő, akinek a bárónő pénzt ad; ám a kasszírőslány szerelme erősebb kapzsiságánál, mert visszajön s a muzska óriást magával viszi.

Ime a régi kép új keretben, melyből a szerző a technika kovájával akar drámai tüzet csiholni. Néhol sikerül is neki színes szavaival, örületes iramban száguldó mondataival elragadni, — de hajh, a száguldó iramban egy-egy zökkenés, egy-egy botlás és érezzük nem kis bosszúsággal, hogy a földön járunk, hova a szerző mintha céltudatlan naivsággal hordta volna össze a göröngyöket.

Bármennyire divatos drámaíró is a szerző, nem hisszük el neki, hogy olyan a magyar földesasszony, mint Torday bárónő. Bika, csődör (s ez utóbbi még szerelmesére való vonatkozásban is!) csak úgy röpköd a gyöngéd női ajkakon. A hősnő folytonos szerelmi unszolása rikitóan süvölt a hontalan óriás lírai tirádái nyomán. Bárminő színesek is ezek a prózai költemények, melyeket a hontalanság keserű érzése vált ki egy primitív emberi lélekből, — a nőnek egy-egy durva szava, oktalan és időszerűtlen szerelmi követelőzése lerombolja menten a hatást. Nem, épenséggel nem magyar földesasszony az, aki saját fia szemeláttára szeretkezik, aki vendégeitől sajnálja az ételt (mert túlontúl sokszor felpanaszolja nekik a vendégeskedést), aki még a számadó juhászával is szemérmetlen játékot űz.

A hősnő atyja, Plöcken—Pöndör személyében (mért «Pöndörke» még

az unokáinak is?) egy európai híró orvosprofesszort rajzolt a szerző. Mire azonban a rajzzal elkészült, — egy agyalágyult vén bankártípus vi-gyogor ránk. A kasszírő, a zsidó gazdatiszt, az öreg számadó sikerültebb alakok.

Ami igazán értékesebb a darabban, az a szerzőnek pompás lírai készsége. Tüzes szavai mint sugárzó rakéták röppennek el s nemcsak világitanak, de olykor gyűjtanak is. Mondatainak szárnyalása többnyire kifogástalan, bár a gondolatösszekötő és szócska bántóan gyakori, annyira, hogy megszokásból még a rendezői utasítások is teli vannak vele tűzdelve.

Erős kifogásunk van a szerző nyelvének magyarsága ellen. Nem rójuk fel hibájaként azt, hogy a népies beszéd iránt nincs érzelme, — de ily kifejezéseket: *Oh talán zavarok!?* *Ez nem egy dráma!* *Ez nem egy tisztességes nő!* stb. magyar íróknak nem szabad a tollára vennie.

—ay.

Drégely Gábor: Egy férj, aki mindent tud. Komédia három felvonásban. Budapest. 1918. 76 l. Dick Manó kiadása. Ára 5 kor. 20 f.

Egyik jellegzetes terméke a szórakoztató színpadi iparnak. Egy féltékeny férj azt hiszi magáról, hogy az emberek szeméből mindent ki tud olvasni s a felesége szeméből azt olvassa ki, hogy meg akarja csalni egy zongoraművésszel. Izgatottan töri magát, hogy visszahódítsa az asszonyt s ez végre sikerül neki: a zongoraművész tovább áll, a kedves feleség visszatér a családi tűzhelyhez. Nincs ebben a lapos komédiában a művészi törekvésnek szikrája sem. Caupa elcsépelet frázis, elkoptatott helyzet. Évtizedek óta ismert komikus figurák szerepelnek benne. A vicces jeleneteket elég ügyesen róttá egymás mellé a szerző, de mondanivalója annyi sincs, mint egy kisebbségnyű tárcaírónak.

P. J.

Gorzó Gellért: Kapitány György. Drámai költemény történeti zenével és énekekkel. Rozsnyó. 1918. 76 l. A «Sajó-Vidék» egyházmegyei nyomda. Ára 5 kor.

Az iskoladrámák inkább történelmi, mint költői szempontból érdekes szokását elevenítette fel 1917 febr. 17-én az az előadás, melyen a rozsnyói kath. főgimnázium diákjai Kapitány György vitézkedésének és szerelmének történetét színpadon bemutatták. A lelkes szerző a sikeren felbuzdulva, könyvalakban is kiadta művét, melynek bevezetése meg az egyes részekhez írt jegyzetek a darab indítékáról és keletkezése egyéb körülményeiről is hűségesen beszámolnak. A figyelemreméltó kísérlet magyaros felfogású kedves meséjével, a patinás szépségű éneketétek (Amadé L.: Katonadal; Csokonai V. M.: A reményhez; Erkel F.: Bánkbán-részletek) kíséretében bizonyára méltán aratott tetszést. Az alakítást korlátozó mozzanatokra gondolva talán a komoly kritika sem fog túlságosan fenn-

akadni az előszó-említetté «anakronisztikus összezőrdülésen», mely a történelmi távlat meg a kívánatosnál kevésbé archaizáló nyelv között is észrevehető és bizony az illúzió rovására esik.

A darab régibb irodalmunk derék harcosát, Tinódit is színpadra viszi. Csak nemrégiben volt szó e folyóiratban (L. 1918. évf.: 228. l.) arról, hogy Balassa Bálint mily kedvelt alakja a szépirodalomnak. Egész sereg olyan költői műről van tudomásunk, melyekben a XVI. század e szép-szavú dalmokát szólaltatja meg az ihletett utód. Az említett helyen felsoroltakon kívül Rákosi Jenő is szerepelteti Balassát Az ezredév ünnepe c. egyfelvonásos «látományá»-ban (Bp. 1896.), továbbá róla szól még újabb verselőink közül Hangay Sándornak Ének Balassa Bálintról és Emőd Tamásnak Históriás ének bús Bálint deákról c. költeménye. (Amaz Hangay S.: Fekete haj árnyékában. Bp. 1914. 28 l., Emőd T. verse pedig A Holnap c. kötetben. Nagyvárad. 1908. 147. l. jelent meg.) Tárgytörténeti tekintetben érdemes a megemlítésre, hogy Tinódi alakja is eléggé foglalkoztatta költőinket. Az idetartozó művek közül Virág Benedektől Pontyinak nászdal-ára, Arany Jánostól a Tinódi redivivus-ra és Vargha Gyula Tinódi halála c. szép költeményére már Lakatos Vince is utalt Magyar költők egymásról (Keszthely. 1900. 6. l.) c. munkájában. E felsorolás azonban gazdagabbnak mutatkozik, ha nem feledkezünk meg Tóth Kálmánnak Tinódi Sebestyén c. verséről, továbbá ha tudjuk, hogy Gárdonyi Géza is megszólaltatja a lantost Egri csillagok c. regényében. Tordai Ányos megkülön egy Tinódi c. háromfelvonásos ifjúsági színjátékban állított neki emléket. (Bp. 1912.)

B. Gy.

Gömöri Jenő: A nagy hábcru katonanótái. Gyűjtötte, sajtó alá rendezte és bevezette — Budapest. 1918. 184 l. Kiadja a 12-ik cs. és kir. gyalog-ezred rokkant-alapja. Lampel-bizomány. Ára 5 kor.

A címben írt gyűjtemény jelentőségéről s az egybeállításban követett szempontokról részletes felvilágosítással szolgál az előszó. Eszerint a kötetben foglalt versek egy része — körülbelül a negyede — 1916-ban is megjelent ugyan már nyomtatásban (l. Irod.-tört. 1917: 20.), de mint-hogy ekkor könyvkereskedői forgalomba nem került, bátran állítható, hogy a jelen műben összegyűjtött darabok először jelennek meg így együtt, a nyilvánosság részére is hozzáférhető alakban. A kiadó sem hiszi, hogy e könyv a nagy háború valamennyi katonanótáját közli, de szerinte jórésztük megtalálható benne és így nem alaptalan az a hite, hogy eddig ez a gyűjtemény a legteljesebb foglalata a szörnyű idők szomorú magyar termékeinek. A gyűjtő a változatokat illetőleg is teljességre törekedett s a többirányú érdeklődésre való tekintettel az egyes darabokhoz jegyzeteket is csatolt. Így ahol teljes biztonsággal megállapíthatta az eredeti dal szerzőjét, ott — ha változott szövegről van is szó — osillag alatt közli az író nevét. Célja: «hogy e könyv megmutassa és megtartsa a jövőendő korok számára, miket dalolt, tehát miket érzett a magyar nép a nagy háború alatt». Ki kellett azonban hagynia — úgymond — azokat a nótákat, amelyek bár igen jellemző erejűek, mert a magyar baka érzékiségét szem-

léltetik, de a nyilvánosságna szánt könyvben nem foglalhatnak helyet. A könyv végén — kívánságra — saját verseiből is közreadottt négyet, melyek mellett Csók Barnabásnak két, Koronghi Lippich Eleknek pedig egy háborús vonatkozású költeményét is közli.

Az utóbbiakat nem számítva, az egész gyűjtemény háromszáznyolc ú. n. katonanótát foglal magában. Természetesen sok van ezek között olyan, amely — mint összegyűjtőjük is mondja, — már régibb keletű népdal s csak újabban kapott háborús köntöst. Ezekon kívül számos érzelmes, alkalmi műdallal is találkozunk a népies eredetű «menetelő» és «hallgató» nóták sorában. A gyűjtemény anyagának gazdagsága és változatossága azonban így is tartalmi és nyelvi tekintetben egyaránt bő tanulsággal kecsegteti a részletek iránt érdeklődő kutatót.

VELEZDI MIHÁLY.

Huss Richard: Ne hánts...! Magyarországi német háborús költészet. Debreczen. 1918. 252 l. Csáthy F. könyvkereskedése. Ára 7 kor.

A magyar irodalmi kritika ezt a könyvet kissé hűvösen fogadta. Oka egyrészt a gyűjtemény esztétikai jelentéktelensége, másrészt az a valóban sajátságos véletlen, hogy épen a legmagyarabb város egyetemének védnöksége alatt kiadott olyan sorozatban jelent meg, melyben egyidejűleg a magyar háborús költészet iránt való tudós vagy áldozatrakész érdeklődésnek nyomai kevésbé fedezhetők fel. Ami különben a dolog lényegét illeti: az esztétikai mozzanatok háttérbe szorulása sajnálatos jelenség, de felháborodásra — a kritikus részéről — nem nyújt elég alapot. Mert végre is a gyűjtő nem tehet arról, hogy a háború ihlető ereje csupán a közhelyek tetszetős váltogatására képesítette napjaink verselőit. Hogy a kötet egybeállítója maga is ismerte gyűjteménye értékét, mutatja «tájékoztató»-jának az a megjegyzése, mely szerint itt «tulajdonképen... nem is műbecsről van szó, hanem a magyar haza iránti becsületos német érzelemről». Ebben igazat adhatunk neki. Tárgykörüket illetően e versek — magyar párjaikhoz hasonlóan — részint a háború nevezetesebb színhelyeihez (Dukla, Isonzo, Ivangorod, a Kárpátok, Varsó stb.), részint kiemelkedőbb történelmi alakjaihoz (E. Grey, Hindenburg stb.) fűződnek; mellettök leggyakrabban az elesett bajtársak és a névtelen hősök emléke szolgáltatják az indítékot. Eszmei tartalmuk szempontjából figyelemre méltó, hogy az egyes darabok szerzői főképp az otthon, a haza és a kultura védelmében látják a mostani nagy erőmérkőzés jelentőségét. Hangulatukat tekintve, uralkodó bennük az érzelmes megindultság, mely büszke önérettel fordul a «becsület mezején» elesettek felé.

A versek nagy részét magyarországi németek írták. Az ő műveik mellé azonban néhány magyar szerzőtől (Emőd Tamás, Gyóni Géza, Mohácsi Jenő, Szávay Zoltán) származó költemény is került, többnyire Somló Károly fordításában.

BAROS GYULA.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Folyóiratok.

A Cél. 1918. évf. 8. sz. — Kiss Sándor: *Irodalmunk elzsidósodása*. A cikíró szerint Magyarország népei mind gazdasági, mind szellemi téren a zsidóság jármába kerültek. A magyarországi zsidóság fajuralma példátlan a mostani kultúrnemzetek életében. Valóságos szellemi leigázással állunk szemben. Ötven évvel azelőtt alig akadt egy-két zsidó író és ujságíró, míg ma a számottevő írók és ujságírók kilencztedrésze zsidó s ezek fajisága nyilvánul meg a sajtóban. Az általános elzsidósodás egyik főoka, hogy a könyvkiadók és ujságkiadók kevés kivétellel zsidó tőkések és zsidó részvénytársaságok. Ezek éberren vigyáznak arra, hogy kiket engedjenek érvényesülni. A keresztény írók közül a zsidó kiadók, szerkesztők és kritikusok csak azokat fogadják be, akik javára válnak a zsidóságnak. A keresztény író vagy alkalmazkodik a zsidó izléshez, vagy háttérbe szorul. A rohamosan hanyatló magyar irodalom mellett kifejlődött nálunk az egyre hatalmasabb magyarnyelvű zsidó irodalom. A cikíró végül fölhívja a magyarságot, hogy csatlakozzzék azokhoz, akik meg akarják szabadítani a lenyügzött irodalmat a zsidó áfium fajsorvasztó narkozisából. — Császár Elemér: *Lévay József*. Az elhúnyt költő lirájának jellemzése.

10. sz. — Császár Elemér: *Molnár Ferenc új regénye*. Az agyonreklámozott regény, az Andor, nagy csalódást hozott. Ha címlapján nem M. F. neve szerepelne, hanem valami ismeretlené, nem volna érdemes vesződni a bírálgatásával. A súlyos kudarc egyik oka, hogy a szerző olyavalamire törekedett, ami semmiképen sem illik egyéniségéhez. A szellemes csevegő szerepe helyett ezúttal a lélekbúvárót vállalta s képtelen volt megbirkózni a vállalt föladdal. Meséje nehézkesen dökög, vagy éppen megreked az unalom posványában. Pepecselő módszere próbára teszi az olvasó türelmét. Még stílusa is elernyed. Ezzel a regénnyel M. F. nagyot zuhant.

Akadémiai Értesítő. 1918. évf. 6—8. sz. — Szinnyei Ferenc: *Jelentés az 1917. évi Koczán-pályázatról*. A jutalmat Lenkei Sándornak a Magvetők c. történelmi színműve nyerte el, melynek tárgya a Martinovics-féle összeesküvés. — Császár Elemér: *Jelentés a Bulyovszky-jutalomról*. A jutalmat nem adták ki. — Trócsányi Zoltán: *Régi magyar nyomtatványok változatai*. Néhány XVI. századi nyomtatvány szedésbeli változatai érdekes adatokat nyújtanak a régi magyar könyvek előállításának történetéhez. — Batta István: *Bolyai Farkas levele Kendeffy Ádámmal*. Adat-

közlés. — *A M. Tud. Akadémia jegyzőkönyvei.* Ezekből egyebeken kívül kitűnik, hogy: 1. az I. osztályba rendes tagnak megválasztott Négyesy László levelező tag; 2. a Nádasdy-féle pályadíjat Vasfő és Ime c. elbeszélő költeményével Zempléni Árpád nyerte el; 3. Beöthy Zsolt indítványára a nagygyűlés elhatározta, hogy Tompa Mihály alakját márvány mellszoborban örökítteti meg.

Budapesti Szemle 1918. évf. 7. sz. — Csengeri János: *Ponori Thewrewk Emil emlékezete.* Az érdeemes nyelvtudós pályafutásának rajza. — *Tompa Mihály Fekete Könyve.* A csekély jelentőségű élmény-gyűjtemény szövegének közreadása. (Ettől a hagyatéktól, az igazat megvallva, még azok is többet vártak, akik tudták, hogy kortársi adoma-gyűjteménynél egyebet nem tartalmaz a kötet. A szövegkiadás elé írt bevezetés Tompa levelezésének ide vonatkozó közlésével rávilágít arra, hogy a szegény költőnek milyen bomlott volt már az idegzete élete vége felé. Mind a bevezetés, mind a szövegközlés névtelenül jelent meg, ami nemcsak szokatlan dolog, hanem össze sem egyeztethető a tudományos felfogással. Ki vállalja a felelősséget a bevezetésben közölt részletek igazságáért s magának a hagyatékknak szövegbeli hűségéért?)

8. sz. — Kéky Lajos: *Magyar költői versenyek.* Irodalmunkban többször előfordult, hogy egy-egy szűkebb írói kör kölcsönös egyetértéssel közös tételt dolgozott föl. Az első ilyen költői versenyt a Muzáron szerkesztője, Szemere Pál rendezte 1828-ban. A tétel az volt, hogy a versenyzők dolgozzák föl tetszés szerinti műfajban és modorban Pfeffel német írónak egy kis történetét. A versenyben részt vettek: Szemere Pálné, Vörösmarty Mihály, Kiss Károly, Paziázi Mihály, Mailáth János, Kisfaludy Károly, Kovacsóczy Mihály és Kazinózy Ferenc. Ismertebb a másik költői verseny: az erdei lak megéneklése. Petőfi, Tompa és Kerényi vettek részt benne. (1845). A további versenyzők: Gyulai Pál, Szász Károly, Zalár József, Pájer Antal, Almási Balogh Tihamér, Berezik Árpád, Toldy István és Urváry Lajos; s utóbb még számos mérkőző a szépirodalmi folyóiratok hasábjain. — Voinovich Géza: *Lévay József.* Meleghangú megemlékezés az elhunyt költőről, akinek három költeményét hozza is a B. Sz. Ezek közül kettőt még 1915-ben küldött a szerkesztőhöz a költő azzal a kéréssel, hogy csak halála után jelenjenek meg; a harmadikat 1918 júniusában, néhány héttel halála előtt, adta postára.

10. sz. — Zempléni Árpád: *Vasfő és Ime.* A terjedelmes elbeszélő költemény a M. T. Akadémia legutóbbi Nádasdy-pályázatán 100 arany jutalmat nyert. Meséje egy vogul mondán alapszik, mely Hunfalvy Pál egyik könyvének és Munkácsi Bernát vogul népköltési gyűjteményének szövegei között olvasható.

Eszterd. 1918. évf. 9—10. sz. — Hatvany Lajos: *Kossuth Lajos Nap-sugárhoz.* Bevezető tanulmány kíséretében közli a 82 esztendő turini

remetének egy 17 éves leányhoz írt kiadatlan leveleit. A levelek értékes adalékokat nyújtanak K. L. kiváltságos írásművészetének ismeretéhez.

Ethnographia. 1917. évf. 4–6. sz. Versényi György: *Tompa népies költészetéről.* Vizsgálja Tompa költészetének néprajzi vonatkozásait. — Sebestyén Gyula: *Arany János és a hagyomány.* Arany a maga történeti tárgyú költészetében a történeti alap és történeti fölfogás mellé odaállította a mondai alapot és mondai fölfogást is. — Solymossy Sándor: *Mesehős nő, aki «gyöngyöt sír és rózsát nevet.»* A címben jelzett mese-elemeknek a mesék különböző típusaiban való végigkutatása. — Harsányi István és Gulyás József: *A kuruc dalok forrásai. VIII.* Kimutatják, hogy a Magyar Gályarabok Énekét mai szerző írta, még pedig Jeszenszky Károly evangélikus lelkész. Ez a költemény is úgy szerepel irodalmunkban, mint a kuruckor alkotása. — Gulyás Pál: *Népköltésünk ülegennyelvű fordításai.* Sokirányú tájékoztatást nyújtó könyvészeti egybeállítás. — Borbély Károly: *Téves állítások.* Arany Jánosnak a Hegedű c. költeményével kapcsolatos hozzászólások helyreigazítása.

Huszadik Század. 1918. évf. októberi szám. — Balázs Béla: *Ady Endre és a háború.* Egy lelkes Ady-imádó vallomása. A cikkírónak furcsa fogalmai vannak a kritikáról. Szerinte nem jogosult, hogy a legutóbbi Ady-kötet verseit úgy nézzük, hogy jók-e vagy szépek-e? Ez gyanakvó újramérés volna, sőt illetlenség, mint ahogy nem volna illő a martírok tanuságának stílusát kritizálni. «Végérvényesen tudjuk: Ady Endre a világ klasszikusai közé tartozó legnagyobb lírikus nemcsak az élőknak, hanem a halottaknak is élén.»

Irodalomtörténeti Közlemények. 1918. évf. 3. sz. — Király György: *Világbirodalom Sándor mondája régi irodalmunkban. II.* A külföldi mondának a XVI. és XVII. századi magyar irodalomban való szerepéről. Nevezetes maradvány a Heltai Gáspár-féle prózai Sándor-regény. Ez több mint száz évvel Haller Jánosé előtt készült, melyet eddig a maga nemében egyedüli fordításnak tekintettek. Még az az előnye is megvan, hogy teljes, míg Halleré elől csorba s ép egy ívvel rövidíti meg az eredetit. A fordítás elég hűnek mondható és általában olyan, mely méltóan gyarapítja XVI. századi szépprózai elbeszéléseink ugyanis csekély számát. — Komlós Aladár: *Dömötör János. I.* Az 1843–1877-ig élt tehetséges költő és író pályafutásának részletes rajza. Több eddigi téves adat helyreigazítása. — Ember Nándor: *A magyar oktató mese története 1786-tól 1807-ig.* Ismerteti Kónyi János, Látzai József, Kovács Ferenc, Pétzeli József, Andrád Sámuel, Ráday Gedeon, Szűts István, Nagy Ferenc, Kazinczy Ferenc, Aszalai Szabó János és Kármán József részint önállóan, részint folyóiratokban megjelent, vagy kéziratban maradt meséit. A tárgyalt mesék forrásai: Phaedrus, La Fontaine, Gellert, Lessing. — Pap Ferenc: *Báró Kemény Zsigmondnak,*

Danielik János püspökhöz írt leveleit közli. — Császár Elemér folytatja *Kovács Ferenc irodalmi hagyatéka* ismertetését és nevezetesebb darbjainak közlését. — Harsányi István: *XVII. és XVIII. századi verses találós mesék a sárospataki könyvtárból*. Adatközlés. — Tolnai Vilmos: *Költőink elfelejtett versei* címen Aranynak hét, Garaynak, Vachott Sándornak és Vörösmartynak egy-egy kis emlékversét közli. — Szabó J. Dániel: *Két minorita iskolai dráma*. Az egyik vigjáték, melyet 1773-ban adtak elő a kantai templom búcsúnapján. Meséje az Arany János Bajuszában látható megtréfáló mesetípus rokona. A végén levő jegyzet szerint Kertsó Czirjék a szerzője. A másik darab a nagyratörő kis emberek szatirája. Mindkét dráma kézirata a kézdivásárhelyi kat. gimnázium könyvtárában található. — Perényi József: *Szigeti József levelei E. Kovács Gyulához*. Szövegközlés. — Flehner Margit: *Faludi Ferenc egy ismeretlen levele*. Szövegközlés.

Juventus. 1918. évf. 1. sz. — *Cum legerem Horatium*. Gyulai Pál Horatius Olvasásakor c. költeményének latin fordítása Némethy Gézától.

Ma. 1918. évf. 10. sz. — Boross László: *Ady Endre és az új magyar líra*. A futurista írók fölfogása szerint az az új hang, amit A. E. a magyar lírába hozott, egyáltalán nem multat-megtágadóan forradalmi. A. E. a magyar nemzeti lírának egyik továbbfejlesztője. Fajisága még túlságosan kidomborodik, ha mindjárt hallat is internacionalista és szocialista hangokat.

Magyar Figyelő. 1918. évf. 9. sz. — Kozma Andor: *Báró Eötvös József*. Alkalmi fölolvadás a svábhegyi Eötvös-emlékünnepen.

Magyar Kultura. 1918. évf. 13—14. sz. — Várdai Béla: *Harsányi Lajos költészete*. Körültekintő méltatása H. L. lirájának. A szerző szerint Sik Sándor mellett H. L. a mai magyar katolikus vallásos költészet legjelesebb művelője. Különös figyelmet érdemel most megjelent verses kötete: a Toronyzene. — Bangha Béla: *Keresztény színházat!* A szerző szerint a színházat még a sajtónál is jobban hatalmába kerítette a pánszemita egyeduralom, holott a színháznak, mely most az erkölcsi mérget terjeszti, óriási krisztianizáló és morális hatása lehet. Azelőtt Vörösmarty, Madách és Szigligeti, ma Beldi Izor, Feld Mátyás és társai. Százerek lelke idomul akképen, ahogyan ezek a szindarabgyárosok idomítják.

17. sz. — Várdai Béla: *Még néhány megjegyzés Harsányi Lajos költészetéről*. H. L. és Sik Sándor lirájának egymásra való hatásáról.

20. sz. — Várdai Béla: *Andor*. Molnár Ferenc új regénye egyike a legrészletesebb jegyzőkönyveknek, melyeket nálunk fölvettek azoknak a szerelméről, akiknek lelkét nem szabályozza eszményibb fölfogás. Alakjait ambicióval formálta ki az író, reflexiói nem a mindenáron való elméskedés jegyében születtek. Írói kifejezőképessége is elismerést érdemel. Feltűnő

szentimentalizmusa és a női nemmel szemben elfoglalt megvető álláspontja. Bár a regény hatása rokon a legsivárabb naturalista regények munkák nyomán járó hangulattal, a könyv «végső elemzésben nem aljas munka».

Magyar Nyelvőr. 1918. évf. 5—6. sz. — Zolnai Gyula: *Az indogermán ragozás eredetének kérdése*. Schmidt József budapesti egyetemi tanár, akadémiai tag egyike a legkiválóbb magyar tudósoknak, de munkái zsúfolva vannak idegen szókkal, szükségtelen latinosságokkal. A cikkíró óvást emel a magyar nyelv jogainak ilyen arányu háttérbe szorítása ellen. «Nemzeti érzésünknek és ezzel együtt nyelvünknek veszedelmes hanyatlását látom abban, hogy tudományos előadásunk az utóbbi időben egyre jobban elde-úkosodik, elmagyartalanodik; hogy legtalálób, legkifejezőbb eredeti műszavainkat szükségtelenül nemzetközi latin-görög kifejezésekkel eserélik föl szakíróink, nem is szólva arról, hogy a fölmerülő új tudományos fogalmak magyar elnevezésére olykor-olykor már kísérletet sem tesznek. Ez nyelvünk kicsinylését, jogának határozott sérelmét jelenti. Csak imént tett pl. Kalmár Elek is jogos panaszt egy mennyiség- és természettudományi folyóiratunknak idegen szavakkal való tobzódása miatt. Hasonló jogos panaszt emelhetünk böleseleti, irodalom- és széptudományi folyóirataink magyarsága ellen is, hogy csak néhányat említsék tudományunknak nyelvben fajulni tőrő szakágai közül... Nem hagyhatjuk tiltakozás nélkül, hogy egy nagytudományú és nagytekintélyű tudós, az indogermán összehasonlító nyelvészetnek nálunk első mestere és egyetemünkön eddig, sajnos, egyetlen képviselője, a magyar nyelv jogát teljességgel semmibe vegye s olyan felemás nyelven írjon, amelyben szinte több az idegen szó mint a magyar. Még jogosabb a tiltakozásunk az ellen, hogy ilyen nyelven a Magyar Tudományos Akadémia folyóiratában lehessen írni... Schmidt szaktársunknak önnön magyarságáról való megfélemezéséért tehát nemcsak őt, hanem a Nyelvtudomány című akadémiai folyóirat szerkesztőjét is joggal hibáztathatjuk. Meg vagyok győződve, hogy fölszólalásom jogosságát mindenki, maga az én nagyrabecsült akadémiai és egyetemi társam is el fogja ismerni s ezután írásaiban olyan tisztelettel lesz nyelvünk természetes joga iránt, aminő tisztelettel én most fölpanaszolt súlyos hibája mellett is adózom az ő tudományának». — Simonyi Zsigmond: *Rovás*. Elrettentő példákat hoz föl arra, hogy az idegen szóban való tobzódás mennyire elhatalmasodott hirlapirodalmunkban. «Feltűnt — írja az egyik hirlapíró — a Barbusse verseiben rejlő hajtó és alakító erő, de nem a withmani lüktetés ereje, hanem inkább az intelligencia továbbhangzását rezonáló szimpatikus erő. Ez a csodálatos danse-macabre már csak vergődő és eltolt figurákat lart-pour-lartoskodik valósággá s aki nekiindul történelmet keresni, majd apró tragikus akaratokat keseríthet élet princípiummá.» Helyesen jegyzi meg a Magyar Nyelvőr szerkesztője: «Hát érdemes így írni a magyar olvasónak? Hisz meg sem értheti ezt a

stilust, s ha mégis be akarja venni, megcsömörlik tőle. Csak idegenimádástól megrészegetett író adhat ilyen idegen lelkű írást a józan gondolkodáshoz szokott magyar olvasónak.» — Sztrippai Hiador: *Csakugyan új-nyelvmelék-e?* Valóban az. (L. folyóiratunk 1918. évf. 342. l.). — Kovács Márton: *Egy elfelejtett nyelvmelék.* Fölvívja a figyelmet Albert tihanyi apát 1486. évi magyar levelére.

7—8. sz. — Schmidt József: *Remorsurus petor.* Válaszol Zolnai Gyulának. Kijelenti, hogy úgy fog írni, ahogy eddig írt. «A bűnlajstromból legfőlebb annyi marad, hogy — mondjuk: felesleges módon — túlságosan sok idegen szót használok. Ezt beismerem, de nem tudok rajta segíteni, nem is akarok. Ha Zolnai vagy bárki más azt hiszi, hogy ez nyelvünk természetes jogának csorbítása, módjában van írásaimat bojkotálni, s ha egy szerkesztő vagy az Akadémia osztozik Zolnai nézetében, szuverén jogában áll munkásságomra nem reflektálni. Sohasem volt ambicióm a forumon hemzsegni s szerkesztőt, kiadót kézirattal ostromolni. Semmit sem írni — ezer örömmel! De purisztikus terrornak engedni — soha! Inkább meszet enni!» (!!!) — A cikkhez a Nyelvőr szerkesztője a következő tréfás megjegyzést fűzi: »Audiatur et altera pars! Szivesen közöljük Schmidt József replikáját, nemcsak az illusztris auktor iránti regardból, hanem azért is, mert válaszában két principális probléma merül föl: egyik a terminus technikusok kérdése, a másik az, hogy vajjon az individuális stílus mennyiben igazolhatja az idegen terminusok applikálását. — A Nyelvőr redakciója.»

Múlt és Jövő. 1918. évf. 7. sz. — Heller Bernát: *Zrinyi Miklós, a költő.* A Zrinyiászban előforduló bibliai kölcsönzésekről. A cikkíró szerint a Zrinyiásznak az a néhány sora, mikor a Mindenható «látá az magyaroknak állhatatlanságát, megvetvén az Istent, hogy imádna bálványt» nem a protestánsokra vonatkozik, hanem gépies bibliai kölcsönzés. A bibliai elbeszélés párhuzama mondatja a költővel, hogy a magyarok bálványimádók.

8. sz. — Heller Bernát: *Zrinyi és Kohelet.* Vizsgálja a bibliai Prédikátor Könyvének Zrinyi prózai munkáira tett hatását. Zrinyi gondolkodását áthatotta a szentírás s különösen Koheletnek a Prédikátor Könyvében található oktatásai vonzották. Jelmondata, a szerencséről vallott fölfogása, a vanitatum vanitas hírdetése a Prédikátor Könyvében gyökerezik.

11. sz. — Kecskeméti Ármin: *Szobrot Makai Emilnek.* A makóiak szobrot akarnak emelni a korán elhunyt költőnek, aki költészetében a zsidósággé volt, zsidóságban a magyarságé. «A megértés hangulata lebegi körül ezt a szobormozgalmat. Makó városának legjobbjai buzgólkodnak érte vallási különbség nélkül. Bizonyára föllelkesül rajta az egész magyar zsidóság s hálás büszkeséggel a makói szoborbizottsághoz küldendő adományaival sikerre segíti a nagyszerű ügyet, hogy hamarosan elkészül a Makai Emil szobra, felekezetünknek dicsőségére.»

Nyugat. 1918. évf. 11. sz. — Hajdu Henrik: *Patthy Károly Pev Gynt-fordítása.* Kiválóan sikerült fordítás a norvég szöveg nyomán. A drámát eddig németből fordították, még pedig komikus félreértésekkel s nem valami költői módon. — Gábor Ignác: *Zrinyi verselése és a magyar ritmus.* A magyar alexandrinus mai formájának kialakulásáról. A fejlődést ismert elmélete alapján magyarázza a szerző, szemben Négyesy Lászlóval, akinek ritmikai tanításait nem fogadja el.

14. sz. — Patthy Károly: *Péterfy Jenő emlékezete.* Ujból való közlése annak a megleghangú megemlékezésnek, mely annak idején a budapesti VIII. ker. községi főreáliskola 1900. évi értesítőjében jelent meg. — Babits Mihály: *Lévay.* Az elhunyt költőnek halálával tartozik minden magyar ember már csak azért is, mert érzelmi nevelésünkben olyan versekkel vett részt, mint a Mikes és a Szüretünk.

18—20. sz. — Dóczy Jenő: *Irodalmunk és a nemzeti szempontú kritika.* A magyar kritikusok esztétikai és politikai irányáról Kazinczy Ferentől Beöthy Zsoltig. Első részében meglehetősen magtalan elme-futtatás unalmas közhelyekkel. Ami jó benne, az nem új, ami új benne, abból lépten-nyomon kéri a történeti iskolázatlanság. Második részében már van néhány helyes megjegyzése.

19. sz. — Gellért Oszkár: *Molnár Ferenc új regénye.* Vezérezik. Egekig magasztatja az Andort. Egyetlen dallam az egész regény, a szerző lélekrajzolóképessége még sohasem volt ilyen megérett, páratlan szókincs, csodás stílművészet, látomásszerű megfigyelések, stb. — Tóth Árpád: *Havas Gyula.* A Nyugat egyik korán elhunyt munkatársának írói jellemzése. Az olyan túlzásokat, hogy «Havas Gyula halálával valóban csaknem pótolhatatlan ür maradt az új magyar kritikában» mentse a baráti szeretet melege és az ifjú évek tapasztalatlansága.

Uránia. 1918. évf. 9. sz. — Alexander Bernát: *Báró Eötvös Loránd.* Alkalmi méltatás E. L. hetvenedik születésnapja alkalmából. — Mikola Sándor: *Báró Eötvös Loránd élete és tudományos működése.* A kiváló tudós munkásságának összefoglaló ismertetése. — Elek Oszkár: *Irek és magyarok.* Azoknak a vonatkozásoknak felsorolása, melyekben írónk az angoloknak az ireket leigázó zsarnoki erőszakoskodásaira mutattak rá. (Széchenyi István, Bölöni Farkas Sándor, Pulszky Ferenc, Szemere Bertalan, Eötvös József, Császár Ferenc, Beöthy Zsigmond, Tóth Lőrinc, Kozma Andor.)

10. sz. — Szász Károly: *Molnár Ferenc új regénye.* Az Andor nem szerencsés órában fogant. Az olvasót állandóan kellemetlen érzések kísérik s a hatás, melyet a regény tesz, fölbosszantó és lehangoló. Egy ilyen nagyobb irodalmi munka elolvasása után az olvasónak gazdagabbnak kellene magát éreznie — de itt? A szerelemnek csakis állati elemét látjuk fölbugyogni és piszkosan tajtékszani, s az, amit az író ad, se nem igaz, se nem szép. Nincs igaza a szerzőnek, ha azt hiszi,

hogy ő a való életet rajzolja. Az életben van szenny, de az élet nem csupa szenny s aki egy hosszú regény egyetlen alakjában és egyetlen helyzetében sem tesz engedményt a tisztességnek, az meghamisítja az élet képét. Igazi lélekelemzés sincs a regényben. A szerző csupa meztelenül reális vonatkozásokból rak össze művészietlenül undorító valóságképeket. Azt azonban el kell ismerni, hogy a részletrajzokban kitűnő megfigyelések vannak s az elbeszélés stílusa rendkívül könnyed és természetesen ömlő.

Hetilapok.

A Hét. 1918. évf. 42. sz. — Oblomov: *Sötétség*. Nagybetűs «kritika» Földi Mihály regényéről az irodalom-rovat vezetőhelyén. Csak azért érdemes megemlíteni, hogy rámutassunk arra, milyen modorban szokás ma bírálatokat beadni a türelmes olvasóközönségnek. A szóban forgó regény, a bíráló szerint, csodás alkotás. Hibák nincsenek benne, ellenben szépségei páratlanok. Csak egy Zola vagy egy Goethe tesz ilyen hatást. «Nem tudom — írja többek között a derék Oblomov — tudok-e a könyvről hozzá méltóan írni, nem tudom, meg fogom-e adni neki azt, amit megérdemel? Mindenesetre e könyv páratlanul áll a magyar irodalomban . . . Az intenzív gondolati légkör, amely az egészét körülveszi, a legnagyobb emberi problémák, amelyekből gyökerei táplálkoznak, a koncentráltság, a nagyvonalúság, azt a mély benyomást váltják ki bennünk, hogy a nagy kultúrnépek egyik nagy regényét olvassuk. És itt meg kell mondanom, hogy soha Flaubert, soha Stendhal egyetlen regénye sem hatott úgy rám, mint ez a könyv . . . Az érzés, melyet e könyv olvasásánál éreztem, az ámulat volt. Elámultam a mélységén és a gazdagságán . . . A magyar elbeszélő-irodalomnak vannak érdemes kísérletezői és úttörői, van bűbájos szavú mesemondója és van sok kitűnő elbeszélője, de az új magyar regényt Földi Mihály írja».

Erdélyi Szemle. 1918. évf. 24. sz. — Reményik Sándor: *Babits Mihály*. A mai B. M. egészen más valaki, mint aki annak idején a közönségnek bemutatkozott. A kezdő forradalmár bizarr túlzásai leköszörülöttek. A költővel lépést tartott a műfordító, az esztétikus, a nyelvbűvár és a folyton tanuló, gondolkodó, önmagát szigorúan bíráló ember. Míg a magyar írók többsége boldog önteltséggel írogat s amellet, hogy nem műveli magát, lenézi a múltat és fitymálva tekint mindenre, ami nem a vad zsenik berkeiből kerül ki, B. M. lelke gyökeréig tudatos művész, akit erős tehetsége mellett izlés és választékosság vezet. A forradalommal indult, de fölibe nőtt a forradalomnak. Visszahajlott a magyar klasszicizmusához s nem esküdött föl filiszteri egyoldalúsággal a nyugatos stílus zászlajára.

Élet. 1918. évf. 25. és 28. sz. — Brisits Frigyes: *Arcképsorozat*. Bán

Aladár, Anka János, Sik Sándor, Harsányi Lajos és Erdős René vallásos lírájának méltatása túlzó magasztalásokkal. (Hogy például Erdős René egyik legmélyebb, legigazabb lírikusunk; hogy költészetében az ószövetség idealizált misztikája újul föl, beborítva a képzelet színeinek keletiesen szép ragyogásával; hogy a magyar katolikus lírában még sohasem lobbogott s hevült végig az érzelmeknek az az intenzív ereje, mint amely az Aranyvederben égett: ki hiszi ezt?)

35—37. sz. — Andor József: *Irodalom és pornográfia*. Nehéz megállapítani azt a határt, mi szabad az írónak és mi nem. Az írás a legszabadabb művészet, az író sajátja maga az élet. Aki bilincsbe veri az író, megbénítja a kezét s rákényszeríti a hazugságra. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy szemet hunyjunk az erotikum térfoglalásával szemben. Vannak érzéki részletek Kemény Zsigmond regényeiben is, de nem azért, hogy az olvasót izgassák vagy fantáziáját megmérgezzék. Jókai Mór is szerette az érzéki helyzetek kiszínezését, de erotikus hőseit tragikusan bűnhődhetette. Mikszáth Kálmán munkáiban sem öncél az erotikum. Herczeg Ferencz és Gárdonyi Géza a magyar irodalom nemesebb hagyományait képviselik szemben azzal az iránnyal, melyet az 1890-es évektől kezdve főleg a Hét írói köre iparkodott meghonosítani. Bródy Sándor, Kóbor Tamás, Ignó, Heltai Jenő és mások fölszabadították a nemi életet a magyar ízlés, keresztény erkölcsök és történeti hagyományok tartózkodó álláspontja alól. Velük romlani kezdett a magyar irodalom etikája. Kétségtelen, hogy a Hét újságot hozott, de egyben veszedelmes úttörője lett az idegen ízlésnek a pornográfia felé hajló erotikumnak.

38. sz. — Margitay Ernő: *Tisztogatás*. A cikkíró felhívja a közönség figyelmét a napilapok irodalmi és művészeti rovataira, amelyek olyanok, mint az apróhirdetések: megfizetik őket. Nem szabad elhinni, hogy egy könyv, szindarab vagy művészeti kiállítás jó, amíg név nélkül dicséri őket az illető sajtóorgánium. «Az előre lenyomatott dicsőimnuszokat ugyanis már készen kapják a szerkesztőségek, s a kiadóhivatal utasítására kommentár nélkül adják le. Hogy ez a publikum becsapása? Igen, az. De viszont óriási jövedelemhez juttatja a lapállalatokat, amelyek nem a kultúra javát, a közönség nevelését és hűséges szolgálatát nézik, hanem tőkájük mennél magasabb kamatozására éhesek.»

39. sz. — Várdai Béla: *Tarczai György*. Írói arekép Divald Kornélról, aki Tarczai György néven már közel negyedszázadon keresztül hívatott lélekkel műveli a történeti regényt és novellát. Eszményi fölfogás, keresztény szellem, művészettörténeti környezetrajz, mesebőség: ezek jellemzik T. Gy. elbeszélő munkáit. Hősei olykor nincsenek lélektanilag elmélyítve, stílusa inkább artisztikus, mint könnyed. Legjobban szereti Nagy Lajos, Zsigmond, Mátyás és II. Lajos korát, legszívesebben időz Eperjes, Bártfa, Kassa és Buda tájain. Leginkább szívéhez nőtt alakok a régi idők művészei. Kettőről egész regényt írt: az olasz Masolinóról és a magyarnémet Veit Stossról.

41. sz. — Az egész szám Prohászka Ottokárral foglalkozik, a székes-fehérvári püspök születésének hatvanadik évfordulója alkalmából. Andor József, Sik Sándor, Majláth Gusztáv, Némethy Ernő. Vass József, Izsóf Alajos, Nagy Lajos, Brisits Frigyes, Anka János és mások cikkei megvilágítják az ünnepeelt főpap és egyházi író pályájának számos mozzanatát. Az alkalmi cikkek mellett számos kép.

42. sz. — Vass József, Anka János, Váradi Antal, Margitay Ernő és Mihályfi Ákos cikkei Andor József halála alkalmából. — Boros Ferenc: *Andor József*. Az élhúyt író t agyonhallgatták. A lapok tele voltak kirkoltott kommuniké-nagyságok neveivel, de az ő munkáit iparkodtak észre nem venni. Nem bocsáthatták meg katolikusságát. Andor József kimon-dottan katolikus szellemű hetilapot szerkesztett s az új tehetségeknek egész sorát fedezte föl. De mikor a névtelen írókból neves írók lettek, egykori neveltjei elhagyták őt, mert máshol sokkal többet kerestek írói munkásságukkal. — Tarczai György: *Emlékezés Cypriánra*. Andor József a tanári pályán működött s jóformán csak azon óráit szentelhette az írás-nak, melyeket a legtöbb ember pihenésre és szórakozásra szán. Munkás-sága így is maradandó értéket teremtett. Mint a Budapesti Hírlap és a Magyar Szemle munkatársa az 1890-es években méltán keltett föltűnést stílusával s a meseszövebsen és jellemzésben megnyilvánuló nemes művé-szetével. Az emberiség szívében szunnyadó jó érzések fölkeltésére tört minden sora. Figyelmét nem kerülte el a gonoszság sem, de az árnyék mellett, melyet napfényes történeteibe szótt, annál ragyogóbban érvényesült a fény, mellyel körülvette ideálokért hevülő alakjait. Novelláiban és regényeiben százával kelnek életre a művelt magyar középosztálynak ma már kiveszöfélben levő leányalakjai és asszonytípusai. A francia demimonde-irodalom térhódításával szemben az ő elbeszélő munkái a keresztény magyarság eszmekörének és érzelmi világának képviselői.

43. sz. — Prohászka Ottokár: *Andor Józsefnek, a katolikus irodalom harcosának!* A. J. az eszményiséget szolgálta a magyar irodalomban. Pusztítani akarta a szennyet és tisztább légkörbe akarta vezetni a lel-keket. Nagy honoráriumokat nem kapott, csak kenyeret, azt is éjt-napot egybetéve fáradságos munkában kereste meg. Morzsákból élt, mert ideálokért élt. — *Andor József siremlékére*. Az Élet szerkesztősége hétről-hétre nyug-tázza a beküldött adományokat.

Figáró. 1918. évf. 1. sz. — Az új színházi hetilap első számában Sz. egynémely igazságot ír gróf Bánffy Miklósról, Kosztolányi Dezső Drégely Gábort helyezi Prém József megüresedett trónjába, Karinthy Frigyes ötletesen gúnyolja Lukács György nagyképű stílusát, Lendvai István Mariay Ödönt mutatja be a közönségnek. A sok szinpadí intimitás bizo-nyára vonzani fogja a primadonna-lázban égő fővárosi közönséget.

3. sz. — Kaczér Illés: *Heinrich Gusztávnál*. Beszélgetés a M. T. Akadémia főtítkárával. Jellemző dolog, hogy a hadigazdagok közül egy-

nek sem jutott eszébe az Akadémia, egyik sem tett alapítvány.» — Kosztolányi Dezső: *Jászai Mari*. A cikkíró látogatást tett a művésznőnél, aki több kedves apróságot mondott ol Arany Jánosról. Megemlítette Raviczky Gyulát is. «Ma a sirját egy pesti zsidó asszony ápolja. Borostyánt és futórozsákat ültetett rá. Más nem törődik vele.»

Sárospataki Református Lapok. 1918. évf. 28—31. sz. — Szikszai Fabricius Balázs: *Emlékeszéd Perényi Gáborné szül. Ország Ilona felett*. Latinból magyarra fordította Szinyei Gerzon. — *A kuruc balladák hitelessége*. Utalás arra, hogy Márki Sándor védelmébe vette Thaly Kálmánt azzal a föltevessel szemben, hogy Thaly a saját versei között tized a kuruckori versek között adott ki. (Márki Sándor cikke a Budapesti Szemle 1918. évf. 6. sz.-ban.)

32—33. sz. — Harsányi István: *Perényi Péter eddig ismeretlen munkája*. Schwarz Károlynak a Zeitschrift Für Bildende Künste lapjain megjelent cikkéből megtudjuk, hogy Hirschwogel Ágost Perényi Péter megbízásából hozzáfogott a képes biblia illusztrációinak elkészítéséhez. Perényi halála után 1548-ban H. a művet tovább folytatta s 1550-ben Bécsben kiadta.

Színház És Divat. 1918. évf. 41. sz. — Faragó Jenő: *Apró följegyzések egy nagy premiérről*. Avagy mutató abból, hogy kitünő szini kritikusaink milyen szini kritikákat tálalnak a műértő fővárosi publikum-elé. Szomoró Dezsőről van szó és a Matuskáról. «Szomoró Dezső frakkban!... Isteneknek vagy istennőknek való látvány. Ilyen lehetett az Élet Királya teljes virágában, ilyen lehet... nem, ilyen nem lehet senki más, mint Szomoró Dezső... Nincs Magyarországon még egy ilyen frakk s nincs Magyarországon még egy ilyen férfi, aki a frakkot így tudná viselni. A legelegánsabb diplomata is eltörpül mellette, divatfiak csak karrikaturák az ő árnyékában. A fehér nyakkendője is milyen finom, milyen habos. Az inge, a lakcipője, finomszövésű selyemharisnyája... és a darabja, nagyszerű dráma, olyan, mint ő maga. Finom, tiszta, tetszetős, ötletes, szép, jó, kedves, grandiózus... egy kiforrott író kiforrott munkája... egy nagyvilági ember nagyszerű alkotása... nincs rajta egy gyűrődés, nincs egy kellemetlen folt... harmonikus és nagyon, nagyon tehetséges.»

Új Idők. 1918. évf. 33. sz. — Tábori Kornél: *Petőfi Istvánné*. Petőfi István özvegye, Gaylhofer Antónia 1918 augusztus 2-án halt meg Abonyban. Férjét nagyon szerette, de csak rövid ideig élt vele együtt, mert P. I. nem tudott kiszabadulni egy régebbi viszonyának hálójából. A családi levelezés egy része a cikkíró birtokában van.

37. sz. — Herczeg Ferencz: *Beöthy Zolt*. «Tündöklő elmével, meleg szívvel, csodálatos következetességgel, mint esztétikus és tanár olyan munkát végzett, amely döntő befolyással lesz még eljövendő intellektuális

nemzedékek fejlődésére is. Világító torony volt, amelynek fölényes, tiszta és erős fénye irányt mutatott a sötét vizek fölött. Viharok kerekedtek és újból elültek, hullámok tornyosultak és megint lecsillapodtak, a Beöthy Zsolt szellemének tüze pedig változatlan fénytel tovább ragyogott.»

Új Nemzedék. 1918. évf. 21—28. sz. — Roboz Imre: *Állami pénzt az íróknak.* Azok az írók, akik tollukból akarnak megélni, kénytelenek lefokozni magukat az alacsony ízlésű könyvvásárló-közönség kénye-kedvéhez. Az államnak kötelessége volna, hogy segítségére siessen a komolyabb becsvágú íróknak, mert a kiadók ezt nem fogják megtenni. A mindenkori kormányok eddig közömbösen mentek el az irodalom mellett. A színházak deficitjének pótlására, színészkiskolákra, színházi hölgyekre, kegydíjakra az utóbbi időkben már három milliót is elköltöttek évenként, de a tudományos vagy irodalmi pályán segítségre szoruló egyének költségvetési díjazását évi huszonöt ezer koronában állapították meg! Pedig ahol a színjátszásra három milliót áldozhat az állam évenként, ott egy millió megilletné az irodalmat. A cikkíró kérdést intézett ebben az ügyben több neves íróhoz és politikushoz s közli véleményeiket, melyek részint megértők és lelkes hangúak (Radnai Rezső kultuszminiszteri tanácsos, Szász Károly, Pekár Gyula, Kozma Andor, Kóbor Tamás, Lengyel Menyhért, Biró Lajos, Andor József), részint pesszimisták (Lendvai István, Török Gyula), részint óvatosak és aggályoskodók (Rákosi Jenő, Berzeviczy Albert, Farkas Pál, Hevesi Sándor).

23. sz. — s. f.: *Ujságírók dolga.* Az ujságírók szót emeltek a sajtószabadság mellett, szemben az államhatalom cenzurájával. De van-e voltaképpen őszinteség a sajtóban, kérde a cikkíró. Hiszen az ujságíró azt írja, amit a kenyéradója parancsol, nem pedig azt, amit gondol, érez és lát. A lap ma már milliós üzleti vállalkozás, hatalmas kapitalisták szócsové. «Nem azért fizet a kiadóm, hogy a magam meggyőződését írjam meg a Velöcsont-központról, hanem azért fizet, hogy a Velöcsont-központ dolgában is azt írjam, ami az ő teljesen jogos magánérdeke.» Nincs a földön cenzura, mely vetekedhetnék az üzleti érdek cenzurájával. Hiába minden küzdelem a vélemény szabadságáért. «Nem tehetjük mást, ujságíró-társaim, mint várunk arra az időre, amíg maga a nagyközönség fog ordítani egy jobberkölesű sajtószabadság után.»

26. sz. — Biró Lajos: *A magyarság és a magyar irodalom.* Az Új Nemzedék egyik cikkírója azt állította Biró Lajos, Bródy Sándor és Molnár Ferenc színdarabjainak német fordításairól, hogy azok ártottak a magyarság hírnevének s a színházlátogató külföldiek rosszul vélekednek a magyar társadalomról. Biró Lajos cáfolja az ilyen állításokat. Az irodalom ösidők óta egyúttal társadalomkritika is s nincs gyatrább és meddőbb fajtája az irodalomnak, mint az, amely csak dicsőíteni akar és hizelegni tud. Nemzete iránt az a magyar író teljesíti kötelességét, aki bírálatot mond és igazságos tükröképével a javítást célozza. Egy nemzetet

különben sem lehet megítélni egyetlen írónak munkáiból. Van-e nagyobb ostobaság, mintha német kritikusok most Shaw könyveiből akarják bizonyítani, hogy az angol milyen alávaló nemzet? Mikor Herczeg Ferenc Kék Rókáját Frankfurtban előadták, az egyik német kritikus felsőségesen nyilatkozott a romlott budapesti erkölcsökről, pedig azt már mégsem lehet mondani, hogy Herczeg Ferenc nem ismeri azokat a kötelességeket, melyekkel nemzetének tartozik. Bizonyos, hogy a külföldön játszott magyar darabok nem jelentenek valami ragyogó klasszicitást, de érdemük hogy megtalálták a külföldre vezető utat. Aki emlékszik rá, hogy a berlini sajtó tizenkét évvel azelőtt milyen megdöbbenő dühvel fogadta az első magyar darab jelentkezését, az tudja, hogy a könnyű fajsúlyú magyar darabok valóságos csodát műveltek azzal, hogy kikényszerítették a magyar irodalomnak úgyszólván hivatalos nemzetközi akkreditáltatását és kiverekedték a külföldnek most már természetes belenyugvását abba, hogy a magyar kulturának is van mondanivalója Európa szellemi élete számára. Az export-írók tehát éppenséggel nem szolgáltak rá arra, hogy bizonyos egyének ki akarják zárni őket a magyar nemzeti irodalom közösségéből. — Milotay István: *Válasz Biró Lajosnak*. Senki sem arrogálhat magának jogcímet és hatalmat arra, hogy Biró Lajost kirekessze a nemzeti irodalom közösségéből. A jogos kritika még nem kiátkozás. De azt csak nem hiszi Biró Lajos, hogy Földes Imre Grün Lilije, Bródy Sándor Lyon Leája vagy Gábor Andor Prince azok a darabok, melyeken keresztül a magyar kultúra Európa piacára viheti a maga mondanivalóit. Hát szerez ezekből a darabokból a német közvélemény olyan benyomást, mint amilyeneket szerezhet minden idegen akár Zola, akár Anatole France, akár Shaw munkáiból? Hol van a magyar színműíróknak erkölcsi fölháborodása a nemzeti hibákkal és társadalmi nyomorúsággal szemben? Ezekből a darabokból azt látja a német közönség, hogy ezek a magyar írók maguk is vígan kuruttyolnak abban az erkölcsi rothadásban, amelyről léha képeket rajzolnak.

28. sz. — Milotay István: *Antiszemitizmus*. A zsidóság a maga exkluzív osztályuralmával nemcsak a gazdasági téren uralkodik, hanem az intellektuális pályákon és az irodalomban is. A hírlapoknál, könyvkiadóknál csak az boldogul, aki fölládozza lelkét. A magyar értelmiség lecsúszott, iszonyú létgondok közt vergődik, megalázottan háttérbe került. Ezzel szemben Tisza István és Wekerle Sándor a liberalizmus nevében tiltakoznak a zsidókérdés bolygatása ellen. Mindenkit szabad bírálni, csak azt az osztályt nem, amelyik jelenleg legerősebb az országban s amelyik a legkíméletlenebbül kritizál mindent, ha nem az ő érdekeit mozdítja elő vagy ha nem az ő embereiről van szó. Ha liberalizmusról beszélünk, azt az elnyomott magyar irodalom kérheti és igényelheti a zsidóságtól s nem megfordítva. — Sz. L.: *Mikor Móricz Zsigmond téved*. Az egyik újságíró nagy tárcacikket írt a Fáklyáról a Pesti Naplóba. Magasztalta M. Zs. igazságos életábrázolását a kálvinista magyarsággal szemben, egyúttal

azonban tiltakozott az ellen, hogy M. Zs. ellenszenves alakban szerepeltesse a zsidó korcsmárost. — Lám Frigyes: *Irodalmunk és a külföld*. Állami támogatással németnyelvű szépirodalmi folyóiratot kellene kiadni a külföld számára, amely jó magyar munkákat közölne gondos fordításokban. Ma csak azokat az írókat fordítják németre, akiknek üzleti és egyéb összeköttetések vannak. Gazdag főuraink elmerén nem esnék mocsok, ha ilyen irodalmi vállalatok támogatásával és egyéb kulturcselekedetekkel bebizonyítanák, hogy nem olyan léha szoknyavadászok és kártyaboncolók, mint aminőknek őket a radikális szépirodalom föltünteti. Tanulhatnának az új báróktól, akik a Nyugatot és a Pesti Naplót fejedelmi bőkezűséggel támogatják.

29. sz. — Milytay István: *Állami pénzt az íróknak*. Az állam éppen úgy vegye ki a részét az irodalom iránti kötelességéből, mint ahogy kiveszi a szociális, közegészségügyi és művészeti téren. A hivatalos pénzügyi áldozatkészség szerfölött aránytalan a kulturális élet különböző tényezői iránt. A parlament meg éppen közömbös. Pedig a kormánynak és a törvényhozásnak jóindulattal kellene foglalkoznia ezzel a fontos nemzeti ügyvel. Az állami támogatásra érdemes írók kiválogatásának munkáját a kultuszminisztérium illetékes ügyosztálya végezhetné el egy véleményező testület közreműködése mellett, amely írókból alakulna. — Gesztesi Gyula: *Váczy János halálára*. Meleghangú megemlékezés: arckép egy magyar aszkétáról.

30. sz. — Roboz Imre: *Soronkint fizetett színházi kritikák*. A papirinséges újságok hasábjain állandóan bő áradással hömpölyögnek a színházi és kabarés magasztalások frázisai. A »kritikusok« kéjes elragadtatással üdvözölnek minden új bemutató előadást. Minden programszám: elsőrangú, nagyszerű, fölülmulthatatlan. Mi az oka ennek a nekivadult tömjénezésnek, melyet a műveletlen és bámész fővárosi közönség készpénz gyanánt fogad? A »művészeti« rovatok azért magasztalnak égre-földre minden haszontalanságot és azért dicsőítenek jelentéktelen színészeket, mert ez fényes üzlet a számukra. Van olyan képes színházi hotilap, mely negyvenezer példányban jelenik meg hetenkint, tele hódolatteljes áradásokkal és hazug intimitásokkal. Ezek a lapvállalatok bőséges évi díjazást élveznek a »művészeti« vállalatoktól, azonkívül a színésznők is súlyos ezreket fizetnek nekik a reklámért. Márkus Emiliáról természetesen szó sem esik, annál nagyobb művész nő N. N. és X. Y. a Belvárosi Színház, Faszor-kabaré stb. hírneves csillaga. Azelőtt mégis csak találkozott egy fejlettebb ízlésű réteg a fővárosban, ez hangadó volt s megbukathatott rossz darabokat és rossz színészeket. A háború azonban elsöpörte ezt az intelligensebb társaságot. A háborús években fölülkerekedett csöcseléket a színházi lapok vezetik és tájékoztatják s az új közönség vakon hisz minden megfizetett nyemtatott betűnek.

32. sz. — Roboz Imre: *Juhász Gyula*. Az üzleti élet kíméletlen harcában háttérbe szorított lírikus életrajza. A cikkíró számos jellemző adatot

sorol fel az egészségtelen ujságirodalmi állapotokról, a szerkesztőségi klikkuralomról, a kiadói könyörtelenségről. — Csongor: *Molnár Ferenc monstre-regénye*. A cikkíró az Andor megjelenése alkalmából rámutat arra, hogy Molnár Ferenc jelentősége a magyar irodalomban igen csekély és igen átmeneti. A népszerű regényíró legjobb pillanataiban is csak egy szatirikus vénájú zsurnaliszta, föleresztve bizonyos áltolsztojánus és áltolsztojevszkiji sziruppal.

34. sz. — Hungarus: *Ady Endre: Halottak Élén*. A E. lelke és erkölcsisége merőben idegen azokétól, akik nevét lobogóul használják. A hivatalos magyarság Ady Endrének sem költészetét, sem magyarságát nem értette meg, úgy hogy a költő tehetséges társaival együtt kénytelen volt a Nyugat, Világ, Népszava és Huszadik Század berkeibe menekülni. Itt legalább senki sem pusztult el éhhalállal azok közül, akik az irodalom szabadságát szomjazták. A történeti tradíciók megmerevedett védői nem vettek róluk tudomást, utóbb pedig gúnyolták és üldözték az új irodalom megteremtőit. Nagyon természetes, hogy azoknak, akik nem akartak elkallódni, nemcsak hiúságból, hanem emberi és írói életösszönből is át kellett menniök a radikális oldalra. Itt legalább támogatták és olvasták őket, szemben azzal a konzervatív magyar értelmiséggel, mely a modernséget csak a Herczeg Ferencben és a kabarék pornográf termékeiben tudja bevenni. — Roboz Imre: *Egy fantasztikus művésztársaság*. A Ma köré csoportosuló magyar futuristákról. A mai korban, mikor az írók csak a pénzért és népszerűségért dolgoznak, meg kell becsülni az ideálistákat. A legsúlyosabb írói tévedés is rokonszenvesebb az írói megalkuvásnál. Kassák Lajos talán botorul pocskolja idejét és talentumát, de lenézést nem érdemel. Kár, hogy kedvét leli olyan haszontalanságok terjesztésében, aminőket a Ma ad közre a közönség derültségére. A Ma versei és novellái teljesen élvezhetetlen szópuffogatások. Mindazonáltal ez a zavarosan handabandázó folyóirat ma már 1500 példányban jelenik meg. — U. az: *A legfelsőbb bíróság a kritika ellen*. A pesti lapok irodalmi és színházi rovatából teljesen kiveszett a komoly és megbízható kritikai hang. A csillagos egékig fölmagasztalnak mindenkit, ha meg van a kellő összeköttetése, vagy ha üzleti érdekről van szó. Most véletlenül akad egy ujságíró, aki jogos fölháborodásában megró egy elkényeztetett színészt s erre a Kuria elítéli, mert nézete szerint a bíráló erkölcsi kárt okozott a színésznek. Előzőleg a törvényszék és a királyi tábla büntelennek találta ugyan az ujságírót s úgy vélekedett, hogy aki kiáll a nyilvánosság elé, az tartozik elviselni a kritikát, de a Kuria ítélete más volt: a kritikus 100 koronát fizetett támadásáért. «Ez az ítélet akaratlanul is csak azoknak az érdekeit szolgálja, akik a pénzükkel, befolyásukkal már eddig is hirdetési szennyfolttá változtatták a legtöbb pesti ujság kritikáit.»

36. sz. — Érdekes szemelvények Kossuth Lajos világpolitikai nyilatkozataiból. A szerkesztőség ezt a számot K. L. szellemének szentelte, mert K. L. nyilatkozataiból kiderül, hogy a nagy száműzött az évtizedek

messzeségből tisztábban látta a világhelyzet jövő alakulását és a magyarság helyzetét, mint bárki azok közül, akik a magyar politika sorsát irányították. — Csongor: *Andor József halálára*. «Valamikor a katolikus Herczeg Ferenc epítetonnal emlegették őt. A Budapesti Hírlap akkor még nagy közönsége és a Singer és Wolfner-cég kiadói oreje állt rendelkezésére és ha ő nem ragaszkodik intranszigenensül, keményen a maga katolikus ideáljaihoz, ma nagyobb gyásztüzek lobognának neve körül a sajtóban, egész életében másképp érvényesült volna, másképp portálták volna.» — Roboz Imre: *Bródy Sándor falusi életképe*. A Vígyszínház évről-évre hűségesen előadatja a Tanitónőt, holott ez a darab a cikkíró részletes bizonyításai szerint minden irodalmi értéket nélkülöző, hazugul és gyatrán megírt fércmű. Nem a falusi alakok ellenszenves bemutatása bántó, hanem az a művésziatlenség és zagyvaság mellyel a szerző összefércelte kócos kis drámáját. Bródyt sose izgatják komoly irodalmi problémák, tragikus emberi motívumok, vérvő gondolatok. Fűtyül ő az effélékre. Jól tudja, hogy az alacsonyrendű, kisigényű és kritikátlan pesti publikumnak mindent beadhat. A szenzációs leleplezésekben utazó zszurnaliszta riport-szimatával dobálja színpadra rikitő jeleneteit, melyekbe mézesmadzagul nagy adag érzéki nyihogást vegyít.

Vasárnapi Ujság. 1918. évf. 34. sz. — Lambrecht Kálmán: *Gyulai Pál, Herman Ottó és Lévy József vadgalamb-pöre*. A három kiváló író hírlapi kötődése abból keletkezett, hogy Gy. P. egyik költeményében a vadgalamb bűgását emlegette s ehhez H. O. ornitologiai szempontból hozzászólt. L. J. a költőnek adott igazat s nem a tudósnak.

35. sz. — Gyöngyösy László: *A Fogoly Lengyel*. Csengey Gusztáv népszerű költeményének keletkezéséről. A költő, aki jelenleg Eperjesen él, húsz éves korában írta a Fogoly Lengyelt (1862). Költeménye a Vasárnapi Ujságban jelent meg. (1863). A szerény evangélikus teológus neve az egész országban ismert lett s költeményét évtizedeken keresztül országszerte lelkesen szavalták.

36. sz. — *Beöthy Zsolt 70 éves*. «Üdvözlésére, legalább gondolatban, megjelenik körülötte az egész ország közvéleménye: politikusok, akik a magyar közélet egyik legfőbb tiszteletreméltó alakját tisztelik benne, írók, akik a magyar irodalom egyik vezéralakját ünneplik, tanárok, akiknek évtizedek óta egyik legnagyobb hatású szellemi vezére, az ifjúság, amelynek még ma is fiatalos lendületű és rendkívüli tudományos képzettségű tanára.»

Vágóhíd. 1918. évf. 29. sz. — Lovászy Károly: *Vigyázat! Német Színház!* Az utóbbi időben egyre sűrűbben hangzik föl Budapest utcáin és mulató helyein a német szó. Idegen alakok, többnyire műveletlen vigécek és azok családtagjai, szinte tüntető módon fecsegnek németül. Sőt most már itt ólálkodik néhány osztrák üzletember, abban mesterkedve, hogy

német színházat nyit a főváros közepén. Most már nem elég a német színészek vendéggjárása, az orfeumok németisége, a német birodalmi iskola megalapítása, hanem az állandó német színház is fenyegeti a magyarságot. »Mire kell egy ilyen német színház? Arra, hogy a Budapesten megforduló bécsi és berlini idegenek szórakozzanak benne? Bécsben és Berlinben éppen elég német előadást láthatnak ők. Vagy talán arra, hogy a budapesti német anyanyelvű magyar állampolgároknak legyen szórakozóhelyük? Tanuljanak meg magyarul! »A cikkíró fölhívja a magyarokat, hogy abban az esetben, ha a jó üzletet szimatoló germanizátorok mégis kierőszakolnák a német színház megnyitását, minden uton-módon akadályozzák meg az előadások megtartását s már jó előre szervezzék meg a Magyar Nemzeti Színházörtséget.

30. sz. — Kállay Miklós: *A korrupt színpad*. A magyar színpad igazán másnak iudult, mint amivé vált. A színházak ma nem egyebek művészietlen szórakozóhelyeknél. Züllésüket elősegítette a másik nagytőkés vállalkozás: a sajtó. A színház a sajtóval összefogva megteremtette a fizetett kommunikét, a legkorruptabb, közönségbolondító kritikát. A nem céhbeli színműíró darabja még akkor sem kerül színre, ha valamelyik színház már elfogadta előadásra. Az ilyen színműíró nem egyszer kénytelen társszerzőt vállalni, azaz olyan valakit fölhajtani, aki a színházhoz közel áll és ki tudja verekedni a már elfogadott darab előadását.

— *Látogatás Gárdonyi Gézánál*. Bizonyos, hogy érdekesebb színpadi fércmunkát írni, mint egy nagystíllú történeti regényt. Gárdonyi Géza például az Isten Rabjaiért mindössze 3900 koronát kapott kiadójától, holott a nevezetes regényen egy évig dolgozott s ez idő alatt semmi mással nem foglalkozott. Mikor az Egri Csillagokat írta, még a történeti forrásmunkákat is a maga költségén kellett beszereznie. A Nemzeti Múzeumtól kért ugyan néhány könyvet, de onnan azt írták vissza, hogy csak akkor küldenek, ha egy egri iskolaigazgató jótáll helyette a könyvek épségéért! (Talán tévedés van a dologban? Ismerjük ugyan a magyar könyvtári viszonyokat, — fájdalom, nagyon jól ismerjük — de azt még sem merjük föltételezni, hogy egy ilyen nagy kulturintézmény a legkitünőbb magyar írók egyikével szemben, aki mellel az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság tagja, ilyen eljárást tanúsítson.)

Hírlapok.

Alkotmány. 1918. évf. 217. sz. — Kiss Menyhért: *Magyarság a színpadi művekben*. Megállapítja, hogy a jóízű közönség ma már nem hisz a könyvek és színdarabok bírálatainak. Egy-egy színpadi író csak úgy tud érvényesülni, ha a szerkesztőségi asztal mellől tárgyal a színházzal. A közönség szó nélkül elfogad minden kezdetleges dolgot.

237. sz. — Anka János: *Cyprián halála*. Andor József a keresztényvilágnézetből új szépségeket virágoztatott ki. Szerencsés intuícióval találta

meg azt a formát és stílust, mellyel ki lehet fejezni a keresztény lelkek inspirációit. Mint szerkesztő éveken át féltő gonddal dolgozott a katolikus belletrisztika felvirágzásán. Alkotásaival és szerkesztői munkájával megvetette alapját a katolikus szépirodalom irodalomtörténeti érvényesülésének.

Budapesti Hirlap. 1918. évf. 202. sz. — *Beöthy Zsolt.* Vezércikk B. Zs. születésének hetvenedik évfordulójára. B. Zs. írói tehetségében egyesül a festő gazdag és érzéki koloritja és biztos vonalvezetése; a szobrász plasztikája és ereje; az építőművész világossága és monumentalitása; a muzsikusság finom hangérzéke és ritmikája; az epikus szélessége és részletkedvelése; a lírikus heve és bája; a drámaíró emberformáló ereje. Majd hosszú, kötetnyi tanulmányok fogják egykor elemezni ezt a páratlan stílusművészetet, amely egyforma fényel ragyog az értekezésben, a szépprózában, a szónoklatban és a szabad előadásban. És keresni fogják a pragmatikus kapcsolatot a nagy író, a nagy tudós és a nagy ember virtusai között... Beöthy Zsolt egyike a magyar nemzet legnagyobb nevelőinek. Nincs intelligens magyar ember, aki, bármily távoli és közvetett vonatkozásban, ne volna Beöthy Zsolt tanítványa, aki tőle ne tanult volna valamit... Hogy belátjuk már most egész nagyságát, hogy hozzá tudjuk mérni nemzetünk klasszikusaihoz, hogy tudatunkban már régi szobor talpatán áll: az nem teszi őt kevésbé élővé, közvetetlenné, közülünk valóvá».

Komáromi Ujság. 1918. évf. 36. sz. — A. Gy.: *Beöthy Zsolt.* Vezércikk B. Zs. születésének hetvenedik évfordulójára. Komárom büszkén vallja B. Zs.-ot a maga fiának s a város lakói lelkes örömmel látják, hogy B. Zs. mennyire szereti nemzetébe ősi fészket. — Oláh Gábor: *Beöthy Zsolt-nak.* Üdvözlő költemény. — Bódiss Jusztin: *Apróságok Beöthy Zsolt-nak komáromi tanuló éveiből 1858–62-ig.* Adalékok B. Zs. életrajzához. B. Zs. harmadik osztályos gimnázista volt, mikor egy figyelemreméltó irodalmi levelét közölte a Nefelejts című fővárosi szépirodalmi lap (1861). Negyedik osztályos gimnázista korában a Gyermekebarát című hetilap vezető helyen hozta Zrinyi Miklósról, a költőről, szóló cikkét. Meglepően szép mind a két kísérlet. — U. az: *A komáromi helikoni ünnepnapok.* B. Zs. születése napján, szeptember 4-én, a magyar irodalmi, tudományos és politikai élet kiválóságai évről-évre fölkeresik a Beöthy-házat, hogy szeretettel köszöntsék az ünnepeltet. Ezeknek a születésnapjára összejöveteleknek lefolyását részletesen ismerteti a cikkíró. — *A Jókai-Egyesület Beöthy Zsolt-nak.* A komáromiak irodalmi köre szép üdvözlő iratot intézett B. Zs.-hoz s Komárom város közgyűlésén az elnöklő főispán kifejezte a törvényhatóság örömeit B. Zs. hetvenedik születésnapja alkalmából. — *Beöthy Zsolt üdvözlése.* A komáromi benedekrendi főgimnázium tanári kara lelkes sorokkal kereste föl egykori tanítványát. — Baranyay József:

Beöthy Zsolt és a Komáromi Ujság. B. Zs. egyéniségét jellemző apróságok.

38. sz. — *Beöthy Zsolt: Hegedüs István barátomnak 70-ik születésnapjára: 1918 szeptember 4-ikére.* Borongó hangú, megkapó költemény hexameterekben. — *Zempléni Árpád: Beöthy Zsolt szíve.* Ünneplő distichonok. — *Lőrinczy György: Beöthy Zsolt.* Az ünneplő tudós írői és tudományos jelentőségének méltatása. — *Beöthy Zsoltról.* Újabb apróságok. Megtudjuk többek között, hogy az ünneplőt az ország minden részéből körülbelül félezren keresték föl baráti és tanítványi lelkes sorraikkal. József Ferenc főherceg a harcterről küldte üdvözlését. Olvashatjuk még B. Zs. meglehangú válaszát a komáromi főgimnázium tanári testületéhez.

Magyarország. 1918. évf. 214. sz. — *Kossuth Lajos mint drámairó.* A Soproni Múzeumba egy régi soproni színlap került, mely arról tanuskodik, hogy Kossuth Lajos fiatal korában történeti drámát írt és azt 1829 szeptember 29-én a Dunántúli Színjátszó Társaság Sopronban elő is adta, mikor a társaság néhány hétig Sopronban tartotta előadásait. A színlap szövege ez: «Sopron. A felsőbbség engedelmével. Ma, kedden, szeptember 29. napján 1829. A Dunántúli Színjátszó Társaság ezen esztendőben ezen nagy nemzeti drámát adja elő öt felvonásban: András és Béla. Irta Kossuth Lajos. T. N. Zemplénnvármegye ügyvédje.» A darabban sok szereplő játszott, de egyetlen ismertebb nevet sem találtunk az akkori jelesebb színészek közül.

Népszava. 1918. évf. 230. sz. — *Isac Emil: A magyar és nemzetiségi irodalom testvérisége.* Magyarországon jóformán semmit sem tudnak a nemzetiségek kulturájáról. A nemzetiségeknek ez nem fájt, mert az erdélyi román irodalom Bukarestbe mehetett s innen Párisba jutott, a szerbeknek megvolt Belgrádjuk, a tótoknak és cseheknek a Prágájuk és Petrográdjuk. Nem szofizma: az erdélyi román írókat jobban ismerik Párisban, mint Budapesten. Ami a nemzetiségi irodalomból az osztályideológia szempontjából kedvező volt, azt természetesen akceptálta a budapesti burzsoá sajtó is. Így Révai Károly magyarra fordította az erdélyi román pap-írók verseit, a budapesti lapok többször közölték a tót Ország Pál táblabírói verseit. Az ilyen irodalom természetesen nem a nemzetiségek irodalma, hanem a feudális uraké, a feudális urak pedig egyformán dalolnak mindenütt. A nemzetiségek nemcsak politikájukban ébredtek föl, hanem kulturájukban is. A fajiságukhoz hű nemzetiségi írókból egy pompás irodalmi köztársaság fejlődött.

Pesti Napló. 1918. évf. 180—181. sz. — *Hatvany Lajos: Szegény Emberek és Árvalányok.* Móricz Zsigmond novelláiról jellemvonásainak vizsgálata. M. Zs. tragikus erejű magyar költő, a parasztság specialistája.

202. sz. — Tóth Árpád: *A Halottak Élén.* Ady Endre költészetéről. E költészet szépségének nem árthatnak némely fogyatkozások: a külső forma egy-két pongyolasága, a politizáló részek némely szárazsága és főleg a versek logikai értelmének elég gyakori homálya.

204. sz. — Hatvany Lajos: *Beöthy Zsolt.* B. Zs. egyéniségének és tudományos pályájának jellemzése. «Tanítványi hálás méltánylással közeledünk feléje s igyekszünk e magyar gondolatnak szentelt lelkes pálya eredményéről néhány sorban összefoglaló képet adni.»

247. sz. — Kodály Zoltán: *A népdal feltámadása.* Ujabban több helyről fölhangzott az a nézet, hogy a népdal már nem terem újat, kimerült, haldoklik, az ősi népköltészet kezd átalakulni félművelt költészetté, amint-hogy a népköltészet nem is jelentett sohasem egyebet félművelt vagy egészen műveletlen emberek költészeténél. Ezzel szemben a cikkíró kiemeli, hogy a népdal, amint ezt a még kéziratban heverő legújabb tudományos gyűjtések igazolják, nem egy elavult stílus maradványa, nem a történet holt relikviái közé tartozik, hanem eleven élet. Ami esztétikai megítélését illeti, meg kell gondolnunk, hogy a népdal egyrészt nem olvasni való vers, másrészt nem zenodarab, hanem a kettő összeolvadásából alakult magasabbrendű harmadik: a kémia nyelvén szólva nem keverék, hanem vegyület.

Világ. 1918. évf. 230. sz. — Zolnai Gyula: *Hanyatló magyarság.* Nyelvünk magyarsága szemmel láthatóan hanyatlak. Nem az idegenszerű kifejezések elharapódzásában van a hiba, hanem mindenképp az idegen szavak nyögő alkalmazásában. Pedig egy nemzet színvonalán állhat a világműveltségnek s együtt úszhatik bármely világáramlattal, anélkül, hogy legeredetibb, legkifejezőbb, legegyénibb szavairól le kellene mondania. Akik a mai irodalmi szókincs elnemzetietlenedésében a világműveltség természetes hatását látják s ebbe egykedvűen belenyugodnak, ne feledjék el a XVII. század végének s a XIX. század elejének nevezetes tanulságtételét. Nyugat műveltségéhez, eszméihez és irányjaihoz nemzetünk soha oly tudatossággal és lelkesedéssel nem csatlakozott még, mint ebben a korszakban és ime: ez a kor szülte és juttatta diadalra a nyelvújítást, amelynek egyik nagy jelentősége éppen az, hogy nyelvünk eredeti szókincsét oly hatalmas arányban gazdagította, aminőre sem azelőtt, sem azóta nincs példa.

Virradat. 1918. évf. 43—54. sz. — Szabó Endre: *Cigányország.* Anekdoták magyar írók és művészek életéből az 1870-es évektől kezdve. Főleg Mikszáth Kálmán baráti körére nézve nyújt érdekes visszaemlékezéseket.

55. sz. — Halasi Andor: *Hogyan imádjuk a színészeket?* A cikkíró szóvá teszi a budapesti félművelt közönség esztelen színészbálványozását. Minden érdeklődés a színházaké, kabaréké, moziké. A színészek és színésznők népszerűségét nem befolyásolják a haretéri események és nem ho-

mályosítják el a politikai tülekedések. Színházi pártok alakulnak s talán nincs messze az idő, amikor az egyes pártok között utcai küzdelmekre kerül a sor, mint a dekadens Rómában. Az üzleti alapon álló színházi lapok mesterségesen izgatják a tömegek fantáziáját s még a komolyabb színházi kritika is áradozó szavakkal bókol a színpad harmadrangú hőseinek.

Idegennyelvű lapok.

Göteborgs Aftonblad. 1918. évf. 141. sz. — Egy kritikai cikk hosszasan foglalkozik a modern magyar drámairodalommal. (A svéd színpadokon szereplő magyar szerzőkről l. folyóiratunk 1916. évf. 7—10. sz.) Megemlíti, hogy míg Vörösmarty és Szigligeti nevét néhány évtizeddel ezelőtt még Németországban is alig ismerték, addig Dóczi Lajos pompás vígjátékán már a svéd közönség is nevetett. Tudomást szerzett a svéd közönség Katona Bánk Bánkjáról és Madách Ember Tragédiájáról. Ezeknek azonban semmi közük az új magyar drámairodalomhoz. Az új magyar drámák, ha nem is vesztették el teljesen nemzeti gyökerüket, mégis a szó szoros értelmében európai drámák. Hét szerzőt sorol föl: Heltai Jenő, Biró Lajos, Lengyel Menyhért, Molnár Ferenc, Drégely Gábor, Herczeg Ferenc és Szomory Dezső. «Nyomat találjuk színdarabjaikban az orosz és skandináv hatásnak; erősen fölismerhető, hogyan igyekeztek Schnitzler Artúr simulékony és elegáns psychológiáját elsajátítani. A technikában a franciák a mestereik, míg a tárgy megválasztásában az angol-amerikaiak. »Tehát az ifjú magyarok igazi eklektikusok. Azok a magyar színdarabok, melyek a svéd színpadokon több-kevesebb sikert arattak: Biró Lajos: A cárnő, A rablólovag; Lengyel Menyhért: Taifun, Táncosnő; Molnár Ferenc: Doktor úr, Testőr, Farsang, Parkas; Drégely Gábor: A szerencse fia, A kisasszony férje. A cikkíró legtöbb elismerést juttat Molnár Ferencnek, míg Herczeg Ferencről teljesen megfélekedzik. «A világirodalom nagy értékkel nem gyarapodott, de a színházak, a közönség és a színészek hálásak lehetnek.»

Nord Und Süd. 1917. évf. 12. sz. és 1918. évf. 10—11. sz. — Lám Frigyes győri tanár kitünő fordításában olvassuk Arany János három két balladáját: a Walesi Bárdokat, az Ünneprontókat és a Bor Vitézt. A fordító érdemes dolgot művelne, ha egybegyűjtené és egy nagyobb antológiában kiadná eddigi műfordításait a német közönség számára.

FIGYELŐ.

Négyesy László beszéde Beöthy Zsolthoz.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1918. évi október hó 5-iki ülésén.

Mélyen tisztelt elnök úr! Tisztelt Társaság!

Tagtársaim megbizásából bátorkodom a napirend előtt szót kérni.

Társaságunk a mai ülésén találkozik először ama nap után, melyen szeretett elnökünk fáradságban és sikerben egyaránt gazdag életének 70-ik évét betöltötte. Ez a nap a mai vörzivatáros időkben is országosan ünnepi érzéseket esalt ki a szivekből, mert ahol a magyar nemzeti szellem tudata él, ott azt is tudják, hogy aki most életének ehhez a kerekszámú mérföldkövéhez ért, az ennek a magyar nemzeti szellemnek egyik legkiválóbb, az élők közt nem egy vonatkozásban legelső képviselője és letéteményese; tudják, hogy ő a Bessenyeiek, Kazinczyak, Kisfaludyak kezéből öröklött vezéri zászlót, a nemzeti művelődés zászlaját, a magyar szellemű és európai kulturájú irodalom zászlaját lobogtatja a mai nemzedék előtt, s nemcsak mint író műveivel, s nemcsak mint irodalmi vezér irodalmunkra, hanem mint a nagyvilági színvonalú nemzeti művelődés apostola, egész szellemi életünkre és nemzeti életünkre gyakorolja nemzetiségünket saját hagyományainból fejlesztő, izlésművelő hatását. A közvélemény megérezte, hogy ez a szép élet a nemzet legsajátosabb kincsének: nyelvünknek és irodalmunknak hozott szent áldozat, s ez életpálya eredménye egy nagy nemzetfenntartó érték, a kultúra fegyvertényei közt a leszebbek és legmaradandóbb hatásúak egyike, melynek érvénye nem függ esélyektől, eselszövenyeketől és a szerencse forgandóságától.

Amit a közvélemény is így megérezett, még hatványozottabban érezzük mi, e társaság tagjai, akik az Elnök úr vezérlete alatt álló számos közintézmény közt egyik legsajátosabb munkakörének, a magyar irodalomtörténetnek vagyunk munkásai s a magyar irodalomtörténet mai vezérének mintegy családi körét alkotjuk. Nincs köztünk senki, akinek szellemi valójában lényeges részt nem tenne az az irodalomtörténeti felfogás, az az izlés, az a szellem, amelynek oly ihletett, oly ékesajkú hirdetője a mi szeretett elnökünk; de igen sokan vannak, akiknek szellemi alkatában az alapvető rész származik ebből a forrásból. Mi mindnyájan e táborban nemcsak katonái vagyunk vezérünknek, hanem tanítványai is mesterünknek, többé-kevésbbé megértő, de mindenesetre rajongva tisztelő, ragaszkodó, szerető tanítványai.

Engedje meg mélyen tisztelt Mesterünk, hogy a 70-ik életév alkal-

márból kifejezésre juttassuk ezt a szeretetünket, tiszteletünket. s kifejezésre juttassuk azon való örömünket, hogy Elnök úr, szeretett Mesterünk, ezt a nevezetes dátumot oly acélos erőben érte meg, örömünket, hogy nem patriarchánknak, hanem velünk együtt serényen dolgozó vezetőnknek látjuk, s nemcsak a megtett pálya fénye gyönyörködteti szemünket, hanem a zenitjén haladó pálya folytatása is a legjobb reményekkel kecsertet. Semmit sem óhajtunk hőbben, mint hogy a Gondviselés hagyja meg a Mestert sokáig élünkön. Attól, aki a magyar irodalomtörténetírást a nagy alapvető és építők után oly nagy lendülettel vitte előre, s a pszichológiai analysis, a néplélektani felfogás és az eszmetörténeti módszer tekintetében, általában filozófiai szellem tekintetében, annyira elmélyítette ezt a tudományszakot, s aki a mellett megőrizte e tudományágban a forma művészeti hagyományait, s a tartalomban is a történeti álláspont egyoldalúságával szemben az esztétikai szempont jogosultságát olyan foganattal képviseli: nincs jogunk új követeléseket támasztani, de jól esik lelkünknek az a látvány, hogy ezen a gazdag termésű életfán még nemes gyümölcsök érnek. Jól esik remélnünk, hogy többek közt az irodalomtörténet elnevelte a magyar ész diadalául még rendszeres irodalmi alakot ölthet, s talán lesz kedve a Mesternek papírra vetni pályájának emlékezetét is, mely a kiégyczés utáni új Magyarország szellemi küzdelmeire és bajnokaira olyan jellemző világot vethet, aminőt más kézből hiába várnánk. De írjon akármit, alkosson kedve szerint, haszon lesz belőle a nemzetnek s újabb koszorú a Mester halántékán. Mindenesetre kérjük, maradjon meg élünkön, akik lelkesen követjük zászlaját s vigyázzuk kezének intését, mely biztos irányban mutat a jövő felé. Együtt maradunk, együtt haladunk, a szellemi csatatér harcosai, Veled, szeretett vezérünk! Jöjjen bármilyen idő, megtanultuk a jelszót: Peragit tranquilla potestas, quae violenta nequit. Isten tartsa meg életedet nekünk, az irodalomnak, a magyar hazának!

† Andor József. (1871--1918.)

Tehetséges elbeszélő volt és rokonszenves írói egyéniség. A nyírségi tájakról magával hozta a magyar vidék mély szeretetét, konzervatív hajlamai a pozitív keresztény világnézet védőjévé avatták. Jó ideig a budapesti II. ker. kir. kath. főgimnáziumban tanárkodott, utóbb bekerült központi szolgálatra a közoktatásügyi minisztériumba. Mint az Élet szerkesztője haláláig egyik tevékeny vezetője volt a keresztény szellemű irodalmi törekvéseknek.

Azok a tárcái, melyeket az 1890-es években Cyprián néven a Budapesti Hirlapba írt, szélesebb körökben is figyelmet ébresztettek tehetsége iránt s későbbi novellás kötetei és regényei évről-évre növelték olvasóközönségét. Andor József azok közé tartozott, akik szerint minden költői törekvés és művészi igazság csak annyit ér, amennyire az élet harmoniáját és a lélek tisztaságát szolgálja. Az írónak tehát nincs joga akármihez hozzájárulni:

csak azt szabad megírnia, ami emel, tisztít, nemesít, erősít, szépít. Ez a meggyőződés mintha nehéz bilincseket vert volna szárnyalására. A nap-sugaras irodalmat művelte, mikor maga is jól látta, hogy az élet tele van sötétséggel. Virágokat tépett vonagló mezőkről, holott ő is vérző szívvel hallgatta a jajkiáltásokat. Irni azonban tudott — a kibeszélő munkákat és kritikai cikkeket egyaránt — s a keresztény világnézetű szépirodalom méltán fájhatja korai elmulását.

Az a közönyösség, mellyel a magyar sajtó még halálában is hallgatott róla, visszataszító volt. A legnagyobb újságok is négy-öt petit sorban jeleztek halálát. Ha Andor József egy külvárosi színház énekesé vagy kereskedelmi világunk valamelyik jelentéktelensége lett volna, semmi kétség, hogy szaporábban jöttek volna a kisebb-nagyobb sirató cikkek. De így! Fanyaron leadták az apróbetűs elhalálozási közlést s a közönség tudomásul vehette, hogy meghalt — egy miniszteri tisztviselő.

B. L.

A magyar tudományos testületek szövetsége.

A nyomdaárak folytonos emelkedése szinte katasztrofális helyzetbe hozta a magyar tudományos társaságokat. Az újságok és szépirodalmi lapok nyugodtan emelhetők előfizetések összegét, mert a háborús idők meggazdagodott közönsége még akkor sem mondott volna le napi olvasmányáról, ha tízszeres árakat kellett volna fizetnie megszokott hírlapjáért, de a tudományos folyóiratok kénytelenek voltak kikapcsolódni az áremelés kényszerűségéből. A legutóbbi félszázad minden erőfeszítése ellenére sem nőtt föl Magyarországon olyan művelt olvasó-réteg, mely közelebbről érdeklődne a tudományok iránt. Gazdag főuraink, nemesaink, földbirtokosaink, tőkepénzeseink, vállalkozóink, politikusaink, katonáink stb. közül alig akad egy-kettő, aki a nemzeti önérték követelményének tartaná a tudomány támogatását. A magyar tudományosság művelése és fenntartása rá van bízva a tanárookra s a tisztviselők és írók némi csekély részére. Ettől az anyagilag mélyen sujtott csoporttól bajos ötszörös-hatszoros előfizetési árakat követelni a nyomdaárak fölszökkenése arányában. A tudományos folyóiratok fokozatosan zsugorodtak összebb és összebb, de még így is előállt — 1918 elején — az a veszedelem, hogy abba kell hagyni minden tudományos munkát, mert a nyomdai számlák megfizethetetlenek.

A közös nehézségek egy táborba gyűjtötték a tudományos társaságok vezetőjeit. Szily Kálmán és Viszota Gyula kezdeményezésére 1918 tavaszán a Magyar Nyelvtudományi Társaság, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság, a Budapesti Philológiai Társaság, a Magyar Történelmi Társulat, a Magyar Néprajzi Társaság, a Magyar Földrajzi Társaság, a Heraldikai És Genealogiai Társulat, a Matematikai És Fizikai Társulat és az Uránia Tudományos Egyesület képviselői — Bátky Zsigmond, Bleyer Jakab, Fejérfpatakyl László, Lukinich Imre, Melich János, Mikola Sándor, Papp Ferenc, Pintér Jenő, Rados Gusztáv, Sebestyén Gyula, Szász Károly,

Szily Kálmán, Teleki Pál, Viszota Gyula tanácskozássra gyűltek össze s elhatározták, hogy a nyomaáarak által lehetetlenné vált helyzetet a magyar kormányhoz intézendő fölrirat útján rendezik. A kilenc tudományos társaság mozgalma eredményre vezetett s a vallás- és közoktatásügyi minisztérium anyagi segítsége lehetővé tette, hogy a magyar kultúra története kikerülje — legalább egyelőre — a legnagyobb szegénybélvezet, mely egy nemzetet érhot.

A tanácskozások során több oldalról fölmerült az a kívánság, hogy a magyar tudományos társaságoknak állandóbb kapcsolatot kellene egymás között létesíteniök. Egy öttagú előkészítő bizottság alakult s ez a bizottság egy emlékirat-tervezetet dolgozott ki a tudományos testületek szövetségének ügyében.

«Meggyőződésünk — olvassuk többek között a további tárgyalások alapjául szolgáló emlékiratban, — hogy az ideiglenes kormánysegítség nem lehet a kérdések végleges megoldása. Folyóirataink megjelenését nem tehetjük attól függővé, hogy ez a segítség megérkezik-e vagy sem. Már maga a kétes állapot oly nyomasztó légkört teremtene, amely a céltudatos munkát szinte lehetetlenné tenné. Úgy érezzük, nem szabad megengednünk, hogy a nemzet szellemi életében ilyen zökkenés beálljon és a fejlődés folytonossága megszünjék. Nem szabad megengednünk különösen most, amikor a fékevesztett egyéni önzés a tudományos gondolkodásmód absztrakt ideális világnézetét minden téren háttérbe szorítja. A nemzeti és emberi haladás fontos érdekei egyformán arra köteleznek, hogy a szellemi élet szabad, biztos és független alapokon való zavartalan fejlődésének feltételeit biztosítsuk. Ezeket az alapokat az állami hatalomnak jóakarató támogatása mellett, de mégis magunknak kell megteremtelnünk. Eppen a világháború eseményeitől nyert reflektorszerű megvilágításban szemünk elé tűntek létünk alapvető feltételei: megláttuk, hogy amikor a legtöbb emberi intézmény alapjaiban megrendül, összeomlik, átváltozik és újjáalakul: ugyanakkor ott áll a tudomány sziklaszilárdan mint jólétünknek békében és háborúban egyaránt biztos alapja és a konvulziókban szenvedő emberiség egyetlen megnyugtató principiuma.»

«Mindezek folytán megfontolás tárgyává tettük nemcsak azt, miként lehetne folyóirataink megjelenésének feltételeit a válságos időkben is biztosítani, hanem azt is, miképen lehetne a tudományos testületek sikeres működésének folytonosságát megóvni, sőt azt a nemzeti haladás érdekében fejleszteni és kiterjeszteni. Megbeszéltük azokat az akadályokat, amelyek működésünknek útját állják és azokat a vágyakat és kívánalmakat, amelyek a siker érdekében már a béke boldogabb éveiben is felmerültek.»

«Így legtöbb tudományos testületünk fájdalmasan érzi hiányát olyan épületnek, amelyben előadásait, üléseit állandóan tarthatná, ahol szerkesztése helyet találna, ahol irattárát, könyvtárát és folyóiratait elhelyezhetné, mert most kénytelenek vagyunk előadásainkat és üléseinket szerkesztését a városban, szíveségből átengedett — legtöbbször nem megfelelő —

helyiségekben tartani, kénytelenek vagyunk irattárainkat magánlakásokban helyezni el, ahol a mostoha viszonyok folytán elkallódnak. Irigykedve nézhetünk a munkásokra, akik az állam, a város és a társadalom áldozatkészségéből itt a fővárosban sok helyen, azonkívül szerteszét az országban — sokszor minden modern vívmánnyal felszerelt előadótermeket, könyvtárakat és olvasóhelyiségeket kaptak. Sőt megmondhatjuk, hogy mi magunk is — ideális gondolkodásmódunk folytán — hozzájárultunk álláreinkeikkel és szellemi munkánkkal ez intézmények létesítéséhez. Irigykedve nézhetünk egyik másik vidéki tudományos testületre is, amely ugyancsak az állam, a község és a társadalom áldozatkészségéből fényes kultúrpalotához jutott, ahol mindaz megvan, amit mi oly fájdalmasan nélkülözünk.»

«Régóta érezzük továbbá hiányát oly szervnek, amely minden a tudományra és a tudósokra vonatkozó erkölcsi, anyagi és szociális kérdésben megfelelő módon hallatná szavát. Szükség van ilyen szervre másutt is, de különösen szükség van rá minálunk, ahol a tudománynak és a tudósrétegnek megbecsülése nincs eléggé kifejlődve. Szükség van erre különösen most, amikor nemcsak a napisajtótól vezetett közvéleménynek, hanem a tudománnyal foglalkozóknak is egy része telítve van oly elméletekkel, amelyek mindenhová elvezetnek csak nem a tudomány megbecsülésére. Nekünk rendületlen meggyőződésünk, hogy a nemzet haladása csak a tudomány által és a tudománynak előjáró vezetése mellett történhetik. Ezt a meggyőződésünket hirdetniünk kell minden lehető módon, amíg általános meggyőződéssé nem válik. Le kell lépniünk csendes rezervált álláspontunkról és hallatnunk kell szavunkat, nyugodtan de teljes önérzettel és nyomatékkal, mert ha nem tesszük, az összesség — a kormányhatalom, a nagytőke, a munkástömegek és a polgári rend — mindig megfélekedezik arról, mivel tartozik a tudománynak.»

«Modern időkben nagy célokat csak kellő szervezkedéssel lehet elérni. Ezt látjuk körülöttünk minden téren. Itt az idő, hogy e koncentrációs jelenségekkel mi is komolyan foglalkozunk s a tőkék és munkástömegek szervezkedésével szemben mi is egyesítsük erőinket. Tudományos testületeinkben igen sok szellemi érték — a nemzet szellemi energiájának javarésze — van elhelyezve. Ezek az energiák mostani szétszórt és rejtett állapotukban kifelé nem fejthetik ki hatásukat, de ha egyesülnek, imponáló erővel képviselhetik a tudomány érdekeit.»

«E megfontolások alapján szükségesnek tartjuk, hogy tudományos testületeink közös akadályok legyőzésére, közös célok elérésére és közös érdekek védelmére egy szervezet alkossanak, melyet mi egy felállítandó tudományos testületek szövetségi tanácsában látunk.»

«Szervezeti szabályzatának alapelvei gyanánt a következőket jelölhetjük meg:

1. Célja: a szövetség kötelékébe tartozó folyóiratok megjelenésének feltételeit biztosítani, a tudományos testületek házának megalkotására az

előmunkálatokat végezni, e házat igazgatni, a tudományos testületek és tudósok anyagi, erkölcsi és szociális kérdésével foglalkozni.

2. A szövetség tagjai. A szövetség kötelékébe való felvételét minden tudományos egyesület elnökének és titkárának aláírásával kérheti. A felvétel felett a szövetségi tanács dönt.

3. A szövetségi tanács. Minden a szövetség kötelékébe tartozó egyesület a szövetségi tanácsba három tagot (lehetőleg egyet a hivatalos vezetőkből és egy szerkesztőt) küld, kiknek megbízatása addig tart, amíg a küldő egyesület azt vissza nem vonja. A szövetségi tanács működését elnök, titkár és végrehajtó bizottság útján végzi.

(r)

Az új esztétikai stílus.

Az ember sokszor elgondolkozik azon, hogy miért vesznek kezükbe író tollat az olyan emberek, akik képtelenek gondolataikat épkezláb formában kifejezni? Minek akar író lenni az, aki legföljebb csak olvasónak termett? Egyik-másik könyvmoly össze-vissza olvas mindenfajta német munkát, a megengesztetlen anyaghalmoz zavarosan kavargó a fejében s azután ahelyett, hogy a németeket boldogítaná a tőlük kölcsönzött fémmel és salakkal — boldogít bennünket, szegény magyarokat. Tehetséges tudományos írónknak sikerült néhány évtized óta hajlékonyá, sőt könnyedé és üdévé tenni a magyar esztétika nyelvét s most előállnak a tehetetlen írások, a ködös és nagyképjű német filozófialások szolgái utánzóí, hogy hebegő frazeológiájukkal kellemetlenkedjenek azoknak, akik megszokták a józan beszédet és a világos stílust.

«A klasszicistikus dráma — olvassuk Lukács György esztétikus újabb zaggyvaságaiban — egy sorsviszony ornamentális és dekoratív sémáját keresi — míg a shakespearei drámában — a character végső adottság, feltétlen substantiális principium: a sors alkalom az emberi lényeg materialisatioja számára, nem valami emberentúli magánvaló substantia többé, hanem az egyedüli substantiának, az emberi léleknek accidentiája. A klasszicistikus dráma sorsprioritásának eltüntével egyfelől az egyes karakterek szélesebbek és gazdagabbak lesznek, mint az őket átfogó cselekmény, a sors objektív testet öltése, másfelől pedig egymáshoz kapcsoltságuk elveszti kompozicionális magától értetődöttségét, ami a klasszicistikus drámában megvolt. mert ott az egymáshoz való viszony a sorsviszonnyal egyszerűen identikus lévén az alakoknak csak positionális értékük lehetett: csak az a tulajdonságuk nyilvánulhatott meg, melyre a sorsnak mint vehiculumnak szüksége volt és érintkezésük egymással nem lehetett több, mint vezetéklül szolgálni egy nem belőlük indult és nem bennük végződő áram számára.»

B. L.

A magyar futuristák.

Az Irodalomtörténet 1917. évfolyamának 5—6. számában Zolnai Béla részletesen ismertette azt az új irodalmi irányt, melynek szóvivői a Ma című folyóirat köré csoportosulva hadat üzentek a mai magyar költészetnek. Ez a kis csoport konzervatívnak, önmagát kiéltnek és végleg elposványosodottnak találta még a Nyugat irodalmát is és egészen új alapot iparkodott vetni a maga költői szakszervezetének. A futurista költők a szavak mögött lappangó hangulatokkal óhajtják sejtetni az élet tragikumát s bizonyára nem tehetnek róla, hogy az olvasók többszörire csak a komikumot érzik ki akaratos hangzavarral összerótt soraikból.

A magyar futurista lira legújabb terméséből (Ma. 1918. évf. 8—9. sz.) álljanak itt a következő versek.

A homorú ember.

Gépszerű, vacsoraszagú nőstények előtt
két markolásába szállt az értelmisége
és köldökénél s szája csorgásánál fogva
patkóakban vonszolódó.

nullásban «kivánom» egy-lülye-szótag-jába fogózkodó
anyagga merevedett.

Fejet rázott s kivihorászott
egy lelkiismeret-alamizsnát.

Vagy önkérdéssé tombította
plakátját egy-két utcának;
«Krisztust,» «hazát,» «erényt»
kondenzált bú tett-vett
önelsárgított velejében.

Vagy térdigelésottan kapkodott
távoli szekérsörgésen.

Vagy embert átkozva
nappaliszobák kotta-szennyét
két akác sor végtelenvegyített sziluettnél rakta le
s rogyott döggé katolikuskodta önmagát!
És lett: szuette embergörbévé
a homorú ember.

Üvöltés július 28-ára.

Egy tömb az őj!
De a szél az eget céda csöcsnek nézi!

Bomoljatok meg!
szeretem a sikongó kölykeket,
egyszer úgy is röhejbe violázom a fogaim karáját
s benyakalom ezt a kirühdét világot.

Uram! Uram!
 ha petrórencésen bokán kapom magam
 s átfütyentek a sok kis színes packán,
 de semmi ez!
 ha megtanulom a zulukafferek nyelvét.
 kínaiul, franciául a szittyá barmok nyelvén
 és a téglavörös németek nyelvén is megtanulok
 és az angolok nyelvén,
 minnek?!!
 egy idegsokkos pátosszal
 ide nézzetek, döglött falvakat,
 hullákkal tetovált mezőket
 kivert asszonycsordákat, kirepedt hasú henteseket
 és 1000 galambtokájú lőszergvárost,
 hadd labdázok fel a hányingereségre!
 Kovácslegények, parasztok, köművesek, vasutasok!
 asszonyok, katonák, írók, festő, és tudósok!
 Scheidemann ur!
 Galileisták, radikálisok,
 szociáldemokraták, Károlyi pártiak!
 öreganyám térdkalácsa. józsefvárosi temetkezési klub!
 az előbb vissza nyögtem a szemeimet,
 láttam a kicsinóberezett pofátokat,
 az ég pedig barna ganéjjal dobta be az egészét.

Tuberkolózis.

Röggel ablakoz a perifériákra anyókák térdelnek horog
 harap a kékbe — semmi — kopognak halold?
 üres — valaki üvölt én is! rondelő — vér csip-
 kéz nyolchetes fehérre nyomdász halált betűz,
 uccák botlanak kalimpál csillag ernyed a csuklón
 diák — hetedizig — emberek! sárkányhoz — esönd —
 koponyáját sinekre morzsolja szibériai bányában
 esontját esükányozza valaki szuka konyhakéssel
 magába nyársal nadrágtartóan 60 kilogrammos
 csomó vonaglik hisztória a mellére vasal kira-
 katozza a húsát
 fehér szánatóriumok hiába reklámoznak kövér me-
 zőkön sírnak az állatok és száználmat esurgatnak
 a városokba egy orvost kényszerbe zubbonyoz
 a téboly
 házak sebekkel éjszakáznak — itatós — szürcsölnek
 ablak tátog sárga sarló piszkál bűz hőmérő??
 hőmérő?? hőmérő??!! a tükör grimasz pápa-
 szemes pocak gesztusok óhnot verítékeznek te-

mető rothad a vackon — taplósodnak sarló
piszkál

se íz se szín semmi semmi üresre tördelt szem har-
minckét vásott fog marja kék koszoruját a má-
niás öklökbe!

Színész-kultusz — szerzői láz.

Egyik tehetséges zeneszerző beszélt, hogy kétségbe van esve, mert az operett-muzsikások, librettisták, primadonnák, bohócok és filmszínészek neve tizezerszer többet szerepel az újságokban, mint például Herbert Spenceré. «Népbütítés — mondta — a legutolsó.» Az emberek izgatottan érdeklődnek a színésznők legapróbb magánügyei iránt, az ifjúság a tizedrangú színészeket is megrohanja autogrammkért, diadalt arat minden színpadi tükölmány. A jószívű színházi kritikusok kivétel nélkül dicsérnek minden színdarabot és színészt, a közönség pedig olyan — amint egyik kiváló honfitársunk megjegyezte — hogy csak akkor tudja, mi a véleménye valamely munkáról, ha a színházi referensek cikkeit nyomtatásban olvassa.

Maguk a színpadi szerzők is közreműködnek abban, hogy a nyomtatott betűre babonás tisztelettel bámuló közönséget még jobban ráneveljék a kritikátlan színész-tömjénezésre. A Matuska előadása alkalmával Szomorfy Dezső nyilatkozott a darabjában játszó színészek tehetségéről. Csupa tüneményes nagyság. Olyan színészesoport, amilyen még sohasem volt Magyarországon. A hősnő: «nem hiszem, hogy van ma Európában egyetlen színésznő, aki az egyéni súlyát és zsenialitását csak megközelíteni tudja». A hős: «nem tudom, mit mondjak róla, nem is halálával, de úgy szólván alázattal gondolok rá». Az egyik szereplő, mondjuk *A.*, valóságos csoda; a másik, *B.*, fekete szépség és bűbajos egyéniség; *C.*, csak rajongó fölkiáltással közelíthető meg; *D.*, nagyszerű, sáppadt, érdekes és vonzó, igazán kiváló tehetség; *E.*, nem lehet nála tökéletesebbet elképzelni; *F.*, a legszebb alak, akit el lehet képzelni; *G.*, a legimádatóbb zsidó; *H.*, a legkiválóbb alispán; *I.*, a legkiválóbb szolgabíró stb. «És végül engedjétek hozzám azt a két gyermeket: Stoll Sárkát és Szegő Istvánt, akik üdök orrpiszkálók, zajosak — gyermekek!»

A darabjáról szintén nyilatkozott a szerző. Amint megkezdődött az előadás, lesietett a nézőterre és ott: «kéjesen átengedtem magam azoknak a mondhatatlan érzéseknek, melyeket egy finom színdarab ébreszt bennem, főleg, ha ezt a finom színdarabot én írtam. És elgondoltam, milyen kecses érzés lehet annak az egyszerű, jó embernek, aki beül ide, erre a kitünő zsöllyére és ugyancsak átengedheti magát a zavartalan élvezetnek. Aki csodálhat engem és örülhet, hogy ilyen sokat tudok, minden színt és muzsikát tudok, és főleg ilyen nagyszerű szerelmeket tudok! És aki meglepődve bámulhatja azt a másikat palettát, amit II. József császár után fölkaptam most itten, bánatos és királyi kedvemben».

A mozik államosítása.

A kormány könnyíteni akar a városok pénzügyi terhein, az államférfiak javítani akarják a nagyvárosi erkölcsöket s megszületik az új mozi-törvényjavaslat. A kinematografia — a színjátszásnak a technikával párosult mestersége — mint egyszerű filmipar a városok kezébe kerül, a moziengedélyek megszűnnek, a magánvagyonból közvagyon lesz.

A törvényjavaslat támogatóinak érvelését még nem hallottuk, de a tervezett új rend ellenzői már megszólaltak. S tiltakozásukban van is igazság:

1. A városok terheinek enyhítésére irányuló törekvések helyesek, de a sok gyári vállalat és magántulajdon közül miért választották ki a törvényjavaslat tervezői éppen a mozgóképipart? Miért nem konfiskálják a színházakat, orfeumokat és egyéb szórakozóhelyeket? Bizonyára ezek sem az erkölcs nevelői, legalább jelentékeny részükben nem azok.

2. Ha az állam a filmiparból jövedelmet akar magának biztosítani, az állami színházak mintájára állítson állami filmgyárakat és állami mozikat s így versenyezzen a magánvállalkozással. De ahogyan nem rekvirálhatja a Vigszínházat, úgy nem veheti el a filmvállalkozók munkájának gyümölcsét sem.

3. A magyar filmipar az utóbbi időben nagyszerű lendületet mutat. A magyar filmek utat törtek már a külföldre is s a magyarországi nyolc filmgyár üzemtökeje meghaladja a 30 millió koronát. Ehhez a művészi iparhoz csak a legnagyobb óvatossággal lehet hozzányulni.

4. A moziknak állami vagy városi egyenruhába való bujtatása meg fogja ölni a filmvállalatok művészi fejlődésképességét. A közigazgatás a maga csontkezeivel szürke aktastilusban irányítja majd azt az üzemet, melynek éltető eleme a szabad verseny.

Így érvelnek az új törvényjavaslat ellenzői. Ezek után várjuk a javaslat tervezőinek választát.

(h)

Írói tiszteletdíjak.

Aki megírná a magyar írói tiszteletdíjak történetét, hasznos munkát végezne. Az adatok százai és ezrei szerteszét vannak szórva. Néhány százzal azelőtt az volt az írói tiszteletdíj, ha valami gazdag úr kifizette a szegény író nyomdai költségeit. Az író ingyen küldözte meg jóakaróinak a könyvet s a tehetősebbektől kapott némi ajándékot. A ponyvatermek kiadására olykor már akadtt nyomdász-vállalkozó is. Ilyenkor a nyomdász az első kiadás közrebocsátásakor juttatott néhány garast az írónak.

Nevezetes mozzanat volt a magyar írói tiszteletdíjak történetében az *Etelka* megjelenése. Dugonics András 80 ingyenpéldányt kapott regényéért kiadójától, Landerer Mihály nyomdásztól. Landerer 1000 példányt nyomtatott a könyvből s példányát 2 forintért árulta, ami igen nagy pénz volt

1788-ban. Szóval Dugonics fáradtságának hasznát ő vágta zsebre, sőt ráadásul még 70 forintot zsarolt ki Dugoniestől azon a címen, hogy a regényhez néhány képet metszetett.

Kazinczy Ferenc és kortársai tiszteletdíj nélkül dolgoztak. Csak Vörösmarty Mihály föllépése után kezdődött az a korszak, mikor a könyvkiadók a híresebb íróknak már némi tiszteletdíjat is adtak az ingyenes kinyomás mellé. Ennek az írói és kiadói nyomorúságnak legfőbb oka az volt, hogy könyveket nagyon keveset vásároltak Magyarországon.

A régi viszonyokra jellemző, hogy mikor 1833-ban Garay János elvállalta a Regélő című szépirodalmi folyóirat szerkesztését, havonta 20 váltóforint fizetést kapott kiadójától s ezért az összegért gondoskodnia kellett a lap tartalmának teljes kitöltéséről. Nem egyszer elejétől végig ő írta a lapot. A költemények, tárcák, kritikák, ismeretterjesztő cikkek, divattudósítások, fordítások, napi hírek és rejtvények mind az ő búzgalmát dícsérték.

Petőfi Sándor már meg tudott élni a tollából, de halála után még félszázad múlva is nagyon könnyen össze lehetett számolni azokat a magyar írókat, akik nem mellékfoglalkozás gyanánt üzték az irodalmat. Aki nem volt újságíró, az — elenyésző kivétellel — kénytelen volt valami polgári állást is vállalni. Csak a legutóbbi évtizedekben haladtunk annyira, hogy az írás a megélhetésre önmagában is alkalmas pálya lett Magyarországon.

Az Athenaeum könyvkiadó részvénytársaság 1918 nyarán 20.000 példányos első kiadást bocsátott közre Molnár Ferenc *Andor* című regényéből s ez a kiadás 9 nap alatt egészen elfogyott. A szerző 36.000 koronát kapott az első kiadásért szerzői tiszteletdíj címén. Mivel pedig a kiadó cég a regény példányát 15 koronáért árulta, könnyű kiszámítani, hogy az első kiadás jövedelme 300.000 korona volt. A hatalmas kiadói bevételből eszik a könyvtárosi jutalék 75.000 koronája, továbbá az írói díj 36.000 koronája, marad tehát nyomdaköltségekre és részvénytársasági hasznonra 189.000 korona. A második kiadás is 20.000 példányban jelent meg.

A regényírásnál jóval előnyösebb a szindarabírás. A szerző még a kisebb színházakban is jól jár. Farkas Imre énekes játékát, a *Túl a nagy Krivánon* című operettet, a budai szinkörben két hónap leforgásán belül több mint 100.000 ember nézte meg. Az első 50 előadásból 30.000 korona tantiém jutott a szerzőnek. A vidéki előadások jogát 15.000 koronáért adta el.

Mondani sem kell, hogy a tudományos munkáknak ma sincs megfelelő számú vásárló közönsége. Ivenkint átlag 60 korona az az összeg, melyet egy tudományos szerző kap kiadójától. Ha t. i. akad kiadója.

(r.)

A fővárosi ifjúság és a hírlapirodalom.

Milyen irodalmi termékek irányítják az iskolán kívül a fővárosi középiskolai tanuló-ifjúság szellemi fejlődését? A nyilvános olvasótermeket, kölcsönkönyvtárakat és színházakat szívesen látogatják a 14—18 éves fiúk s még nagyobb érdeklődéssel forgatják — a szülői házban és egyebütt — a hírlapokat és folyóiratokat. Hogy milyen hírlapok és folyóiratok esnek a budapesti diáksereg kezeügyébe, arról szóljon az itt következő statisztikai próba.

Egy pesti oldalon levő állami főreáliskola III—IV. osztályaiban osztályonként átlag 60 tanuló közül rendszeresen olvassa az Estet 31, az Előret 28, a Pesti Hírlapot 22, a Színházi Életet 16, az Érdekes Ujságot 14, a Sporthírlapot 13, a Déli Hírlapot 12, a Képes Ujságot 11, a Zászlónkat 10, a Tolnai Világlapját 8, a Pesti Naplót 7, a Sportlapot, Vágóhidat, Figarót 6, a Világot, Magyarországot 5, a Reményt, Pesti Futárt, Uj Időket, Borszem Jankót, Színház És Divatot 4, Az Ujságot, Mátyás Diákok, Nyolc Órai Ujságot 3, az Én Ujságot, Jó Pajtást, Kis Pajtást, Erőt, Egyenlőséget, Bolond Istókot, Budapesti Hírlapot, Napot, Mult És Jövőt 2, a Népszavát, Vasárnapi Ujságot 1 tanuló. Német Hírlapokat és folyóiratokat is olvas osztályonként átlag 4 tanuló. — Az V—VIII. osztályokban osztályonként átlag 60 tanuló közül rendszeresen olvassa az Estet 51, a Színházi Életet 29, a Pesti Hírlapot 27, a Déli Hírlapot 25, az Érdekes Ujságot 20, a Zászlónkat 16, a Pesti Naplót 15, a Magyarországot, Sporthírlapot 13, a Világot, Pesti Futárt, Előret 12, a Vágóhidat, 11, a Sportlapot, Figarót 10, az Uj Időket, Nyugatot 8, a Tolnai Világlapját 7, Az Ujságot, Mult És Jövőt 6, az Esztendőt, Képes Ujságot, Borszem Jankót, Színház És Divatot 5, a Reményt, Népszavát 4, a Természettudományi Közlönyt, Darwint 3, a Budapesti Hírlapot, Huszadik Századot, Mátyás Diákok, Egyenlőséget, Vasárnapi Ujságot, Virradatot, Sajtót, Nyolc Órai Ujságot 2, a Magyar Hírlapot, Napot, Alkotmányt, Életet, Hetet, Uj Nemzedéket, Mátyás Diákok 1 tanuló. Német hírlapokat és folyóiratokat is olvas osztályonként átlag 5 tanuló.

Egy budai oldalon levő állami főgimnázium III—IV. osztályaiban osztályonként átlag 60 tanuló közül rendszeresen olvassa az Estet 27, a Pesti Hírlapot 20, az Előret 14, az Érdekes Ujságot és a Déli Hírlapot 13, a Képes Ujságot 11, a Zászlónkat 10, a Tolnai Világlapját 9, a Színházi Életet és a Pesti Naplót 8, a Magyarországot és a Nyolc Órai Ujságot 5, a Sporthírlapot, Sportlapot, Az Ujságot, Uj Időket, Én Ujságot és Jó Pajtást 4, a Világot 3, a Pesti Futárt, Vágóhidat, Figarót, Borszem Jankót, Szívet, Budapesti Hírlapot, Napot, Színház És Divatot 2, a Kis Pajtást, Reményt, Erőt, Természettudományi Közlönyt, Esztendőt, Vasárnapi Ujságot, Mult És Jövőt, Mátyás Diákok, Népszavát, Magyar Hírlapot 1 tanuló. Német hírlapokat és folyóiratokat is olvas osztályonként átlag 3 tanuló. — Az V—VIII. osztályokban osztályonként átlag 60 tanuló közül

rendszeresen olvassa az Estet 39, a Pesti Hírlapot 26, a Déli Hírlapot 22, a Színházi Életet 18, az Érdekes Ujságot 17, a Zászlónkat 14, az Előret, Képes Ujságot. Sporthírlapot. Sportlapot 12, a Pesti Naplót, Vágóhidat, Tolnai Világlapját 9, a Nyolc Órai Ujságot, Pesi Futárt 8, az Uj Időket 7, a Figarót, Az Ujságot 6, az Erőt 5, a Világot, Napot, Borsszem Jankót Színház és Divatot 4, a Budapesti Hírlapot, Nyugatot, Vasárnapi Ujságot 3, az Én Ujságomat, Jó Pajtást, Természettudományi Közlönyt, Esztendőt, Mult És Jövőt 2, az Alkotmányt. Magyar Hírlapot, Népszavát, Szívet, Mátyás Dákot. Egyenlőséget. Társaságot, Magyar Figyelőt, Életet, Ország-Világot. Reményt. Huszadik Századot. Darwint 1 tanuló. Német hírlapokat és folyóiratokat is olvas osztályonként átlag 4 tanuló.

Amint látható, a reáliskolai tanulók körében a liberális napilapokon kívül szembetűnően kedveltek a színházi és sportlapok, továbbá a riportlapok és a tömegnek szánt képes folyóiratok (Az Érdekes Ujság, Előre, Képes Ujság. Tolnai Világlapja.) Az ifjúsági folyóiratok közül a katolikus Zászlónk mellett az izraelita Remény, a protestáns Erő s az Én Ujságom, Jó Pajtás és Kis Pajtás meglehetősen háttérbe szorulnak. — A gimnáziumi tanulók kevesebbet olvasnak, mint a realisták, ami nemcsak a szülői ház hatásának tulajdonítható, hanem a szerényebb anyagi helyzetnek is. Az Előre és társaik itt is megtalálják a maguk közönségét. A tudományos érdeklődésnek csak kivételesen bukkanak föl némi nyomai. Mindenesetre nagy kár, hogy az ifjúsági könyvtárak helyiségeiben nincsenek berendezve megfelelő olvasótermek.

(1)

Helyreigazítás.

Zoványi Jenő debreceni egyetemi nyilvános rendes tanár az Irodalomtörténet szerkesztőségébe a következő helyreigazítást küldte be:

„Az Irodalomtörténet folyóiratszemléje a Protestáns Szemlében megjelent írásaimról már 1912-ben is tartalmazott olyan állítást, ami nem egyezett meg a valóval. Most ismét célszerűnek látja illet állítani, hogy ennek alapján egy kis dorgatoriumban részesíthessen. Nem szólalnék fel ellipse ezuttal sem, ha a tudomány érdeke nem követelné annak megállapítását, hogy én Sylvesternek nem állítólagos *lőcsei papságáról*, hanem állítólagos debreczeni tanárságáról közöltem egy cikkeskét, melynek már a címe («Sylvester János és Debreczen») is mutatja, hogy csupán mellékesen jöhetett benne szóba állítólagos lőcsei papsága. Hogy aztán ez az én tárgyammal csak érintkező dolog már előzőleg kiderült, azt épen magam is mondom cikkeskémben, ami meg azt is bizonyítja, hogy miként sohasem, úgy most sem volt eszemágában sem «újra felfedezni» egy már megállapított igazságot. Senki másnak a babérjaira nem szokásom áhítózni, sőt azt is készséggel elismerem, hogy egy tárgyamul semmiképen ki nem tűzött kérdést valaki «jóval pontosabban» kideríthetett, mint én. Mindamellet öröömre szolgál, hogy még egy ilyen kérdés teljes tisztázásához is hozzájárulhattam egy helyesbített adattal, kimutatván, hogy az a másik Sylvester hol működött lőcsei papsága előtt.»

A folyóiratszemplével — csakúgy mint a kritikai rovattal — sok baja van a szerkesztőségnek. A szerzők megkívánják, hogy tudomást vegyünk a csekélyebb jelentőségű cikkekről is, mások méltatlankodnak, hogy mindössze is csak néhány sor jutott számukra, mikor egyéb cikkekről bővebben adtunk számot. A folyóiratszemplének több munkatársa van, egyöntetűséget nem könnyű teremteni a közös munkában, a múltban mutatkoztak is egyenetlenségek, bizonyos azonban, hogy a szemlélőket lelkes ügyszeretet vezeti s mindig tekintetbe veszik a folyóirat olvasóközönségének érdekeit. Aki figyelemmel kíséri ezt a folyóiratszemplét, látni fogja, hogy az nem száraz kivonatolás, hanem tervszerű munka, amelyet megbízalmasabb munkatársaink nem aktaszzerűen intéznek el, hanem *írniuk*.

Zoványi Jenőről legutóbb följegyeztük, hogy egyháztörténeti adalékait a protestáns hittudományi irodalom kutatói haszonnal forgathatják, de viszont nem ártana, ha ő meg az irodalomtörténeti folyóiratokat forgatná nagyobb szorgalommal. «Így nem eshetnék meg velem, hogy újra fölfedezze azt, amit Sylvester Jánosról Hajnóci Iván az Irodalomtörténet 1913. évfolyamában már kiderített, még pedig, a Hain Gáspár-féle krónika felhasználásával, jóval pontosabban.» Ezt az igazságos és őszinte megjegyzést Zoványi Jenő igyekezik mellékvágányra terelni. Cáfol, holott hallgatnia kellene. A folyóiratszemle írójának állítását bárki ellenőrizheti s könnyen meggyőződhetik róla, hogy kinek volt igaza.

Van azonban Zoványi Jenő helyreigazításában egy olyan pont, amely túlmegy az egyéni érzékenykedés és a jó társaságokban szokásos hanghordozás határain. Milyen alapon mondja Zoványi Jenő, hogy az Irodalomtörténet már 1912-ben is írt róla olyasmit, ami nem egyezett meg a valóval? Mi jogon állítja, hogy mi üldözzük őt? Ilyen fajta vád nyolc év leforgása alatt egyetlenegyszer sem merült föl az Irodalomtörténet ellen.

Az Irodalomtörténet 1912. évfolyamában — tudomásunk szerint — mindössze is csak egy bírálatban volt szó Zoványi Jenőről. Úgy látszik, ez az egyeneshangú kritika nem tetszett a szerzőnek. A bíráló — Béltéky László — kiemelte, hogy Zoványi Jenőnek akkor megjelent kötete alapos tudós munka, de egyúttal hozzátette: «Sajnálni lehet, hogy feldolgozása nem felel meg nagy szorgalommal összegyűjtött történeti anyaga becsének. Terjedelmes forrás-kivonatait nem lehet könnyedén áttekinteni; stílusa ellen is jogos kifogások emelhetők. Mondatfűzése bonyolult, kifejezései nehézkesekek. Mint tudományos íróink jelentékeny része, ő is idegenkedik a rövidebb mondatoktól s az egyszerű, világos, cikornyátlan beszédétől. Könyvegyőtrően bőbeszédű; fejtegetései — épen a szóáratok és közbevetett mondatok következtében — nem mindig érthetők első olvasásra. Mintha egy XVI—XVII. századi latinból fordított prédikációs könyvet olvasnánk. Bizonyos, hogy ezen most már nem lehet változtatni. Öregebb korban nem változik meg a stílus, de az ifjabb nemzedék jól teszi, ha ebben a tekintetben nem követi régi szabású tudományos íróink példáját.»

Mi ebben a valótlan állítás? Maga a kritika? Akkor ne írjon többé egy sort sem Zoványi Jenő, mert minden róla szóló megjegyzés valótlan-ság lesz. Vagy más irányban van panasza az Irodalomtörténet 1912-es évfolyama ellen? Valótlan állítások írásával vádolt bennünket: fölhívjuk, nyilatkozzék! Hol irtunk mi valótlan-ságot? Hol üldöztük mi nemigaz beszéddel az igazság bajnokát?

P. J.

Egy levél körül.

A szerkesztés nem kellemes mesterség. Főleg nem az a tudományos folyóiratoknál. A szerkesztő állandóan szembe kerül a tekintélyes nevek viselőivel; ha egy-egy szigorúbb bírálat jelenik meg valamelyik könyvről, a bírálat közreadásáért őt teszik felelőssé, mert hiszen módjában lett volna ki nem adni az igazságtalan kritikát; olykor ismét az a baj, hogy nagyon is enyhe volt a bírálat hangja, világos tehát, hogy a folyóirat hizelegni akart valakinek. A szerkesztő — panaszolják — a régi irodalom rovására kedveli a radikális és dekadens irodalmi törekvéseket, nem is szólva arról, hogy reakciós és klerikális cikkírók szövik hálójukat védőszárnyai alatt. A tanulmányok túlságosan könnyed tollal vannak megírva s nélkülözik a könyvcímek és idézetek halmazát hurcoló filológiai apparátust; azaz hogy mégis inkább nagyobb kára a folyóiratnak, hogy élvezhetően megírt cikkei mellett még mindig sok benne az olyan századrangú kérdésekkel és elvont apróságokkal bibelődő tudóskodás, amely fontoskodása ellenére sem hoz semmi eredményt s amely iránt az illető szerzőn kívül más alig érdeklődik; stb.

A politikai napilapok és szépirodalmi hetilapok szerkesztői megengedhetik maguknak azt a fényűzést, hogy ne törődjenek előfizetőik megjegyzéseivel, de a tudományos folyóirat szerkesztőjének állandóan ügyelnie kell, hogyan vélekedik munkájáról a tudományos és áltudományos közvélemény. A legjobb módszer — és ősrégi magyar-német tudományos recept —: szűrkének lenni, az életből kikapcsolódni és a surlódási pontoktól minél távolabbra menekülni. A kéziratok beérkeznek, a kéziratok a nyomdába kerülnek, a szerkesztő baj nélkül élhet. Igaz, hogy ezt a munkát egy értelmesebb nyomdász is elvégezhetné, de legalább csend van a tudomány berkeiben.

Tagadja csak meg a szerkesztő valamelyik kézirat közreadását és legyen elég bátorsága nyílt okkal megmondani, hogy a beküldött munka nem tartozik a folyóirat olvasóközönsége elé: kész a baj. Alig van szerző, aki belenyugodnék a szerkesztőnek és legbelsőbb munkatársainak véleményébe. Olyan ez az érzés, mint a szülői szeretet a gyermekekkel szemben. Mindig a tanító a hibás és sohasem a fiú, a jól nevelt, a zseniális.

Egy főreáliskolai igazgató beküldött az Irodalomtörténet szerkesztőségébe *egy régi verses szöveget* közlés végett. Mivel folyóiratunk nem foglalkozik azzal, hogy régi magyar leveleket, kéziratban maradt

verses és prózai szövegeket s egyéb adattári dolgokat közöljön, megkértük a beküldőt: juttassa el kéziratát a Magyar Tudományos Akadémia irodalomtörténeti folyóiratába, az Irodalomtörténeti Közleményekbe, amelynek egyik rovata egyenesen ennek a célnak szolgálatában áll. — A Baros Gyula címére érkező válasz a következő volt:

Igen tisztelt uram! A kéziratot visszakaptam. Az indokolást azonban furcsállom. Az Irodalomtörténetnek nincs adattári rovata — ej, ej. Nézzük csak a legutóbbi füzetet. Hát a Kisebb Közlemények rovata nem csupa adalék? Ha a folyóirat íveket tud áldozni Ambrus Zoltánék világirodalmi nagyságának méltatására, akkor Ányos emlékének is juttathatott volna két oldalt, annál is inkább, mert életrajza elég hézagos.

Kérem, méltóztassék Pintér Jenő szerkesztő úrral s a Társaság vezetőségével közölni, hogy a folyó év végével a Társaság tagjai sorából kilépek. Kiváló tisztelettel.

Azt hisszük, méltán csodálkozik mindenki. Ha így gondolkodnak és így mérlegelnek az idősebb, tapasztalt emberek, mit várhatunk a tapasztalatlan kezdőktől vagy az irodalmi élettől távolabb álló ifjaktól? Csak nem a tekintély vagy a becsület kérdése, ha egy kézirat nem felel meg egy folyóirat céljának és tudományos érdekeinek? Alig van köztünk olyan, akinek ne küldték volna már vissza valamikor a kéziratát, de ha sebezve volt is némiképen hiúságunk, ki látott volna büncselekményt az illető szerkesztőség eljárásában?

Nem teszünk körülményes megjegyzéseket az imént közölt levélre. Csak néhány észrevételt folyóiratunkról.

Az Irodalomtörténet szerkesztésében fokozott éberséggel kell ügyelnünk arra, hogy ne jelenjenek meg benne olyan jelentéktelenségek, amelyek legföljebb nyolc vagy tíz embert érdekelnek, ha ugyan érdekelnek. Az akadémiai vállalatoknak, mondjuk például a Nyelvtudomány című indogermán folyóiratnak, mindegy, ha füzeteiket nem olvassa több negyvenötven érdeklődőnél, mert a tudomány érdekeit így is csak szolgálják és pénzügyi alapjuk biztos. De egy irodalomtörténeti és kritikai folyóirat, mely első sorban a művelt magyar közönség érdeklődésére számít, nem lehet a túlzásba vitt szakszerűség unalmának tárháza. Megnyugtató ránk nézve, hogy ezzel nem ártunk a magyar tudományosság ügyének, mert a szakszerű részletkérdések kibogozására akad elég hely másutt — s a mi folyóiratunknak is van egy rovata — az Értekezések — ahol a laboratoriumi műhelymunkák, amennyiben nem pusztá szalmacséplések, helyet találhatnak.

Más alkalommal is fölhívtuk már a figyelmet arra, hogy folyóiratunk irodalomtörténeti rovatai első sorban a XIX. és a XX. század irodalmával foglalkoznak. Csak kivételesen tudunk helyet szorítani a régibb magyar irodalomnak és olyan terjedelmesebb filológiai jellegű dolgozatoknak, melyek számára rendelkezésre áll több más tudományos közlöny. Az egészséges munkamegosztás elvét tartjuk szem előtt, midőn folyóiratunkat

főleg az utolsó száz esztendő irodalmi fejlődésének tudományos vizsgálatára tartjuk fenn.

P. J.

Marót és Madách ?

Marót Károly az Irodalomtörténet 1918. évf. 360 lapján közölt cáfolatában sajátos módon bizonyítja be, hogy neki zárt kutatási jogot kell kapnia *Az ember tragédiája* forrásterületére. Marót épen a maga tanulmányai eredményeképen a gyomor filozofiájának «általános és akkoriban speciális elterjedtségére» utal, tehát — megköveteli, hogy Madách kizárólag Byronból merítsen és ne pl. Eötvösből is. «Így eredtetni olyan határozottság, amely mintha mitse tudna a „homo est quod est” fogalomkör általános és akkoriban speciális elterjedtségéről» — mondja Marót; sajnos, bizonyos irányban fejletlen stilisztikai képességgel nem bírom kitalálni, hogy miféle értelmet burkol e szavaiba. Óvakodik figyelmesen elolvasni Eötvös-idézetemet és megőrzi tájékozatlanságát a *Falu jegyzőjére* nézve, mert nehezebb eszék helybenhagyni, hogy Eötvös ironikusan beszél, amint *Madách-Ádám* is kételkedik a *luciferi* materializmusban. Nem akarja észrevenni Marót, hogy a Byron-féle «gyomornedv» Madáchban a legérzékenyebb lakmuspapírral sem mutatható ki, (Marót «függvénye» bátorít fel arra, hogy vegytan műnyelven beszéljek), ellenben a «konyhá»ba Madáchnál épen úgy belebotlunk, mint Eötvösnél. Azt elismeri Eötvös «előnyétül», hogy «a gyomor kiható jelentőségét az erkölcsi területre is átviszi»; de ez szerinte nem számít, mert az ő retorikájában a cáfolás alapelve az, hogy ami a saját állításunkkal nem egyezik, «csak mondva-csináltan súlyos momentum». Különböznék is tudhatnám, hogy ha Marótnak úgy tetszik, a filologiai *összehasonlító* módszerben a kevésbbé hasonlóknak szükségképen több közük van egymáshoz, mint a nagyobb mértékben hasonlóknak. S ha mindez nem elég, bele kell nyugodnom abba, hogy Marót tudomása szerint Madách fejlődésében eddig nem tulajdonítottak szerepet a *Falu jegyzőjének*; ennél fogva a felhozott érvek alapján sem szabad egy ilyen Eötvös-Madách-összefüggés lehetőségét felvetnem. Természetesen nemcsak a *Falu jegyzője* útján feltehető irodalmi hatást nem engedélyezheti Marót, hanem ahhoz sem járulhat hozzá, hogy esetleg Eötvös és Madách személyes érintkezése közben támadt eszmecsereinek emlékét keressük itt? Én nem állítottam, hogy Madách nem ismerte a *Don Juan* szóban forgó helyét vagy egyáltalában nem gondolt rá; csak egy szerény «azt hiszem»-et kockáztattam meg arra nézve, hogy a Madách-féle eszmeváltozat közelebbi rokonságban áll Eötvöshöz, mint Byronhoz. Marót azonban az ő «határozottságában» annyira felháborodik ezen, mintha legalább is hamisan tettem volna le a nagy esküt arra, hogy Madách szemem láttára vette át az eszmét Eötvöstől. Igen, mert Marót opciót szerzett Byron számára; és így egy magyar író csakugyan nem igényelheti azt a szerény dicsőséget, hogy valami keveset ő is hathasson honfitársára!

PAIS DEZSŐ.

Egy Petőfi-cikkhez.

Petőfi és a «szerbus manier» című cikkemből (Irodalomtörténet. 1918. évf. 7—10. sz.) egy korrekturnai jegy elnézése folytán kimaradt néhány sornyi mondat. A 305. l. első bekezdésében az itt dőlt nyomással reprodukált két mondat közé a kimaradt rész ekként iktatandó be: «*Az elsőség Kazinczyt, a stílkülönbségek érzékeny művészetét illeti meg.* E versalak művelésére, melyben összesen hét költeményt írt, Goethe példája vezette. Idetartozó költeményei (a három első Goethe után): *Reggeli panasz, Azzán aga* (mindkettő a *Poetai berekben*, 1789); *A csillagokhoz* (1813; megjelent: *Hébe*, 1822); *Endre és Hedvig* (töredék; 1816 febr. 20.-án írta); a *Salamon* c. költemény V. része (Majláth J. német regéje után; 1828 elején készen volt; Kazinczy életében nem jelent meg); *Gibárt és Irma* (1829); s végül a *Torsók* c. töredékek közül a II. számú. Egy részük kéziratban maradt töredék, más részük, bár nyomtatásban idején megjelent, a húszas évek felé, mikor Toldy értekezése a szerb népköltészet iránt nagyobb érdeklődést támasztott, már feledésbe ment: Vitkovics *A' Rác Nyelvrül* (1819), Toldy *A' Szerbus Népköltéséről* (1827) irván, csak az egy *Azzán agát* emlegetik. Ezen kívül csak a *Gibárt és Irma* című, mely a *Muzárium* 1829-i költői versenyén szerepelt, lépett figyelmet keltőbb körülmények közt a nyilvánosság elé. *Már 1789-ben átültette, Goethe közvetítésével*, . . . stb., amint a megjelent cikkben következik.

HORVÁTH JÁNOS.

A megkorrigált Petőfi.

Talán nem érdektelen, ha fölemlítjük, hogy a világháborús lelkesedésnek fokozására felhasználták Petőfit is, persze a mai viszonyokhoz képest megváltoztatva a szövegét. A *Szent István Társulat naplója az 1916 évre* c. kiadvány 89. lapján olvasható az orosz betörés idejében tényleg szomorúan aktuális *Föl a szent háborúra* c. Petőfi-vers, de az eredeti szöveg 5—8. versszakja híján. A közölt szakok közül a negyedik szak négy utolsó verssorát pedig a következőképp helyesbítette a naptár szerkesztője:

Szent a csata, mert harcolunk
 Királyért,
 Királyunkért, Istenünkért
 És te érted: Hazánkért.

Valóban jól hangzik: Petőfi mint királypárti költő! — A többi soron nem esett változás, de ez is elég arra, hogy az efféle kegyeletlen torzítások ellen óvást emeljünk. A vers végén ez áll: Petőfi. Pedig ez nem Petőfi. Legföljebb: Petőfi nyomán.

GYALUS ISTVÁN.

Mikszáth és Vahot Imre.

Kéky Lajos a Budapesti Szemle 1918. 217—248. l. közzétett tanulmányának Mikszáth-adatát legyen szabad megszerezniem. 1877 telén Mikszáth Kálmán a Császárfürdőben sokat volt Lauka Gusztávval és Vahot Imrével s más írókkal, kikhez a bravurjairól már akkor hírneves Zubovics Fedor

esatlakozott. Vahot Imrének fájt, hogy az irodalomból kiöregedett s azt mondta, a prózában írott költői mű kevesebbet ér, mint a verses. Erre Mikszáth fogadkozott, hogy ír 6 verset is s mindjárt fogadtak tíz liter borba. Aki a rosszabbik verset írja, az fizeti meg a bor árát. Megegyeztek, hogy a «jury» Ágai Adolf lapja, a Magyarország És A Nagyvilág lesz, a verset egy óra alatt meg kell írni. Zubovics Fedor adta a tárgyat: «a Borcsa kisasszonyt légyottra híjjátok». Vahot Imre munkája két négy-soros strófa, így hangzik:

A légyott.

Ah Borcsa angyal, mint imádlak én,
Öreg vagyok, de szívem még legény,
Sok ember szereti igazán a telet...
Óh angyali Borcsa, szeress hát engemet.

S ha szeretsz, ne szégyeld galambom magadat,
Gyertyaoltás után lopd meg alvásodat,
Jövel ki a kertbe, hol epedve várlak,
És forrón dobogó kebelemre zárlak.

Mikszáth győztes verse meg is jelent a Magyarország És A Nagyvilág 1877. évf. 786. l. 27 ötös jambusból álló sort tesz ki a vers, szintén *A légyott* a címe. Első sorai:

A kertbe várj; ha jó az alkonyat
Sötét ruhát öltvén fel, mely alatt
Tovább szövődhet az édes titok.
A kertbe várj, — kicsiny virágaid,
A jázmin-bokrok megszólítnak ott,
Suttogva lágyan, mintha mondanák:
Sorsunk közös, mi is, te is virág...

A verseny történetét Mikszáth megírta a Szegedi Napló 1879 február 15. számában *Vahot Imre bácsi* c. nekrológiájában, melyet a bennünk levő versek teljes szövegével újra kiadtam *Az én halottaim* c. posztumus Mikszáth-kötet 22—31. lapjain.

RUBINYI MÓZES.

A magyar hunmondák eredete.

Ezt a tudományos irodalmunkban sokat vitatott kérdést teszi szóvá a *Realexikon der germanischen Altertumskunde* legújabb (III.) kötetében Heusler A. a berlini egyetem neves tanára. «A Nibelungok mondája — írja Heusler — Bajorországban és Ausztriában a VIII. században gyökeredzik meg. Amit a magyar krónikák a XIII—XV. században a Burgundok mondájából (a Nibelung mondából) előadnak, az a középfelnémet elbeszélő költészetből származik. Az egymás ellen harcoló Attila-fiak egyike: *Aladarius* ugyan emlékeztet bennünket az alnémet monda Aldrianjára (Hagen fiára) de valószínűbb, hogy egyenest a tudós hagyomány *Aldaricus*, *Ardaricus*-ára vezethető vissza.» [Magyarázatul megjegyzem, hogy *Ardaricus* a gepidák királya volt, ki Attila oldalán

résztvett a catalaunumi csatában, Aldrian pedig az alnémet monda szerint Hagen fia, aki bosszút áll Attilán: a Nibelung kincshez csalja Attilát és halálát okozza.]

—s.

Német foglalás.

Wilson elveinek elfogadása idején némiképp meglepő, hogy Bartels Adolf, a híres német irodalomtörténeti író az ép most megjelent új művében, *Die Weltliteratur*, melynek első kötete a német irodalomtörténetet tárgyalja, a német írók közt *Sandor Hegedüs*-t is felemlíti. Ez ifj. Hegedüs Sándor: örendelkezési jogát méltányolva, nem vagyunk hajlandók őt a németnek átengedni.

—s.

Magyar írók élete és munkái.

Néhai Szinnyei József ily című nagyszabású bió-bibliográfiai lexikonához, mint azt már több ízben jelezte folyóiratunk, a M. T. Akadémia megbízásából több kötetre tervezett kiegészítő sorozat készül, melynek feladata, egyrészt helyreigazítani a Szinnyei nagy művébe a munka természetéből kifolyóan becsúszott tévedéseket, másrészt kiegészíteni a benne szereplő élő, vagy az életrajz kiadása óta elhalt írók további élete folyását és irodalmi működését s végül beledolgozni azon egyéneknek életrajzát és irodalmi működését, akiknek irodalmi föllépése későbbi időpontban történt, mint amikor Szinnyei lexikonának megfelelője füzete megjelent, vagy akik bármely más okból a nagy műből kimaradtak.

A kiegészítő sorozat szerkesztésével a M. T. Akadémia alulírottat bízván meg, tisztelettel felkérem az Irodalomtörténet azon t. olvasóit, akik bármily csekély irodalmi működést kifejtettek, hogy életrajzukat és dolgozataiknak jegyzékét velem sürgősen közölni sziveskedjenek. Az életrajz főbb kellékei: teljes név, születés helye, éve, hónapja és napja. Hol, mikor s minő tanulmányokat végzett, mikor s hol, mily minőségben működött s egyéb pályájára, vagy irodalmi működésére fontos életrajzi mozzanatok. Az irodalmi működésre vonatkozó résznek a következő adatokra kell kiterjeszkednie: mely hírlapokba és szépirodalmi folyóiratokba dolgozott, az év és annak megjelölésével, hogy mily minőségben (pl. belmunkatárs, színi referens, közgazd. rovatvezető, versek, novellák stb). A tudományos folyóiratokban megjelent hosszabb tanulmányoknál kívánatos a cikkek címének a felsorolása is. Azután időrendben felsorolandók az önállóan megjelent könyvek és értekezések címei, a megjelenés helye és éve föltüntetésével. Ha a mű év nélkül jelent meg, az évszám (-)be teendő. Végül felsorolandók a folyóiratokban és könyveken használt álnevei, betű- és egyéb jelei. Megjegyzem, hogy nemcsak magyarul, hanem bármely más nyelven itthon, vagy külföldön megjelent dolgozatok is fölveendőek a jegyzékbe.

Egy másik kéréssem elsősorban az irodalom- és tudománytörténet művelőit illeti, akik Szinnyei nagy művét gyakran használják s használat közben hiányoknak vagy tévedéseknek jöttek a nyomaira. Igen le volnék kötelezve, ha ily irányú bármily kis helyreigazítással fölkeresnének.

Végül a vidéki középiskolák irodalomtörténet tanáraihoz is volna egy kéréssem. A nagy mű lehető tökéletessége érdekében hazafias és tudo-

mányos szempontból igen üdvös volna, ha vállalkoznának arra, hogy a városukban és közvetlen vidékén élő s elsősorban a helyi lapokban működő írók életrajzeit beszereznék s a vállalat szerkesztőjének közlésre beküldenék. Önként értetődik, hogy az így nyert életrajzok közlése kapcsán minden egyes esetben fölemlíteném azon t. társam nevét, aki a cikkhez az adalékokat szolgáltatta.

Mind az önéletrajzok, mind a helyreigazítások és életrajzi adalékok nevemre a M. N. Múzeum könyvtárába küldendők.

GULYÁS PÁL.

Régi magyar írók ízléses kiadásai.

Az utóbbi időben egyre kevesbedik azoknak a budapesti könyvkiadóknak és nyomdászoknak száma, akik adnak valamit kiadványaik stílusos kiállítására. A gyomai Kner-nyomda és a békéscsabai Tevan-nyomda még ápolja a magyar nyomdászat tisztas hagyományait, szemben igen sok fővárosi nagy céggel, melyeknek műhelyeiben a tömegmunka elnyomja a tetszetős technikát és a jó ízlést. A Tevan-kiadások sorában külön figyelmet érdemelnek a régiebb magyar szépirodalmi munkák újabb kiadásai. Olyan kötetek ezek, melyeket örömmel vehet kezébe a kényesebb ízlésű könyvkedvelő is. A *Fanni hagyományai* és a *Ludas Matyi* után most jelent meg a legújabb amatőr Tevan-kiadás: *Egy falusi nótáriusnak budai utazása*. 580 példányban készült a Wéber Simon Péter-féle 1790-iki pozsonyi kiadás alapján. A címlap, könyvdíszek és szövegképek Divéky József fametszetei. Hogy a szöveg hűségéért ki viseli a felelősséget, nem tűnik ki a kiadványból s ez mindenesetre kár. Csekély fáradsággal végleges kritikai kiadást lehetett volna adni Gvadányi József híres munkájából. A jegyzetek a kötet végére kerülhettek volna s így nem esett volna sérelem a könyv egységes tipográfiáján. Az új Falusi Nótáriust éppen olyan melegen ajánljuk az ifjúsági és egyéb könyvtárak figyelmébe, mint a többi irodalomtörténeti vonatkozású Tevan-kiadást.

(r.)

A Bethlen-Könyvtár.

A Bethlen Gábor irodalmi és nyomdai részvénytársaság kiadásában egy nagyszabású vállalat indul meg legközelebb: a Bethlen-Könyvtár. A vállalat kötetei a magyar protestáns szellemi életét — elsősorban a reformátusok múltját — fogják bemutatni, de méltán tarthatnak számot minden művelt magyar olvasó érdeklődésére. Életrajzok, történeti, művelődéstörténeti és irodalomtörténeti monografiák váltakoznak a Bethlen-Könyvtárban szépirodalmi munkákkal, hogy minél tisztább világításban álljon a magyar közönség előtt a magyar protestáns történeti, művelődési és irodalmi jelentősége.

A munkatársak sorában nem-protestáns írók is szerepelnek, mert a vállalat nem akarja a protestáns jelentőségét a többi vallás rovására emelni. A közönség a közrebocsátás alá kerülő kötetek során népszerű előadásban kapja a tudományos kutatások legjava eredményeit. Az irodalomtörténetet közelebbről is érdeklik azok a kötetek, amelyek Melius Péter, Apáczai Cseri János, Bod Péter, Csokonai Vitéz Mihály, a Rádayak, Telekies, Bolyaiak, Jósika Miklós, Kemény Zsigmond, Jókai Mór, Arany

János, Tompa Mihály, Lévy József, Vargha Gyula, Kozma Andor, Szabolcska Mihály, Révész Imre, Ballagi Mór, Salamon Ferenc, Gyulai Pál és Beöthy Zsolt életének és munkásságának ismertetésével foglalkoznak. A vállalat szerkesztője, Császár Elemér egyetemi tanár kiváló érzéssel készítette el a Bethlen-Könyvtár tervrajzát s nem kételkedünk, hogy munkatársai előkelő formában mutatnak rá arra a munkára, melyet a protestántizmus a magyar szellem fejlesztése terén végzett.

(r.)

Magyar Írók Társasága.

Új irodalmi egyesülés és kiadói részvénytársaság Budapesten. Kiadja a Nemzetvédelem című fajegészségtani és népesedéspolitikai folyóiratot és közrebocsátja jótollú magyar íróknak nemzeti szellemű munkáit. Alapító írók: Császár Elemér, Erdős René, Fieber Henrik, Gegus Dániel, ifj. Gonda Béla, Harsányi Lajos, Körmendy Viktor, Lampérth Géza, Lázár István, Pásztor József, Somlay Károly, Szederkényi Anna, Semere György, ifj. Wlassics Gyula, Wlassics Tibor. A könyvkiadó részvénytársaság elnöke: Lukács György b. t. t. Igazgatóság: ifj. Gonda Béla, Natzler Ervin, Pásztor József, Pekár Gyula. A felügyelő-bizottság elnöke: Császár Elemér.

Elhunytak.

Andor József. (1871—1918.) Nyiregyházán született. 1898-ban nyert tanári oklevelet s egy ideig a budapesti I. ker. áll. főgimnázium tanára volt. Mikor Varga Ottót, a történetírót, szabadszellemű tanításáért a II. ker. kir. kat. főgimnáziumból áthelyezték az I. ker. áll. főgimnáziumba, helyét Andor József foglalta el. A történelmet és latin nyelvet tanította. Utóbb berendelték szolgálatételre a közoktatásügyi minisztériumba, ahol mint középiskolai igazgató nagy szorgalommal dolgozott. Irodalmi munkásságát 1892-ben kezdte tárcanovellák közreadásával. Önállóan is megjelent számos elbeszélő kötete. Folyóiratában, az Életben, haláláig buzgón írta kritikai cikkeit.

Török Gyula. (1888—1918.) Régi székely család ivadéka volt. Az arad-megyei Kisjenőn született, a tanári pályára készült, de filozófiai tanulmányait Kolozsvárt az ujságírói pályával cserélte föl. Kolozsvárról Nagyváradra került, innen Budapestre. A fővárosban eleinte a Magyar Hírlap, később a Magyarország szerkesztőségében dolgozott. Néhány év előtt még alig ismerték nevét, de 1917 eleje óta megjelent elbeszélő kötetei figyelmet ébresztettek nem közönséges írói talentuma iránt.

Csontos János. (1846—1918.) Eperjesen született, egy ideig pap volt, 1875-ben a M. N. Muzeum könyvtárának tisztviselője lett, 1890-ben a budapestvidéki tankerület főigazgatóságához helyezték át. Annak idején nagy buzgalommal szerkesztette a M. N. Múzeum bibliografiai folyóiratát, a Magyar Könyvészetet. A magyarországi középkori latin kéziratoknak és a Korvin-kódexeknek kiváló ismerője volt. A M. T. Akadémia 1883-ban választotta tagjai közé. Nagyobb munkát nem írt, de a kisebb cikkeknek egész tömegét bocsátotta közre s ezekben a szakszerű dolgozatokban sok új adattal világított rá a középkori magyar művelődés állapotára.

Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemünkön.

A budapesti, kolozsvári, debreczeni és pozsonyi egyetem tanárai az 1918—1919. iskolai év első felére a következő előadásokat hirdették:

A budapesti egyetemen: Beöthy Zsolt r. t.: Az irodalomtörténet elmélete. Heti 4 óra. — Irodalmunk magyarsága. 1 óra. — Riedl Frigyes r. t.: Az újabb magyar irodalom története 1867—1900-ig. 4 óra. — Irodalomtörténeti gyakorlatok. 1 óra. — Négyesy László r. t.: Zrinyi és kora. 4 óra. — A magyar irodalom története 1840—1900-ig. 2 óra. — Irodalomtörténeti gyakorlatok. 1 óra. — Horváth Cyrill m. t.: Kódexirodalmunk legkiválóbb emlékei. 2 óra. — Szinnyei Ferenc m. t.: Arany Toldi Szerelme, fő tekintettel forrásaira. 2 óra. — Kéky Lajos m. t.: A magyar regény 1867 után. 2 óra.

A debreczeni egyetemen: Pap Károly r. t.: A reformkor irodalma. I. Vörösmarty és kora. 4 óra. — Irodalomtörténeti gyakorlatok a reformkor irodalmából. 2 óra. — Az irodalom elmélete. 2 óra.

A kolozsvári egyetemen: Dézsi Lajos r. t.: A régi magyar irodalom története. 5 óra. — Gyakorlatok a régi magyar irodalom történetéből. 2 óra. — Szádeczky Lajos r. t.: A honfoglalás történetirői. 1 óra.

A pozsonyi egyetemen: Császár Elemér r. t.: A magyar dráma története. 3 óra. — Költészetünk a XIX. század elején. 2 óra. — Szemináriumi gyakorlatok. 1 óra. — Hödinka Antal r. t.: A magyar történetírás története. 1 óra. — Weszely Ödön r. t.: A magyar nyelvi és irodalmi oktatás módszere. 2 óra.

A magyar irodalomtörténetből és segédtudományaiból a magyar egyetemeken ez idő szerint 5 nyilvános rendes, 2 címzetes rendkívüli és 6 magántanár működik. A budapesti egyetemen nyilvános rendes tanárok: Négyesy László és Riedl Frigyes, címzetes rendkívüli tanárok: Ferenczi Zoltán, magántanárok: Horváth Cyrill, Szinnyei Ferenc, Kéky Lajos, Gulyás Pál. — A kolozsvári egyetemen ny. r. tanár: Dézsi Lajos, c. rk. tanár: Erdélyi Pál, m.-tanárok: Voinovich Géza és Gyalui Farkas. — A debreczeni egyetemen ny. r. tanár: Pap Károly, m.-tanár: Gyulai Ágost. — A pozsonyi egyetemen ny. r. tanár: Császár Elemér.

A főiskolai jellegű intézetek közül a budapesti műegyetemen a magyar irodalomtörténet tanára Ferenczy József, az Eötvös-kollégiumban Horváth János, a pannonhalmi benedekrendi főiskolában és tanárképző-intézetben Zoltvány Irén, a Pedagógiumban Gyulai Ágost, az Erzsébet-nőiskolában Tolnai Vilmos.

A zágrábi egyetem magyar tanszékét Greksa Kázmér, a berlini egyetemét Gragger Róbert tölti be.

Új egyetemi magántanár.

A közoktatásügyi miniszter Gyulai Ágost budapesti pedagógiumi tanárnak, Társaságunk választmányi tagjának, a debreczeni egyetem filozófiai karán a XIX. század magyar irodalmának történetéből egyetemi magántanárrá történt kinevezését jóváhagyólag tudomásul vette s az új magántanárt ebben a minőségében megerősítette.

A Magyar Tudományos Akadémia 1918 végén.

Az Akadémia tagjai közül költők, műfordítók, regényírók és drámaírók: Ambrus Zoltán, Berczik Árpád, Csengeri János, Divald Kornél, Endrődi Sándor, Gárdonyi Géza, Hegedüs István, Herczeg Ferenc, Kozma Andor, Pekár Gyula, Rákosi Jenő, Szabolcska Mihály, Vargha Gyula, Vikár Béla, Zichy Géza. Irodalomtörténetírók és kritikusok: Alexander Bernát, Angyal Dávid, Badics Ferenc, Bayer József, Bánóczy József, Bogisich Mihály, Beöthy Zsolt, Bleyer Jakab, Császár Elemér, Dézsi Lajos, Ferenczi Zoltán, Haraszti Gyula, Heinrich Gusztáv, Horváth Cyrill, János Béla, Lehr Albert, Négyesy László, Petz Gedeon, Pintér Jenő, Riedl Frigyes, Sebestyén Gyula, Szilády Áron, Szinnyi Ferenc, Tolnai Vilmos, Viszota Gyula, Voinovich Géza.

Legrégibb tagok: Szilády Áron (1861), Beöthy Zsolt (1877), Bánóczy József (1879), Heinrich Gusztáv (1880), Bogisich Mihály (1880), Lehr Albert (1882), Berczik Árpád (1887).

Költői és irodalomtörténeti jutalomtételek: 1. Nádasy-jutalom: Elbeszélő költemény. 100 arany. Határnap: 1919 szept. 30. — 2. Ormody-jutalom: az 1920. évi márciusi összes ülés ítéli oda olyan könyvalakban megjelent szépirodalmi munkának, mely általános költői értékén kívül az örök női eszményeket szolgálja. 1000 korona. — 3. Karátsonyi-jutalom: Vigjáték. 200 arany. Határnap: 1919 szept. 30. — 4. Kóczán-jutalom: Színmű V. Ferdinánd király uralkodása idejéből. 100 arany. Határnap: 1919 május 31. — 5. Vojnits-jutalom: az 1919. évi januári összes ülés ítéli oda az 1918. évben Budapesten előadott legjobb magyar szindarabnak. 800 korona. — 6. Ipolyi-jutalom: A magyar politikai szónoklás 1790-től 1836-ig. 2000 korona. Határnap: 1920 szept. 30. — 7. Lehr-jutalom: A népiesség elmélete Dugonicstól Petőfőig. 400 korona. Határnap: 1920 szept. 30. — 8. Gorove-jutalom: A magyar humanizmus története Oláh Miklós felléptéig. 100 arany. Határnap: 1919 dec. 31. — 9. Vigyázó-jutalom: A fizikai tudományok hazai irodalmának története és magyar műnyelvének fejlődése 1867-ig. 2000 korona. Határnap: 1919 dec. 31. — 10. Széchenyi István életrajza. Nyílt pályázat, tetszés szerinti határidővel. 3000 korona. — Az idegen kézzel, lehetőleg géppel írt, lapszámozott és bekötött pályaművek jelíges levéllel ellátva a M. T. Akadémia főtitkári hivatalába küldendőek. Jutalmat csak önálló becsű pályamunka nyerhet.

A Kisfaludy-Társaság 1918 végén.

Költők és műfordítók: Ábrányi Emil, Bárd Miklós, Csengeri János, Dóczy Lajos, Endrődi Sándor, Hegedüs István, Jakab Ödön, Kiss József, Kozma Andor, Radó Antal, Sajó Sándor, Szabolcska Mihály, Szávay Gyula, Vargha Gyula, Zempléni Árpád, Zichy Géza. Regényírók és drámaírók: Ambrus Zoltán, Bánffy Miklós, Bársony István, Benedek Elek, Berczik Árpád, Gárdonyi Géza, Herczeg Ferenc, Molnár Ferenc, Pekár Gyula, Rákosi Jenő, Rákosi Viktor, Szemere György, Váradai Antal. Irodalomtörténetírók és kritikusok: Alexander Bernát, Angyal Dávid, Bayer József, Beöthy Zsolt, Császár Elemér, Ferenczi Zoltán, Haraszti

Gyula, Heinrich Gusztáv, Kéky Lajos, Négyesy László, Riedl Frigyes, Sebestyén Gyula, Szász Károly, Szilády Áron, Voinovich Géza. Történetírók és politikai szónokok: Apponyi Albert, Berzeviczy Albert, Fraknói Vilmos, Takáts Sándor.

Legrégibb tagok: Szilády Áron (1867), Rákosi Jenő (1869), Berczik Árpád (1873), Beöthy Zsolt (1876), Zichy Géza (1878), Heinrich Gusztáv (1882), Endrődi Sándor (1882), Vargha Gyula (1882), Abrányi Emil (1885), Dóczi Lajos (1887), Bayer József (1888), Váradi Antal (1889).

Jutalomtételek: 1. Lukács Krisztina jutalom: A magyar lira fejlődése a XIX. század második felétől kezdve, tekintettel az európai áramlatokra. 1000 korona. Határidő: 1920 okt. 31. — 2. Lukács Krisztina jutalom: A mondai és történeti anyag költői feldolgozása Aranyánál. 1000 korona. Határidő: 1919 okt. 31. — 3. Széher Árpád jutalom: Hosszabb elbeszélés vagy kisebb regény. 1000 korona. Határidő: 1919 okt. 31. — 4. Somogyi Dezső jutalom: Salamon Ferenc kritikai működésének ismeretése. 200 frank aranyban. Határidő: 1919 okt. 31. — 5. Vigyázó Sándor jutalom: Magyar történelmi regény. 1000 korona. Határidő: 1919 okt. 31. — 6. Grünwald Vilmos jutalom: Lírai költemény. 300 korona. Határidő: 1919 okt. 31. — 7. Greguss Ágost jutalom: 2000 korona az 1911—1917. évkör legjelesebb építészeti művének.

A Petőfi-Társaság 1918 végén.

Szépírók: Ambrus Zoltán, Balla Ignác, Babits Mihály, Bársony István, Biró Lajos, Csathó Kálmán, Czóbel Minka, Endrődi Sándor, Erődi Béla, Farkas Pál, Feleki Sándor, Ferenczy Ferenc, Gárdonyi Géza, Harsányi Kálmán, Hegedűs Sándor, Herczeg Ferenc, Jakab Ödön, Kabos Ede, Kenedi Géza, Kéry Gyula, Koroda Pál, Kosztolányi Dezső, Krudy Gyula, Kvassay Ede, Lampérth Géza, László Mihály, Lőrinczy György, Molnár Ferenc, Móra Ferenc, Móricz Pál, Móricz Zsigmond, Nógrádi Pap Gyula, Neugebauer László, Oláh Gábor, Pakots József, Palágyi Lajos, Pap Zoltán, Pekár Gyula, Peterdi Andor, Porzsolt Kálmán, Rákosi Viktor, Révai Károly, Sas Ede, Surányi Miklós, Szabó Endre, Szabóné Nogáll Janka, Szávay Gyula, Szemere György, Szécsi Ferenc, Szöllősi Zsigmond, Teleki Sándorné, Torkos László, Váradi Antal, Vértesy Gyula, Zempléni Árpád. Tudományos írók és kritikusok: Ferenczy József, Ferenczi Zoltán, Lázár Béla, Palágyi Menyhért. Tiszteleti tagok: Abrányi Emil, Benczur Gyula, Beöthy Zsolt, Berczik Árpád, Csengey Gusztáv, Dóczi Lajos, Hatala Péter, Hubay Jenő, Jászai Mari, Kiss József, Mezei Ernő, Prohászka Ottokár, Rákosi Jenő, Rátkay László, Szabolcska Mihály, Zichy Géza.

Legrégibb tagok: Endrődi Sándor, Erődi Béla, László Mihály, Neugebauer László, Torkos László, Váradi Antal (1876), Szabó Endre (1877), Kvassay Ede (1880), Jakab Ödön (1882), Ferenczi Zoltán (1886), Palágyi Menyhért (1887).

A Társaság évről-évre megismétlődő jutalomtétellei: 1. Vigyázó-jutalom: Lírai költemény. 300 korona. — 2. Bulyovszky-jutalom. Szaválásra alkalmas költemény. 200 korona. — 3. Grünwald-jutalom: Lírai költemény. 300 korona.

A budapesti időszakos sajtó 1918 végén.

Jegyzéke azoknak a Budapesten megjelenő folyóiratoknak, hetilapoknak és újságoknak, amelyek irodalomtörténeti vagy kritikai vonatkozású cikkeket közölnek.

I. Folyóiratok.

A Cél. Társadalmi folyóirat. 9. évf. Főszerkesztő: Kállay Ubul. Felelős szerkesztő és kiadó: Farkas Zoltán. Évenként 12 szám.

A Szent István Akadémia Értesítője. Tudományos folyóirat. 3. évf. Szerkeszti: Reiner János. Kiadja: a Szent István Akadémia. Évenként 4 szám.

Akadémiai Értesítő. Tudományos folyóirat. 29. évf. Szerkeszti: Heinrich Gusztáv. Kiadja: a Magyar Tudományos Akadémia. Évenként 12 szám.

Budapesti Szemle. Tudományos folyóirat. 46. évf. Szerkeszti: Voinovich Géza. Kiadja: a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával a Franklin-Társulat. Évenként 12 szám.

Corvina. Könyvkereskedelmi közlöny. 41. évf. Szerkeszti: Pereszlényi Pál. Kiadja: a Magyar Könyvkereskedők Egylete. Évenként 36 szám.

Egyetemes Philológiai Közölny. Tudományos folyóirat. 42. évf. Szerkesztik: Bleyer Jakab és Förster Aurél. Kiadja: a Budapesti Philológiai Társaság. Évenként 10 szám.

Ethnographia. Tudományos folyóirat. 29. évf. Szerkesztik: Sebestyén Gyula, Madarassy László és Solymossy Sándor. Kiadja: a Magyar Néprajzi Társaság. Évenként 6 szám.

Esztenő. Szépirodalmi folyóirat. 1. évf. Főszerkesztő: Hatvany Lajos. Szerkesztők: Karinthy Frigyes és Kosztolányi Dezső. Kiadja: a Pesti Napló. Évenként 12 szám.

Huszadik Század. Társadalomtudományi és politikai szemle. 19. évf. Szerkeszti: Jászi Oszkár. Kiadja: az Új Magyarország részvénytársaság. Évenként 12 szám.

Irodalomtörténet. Tudományos folyóirat. 7. évf. Szerkeszti: Pintér Jenő. Kiadja: a Magyar Irodalomtörténeti Társaság. Évenként 10 szám.

Irodalomtörténeti Közlemények. Tudományos folyóirat. 28. évf. Szilády Áron közreműködésével szerkeszti Császár Elemér. Kiadja: a M. T. Akadémia. Évenként 4 szám.

Katholikus Szemle. Katholikus társadalmi és tudományos folyóirat. 32. évf. Szerkeszti: Mihályfi Ákos. Kiadja: a Szent István-Társulat. Évenként 10 szám.

Ma. Irodalmi és művészeti folyóirat. 3. évf. Szerkesztik: Kassák Lajos és Uitz Béla. Kiadja: Kassák Lajos. Évenként 12 szám.

Magyar Figyelő. Társadalmi és szépirodalmi folyóirat. 8. évf. Szerkeszti: Herczeg Ferenc. Kiadja: a Singer és Wolfner-cég. Évenként 12 szám.

Magyar Könyvszemle. Tudományos folyóirat. 26. évf. Melich János közreműködésével szerkeszti Gulyás Pál. Kiadja: a M. N. Múzeum könyvtára. Évenként 4 szám.

Magyar Középiskola. Pedagógiai folyóirat. 11. évf. Szerkeszti: Friml

Aladár. Kiadja: a Katolikus Középiskolai Tanáregyesület. Évenként 10 szám.

Magyar Kultura. Katolikus társadalmi és tudományos szemle. 6. évf. Szerkeszti: Bangha Béla. Kiadja: az Apostol-nyomda részvénytársaság. Évenként 24 szám.

Magyar Nyelv. Tudományos folyóirat. 14. évf. Szerkesztik: Szily Kálmán és Melich János. Kiadja: a Magyar Nyelvtudományi Társaság. Évenként 10 szám.

Magyar Nyelvőr. Tudományos folyóirat. 47. évf. Szerkeszti és kiadja: Simonyi Zsigmond. Évenként 10 szám.

Magyar Pædagogia. Tudományos folyóirat. 27. évf. Fináczy Ernő közreműködésével szerkeszti Imre Sándor. Kiadja: a Magyar Pædagogiai Társaság. Évenként 10 szám.

Magyarság. Társadalmi, irodalmi és művészeti folyóirat. 18. évf. Szerkeszti: Megyeresy Béla: Kiadja: az I. K. E. szövetsége. Évenként 12 szám.

Mult És Jövõ. Zsidó irodalmi, művészeti és társadalmi folyóirat. 8. évf. Szerkeszti és kiadja: Patai József. Évenként 12 szám.

Nyugat. Szépirodalmi folyóirat. 11. évf. Fõszerkesztõ: Ignotus. Szerkesztõk: Ady Endre és Babits Mihály. Kiadja: Ignotus és Fenyõ Miksa. Évenként 24 szám.

Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 52. évf. Pædagogiai folyóirat. Szerkeszti: Ady Lajos. Kiadja: az Országos Középiskolai Tanáregyesület. Évenként 10 szám.

Protestáns Szemie. Protestáns társadalmi és tudományos folyóirat. 30. évf. Szerkeszti: Ravasz László. Kiadja: a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság. Évenként 10 szám.

Századok. Tudományos folyóirat. 52. évf. Szerkeszti: Domanovszky Sándor. Kiadja: a Magyar Történelmi Társulat. Évenként 10 szám.

Történeti Szemle. Tudományos folyóirat. 7. évf. Szerkeszti: Angyal Dávid. Kiadja: a M. T. Akadémia. Évenként 4 szám.

Uránia. Népszerű tudományos folyóirat. 19. évf. Szerkesztik: Szász Károly és Mikola Sándor. Kiadja: az Uránia Társaság. Évenként 12 szám.

II. Hetilapok.

A Hét. Társadalmi és irodalmi szemle. 29. évf. Fõszerkesztõ és kiadó: Kiss József. Felelõs szerkesztõ: Rózsa Miklós.

A Társaság. Szépirodalmi képes lap. 5. évf. Fõszerkesztõ és kiadó: Dobay István. Felelõs szerkesztõ: Endrõdi Béla.

Az Érdekes Ujság. Szépirodalmi képeslap. 6. évf. Szerkeszti: Kabos Ede. Kiadja: a Légrády-cég.

Élet. Képes hetilap 10. évf. Szerkeszti: Anka János. Kiadja: az Élet részvénytársaság.

Figaró. Képes színházi hetilap. 1. évf. Szerkeszti: Radnóti József. Kiadja: a Kultura részvénytársaság.

Ország-Világ. Képes hetilap. 39. évf. Szerkesztik: Váradai Antal és Falk Zsigmond. Kiadja: a Pesti Könyvnyomda részvénytársaság.

Színházi Élet. Képes színházi hetilap. 7. évf. Szerkeszti és kiadja : Incze Sándor.

Színház És Divat. Képes színházi hetilap. 3. évf. Főszerkesztő és kiadó : Vángel Gyula. Felelős szerkesztő : Faragó Jenő.

Uj Idők. Szépirodalmi, művészeti és társadalmi képes hetilap. 24. évf. Szerkeszti : Herczeg Ferenc. Kiadja : a Singer és Wolfner-cég.

Uj Nemzedék. Politikai, szépirodalmi és közgazdasági hetilap. 5. évf. Szerkeszti és kiadja : Milotay István.

Vasárnapi Ujság. Képes hetilap. 65. évf. Szerkeszti : Hoitsy Pál. Kiadja : a Franklin-Társulat.

III. Hirlapok.

Az Est. Politikai napilap. 9. évf. Felelős szerkesztő : Miklós Andor. Kiadótulajdonos : Az Est részvénytársaság.

Az Ujság. Politikai napilap 16. évf. Főszerkesztő : Gajári Ödön. Felelős szerkesztő : Bagyó János. Kiadótulajdonos : Az Ujság lapkiadó rt.

Alkotmány. Politikai napilap. 23. évf. Szerkeszti : Túri Béla. Kiadótulajdonos : Molnár János.

Budapesti Hírlap. Politikai napilap. 38. évf. Szerkeszti : Csajthay Ferenc. Kiadótulajdonos : a Budapesti Hírlap részvénytársaság.

Déli Hírlap. Politikai napilap. 2. évf. Felelős szerkesztő : Lázár Miklós. Kiadótulajdonos : a Déli Hírlap részvénytársaság.

Magyar Hírlap. Politikai napilap. 24. évf. Főszerkesztő és laptulajdonos : Márkus Miksa.

Magyarország. Politikai napilap. 25. évf. Felelős szerkesztő : Magyar Elek. Kiadótulajdonos : a Magyarország részvénytársaság.

Népszava. Politikai napilap. 46. évf. Felelős szerkesztő : Weltner Jakab. Kiadótulajdonos : a magyarországi szociáldemokrata párt.

Pesti Hírlap. Politikai napilap. 40. évf. Szerkeszti : Légrády Imre. Kiadják : a Légrády-testvérek.

Pesti Napló. Politikai napilap. 69. évf. Főszerkesztő : Hatvany Lajos. Felelős szerkesztő : Liptai Imre. Kiadja : a Pesti Napló rt.

Világ. Politikai napilap. 9. évf. Felelős szerkesztő : Purjesz Lajos. Kiadótulajdonos : a Világ részvénytársaság.

Virradat. Politikai, nemzetgazdasági és irodalmi ujság. 1. évf. Szerkeszti és kiadja : Szakács Andor.

Uj könyvek.

Verses kötetek.

Lendvai István : Fáklyafüst. Budapest. 1918. 63 l. Táltos-kiadás. Ára 4 kor. 50 f.

Gvadányi József : Egy falusi nótáriusnak budai utazása. Békéscsaba. 1918. 160 l. Tevan-kiadás.

Lesznai Anna : Édenkert. Versek. Gyoma. 1918. 176 l. Kner-kiadás. Ára 9 kor.

Zempléni Árpád: *Vasfő és Ime. Vogul regéje.* A M. T. Akadémia gróf Nádasdy-féle elbeszélő költemény pályázatán 100 arannyal jutalmazott pályamű. Budapest. 1918. 30 l. A szerző kiadása. Franklin-nyomda.

Szélpál Árpád: *Tüntetés.* Budapest. 1918. 32 l. A Ma kiadása. Ára 3 kor. 50 f.

Balázs Béla: *A vándor énekel.* Második kiadás. Gyoma. 1918. 80 l. Kner-kiadás. Ára 5 kor.

Gyóni Géza: *Élet szeretője.* Versek 1909—1914. Második kiadás. Budapest. 1918. 128 l. Athenaeum-kiadás. Ára 4 kor. 80 f.

Elbeszélő kötetek.

Tarczai György: *Vitus mester álma.* Regény. Budapest. 1918. 440 l. A Szent István Társulat kiadása. Ára 8 kor.

Földi Mihály: *Sötétség.* Regény. Budapest. 1918. 244 l. Franklin-kiadás. Ára 9 kor.

Biró Lajos: *A Molitor-ház.* Detektívregény. Budapest. 1918. 324 l. Légrády-kiadás. Ára

Moly Tamás: *Vörösbegy.* Kalandor-történet. Budapest. 1918. 340 l. Légrády-kiadás. Ára 8 kor.

Rákosi Viktor: *Palozsnaky Tamás a nagyerejű kántor és egyéb elbeszélések.* Budapest. 1918. 196 l. Athenaeum-kiadás. Ára 6 kor.

Oláh Gábor: *Balgatag szerelem.* Elbeszélések. Debrecen. 1918. 104 l. Csáthy Ferenc kiadása. Ára 6 kor.

Kassák Lajos: *Khalabresz csodálatos púpja.* Novellák. Budapest. 1918. 157 l. Táltos-kiadás. Ára 9 kor.

Szabó Dezső: *Napló és elbeszélések.* Gyoma. 1918. 256 l. Kner-kiadás. Ára 10 kor.

Székely Aurél: *Vihar után.* Regény. Budapest. 1918. 188 l. Kultura-kiadás. Ára 8 kor.

Lakatos László: *Egy válópör története. Egy leány naplója.* Budapest. 1918. 168 l. Kultura-kiadás. Ára 8 kor.

Harsányi Zsolt: *Shakespeare a Nyújjorkban.* Tréfás színházi regény. Budapest. 1918. 156 l. Légrády-kiadás. Ára

Mariay Ödön: *Muzsikus-történetek.* Budapest. 1918. 48. l. Lampel-kiadás. Magyar Könyvtár. 899. sz. Ára 50. f.

Pilisi Lajos: *Dekroá Viktor csodálatos élete.* Regény. Budapest. 1918. 268 l. Biró Miklós kiadása. Ára 14 kor.

Bacsó Béla: *A Stefcsik-ház.* Regény. Budapest. 1918. 112 l. Táltos-kiadás. Ára 6 kor. 50 f.

Zemplényi Klára: *Egy elkésett ember évei.* Regényvázlat. Budapest. 1918. 182 l. Táltos-kiadás. Ára 7 kor.

Nádas Sándor: *Öreg szalámitolvaj és egyéb történetek.* Budapest. 1918. 164 l. Pallas-kiadás.

Balázs Béla: *Kalandok és figurák.* Novellák. Gyoma. 1918. 208 l. Kner-kiadás. Ára 7 kor.

Csathó Kálmán: *Blanche avagy a szegény rokon.* Regény. Budapest. 1918. 128 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára 8 kor.

Pásztor József: Legyen férfi a párom. Vidám regény. Budapest. 1918. 216 l. Magyar Írók Társasága rt. kiadása. Ára 10 kor.

Mikszáth Kálmán: A tót atyafiak. A jó palócok. Budapest. 1918. 224 l. Révai-kiadás. Ára 5 kor.

Mikszáth Kálmán: Tudós írások. Budapest. 1918. 256 l. Révai-kiadás. Ára 8 kor.

Szindarabok.

Mariay Ödön: A Rákóczi harang. Színmű 3 felvonásban. Budapest. 1918. 302 l. Táltos-kiadás. Ára

Szomory Dezső: Matuska. Színmű 3 felvonásban. Budapest. 1918. 136 l. Pallas-kiadás. Ára 6 kor.

Drégely Gábor: Egy férj, aki mindent tud. Komédia 3 felvonásban. Budapest. 1918. 76 l. Dick-kiadás. Ára 5 kor. 20 f.

Londesz Elek: A zöld kabát. Komédia 3 felvonásban. Budapest. 1918. 96 l. Lampel-kiadás. Fővárosi Színházak Műsora. 360—364. sz. Ára 2 kor.

Balázs Béla: Doktor Szélpál Margit. Tragédia 3 felvonásban. Átdolgozott új kiadás. Gyoma. 1918. 100 l. Kner-kiadás. Ára 6 kor.

Balázs Béla: Mistériumok. Három egyfelvonásos. Második kiadás. Gyoma. 1918. 110 l. Kner-kiadás. Ára 6 kor.

Tudományos munkák.

Beöthy Zsolt: A magyar irodalom kis-tükre. Ötödik bővített kiadás. Budapest. 1918. 254 l. Az Athenaeum kiadása. Ára 4 kor.

Ferenczi Zoltán: Egy elfeledett regényről. Petrichevich Horváth Lázárnak Az Elbujdosott c. regénye. Akadémiai rendes tagsági székfoglaló. Budapest. 1918. 54 l. Kiadja a M. T. Akadémia. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. 22. köt. 9. sz. Ára 4 kor.

Magyar Shakespeare-Tár. Szerk. Ferenczi Zoltán. 10. köt. Budapest. 1918. 320 l. A Kisfaludy-Társaság kiadása. Franklin-bizomány.

Concha Győző: Eötvös és Montalembert barátsága. Budapest. 1918. 336 lap. A szerző kiadása. A Szent István Társulat bizománya. Ára 16 kor.

Gopcsa László: A magyar gyorsírás története. Második kiadás. Szeged. 1918. 224 l. Várnay-könyvkereskedés. Ára 8 kor.

Vucskics Gyula: Nogáll János életrajza és intézetének története. Némethy Gyula és Nagy Lajos közreműködésével. Nagyvárad. 1918. 192 l. A nagyváradai Szent Vince intézet tulajdona. Ára 5 kor.

Perényi József: Aranka György magyar nyelv-művelő társasága. Budapest. 1918. 64 l. A szerző kiadása. Különlenyomat az Irodalomtörténeti Közlemények 1918. évf.-ből.

Kemény Gábor: Rousseau jelleme. Kolozsvár. 1918. 35 l. A szerző kiadása. Különlenyomat az Erdélyi Múzeum 33. köt.-ből.

Pausz Gabriella: Nemes Artner Mária Terézia és írói köre. Budapest. 1918. 143 l. Pfeifer-bizomány. Német Philologiai Dolgozatok. 21. sz. Ára 3 kor.

Gombocz Zoltán és Melich János: Magyar etymologiai szótár. 7. füzet. Budapest. 1918. 10 iv. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 10 kor.

Némethy Geyza: *Coniecturae ad emendandum Firmicum Maternum Astrologum*. Budapest. 1918. 80 l. A M. T. Akadémia kiadása. Akadémiai Értekezések. I. Oszt. 23. köt. 8. sz. Ára 5 kor.

Pataky Arnold: *A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában*. Budapest. 1918. 48 l. A Szent István Akadémia III. oszt. Felolvasásai. 1 köt. 2. sz. Ára 3 kor.

Heller Bernát: *Az arab Antar-regény. Összehasonlító irodalomtörténeti tanulmány*. Budapest. 1918. 404 l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 8 kor.

Madzsar József: *Az ember származása és a származástan vázlata*. Budapest. 1918. 96 l. Kiadja az Új Magyarország rt. Lantos-bizomány. Ára 3 kor. 60 f.

Fordítások.

Toiszoj: *Két huszár*. Ford. Trócsányi Zoltán. Budapest. 1918. 158 l. Athenæum-kiadás. Ára 1 K.

Ál-Shakespearei drámák. Szerk. Heinrich Gusztáv. 6. sz.: *Thomas Lord Cromwell élete és halála*. Ford. Benedek Marcell. Budapest. 1918. 96 l. A M. T. Akadémia kiadása. Ára 5 K.

Dante: *A pokol*. Ford. Babits Mihály. Második kiadás. Budapest. 1918. 304 l. Révai-kiadás. Ára 12 K.

Wilde Oszkár: *A szépség filozófiája*. Ford. Hevesi Sándor. Budapest. 1918. 272 l. Révai-kiadás. Ára 8 K.

Dumas: *A kaméliás hölgy*. Ford. Csergő Hugó. Budapest. 1918. 218 l. Révai-kiadás. Ára 8 K.

Kant Immanuel: *Az örök béke*. Ford. Babits Mihály. Budapest. 1918. 104 l. Kiadja az Új Magyarország rt. Lantos-bizomány. Ára 3 K 60 f.

Oppenheimer Ferenc: *A szociális kérdés*. Ford. Kovács Gábor. Budapest. 1918. 100 l. Kiadja az Új Magyarország rt. Lantos-bizomány. Ára 3 K 60 f.

Anatole France: *A szilfasoron*. Ford. Révész Pál. Budapest. 1918. 184 l. Dick-kiadás. Ára 8 K.

Victor Hugo parlamenti beszéde a tanítás szabadságáról. 1850 január 15. Ford. Ignis. Budapest. 1918. 22 l. A Világ páholy kiadása.

Balzac: *Honorine*. Regény. Ford. Sztrokay Kálmán. Budapest. 1918. 160 l. Kultura-kiadás. Ára 8 K.

Schumacher: *Lord Nelson utolsó szerelme*. Regény. Ford. Somlyó Zoltán. Budapest. 1918. 350 l. Kultura-kiadás. Ára 14 K.

Kuprin: *A kriptá*. Regény. Ford. Bálint Lajos. Budapest. 1918. 164 l. Ára 8 kor.

Landsberger: *Kacagj bajazzo*. Regény. Ford. Bethlen Pál. Budapest. 1918. 540 l. Kultura-kiadás. Ára 18 K.

Landsberger: *Morál*. Regény. Ford. Pajzs Elemér. Budapest. 1918. 234 l. Kultura-kiadás. Ára 8 K.

Heidenstam: *Endymion*. Regény. Svéd eredetiből ford. Jeffer Béla. Gyoma. 1918. Kner-kiadás. Ára 9 K.

Egyéb kiadványok.

Lukács György: *Balázs Béla és akiknek nem kell*. Összegyűjtött tanulmányok. Gyoma. 1918. 124 l. Kner-kiadás. Ára 4 K.

Siklóssy László: *Aprógyűjtés. Mit gyűjtünk kis pénzen?* Budapest. 1918. 96 l. Táltos-kiadás.

A Dugonics-Társaság jelentései. Szeged. 1918. 52 l. A Dugonics-Társaság kiadása.

A Gyöngyösy Irodalmi Társaság évkönyve. IV. köt. Ungvár. 1918. 148 l. A Gyöngyösy Irodalmi Társaság kiadása.

A mi örökségünk. A sárospataki ref. főiskolában a reformáció négy-
százados évfordulója alkalmából tartott egyházi beszédek és felolvasások.
Sárospatak. 1918. 190 l. A sárospataki ref. főiskola kiadása. Ára 10 K.

Harsányi István: *A reformáció hatása a magyar közművelődésre.* Sárospatak. 1918. 20 l. A szerző kiadása.

Prohászka Ottokár: *Kultúra és terror.* Budapest. 1918. 134 l. Az Élet kiadása. Ára 7 K.

Jászai Mari: *Színház és közönség.* Budapest. 1918. 164 l. A Magyar Írók Társasága rt. kiadása. Ára 10 K.

Bródy Miksa, Karinthy Frigyes és Tábori Kornél: *Csak semmi háború!* Budapest. 1918. 80 l. A Vidám Könyvtár kiadóhivatala. Ára 1 kor.

Események naptára. A nevezetesebb magyar- és világtörténeti dátumok egybeállítása. Debreczen. 1918. 228 l. Csáthy Ferenc kiadása. Ára 5 kor. 20 f.

Kovács Gábor: *Vér és kenyér. Népesedés-statisztikai tanulmány.* Debreczen. 1918. 176 l. Csáthy Ferenc kiadása. Ára 12 kor.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1918. évi október hó 12-én tartott választmányi és fölolvadó üléséről.

A választmányi ülésen Beöthy Zsolt elnöklete alatt jelen voltak: Négyesy László alelnök, Viszota Gyula titkár, Pintér Jenő szerkesztő, Zolnai Béla jegyző, Ágner Lajos pénztáros, Badics Ferenc, Bajza József, Baranyai Zoltán, Baros Gyula, Bánóczy József, Császár Ernő, Gulyás Pál, Gyöngyösy László, Hajnóci Iván, Hegedüs István, Horváth János, Huszti Józsefné, Imre Sándor, Kéky Lajos, Király György, Lengyel Miklós, Morvay Győző, Papp Ferenc, Radó Antal, Szegedy Rezső, Szinnyei Ferenc, Vargha Damján, Várdai Béla, Weber Artur választmányi tagok.

1. A titkár bejelenti, hogy Ágner Lajos főgimnáziumi tanár, Fellner Frigyes, a M. T. Akadémia tagja, Morvay Győző tankerületi főigazgató és Viszota Gyula, a M. T. Akadémia tagja, a M. I. Társaság alapító tagjainak sorába léptek.

2. A titkár tudomására hozza a választmánynak, hogy a Magyar Általános Hitelbank kétezer koronát adományozott a M. I. Társaság számára.

3. A titkár előterjesztése alapján a M. I. Társaság új rendes tagjai: László Gyula Szamosújvár, Ortner Béla Arad, Molitorisz János Ostffy-

asszonyfa. Sándor Lajos Hátszeg, Biczó Ferenc harctér. Battlay Boriska, Kázmér Ernő. Vecsei Béla, Klein Jenő Budapest. Új előfizetők: Budapesti VIII. ker. közs. leánygimnázium, Szombathelyi áll. leánygimnázium Szakolczai kir. kat. főgimnázium, Jászapáti áll. főgimnázium, Zalaegerszegi felső kereskedelmi iskola, Nagyszombati polgári leányiskola, Moravetz Testvérek könyvkereskedése Temesvár.

4. Pintér Jenő szerkesztő a következő indítványt terjeszti elő a folyóirat munkakörének kibővítése tárgyában:

„Tekintetes Választmány! Tisztelettel kérem, méltóztassék hozzájárulni, hogy folyóiratunkat kibővítssem egy új rovattal: a mai magyar irodalom kritikai szemléjével.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság alapszabályai szerint ugyan a szerkesztő a saját felelősségére szerkeszti a Társaság folyóiratát, azonkívül igen tisztelt alapító-társaim és választmányi tagtársaim abban a kitüntető bizalomban részesítettek, hogy működésünk legkezdete óta szabad kezet engedtek a szerkesztésben, mégis ez a vállalat — irodalomtörténeti munkásságunknak a kritikai munkássággal való kibővítése — olyan fontosnak látszik, hogy megindítását nem vállalhattam magamra az igen tisztelt választmány hozzájárulása nélkül.

Alapszabályaink szerint a Magyar Irodalomtörténeti Társaság célja a magyar irodalomtörténetnek és segédtudományainak művelése. E cél szolgálátában a rendszeres irodalomtörténeti elmélyedés mellett adhatunk-e folyóiratunk olvasói számára jobbat a kritika művelésénél? Hiába óhajt manapság tájékozódni a közönség a neves és névtelen írók újonnan megjelent munkáinak értékéről vagy értéktelenségéről; hiába kíván megbízható és elfogulatlan felvilágosítást bárki is a rohamosan fejlődő irodalom termésének minőségéről: niucs egyetlen olyan orgánus sem, amely pontosan számon tartsa a garmadával özönlő irodalmi termést. Silány munkák emelkednek magasra a kiadói reklám és a barátai dicséreték segítségével s komoly törekvések némulnak el visszhang nélkül az üzleti élet kíméletlen zajában. Kétségtelennül van néhány folyóirat, melyben komoly és pártatlan bírálatok jelennek meg hivatott kritikusok tollából, de a szórványosan kiadott bírálatok nem nyújthatnak kárpótlást a rendszeres irodalmi szemle hiányáért.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság legutóbbi közgyűlésén elnökünk, Szász Károly egész programot adott arról a feladatról, melyet sürgősen meg kell valósítanunk, ha szolgálni akarjuk irodalmunk egészségesebb irányú fejlődésének ügyét. «A mi feladatainknak — így olvassuk Szász Károlynak a Magyar Irodalomtörténeti Társaság legutóbbi közgyűlésén elhangzott elnöki megnyitójában — nem utolsója az élő irodalom szemmel tartása, a mai irodalom jelenségeinek fejtegetése és magyarázata, napjaink irodalmi termékeinek bírálata s értékük megállapítása, valamint vizsgálata annak, — a kortárs sok tekintetben kedvező helyzetéből, — hogy az irodalom alkotásaiban mennyiben érvényesül a kor hatása és viszont, hogy a kor politikai és társadalmi eseményeinek kialakulásában mi szerepe van az irodalomnak? Feladatainknak erre a körére én — töredékes eszmefuttatásom szűk keretében — természetesen csak éppen rámutathatok, fontosságukat azonban erősen hangsúlyoznom kell, abból a

kettős szempontból, hogy korunk irodalmának alapos ellenőrzésével s tüzetes bírálatával talán kedvezően hathatunk írókra és közönségre egyaránt, s másrészt az utánunk jövő irodalomtörténész nemzedékek munkáját is rendkívül megkönnyítjük. A történetírói tárgyilagosság — ez természetesen az irodalomtörténészeket is kötelezi — a ma irodalmára nézve talán jobban meglesz majd a következő korszak irodalomtörténetíróiban, kiket személyes rokon- és ellenézés kevésbé fog elfogulttá tenni s ezzel tévedésbe vagy éppen igazságtalanságra vinni, s akik előtt — mikor a mi korunk irodalmát értékelik és magyarázzák — már megnyílt a történeti távlat és munkájukat elmúlt idők ünnepélyes csendje segíti elő. De viszont a közvetlenség, ami a kortárs megfigyelésin rajta van, az a közelség, melyből korunk íróit és munkásságukat a legparányibb, messziről nem is látható vagy idővel el is enyésző aprólékosságaikkal együtt figyelhetjük, a bentélés abban a korban, mely az irodalmi munkát szüli, vagy melyet az irodalom irányít, — ezek mind olyan előnyök, amelyekkel a későbbi nemzedék a mi korunkra vonatkozólag nem rendelkezhetik, s így a maga irodalomtörténetírói munkásságának alapossága, biztossága és hitelessége érdekében a mi vizsgálatainkra, megfigyeléseinkre és megállapításainkra okvetetlenül szüksége lesz. Nekünk tehát, — amellett, hogy irodalmunk múltjának kutatása és magyarázása, letűnt korok irodalmi termékeire vonatkozólag az anyag rendezése és feldolgozása legelső kötelességünk s tulajdonképpeni hivatásunk, — mellőzhetetlen feladatunk a jelen korral való odaadó foglalkozás.

Bizonyos, hogy ez a vállalkozás — mely «tisztá szándékkal és tisztánlátó szemmel, a nemzet igazi érdekei iránt helyes érzéssel és körültekintően szigorúsággal gyomlálná nemzeti irodalmunk egész határában az elhatalmasodott gatz» — elég munkát és kellemetlenséget zúdit majd a szerkesztőségre; lehet, hogy Társaságunkat is támadni fogják: mindez azonban nem ok arra nézve, hogy kitérjünk e szinte kötelességszerű munka elől. Olvasóközönségünk hálás lesz fáradozásainkért s mi hihetőleg jó szolgálatot teszünk nemcsak Társaságunk virágzásának, hanem a becsületesebb irodalmi igazságosztás szellemének is. Bizonyára mi is sokszor tévedünk bírálatainkban, de a jóhiszeműség, gondosság és lelkiismeretes értékelésre való törekvés nem fog hiányozni kritikáinkból. Amellett nem kicsinylendő, hogy milyen értékes anyagot gyűjtünk rendszeres munkásságunkkal a jövő évtizedek irodalomtörténetírásának.

A Természettudományi Közlöny példája megmutatta, hogy milyen közel lehet férni a művelt magyar közönséghez, ha megfelelő munkaerők vállalkoznak a kitűzött cél elérésére. A magyar irodalom múltjának és jelenének van olyan fontossága társadalmi életünkben, hogy mi is bizvást megindulhatunk a siker reményével. Az új rovatot teljesen előkészítettem s ha az igen tisztelt választmány jónak látja, a munkát megindíthatom.

Az indítvány nagy tetszéssel találkozik. A választmány kijelenti hogy teljes bizalommal várja a szerkesztő tervének megvalósulását s örömmel veszi tudomásul, hogy az új kritikai rovatban a tudományos történeti szempont megfelelő módon fog kidomborodni.

5. Pintér Jenő szerkesztő megfontolás tárgyává kívánja tenni, hogy ne emelje-e a Társaság — a nyomdai viszonyok kényszerítése következtében — a tagsági és előfizetési díjakat:

«Tekintetes Választmány! A háborús idők olyan terheket rónak Társaságunkra, hogy nem lehet kitérni annak megvitatása alól, vajjon ne emeljük-e — az elháríthatatlan anyagi kényszerűség terhe alatt — tagdíjaink és előfizetéseink évi összegét?

Nem hoznám szóba ezt a kellemetlen dolgot, ha tudnám, hogy a Társaság tagjainak és az Irodalomtörténet előfizetőinek nem tudunk megfelelő kárpótlást nyújtani áldozatukért. De folyóiratunknak kritikai rovattal való kibővítése maga is olyan vállalkozás, mely szinte fölér egy új folyóirat közkézre-adásával. Az igazi pénzügyi baj azonban ott kezdődik, ahol a nyomdai árak és a papiros-drágaság rendkívüli felszökkenésével kerülünk szembe. A tudományos társaságok még az állami segítség ellenére is roskadoznak az immár elviselhetetlennek látszó árnyomás alatt. A nyomtatás papir nélkül ötszörösébe kerül annak, amibe a háború előtt papirossal együtt került. A papir pedig, amelyért békében kilónként 30 fillért fizettünk, ma már hat korona. A helyzet olyan, hogy a Társaság még az állami segítség és a folyóirat leszállított terjedelme mellett sem lesz képes fedezni a költségeket, ha nem emeli a tagság és előfizetés évi díját.

A hírlapok, szépirodalmi hetilapok, közérdekű szemlék sorra kénytelenek voltak béke-árait többszörösét kérni közönségüktől, mert különben már régen tönkrementek volna. A mi tagsági díjunk ugyanaz, mint 1912-ben, mikor folyóiratunkat megindítottuk. Nem túlzás, ha azt állítom, hogy minden egyes számunkra ráfizetünk, vagy világosabban kifejezve, minden egyes füzet, melyet olvasóink tagsági díjuk fejében kapnak, anyagi károsodást jelent a Társaságnak, mert a tagsági díj megfelelő hányada még a nyomdaköltséget sem fedezi, úgy, hogy a hiányokat tőkénkből és az állami segítségből pótoljuk ideig-óráig. Ez a tarthatatlan állapot követeli a tagsági díj és az előfizetési összeg fölemelését.

Biznunk kell tagtársaink és előfizetőink belátásában s talán nem kell félnünk attól, hogy ezekben a válságos időkben megvonják tőlünk segítségüket.»

Beöthy Zsolt, Viszota Gyula, Baros Gyula, Hegedüs István, Badics Ferenc, Lengyel Miklós és Pintér Jenő hozzászólásai után a választmány elhatározza, hogy a legközelebb összehívandó rendkívüli közgyűlésnek az előfizetési díjak 100 százalékos fölemelését, a tagsági díjak után pedig 50 százalékos háborús pótdíj szedését fogja javasolni.

6. Az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Horváth János és Imre Sándor választmányi tagokat kéri föl és az ülést bezárja.

A választmányi ülést Beöthy Zsolt elnöklete alatt fölolvasó-ülés előzte meg, melynek tárgya volt Radó Antal fölolvasása: *A magyar ri-melés Falutól Petőfiig.*

A fölolvasó-ülésen napirend előtt Négyesy László alelnök üdvözölte Beöthy Zsoltot hetvenéves születésnapja alkalmából. Beöthy Zsolt hosszabb beszédben válaszolt. Kifejtette, hogy tudományos pályáján az irodalmi múltat és a hagyományt példának és vezéresillagnak tekintette, amely a jövő fejlődésnek megmutatja az utat a legválságosabb időkben is.

Hivatalos nyugtázás.

az 1918 július hó 1-től 1918 október hó 15-ig befizetett díjakról:

Tagsági díjat fizettek: Elek Artur, Bakonyi Hugó, Komlós Aladár (6 K), Szimyei József, Kapossy Lucián, Kádár Lajos, Loósz István, Molitorisz János, Lázár Béla, Dittrich Vilmos, Gragger Róbert (5 K 50 f), Berecz Dezső, Kázmér Ernő (20 K), Dézsi Lajos, Hajas Béla, Gerencsér István, Beödi Balogh Ilona, Rittenbinder Miklós (5 K), Linczer Szilárd, Bartalus András, Kristóf György, Szunyog Xavér, Útő Mihály, Horváth Árpád, Boros Alán, Biczó Ferenc, Farkas Gyula.

Előfizetési díjat fizettek: Békéscsabai evang. főgimnázium igazgatósága, Békési ref. főgimnázium ig., Karczagi ref. főgimnázium ig., Karczagi ref. főgimnázium ifjúsági könyvtára (30 K), Mezőtúri áll. leányközepiskola ig. (10 K), Kecskeméti áll. főreáliskola ig., Budapesti IX. ker. Mester-utcai áll. főgimnázium ig. (15 K), Névtelen (15 K), Budapesti kegyesrendi főgimnázium ig., Nagyszombati polgári leányiskola ig., Gyulai róm. kat. főgimnázium ig., Szegedi áll. főgimnázium ig. (30 K), Klein Ármán Arad (80 K), Pápai ref. tanítónőképző-int. ig. (15 K), Pápai ref. főiskola könyvtára, Nagyszombati evang. főgimnázium ig. (15 K), Újverbácsi közs. főgimnázium ig., Kecskeméti róm. kat. főgimnázium ig. (10 K), Nagyszalontai polgári iskola Arany János önképző-köre (15 K), Kézdivásárhelyi róm. kat. főgimnázium ig., Ferenczy Bernát Miskolc (4 K 50 f), Dobay János Gyula (30 K).

Alapító tagsági díjat fizettek: Vikár Béla, Morvay Győző, Viszota Gyula. — Összesen befolyt 1918 január hó 1-től 1918 október hó 15-ig: 20.825 K 43 f.

Kérem azon t. tagtársainkat és előfizetőinket, akik az Irodalomtörténetet helytelen címzés vagy lakásváltoztatás miatt késedelmesen kapják, sziveskedjenek helyes lakáscímüket velem mielőbb közölni.

Kérem továbbá a Társaság azon t. tagjait, akik ez évi tagdíjikkal még hátralékban vannak, hogy az esedékes összeget mielőbb címemre juttatni sziveskedjenek.

A nyomdai árak rendkívüli emelkedése arra kényszerítette a Magyar Irodalomtörténeti Társaságot, hogy 1919 január 1-től kezdve az évi előfizetési díjat évi negyven koronában állapítsa meg, az évi tíz korona tagsági díjhoz pedig öt korona pótlékot csatoljon. Eszerint 1919-re a tagok által beküldendő évi tagsági díj tizenöt korona, az előfizetők évi díja pedig negyven korona. A drágulás 1914-től kezdve olyan méretű volt, hogy a folyóirat megjelenését és színvonalon tartását csakis ilyen módon lehetett biztosítani. Erre nézve a fentebb közölt 1918 október 5-iki társasági jegyzőkönyv bővebb tájékoztatást nyújt. — Dr. Ágner Lajos, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosa: Budapest, I. ker., Bors-utca 10. sz., II. em. 7. —

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG

TAGJAINAK NÉVSORA 1918-BAN.

I. A Társaság tisztviselői.

Elnök: Beöthy Zsolt, egyetemi tanár, a Kisfaludy-Társaság elnöke, a M. T. Akadémia tagja.

Alelnökök: Dézsi Lajos, egyetemi tanár, a M. T. Akadémia tagja.

Négyesy László, egyetemi tanár, a M. T. Akadémia tagja.

Szász Károly, a képviselőház volt elnöke, a Kisfaludy-Társaság tagja.

Zoltvány Irén, főiskolai igazgató, a Szent-István Akadémia tagja.

Titkár: Viszota Gyula, tankerületi főigazgató, a M. T. Akadémia tagja.

Szerkesztő: Pintér Jenő, főgimnáziumi tanár, a M. T. Akadémia tagja.

Jegyző: Zolnai Béla, főreáliskolai tanár.

Pénztáros: Ágner Lajos, főgimnáziumi tanár.

II. Választmányi tagok.

Alexander Bernát	Erdélyi Pál	Jánosi Béla	Radó Antal
Alszeghy Zsolt	Ferencai Zoltán	Kapossy Lucian	Riedl Frigyes
Angyal Dávid	Földessy Gyula	Kardos Albert	Schöpffin Aladár
Babits Mihály	Gagyhy Dénes	Karl Lajos	Sebestyén Gyula
Badics Ferenc	Gálos Rezső	Kéky Lajos	Szegedy Rezső
Bajza József	Gárdonyi Géza	Király György	Szily Kálmán
Balassa József	Gragger Róbert	Kiss Ernő	Szinger Kornél
Baranyai Zoltán	Greksa Kázmér	Körös Endre	Szinnyei Ferenc
Baros Gyula	Gulyás István	Kristóf György	Tolnai Vilmos
Bayer József	Gulyás Pál	Kürti Menyhért	Tordai Ányos
Bánóczy József	Gyöngyösy László	Lehr Albert	Vadász Norbert
Békefi Remig	Gyulai Ágost	Lengyel Miklós	Vargha Damján
Binder Jenő	Hajnóci Iván	Loós István	Varju Elemér
Bleyer Jakab	Harászanyi István	Miklós Elemér	Várdai Béla
Borbély István	Hegedüs István	Morvay Győző	Veress Samu
Császárs Elemér	Horváth Cyrill	Német Károly	Voinovich Géza
Császárs Ernő	Horváth Ferenc	Pais Dezső	Wallentinyi Samu
Csűrös Ferenc	Horváth János	Pap Károly	Weber Arthur
Czapáry László	Husztai Józsefné	Papp Ferenc	Werner Adolf
Czeizel János	Imre Lajos	Paulovits István	Zlinszky Aladár
Elek Oszkár	Imre Sándor	Perényi József	Zsigmond Ferenc
Endrődi Sándor	Jakab Ödön	Pitroff Pál	

III. Tiszteleti tagok.

Szilády Áron, református lelkész, a M. T. Akadémia és a Kisfaludy-Társaság tagja. Kiskúnhalas.

† Id. Szinnyi József, múzeumi osztályigazgató, a M. T. Akadémia és a Petöfi-Társaság tagja.

IV. Alapító tagok.

- Ágner Lajos, főgimnáziumi tanár. Budapest. I. Bors-u. 10.
 Baranyai Zoltán, főreáliskolai tanár. Budapest. IV. Reáltanoda-u. 7.
 Baros Gyula, leányközéiskolai tanár. Budapest. X. Család-u. 17.
 Baumgartner Alajos, főgimnáziumi tanár. Budapest. I. Pauler-u. 4.
 Battlay Geyza, ügyvéd. Budapest. IV. Koronaherceg-utca 7.
 Beöthy Zsolt, a Kisfaludy-Társaság elnöke. Budapest. VII. Erzsébet-körút 9.
 Békefi Remig, a M. T. Akadémia tagja. Zircz.
 Bogisich Mihály, a M. T. Akadémia tagja. Esztergom.
 Fellner Frigyes, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. I. Orom-u. 8.
 Hatvany Lajos báró, a Pesti Napló szerkesztője. Budapest. I. Tárnok-u. 5.
 Heinrich Gusztáv, a M. T. Akadémia főtitkára. Budapest. V. Akadémia-u. 2.
 Horváth János, Eötvös-kollégiumi tanár. Budapest. I. Ménesi-út 11.
 Lechner Tibor, főgimnáziumi tanár. Budapest. I. Fehérvári-út 38.
 Lichtenegger Győző, nyug. főreáliskolai tanár. Pilis. Pest megye.
 Madarász Ernőné. Budapest. V. Katona József-u. 41.
 Morvay Győző, tankerületi főigazgató. Budapest. III. Zsigmond-u. 114.
 Óvári Ferenc, országgyűlési képviselő. Veszprém.
 Pintér Jenő, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. I. Krisztina-körút 91.
 Rada István, a Szent-István Akadémia tagja. Veszprém.
 Radó Antal, a Kisfaludy-Társaság tagja. Budapest. V. Váci-körút 33.
 Radvánszky Kálmán báró. Sajókaza. Borsodmegye.
 Révai Mór, vezérigazgató. Budapest. I. Gyopár-u. 2.
 Riedl Frigyes, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VI. Nagy János-u. 45.
 Székely István, főgimnáziumi igazgató. Budapest. I. Lógodi-u. 73.
 Szinger Kornél, a kegyestanítórend főnöke. Budapest. IV. Eskü-út 1.
 Tisza Istvánné grófné. Geszt. Biharmegye.
 Vargha Damján, a Szent-István Akadémia tagja. Bpest. I. Fehérvári-út 15 c.
 Vikár Béla, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Főherceg Sándor-tér 3.
 Vizota Gyula, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Üllői-út 19.
 Zlinszky Aladár, főgimnáziumi tanár. Budapest. VIII. Nagyfuvaros-u. 23.
 Zoltvány Irén, a Szent-István Akadémia tagja. Pannonhalma. Györmegye.

† Hajdu Tibor, pannonhalmi főapát.

† Hornig Károly báró, veszprémi püspök.

† Pintér Sándor, szécsényi ügyvéd.

† Tisza Kálmán miniszterelnök özvegye.

V. Rendés tagok.

- Abaffy Béla, főgimnáziumi tanár. Makó.
 Ady Endre, a Nyugat szerkesztője. Budapest. IV. Veres Pálné-u. 2.
 Ady Lajos, a Tanáregy. Közlöny szerkesztője. Bpest. I. Ráth György-u. 8.
 Agárdi László, főgimnáziumi tanár. Rózsahegy.
 Alexander Bernát, a M. T. Akadémia tagja. Bpest. IV. Ferenc József-part 27.
 Alszeghy Jánosné özv. Nagyszombat.
 Alszeghy Zsolt, főgimnáziumi tanár. Budapest. II. Irma-tér 3.
 Ambrus Zoltán, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Üllői-út 36.
 Andai Ernő. Budapest. VII. Kertész-u. 35.
 Angyal Dávid, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. II. Retek-u. 37.
 Apponyi Sándor gróf, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VI. Andrassy-út 106.
 Artbauer Gizella, leányközépiskolai tanár. Lőcse. Kossuth-u. 7.
 Ág Endre, hadnagy.
 Ágh Lajos, főreáliskolai tanár. Sopron.
 Áldácssy Antal, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. I. Krisztina-körút 123.
 Babik József, plébános. Tiszabábolna. Borsodmegye.
 Babits Mihály, a Nyugat szerkesztője. Budapest. VIII. Reviczky-u. 7.
 Badics Ferenc, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Múzeum-u. 19.
 Bajza József, múzeumi őr. Budapest. VIII. M. N. Múzeum könyvtára.
 Bakonyi Hugó, tanítóképző-intézeti tanár. Budapest. II. Irma-tér 1.
 Bakos István, főreáliskolai tanár. Szonibathely.
 Baky István, főgimnáziumi tanár. Gyöngy.
 Balassa József, főgimnáziumi tanár. Budapest. IV. Ferenc József-part 27.
 Balázs Ferenc, ujságíró. Mezőkövesd.
 Balog Albin, főgimnáziumi tanár. Esztergom.
 Balog Ármin, tanítóképző-intézeti tanár. Budapest. VI. Bajza-u. 32.
 Balogh Ányos, főgimnáziumi tanár. Kassa.
 Balogh Jenő, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. I. Ménési-út 35.
 Balogh Péter, főgimnáziumi tanár. Budapest. I. Lejtő-út 1.
 Barta M. Eszter, iskolanővér. Temesvár. Józsefváros.
 Bartalus András, fővárosi tanító. Budapest. VIII. Baross-u. 113.
 Bartoniek Julia. Budapest. I. Ménési-út 11.
 Battlay Boriska. Budapest. IV. Koronaherceg-u. 2.
 Bayer József, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. II. Török-u. 4.
 Bán Aladár, a Szent-István Akadémia tagja. Budapest. I. Bercsényi-u. 5.
 Bán Ágoston, uradalmi ügyész. Budapest. IV. Kecskeméti-u. 2.
 Bánóczy József, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. József-u. 53.
 Bárdos Rezső, főgimnáziumi tanár. Szentés.
 Beke Boldizsár, főgimnáziumi tanár. Nagyvárad.
 Benczik Ferenc, főgimnáziumi tanár. Veszprém.
 Benedek Marcell, főgimnáziumi tanár. Budapest. IX. Ráday-u. 22.
 Benkő István, főgimnáziumi tanár. Szeged. Festő-u. 3.
 Beódi Balogh Ilona. Budapest. I. Uri-u. 22.
 Berczik Árpád, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Reviczky-u. 3.
 Berecz Dezső, főhadnagy.

- Bereczky László, kir. járásbíró, Ökörmező. Mármarosmegye.
 Bernáth Lajos, főgimnáziumi tanár. Kiskúnhalas.
 Berzeviczy Albert, a M. T. Akadémia elnöke. Budapest. VII. Erzsébet-körút 9.
 Berzeviczy István, polgármester. Ungvár.
 Berzsenyi Fábián, tanárjelölt. Pannonhalma. Győrmegeye.
 Béres Gaudenc, teológiai tanár. Vajdahunyad.
 Biczó Ferenc, hadnagy.
 Binder Jenő, főreáliskolai tanár. Budapest. II. Margit-rakpart 15.
 Biró Imre, főgimnáziumi tanár. Szeged.
 Bitzó Sarolta, leányközépfiskolai tanár. Besztercebánya.
 Bleyer Jakab, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Mikszáth Kálmán-tér 4.
 Borbély Ferenc, főgimnáziumi tanár. Székelykeresztúr.
 Borbély István, főgimnáziumi tanár. Kolozsvár. Unitárius főgimnázium.
 Bódiss Jusztin, a M. T. Akadémia tagja. Komárom.
 Bónicz Márton, hadnagy.
 Böhm Dezső, főgimnáziumi tanár. Budapest. I. Verpeléti-út 8.
 Breszlaur László. Pécs. Haditermény.
 Brisits Frigyes, főgimnáziumi tanár. Budapest. VIII. Horánszky-u. 6.
 Brüll Finánuel, főgimnáziumi tanár. Kolozsvár. Ref. főgimnázium.
- Czapáry László, ciszt. plébános. Tósokberénd, u. p. Ajka. Veszprém m.
 Czeizel János, leányközépfiskolai igazgató. Szeged.
 Czingráber Péter, főgimnáziumi tanár. Kőszeg.
 Czöbel Erő, főreáliskolai tanár. Budapest. VI. Bulyovszky-u. 21.
 Csárszky István, a Szent-István Akadémia tagja. Wien. IX. Boltzmann-g. 14.
 Császár Elemér, a M. T. Akadémia tagja. Pozsony. Egyetem.
 Császár Ernő, főgimnáziumi tanár. Budapest. VI. Felső erdősor 1.
 Császár Károly, tanár. Kolozsvár. Forduló-u. 6.
 Csefkó Gyula, tanár. Szeged. III. ker. polgári fiúiskola.
 Cseh Arnold, főgimnáziumi tanár. Aranyosmarót.
 Csernák Szaniszló, főgimnáziumi tanár. Kőszeg.
 Csetényi Imre. Budapest. IV. Veres Pálné-u. 16.
 Csikely József, hadnagy.
 Csuday Jenő, egyetemi magántanár. Budapest. I. Városmajor-u. 42.
 Csűrös Ferenc, városi tanácsnok. Debreczen.
- Darkó Jenő, a M. T. Akadémia tagja. Debreczen. Péterfia-u. 63.
 Debreczeni Ferenc, hadnagy. Nagyszalonta.
 Dengl János, keresk. akadémiai tanár. Budapest. II. Fő-u. 11.
 Dénes Imre, hadnagy.
 Dézsi Lajos, a M. T. Akadémia tagja. Kolozsvár. Erzsébet-út 16.
 Diósi Géza, kegyesrendi tanárjelölt. Budapest. IV. Eskü-tér 1.
 Dittrich Gyula. Tuzsér. Szabolcsmegeye.
 Dittrich Vilmos, leányközépfiskolai tanár. Budapest. IV. Veres Pálné-u. 36.
 Dobay Ferenc, könyvkereskedő. Gyula.
 Dobos Gerő. Kolozsvár. Major-u. 5.
 Domanovszky Sándor, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. I. Attila-u. 13.
 Dósa Imre. Kocsér. Pestmegeye.

- Ebergényi Miksa. Budapest. VIII. Horánszky-u. 23.
 Edelstein Bertalan, tanár. Budapest. III. Lajos-u. 9.
 Eckhard Sándor, Eötvös-kollégiumi tanár. Budapest. I. Ménesi-út 11.
 Elek Artur, író. Budapest. I. Mátray-u. 5.
 Elek Oszkár, főreáliskolai tanár. Budapest. VI. Bulyovszky-u. 26.
 Ember Nándor, tanárjelölt. Budapest. I. Ménesi-út 11.
 Endrődi Sándor, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. II. Bimbó-u. 32.
 Ernbrucker Aladár. Budapest. IV. Eskü-tér 1.
 Erdélyi Irén, főgimnáziumi tanár. Szombathely.
 Erdélyi Lajos, egyetemi magántanár. Budapest. I. Győri-út 13.
 Erdélyi Pál, egyetemi könyvtárigazgató. Kolozsvár.
 Ernszt Sándor, a Szent-István Akadémia tagja. Bpest. IV. Ferenciek-tere 7.
- Faith Ágoston, főgimnáziumi tanár. Nagyvárad.
 Falu Tamás, író. Monor. Pestmegye.
 Faludi János, író. Budapest. V. Pannonia-u. 2/d.
 Farkas Gyula, tanár. Budapest. I. Ménesi-út 11.
 Farkas Lajos, főgimnáziumi tanár. Hódmezővásárhely.
 Farkas Soma, főreáliskolai tanár. Zsolna.
 Fazakas József, leányközépiskolai tanár, Kolozsvár. Bethlen-u. 22.
 Fábián Imre, főgimnáziumi tanár. Budapest. IV. Városház-tér 4.
 Fábry Edith, polgári iskolai tanárnő. Rákosliget.
 Fehér István, takarékpénztári tisztviselő. Orosháza.
 Fehér Miklós, főgimnáziumi tanár. Zalaegerszeg.
 Fejes Áron, tanítóképző-intézeti igazgató. Negyenyed.
 Fejér Adorján, főgimnáziumi tanár. Baja.
 Fejérpataky László, a M.T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Sándor-u. 6.
 Ferenczi Zoltán, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. IV. Ferenciek-tere 5.
 Ferenczy Miklós, egyetemi könyvtártiszt. Kolozsvár.
 Fest Sándor, egyetemi magántanár. Budapest. VIII. Trefort-u. 8.
 Fischer József, főhadnagy.
 Fodor Pál, hadnagy.
 Folbert Ottó, hadnagy.
 Fóris Miklós, főgimnáziumi tanár. Zilah.
 Földessy Gyula, főreáliskolai tanár. Budapest. V. Markó-utca 20.
 Förster Aurél, egyetemi magántanár. Budapest. IV. Eskü-tér 8.
 Frecskay János, szab. hiv. főigazgató. Budapest. II. Lánchíd-u. 6.
 Frenyó Lajos, főgimnáziumi tanár. Eperjes.
 Friedreich Endre, főgimnáziumi tanár. Budapest. IV. Eskü-út 1.
 Futásfalvi Pál, máv. osztálymérnök. Kolozsvár. Petőfi-u. 5.
 Fülöp Sándor, főgimnáziumi tanár. Kiskunhalas.
- Gaál Mózes, tankerületi főigazgató. Budapest. X. Elnök-u. 13.
 Gagyh Dénes, főreáliskolai tanár. Budapest. II. Toldy Ferenc-u. 9.
 Gajda Béla, főgimnáziumi tanár. Szentes.
 Galamb Sándor, főreáliskolai tanár. Budapest. V. Markó-u. 18.
 Galambos Dezső, főreáliskolai tanár. Szombathely.
 Gampel Béla, kat. segédlelkész. Lőrinci. Nógrádmegye.

- Garda Samu, főgimnáziumi tanár. Budapest. VIII. József-körút 83.
 Gábor Andor, író. Budapest. VIII. Rökk Szilárd-u. 6.
 Gábor Ignác, internátus-igazgató. Budapest. VI. Munkácsy-u. 21.
 Gácsér Endre, főgimnáziumi tanár. Nagyszombat.
 Gácsér József, főgimnáziumi tanár. Sopron.
 Gálné Fekete Irén. Budapest. I. Albert-u. 103.
 Gálos Rezső, felső kereskedelmi iskolai igazgató Győr.
 Gárdonyi Albert, levéltári igazgató. Budapest. VIII. Üllői-út 121.
 Gárdonyi Géza, a M. T. Akadémia tagja. Eger.
 Gáspár László, hadnagy.
 Gebauer Ervin. Bács. Bács-Bodrogszegye.
 Gedai József, főgimnáziumi tanár. Budapest. VI. Munkácsy-u. 26.
 Gerencsér István, tanítóképző-intézeti tanár. Kolozsvár. Eötvös-u. 7.
 Gergely Andor. Nyiregyháza. Megyeháza.
 Gerhauser Albert. Budapest. I. Ménesi-út 11.
 Gesztesi Gyula, főgimnáziumi tanár. Budapest. VII. Hársfa-u. 10/c.
 Giesswein Sándor, a Sz.-Istv. Akadémia elnöke. Bpest. VIII. Szentkirályi-u. 28.
 Gigante Silvino, főgimnáziumi tanár. Fiume. Via De Amicis 3.
 Girtler Mária, leányképzőiskolai tanárnő. Besztercebánya.
 Glatz Ernő, keresk. akadémiai tanár. Budapest. I. Istenhegyi-út. 4/c.
 Gombocz Zoltán, a M. T. Akadémia tagja. Kolozsvár. Egyetem.
 Gondán Felicián, főgimnáziumi tanár. Pécs.
 Gorzó Gellért, főgimnáziumi tanár. Rozsnyó.
 Gosztonyi Nándor, főgimnáziumi tanár. Komárom.
 Gozsesman Artur, hadnagy.
 Gönczy István, főgimnáziumi tanár. Budapest. VII. Rottenbiller-u. 12.
 Gragger Róbert, egyetemi tanár. Berlin. Kurfürstendamm 244. W. 50.
 Grauer Vilmos, gyáros. Budapest. VIII. Rákóczi-út 45.
 Greksa Kázmér, egyetemi tanár. Zágráb. Gric. br. 1.
 Grósz Dezső, gyógyszerész. Igló.
 Gulyás István, főgimnáziumi tanár. Debreczen.
 Gulyás József, főgimnáziumi tanár. Sárospatak.
 Gulyás László, főgimnáziumi tanár. Sarajevo. Magyar gimnázium.
 Gulyás Pál, a Szent-István Akadémia tagja. Budapest. VIII. Salétrom-u. 10.
 Gyomlay László, főgimnáziumi tanár. Budapest. II. Heltai Ferenc-u. 37.
 Gyöngyösi László, főgimnáziumi tanár. Budapest. I. Alkotás-u. 34.
 Gyöngyösi Mária, iskolanővér. Temesvár. Józsefváros.
 György Ferenc, főgimnáziumi tanár. Nagyenyed.
 Gyulai Ágost, egyetemi magántanár. Budapest. I. Lógodi-u. 33.
 Gyurek Ferenc, hadnagy.
- Haitsch Ilona, tanárnő. Budapest. IX. Üllői-út 121.
 Hajas Béla, főgimnáziumi tanár. Bonyhád.
 Hajdu János, tanár. Budapest. IX. Ferenc József-part 18.
 Hajnóci Iván, felső kereskedelmi iskolai igazgató. Kecskemét.
 Halasi Dávid, ügyvéd. Zombor.
 Halász Ányos, benedekrendi tanárjelölt. Pannonhalma. Győrmegeye.
 Halász Dénes, főgimnáziumi tanár. Sárospatak.

- Hamvay Lenke. Budapest. V. Csáky-u. 36.
 Haraszti Gyula, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. I. Alma-u. 6.
 Harsányi István, teológiai tanár. Sárospatak.
 Hartyáni Zoltán. Cegléd.
 Haszlinger József, főreáliskolai tanár. Szombathely.
 Havas István, polgári iskolai igazgató. Budapest. II. Batthyány-u. 8.
 Hámos Nándor, tanár. Budapest. IX. Kinizsi-u. 5.
 Hegedűs István, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. I. Krisztina-körút 167.
 Hein Tádé, benedekrendi tanárjelölt. Pannonhalma. Győrmegeye.
 Heinlein István, egyetemi tanár. Budapest. V. Akadémia-u. 2.
 Heinrich János, keresk. akad. tanár. Budapest. V. Alkotmány-u. 11.
 Hellebrant Árpád, akadémiai könyvtárnok. Budapest, VIII. Baross-u. 84.
 Heller Bernát, főreáliskolai tanár. Budapest. II. Toldy Ferenc-u. 9.
 Hidvégi József, író. Budapest. VIII. József-u. 52.
 Hoffer Aladár, cégvezető. Orosháza.
 Hokkes Rezső. Budapest. VIII. Baross-u. 87.
 Holländer Rózsi, tanárnő. Nagyvárad. Jókai Mór-u. 13.
 Horger Antal, a Szent-István Akadémia tagja. Budapest. VII. István-út 93.
 Horváth Árpád. Budapest. IV. Magyar-u. 38.
 Horváth Béla. Budapest. IX. Tóth Kálmán-u. 8.
 Horváth Cyrill, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Horánszky-u. 11.
 Horváth Ferenc, főgimnáziumi igazgató. Karczag.
 Horváth Lajosné, Margitta. Biharmegye.
 Horváth László, főgimnáziumi tanár. Aranyosmarót.
 Hörl Gyula, főgimnáziumi tanár. Kalocsa.
 Hudoba Berta. Breznóbánya.
 Huszti József, tanárképző-intézeti tanár. Budapest. I. Villányi-út. 4.
 Husztiné Révhegyi Rózsa. Budapest. I. Villányi-út. 4.
- Thász Ferenc, tanítóképző-intézeti tanár. Sopron.
 Imre Lajos, főgimnáziumi igazgató. Hódmezővásárhely.
 Imre Sándor, a Pedagógium igazgatója. Budapest. I. Győri-út 13.
- Jablonkay Gábor, főgimnáziumi igazgató. Pécs.
 Jakab Ödön, a Kisfaludy-Társaság tagja. Budapest. VI. Vörösmarty-u. 11.
 Jancsik Mihály, főgimnáziumi tanár. Bonyhád.
 Jancsó András. Csanádpalota. Csanádmegye.
 Jankovics Paulin, benedekrendi tanárjelölt. Pannonhalma. Győrmegeye.
 Janovics Jenő, a kolozsvári Nemzeti Színház igazgatója. Kolozsvár.
 Jánosi Béla, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. II. Heltai Ferenc-u. 28.
 Józsa Gyula, ref. lelkész. Szilágysomló.
- Kaposi József, író. Budapest. VIII. József-körút 77.
 Kapossy Lucián, főgimnáziumi tanár. Pápa.
 Kaprinai Krisztina, polgári iskolai igazgató. Rákosszentmihály.
 Karácsonyi János, a M. T. Akadémia tagja. Nagyvárad.
 Kardos Albert, főreáliskolai igazgató. Debreczen.
 Kardos Gabriella, Budapest. VII. Ilka-u. 9.

- Kardos Gyula, főgimnáziumi tanár. Kassa. Fő-út 71.
Kardos Lajos, tanár. Debreczen. Főreáliskola.
Karinthy Frigyes, író. Budapest. VIII. Népszínház-u. 49.
Karl Lajos, egyetemi tanár. Kolozsvár. Kölcsey-u. 3.
Karsay Ervin, promontrei kanonok. Budapest. VIII. Horánszky-u. 23.
Kassay Lajos, főgimnáziumi igazgató. Csíkszereda.
Katz Götz, könyvtáros. Budapest. V. Dorottya-u. 12.
Katz Rózsa, leánygimnáziumi tanárnő. Kolozsvár.
Kádár Ilona, tanárnő. Pozsony. Széchenyi-u. 3.
Kádár Lajos, postatiszt. Kolozsvár.
Kádár Titusz, főgimnáziumi tanár. Kőszeg.
Kálmány Lajos, népköltésgyűjtő. Szeged. Oltványi-u. 2.
Károlyi Árpád, a M. T. Akadémia tagja. Wien. I. Minoriten-Platz 1.
Károlyi Gyuláné grófné. Aradmácsa. Aradmegye.
Kárpáti Aurél, író. Budapest. IX. Tompa-u. 9.
Kázmér Ernő, író. Budapest. VIII. Vas-u. 3.
Kelecsényi Rezső, főgimnáziumi tanár. Budapest. II. Lövdőház-u. 16/a.
Kemény János, főgimnáziumi tanár. Máramarossziget.
Kemény Simon, író. Budapest. VII. Erzsébet-körút 7.
Kepes Ilona, polgári leányiskolai tanár. Budapest. VI. Kmetty-u. 14.
Khindl Szilárd, főgimnáziumi tanár. Kassa.
Kéky Lajos, egyetemi magántanár. Budapest. VIII. Mátyás-tér 16.
Kilényi Mária, tanárnő. Budapest. V. Kende-u. 14.
Király György, főreáliskolai tanár. Budapest. VII. Nefelejts-u. 32.
Király László, főreáliskolai tanár. Arad.
Kirchner Béláné. Budapest. VI. Felső erdősor 3.
Kirchner Dániel. Losoncz.
Kirchner Gyula. Szombathely. Haditermény.
Kispartí János, főgimnáziumi tanár. Budapest. IV. Eskü-út 1.
Kiss Aladár, leányközépfiskolai tanár. Budapest. IV. Váczi-u. 43.
Kiss Albert, főgimnáziumi tanár. Igló.
Kiss Ernő, főgimnáziumi tanár. Kolozsvár.
Kiss Gábor, tanár. Budapest. IV. Váczi-u. 43.
Kiss Gábor, polgári iskolai tanár. Kézdivásárhely.
Kiss István, főgimnáziumi tanár. Szeged.
Kiss Lőrinc, hadnagy.
Klebersberg Kuno gróf, a M. Tört. Társ. elnöke. Budapest. IV. Ferenciek-tere 9.
Klein Jenő, középfiskolai tanár. Budapest. VI. Munkácsy-u. 5/7.
Klemm Antal, főiskolai tanár. Pannonhalma. Győrmege.
Klepp Péter, ref. segédlelkész. Torzsa. Bács-Bodrog megye.
Koczogh András, főreáliskolai tanár. Budapest. II. Toldy Ferenc-u. 9.
Kocsis Lénárt, főgimnáziumi igazgató. Pápa.
Kocsy Jenő, hadnagy.
Komlós Aladár, főhadnagy.
Komlósi László. Budapest. I. Szamóca-u. 6.
Konsza Samu, főgimnáziumi tanár. Szászváros. Viz-u. 37.
Kónya Sándor, főgimnáziumi tanár. Karczag.
Kornis Gyula, a M. T. Akadémia tagja. Pozsony. Újtelep 3.

- Korpás Ferenc, főgimnáziumi tanár. Budapest. VII. Baresay-u. 5.
 Kovács Dezső, főgimnáziumi tanár. Szolnok.
 Kovács Elek. Kiskolcs. Szatmármegeye.
 Kovács Ferenc, tanítóképző-intézeti igazgató. Kőszeg.
 Kovács Gergely, főgimnáziumi igazgató. Fehértemplom.
 Kovács Sándor, teológiai akadémiai tanár. Pozsony. Konvent-u. 11.
 Kovács Sándor, zászlós.
 Kovács Antal, főgimnáziumi tanár. Nagykanizsa.
 Kozák Lajos, tanár. Budapest. II. Ilona-u. 4.
 Kózmives Nándor, tanárjelölt. Budapest. I. Ménesi-ut 11.
 Körös Endre, tanítónképző-intézeti igazgató. Pápa.
 Körösi Margit, polgári leányiskolai tanár. Budapest. VII. Thököly-út 101.
 Körösi Sándor, főgimnáziumi tanár. Budapest. VII. Thököly-út 101.
 Krammer Zsófia, tanárnő. Budapest. VI. Aréna-út 25.
 Kriska Margit. Liptórázsahegy.
 Kristóf György, főgimnáziumi tanár. Szászváros.
 Kulcsár Endre, főgimnáziumi tanár. Zalaegerszeg.
 Küntler Irén, polgári leányiskolai tanár. Türok. Brassómegeye.
 Kúrti Menyhért, főgimnáziumi igazgató. Baja.
- Laczkó Géza, leányközéiskolai tanár. Budapest. IV. Veres Pálné-u. 36.
 Lakatos Vince, főgimnáziumi tanár. Keszthely.
 Lamatsch Sándor. Budapest. VI. Lőportár-u. 8.
 Lampérth Géza, a Petőfi-Társaság tagja. Budapest. I. Vár. Orsz. Levéltár.
 Lábán Antal, a Tereziánium tanára. Wien. Schelloiw-Gasse 50.
 László Dániel, főgimnáziumi tanár. Esztergom.
 László Gyula, Szamosújvár.
 Lázár Béla, a Petőfi-Társaság tagja. Budapest. V. Újpesti rakpart 4.
 Lázár Lajos. Orosháza.
 Leffler Béla, főgimnáziumi tanár. Nyíregyháza.
 Lehr Albert, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. X. Szabóky-u. 62.
 Lengyel Miklós, főgimnáziumi igazgató. Budapest. VIII. Tavaszmező-u. 17.
 Léray Ede, főreáliskolai igazgató. Budapest. V. Markó-u. 20.
 Lindenschmidt Mihály, főreáliskolai tanár. Szeged.
 Linzer Szilárd, benedekrendi tanárjelölt. Pannonhalma. Győrmegeye.
 Loász István, főgimnáziumi tanár. Szabadka.
 Lukinich Imre, egyetemi tanár. Pozsony.
- Maday Gyulá, főgimnáziumi tanár. Budapest. IX. Lónyay-u. 4/c.
 Madzsar Gusztáv, tankerületi főigazgató. Temesvár.
 Madzsar Imre, főgimnáziumi tanár. Budapest. I. Vérmező-út 16.
 Magyary-Kossa Gyula, főiskolai tanár. Budapest. VII. Rottenbiller-u. 23.
 Maison Jeromos, plébános. Regőcze. Bács-Bodrogmegeye.
 Majorné Kenessey Anna, leányközéisk. igazgató. Budapest. I. Attila-u. 111.
 Majtényi Géza, főgimnáziumi tanár. Kolozsvár.
 Majtényi Károly, főgimnáziumi tanár. Szekszárd.
 Marcsék Tibor, leányközéiskolai tanár. Sopron. Mező-u. 14.
 Marczinkó Ferenc, főgimnáziumi tanár. Budapest. I. Városmajor-u. 72.

- Marczinkóné Mikó Stefánia. Zsolna.
 Marót Károly, egyetemi magántanár. Kolozsvár. Monostori-út 68.
 Maróthy Rezső, orsz. alleleváltárnok. Budapest. I. Vár. Országos Levéltár.
 Matisz József, főgimnáziumi tanár. Sátoraljaújhely.
 Mazuch Ede, főgimnáziumi tanár. Ungvár.
 Márki Sándor, a M. T. Akadémia tagja. Kolozsvár. Egyetem.
 Mátrai Ferenc, főgimnáziumi tanár. Jászapáti.
 Mátrai János, főgimnáziumi igazgató. Nyitra.
 Melich János, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Baross-u. 77.
 Mészöly Gedeon, akadémiai könyvtartiszt. Budapest. V. Akadémia-u. 2.
 Miklós Elemér, miniszteri osztálytanácsos. Budapest. VI. Délibáb-u. 22.
 Miklóssy Zoltán, főlevéltárnok. Selmezbánya.
 Mildner Gyula, főreáliskolai tanár. Pozsony. Szilágyi-u. 25.
 Mitrovics Gyula, egyetemi tanár. Debreczen.
 Mixich Lajos, főgimnáziumi tanár. Nagyszében.
 Mlinavec Lajos, főhadnagy.
 Mokus Gyula, leányközépiskolai tanár. Budapest, IX. Bokréta-u. 9.
 Moldován Virgil. Ercsi. Fehérmegye.
 Molecz Béla, főgimnáziumi tanár. Szentés.
 Molitorisz János, ev. lelkész. Ostffyasszonyfa. Vas megye.
 Mosipovich Margit. Budapest. II. Szász Károly-u. 4.
 Mórocz Emilián, főgimnáziumi igazgató. Komárom.
 Müller Lajos, főgimnáziumi tanár. Kecskemét.
- Nádler István, tanítóképző-intézeti tanár. Esztergom.
 Nagy András, határkapitány. Gyékényes. 2.
 Nagy Lajos, főgimnáziumi tanár. Sárospatak.
 Nagy Ottó, főszolgabíró. Tiszaföldvár.
 Námesy Medárd, főgimnáziumi tanár. Székesfehérvár.
 Nelky István, főgimnáziumi tanár. Sopron.
 Nemeskey Gizella, polgári iskolai tanárnő. Budapest. I. Üri-u. 22.
 Négyesy László, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Sándor-tér 4.
 Német Károly, főgimnáziumi tanár. Budapest. IV. Eskü-út 1.
 Németh Sámuel, főgimnáziumi igazgató. Felsőlövő.
 Némethné Langheim Irma. Budapest. V. Vécsey-u. 3.
 Nikodémusz János, főgimnáziumi tanár. Felsőlövő.
 Novák Béla, főgimnáziumi tanár. Szombathely.
 Novotha Andor, könyvkereskedő. Jászberény.
 Nógrády László, főgimnáziumi tanár. Budapest. X. Szapáry-u. 8.
- Oberle Károly, főreáliskolai tanár. Budapest. V. Mária Valéria-u. 10.
 Olgyai Bertalan, főgimnáziumi tanár. Budapest. III. Zsigmond-u. 114.
 Orbán György, Budapest. II. Kerék-u. 32.
 Orbán János, főgimnáziumi tanár. Szeged.
 Ortner Béla, magánzó. Arad. Kazinczy-u. 1.
- Paál Sándor, polgári iskolai tanár. Resiczabánya.
 Pais Dezső, főgimnáziumi tanár. Czegléd.

- Palágyi Menyhért, egyetemi magántanár. Budapest. I. Lógodi-u. 73.
 Pallós Albert, kereskedelmi leányiskolai igazgató. Kolozsvár.
 Pap Illés, felső kereskedelmi iskolai igazgató. Szolnok.
 Pap József, érseki udvari káplán. Eger.
 Pap Károly, egyetemi tanár. Debreczen. Péterfia-u. 71.
 Papp Demjén, főgimnáziumi tanár. Nyitra.
 Papp Ferenc, főgimnáziumi tanár. Budapest. II. Vérmező-út 10.
 Paulovits István, főgimnáziumi tanár. Selmeczbánya.
 Párkányi Norbert, főgimnáziumi tanár. Pécs.
 Pásthly János, főgimnáziumi tanár. Keeskemét.
 Pásztor Mihály, főgimnáziumi tanár. Rozsnyó.
 Pekár Gyula, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. Röck Szilárd-u. 32
 Perényi József, a Szent-István Akadémia tagja. Kolozsvár.
 Perepatits István, főreáliskolai igazgató. Szombathely.
 Petri Mór, kir. tanfelügyelő. Budapest. VI. Lehel-u. 8/a.
 Péter Mihály, ref. lelkész. Gálszécs.
 Pitroff Pál, főreáliskolai tanár. Győr.
 Plechl Béla, képviselőházi könyvtártiszt. Budapest. V. Országház.
 Podmaniczky Gézáné báróné. Kiskartal. Pestmegye.
 Pogány Mihály. Temesvár.
 Pokoly József, egyetemi tanár. Debreczen.
 Prodán János, miniszteri számvizsgáló. Budapest. V. Váci-körút 54.
- Radvánszky Jánosné báróné. Pusztavarsány, u. p. Hatvan. Pestmegye.
 Rajka László, tanár. Kolozsvár. Jókai-u. 25.
 Rakodezay Pál, tanár. Szentendre.
 Ravasz Árpád, főgimnáziumi igazgató. Budapest. IX. Lónyay-u. 4.
 Reichardt Piroska, tanárnő. Budapest. VII. Rottenbiller-u. 10.
 Remenár Elek, kórházi főorvos. Békéscsaba.
 Resch Aurél, főgimnáziumi igazgató. Szakolcza.
 Rédey Tivadar, múzeumi tisztviselő. Budapest. VIII. Mátyás-tér 4.
 Réger Béla, főgimnáziumi tanár. Pozsony. Vármegeyház-tér 11.
 Révayné Zuber Marianne. Budapest. I. Orom-u. 20.
 Rieglerné Gerecze Margit. Budapest. IX. Miháلكovics-u. 16.
 Rietly Károly, főgimnáziumi igazgató. Kolozsvár.
 Rozsondai Viktor, főgimnáziumi tanár. Fogaras.
 Rubinyi Mózes, felsőkeresk. isk. tanár. Budapest. VI. Andrásy-út 14.
 Ruzsonyi Béla, főgimnáziumi tanár. Szentgotthárd.
- Sajó Sándor, a Kisfaludy-Társaság tagja. Budapest. X. Jászberényi-út 32.
 Saphier Józsefné. Budapest. VI. Nagymező-u. 19.
 Sági István, főgimnáziumi tanár. Budapest. I. Verpeléti-út 10.
 Sándor Lajos, polgári iskolai tanár. Hátszeg.
 Sándor Mór, bankigazgató. Szécsény. Nógrádmegye.
 Sárkány Alfréd, miniszteri titkár. Budapest. I. Attila-u. 23.
 Sárközy Sándor, főgimnáziumi tanár. Aranyosmarót.
 Schiller István. Budapest. VII. Thököly-út 81.
 Schmack Alerina, irgalmas nővér. Léva. Polgári leányiskola.

- Sátor József, főgimnáziumi tanár. Szeged.
 Schmidt Anna. Budapest. IV. Irányi-u. 25.
 Schön Vilmos. Budapest. IX. Csarnok-u. 5.
 Schöpflin Aladár, író. Budapest. I. Lovas-út 18.
 Schuschny Henrik, orvos. Budapest. VI. Nagymező-u. 49.
 Schwarz Károly, könyvkereskedő. Sopron.
 Sebestyén Erzsébet, tanárnő. Pápa. Jókai-u.
 Sebestyén Gyula, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VIII. József-u. 6.
 Sik Sándor, főgimnáziumi tanár. Budapest. IV. Eskü-út 1.
 Sikabonyi Antal, múzeumi tisztviselő. Budapest. IV. Veres Pálné-u. 10.
 Simay Viktor. Budapest. I. Fehérvári-út 17.
 Simon Károly. Debreczen. László-u. 14.
 Simonyi Zsigmond, a M. T. Akadémia tagja. Bpest, IV. Ferencz József-part 27.
 Sipos Katalin, tanárnő. Fehértemplom.
 Sipőtz Pál, főgimnáziumi tanár. Budapest. IX. Üllői-út 119.
 Solymossy Sándor, az Ethnographia szerkesztője. Bpest. VII. Mexikói-út 52.
 Springer Stefánia, leányközépiskolai tanárnő. Bpest. VI. Vörösmarty-u. 49.
 Stelczer Lajos. Pozsony. Széplak-u. 72.
 Steuer János, nyug. tanár. Ujszentanna. Aradmegye.
 Stoll Ernő, ág. ev. tanító. Nyiregyháza.
 Strauch Béla, főreáliskolai tanár. Budapest. II. Csalogány-u. 50.
 Suhajda Lajos, főgimnáziumi tanár. Selmeczbánya.
 Sümegi Gyula, főgimnáziumi tanár. Szeged.
 Szabó Hermin, tanítónő. Budapest. V. Sas-u. 25.
 Szabó József, főgimnáziumi tanár. Debreczen.
 Szakács Béla, főgimnáziumi tanár. Győr.
 Szalay István, főgimnáziumi tanár. Szeged.
 Szalay Jeromos, benedekrendi tanárjelölt. Pannonhalma. Győrmege.
 Szalay József, a Dugonics-Társaság elnöke. Szeged.
 Szathmáry Román, ferenczrendi áldozópap. Medgyes.
 Szántó Endre. Budapest. IV. Nagykorona-u. 15.
 Szántó Zsigmond, főgimnáziumi tanár. Lugos.
 Szász Béla, kir. ítélőtáblai bíró. Budapest. I. Fehérvári-út 10.
 Szász Károly, a Kisfaludy-Társaság tagja. Budapest. I. Ág-u. 4.
 Szegedy Rezső, egyetemi tanár. Budapest. VIII. Baross-utca 77.
 Szekfű Gyula, egyetemi magántanár. Wien. I. Minoriten-Platz. 1. Hofarchiv.
 Szemere György, Budapest. V. Arany János-u. 31.
 Szemkő Aladár, főgimnáziumi tanár. Budapest. VI. Munkácsy-u. 26.
 Szendrey Zsigmond, főgimnáziumi tanár. Nagyszalonta.
 Szenesné Bodor Mária. Abony. Pestmegye.
 Szeneszi Gyula, főgimnáziumi tanár. Szászváros.
 Szentgyörgyi Árpád, joghallgató, Budapest. I. Vérmező-u. 4.
 Szentgyörgyi László, főgimnáziumi tanár. Temesvár.
 Szentiványi Béla, főgimnáziumi tanár. Magyaróvár. Mosonmegye.
 Szentiványi Róbert, a Batthyány-intézet igazgatója. Gyulafehérvár.
 Szentpétery Imre, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. V. Markó-u. 31.
 Széchy Miklós, polgári iskolai igazgató. Hajdúszoboszló.
 Szigetvári Iván, főreáliskolai tanár. Budapest. V. Koráll-u. 9.

Szilágyi Vilmos, a Vigszínház főrendezője. Budapest. IV. Szervita-tér 2.
 Szilárd Leó, főgimnáziumi tanár. Mezőkövesd.
 Szily Kálmán, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. V. Akadémia-u. 2.
 Szinnyei Ferenc, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. II. Lánchíd-u. 6.
 Szinnyei József, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. II. Bimbó-u. 28.
 Szmolka Béla, postatiszt. Pozsony. I. sz. posta.
 Szolár Ferenc, főgimnáziumi tanár. Budapest. VII. Városligeti fasor 19.
 Szolnoky János. Budapest. V. Széchenyi-u. 1.
 Szomolányi József, főgimnáziumi tanár. Kecskemét.
 Szontágh Katalin, tanárnő. Pozsony. Széchenyi-u. 3.
 Szunyog Xavér, benedekrendi tanárjelölt. Pannonhalma. Győrmege.
 Szóts Gyula, főgimnáziumi tanár. Budapest. V. Markó-u. 31.

Takács Menyhért, jászóvári prépost, Jászó. Abauj-tornamegye.
 Tanács Imre, tanítóképző-intézeti tanár. Sárospatak.
 Terbócz Ilonka. Budapest. II. Albrecht-út 9.
 Tettamanti Béla, főgimnáziumi tanár. Makó.
 Tevan Andor, író. Békéscsaba.
 Thaly Loránt, kórházi főorvos. Budapest. I. Fehérvári-út 51.
 Thienemann Tivadar, egyetemi tanár. Pozsony.
 Tiba István, hadnagy. Mezőtur.
 Tihanyi Gál, benedekrendi plébános. Balatonendréd. Somogy megye.
 Timár Kálmán, gyárigazgató. Kalocsa.
 Timbus Endre, főgimnáziumi tanár. Czepléd.
 Tisza Lajos gróf. Kocsord. Szatmár megye.
 Tolnai Adél, polgári iskolai tanárnő. Ujpest. Dessewffy-u. 31.
 Tolnai Vilmos, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. VII. Damjanich-u. 44.
 Tomor Árkád, főgimnáziumi tanár. Pápa.
 Tompa Béla, főgimnáziumi tanár. Budapest. III. Zsigmond-u. 114.
 Tordai Ányos, főgimnáziumi tanár. Eger.
 Tóth András, felső keresk. isk. tanár. Budapest. I. Attila-u. 91.
 Tóth Gyula, róm. kat. lelkész. Tarnaméra. Heves megye.
 Tóth Gyula, tanár. Budapest. VII. Ilka-u. 26.
 Tóth Jolán. Budapest. IX. Remete-u. 30.
 Tóth József, tanítóképző-intézeti tanár. Szatmárnémeti.
 Tóth Kálmán polgármester. Karczag.
 Trautmann Róbert, építész. Budapest. III. Áfonya-u. 1.
 Travník Jenő, főreáliskolai tanár. Győr.
 Trencsényi Károly, felső kereskedelmi iskolai tanár. Zombor.
 Trepán Timót. Medgyes.
 Tücsányi Zoltán, akadémiai segédtitkár. Budapest. V. Akadémia-u. 2.
 Turesó András. Csanádpalota. Csanád megye.

Ujvári Gyula, főgimnáziumi tanár. Munkács.
 Ujvári Miklós. Székelykeresztúr.
 Urbányi Karolin. Pozsony. Széchenyi-u. 3.
 Ütő Mihály, felső kereskedelmi iskolai tanár. Hátszeg.

- Vadász Norbert, főgimnáziumi tanár. Szombathely.
 Vajtó Jenő, tanár. Kaposvár.
 Varga Bálint, főgimnáziumi tanár. Budapest. IX. Lónyay-u. 4.
 Vargha Gyula, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. II. Batthyány-u. 13.
 Vargha Lajos, tanár. Kalocsa.
 Vargha Zoltán, főreáliskolai tanár. Budapest. II. Batthyány-u. 13.
 Varju Elemér, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. I. Lovas-út 40.
 Vazáry Erzsébet, tanítónőképző-intézeti tanár. Pápa.
 Vámos Etelka. Budapest. VIII. Rákóczi-tér 13.
 Várdai Béla, a Szent-István Akadémia tagja. Budapest. IX. Ferenc-tér 1.
 Velledits Lajos, főreáliskolai tanár. Budapest. VIII. Horánszky-u. 11.
 Verő Leó, főreáliskolai tanár. Budapest. VI. Bulyovszky-u. 26.
 Veszprémi Vilmos, főreáliskolai tanár. Budapest. VII. Dembinszky-u. 44.
 Vezsenyi Béla, hírlapíró. Kolozsvár. Mátyás király-tér 8.
 Vécsai Béla, postatakarékpénztári számvizsgáló. Bpest. V. Nagykorona-u. 21.
 Vidóczy Asztrik, főgimnáziumi tanár. Komárom.
 Vilner Ferenc, felső kereskedelmi iskolai tanár. Budapest. VI. Kmetty-u. 8.
 Vincze József, főgimnáziumi tanár. Budapest. IV. Eskü-út 1.
 Vincze László, főgimnáziumi tanár. Nagykároly.
 Visnyovszky Rezső, kir. tanfelügyelő. Budapest. V. Visegrádi-u. 25.
 Voinovich Géza, a M. T. Akadémia tagja. Budapest. I. Ménesi-út 23.
 Vonház István, kereskedelmi akadémiai tanár. Budapest. IX. Mester-u. 36.
 Vozáry Gyula, főgimnáziumi tanár. Munkács. Kórház-u. 5.
 Vörösváry Ferenc, bankigazgató. Budapest. IV. Egyetem-tér 5.
- Waldmayer Károly, az Osztrák-Magyar Bank titkára. Wien. I. Freiung 1.
 Wallentinyi Samu, főgimnáziumi tanár. Eperjes.
 Weber Artur, egyetemi magántanár. Budapest, I. Kékgyólyó-u. 20.
 Weiner Imre, főhadnagy.
 Weisbecker Oláf, benedekrendi tanárjelölt. Pannonhalma. Győrmegeye.
 Weisskopf Lenke. Budapest. VI. Nagy János-u. 3.
 Werner Adolf, főgimnáziumi igazgató. Eger.
 Wiener Ilona. Budapest. VII. Damjanich-u. 34.
- Zajzon Sándor, tanár. Kézdivásárhely.
 Zalai Mihály, főgimnáziumi igazgató. Zircz. Veszprém megye.
 Zeyk Károlyné. Ajtony. Kolozsmegeye.
 Zibolen Endre, leányközépiszkolai tanár. Budapest. VI. Andrassy-út 65.
 Zimányi Dániel, főgimnáziumi tanár. Budapest. IX. Ranolder-u. 43.
 Zolnai Béla, főreáliskolai tanár. Budapest. IX. Üllői-út 21.
 Zsigmond Ferenc, főgimnáziumi tanár. Karczag.

VI. Előfizetők.

- Alsókubin: áll. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Arad: városi közművelődési könyvtár.
 Arad: kir. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
 Arad: áll. főreáliskola tanári könyvtára.

Arad : közs. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Aszód : ev. főgimnázium tanári könyvtára.

Baja : ciszterci főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Baja : áll. tanítóképző-intézet tanári könyvtára.
 Balassagyarmat : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Balázsfalva : gör. kat. főgimnázium igazgatósága.
 Békés : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Békéscsaba : ev. főgimnázium tanári könyvtára.
 Beregszász : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Besztercebánya : kir. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
 Besztercebánya : ev. főgimnázium igazgatósága.
 Brassó : róm. kat. főgimnázium igazgatósága.
 Brád : áll. polgári fiúiskola igazgatósága.

Budapest : Országos Kaszinó könyvtára. IV. Semmelweis-u. 1.
 Budapest : képviselőházi könyvtár. V. Országház.
 Budapest : egyetemi könyvtár. IV. Ferenciek-tere 5.
 Budapest : Eötvös-kollégium könyvtára. I. Ménési-út 11.
 Budapest : Erzsébet-nőiskola tanári könyvtára. VII. István-út 63.
 Budapest : ciszterci tanárképző-intézet. VIII. Horánszky-u. 6.
 Budapest : kegyesrendi Kalazantinum. IV. Városház-tér 4.
 Budapest : városi könyvtár. IV. Gróf Károlyi-u. 8. I. sz. fiók.
 Budapest : áll. főgimnázium tanári könyvtára. I. Attila-u. 1.
 Budapest : kir. kat. főgimnázium tanári könyvtára. II. Ilona-u. 4.
 Budapest : áll. főgimnázium tanári könyvtára. III. Zsigmond-u. 114.
 Budapest : áll. főgimnázium ifj. könyvtára. III. Zsigmond-u. 114.
 Budapest : áll. főgimnázium ifj. önképzőköre. III. Zsigmond-u. 114.
 Budapest : kegyesrendi főgimnázium igazgatósága. IV. Eskü-út 1.
 Budapest : kegyesrendi főgimnázium ifjúsági önképzőköre. IV. Eskü-út 1.
 Budapest : áll. főgimnázium ifj. könyvtára. V. Markó-u. 29.
 Budapest : áll. főgimnázium tanári könyvtára. VI. Munkácsy-u. 26.
 Budapest : áll. főgimnázium ifj. önképzőköre. VI. Munkácsy-u. 26.
 Budapest : áll. főgimnázium tanári könyvtára. VII. Baresay-u. 5.
 Budapest : ev. főgimnázium tanári könyvtára. VII. Városligeti-fasor 19.
 Budapest : áll. főgimnázium tanári könyvtára. VIII. Tavaszmező-u. 17.
 Budapest : áll. főgimnázium tanári könyvtára. VIII. Trefort-u. 8.
 Budapest : áll. főgimnázium tanári könyvtára. IX. Mester-u. 65.
 Budapest : ref. főgimnázium tanári könyvtára. IX. Lónyay-u. 4.
 Budapest : áll. főgimnázium tanári könyvtára. X. Elnök-u. 13.
 Budapest : áll. főgimnázium tanári könyvtára. X. Jászberényi-út 32.
 Budapest : áll. főreáliskola tanári könyvtára. II. Toldy Ferenc-u. 9.
 Budapest : közs. főreáliskola tanári könyvtára. IV. Reáltanoda-u. 7.
 Budapest : áll. főreáliskola tanári könyvtára. VI. Bulyovszky-u. 22.
 Budapest : áll. főreáliskola ifj. könyvtára. VI. Bulyovszky-u. 22.
 Budapest : közs. főreáliskola tanári könyvtára. VIII. Horánszky-u. 22.
 Budapest : közs. felső keresk. iskola tanári könyvtára. II. Ponty-u. 1.
 Budapest : közs. felső keresk. iskola tanári könyvtára. VI. Izabella-u. 46.

- Budapest: közs. felső keresk. iskola tanári könyvtára. VIII. Bezerédi-u.
 Budapest: közs. felső keresk. iskola tanári könyvtára. VII. Kertész-u. 30.
 Budapest: közs. felső keresk. iskola tanári könyvtára. VIII. Vas-u. 9.
 Budapest: közs. női keresk. iskola tanári könyvtára. IX. Mester-u. 27.
 Budapest: közs. felső keresk. iskola tanári könyvtára. IX. Mester-u. 56.
 Budapest: közs. leányközépiskola tanári könyvtára. I. Iskola-tér 1.
 Budapest: közs. leányközépiskola tanári könyvtára. IV. Váci-u. 43.
 Budapest: közs. leányközépiskola tanári könyvtára. IV. Váci-u. 43.
 Budapest: felsőbb leányiskola tanári könyvtára. IV. Veres Pálné-u. 36.
 Budapest: közs. leánygimnázium igazgatósága. V. Szemere-u.
 Budapest: áll. leányközépiskola tanári könyvtára. VI. Andrassy-út 65.
 Budapest: közs. leánygimnázium igazgatósága. VIII. Práter-u.
 Budapest: izr. tanítóképző tanári könyvtára. VIII. Röck Szilárd-u. 26.
 Budapest: róm. kat. tanítónőképző tanári könyvtára. IX. Gyep-u. 23.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. I. Fehér sas-tér 3.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. II. Medve-u. 5.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. III. Kiskorona-u. 10.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. V. Honvéd-u. 27.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. V. Pannónia-u. 65.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VI. Nagymező-u. 1.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VII. Egressy-út.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VII. Wesselényi-u. 38.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VII. Kertész-u. 30.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VII. Rottenbiller-u. 35.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VII. Damjanich-u. 43.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VIII. Homok-u. 9.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VIII. Német-u. 44.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VIII. Práter-u. 31.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VIII. Üllői-út 51.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. VIII. Knezsits-u. 17.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. IX. Gyáli-út. 25.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. X. Százados-u. 6.
 Budapest: polgári fiúiskola tanári könyvtára. X. Liget-u.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. I. Bószörményi-út. 22.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. I. Koronaőr-u. 3.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. I. Fehérvári-út 62.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. II. Batthyány-u. 8.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. II. Szegényház-u.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. III. Lajos-u. 1.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. IV. Papnövelde-u. 6.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. V. Vadász-u. 31.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. VI. Felső erdősor 20.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. VI. Váci-körút 23.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. VI. Úteg-u. 13.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. VII. Dohány-u. 32.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. VII. Aréna-út 25.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. VII. Peterdi-u. 17.
 Budapest: polgári leányiskola tanári könyvtára. VII. Egressy-út 71.

Budapest : polgári leányiskola tanári könyvtára. VII. Hungária-körút 24.
 Budapest : polgári leányiskola tanári könyvtára. VIII. Práter-u. 15.
 Budapest : polgári leányiskola tanári könyvtára. VIII. Csokonai-u. 6.
 Budapest : polgári leányiskola tanári könyvtára. VIII. Tisza Kálmán-tér 4.
 Budapest : polgári leányiskola tanári könyvtára. IX. Mester-u. 19.
 Budapest : polgári leányiskola tanári könyvtára. X. Elnök-u. 3.
 Budapest : polgári leányiskola tanári könyvtára. X. Százados-u.
 Budapest : polgári leányiskola tanári könyvtára. X. Szent László-tér 1.

Cegléd : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Csorna : premontrei székház könyvtára.
 Csurgó : ref. főgimnázium tanári könyvtára.

Debreczen : közművelődési könyvtár.
 Debreczen : egyetemi bölcsészeti magyar szeminárium.
 Debreczen : ref. kollégium anyakönyvtára.
 Debreczen : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Debreczen : áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Debreczen : ref. leányközépiskola igazgatósága.
 Dés : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Déva : áll. főreáliskola igazgatósága.

Eger : magyar egyházirodalmi szeminárium.
 Eger : ciszterci főgimnázium tanári könyvtára.
 Eger : áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Eperjes : Széchenyi-Kör könyvtára.
 Eperjes : kir. kat. főgimnázium igazgatósága.
 Erzsébetváros : áll. főgimnázium igazgatósága.
 Esztergom : közs. főreáliskola ifjúsági könyvtára.
 Esztergom : vizivárosi róm. kat. polgári leányiskola igazgatósága.
 Érsekújvár : közs. főgimnázium tanári könyvtára.
 Érsekújvár : Megváltóról nevezett nővérek zárdájának könyvtára.

Fiume : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Fiume : áll. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Fiume : áll. leányközépiskola tanári könyvtára. Via Clotilde.
 Fiume : tengerészeti akadémia tanári könyvtára.
 Fogaras : áll. főgimnázium tanári könyvtára.

Gödöllő : minorita főgimnázium tanári könyvtára.
 Gyergyószentmiklós : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Győr : áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Gyöngyös : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Gyula : róm. kat. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Gyula : róm. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
 Gyulafehérvár : róm. kat. főgimnázium tanári könyvtára.

Hajdúnánás : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
Hódmezővásárhely : ref. főgimnázium tanári könyvtára.

Igló : áll. tanítóképző-intézet igazgatósága.
Ipolság : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
Jászapáti : áll. főgimnázium igazgatósága.
Jászberény : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
Jászberény : áll. főgimnázium ifjúsági könyvtára.
Jászó : premontrai kanonokrend könyvtára.

Kalocsa : iskolánénék intézetének könyvtára.
Kalocsa : Miasszonyunk-zárda ifjúsági önképzőköre.
Kalocsa : érseki főgimnázium ifjúsági könyvtára.
Kaposvár : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
Karánsebes : gör. kel. tanítóképző-intézet igazgatósága.
Karánsebes : áll. főgimnázium igazgatósága.
Karczag : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
Karczag : ref. főgimnázium ifjúsági könyvtára.
Kassa : Felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeum könyvtára.
Kassa : áll. leányközépiskola tanári könyvtára.
Kecskemét : városi közkönyvtár.
Kecskemét : kegyesrendi főgimnázium tanári könyvtára.
Kecskemét : áll. főreáliskola igazgatósága.
Keszthely : róm. kat. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
Késmárk : ev. főgimnázium tanári könyvtára.
Késmárk : áll. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
Késmárk : ev. polgári leányiskola tanári könyvtára.
Kézdivásárhely : róm. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
Kiskúnfélegyháza : közs. főgimnázium tanári könyvtára.
Kiskúnfélegyháza : áll. tanítóképző-intézet tanári könyvtára.
Kisszeben : kegyesrendi főgimnázium tanári könyvtára.
Kisújszállás : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
Kolozsvár : középiskolai tanárképző-intézet igazgatósága.
Kolozsvár : egyetemi bölcsészeti magyar irodalomtört. szeminárium.
Kolozsvár : ref. teológiai fakultás ifjúsági egyesülete.
Kolozsvár : róm. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
Kolozsvár : ref. főgimnázium igazgatósága.
Kolozsvár : unitárius főgimnázium tanári könyvtára.
Kolozsvár : Marianum leánygimnázium igazgatósága.
Kolozsvár : áll. tanítóképző-intézet tanári könyvtára.
Kolozsvár : áll. tanítónképző-intézet igazgatósága.
Kolozsvár : kereskedelmi akadémia.
Komárom : Komárom vármegye könyvtára.
Komárom : benedekrendi főgimnázium tanári könyvtára.
Körmöcbánya : áll. főreáliskola tanári könyvtára.
Körmöcbánya : polgári leányiskola igazgatósága.
Kőszeg : benedekrendi főgimnázium tanári könyvtára.
Kúnszentmiklós : ref. főgimnázium tanári könyvtára.

Léva : kegyesrendi főgimnázium tanári könyvtára.
 Léva : kegyesrendi főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Léva : áll. tanítóképző-intézet tanári könyvtára.
 Liptószentmiklós : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Losonc : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Losonc : áll. tanítóképző-intézet tanári könyvtára.
 Lőcse : kir. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
 Lőcse : áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Lugos : áll. főgimnázium tanári könyvtára.

Malaczka : ferencrendi bölcsészeti iskola igazgatósága.
 Marosvásárhely : róm. kat. főgimnázium igazgatósága.
 Marosvásárhely : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Máramarossziget : róm. kat. főgimnázium igazgatósága.
 Máramarossziget : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Máramarossziget : ref. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Mezőtúr : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Mezőtúr : áll. leányközépiskola igazgatósága.
 Miskolc : kir. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
 Miskolc : kir. kat. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Miskolc : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Miskolc : áll. polgári leányiskola tanári könyvtára.
 Monor : polgári fiúiskola tanári könyvtára.

Nagybánya : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Nagybecskerek : róm. kat. főgimnázium igazgatósága.
 Nagyenyed : ref. főiskola igazgatósága.
 Nagyenyed : ref. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Nagykálló : áll. főgimnázium igazgatósága.
 Nagykároly : kegyesrendi főgimnázium tanári könyvtára.
 Nagyikinda : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Nagykőrös : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Nagykőrös : ref. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Nagyrőcze : áll. felső kereskedelmi iskola igazgatósága.
 Nagyszalonta : közs. polgári leányiskola igazgatósága.
 Nagyszében : gör. kel. román szeminárium igazgatósága.
 Nagyszében : ev. főgimnázium igazgatósága.
 Nagyszében : ferencrendi nővérek intézete.
 Nagyszombat : érseki főgimnázium tanári könyvtára.
 Nagyszombat : közs. polgári fiúiskola tanári testülete.
 Nagyszombat : polgári leányiskola igazgatósága.
 Nagyvárad : gör. kel. szeminárium igazgatósága.
 Nagyvárad : orsolyarondi zárda igazgatósága.
 Nagyvárad : közs. polgári leányiskola igazgatósága.
 Nyiregyháza : ev. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Nyitra : róm. kat. főgimnázium tanári könyvtára.

Paks : áll. polgári fiúiskola tanári könyvtára.

Pancsova : áll. főgimnázium igazgatósága.
 Pannonhalma : benedekrendi központi könyvtár.
 Pápa : benedekrendi főgimnázium igazgatósága.
 Pápa : ref. főiskola tanári könyvtára.
 Pápa : ref. főiskolai ifjúsági képzőtársulat.
 Pápa : áll. tanítóképző-intézet tanári könyvtára.
 Pápa : ref. tanítónőképző-intézet tanári könyvtára.
 Petroszény : áll. főgimnázium igazgatósága.
 Pozsony : áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Pozsony : ev. főgimnázium tanári könyvtára.
 Privigye : kegyesrendi főgimnázium igazgatósága.

Rimaszombat : prot. főgimnázium tanári könyvtára.
 Rózsáhegy : kegyesrendi főgimnázium tanári könyvtára.
 Rozsnyó : róm. kat. főgimnázium igazgatósága.

Sarajevo : egyesült magyar iskolák igazgatósága.
 Sárospatak : ref. főiskola központi könyvtára.
 Sárospatak : áll. tanítóképző-intézet tanári könyvtára.
 Sárospatak : áll. polgári iskola tanári könyvtára.
 Selmeczbánya : kir. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
 Sepsiszentgyörgy : ref. főgimnázium igazgatósága.
 Sepsiszentgyörgy : áll. tanítónőképző-intézet tanári könyvtára.
 Sopron : benedekrendi főgimnázium ifjúsági önképzőkör.
 Sopron : ev. főgimnázium tanári könyvtára.
 Sopron : áll. leányközépiskola tanári könyvtára.
 Sopron : áll. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Sopron : Megváltóról nevezett nővérek intézete.
 Szabadka : városi főgimnázium tanári könyvtára.
 Szabadka : áll. tanítónőképző-intézet tanári könyvtára.
 Szokolca : kir. kat. főgimnázium igazgatósága.
 Szamosujvár : áll. főgimnázium igazgatósága.
 Szarvas : ev. főgimnázium igazgatósága.
 Szatmárnémeti : ref. főgimnázium igazgatósága.
 Szatmárnémeti : ref. tanítónőképző-intézet igazgatósága.
 Szászváros : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Szászváros : ref. főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Szeged : Somogyi-könyvtár.
 Szeged : róm. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
 Szeged : áll. főgimnázium igazgatósága.
 Szekszárd : áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Szentés : áll. főgimnázium igazgatósága.
 Szentgyörgy : kegyesrendi főgimnázium tanári könyvtára.
 Székelykeresztúr : unitárius főgimnázium tanári könyvtára.
 Székelyudvarhely : róm. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
 Székelyudvarhely : ref. főgimnázium tanári könyvtára.
 Székesfehérvár : ciszterci főgimnázium tanári könyvtára.
 Székesfehérvár : ciszterci főgimnázium ifjúsági önképzőköre.

Székesfehérvár: áll. főreáliskola tanári könyvtára.
 Szilágysomlyó: róm. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
 Szolnok: áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Szolnok: áll. főgimnázium ifjúsági könyvtára.
 Szolnok: Szolnok vármegye alispáni hivatala.
 Szombathely: áll. leánygimnázium igazgatósága.
 Szombathely: áll. főreáliskola igazgatósága.
 Szombathely: premontrei főgimnázium ifjúsági önképzőköre.
 Szombathely: közs. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Szombathely: Vasvármegyei Kultur-Egyesület könyvtára.

Tata: kegyesrendi főgimnázium tanári könyvtára.
 Temesvár: áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Temesvár: kegyesrendi főgimnázium tanári könyvtára.
 Temesvár: róm. kat. leányközépiskola igazgatósága.
 Temesvár: áll. tanítóképző-intézet igazgatósága.
 Torontálvásárhely: polgári iskola igazgatósága.
 Torda: áll. főgimnázium tanári könyvtára.

Ujpest: áll. főgimnázium tanári könyvtára.
 Ujverbász: közs. főgimnázium tanári könyvtára.
 Ujvidék: kir. kat. főgimnázium igazgatósága.
 Ungvár: kir. kat. főgimnázium tanári könyvtára.
 Ungvár: áll. főreáliskola igazgatósága.

Vágújhely: izr. főreáliskola tanári könyvtára.
 Vágújhely: izr. főreáliskola ifjúsági önképzőköre.
 Versecz: közs. polgári leányiskola tanári könyvtára.
 Veszprém: áll. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.

Wien: Theresianum tanári könyvtára. Favoriten-Str. 15.

Zalaegerszeg: áll. főgimnázium igazgatósága.
 Zalaegerszeg: felső kereskedelmi iskola igazgatósága.
 Zenta: közs. főgimnázium tanári könyvtára.
 Zirc: ciszterci-rendi apátság könyvtára.
 Zombor: közs. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára.
 Zsolna: áll. főreáliskola tanári könyvtára.

Dobai János, könyvkereskedő. Gyula.
 Döme Károly, könyvkereskedő. Nagyszalonta.
 Ferenczi Bernát, könyvkereskedő. Miskolc.
 Gallia-féle könyvkereskedés. Kecskemét.
 Grünsberger Lajos, könyvkereskedő. Pécs.
 Gansel Lipót, könyvkereskedő. Trencsén.
 Hepke Bertold, könyvkereskedő. Fehértemplom.
 Kilián Frigyes, könyvkereskedő. Budapest, IV. Váci-u. 32. (4 példány.)
 Klein Ármin, könyvkereskedő. Arad.

Mildner Ferenc, könyvkereskedő. Kassa.
 Moravetz Testvérek, könyvkereskedése. Temesvár.
 Németh József, könyvkereskedő. Budapest, I. Fehérvári-út 15.
 Pfeifer Ferdinánd, könyvkereskedő. Bpest, IV. Kossuth Lajos-u. 7. (2 példány.)
 Polatsek-féle könyvkereskedés. Temesvár. (2 példány.)
 Schall-féle könyvkereskedés. Besztercze.
 Schwarz Kárdy, könyvkereskedő. Sopron.
 Stein János, könyvkereskedő. Kolozsvár.
 Steiner Zsigmond, könyvkereskedő. Pozsony. Frigyes főherceg-út 15.
 Szmracsányi Lajos, egri érsek. Eger.
 Szolcsányi Gyula, könyvkereskedő. Eger.
 Tóth János, könyvkereskedő. Győr. (2 példány.)
 Thiering Gyula, könyvkereskedő. Sopron.

VIII. Cserepéldányok.

A Cél szerkesztősége. Budapest. VIII. Üllői-út 14.
 A Gyermekek szerkesztősége. Budapest. VIII. Üllői-út 16/b.
 A Hét szerkesztősége. Budapest. VIII. Népszínház-u. 22.
 A Nap szerkesztősége. Budapest. VIII. Rökk Szilárd-u. 12.
 A Nő szerkesztősége. Budapest. V. József-tér 9.
 A Szent István Akad. Értesítő szerk. Budapest. VIII. Szentkirályi-u. 28.
 A Társaság szerkesztősége. Budapest. IV. Reáltanoda-u. 18.
 A Tenger szerkesztősége. Budapest. VIII. Múzeum-körút 10.
 Az Est szerkesztősége. Budapest. V. Erzsébet-körút 7.
 Az Érdekes Ujság szerkesztősége. Budapest. V. Váci-körút 78.
 Az Ujság szerkesztősége. Budapest. VII. Rákóczi-út 54.
 Adalékok Zemplénmegye Történetéhez szerkesztősége. Sátoraljaujhely.
 Alkotmány szerkesztősége. Budapest. VIII. Szentkirályi-u. 28.
 Bács-Bodrog Megyei Történelmi Társulat Évkönyve szerkesztősége. Zombor
 Borsszem Jankó szerkesztősége. Budapest. IV. Károly-körút 4.
 Budapest szerkesztősége. Budapest. IV. Sarkantyús-u. 3.
 Budapesti Hírlap szerkesztősége. Budapest. VIII. Rökk Szilárd-u. 4.
 Budapesti Szemle szerkesztősége. Budapest. IV. Egyetem-u. 4.
 Corvina szerkesztősége. Budapest. V. Szemere-u. 6.
 Debreczeni Protestáns Lap szerkesztősége. Debreczen. Nyomtató-u. 9.
 Déli Hírlap szerkesztősége. Budapest. VIII. Rökk Szilárd-u. 9.
 Dunántuli Protestáns Lap szerkesztősége. Pápa.
 Egészség szerkesztősége. Budapest. IV. Gróf Károlyi-u. 22.
 Egri Egyházmegyei Közlöny szerkesztősége. Eger.
 Egyházi Közlöny szerkesztősége. Budapest. VIII. Eszterházy-u. 15.
 Erdélyi Múzeum szerkesztősége. Kolozsvár. Egyetemi könyvtár.
 Erdélyi Szemle szerkesztősége. Kolozsvár. Ferenc József-út 66.
 Esztendő szerkesztősége. Budapest. VII. Rákóczi-út 17.
 Élet szerkesztősége. Budapest. VII. Damjanich-u. 50.
 Figáró szerkesztősége. Budapest. VI. Teréz-körút 19.
 Földrajzi Közlemények szerkesztősége. Budapest. VIII. Sándor-u. 8.
 Földtani Közlöny szerkesztősége. Budapest. VII. Stefánia-út 14.

- Hadtört. Közlemények szerkesztősége. Budapest. VIII. Ludoviceum-u. 4.
 Hivatalos Közlöny szerkesztősége. Budapest. V. Báthory-u. 12.
 Huszadik Század szerkesztősége. Budapest. II. Pasaréti-út 79.
 Jogállam szerkesztősége. Budapest. IV. Haris-bazár 5.
 Katholikus Nevelés szerkesztősége. Budapest. I. Királyi palota. Plébánia.
 Katholikus Szemle szerkesztősége. Budapest. VIII. Szentkirályi-u. 28.
 Kereskedelmi Szakoktatás szerkesztősége. V. Alkotmány-u. 11.
 Keresztény Magvető szerkesztősége. Kolozsvár. Unitárius főiskola.
 Korrespondenzblatt Des Vereins F. S. L. szerkesztősége. Nagyszében.
 Könyvtári Szemle szerkesztősége. Budapest. IV. Gróf Károlyi-u. 8.
 Közlemények Szepes Vármegye Multjából szerkesztősége. Lőcse.
 Kritika szerkesztősége. Budapest. VIII. Vörösmarty-u. 13.
 Ma szerkesztősége. Budapest. IV. Váci-u. 11/b.
 Magyar Figyelő szerkesztősége. Budapest. VI. Andrassy-út 16.
 Magyar Gazdák Szemléje. Budapest. IX. Üllői-út 25.
 Magyar Hírlap szerkesztősége. Budapest. V. Váci-körút 61.
 Magyar Katonai Közlöny szerkesztősége. Budapest. VIII. Ludovika-Akadémia
 Magyar Könyvszemle szerkesztősége. Bpest. VIII. M. N. Múzeum könyvtára.
 Magyar Középközlöny szerkesztősége. Budapest. VII. Ilka-u. 32.
 Magyar Kultúra szerkesztősége. Budapest. VIII. Horánszky-u. 20.
 Magyar Nyelvőr szerkesztősége. Budapest. VI. Ferenc József-rakpart 27.
 Magyar Tanítóképző szerkesztősége. Budapest. VI. Felső-erdősor 3.
 Magyar Társadalomtud. Szemle szerkesztősége. Budapest. I. Gellért-tér 4.
 Magyar-Zsidó Szemle szerkesztősége. Budapest. VII. Stefánia-út 16.
 Magyarország szerkesztősége. Budapest. VI. Teréz-körút 22.
 Magyarság szerkesztősége. Budapest. VIII. Főherceg Sándor-u. 28.
 Matematikai És Fizikai Lapok szerkesztősége. Budapest. V. Falk Miksa-u. 15.
 Mult És Jövő szerkesztősége. Budapest. VI. Podmaniczky-u. 6.
 Múzeumi Értesítő szerkesztősége. Budapest. VIII. Szentkirályi-u. 7.
 Művészet szerkesztősége. Budapest. VI. Andrassy-út 16.
 Nemzeti Nénevelés szerkesztősége. Budapest. VII. István-út 93.
 Népművelés szerkesztősége. Budapest. VI. Andrassy-út 45.
 Népszava szerkesztősége. Budapest. VIII. Conti-u. 4.
 Néptanítók Lapja szerkesztősége. Budapest. VII. Thököly-út 42.
 Neues Pester Journal szerkesztősége. Budapest. V. Váci-körút 34.
 Nyelvtudomány szerkesztősége. Budapest. II. Bimbó-u. 28.
 Nyolc Órai Ujság szerkesztősége. Budapest. IV. Múzeum-körút 3.
 Nyugat szerkesztősége. Budapest. V. Váci-körút 51.
 Ország-Világ szerkesztősége. Budapest. V. Hold-u. 7.
 Orvosi Hetilap szerkesztősége. Budapest. IX. Knežits-u. 15.
 Pester Lloyd szerkesztősége. Budapest. V. Mária Valéria-u. 12.
 Pesti Hírlap szerkesztősége. Budapest. V. Váci-körút 78.
 Pesti Napló szerkesztősége. Budapest. VII. Rákóczi-út 18.
 Pécsi Múzeum-Egyesület Értesítője szerkesztősége. Pécs. Szepessy-u.
 Polgári Iskolai Közlöny szerkesztősége. Budafok. Polgári fiúiskola.
 Protestáns Egyházi És Iskolai Lap szerkesztősége. Budapest. IX. Rúdai-u. 28.
 Protestáns Szemle szerkesztősége. Kolozsvár. Bocskay-tér 1.
 Religio szerkesztősége. Budapest. IX. Mátyás-u. 28.

Revue De Hongrie szerkesztősége. Budapest. I. Tigris-u. 6.
 Sárospataki Református Lapok szerkesztősége. Sárospatak.
 Szabadgondolat szerkesztősége. Budapest. V. Visegrádi-u. 15.
 Színházi Élet szerkesztősége. Budapest. VII. Erzsébet-körút 24.
 Színház És Divat szerkesztősége. Budapest. VII. Károly-körút 3.
 Színházi Ujság szerkesztősége. Kolozsvár.
 Teozófia szerkesztősége. Budapest. VIII. Eszterházy-u. 19.
 Természettudományi Közlöny szerkesztősége. Bpest. VIII. Eszterházy-u. 16.
 Theologiai Szaklap szerkesztősége. Nagybörzsöny. Hontmegye.
 Tolnai Világlapja szerkesztősége. Budapest. VII. Dohány-u. 12.
 Történeti Közlemények szerkesztősége. Kassa. Vármegyeháza.
 Turul szerkesztősége. Budapest. Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára.
 Turán szerkesztősége. Budapest. I. Bercsényi-u. 10.
 Új Idők szerkesztősége. Budapest. VI. Andrássy-út 16.
 Új Nemzedék szerkesztősége. Budapest. IV. Duna-u. 6.
 Uránia szerkesztősége. Budapest. VII. Városligeti fásor 19.
 Vasárnapi Ujság szerkesztősége. Budapest. IV. Vármegye-u. 11.
 Vágóhid szerkesztősége. Budapest. VIII. Röck Szilárd-u. 16.
 Világ szerkesztősége. Budapest. VI. Andrássy-út 47.
 Virradat szerkesztősége. Budapest. VII. Erzsébet-körút 22.
 Zászlónk szerkesztősége. Budapest. VII. Damjanich-u. 50.
 Zenci Szemle szerkesztősége. Temesvár. Belváros. Nagykörút.

Aradi Hírlap szerkesztősége. Arad.
 Aradi Közöny szerkesztősége. Arad.
 Debreceni Független Ujság szerkesztősége. Debrecen.
 Debreceni Ujság szerkesztősége. Debrecen.
 Délmagyarország szerkesztősége. Szeged.
 Dunántul szerkesztősége. Pécs.
 Dunántuli Hírlap szerkesztősége. Győr.
 Ellenőr szerkesztősége. Marosvásárhely.
 Ellenzék szerkesztősége. Kolozsvár.
 Esztergom és Vidéke szerkesztősége. Esztergom.
 Fejérmegyei Napló szerkesztősége. Székesfehérvár.
 Felvidéki Ujság szerkesztősége. Kassa.
 Győri Hírlap szerkesztősége. Győr.
 Hevesmegyei Hírlap szerkesztősége. Eger.
 Kassai Ujság szerkesztősége. Kassa.
 Kecskeméti Lapok szerkesztősége. Kecskemét.
 Kolozsvári Hírlap szerkesztősége. Kolozsvár.
 Komáromi Ujság szerkesztősége. Komárom.
 Miskolci Napló szerkesztősége. Miskolc.
 Nagyvárad szerkesztősége. Nagyvárad.
 Nagyvárad Napló szerkesztősége. Nagyvárad.
 Nyírvidék szerkesztősége. Nyiregyháza.
 Nyugatmagyarországi Híradó szerkesztősége. Pozsony.
 Pécsi Napló szerkesztősége. Pécs.
 Somogyvármegye szerkesztősége. Kaposvár.

Szabadság szerkesztősége. Nagyvárad.
 Szegedi Híradó szerkesztősége. Szeged.
 Szegedi Napló szerkesztősége. Szeged.
 Székely Napló szerkesztősége. Marosvásárhely.
 Szombathelyi Ujság szerkesztősége. Szombathely.
 Szamos szerkesztősége. Szatmárnémeti.
 Tiszántul szerkesztősége. Nagyvárad.
 Ujság szerkesztősége. Kolozsvár.
 Vasvármegye szerkesztősége. Szombathely.
 Veszprémi Hírlap szerkesztősége. Veszprém.
 Zalai Közlöny szerkesztősége. Nagykanizsa.

Akadémiai könyvkiadó vállalat. Budapest. V. Akadémia-u. 2.
 Athenaeum könyvkiadó osztálya. Budapest. VII. Erzsébet-körút 9.
 Benkő Gyula könyvkiadó vállalata. Budapest. V. Dorottya-u. 2.
 Biró Miklós könyvkiadó vállalata. Budapest. IX. Ráday-u. 26.
 Csáthy Ferenc könyvkiadó vállalata. Debrecen.
 Dick Manó könyvkiadó vállalata. Budapest. VII. Erzsébet-körút 14.
 Élet könyvkiadó vállalata. Budapest. I. Fehérvári-út 15.c.
 Franklin-Társulat könyvkiadó osztálya. Budapest. IV. Egyetem-u. 4.
 Galantai Gyula könyvkiadó vállalata. Budapest. VII. Erzsébet-körút 44.
 Grill Károly könyvkiadó vállalata. Budapest. IV. Veres Pálné-u. 3.
 Hegedüs és Sándor könyvkiadó vállalata. Debrecen.
 Kilián-cég könyvkiadó vállalata. Budapest. IV. Váci-u. 32.
 Kner Izidor könyvkiadó vállalata. Gyoma.
 Kókai Lajos könyvkiadó vállalata. Budapest. IV. Kammermayer-u. 1.
 Kultura könyvkiadó részvénytársaság. Budapest. VI. Teréz-körút 5.
 Lampel-féle könyvkiadó vállalat. Budapest. VI. Andrássy-út 21.
 Légrády Testvérek könyvkiadó osztálya. Budapest. V. Váci-körút 78.
 Lantos Adolf könyvkiadó vállalata. Budapest. IV. Múzeum-körút 3.
 Magyar Írók Társasága rt. Budapest. I. Budafoki-út 22.
 Népszava könyvkiadó vállalata. Budapest. VII. Erzsébet-körút 35.
 Nyugat könyvkiadó vállalata. Budapest. V. Váci-körút 51.
 Pallas rt. könyvkiadó osztálya. Budapest. VII. Rákóczi-út 18.
 Pfeifer-cég könyvkiadó vállalata. Budapest. IV. Kossuth Lajos-u. 7.
 Ráth-cég könyvkiadó vállalata. Budapest. IV. Váci-u. 30.
 Rényi Károly könyvkiadó vállalata. Budapest. IV. Keeskeméti-u. 3.
 Révai Testvérek könyvkiadó osztálya. Budapest. VIII. Üllői-út 18.
 Rózsavölgyi-féle könyvkiadó vállalat. Budapest. IV. Szervita-tér 5.
 Singer és Wolfner könyvkiadó osztálya. Budapest. VI. Andrássy-út 16.
 Szent István Társulat könyvkiadó osztálya. Bpest. VIII. Szentkirályi-u. 28.
 Táltos könyvkiadó vállalat. Budapest. IV. Irányi-u. 25.
 Tevan-féle könyvkiadó vállalat. Békéscsaba.

Akadémiai könyvtár. Budapest. V. Akadémia-u. 2.
 Bölcsészethallgatók Segítő Egyesülete. Budapest. VIII. Múzeum-körút 6.
 Bölcsészethallgatók Segítő Egyesülete. Kolozsvár. Egyetem.
 Budapest főváros anyagszertára. Budapest. IV. Központi városháza 237.

Budapest főváros könyvtára. Budapest. IV. Gróf Károlyi-u. 8.
Budapesti Ujságírók Egyesülete. Budapest. V. Váci-körút 55.
Fészek-klub. Budapest. VII. Kertész-u. 36.
Fővárosi tanács közoktatásügyi ügyosztálya. Budapest. IV. Városház-u. 16.
Fővárosi tanács szociálpolitikai ügyosztálya. Budapest. IV. Városház-u. 16.
Fővárosi tanács közművelődési ügyosztálya. Budapest. IV. Városház-u. 16.
Közoktatásügyi minisztérium könyvtára. Budapest. V. Hold-u. 16.
Közoktatásügyi minisztérium elnöki osztálya. Budapest. V. Hold-u. 16.
Közoktatásügyi minisztérium művészeti ügyosztálya. Bpest. V. Hold-u. 16.
Otthon írók köre. Budapest. VIII. Eszterházy-u. 4.
Pesti Napló olvasó termei. Budapest. VII. Rákóczi-út 18.
Petőfi-ház könyvtára. Budapest. VI. Bajza-u. 21.
Polgári Iskolai Tanárjelöltek Köre. Budapest. I. Győri-út 13.
Ujságkiadók otthona. Budapest. VIII. Erzsébet-körút 49.
Ungarisches Seminar der Universität. Berlin. Behren-str. 70. W. 8.

VIII. Összegezés.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak működése hetedik évében, 1918-ban: 916 tagja és előfizetője volt. Ezek közül tiszteleti tag: 1, alapító tag: 31, rendes tag: 546, előfizető: 338.

A folyóirat 1500 példányban jelent meg. Ebből havonként 916 példányt küldtünk a tagoknak és előfizetőknek, 188 példány ment szét cserépéldány gyanánt, s 300 példány került könyvárusi forgalomban.

A háborús viszonyok következtében a főntebb közölt névjegyzék bizonyára hézagos. Kérjük tagtársainkat és előfizetőinket, hogy figyelmeztessenek bennünket a hiányokra és tévedésekre. A helyreigazítások beküldését a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának címére kérjük. (Dr. Ágner Lajos. Budapest. I. Bors-u. 10.)

A névsor lezárásának időpontja: 1918. november 15.

Fölvhívjuk tagtársaink és előfizetőink figyelmét, hogy 1919 január 1-től kezdve az évi tagsági díj a háborus pótlékkal együtt tizenöt korona, az évi előfizetési díj negyven korona. Egyes szám ára könyvárusi forgalomban öt korona. Kettős szám 10 korona.

Azokat a tagokat és előfizetőket, akik esedékes évdíjukat és előfizetésüket nem küldték be a Társaság pénztárosának, a nehéz nyomdai viszonyok miatt kénytelenek voltunk törölni.

Felelős szerkesztő: Pintér Jenő.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1911-ben alakult. Célja a magyar irodalomtörténet művelése. A Társaság felolvasásokat rendez, kutatásokat támogat s havi folyóiratot ad ki. Tagja lehet a magyar irodalomtörténet minden barátja, aki tagsági díj fejében évi 15 koronát, vagy alapítványképen egyszersmindenkorra 400 koronát fizet. Ennek fejében minden tag megkapja a Társaság folyóiratát és résztvehet a Társaság ülésein.

A Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, július és augusztus kivételével havonként egyszer jelenik meg. Azok, akik nem tagjai a Társaságnak, továbbá az iskolák, könyvtárak, társaskörök évi 40 korona előfizetési árért rendelhetik meg.

A Társaság tisztikara 1919-ben: Elnök: Beöthy Zsolt. Alelnökök: Dézsi Lajos, Négyesy László, Szász Károly, Zoltvány Irén. Titkár: Viszota Gyula. Szerkesztő: Pintér Jenő. Jegyző: Zolnai Béla. Pénztáros: Ágner Lajos. — Választmányi tagok: Alexander Bernát, Alszeghy Zsolt, Angyal Dávid, Babits Mihály, Badics Ferenc, Bajza József, Balassa József, Baranyai Zoltán, Baros Gyula, Bayer József, Bánóczy József, Békefi Remig, Binder Jenő, Bleyer Jakab, Borbély István, Császáz Elemér, Császáz Ernő, Csűrös Ferenc, Czapáry László, Czeizel János, Elek Oszkár, Endrődi Sándor, Erdélyi Pál, Ferenczi Zoltán, Földessy Gyula, Gagyhy Dénes, Gálos Rezső, Gárdonyi Géza, Gragger Róbert, Greksa Kázmér, Gulyás István, Gulyás Pál, Gyöngyösy László, Gyulai Ágost, Hajnóci Iván, Harsányi István, Hegedűs István, Horváth Cyrill, Horváth Ferenc, Horváth János, Huszti Józsefné, Imre Lajos, Imre Sándor, Jakab Ödön, Jánosi Béla, Kapossy Lucián, Kardos Albert, Karl Lajos, Kéky Lajos, Király György, Kiss Ernő, Kőrös Endre, Kristóf György, Kürti Menyhért, Lehr Albert, Lengyel Miklós, Loósz István, Miklós Elemér, Morvay Győző, Német Károly, Pais Dezső, Pap Károly, Papp Ferenc, Paulovits István, Perényi József, Pitroff Pál, Radó Antal, Riedl Frigyes, Schöpflin Aladár, Sebestyén Gyula, Szegedy Rezső, Szily Kálmán, Szinger Kornél, Szinnyei Ferenc, Tolnai Vilmos, Tordai Ányos, Vadász Norbert, Vargha Damján, Varju Elemér, Várdai Béla, Veress Samu, Voinovich Géza, Wallentinyi Samu, Weber Arthur, Werner Adolf, Zlinszky Aladár, Zsigmond Ferenc.

A tagsági díjak, előfizetési összegek, meg nem kapott füzetek megsúrgetése, régebb évfolyamok megrendelése s a lakásváltoztatásra vonatkozó bejelentések dr. Ágner Lajos társasági pénztárhoz intézendők. (Budapest, I., Bors-utca 10. sz.)

Kérjük azon tagtársainkat és előfizetőinket, akiknek előfizetése lejárt, legyenek szivesek díjajukat a társasági pénztáros címére beküldeni, hogy a folyóiratot továbbra is küldhessük.

A kéziratok, cserepéldányok és ismertetésre szánt könyvek dr. Pintér Jenő szerkesztő címére küldendők. (Budapest, I., Krisztina-körút 91. sz.)

Előfizetési felhívás

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság havi folyóiratára,

az IRODALOMTÖRTÉNET-re.

1911-ben alakult meg a Magyar Irodalomtörténeti Társaság, mely leg-nemzetibb tudományszakunk művelését tűzte ki célul maga elé. A Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, néhány év leforgása alatt egyik középpontja lett a magyar irodalomtörténet tudományának. Az eddig szétszórta működő törekvések itt közös mederre, az eddig gyakran észrevétlenül maradt munkálatok állandó figyelemre találtak.

Folyóiratunk felöleli a magyar irodalomtörténet egész területét, de első sorban a XIX. és XX. század irodalmával foglalkozik. Nemcsak tanulmányokat közöl, hanem állandóan ismerteti és bírálja a szinte napról-napra haladó részletmunkálatokat, számba veszi a tudomány minden lépését, sőt folyóirat-szemléjében a folyóiratok és hírlapok százaiból havonként összegyűjti s az ország legkönyvtelenebb vidékén lakóknak is tudomására hozza a magyar irodalmi vonatkozású cikkek eredményeit.

Az Irodalomtörténet tehát egyrészt teljes tájékozást nyújt a magyar irodalomtörténet haladásáról, másrészt szemmel tartja az egész modern magyar irodalmat. Cikkei, bírálati és folyóiratszemléi nyomon kísérik irodalmi életünk minden mozzanatát.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjai a folyóiratot évi 15 korona tagsági díj fejében kapják. Tag lehet a magyar irodalom minden barátja. A tagokul jelentkezők sziveskedjenek címüket dr. Viszota Gyula társasági titkárral tudatni (Budapest, VIII., Üllői-út 19. sz.) s ezzel egyidejűleg a 15 korona tagsági díjat dr. Ágner Lajos pénztáros címére az Irodalomtörténet kiadóhivatalába beküldeni. (Budapest, I., Bors-utca 10. sz.)

A folyóirat előfizetési ára azok számára, akik nem tagjai a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak, egész évre 40 korona. Iskolák, könyvtárak és társaskörök csak előfizetők lehetnek. A 40 korona évi előfizetési összeg dr. Ágner Lajos társasági pénztáros címére az Irodalomtörténet kiadóhivatalába küldendő. (Budapest, I., Bors-utca 10. sz.)

Egyes szám ára 5 korona. Kettős szám 10 korona. Bármelyik régebbi évfolyam ára 40 korona. Kapható minden nagyobb budapesti könyvkereskedésben, továbbá az Irodalomtörténet kiadóhivatalában.

VIII. ÉVFOLYAM. 3-10. SZÁM.

1919. MÁRCIUS DECEMBER.

IRODALOM- TÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
===== HAVI FOLYÓIRATA. =====

SZERKESZTI :

PINTÉR JENŐ.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.
===== BUDAPEST. 1919. =====

TARTALOM.

Tanulmányok.

	Lap
Gyöngyösy László: Pósa Lajos. II. rész	177
Loósz István: Endrődi Sándor. II. rész	218

Értekezések.

Sziunyei Ferenc: Arany Toldi Szerelmének forrásai	246
Schusehny Henrik: Toldi Ferenc és Gøethe	259
Tolnai Vilmos: Egy Petőfi-adat	263

Tudományos irodalom.

FERENCZI ZOLTÁN, HUSS RICHÁRD, BAROS GYULA, MÁRKI SÁNDOR, SOLYMOSSY SÁNDOR, GOPCSA LÁSZLÓ, VÁCZY JÁNOS, WIESNER EMIL könyveinek ismertetése és bírálata	264
--	-----

Szépirodalom.

JUHÁSZ GYULA, HAVAS ISTVÁN, KAFFKA MARGIT, KRÚDY GYULA, CSATHÓ KÁLMÁN, FARKAS PÁL, SZABÓ DEZSÓ, OLÁH GÁBOR, SOMLAY KÁROLY, DRASCHE-LÁZÁR ALFRÉD, HERCZEG FERENCZ, SÍK SÁNDOR, PETERDY SÁNDOR, MARIAY ÖDÖN, KÓBOR TAMÁS könyveinek ismertetése és bírálata	278
---	-----

Folyóiratok Szemléje.

A Szent István Akadémia Értesítője, Akadémiai Értesítő, Budapesti Szemle, Egyetemes Philologiai Közlöny, Irodalomtörténeti Közlemények, Katho- likus Szemle, Magyar Könyvszemle, Magyar Nyelv, Matematikai És Physikai Lapok, Mult És Jövő, Nyugat, Uránia; — Élet, Ország- Világ, Színházi Élet, Uj Nemzedék irodalmi vonatkozású cikkeinek szemléje	305
---	-----

Figyelő.

† Bayer József. — Dalmady Győző írói hagyatéka. — Kőlcsey rebelliis verse. — Regényírás és történeti korrajz. — Verselésünk legújabb fejlődése. — Kossuth Lajos drámája. — Sajtóhibák az 1919. év- folyamban. — A Magyar Műzsa. — Elhunytak. — Uj könyvek — Társasági ügyek. — Név- és tárgymutató	312
---	-----

TANULMÁNYOK.

PÓSA LAJOS.

Irta: GYÖNGYÖSY LÁSZLÓ.

Mi hát Pósa Lajos rendkívüli hatásának titka? E kérdésre nehéz és könnyű a felelet. Nehéz, mert előtanulmány nagyon kevés van hozzá. Egy-egy újságcikk jelent ugyan meg róla néhány találó megjegyzéssel, de elmélyedő elemzés egyetlen egy sem. Én magam, mint kortársa, aki oly közel állottam hozzá, nagyon jól érzem, végleges ítéletet alig mondhatok az ő költői működésének jelentőségéről. De egyetmást mindenesetre kiemelhetek, megjegyezhetek. Nem akarom állítani, hogy ő a megalapítója a magyar gyermekirodalomnak, hiszen nagy előzői voltak Petőfitől kezdve Gyulai Pálig. Petőfi csak három gyermekverset írt, de ez a lánglelkű író e műfajban is a legszebbet alkotta. Ezek: *Levél István öcsémhez*, *Arany Laczihoz*, *Anyám tyúkjá*. Az elsőben szívrehatóan nyilatkozik a szülei iránt odaadó szeretete, a másodikban felülmulhatatlan, szivárványos jó kedvének csapongása, amikor maga is gyermekké válik. Az utolsóban mily szeretetreméltóan olvad össze gyermeketeg, vidám beszélgetése a tyúk-anyóval anyja iránt érzett, gyengéd vonzalmával. Mily megható befejezése, mikor fájdalmasan érzi édes anyja szegénységét! Petőfi hatását Pósa Lajosra nagynak látom, de Gyulai Pál is hatott reá. Mély érzésű költeményét, *Éjjeli látogatását* már említettem, különösen megjegyzem, hogy meséit olyan előképeknek tartom, amelyek szintén hatottak Pósa Lajos költői működésére, noha Gyulaiban van egy kis nehézkesség, hiányzik belőlök Pósa defús, aranyos vidámsága.

Mindezek megállapítása után felmerül a kérdés, vajjon az igazi költészet mesgyén jár-e a gyermek vagy a serdültebb ifjúsági irodalom? Jogos kérdés, mert ez az irodalom is sok mellékcélt tűzött ki magának, ami talán nem is mellék, hanem főcélnak látszik. Ilyenek: az ismeretterjesztés, a jó erkölcsökre való nevelés: így elhatalmasodik rajta az oktató irány, sőt nem egyszer nevetséges példáit látjuk, mennyire iparkodnak egyes tudós pedagógusok a költői műveket eltorzítani, mivel úgy gondolják: olvasóik erkölceinek tartoznak vele.

Szó sincs róla: az erkölcs és a költészet között ellentétet keresni fölösleges. Az igazi költői mű egyúttal át van hatva az erkölcsiség szellemétől, amit azonban külön, kézzelfoghatólag nincs szüksége megmagyarázni, csak érezteti olvasójával. Minthogy pedig a közzelfogás nem mindig az igazi erkölcsi világnézet kifejezője, amiért az erkölcsi gondolkodás korok, sőt néposztályok szerint változik: ki követelheti azt, hogy a költő ily félszeg előítéletekhez alkalmazkodjék? Ki vitathatja el tőle azt a jogot, hogy felemelkedő erkölcsi világnézetével tisztítólag ne hasson a társadalomra, nemesebb felfogásra valló költői igazságszolgáltatásával? Az erkölcsi világrend ellen lázadó szenvedély rajza is költői, hiszen a lélek titkos mélységeinek, kitöréseinek megérzéskítése a legnagyobb erővel és a kifejezések legváltozatosabb hangnemeivel történhetik meg, de viszont elferdült, aljas, alkoholgőzös, csak érzékiséget hajhászó írások visszataszítóan hathatnak és utálatot kelthetnek. Ezt különösen hangsúlyozni kell a mai időben, mikor erkölcsiben züllötté kezd átváltozni költészetünk. Még az a mentése sincs, hogy magyar forrásokból táplálkozik, noha ilyené iparkodik magát átkendőzni. Az efféle törekvések természetesen kívül esnek a költészet mesgyéin, de hát az ilyeneket nem is a költészet felszentelt képviselői követik el, hanem olyanok, akik érzik, hogy nekik más köntösben úgylis tilos e berkekbe való belépés, mert a hivatás sugara nem ragyog rajtuk, költői ihlet sohasem zeng ki soraikból. A költészet magáért van; az igazi tehetség sohasem fog más célok vagy üzleti fogások szolgálatába szegődni. Az oktató költészetnek azonban megvan a maga jogosultsága, hiszen az emberiségről támadt vivódó gondolatok vagy a széptanilag idesorozott szatirikus életképek, szatirák, vagy a gyermekvilág komoly és vidám, az okulást magokban rejtő, változatos jelenetei lehetnek megrázók, gyönyörködtetők az igazi költő lantján, egyéniségük különböző ereje és tehetsége szerint. És miért ne volna költői a gyermek kedélyvilágának megnyilatkozása, a pajkosság, a derűs vidámság, szülői iránt érzett szeretete, gyermeteg életfelfogása, fájdalmai, apró vagy képzelt bajai, kedvtelései, életének a felnőttektől eltérő módja? Valamint gyermekek mindig lesznek, úgy gyermekekről és a gyermeki kedélyt megkapó költeményeket is mindig fognak írni. Hogy a gyermeki irodalom terén sok kontár próbálkozik, az onnan van, mert sokan elhiszik, hogy a gyermekeknek akármilyen jó, könnyebb nekik írni, mint a kiművelt ízléssel bíró, felnőtt olvasóközönségnek. De az irodalom minden ágában nem épen úgy jelentkeznek-e a tehetségtelen próbálkozók? A régi irodalom is nagyon sok gyermeknek való költeményt mutat

fel, csakhogy éles különbséget nem tettek köztük. Ami lényegében fölösleges is, hiszen az igazi költészet e fajában a felnőttek és kicsinyek egyformán gyönyörködtek. Homeros Odysseiája a legkiválóbb gyermekolvasmányok egyike. Mesés hangja, csodálatos kalandjai, érzelmes helyei meghatják a nagyokat, kicsinyeket. Aesopus meséi nemkülönben jó gyermekolvasmányok, de nem vetették meg sohasem a nagyok sem. Lafontaine meséit a szalonokban, a gyermekszobákban olvassák a franciák. A középkorból eredő állatmesék Goethe vagy mások feldolgozásában nem kedves olvasmányai-e az ifjabb és öregebb nemzedéknek? Petőfi, Gyulai gyermekverseit nem szívesen olvassuk? Sokáig eszünkbe se jutott, hogy gyermekverseknek nyilvánítsuk. Vagy hogy épen *Az Én Ujságom* olvasmányai közül vegyek példát, Sebők Zsigmond Mackó urék történetei kedvéért mi felnőttek nem nyultunk-e e kis lap hasábjaihoz? A költemény költemény marad akkor is, ha a kicsinyeknek is tetszik. A különbség csak épen annyi, hogy a gyermek érzemvilágához közelebb álló szívekhez húz, ami természetes körülmény, de szépségeit épen úgy élvezzi felnőtt ember is, mert ez a költészet varázserejéhez tartozik. Csak előítélet az, ha valaki nem veszi kezébe a könyvet, mert — úgymond — ez csak gyermeknek való. A költészet hatása alól nem vonhatjuk ki magunkat. Pósa Lajos gyermekverseivel szemben sem maradhat szívünk érzéketlen: gyönyörködésünk tiszta és zavartalan lesz, ha velük foglalkozunk.

Pósa merített tehát előzői példaadásából s azok vállán iparkodott magasabbra szállni. De merített a magyar gyermek nyelvéből is. Szándékosan írta *magyart*, a *népi* jelző helyett, mert e megkülönböztetést az irodalmi nyelvben is nagy hibának tartom, amennyiben csak egy magyar nyelv lehet; vagyis olyan, amely nyelvünk szellemének megfelelően halad vagy alakul. Ami ezenfelül kezd ma fejlődni, mint külvárosi stílus, mekegő hangú, zagyva pesti beszéd, az ettől már messze eltávolodott. De egyébképen is magyar nevelésű vagy nem magyar nevelésű gyermek között kell különbséget tenni. Ilyen magyar, gyermeki beszéd: Gingalló, játszadozott vígan három szép pilangó. Tánci, kis lány tánci. Föl is út, le is út, koci út, gyalog út. Ákom-bákom tanulj tőle. Erdőbe, berdőbe, mit tanul a pintyőke? Iharfa, juharfa, jávorfából furulya. Beli baba, beli, aludj bölcsőbeli. Tarka-barka szarka most is csörög benne. Rozmaringos dombon piros torony látszik, csengős kapujába fehér nyuszi játszik. Kis kacska fürdik kristálytiszta tóba. Miért sírsz úgy Katica, tán megkarmolt a cica? Úgy szeretlek, mint galamb a búzát, mókus a mogyorót. Jár a baba jár, mint a kis madár. Viszi Ungon, viszi berken, stb. Vagy a hang-

utánzó szavak: Szil-szál, szalmaszál. Züm, zum, dorom, döröm. Diridiri dongó. Zim-zum a méh, mióka a macska, kot-kot a tyúk, rud-rud a pulyka, gigágá a liba, mek-mek a kecske hangja. A zene utánzása: cini, cini, düvő, düvő, forr a csupor, forr a tüdő. Ilyen igazi, magyar, gyermek-bekezdése egy kiváló eset elmondásának: Egyszer egy kis tücsök mit gondolt magába? Vagy: Az én kedves Juliskámnak mi jutott eszébe? Elmegyek én messzire, Tiszántúl is, Dunántúl is, a világ végire. Ez idézetekből kitűnik, mily őserrejű forrásokból merített Pósa. Nyelvének a sajátsága megérdemelné a külön tanulmányt.

De mindez csak külső cafrang, sallang maradt volna az ő érzése, önkéntelenül fakadó gyermeteg vidámsága, s eleven képzelődése nélkül, amely a szétszórt apróságokból oly vonzó, játékos, napfényes, édes-bús gyermekvilágot teremtett, mint ő gyermekverseiben; a bababölcsőben meginduló életétől kezdve, míg odáig nem jut, hogy szűk neki a maga birodalma s vándorútjára megyen, de egy varangyékos békától vagy nyúltól megijedve hazasompolyog vagy hazaérkezik. A bölcsőben altatja az édes anyja, majd sétálni indul, kis lábát egyiket a másik után nehezen szedve, mikor az aranyos nap csókolgatja, szelid szellő simogatja. Meglát egy másik pólyásbabát, ő bizony ránevet. Tetszik néki az egész világ, tarka világ. Anyyira megtetszik neki a körülötte levő sok minden, hogy elalszik tőle. Vagy, hogy a kis Katicára ránézett a kakas, hát sír, várja, míg megkérdik, mi a baja. Erre már bepanaszolja a cudar gonosztevőt. Vagy pedig: a kis apróság babája beteg, persze azért, mert az orvosság kéznél van, hát csinálni kell vele valamit. De hát hiába kinalja játszó babájának, pedig meg is halhat szegény bajában, így hát mit tegyen egyebet, beleönti az orvosságot a Morzsa kutya szájába, aki igen keservesen csamesog tőle. Vagy a buvócskajáték. A cicától kérdi, hol van kis testvére, az a galambhoz utasítja, a galamb a kerthez, a kert a rózsabokorhoz . . . Nagy és közös az öröm, hogy végre-végre egymásra találtak! Hát még a kis nagyanyó! Főköttő a fején, pápaszem az orrán. Aki rossz, azt megveri. Aztán mennyi gondja: a sok lusta fiúnak, lánynak harisnyáját kell fódoznia. A kis Samu meg elalszik az ebédnél, így az ágyba kerül. Milyen kár, hogy a dióból nem ehetik. De van rossz baba is a világon, a Tinikéé. Nem akar aludni, csak nem hunyja be szemét. Hiába dorombol neki a cirnos cica, énekel a kanári. Végre is Tinike alszik el. A pajkos Tamás szomorú esete sem kicsiség. Az erdőben édes mézért belenyúlt az odúba, hát a sok darázs megkergeti, képe csupa daganat. És a Tamás sivalkodik, de

későn. A mocskos, szurtos Pali után a haragos mosdótál szalad, megfogja, megmosdatja, megfürdeti, hogy még a cirmos cica is kacagja. A nagyanyó okuláróját keresik mindenütt, mert nem tud anélkül imádkozni, végül megtalálják, a kis Etel orrán, aki egy nagy könyvből olvas, pedig az á-bét se tudja még. Összeesókolgatják, hogy végre megtalálták azt a pápaszemet. Hát mikor még a nagyanyót is megtáncoltatják a muzsikáló apróságok, a nagyapót pedig lovacskazni kényszerítik: Szaladj, édes nagyapó! A juhászgazda nyáját őrzi, furulyáját fújja. Kis fia is megpróbálja. Nevet az apja: «Még túl teszel rajtam.» «Úgy-e tudok, édes apám» mondja a kis fiú. «Csak édes anyám hallaná!»

Hát a természet külön gyermekvilága! Mikor a gólya költözik, fecske tova száll. Gólya madár áldjon az ég, ki tudja, hogy látlak-e még? A gólya meg búsan nézeget a tóra, a nád is búcsút integet neki. Rajzik a méh, jaj, befogják az aranyos kaptárba. Kell a színméz karácsonyra! Itt a szüret, csurog a must, megért az édes góhér. Milyen maszatos a sok édességtől a gyerek arca. Hát a fecske is útra kél: Visszajösz-e fecske madár? A goromba télapó már itt van, megmegrázza szakállát, hull belőle, hull a hó, vándor madár elvált eveletlen fától. Akik itthon maradtak, szomorúan járnak, adjatok magot, bűvót a szél elől a szegény, hű szárnyasnak. Hiszen itt született zúgó Tisza-Duna mellett zöldleveles ágon, amelynek, ha most pusztá is, híve maradt. Nem költözik idegen földre. Hanem várj csak, te goromba télapó! Lesz még tavasz, kisüt a nap, csókot nyom a jégre-hóra, ibolya virít alatta, jön a gólya, jön a fecske, zöldül-vidul a határ. De itt-ott üresen marad a fészek. Hová lett gólyája, fecskéje. Talán a tenger lett temetőjük. Bár itt volnál gólya, fecske, kelepelnél, csicseregneél örömünkre. Jaj, az aranykalászos nyár van. A lapda, ólomkatona, hinta, karikajáték, katonásdi járja. A kasza alatt hajlik, megdől a kalász. Oda gyümölcsét érlelő nyarunk, sárgul a falevél, el-elbűvik a nap, közeledik megint a tél...

A gyermekéletnek azonban nemcsak játszi, derűs, hanem szívreható, szomorú jelenetei is vannak. Pósa Lajos ezekben mélyen megtud indítani, érzelmessége oly egyöntetűen olvad össze gyermekségével. A legnagyobb egyszerűséggel, egy néhány sorral nagy hatást tud elérni. Egy-egy ilyen kis dala valósággal a szívbe markol vagy gyermeketeg vidámság lopózik általuk lelkünkbe. Öreg nagyapónak hadi keresztjét elveszti a kis unoka:

Ne szóljon nagyapó,
A kis fiú kérte,
Majd, mikor felnövök
Szebbet hozok érte!

Hős Domokos sorba állítja ólomkatonáit, maga falovára ül, szörnyen kommandéroz.

Miénk a diadal,
Égre szálljon a dal!

Mivelhogy a magyar honvédek mindig győznek. Hát még *A levél*.
Vince kint a kertek alatt papiros sárkánnyal bajmol. Oda szalad kicsiny huga s ad neki egy levelet:

Vince, küld el a sárkánytól,	Száll a sárkány az ég felé
Vigyé égbe levelem,	A levél is szállva-száll,
Hadd tudja meg az Esztike,	Le a mennyből a kis lyukon
Hogy én most is szeretem.	Egy kis angyal kandikál.

A búsuló anyában ki-kinyitja a biróné százszor is napjában rozsmaringos ládáját, ahol meghalt kis lánya ruhácskái vannak:

Pipi kendőt, gyöngykalárist
Könnyével áztatja,
Ici-pici cipellőkét
Összecsókolgatja.

A számadóban a hirtelen haragú, kérges, de jószívű embert találóan rajzolja:

Tusakodik a számadó,
Hová is lett az a Damó?
Nem érkezik hír se róla:
Csak véle úgy ne bánt vóna!
Elbujdosott talán messze,
Ki tudja, hová, merre?

Szeme elé tett kézzel kémleli a nagy pusztaságot, búsan nézi csordáját, várja, egyre várja a kis bojtárt. Oly emberi, annyira mindentmondó kevésszavúságában is, amint a puszta szilaj embere bánja hirtelen haragját és félti az elkeseredett kis bojtár életét.

De ennek a változatos, kedélyes gyermekvilágnak, komoly, magasztos, ünnepies jelenetei is vannak. A kicsi szív az Istenhez emelkedik:

Porszem vagyok én csak ezen a világon,
De kegyelmed érzem, nagyságodat látom.
Dicsérve dicsérlek,
Mindig, a míg élek.
Fejemet meghajtom, szent nevedet áldom.

A templomba is elkíséri a kis gyermeket, aki zengő hangon énekl:

Ének zengjen, zengedezzen,
Templom legyen kebelem.
Szent oltára,
Erős vára
Te légy édes Istenem!

A vallás mesgyéjén ott jön a honszeretet. E nemű versei közül különösen kiválik *A haza* című.

Tudjátok-e, mi a haza?	Mindnyájunknak édes anyja
Mindnyájunknak szent bölcsője,	Híven ölel kebelére,
Őseinknek pihentető	Érte éljünk, érte haljunk,
Szép, virágos temetője!	Áldás minden porszemére!

Méltó párja e versének *Magyar vagyok*, a nemzeti önérzet boldogságtól duzzadó éneke. Ezekhez járul hozzá az a fényes, történelmi sor, ahol honalapítók, nemzeti királyainknak, honvédeink, szabadsághőseinknek áldozott, noha több lelkesedéssel, mint fenséggel, mer ehhez gyöngye volt a hangja, könnyen szónokiassá, köznapivá vált, vagy erőlködésében semmitmondóvá. Versei azonban itt is csengnek-bongnak, mint más gyöngébb darabjaiban. Ez a csengés-bongás kellemesen hat az olvasóra, a sovány tartalmat zöngésével pótolja. Általában a verselésnek mestere. *Hintóka, ringóka, Áltató dal, Icinke, picinke Zsuzsika, Keringelő dal* című verseit emlitem fel bizonyágul. Mintha minden szó külön muzsikálna!

Végül még a köszöntőket se veti meg. Itt is megcsillan költészetének egy-egy bearanyozó sugara. Mindenféle névnap és egyéb alkalomra írt ilyen verseket. Mily nagy örömmel fogadták a kicsinyek, a szülék e régi, magyar szokásnak megfelelő versikéket, s mily erő nyilatkozik meg ez együgyűnek látszó, egyik-másik apróságban.

Mi lenne kertednek	Engem, gyöngye fácskát
Zsöngye csemetéje	Összetörne a szél,
Ha te nem állnál	Két erős karoddal
Támaszúl melléje?	Ha nem védelmeznél.

Csakhogy e versikék mégis kívül esnek a költészet határmesgyéin. Tanító céljok, alkalmiságok nagyon is kirí, de csengő-bongó verselőkkel ezek is közkedveltségre tettek szert. Nagyon népszerűek voltak. A szülői szeretetnek, a családi összetartásnak ápolói.

Épen ilyen nevelő hatás kedvéért írta le gondolatait, apróbb, két-négysoros versekben, amiket *Arany Kalász* vagy *Hegedű szobán szép mese* címek alatt gyűjtött össze. De efféle gondolataiban mély-

ség nincsen, éllel se vág ki a vége. Hanem az ilyen böles mondásokat is kedvelte a közönség. A magyar embernek régi szokása alkalomadtán egy-egy erkölcsi igazság elmondása. Ebből a sajátágból fakadtak Pósa Lajos gondolatai is, amelyekben minden jóra, szépre, haza, szülő, család szeretetére, jó erkölcsökre buzdít, teljes jóakarattal, kevés költészettel, tanító, nevelő módon. De sokan nagyon becsülték ezt benne. Nemcsak enemű verseiről, egész gyermekköltészetéről e jelentős szavakkal emlékszik meg egyik jeles kortársa: «Amit a politikusok és az irodalom nagyrésze a nemzet magyarságán rontott, azt Pósa Lajos, az igazi magyar gyermekirodalom megteremtője, helyrehozta a jövő nemzedékben». És ez nem egyesek felfogása, de általános vélemény volt még életében az ő gyermekköltészetéről. El lehet róla mondani: valamint köznapi életében a nagy társaságot, az igazi jó kedvet szerette, a népszerűség, a dicsőség italából bőven jutott neki egész életén át. Ebben a tekintetben szinte páratlan irodalmunkban, még Jókai se hasonlítható hozzá, akinek mégis csak voltak borús napjai és évei. Pósa Lajosnak, amint kisütött napja, sohasem ment le fölötte, míg a sír el nem takarta előle. Közönsége a legnagyobb volt: a kicsinyek és felnőttek együttvéve.

De témérdek lírai, érzelmes és vidám gyermekversein kívül igen sok mesét is írt. Műveinek nagyrésze külön meg se jelent. Az 1905-ik évi gyűjtemény meséiből mindössze két kötetet adott, de ezekből is látszik gazdagsága, leleményessége, akár komolyabb, akár vidám tartalmú meséit vesszük tekintetbe. Meséket azelőtt is eleget írtak, de ezek csakis a nagyoknak és komoly tartalommal, teljesen oktató módra voltak megírva. Pesti Mizsér Gábor az aëopusi meséket szűkszavúan, a maga korának hanyatló erkölcsi korholása végett adta ki. Heltai Gáspárnak bőbeszédű, teljes állatbeszéléseket tud a kalamusa, de oktató iránya széles, erkölcsi tanításokra kényszeríti, amelyek inkább korfestő tekintetben jellemzők, költői hatásoknak kenetteljes hangjával sokat árt. Olyan hatással vannak, mint a régi képek, amelyeknek értelmét aljára, oldalára odarajzolt, cifra betűkből értette meg a néző, vagy nagyobb biztonság okáért szájokból kilógó szalagokon írták ki, mit beszélnek, tesznek e festett személyek. Péczeli József francia minták után dolgozott, Lafontaine volt mestere, aki az aëopusi tőkét eleven, csillogó köntösbe öltöztette. De míg Lafontaine kész, költői nyelvet talált kora klaszikus századában, a komáromi református pap küzdött az akkor megújuló nyelvvel. A Kazinczy-iskolának kedves műfaja volt a mese. Rövidsége, tömörsége törekedtek e korbéli meseírók: Vitkovics Mihály, Szentmiklóssy Alajos, de több

bennök a szatirai ér, mint az eredetiség, köntösükben sem magyarok. Eredeti, nagy meseíró volt Fáy András, aki kedélyesen mosolyogva, a mint gombostűre szedte korának ferdeségeit, hibáit, az állatok köntösében gúnyolta ki valamennyit. De gúnyolódása annyi jóakarattal és oly jóízűen történt, hogy aki magára ismert meséiben, az is nevelt rajta. Fáy András így korának nagy erkölcsrajzírójává vált, de meséi épen e tulajdonságánál fogva nem gyermeknek és ifjúnak való olvasmányok. Hogy Fáy András kedélyes évődése milyen komoly célt szolgált, mutatja Széchenyi István nyilatkozata, aki újtító küzdelmeihez az ösztönt, buzdítást épen Fáy meséiből merítette. Pósa Lajos Fáy hatása alatt mindössze egy mesét írt, *A dalos béka* címűt. Ebben a béka elhitei magával, hogy ő szebb dalt tud énekelni, mint a fülemüle. El is kezdi teljes erejével a knrutyolást, de jön a kritikus gólya és beleszúr hegyes orrával.

Pósa Lajosnak tehát csak gyéren mutatkoznak előzői a meseirodalomban; akikről megemlékeztünk, azok is inkább ösztönzői voltak, kivéve Petőfi útmutatását, egyetlen, de remek meséjével (*Arany Laczihoz*). Különösen ki kell ezt újra emelnünk azzal a hozzáadással, hogy Petőfi meséjének alaptulajdonságai teljesen hasonlóak Pósa meséinek legnagyobb részéhez. Ugyanaz a gyermekes érzés, gondtalan vidámság, szeretetreméltó évődés, az a nyelv, amely a magyar gyerek és a magyar népköltészet előadó módjának összeforrásából fakadt. E nagy költőnk *János vilége* is nagy, szinte elbűvölő hatással volt reá. Ez a bájos, magyar tündérrege, idilli, népies vonatkozásaival, a szerelem mindenhatóságának gyermekes, amellott oly megindító, elbeszélő formában való dicsőítése egyik legnagyobb bizonyága Petőfi teremtő lángelméjének. Mind változatos eseményeinek szinte balladaszerű rohanásával, mind egyszerű, festői nyelvvel elragadó, megindító. Szinte játszva egyik napról a másikra, a magyar népmese előadó módjával megteremtette az igazi, meleg, egyszerűségében is költői, naiv, epikai stílust. Pósa Lajos Petőfi hatásától szinte megmámorosodva egymásután írta népmeséit. *Bandi álma*, *Világszép nádszálkisasszony* a csodás elem túlterheltsége mellett vagy épen azért egyhangúvá, szétfolyóvá válnak. *A tizenkét fekete varjú* már sokkal sikerültebb, 'megindító, bensőségteljes rajza az anyai örök és a kis testvérhűg kitartó szeretetének. A kis leány erős kitartása, az anyai, változhatatlan szeretet, a bűvös átok alatt levő tizenkét testvért szabadítja meg, akik varjú alakban várják megmentésöket. A kis leány anyja csókjával homlokán legyőzi a bűvös országfelé vándorlás ezer akadályát, édes anyjok saját vérével varrja szótlannul a fehér-

neműt, hogy fiait visszahozhassa erre a földre. Igazi példája a népese költői feldolgozásának. Meleg, bensőséges, egy nyomon haladó, világos, egyszerű szerkezetű. Nem kell a tanulástól külön megírni hozzá, hogy az anyai szeretet megváltó erejét meglássuk benne. *A nagyravágyó halászné* meg éppen remeke efajta műveinek. A szegény halász megmenti a varázs alatt levő Kárász királyfi életét. Az asszony biztatására egy szép tanyai házat kér a halász jutalmul, mert a felesége már nagyon megúnta egérlyuk kunyhójukat. A Kárász királyfi megadja a kívánságot. Az asszony oda van örömeiben. Van-e az ő kis házuknak párja a világon! És ami azután következik, az az örök női, ingadozó gondolatváltozás igen sikerült rajza. Nagyravágyásában telhetetlen. Hamar megúnja azt, ami van. Nemsokára már zsörtölődik: No, bizony adhatott volna nagyobb házat ennél. Meg lesz az aranyos kastély. Amilyen nagyon örül neki először az asszony, olyan hamar újra elégedetlen lesz. Már király akar lenni az országban. Az is megtörténik. Gőgösen eltelik a hódoló jobbágyok alázatosságától. Inti az ura:

Hanem aztán halled, maradj is meg ennél,
Nagyobb a világon már mi is lehetnél?

Ez szeget üt az asszony fejébe, éjszaka nem alszik, töri fejét, hogy lehetne még nagyobb ezen a világon.

Reggel, hogy a napot felkelőbe látja,
Nagyravágyó lelke odatapad rája.
Ujjongó örömmel a fejéhez kapott:
Hát én felkelteni nem tudnám a napot?
Ez kell nékem, ez kell! Isteni hatalom!
Apjok a Kárászhoz... Mondd, meg, ezt akarom!

Elrémül a halász:

A Kárász, csak Kárász, nem tehet meg mindent,
Térj magadhoz anyjok! Ne kísérsd az Istent.

De az asszony őrzöng, haját kuszálja, zilálja: «Fuss a Kárász királyhoz, mert lenyakaztatlak!» Nagy rémület ül ki a halász orcáján, de a vihar is kitör, tépi a fákat, omlanak, a házak, egymásra rohannak a sörényes hullámok, a rettentő háborúságban alig tudja kimondani a halász, mit kíván megbomlott felesége.

Eredj haza halász, feleséged ott van
Már megint a régi, roskatag kunyhóban.
Hazamegyen benyit... az ég nagyot harsan,
Isten szava harsog a dörgő viharban.

Naiv egyszerűségében is e mese, mily megdöbbentő példázója annak mi vár arra, aki vétkes szenvedélyein uralkodni nem tud. Költői és igazi gyermekes felfogása mellett örök emberi a magva. Hasonló hozzá mély értelmében az *Abroszka, báránjka, botocska* mese, de itt aranyos derűséggel példáz egy másik nagy emberi gyarlóságot, hogy az erősebb, ha furfangjánál fogva is az, leteperi, kifosztja a gyengébb embert, mert ez jószívű és jóhiszemű egyúttal, de végül győz az igazság. A zsarnok, a másét igazságtalanul elraboló király is elveszi méltó jutalmát gonosz tetteiért, s a világon lesz még valaha igazság, amint a költő meséjében hamarosan meg is teremti. Olyan jóleső ezt hinni, olyan vidámsággal biztat ezzel a költő, hogy a mese csak úgy kínálkozik az olvasásra.

Pósa ezenfelül a mesés állatvilág igazi költője; gyermekeknek ír ugyan, de a felnőttek is gyönyörködnek benne. Előtte is tudunk ugyan felmutatni néhány figyelemre méltó, sőt jeles efajta költeményt, de változatosság, leleményesség, ellenállhatlan vidámság dolgában senki sem versenyez vele. Goethe újabb köntösbe öltöztette a Reineke Fuchst, amely példátlan népszerűsége tett szert, de ő a multból készen kapta az anyagot. Pósa a magyar népköltészet szórványos vonásaiból, a maga képzelete frissességéből megteremtette az igazi, magyar levegőjű állatvilágot. Nagy érdem ez. Mindnyájunknak egyformán nagy gyönyörűségére szolgál. Már említettük *Bodri* kutya és *Csákó* tehén című két jeles költeményét, mint a hű házórző és a tejetadó, jótékony tehén, a magyar gazdaság elmaradhatatlan, hasznos és kedves állatjainak rajzát. Mintha a család tagjai volnának, úgy tekintik őket. De ezeken kívül hány kisebb, nagyobb történetet tud az állatvilágból. Mily pompás mese a még Szegeden termett *Kacor király*. Örökéletre tarthat számat. Mily vidám a bohókássáig és mégis milyen mélyenjáró igazságot fejez ki. Mennyi mulatságot szerez olvasása és milyen komor a mélyében rejlő igazság. Hány Kacor király zsarnokoskodik a közéletben. Az emberek nem tudják, csakúgy hirtelen hírére kelti a nagyszájú, pöffeszkedő, hogy milyen nagy pótolhatatlan ember ő. Ez a hit, mint járványos betegség ragadós, már mindenki udvarlására, szolgálatára siet, míg nagysókára leleplezik. Az önalkotta bálvány ösztönzését csak az emberek hiszékenysége emelte föléjük. Csúfosan megbukik előbb vagy utóbb, hogy azután egy ügyesebb ott kezdje, ahol a másik elhagyta, mert gyarló az emberiség, ha hirtelen nem akad, maga keres egy újabb bálványt, hogy tédet, fejet hajtson előtte. Mása ennek *A kiszurkált kecske*; elmés ez is, de mégis csak másolat. Igaz Pósa Lajos itt a magáét másolta,

de ez szokása. Egy-egy mesetárgyat többször is kidolgozott. Ilyen többször elővett tárgya *A hamis furulya*, amely a juhászlegényé és olyan hamis, hogy hangjára a bús is táncra perdül, s el nem hagyja, míg a furulya nem végzi be muzsikáját. Már pedig rogyásig táncolni sehogyse mulatság. Ebbe a bajba fülig beleesik a farkas, aki a juhász legkedvesebb barikáját el akarta vinni. Persze a farkas bepanaszolja a hatalmas orosz-lán-királynál, szokás szerint rabló szándékát eltagadva, de ahelyett sebeit erősen mutogatja. Három medvét küld az orosz-lán-király a szegény juhászlegény után, ki se hallgatják, hogy is lehetne igazsága a nagy, hatalmas farkassal szemben. Rögtön fel akarják húzni a legelső vad körtefára. De a juhászlegény megfújja furulyáját és az egész díszes társaság táncol-táncol szakadásig. A hatalmas király kegyelemért könyörög. Így megjárja. A juhászlegény csak ekkor állhat elő a maga igazságával. Hatalmas király a békák királya, aki kegyetlenül, vérengzően zsarnokoskodik alattvalóin, míg a nála hatalmasabb gólya el nem kapja a menekülni akaró zsarnok lábát, s el nem temeti gyomrában. E komoly magvú mesék után ott van *Az egérgyűlés* a maga törhetlen, aranyos derűjével. Gyűléseznek az egerek, veszedelmet, halált kiáltanak a vérengző macska fejére. De a szó nem elég, mit tegyenek ellene? Az egyik, persze ifjú egér indítványozza vásároljanak csörgőt, akasszák a nyakába. Így messziről hallják 'jöveteletét; menekülhetnek előle. Lett erre nagy lelkesedés, egetverő éljenzés az egerek soraiban. Milyen boldog lesz a jövendő. A legidősebb egér elismeri az indítványozó érdemét, de hogy a dicsőség is az övé maradjon: hát akassza ő a macska nyakába. De nem vállalja, s kisül, hogy senkisem meri végrehajtani a nagyszerű tervet. Így a macska fogja az egeret a világ végéig. Vagy a cica iskola! A szigorú tanító egeret festet a cica-miákkal, de váratlanul odatéved egy egér, a fiókok mind utána ugrálnak, mert ennél szebbet, ennél jobbat úgy se tudnának pingálni. Mindezekben és sok egyebekben egyformán gyönyörködtet az ellenállhatatlan derűltség, s a költő képzeletének változatos, leleményes frissessége. Pósa legtermékenyebb, legnépszerűbb meseköltőnk.

Nem csoda, hogy páratlan hatással volt a gyerekseregére. Szeretettel emlegették nevét, szeretettel vágyódtak látására. Egy kolozsvári nagyszemű gyerek, aki az ábét is alig tanulta végig, rimánkodik édes apjának, hogy mégis vigye el édes szülője Budapestre. Az apa kissé haragosan rászól:

— De minek is akarsz te minden áron odamenni?

— Vigyen el édes apám Kossuth Lajos sírjához és Pósa bácsi-

hoz! — mondja, a gyerek kipirúlt arccal, aki *Az Én Ujságomból* tanulta a magyar történelmet.

Rendes gyerekfogadó napja volt Pósa bácsinak a szerda. Ilyenkor állítottak be hozzá a kis csemetek, s örömtől sugárzó arccal távoztak el tőle, mert nemcsak verseiben, hanem a mindennapi életben is értett a gyermekek nyelvén. Ezek többnyire szavalni is akartak verseiből, de ha kellőképen elő nem készítik őket, rendesen belesülnek, mert csak szüleik előtt vagy családi körben megyen ez jobban. Ilyen esetekben mindig meg tudta vigasztalni az ő aranyos, jó szívével az elpityeredő kicsinyeket. De egy alkalommal kellőleg elkészített három csöppség állított be hozzá, akik kereken kijelentik, hogy szavalni jöttek ide. Hát szavaltak; kettőt, ötöt, hetet . . . De végre is kifogytak a tudományból. A legöregebb szörnnyen restelte, hogy ő is ily pórul járt, s mindenáron szeretett volna még valami különös dolgot mutatni be Pósa bácsinak. Eszébe is jutott az a valami, mert hirtelen kiderült az arca.

— Pósa bácsi, tudok én bukfencet is vetni!

Pósa bácsi nevetve biztatta.

— Lássuk, no hát lássuk!

Meg is vetette a bukfencet ott a szerkesztőség kellő közepén rendesen. De alig tápáskodott fel, a két csöppség szava hangzott fel, aki a viláigért sem akartak hátul maradni.

Ők is bukfencet mutattak, ahogy tőlök tellett, Pósa bácsinak csak úgy hullottak a könnyei a nevetéstől és még valami más egyébtől, amit ő érzett a legjobban, aki annyira szerette a gyermekeket.

Hát még a levelek! Garmadával kapta a kicsinyektől, tele minden kigondolható kedvességgel, köszöntővel, meghívással. Hogy egyet meg is említsek Kőlcsey Endre és Gabó Csekéről ibolyacsokrot küldenek egy levél kíséretében — Kőlcsey Ferenc sírjáról. Mint ember, noha gyermekei nem voltak, a legboldogabb apa volt, mert a magyar gyermekek százezrei szerették, mint költő páratlan a maga nemében, mert az ő legnagyobb olvasóseregét, a gyermekeket sohasem kellett arra tanítani, hogy meg kell tanulniok verseit. És mégis tudják a mai napig és mindig fogják tudni, míg ezen a nyelven beszélnek.

Talán ennek a páratlan népszerűségnek ellenhatása volt, hogy az úgynevezett előkelő és tudományos, írói körökben meglehetősen kicsinyléssel viseltettek Pósa Lajos költészetével szemben. Ezt azonban könnyen elszenvedte. Igazán nem tehetett róla, hogy a francia Akadémia kiválóan díszes kiállításban szokta kiadni a jeles gyermekversek íróinak műveit vagy ily kiváló versek gyűjteményes kiadásá-

ról gondoskodik. Nem Pósa Lajos hibája, hogy nálunk még nem tartanak ottan. Pósa Lajosnak az irodalmi társaságok részéről csak a Petőfi-Társaság nyújtotta az elismerés koszorúját, de ez aztán páratlan volt a maga nemében, s egyetlen eset a társaság történetében. Az 1892-ik évi december 22-ikén nyílt gyűlésen, közfelkiáltással választották meg tagjoknak.

De nemcsak a kicsinyek, de íróársai is nagybecsüléssel viseltettek iránta. Gárdonyi Géza (Eger, 1917 november 11-ikén) ezt az átlagos véleményt fejezi ki róla e sorokban: «Eredeti költő nem volt. Egy eredeti ötlete, eredeti mondata vagy jelzője sincs. De ami nemzeti kincse van a magyar léleknek az Erdélyi-féle, s az Arany-Gyulai-féle gyűjteményekben, továbbá református zoltárookban és dicséretekben, ő azokat gyermekjátékokká dolgozta fel és elszórta örökhatású, kedves kincsekül az országban. A pápaszemes kritika a kis költők közé fogja sorozni, de meg kell róla állapítani, hogy munkásságának nemzetnevelő hatásában egy lépcsővel sem áll lejjebb Petőfinél, Arany-nál, Jókainál.»

Szinte páratlan irodalmunkban hatása korára, de kiválóbb versei is oly bőven vannak, s ezek igazi gyöngyök maradnak, míg a nemzeti költészetnek keletje lesz ez országban.

III.

Világbíró Petőfi Sándor nagy lírai örökségén utódai osztozkodni kívántak, ami persze kisebb-nagyobb szerencsével történt. Népies jellegű dalait, képeit, egy sereg követője iparkodott a maga javára kizsákmányolni. Így aztán, mikor egy nyomon akartak járni Petőfivel, tájszavakat, különös szokásokat szedtek rímekbe. Persze magyarázat nélkül ezeket meg se lehet érteni, mégis majdnem minden nyelvjárásnak költője keletkezett, akárcsak manapság, mint azt a prózai elbeszélő költészet bizonyos termékeiben látjuk, amelyek a népismeai adalékokat költészetnek tekintik. Pedig a költészet nem etnográfia, valamivel mégis csak több ennél, amit a hivatottaknak ma és mindig érezniök kellene. Így aztán, mikor erővel és mindenáron tősgyökeres magyarok akartak lenni, csak sallangosakká váltak, mikor mindenképen természetesek vagy, mint ma, idegenszerűek kívántak lenni, csak mesterkéeltségben merültek el. Megkezdődött a lírában, akárcsak mostan a szavakkal való üres játék, a fölösleges, értelem nélkül való ismétlés, s olyan szakadozottság, amiben már állandó a homály. Pedig az olyan költeményt le kell tenni, amiben az értel-

met sem tudjuk megtalálni. Az erőlködés nem költészet, még akkor sem válik azzá, ha az érthetlenségbe burkolózik.

Petőfinek *A fellők* című versgyűjteménye, amely Byron és Shelley hatása alatt keletkezett egy másik, külön iskolát teremtett Ifránkban. Petőfi alapján véve önmagában bízó, erélyes, hívó lélek volt, de az ifjúság szokása szerint átmenetileg voltak keserű, sötét pillanatai is. Az ilyenekben aztán, ami könnyen megbocsátható fiatal költőknél, dobozódt is. Ezekben a kevésbé ihlett pillanatokban írta önámító verseit az a költő, akinek legnagyobb erénye az őszinteség és a természetesség volt. De e többé-kevésbé sikerült költeményein is meglátszanak lángeszének sziporkái. Bár ezt a hangulatot csak magára erőszakolja, mégis vannak megdöbbentő ötletei, amelyeknek hatása állandó úgy sem lehet ugyan, de szokatlanságuknál fogva egyéninek, eredetinek tűnnek fel. A világfájdalom igazi kifejezéséhez Petőfinek e gyermeteg lelkű költőnek nem voltak meg azok a sajátságai, amelyekből az ilyen költészet táplálkozik. Hol is vette volna a kételkedés, a pesszimista életfelfogás keserűségeit, a fékevesztett vágyat, amelyek mindenképen csak azt mutatják, hogy a világ sarkából kifordult és neki kellene azt helyreállítania. Petőfiben nem lehetett meg az élet utálata, a kétségbeesés, az embergyűlölet, mert akiben mindez megvan, csak az írhat ilyen őszinte költeményeket, de e végzetes áron egész életét megmérgezte. De hát azokról, akik efajta verseiben utódjai kívántak lenni el lehet-e ezt mondani? Bajosan. Tóth Endre költeményei őszinteségéről nem lehet meggyőződnünk. Mert, hogy kritikusan szerinte üldözték, hogy gazdasága rosszul jövedelmez, kutyájának se tud jó kosztot adni, hogy bár dalai, mégis fázik és megjövendöli rongyos állapotába a bekövetkező halálát, ez mind szomorú dolog, de még nem világfájdalom és épenséggel nem költészet. Az is bizonyos, hogy Petőfi apró-cseprő bajait megénekelő, felülmulhatatlan vidámságú költeményeinek e szomorú, új kiadása még nem elegia, annál kevésbé világnézet. Épen úgy nem költészet, mint Lisznyay Kálmán e nemű, életének sok ügyes-bajos dolgai felől vigságot tettető költeményei, mert ezekből is hiányzik Petőfi mindent megaranyozó, törhetlen jókedvének költőisége. Zalár József még tovább i parkodik menni, de haladásnak az ő költészete se mondható. A bölcseknek azt tanácsolja, hogy agyveleiket etessék ki a kutyákkal, s valósággal őrzöng a pillanatért, mikor megőrülhet. Mindez Petőfi igen kitünő *Őrütl* című költeményének és a *Felhőknek* hatása. De van-e az ilyen költeményekben őszinteség? És őszinteség nélkül lehet-e költészet? A dolog lényegén keveset változtat, hogy Tóth Endre és Zalár József

írtak egy pár jeles költeményt. Ez iránynak feltétlenül legnagyobb költője Vajda János. Zord, komor lírája már meg tud ragadni, s meggyőző őszinteségével, de népszerűsége sohasem tudott vergődni.

Hogy ily érzelmi elvadások közepette, amikor a költők különben tudatlanságukkal dicsekedtek és azt a lángész igazi, teremtő erejével akarták pótolni, az csak természetes következmény volt, hogy írónk egy része idegen remekíróknál kereste a fellendülés útját. Szász Károly a világ remekíróit kezdte fordítani, Ábrányi Emil a rhetori, francia költészet nyomdokain haladt, Vajda János egy szeretlen, mint maga mondja szokatlan csodálatos történetet ír *Alfréd regényében*.

Költészetünk kezdte bekalandozni a világ minden részét, hogy új és eredeti lehessen. Ez nem lett volna baj, de mikor Dantét, Goethét, Byront és más szellemóriásokat kezdték utánozni, azt gondolták, hogy pár heti vagy havi munka után a fiatalság merészségével oly nagy műveket alkotnak, ami a legnagyobb lángelméknek csak egy emberöltőn át sikerült.

Ebből a vergődésből kerültek ki Endrődi Sándor, Jakab Ödön, Kiss József, Pósa Lajos és Reviczky Gyula. Egymásután, később egymás mellett fejlődtek. Endrődi Sándor költészete kezdetben regényes színgazdag, majd Heinéskedő, majd kuruc történeti dalokká változik, végül már anakreoni, játszi könnyűséget mutat. Jakab Ödön mély érzelmességével hat, Kiss József mindenáron új akar lenni. A zsidó életből merített, azonfelül ő az első, aki a bukott leányokat, asszonyokat megénekelte. Költeményei zsidóvilágát azonban nem titkolta el, míg ma ezek a zsidó jellemvonások, mint magyarok terjednek el a nagyvilágban, ami azonban inkább az élelmesség szerencséje, mint a költészet diadala. Reviczky Gyula jeles költő, de német hatás alatt áll.

Pósa Lajost is Petőfi költészete teljesen a maga bűvös körébe ragadta: először is törhetetlen vidámsága. Nyomorúságos, hánytvetett életet folytatva irogatta jókedvű verseit, amelyeknek nagyobb része Jókai Mór *Üstökösében* jelent meg. Tulajdonképen Törs Kálmán szerkesztette, a szerkesztő Jókai legfeljebb irogatot belé kisebb humoros dolgokat. Törs szintén gömöri származású volt, a rimaszombati gimnázium tanulója. Innen az ismeretség köztük. Itt és egyebütt megjelent verseiből szedte össze Pósa azokat a költeményeket, amelyek 1878-ik év karácsonya körül egy kötetben gyűjtött össze és kiadta a Franklin-Társulat nyomásában *Költemények* cím alatt. Az előfizetési felhívást jókedvű rigmusokba foglalta, biztatva és igazat adva a közönségnek.

Igaz, hogy rossz idöket élünk,
Kevés a pénz, sok az adó,
Hanem azért járja biz ott no,
A kártya, bál és dáridó.

Sokat költünk a sportra és a
Divatra jó szokás szerint,
Tessék csak a tárczába nyúlni
Nem a világ egy rongy forint!

E megindító csalogatásával váratlanul nagy hatást ért el. Csak úgy döltek az előfizetési pénzek. Nekem ragyogó arccal és gyermekes mosolygással beszélt még később is, hogy minden zsebe tele volt papiros pénzzel, apró ezüst és réz kongókkal. Így ült megelegedetten a képviselőház írókarzatán. Amint ott legetteti szemét a képviselő-kön, megakad a szeme Jókai méléző tekintetén. Egyszerre a költő-politikus is hosszan rajta nyugtatja szemét. Ebből kiolvasta, hogy beszélni akar vele. A szünet alatt a folyosón csakugyan felkereste és két versért, egy rövidebb és egy hosszabbért, kifizetett neki hét kemény forintokat. Kissé későn, de nem feledkezett meg róla. Nevetve vette át, de boldogan megjegyezte, hogy sohasem volt annyi pénze. s talán ezután se lesz, mint most az előfizetésekből. «No, no — intette Jókai — a megrakott szénásszekérre is mindig ráfér egy villányi sarjú».

Első fellépése az irodalomban nagy zajjal és elismeréssel kezdődött. Már akkor megkóstolta a népszerűség édes italát, amelyből életében annyi jutott neki, mint kevés magyar költőnek.

Vahot Imre kedvelt költő-egyéniisége bontakozik ki elének e kis kötet versben; tudniillik, ahogy ő azt elképzelte, s amelyet Petőfiből is formálni akart, mikor az ő unszolására írta bordalait és megénekelte fiatalos könnyelműséggel, elragadó vidámsággal életének apróbb bajait, kicsapatását és egyéb diák kalandjait. A költemények eredeti mintája tehát nagyon is felismerhető e verseken, de az is bizonyos, hogy Pósatól nem lehet elvitatni bizonyos egyéni vonást. Ha Petőfi már pályája kezdetén törhetlen bizalommal éneklé magáról: «Anyám, dicső neve költő fiadnak örökké él!» Pósa tréfára fordítja a dolgot, s odavágja: a buzdítástól megindítva nem hallgat tovább, magyar költő lesz, mert nem tagadhatja el, hogy a muzsa rá is egy csókot nyomott. Miért ne tárná hát ki lelkét egész világfájdalmával, akár csak Petőfi a Felhőkben. Egyúttal azt is megemlíti, hogy jó lesz az a pár forint is, amit verseiért kap, mert üres a költő zsebe, amilyen üres volt hajdanán a Petőfié is. Önéletrajzát is megírja persze versben. Milyen nagy tudós volt ő a falusi iskolában! Az ökröket nem tudta hajtani a tavaszi, őszi szántáson, hát mivel belátták, hogy dolgozni nem szeret, bekerült a városi iskolában. Így lett belőle magyar költő.

Így tudjuk meg verseiből, hogy hónapos ágyon alszik, de mert pénze nincsen, attól tart, hogy szabómester-háziura kidobja, ma-holnap már ott se lakhatik. A pap csak prédikáljon a másvilágról, de ott az Uristen színe előtt csókolódnai, inni majd nem mernek, így jobb ma élni, s nem törődni a holnappal, mert az ember csak egyszer él. El-elgondolkozik a házasságon is, mert pesties, magyar nyelven ugyan-csak biztatja reá egy vén anyó: De hát kit vegyen el? A nobel Zsenit, kinél tilos disznót, bikát és nadrágfélét emlegetni vagy vegye el Florentinát, aki mindennap egy mázsa rizsport fent arca szép rózsáira. E jókedvű versében megnyilvánul még féltékeny természete is. Hogy hát bizony hűtelenek az asszonyok, neki pedig ilyenkor ölni volna kedve.

Mindez kissé diákos ugyan, de igazi jókedv sugárzik ki belőle. Ilyen fiatalos derűtség ömlik el azon a versen is, amit abbeli nagy örömeiben írt, hogy megtörtént vele az a nagy eset: egy mázsa fát tudott venni.

Esik a hó, zúg a vad orkán,

Majd betöri az ablakot,

S én ide bennt virágos kedvvel

Tavaszi dalt dudolgotok.

Szegény szivem szokatlan érzés,

Meleg sugár villantja át,

Oh, szép az élet, szép az élet,

Tegnap vettem egy mázsa fát!

Megtudjuk azt is verseiből, hogy keserves önkéntesi éve után még a káplári csillaggal sem feszíthetett, mert nem adták meg neki az istenek. Ha gúnyosan kérdezik tőle: «Hol a csillag vitéz úr?» csak azt válaszolhatja rá: «Van elég az égbolton». No, de azért büszke, ha hallja a rezes muzsikát, s látja a Molináry-bakát, akinek nincs párja a világon.

Valahányszor dicsérik az ujságba,

Büszkébb vagyok, mint hét ország királya,

Mert a világ szomembe úgy tekintsen,

Hogy én egykor velök együtt heverésztem a prieszen!

Petőfítől kölcsönként nyirettyűjével jól bánik, olyan vidáman vonja, hogy jóízű mosolygást csal olvasója ajakára. Tünő, mélyebb nyomot nem hagyó vidámság ez, de azért hálás volt érte közönsége.

Jókedvének másik indítéka a rossz költő, akinek hiába mondogatja édes apja: «Tehetség kell oda. Neked pedig nem volt és nem is lesz soha. Nincsen neked számár ahhoz való eszed.» A törekvő ifjú azonban rávág: «Mindegy nekem apám, de én költő leszek!» A másik költőnél, Simpliciusnál a vers olyan könnyen terem, hogy

alig férne el egy krumplisverembe. Mikor aztán mindent megpróbált, írt nem honi *beszélyeket*, tárcáiban lerombolta az Istent, hazát, becsületet, s emelt fővel elítélte Kantot, Hegelt, Horváth Cyrillt, az akkori egyetem filozófiai tanárát, végül is kapta magát és díjnok lett. Aztán ott van Dudás, akiből versei folytán *Miskárióth* leve, aki miatt rossz versei olvasása után már százan öngyilkosok lettek, s kétségbeesésében ő is egy szörnyű rímtől üldözve elbujdosik a nagyvilágba, s izzó fejével a Dunában keres enyhülést. Az égben szörnyű, bünszülötte lelkét borzadva fogadják. A pokolban azt a választ kapja, hogy a kárhozat nem elég büntetés arra a versíróra, akit a föld nem áttallott élve hordozni a hátán. Így hazátlanul bolyong nálunk rémes árnyéka.

Ebből a keserves, nyomorúságos világból vissza-visszavágyik kis falujába, s mindig bánja, amíg él, hogy elhagyta a kis világát, így éneklí szomorúan, érzelmesen. De nincsen már vissza út. Szomorkák vígsággal dalolja :

És mivelhogy nem volt nálam
Jobb tanuló, szebb író,
A falu megbecsült volna,
Bizonyosan lettem volna
Nótárius, vagy bíró!

Ime, a dalos természet; könnyen ömlő versek, amelyeknek olvasására megenyhül a lélek, mint egy könnyecseptől, mint a józű nevetéstől. Elég jó kezdet egy meginduló költői pályához, látjuk azt is róla, hogy menni fog, mert van egy-két biztató jel a jövődre is, két gyermekvers is van könyvében, kissé elnyujtott kedveskedő gügyögés ugyan, de a kicsinyek iránt érzett szeretet elárad már rajtok. A későbbi nagy gyermekköltő előre vetett árnyéka. Van már itt is egy-két mélyézésű vers az édes anyjáról. Ebben is előképétől, Petőfi Sándortól tanul, de később egy értékes kötet terem e nagy szeretetből. Itt-amott egy szép dal akkordja is megüti fülünket. El vannak vetve a csirák, amelyekből költészete virágainak pompája kifejlődik.

Mielőtt a fővárost, amely neki nyomorúság tanyája volt, elhagyná, még egy verses kötetet ad ki az 1881-ik évben: *Újabb költeményeket*. E kötetben túlnyomóan a népdal-költő mutatja be magát. A kötet jókora része ezzel telik meg. De ugyancsak válogatni kell belőlük, míg egyik-másik darabjában egy-egy igaz szívből jövő hangot, egy kis vidámságot vagy legalább valamelyes elmésebb fordulatot találunk. Egyhangú szürkeség árad el e könyvön, összeszedett szólások gyűjteménye a népköltészet hervadt virágaiból. Nagyon meg-

látszik a könyvön, hogy írójuk írni akart sokat, mennél többet. Mintha végképen elszállt volna tőle az a derűs vidámság, amely első kötetében oly gondtalanul énekelt. Az élet törte össze. Teste, lelke volt verve. Egy-egy versszak, egy-két sor mutatja csak a költőt. Így: Nem jó mindig, minden este a fonóba eljárni . . . Később Dankó Pista muzsikájával oly híressé vált dala, itt jelenik meg első formájában. Vagy itt olvassuk egy hosszú, elnyújtott dalában az 55-ik lapon e szép sorokat:

Úgy elmegyek, hirt se hallasz felőlem,
Párja vesztett gerlice lesz belőlem.
Elszálllok egy zöld erdőbe zokogva,
Fészket rakok egy nefelejts bokorba.

Ezt a pár sort mai napig éneklik országszerte. Ilyen fordulatos az a pár sor is, amely a csapodár leányról szól, aki csak játszik a szerelemmel, legénnyel:

Egy nap megigézi, másnap elfelejti,
Harmadnap örökös bűbánatba ejti.

Leggyakrabban azonban ilyen hangon énekel:

Nem kell nékem a vagyonod,
Szüleidnek ott hagyhatod.
Csak magad jöjj, van énnékem
Elegendő fizetésem.

A vegyések cím alá sorozott költeményekről nem eshetik sok szó. Lelkem ott se gyógyul — zengi a 189-ik lapon — «nem lel üde partot». Bizony költőiséget se talál benne az olvasó. Van itt egy Idához írt dalsorozat, ezek már műdalok lennének, valami lírai, regényes szerelmi történet lebegett a költő szeme előtt, de a benne rajzolt érzelmes jelenetek se köthetik le az olvasó érdeklődését vontatottságokkal. Egy versszaka azonban itt is ragyog, mint a terméskőből kicsillanó arany. Ki ne ismerné e pár sort?

De ki tudnám panaszolni magamat,
Ha valaki megértené szavamat.
Minden bűmat, bánatomat kisírnám,
Hej, de minek, mikor senki se néz rám.

Csakugyan ideje volt új helyet keresni magának és tengődő tehetőségének is. Igazán őszintén panaszolja, hogy megyen már a fővárosból oda, ahol igazi szeretet enyhíti bús lelkét, ahol elpanaszolhatja édes anyjának a világ rosszaságát. Ő majd megvigasztalja ölelgető karjával, szép szavával és könnyei záporával. Jaj, de elszorul a szíve, mikor újra távoznia kell szülőföldjéről vissza, a nagy világba.

Integettek, hivatottok
 Ti susogó cserfa lombok!
 Mind hiába, mind hiába,
 Mennem kell a nagy világba.

Hogyha vándor téved erre:
 Jussak majd az eszetekbe
 Ő is, mint én olyan fáradt,
 Hintsetek rá hűvös árnyat.

Itt van még *Az aranyoskúti szegény juhász leánya*, aki szebbnél-szebb ruhát veszen szép testére, mint egy gróf kisasszony olyan cifra, kényes, de ha látják, pirulnak a lányok, a füvek, virágok fejüket lehajtják. Előfutárja a később oly híressé vált *Apró történeteknek*, amelyek később Szegeden termettek. Hát itt-ott megcsendül azért e kötetben is az igazi költő szava, amely visszazeng szívünkben. Ezzel a meggyőződéssel teszi le az olvasó Pósa Lajos e nem sikerült kötetét is.

Az alföld szívében, Szegeden az ujságírás épen nem kedvezett költészete fejlődésének. Olyan aggályoskodó, érzékeny, indulatos természet, mint amilyen az övé volt, sehogyse illett a gyors, fürge észárást követő munkához. Nagyon izgatottan írt lapot, művészi hatásokra tört s naivságában olyan kisiklásokat követett el, amiket közepes ujságírók el tudtak kerülni. Ez a tudat még jobban nyugtalanította, még jobban izgatta, így lelkének fogékonyága, derültsége csorbát szenvedett miatta, csak akkor tért vissza, mikor megvált lapjától. A visszatért nyomorúság most már nem törte meg, élt napról-napra gondtalanul. Az élet bajai gyakran felriasztották makrancos, gyermekesen kényeskedő természetét, hát úgy segített magán, hogy lehetőleg nem akart róluk tudomást venni; azokra meg valósággal haragudott, akik feszegették. Azért kereste az olyan társaságot, ahol csak gondtalan vidámság járta, mert a baj, a törődés elűzi az ihlet perceit. Ő pedig csak költő akart lenni, ennek áldozott fel mindent, kockáztatta jövőjét, megélhetését. Az álmadozás volt igazi eleme, amit a költőkre vonatkozóan a nagy közönség — mint Arany János mondja — kapa, kaszakerülésnek nyilvánított. Ehhez még hozzákötötte Pósa a társaság örömeit, a jókedvet, aminek gyermeketeg vidámsággal adta át magát mindig. Így az ujságírástól megszabadulva írt sok-sok verset már Szegeden is, ez életmódot, bölcsességet folytatva legtermékenyebb költőnk lett. Szegeden hamarosan kiadta néhány egyéb kötete mellett *Tíz év alatt* című verses kötetét. Az előbbiekből összeválogatta törhetlen vidámságú verseit, bőven megszerezte újakkal, így kötete nagyon változatos, kedves könyv lett. Itt kevélykedik a nagy szépségű *Kacor király* című meséje, mely felnőtteknek, kicsinyeknek egyformán csupa gyönyörűség. Itt jelennek meg az *Apró történetek*, kevés szóval sokat mondók. Egynehány gyermekvers itt is felbukkan. Egy-

pár mélabús költemény is van a szülőföldről, édes anyjáról, tünő ifjúságáról, de ezeknek édes, bús fájdalma csak megkönnyebbülése a szívnek.

Apró történetei hamarosan népszerűek lettek. Leginkább ezekben látszik Pósa Lajos megfigyelő tehetsége, s az a tulajdonsága, hogy kevés szóval sokat mondjon, még többet sejtessen. Összefügg ez Pósa-nak abbeli, a közéletben sokszor tapasztalt tulajdonságával, hogy egy szempillantással akaratlanul is belátott a vele beszélő lelkébe. Neki esett ez a legrosszabbul, hogy ilyenkor az emberi önzésnek, kétszínűségnek és egyéb bűnöknek jött nyomára. Erre olyan elkedvetlenedés fogta el, hogy csak nehezen tudta helyreállítani lelke előbbi nyugodtságát. Báthory Andor unokaöccse beszéli, hogy megbízta egyszer alkalmas legénylakás keresésével. Báthory több lakást nézett meg, noha már az elsőt olyannak látta, amiről határozottan meg volt győződve, hogy teljesen megfelelő lesz számára. A költő elégedetten néz széjjel, beszélni kezd a fiatalos külsejű háziasszonnyal, miközben kérdezi, mi a lakás ára. Az asszony tévovázva 23 forintot mond, amit a lakás meg is ért, s Pósa többet is hajlandó lett volna fizetni, ezt tudta róla rokona is. Annál nagyobb volt tehát meglepetése, mikor Pósa az asszony kijelentését felelet nélkül hagyva rámondult öccsére: «Menjünk!»

Csak az utcán kérdezte meg Andor komor bátyjától, mi az oka nagy felindulásának; hiszen a lakás szerinte igen alkalmas.

— Nem is az a baj — dünnyögött Pósa — de 23 forintot kért. Miért nem egy kerek összeget, 20-at, 25-öt vagy 30-at? Világos, hogy az alkura számítva mondott annyit. Én itt egy percig se tudnék nyugodtan meglenni. Azt hinném, hogy állandóan csálnak.

Többnyire szomorú tárgyúak ez apró történetek, balladafélék vagy igazabban szólva kicsinyített balladák. *Galambos Lidi* holdvilágnál fürdött a Hernád vizében. Akkor veszíti el karikagyűrűjét, majd vőlegényét is vele; kóborogva megyen, keresi a réten, a ligetben, utána a Hernád fenekén. A kis leány (*Az apa és leánya*) egyre kérdi: «Hol van édes anyám?» «Virágos temetőben» — mondja az apja. Szedhetett ott már elég virágot, de kivel fog ő aludni. Hiszen anyja nélkül elaludni se tud. Nem jöhet haza — mondja az apja — van ott neki puha ágya. Jaj, viszen neki a kis leány puha párnát mégis, hívja apját, menjen vele. Aludjanak ott mind a hárman! Olyan gyermekes és olyan mélyen megrendítő! Hát a *Kerekes kút*, ahová Rózsika beugrott, s valaki mindig hallja, hogy sír a kút, sír a kút, zajlik, egyre zajlik hulláma. Hiába hanyatja be földdel a csá-

bító. A lelkiismeret furdalásának mély, tömör megérzékítése. A *Maros ólén* című versben az erdő, barlang, mező csak látta a kétségbeesett leányt, akiről kedvese tudakozódik, de csak a Marostól tudja meg a szomorú valót: «Itt nyugszik már az ölemben». Párbeszédes forma, csupa kérdésből és feleletből áll ki az egész, akárcsak a skót balladák. Az *esketésben* ennyi van: Az ifjú lelkipásztor reszkető hangon áldja meg az új párt, de a mennyasszony forró könnyje kicsordul utána. Nem több, de fölösleges volna hozzátenni. Egyik-másik csupa dallam, dallá olvad benne a történet.

Az elmulás, a halál gondolata is megkörnyékezi, s édes-búsan zendülnek meg ifjúságát sirató énekei, s a visszaemlékezés szülőföldjére szintén merengő dalokra ihleti. A *radnóti harangláb*ról eszébe jut gyermekora, hányszor csimpajkodott kötélébe, hogy megharangozott véle. Ebben a bús merengésben ott van a visszaemlékezés boldogsága, amint befejezi e költeményét:

Oh, mióta nem láttalak	De a te kis harangodnál
Messze, messze jártam,	Egy se szólott szebben,
Égbenyuló, arany gombos	Hej, százszor is, ezerszer is
Tornyokat is láttam.	Megcsendült szívemben!

Hársak alatt ül, s eszébe jut édes anyja, aki szintén a kis padon szokott üldögélni odahaza, talán most is fia szomorú sorsáról gondolkodik.

Méla csend körültem, a csenden keresztül,
Távol szülőfalum kis harangja csendül.
Édes ezüst hangja szép álmokba renget,
Ákác alatt ülök édes anyám mellett.

Utolsó költeménye e kötetnek *Lelkemhez*, amelyben verseinek lelkét és költői hagyatékát jellemzi. Ebből teljesedni fog minden, amit a költő előrelátva, megénekel. A gyermekek szemében olyan lesz emlékezete, mint a szép hajnali álom. Velök együtt játszott, még életük alkonyán is meg fogják emlegetni. Ragyogó reménysége legyen azoknak, akik nyomorúságban élnek. Isten dicsőségét hirdessék versei még halála után is, sirassák meg a holtat, mint a harangszó; hiszen hánynak nincsen senkije, aki megsirassa. Verse legyen enyhe fuvallom a hús berekből, törülje le orcáját a verejtékező népnek, s lángképében szálljon az ifjak lelkébe, hogy a hazát életüknél is jobban szeressék a szabadsággal együtt. E vers előfutárja sok és későbbi politikai és hazafias verseinek. Csakhogy ebben a mély megindultság, az érzés hevíti vagy ellágyítja, míg politikai verseiben inkább az indulatosság és dacos harag, mint az igazi lelkesedés tüzelte. A harag

pedig nem igazán fakad az ő érzelmes vagy vidám kedélyéből. Mind az életben, mind verseiben legfőljebb dacossága nyilvánul meg, amit rövidebb vagy hosszabb ideig magára akart erőtetni, hogy megnyihülve annál jobban kitűnjék szívjósága. Majd minden nagyobb, politikai eseményről írt efféle haragos verseket. A lapok szivesen közölték, a közönség szivesen olvasta. Népszerűségét még ezzel is növelte. de költészete értékét e verseivel nem tette súlyosabbá. Mint e kor egyéb politikai ódái vagy versei, így a Bartók Lajosé és másoké, napiérdekűek, versbeszedett vezércikkek, kisebb-nagyobb felkiáltásokkal, de rövid életűek, a napieseményekkel elhalványulnak, feledésbe mennek. Pósa Lajos egyik-másik versével szálló igéket idéztek, de az ő versei is formátlanok, azonban a közhangulat emeléséhez hozzájárultak, s a hasonló érzésű emberek hangulatával találkoztak, ezért hatásuk nagy volt. Ezek közül csak olyan költeményei válnak ki, amelyek érzelmes vonzódásukkal, visszaemlékezésének édesen felhevülő bánatával átszöve szívéből fakadnak, s teljesen egyéniségéhez illő versekké válnak. Ezek: *A zengő szobor*, *A haragvó Isten*, *A magyar nép*. Az első a legszebb Kossuth-ódák közül való. Alapeszméje: «Feltámadok dicsőbb alakban, hatalmasabb lesz, mint volt nevem. A szabadság halhatatlan . . .» Ebből szervesen zeng ki a szabadságharcban összetartó Szeged népének dicsőítése, s ez a közös fellángolás forrasztja össze Szeged népét eggyé, a magyarrá lett idegen fajjal. E hivatását Szeged iskoláival, kultúrintézeteivel teljesíti, így lesz egységes, szabad hazánk. Így válik e költemény teljes egésszé, egyszerű hangjával végig ünnepiessé, magasztossá, míg befejezésében a szabad haza kiküzdéséért tett fogadalommal lelkesen végződik e költemény. *A haragvó Isten* a gazdálkodó Magyarországnak szomorú éneke a nagy elemi csapások után, mikor a kétségbeesett ember még nagyobb kétségbeeséssel felkiált:

Csak rajta jobban! Elfogyott a jég!
 Megállj szedek! Van itt uram elég!
 Mind visszahányom több köved, ha nincs!
 Nyujtsd a kezed! Ne, kapd el és suhints!
 Suhinthatsz már, nincs mit pusztítanod,
 Beteljesült te szent akaratod!

És dörög az Úr fenséges haragja.

Borulj le féreg, a szímem előtt!
 Mit lázadsz, hogy megvertem a mezőt? . . .
 Azért fordul el tőletek kegyelmem,
 Mert nem hisz már a föld népe sem bennem,

Nem mond igaz szívből fakadt imát,
 Bálványt farag, arany borjút imád.
 Elhagyja a szabadság Istenét,
 Eladja a rabságnak mindenét,
 Tudjátok meg vakok, hitetlenek,
 Mindig voltam, mindig vagyok leszek!

A *magyar nép* című költeménye szintén jeles. Előbb a magyarság munkájáról szól, amely áldással borít minden rögöt, hantot a síkságon, édes musttá érleli a szelíd dombok termését. A pusztán a csorda, a ménes, a nyáj az ő nevelése, dicsőíti mesélő, daloló kedvét, rajzolja önérzetét. Ezért nem tud bálványt, faragott képet imádni, de a templomban meghajtja a fejét. Beoltja a szabadság képét a fakadó rügybe, ekevassal rója nyíló barázdába, szép Magyarországnak nemcsak karja, de kardja is. Befejezése teljesen Petőfi gondolatja.

Oly hűséges ő, mint az Alföld folyója:
 Itt van a bölcsője, itt van koporsója.
 Csöndes, béketűrő, mint a Tisza épen,
 Csillagokat ringat a keble mélyében,
 De ha megharagszik: összetépi láncát,
 Tomboló viharban zúgja szabadságát...

Pósa a népdalírásról előbbi sikertelensége után se tudott lemondani. Petőfi és a népdalköltészet nyomán csak úgy ontotta a dalokat. Ha nem is értékben, de bőségben túl akarta szárnyalni mesterét, követőt.

Még Szegeden 140 dalt adott ki a ponyvairódalom formájában kezdetleges képpel, ahol két fokosát és a boros üveget forgató, táncoló legény látszik, utánok kullog a cimbalmos, aki válláról lelógó cimbalmát veri. Azontúl is sok dalt írt, amelyek megzenésítve elterjedtek az egész országban. Páratlan termékenység, amit külön meg kell említeni. De épen azért sokban még az a kis hangulat sincs meg, ami enemű verseit legalább költői zománccal vonná be. Nem érzése szülöttei. Legnagyobb részükről sorok szerint ki lehet mutatni, hogy hasonlata, fordulata melyik népdalból való. Így aztán nem csoda, hogy toldalékul sokszor nagy mondásokkal vagy a nyelv csilingelő muzsikájával iparkodott hatni. Pósa nem az erős szenvedélyek költője, mikor e húrokon akar dalolni, dagályossá válik. A kötődés, az elmélázó busongás az ő igazi hangulata, amely könnyen támad, hamar el is mulik, mint a nyári felleg. Ezen az egy húron édes a hangja, ha nem is változatos. Ilyen édes-bús dala: *Habra hab siet...*

amely Dankó Pista zenéjével már Szegeden is igen népszerű lett. Lipcsey Ádám Pósa legszebb versének tartotta. Ilyenek még: *Azt mondják galambom . . . Hej, kocsmáros, mit ugrál kend jobbra-balra?* Ebben az utolsóban nagyon jellemző, mikor a nekibúsult legény megkérdezi a csaplárostól, van-e szeretője. Ha nincs, mentse meg az Isten tőle! *Ablak alatt mit suttog a falevél?* dalában ez a bús refrén: Te is lány vagy hiába is szeretlek! Hasonlóan szép dalok: *Pehely volt a te szerelmed, Mikor a szellő sír, Ne gyónj nekem, minék gyónnád,* de ez utóbbiból a két utolsó versszakot el kell hagyni, mert az olyan toldás, ami a dal belső egységét csak megrontja. E nélkül meg teljes, zavartalan hatása. Ezekhez a merengő, bús nótákhoz méltán sorakozik a híres *Darú madár . . .* nóta. Bús dalok ezek, de ebből a bánatból van gyógyulás, épen ezen átlagos érzelmi köröknél fogva nagyon népszerűek lettek.

Épen ilyen sikerültek azok a versei, amelyekben egy-egy jelene-tet nem elbeszél, de eldalol, szíve érzelmes melegségével állítja olvasói elé, épen azért tud hatni, valamint kötődő évdősei is teljesen megfelelnek lelkülete alaphangulatának, azért sikerültek is. Ide valók a híres *Béla cigány,* akinek azt mondja: szerelemről, mennyországról húzzon egy gyönyörűt, s hozzá teszi:

Hegedüld a szivét hozzám
 Ennek a kis lánynak!
 Hej galambom ide hallgass!
 Néked muzsikálnak.

A szerelmesek szótlán boldogságát *Kerti fákra . . .* mily egyszerűen és igazán rajzolja. *A levél, a levél . . .* című dalában mondja: ez tovább csüng az ágon, mint a meddig tartott boldogsága. Ahogy ennek elmúlását leírja, s befejezi az ismétléssel, igazán festői és szívreható.

Ezek mind dalos természetből fakadnak és szívhez szólók. Épen olyan sikerültek kötődő versei: *Nem jó, nem jó minden este a fonóba eljármni,* noha ehhez is fölösleges a második versszak, mikor az első már annyit ki tud fejezni. *Tiszaparti malom-csárdában* a cimbalmos addig veri a szerelmes nótákat, amíg a leány, legény beleesik a verembe, mert a körülötte levő erdőben is csók reszket minden leve-len. *Még azt vetik szememre* dalában a leányokat tréfálja ki, mert tőlük a menyecskékhez pártolt. Balatoni nótái közül is az évdő: *Van-e még hely halászegény csónakodon?* kezdetű értékes.

Ujszegeden van egy kert szintén ilyen évdő dal, ahol a leány kötődésére kijelenti, hogy csókjáért virágot hoz. «Hozok rózsám ezret

is, elhozom a kertet is.» Mindez költői, jellemző és kedélyes, még ha nyelvének hasonlatait, fordulatait másutt is kimutathatnók, de hát a mindennapi vízcsoöppben is ragyog a napsugár, s megaranyozva látjuk az érzelem melegségét, a jókedv szivárványos negédességét. Épen azért, mert ily általános érzésekről dalol bennök a költő, hatásuk azért is lett ily általános. Ezekből a játszi, méla dalokból azonban ki-sarjadt Pósa Lajos költészetének két remeke: *Szegényember dolgát boldog Isten bírja* és *Hess te szarka, ne csörögj*. A két költemény együvé tartozik, nem ugyan a hangulat, de korfestés dolgában. Az első megrázó hangjával, lemondó, bús kesergésével a bujdosó kurucok siralmaival vetekedik, minthogy a magyar új bujdosók megrázó dala, akik a tengeren túl Amerikában keresnek menedéket, hogy életüket tovább tengethessék. Ott éneklük fájón, lemondóan templomaikban, míg azután e siralmas ének is elhal a nemzetiségükből kivetkőzött utódok száján.

Jaj, de elszakadtunk tulipántos kapum!
 Jaj, méglátlak-e még édes szülőfalum!
 Tornyod kis harangja bánatomat sirja,
 Szegény ember dolgát boldog Isten bírja.

(Jubileumi kiadás 1914. I. kötet 20. oldal.)

A másik nem siralmas, kétségbeejtő ének ugyan, de humora annál keserűbb. Az a pusztuló parasztság, ez a pusztuló középrend nótája, akit szintén kilicítáltak ősi telkéből, földjéről. Hess, ne csörögj, vendéget jelentő szarka! Keress más palánkot, elfogyott a jó bor. Odébb megy innen a koldus is, mit nyitna be hiába, Hát minek is ugat az a kutya! A cigány se cincogjon! Kárba megy a gyanta, nincs már névnap, elfogyott a nóta is.

Bővebben kívántam foglalkozni Pósa Lajos ilyen költeményeivel, mert nálunk a fővárosi közönség már csak gyermekverseiről emlegeti, enemű költeményeiről megfeledeznek, dalait előbb is csak Dankó Pista dalos társasága révén ismergette meg. A vidéken azonban annál jobban ismerik efajta költeményeit, a nép pedig dalolja dalait, ha nevét talán nem is hallotta. De hát népszerűségének ez az igazi fokmérője.

Az 1897-ik évben megjelent *Édes anyám* című verskötetete már zajos külső hatást ért el a fővárosban is. Pósa Lajos teljes bizalommal bocsátotta útnak e könyvét, mely ugyan Singer-Wolfneréknál jelent meg, de kiadását mégis vidéki előfizetők teheték lehetővé, akik nagy számmal jelentkeztek. A költő nekem is, másoknak is sokszor elmondotta: «Ha szerelmeséről, manapság bukott asszonyokról, leá-

nyokról, akiknek még magyar nevök sincsen, köteteiket röpítenek világgá, miért ne írhattam volna én is egy könyvet édes anyámról, az anyai szeretetről, amely a legtisztább, legragyogóbb ezen a földön». Kiss József lapja a *Hét* ugyan azt írta e kötetjére célozva: «Azután ezek az édes anyás versek! Nem szeretem az anyaimádó poétákat. Elvégre ezek az urak meggondolhatnák, hogy csak nekik édes anyjuk ez az asszony...» «Persze Kiss József megfélekedett róla, hogy az ő egyik legszebb verse anyjáról szól» — ez volt rá Pósa felelete, mit azonban nem tett ki az ujságba. Annál édesebben örült Jókai Mór elismerésének, aki így üdvözölte e kötetének megjelenése alkalmából: «Petőfi Sándor is írni akart egy könyv verset édes anyjáról, de halála ebben megakadályozta. Amit Petőfi nem tehetett meg, te megcselekedted, s' ezt a hiányt pótolta költészetünkben». A könyv külső történetéhez az is hozzá tartozik, hogy a költő a sajtó alól kikerült első példányt édes anyjának küldte, kapesos zsolttáros egész bőrkötésben. Azokat az írókat, akik dicsérték előtte e könyvet, megkérte, írjanak levelet az édes anyjának és üdvözöljék ez alkalomból. És mentek az írók levelei Nemesradnótra az öreg, földműves asszonyhoz. Sokan hiúságnak mondták ezt Pósa részéről, de ha az is, mily szeretetreméltóan fonódik össze anyja iránt érzett végtelen szeretetével.

E tizennégy íves verses kötetben akad olyan is, ami csak úgy odakerült előbbi verseiből kijavítgatva, megtoldva édes anyai vonatkozásaival. Itt van a nagy szépségű *Radnóti harangláb*, a szintén jeles *Botri kutya*, *Csákó tehén*, a kedélyes *Első csizma*, *A kis növénydek*, *A golyafészkek*, *Az én kedves szülőföldem*, *Teremtő egy igaz Isten*, *A kis penicillus*, *Fecske madár*, *Jaj de félek...* szerelmi versből lett anyai verssé. Első kötetéből (a 128-ik lapon) *Emlékezés nagyanyámra* című versét itt már édes anyjára vonatkoztatja kötetének 8-ik oldalán *Nem tud úgy szeretni* címmel, de mindez nem változtat a könyv érdekességén vagy értékén, így is méltó helyen vannak benne, ahol a költő mondása szerint arról az érzésről szól, amely: «Egyetlen, legtisztább szerelem», amely ennek dicsőítését zengi. Benne van e könyvben a gyermekkortól kezdve a felnőtt ifjúnak és a már öregedni kezdő fiúnak meleg, szerető, igaz ragaszkodása a szerető szülőhöz. Nem tud úgy szeretni a világon senki, mint az ő anyja s el kell neki hinnünk, hiszen még a csillagot is ráarkta volna, s el nem tűrte hogy valaki szebb ruhában járjon nála. A csizmáját kifényesítgette, hogy a vak is megláthatta volna magát benne. A király fia se hordott szebb tulipántos szűrt, nyakravalója is olyan volt, hogy a rektram szeme-szája elállott látására. Ha iskolába ment, kikisérte a kapun úgy

nézett utána nagy gyönyörködéssel. Ha vásáron járt, kiment elébe a fia a czakói hegyig, s a vásárról nemcsak sok szép holmit hozott neki, de szerető szemében drága örömkönnnyüt. Hogy várja minden jóval haza az iskolás fiút Rimaszombatból. Hogy őrzi tulipántos, kis szürét, lajbiját, keblére öleli, csókolgatja. Mikor a templomba harangoznak, a kis kertben a hívságos, pompás virágok közül az egyszerű fodormentát választja, beteszi az imádságos könyvbe. Egyet sóhajt, kicsordul a könnyje. A templomban kinyitja könyvét, imádkozik, fájó szíve könnyebb.

Az egekbe szálló imádsággal,
Fodormenta illata is szárnyal.

Mikor Julesa szól anyjának, minek szöveget, hiszen minden szöveget tele van szöttezéssel. Ez a felelete : .

Sok virágos abrosz, csíkos asztalkendő
Kell egy úri háznál.
Hát még szakajtónak ! Tudom áld is érte
Egy gyöngye virágszál.
Valami azt súgja anyai szívemnek,
Házasodik Lajos, szövek a menyemnek !

Dicséri fia gyermekverseit, de akkor volnának igazán szépek, ha már egyszer kis unokája szájából hallaná. Szabadkozik, minek az ő öreg képét levenni, hisz fia szíve úgyis látja őt, az ő szeme meg úgyis kíséri szerető fiát. Mikor végül meglátja képét, felkiált : «Ej, csakugyan, én vagyok én !» A fia szeretettel mondja neki : «Úgy-e, úgy-e édes anyám». Nini, még a kendőm sarka is rajta van — állapítja meg nagy gyönyörűséggel édes anyja. Inti fiát, hogy minden mulandó, örökké sír a harang, a föld mindent eltemet, csak a szeretet és a dal él.

E mély érzéséhez híven szereti a virágot, a fodormentán, az ablakában nyíló muskátlin kívül orgona a kedves virága. Mikor fent járt a fővárosban, minden vágya az volt, hogy a király kertjéből hozzon haza egy ágat, amit a kertész, fia hathatós, négy szemközt történt közbenjárására meg is engedett. Milyen nagybatalmú úr is az ő fia ! A harangvirágról mély érző szívvel mondja, hogy a mező és a rét elhaló virágának harangoz, ne tépjék hát le.

Megkérdézi fiától, hogy viseli gondját budapesti gazdasszonya, aztán benyit a kamrába. Egy kosarat hoz ki ; tojást küld a fiát gondozó jó léleknek. Csak azon panaszkodik, hogy az Isten kisebbik Károly fiát elvitte. Csengős lóval vagy szánkóval hozná haza a vasuti állomásról, s nem volna egyedül. «Boruljon rám édes anyám !» Csak

ennyit tud rá vigasztalásul mondani a fiú. Az meg épen bibliai elbeszélés róla, mikor a réten át meghajolva egy véka búzát visz a malomba, de útközben odaadja egy szegény asszonynak, aki sáppadt csecsemőt tart karján. Mikor Radnóton volt a fia, nagyobb társaság, híres festők, költők köszöntötték fel. Ő is poharat tart már kezében, szólni akart, de csak hulló könny a köszöntője.

Ilyen rajongó szeretettel viszonzza a költő az anyai szív melegét. Mélyen megindító és szeretetteljesen évődő hangon szól a fia arról, hogy aranyos papucsot vett neki. Postán nem küldheti, mert az úton elrabolják, a telegráfrótról valaki lekapja, felhő megáztatná, a nap elégetné, inkább haza viszi maga! Ez igazán a boldog szeretet gügyögése, tréfája, amelyen az aranyos derűtség csillog.

Úgy hívja édes anyját magához Budapestre lakni, mire ez a válasza:

Itthon akarok én jó fiam meghalni,
Te gyere, te gyere inkább haza lakni!
Szébb rózsát szakaszthatsz itt a rózsafáról,
Szébb nótát tanulhatsz itt a pacsirtától!

Hazamegy, de meg se írja, mikor csak kocogtat az ablakon, s ő tudja már ki az, mert az anyja a fiát mindig haza várja. Hozza új könyvét is magával, mert addig járt a haragos medvék, s az őt ellenük megvédő kis nyúlfi hazájában, addig hallgatta az aranytollú madár énekét, hogy telt belőle mindezt leirogatni a diófa karszékben. Így lett meg a könyv, azonfelül egy szép selyemkendőt is hozott. Az anyja nézi, nézegeti nagy gyönyörűséggel: «No, olcsóbb is lehetett volna». De megvillan benne az asszonyos hiúság: «Megnézik majd vasárnap, ebben megyek a templomba».

Mikor Budapesten járt fiánál, megnézték a királyi palotát. Félve lépdelt a fényes szobákban, hátha valahonnan a király betalál topanni. Mikor a Margitszigetre mentek, félt, hogy a hajó víz alá merül, s egyikéjük se kerül haza.

Mindezen versekben van élet, ragyogó, derült boldogság. Benne van a magyar anya, a szerető fiú képe. Aranykönyve ez a magyar szülőknak, a magyar, szerető fiúknak, még kedvesebb, ha már öregednek.

Jött azután a méla, szomorú ősz, az elmulás útja, mélyreható bánatával, amiből bőven kijutott a költőnek. Ez a mély érzés, mint-hogy kedélyének különben is kiválóan érzelmi állapota állandó volt, szinte túlrad ez utolsó években írt verseiben. Olyanok ezek, mint a hamvassá ért gyümölcs, amelynek sokféle színeiben a merengő, ősz

napsugár játszik. *Lidikéhez*, feleségéhez írt gyönyörű verse, ragyogó termés színarany, a gondos háziasszony olyan dicsőítése, amelynél szebbet a magyar irodalom nem mutat fel.

Te vagy a ház szeme, lelke	Ezer gondját meg nem únja,
Én jószágos angyalom!	Egy percig sem vesztegel,
Kezed, szívem szép szerelme	Dolgos kezed minden ujja
Színaranyba foglalom.	Csókot és dalt érdemel.

Mily megindító, mikor ellentétbe állítja a maga törődöttségét felesége virulásával. Ez nemcsak hideg kép, de az ellentét szépségét az érzés mélysége aranyozza meg.

Nézd csak: ott a bérce	Kék ibolyás kikelet,
A tél, hogy havaz!	Mosolygó világ...
De a szíve táján	Ott az a bérc én vagyok,
Nyílik a tavasz.	Te meg a virág!

Mily fájdalmasan beszél ősz hajával, szakállával, öregedő magával, akárcsak a vén Toldi.

Hollóhajam, de galambösz lettél!
 Én szakállam, de meg fehéredtél!
 Olyan vagyok, mint a havas szikla,
 Ifjúságom arany napját
 Mért nem, mért nem ragadhatom vissza?

Csak a ködös alkony maradt meg a sok törekvésből, ahol a romok porladását hallja. Míg végre azt se. Elbeszélget édes anyja szilvafa rokkájával, amely nem pereg már, a sarokban búsul.

Mindezek és egyéb enemű költeményei az öregedő költőnek olyan sóhajtásai, a megnyugvás, a méla búbanat oly olvadó, dallamos hangjai, amelyek örökké be fognak lopódnani a szívekbe. Nemcsak e kor java termései közül valók, de legegényibb, legsajátabb érzése és Pósa Lajos líráját e merengő változataival színesebbé és mélyebbé avatja. Ezek első sorban az ő saját versei.

Mi hát Pósa Lajos írói működésének irodalomtörténeti jelentősége? Nagyjából már ma is megállapíthatjuk. Pósa Lajos a nemzeti költészet őrállója volt hosszú, negyven éven keresztül. A multban gyökeredzett lelkének minden szála. Sokszor e multnak vagy jelennek csak könnyed másolója, de Arany Jánossal együtt a fájó elmulás, az öregedő alkonyodásnak édes-bús, eredeti dalosa. Érezte őrállói hivatását, mint ezt: *Ha költő vagy, ne turkálj a szemétben...* című költeményéből is meglátszik, ahol ugyancsak pedzi a dolog lényegét, de lelkesen dalol arról, hogy fehér kócsag legyen a költő lelke. E verse kifejezett gondolatai mellett is, nagy riadalmat és érdek-

lódést keltett az egész országban, mert az első, bátor hang volt mai irodalmunk elfajult iránya ellen. Nemcsak sokan olvasták, valósággal kézzől-kézre adták, de még többen lelkesedtek rajta az irodalmi körökben ép úgy, mint maga a nagyközönség. Ez annyival inkább nagy örömet szerzett neki, mert ugyancsak kezdtek hirdetni költészetete elavultságát.

Bizonyos, hogy nagy változások történtek és fognak történni a magyar közéletben és költészetben. De olyan felfordulás nem eshetik meg, hogy a magyar költészet és irodalom nemzeti jellegéből kivetkőzhessék. Ez csak magyar maradhat, míg magyarság él e földön. A magyar föld őseréjű öléből kiszakítani úgy sem lehet és nem is szabad. Minden ilyen törekvés siralmasan fog végződni. A magyar nemzet szerencséjére sohasem zárkózott el a nyugati szellemi áramlatok elől, de be is tudta olvasztani a saját nemzeti egyéniségébe, a maga bélyegét ütötte rá mind közéleti, mind irodalmi mozgalmaira. Ennek ezután is úgy kell lenni, ha igazán nemzet és magyarok akarunk maradni. Az az irodalmi felburjánzás, ami mostanában terjeszkedik el köztünk, többféle forrásból táplálkozik. A nyugati dekadens lirából sok átfolyt hozzánk. Ennek vízei nem mindig tiszták, de a mi utánczóink ugyancsak jobban zavarják. Így idegen gyom volta még jobban feltűnik.

Németországban csodálatosképen épen most kárörvendően emlegetik, hogy egyik-másik nagy emberünk szláv vagy német eredetű volt, de mit ér az ilyen károgás, mikor ók szívök-lelkök szerint magyaroknak érezték magokat és a magyar műveltség jelentékeny tényezőivé váltak. Ugyancsak ilyen ócsárlók odakünt azt hirdetik, hogy legújabb kultúránkat is idegen emberek alapozzák meg, s nemkülönben hallanunk kell ilyen dicsekvést idehaza is holmi éretlen elmék részéről. A dolog azonban úgy áll, hogy nálunk valósággal egy új helyi jellegű, úgynevezett *«fővárosi irodalom»* keletkezett, amely a *«falusival»* szemben előkelőnek, modernnek hirdeti magát. Ez az irány nemcsak teljesen szakít irodalmunk multjával, de a külföldi szennyes és itt nálunk még jobban eltorzított áramlatok utánczásában napról-napra visszataszítóbb lesz. Tulajdonképen a húsnak, vérnek, az érzékeknek, az idegeknek állott szolgálatába, rájuk akar hatni mindenáron. Mintha nem is volna egyéb célja, mint ezeknek a romlott, pettyhüdt részeknek minél erősebb izgatása. Feltétlenül nagy része van ez elfajulásban annak az erőszakos központosításnak is, amely nálunk a vidéki, egészséges kultúralakulást megakadályozza. A költészet és a művészet azonban nem állhat és sohasem fog állani ily mellékcélok

szolgálatába. Az örökszép keresése és az emberi szív és szenvedélyek rajza marad mindvégig tárgya. Egy csepp okunk sincs reá, hogy e jelenségeknek nagyobb fontosságot tulajdonítsunk, amilyen valóban. A nemes bor mustja forr, a salakot úgyis kiveti színarany levéből. Világos, hogy nem a nagy multtal bíró magyarság, hanem az ilyen törekvéseknek végső bukása fog bekövetkezni. Ez a folyamat már több írónkon meglátszik. És ennek így és nem másképen kell lenni.

Ezzel kapcsolatban egy másik örvény is zajlik az irodalom vizein: a nyelv általános romlása. Összefügg ez a főváros magyarosodásával, s természetes, akik most tanulják a nyelvet, s olyan körben nőnek fel, ahol idegenszerűen ejtik ki vagy még rosszabbul törik, annak a nyelvérzéke nem lehet se biztos, se fejlett. Így azután kezd kialakulni egy olyan furcsa irodalmi nyelv, amely a magyar fülnek olyan, mintha sással metszenék. Ez a veszedelem annál általánosabb kezd lenni, mert léhaságból fölöslegesnek tartják a magyar nyelv titkaiba való belemélyedést, s már a legelemibb magyarság elveivel sincsenek tisztában, pedig rossz műves az, aki a szerszámával összevész. Azonban a magyar nyelvet sincs okunk túlságosan féltetni, nagyobb veszedelmeken is átgázolt már.

Ezeknek az elfajulásoknak nagy gátja volt oly hosszú időn keresztül Pósa Lajos költészete, s alapul fog szolgálni a megújulásra mikor nemcsak földművesosztályunk lesz teljesen magyar, de azzá válik középosztályunk még lemaradt része, s hozzá csatlakozik a munkásság, az iparos és kereskedőosztály. Ennek az egységes nemzetnek lesz azután egyetemes hatása a magyar irodalomra, s ez a mi igazi, nemzeti küzdelmünk egyedüli célja.

A másik nagy érdeme Pósa Lajosnak a gyermek-irodalom részben való megteremtése és mindenestre diadalra juttatása. *Lőrinczy György* Pósa Lajosról írt tanulmányában (Pósa Lajos. 1914.) egy rettetes verset közöl az előtte való ifjúsági irodalomból.

De im nézzétek a Marcit,
Mindig vágott fura arcit.
Meg azt: enni kér a tálba,
Pedig mennyit zabált dálba.

Ezek a szörnyű sorok egy irodalmi gyermeklapból valók. Semmi sem bizonyítja jobban Pósa Lajos korszakalkotó munkásságát, amely a gyermekvilágnak a fővárosból kiinduló ilyen megfertőzését örökre megakadályozta. De még ennél fontosabb irodalomtörténeti tekintetben, hogy Pósa Lajos a gyermekirodalom nyelvét megteremtette részben Petőfi, Arany nyelvének hatása alatt, részben a népköltészet szét-

szórt töredékei alapján. És itt Pósa Lajos, mint nyelvművész is nagyot és maradandót alkotott, s ez az érdeme még akkor is halhatatlan maradna, ha költészetének teljes virágai nem járultak volna hozzá, hogy e sikert maradandóvá tegye.

IV.

Pósa Lajos pályája delelőjén állott. Népszerűbb költő nem volt nála az országban. Nemcsak a kicsinyek emlegették az ő kedves Pósa bácsijokat, de politikai verseit az ujságolvasó férfiközönség is mohón olvasta, szerelmi dalaiban asszonyok, leányok gyönyörködtek. Háromszáznál több dala él mai napig a magyarság dalos ajkán. Az ország minden zúgában elterjedt híre-neve. Majd minden nagyobb városban megfordult, egyéni szeretetreméltóságával a férfiakat, nőket egyformán el tudta ragadni. A fehér asztalnál nagy és kisebb társaságokban egyszerű, természetes megjelenése, gyermeketeg jókedve, amit édes, rövid kacagással kísért, melegséget, bensőséget, árasztott el környezetében. Jóakaró, mások hibáival szemben türelmes, megengesztelő bánásmódja, a tehetséget minden irányban méltatni tudó gondoskodása, amely az irigységtől teljesen ment volt, hozzábilincselte az embereket. Oly derűs, nyugodt, jóakaró környezet támadt körülötte, ahol mindenki megfeledezett a tülekedésről, csak a megértő jósnak, a színes jövőbe vetett reménységnek, a pillanat jól eső örömeinek élt. Hiszen ő maga is ez érzelmekkel volt csordultig eltelve gyermekded kedélyével. Így volt ez a nagy hirre kapott Pósa-asztalnál a Kerepesi-úti Orient vendéglőben. Életének legszebb hite volt az, hogy ez így marad ezen a társasösszezejövetelen túl is.¹

Erősen hitt költői hivatásában, s ezt a szó legnemesebb értelmében fogta fel. A költő próféta, jós, a nemzet legnemesebb érzelmeinek, erkölceinek képviselője volt az ő szemében. Ezért jól esett neki, ha versei tetszettek, ha valaki dicsérettel emlékezett meg róluk, mert az az érzés kerekedett ekkor felül benne, hogy küldetésének egy részét ezzel is teljesítette. De így is oly gyermekes, sugárzó örömmel vette e kijelentéseket, hogy kitetszett belőle: a rokonszenvező lélek, a jónak, nemesnek megnyilatkozása az, ami igazán jól esett neki e dicsérő szavákból. Csak másodsorban érezte, hogy ez az elismerés az ő

¹ Hol forrást nem idézek a magam tapasztalatait adom elő, vagy az ő vagy családja előadásából meríttek. Szegeden és a fővárosban volt ebben módomban.

személyének is szól. Hiszen verseiben mindig nagy, nemes, fenkölt eszméknek adott hangot. Fehér volt a lelke, fehér volt egész lénye, gondolkodása. A jó embert kereste mindenütt. Akit megkedvelt, rögtön megkérdezte tőle: «Úgy-e, hogy jó ember?» Örült, hogy jó emberek társaságában volt az ő gyermekded hite szerint. A vele szemben kifejezett, elismerő szavak tehát nem egyebek, mint a jó emberek szeretetének megnyilvánulásai, amelyek oly jól estek szerető szívének. Aminthogy maga is talpig ember volt, semmisen esett neki rosszból, mint a csalódás az emberekben, s épen azért végtelenül kellemetlen volt rá nézve, ha egyik-másik ember álnokságára, kétszínűségére figyelmeztették vagy ha ismerőseire, barátaira csak egy gáncsolódó szót is hallott. Szinte ellenséges indulattal hallgatta az ily kijelentéseket. Érzékeny, tiszta lelke a testi-lelki vidámságot, s ebben azt a neki oly jól eső érzést kereste, hogy szép a világ, jók, nagyon jók az emberek. Szinte kereste e megnyugvást. Ez az érzés hatotta át költeményeit is. Így vágyott rá, kedvére volt, ha becézték, mert szeretett és szeretetre vágyott. Ezért volt mindig nagy társasága, aki vonzódással csüngött rajta, akire ráragadt lelkének vidámsága.

Ez a társaság pedig a Rákóczi-úti Orient vendéglőben szinte észrevétlenül verődött össze, s úgy is mult el, mikor már törődöttsége nem engedte, hogy ott megforduljon, mint egy fényes álom, úgy hogy se feledkezése, se eltűnésének idejét pontosan nem lehetett megállapítani. A Pósa-asztal egy darab irodalom- és művészettörténet és magyar minden nyilvánulásában. Ilyen kör nem volt az írók között a Bach-korszak óta, amikor az elnyomás hozta össze az irodalmi cigányokat és ez forrasztotta össze az ingerlékeny lelkűeket is. A Pósa-asztal az íróknak, művészeknek szárnyakat adott. Még pedig nemzeti művészet és költészet aranyozta be ezt a szokásaiban, mulatozásaiban s emelkedett magyar társaságot. És itt az oroszlanrész az érdemből Pósa Lajosé, az ő arany kedélye, gyermektegy, jószívú, mindenkit lebilincselő, egyszerű természetessége s őszinte lelkes és lelkesítő megértése minden iránt, ami szép és ami nemes. Itt mindenki megtalálta helyét, Pósa nem volt æsthetikailag kiművelt fej, de élénk, természetes ösztöne a művészetben, a költészetben megérezte az öröksépet, s gyermektegy szívvvel, örömmel élvezte bárkitől jött. Az irigykedésnek, megszólásnak ekkor el kellett némulnia. Nála szokatlan eréllyel és kitartással vette védelmébe azokat, akiket igazi tehetségeknek ismert el.

Nagy érdeme a Pósa-asztalnak, hogy igazi, magyar költőket nevelt, s nekik szárnyakat adott, akik e buzdítás nélkül talán sohasem

érvényesültek volna. Ilyen költőnk volt Szabolcska Mihály, kit a *Fővárosi Lapok* megszűnése után a Pósa-asztal emelt vállára, Lampérth Géza, Sas Ede, Szávay Gyula az ő nevelésök. Gárdonyi Géza költészete is e körben virágzott ki teljes színpompájában. Lőrinczy György teljesen Pósa Lajos buzdításán nőtt fel.

Akadtt egy nagy, eredeti, magyar zeneköltője is ennek a körnek: a cigány Dankó Pista személyében. Ez az égőszemű cigány csakhamar felköltözött Pósa után a fővárosba, ösztönszerűleg érezte, hogy neki Pósa mellett a helye. Tehetségének híre itt már előre elterjedt. Blaháné Madarász Ernesztin *Illés mester* színművében az 1891-ik évben elénekelte *Egy csillag sem ragyog már az égen*, 1892-ik esztendőben Abonyi Lajosnak *A leányasszony* című színművében énekeltek Blaháné és Komáromi Mariska a híres *Darú madár* nótát. Mind a kettőt Pósa szövegére írta Dankó Pista, s ebben már benne volt egész tehetsége: a mély bánat, a szilaj fájdalom olyan árja, amelyet csak az igazi szenvedély tüzeiben alkothat az igazi művész. Ekkor fejlődött ki páratlan termékenysége, hiszen csak Pósa dalaira több mint 300 különféle nemű muzsikát írt, de épen oly rohamosan fejlődött ki tudóbaja, amely élete delén elragadta. A Pósa-asztal segítette dalostársasághoz; amellyel az ő révükön a fővárosban és a vidéken oly tüneményes sikereket ért el, s a magyar dalt itt a fővárosban oly népszerűvé tette. Ez az asztal, de különösen Pósa Lajos szerető gondoskodása hosszabbította meg e cigány költő életét, mikor San-Remóba küldözgették, amíg csak végképen le nem esett a lábáról. De nem szabad megfeledkezni Lányi Gézáról sem az asztal hűséges cimbalmosáról sem, aki ugyan nagyon vékony egyetértésben élt cigány kollegájával, nem is volt olyan termékeny zeneszerző, mint ő, de egynehány szép daláért az ő nevét is meg fogja őrizni a magyar zene-történet.

A politika is békésen megfér náluk, míg Barabás Bélát nem egyszer ünnepelték politikai sikeréért, Tuba Károly komáromi, kormányparti képviselő egyéni szeretetreméltóságáért egyik legnépszerűbb tagja volt társaságuknak. A haza ügyének minden fontosabb mozzanata szóba került az asztalnál, aggódva a bajok miatt, örültek mindennek, ami az ország javára vált. Pósa itt olvasta fel először országos, nagy vidéki ünnepekre vagy egyéb politikai alkalomra írt nagyszámú verseit. Az asztaltársaságon kívül e kirándulásai, melyeken lángoló honszeretete és naiv lelkesedése egész erejével résztvett, szintén nagy előmozdítói voltak páratlan, költői népszerűségének. Hogy csak egy párt említsek ott volt a segesvári Petőfi ünnepen, ahol

versét elszavalta. A szegedi Kossuth-szobor leleplezése alkalmával (1902-ik év szeptember 19-ikén) *Zengő szobor* című költeményével aratott nagy, igen nagy elismerést. A szegedi gazdák országos ünnepén szintén ő szavalta és írta az ünnepi verset, amelynek címe *A magyar nép*. Nagy lelkesedéssel ünnepelték. Aradon több ünnepélyen vett részt, amit a vértanuk emlékére rendeztek. Ehhez hozzájárultak mesemondó útjai. A kicsinyek-nagyok örömeire szüntelen ünnepelések közt az ország majd minden nagyobb városában tartott ilyen előadásokat. Különösen 1904-ik év szeptember 29-ikén, mint egy fejedelmet fogadták Debreczenben. Hullott a virág, vége-hossza nem volt a kocsisornak, amelyben Könyves Tóth Kálmán pap-író lakásáig kísérték, ott tartózkodása alatt minden este más-más dalárda adott neki szerenádot. Itt mondotta el híres beszédét a magyar irodalom elfajult irányáról, amit viharos tetszéssel fogadtak.

1900-ik év december 23-ik napján feleségül vette hosszas ismeretség után Andrassy Lidiát, aki — saját vallomása szerint — nemcsak fele segítsége, de muzsája is volt, buzdította, teljes lélekkel résztvevő irodalmi törekvéseiben, hiszen maga is jó nevet szerzett irodalmunkban nagysikerű gyermekverseivel és az 1911-ik évben megjelent *Törzses utakon* című kötetével, amelyben mély érzelmű, megkapó hangulatú versei jelentek meg. De volt is Monoron olyan lakodalom, hogy az egész község rábámult. Nikolics Döme az írók ismert, jókedvű barátja, Rákosi Viktor (Sipulusz) voltak a násznagyok, Dinga Béla verselő vőfély. Csengős, bokrétás lovak vitték az ujjongó násznépet a református templomba. Mondani sem kell, hogy ott volt az egész író és művész csapat, nemcsak a fővárosból, de a vidékről is.

Házassága után a vidék és a falu szeretete egy darabig Monoron tartotta, anyja halála után intésére emlékezve, hogy becsülje meg az ősi telket, Radnótra költözött. Szombaton hazajárt, ott vasárnapolt, hétfőn meg visszajött a fővárosba szerkeszteni. Igazi, gyermekes örömmel töltötte itt napjait, jólesett neki szülőfaluja törzsökös lakosává válni. Közel van édes anyja sírjához, ki-kivihet egy szál virágot rája. Elbeszélget, elestézet az atyafiakkal, a jövő vendégekkel a vörös bádogfedelű kis házban, amely a dombos felvégen volt, ákással körülültetve. Az utcai, kis padról be lehetett látni vasár- és ünnepnapokon a nyitott templomba. Mikor a három harangszó elhallatszott, a beemenőt elénekelték a hívők, Pósaék is elindultak a templomba az Isten dicsőségét hirdetni. Estendén a kis padról hallgatták a radnóti leányok és legények énekét. Körüljárták ilyenkor a falut. Elől jöttek

a leányok, utánok a legények. A legények kezdték, utánok a leányok folytatták az éneklést.

A kis ház ritkán van vendég nélkül. A férfiakon kívül asszonyok is lejárnak a nagy fonóba, ez az asszonyoké, a kis fonóba, ez a leányoké, rokkájokkal, mikor, ha egyéb nem, a radnóti turóslepény és az édes konty alá való is kijárja. A radnóti lepény pedig híres étel az egész vármegyében. Vasárnap azután két ház mindig vendégségben volt nálok. Már számígtatták a radnótiak, mikor kerül rájok a sor, hogy szerkesztőékhez menjenek.

Azalatt a néhány év alatt, míg «a szerkesztőék» ott laktak egyik-másik rossz szokásról is lemondatta őket a költő. Így a halotti tor elfajulásáról, mikor a virrasztás örvével derekasan hozzáláttak az iváshoz a gyászolók. Az ő példáján felindulva virágot vittek ezentúl kedves halottjaik sírjára. A másik fellépése még szélesebb hullámot vert az egész megyében. A mérhetlen cifrázkodás, s annak a templomban való mutogatása a legnagyobb mértékben elkeserítette. Olyan verset ír róluk, hogy a pap a templomban a katedréről felolvasta. Egyik legszebb verse. Az öreg templomról emlékszik, a hófehér galambok lerombolt tornyáról, hol az ablakra hajló galyon a madár is az Istent dicsérte. De másképen megyen az új istenházában, hol az ének se száll olyan harsogással a buzgóság szárnyán, s mint a szép szivárvány nem köti össze az eget a földdel. Divatját multa már itt mind a gyöngyös párta, mind a rojtos kendő, ahol a kordován csizmának már nyoma se látszik felvégről, alvégről. Micsoda világ ez? — kiált fel a költő.

Divatot tanulni, jertek kis falunkba

Ünnepnap, vasárnap.

Az Istenházába asszonyok, leányok

Már kalapban járnak.

Prédikálhat a pap, rá se hallgat egy se

Csak azt vizsgálgatja,

Kinek virágosab, kinek madarasabb,

Drágább a kalapja!

És ez a vers megszólalt minden gömöri pap ajkán a katedréről.

De nemcsak falubeliek, hanem az irodalom neves emberei, rimaszombati, régi tanárai is gyakran megfordultak a kies Radnóton a költő vendégszerető házában. Tanárai iránt különben is mindig nagy tisztelettel viselkedett. Feszty Árpád, a nagy piktor, Lampért Győző, Fábry Sándor régi tanárja, édes anyja panaszára összekapkodták a renden levő szénát a kertben, hogy az eső meg ne verje. Papok is sűrűn megfordultak nála.

De megfordult itt Pósa öreg barátja, a nagy magyar ember, az igazi magyar tudós Herman Ottó, aki a legjobban megtudta érteni a költőt. Szegedi ismeretségük révén még jobban összeforrtak, a fővárosban már sűrűn, meleg barátsággal érintkeztek. Mennyire becsülte Pósa Lajost ez az egyenes, őszinte ember bizonyítja ez a nyilatkozata, amit nem egyszer hangoztatott: «Egy ember van csak Magyarországon, akiért a tűzbe merném tenni a kezemet és ez: Pósa Lajos!» Lángoló hazaszeretete, törhetlen következetessége, gyermekded, ártatlan becsületessége, érintetlen, szinte szűzies érzésvilága, ragaszkodása a hagyományokhoz, mind olyan tulajdonságok voltak az ő szemében, ami nemcsak a költőnek, hanem az embernek is dicsőségére váltak és nagyrabecsülését, szeretetét kivívták. Egyformán gyönyörködött mind hazafias, mind gyermekverseiben, féltő, aggódo, apai gondossággal őrködött felette mindenkor, hogy Pósa lelkének tisztaságához a közélet sorából semmi se tapadjon. Ez az aggódo szeretet és félelem több levelében megszólal, s ezektől a körülményektől mindenáron visszatartani, óvni kívánta. Élőszóval is sokszor rátér e veszedelemre. Ugyanis képviselőségéről volt szó, már az 1894-ik évtől kezdve. Amint ezt Herman Ottó meghallotta, ijedten sietett hozzá, hogy vállalásáról lebeszélje. De a kisértés csak nem maradt el. Erről szól 1896-ik év szeptember 26-dikán Budapesten kelt következő levele, amely szintén magáért beszél.

«Kedves öcsém, ma rám szóltak «a ház» folyosóján, hogy a képviselőségről lebeszéltem.

Az élőszón túl, melynek a mai időben, mint repülő jószágoknak kevés a bizonyító és még kevesebb a megkötő ereje, ime irott szóval is azt mondom: ne menjen a parlamentbe! Bemehetett oda Mikszáth, mert rászorult, mint író; így értem. Bemehetett oda Herczeg, mert ott teremhet neki téma és probléma. Ezek a *mostani* nemzet mulattatói, néha tükrei. Érdekesek, de nem nevelők a szó nemes értelmében véve. Maga öcsém, egészen más típus, egészen más. Akkor, amidőn a magyar gyermek világfejlődő-lelkületére igaz, magyar hatást gyakorol, s annak irányt szab, *jövőre kiható*, nagy nemzeti misziót teljesít: a legnemesebbet, amit én ismerek és felfoghatok. De ezt a misziót csak az teljesítheti teljes hatással és igazán, akinek lelkületéből még nem vezett ki az eszményibe vetett erős hit, aki innen meríti azt a naivságot hangban és felfogásban, az igazit, a hamisítatlant, amely nélkül a gyermek lelkületére hatni merőben lehetetlen, mert csak az eszményibe vetett és még élő hit alakíthat az ember szeméből oly tükröt, amely felfogja és híven visszaadja azokat a

kedves, apró, hű vonásokat, amelyek a gyermek lelkét nemesen érinthetik.

Ne menjen a parlamentbe, mert ott lelkülete csak veszthet, belőlem csak gúnyolódó hitetlent alkotott. Az a pozíció, amit a képviselőség nyújthat, az a fejlődés, amelyhez vezet, nem bánom a nagyméltóságúig is, mindez egy valóságos hitványság ahhoz képest, amikor magának ezernyi gyermekszív önzetlen szeretetével ezt mondja: Pósa bácsi!

Ez azonban nekem csak véleményem. A hozzávaló jogosultságot a szeretetből meríthetem. Öleli igaz híve Herman Ottó.»

Ebben az időben Herman Ottó a magyarság ősfoglalkozását kutatta. Úgy látta már kezébe jutott bizonyítékokból, hogy Gömör-megyében kincses bánya van. Kanászata, juhászata még a múlt században is nagyhírű volt és mai napig is a régi kondások, juhászok fészke. Így került Szécsre, onnan természetesen lerándult Radnótra. Gyermekes örömmel nézte a falusi házat, a tálast, a tulipános ládát. Köcsögből ette az aludttejét. «Mily jól érzem magam e magyar levegőben!» — mondogatta nagy örömmel. Amikor szeretett öccse indítványozta, hogy menjenek széjjelnézni a határban, szó nélkül ment vele. Gyöngéden semmivel sem árulta el, hogy bizonyosan a temetőben végződik útjuk a költő anyjának sírjánál. Neki vágtak a radnóti rétnek, onnan fel a dombon fekvő temetőbe. Beszélgetés közben észrevétlenül szedegette a virágot, mire az öreg Pósáné sírjához értek, koszorú lett belőle. Pósa szokása szerint megsimogatta édes anyja fejfáját, Herman Ottó pedig rátette a megfont koszorút. Pósa csak akkor vette észre a gyöngéd figyelmet. Melegen, szótlanul megszorította Herman Ottó kezét és szeméből kicsordultak a könnyek.

Az 1908-ik év nyarán nagy csapás érte a költőt és kis családját. Ekkor már a fővárosban laktak, de a nyarat mindig Radnóton töltötték. Július 13-ikán a radnótiak nagy része a rimaszombati vásárra ment, csak öregje, gyermeke maradt a faluban, mert a másik része kinnt aratott a mezőn. Csak az arató ebédet készítő asszonyok sűrögtek-forogtak, mikor hirtelen megkondult a harang. A templomon túl három szalmafedelű ház már ekkor lángba borult, s a hirtelen támadt orkán cikk-cakkban hordta széjjel a zsarátnokot. A tehetetlen öregek és asszony népség sikoltozva futkároztak. Pár perc múlva a fél falu egy láng volt. Pósaék háza szinte rom és korom lett. Mikor látta régi otthonát az emésztő tűz lángjaiban, fájdalmasan felkiáltott: «Jaj, édes anyám, jaj, édes anyám!» De mikor felocsudott a nagy csapásból, megható felhívást intézett a közönséghez az ujságokban, a radnótiak felsegélésére hívta fel őket. Nagy volt a részvét, gyűltek az ado-

mányok. Ők maguk egy bérelt házban sütöttek-főztek a szegényeknek. Úgy érezték: e nagy bajban el nem hagyhatják szülőföldjüket. Persze a segítségből Pósa nem fogadott el semmit. Mikor felmentek újra a fővárosba, alig maradt valamijük, a kormos, pusztá telken kívül. Így aztán elszakadt szülőföldjétől. Béres házba menni, ezt tiltotta büszkesége. «Zsellérnek nem megyek oda» — mondogatta keserűen.

Ezt a csapást sohasem heverte ki, s mindenesetre hozzájárult ahhoz, hogy teste, egészsége napról-napra roskadjon, romoljon, hiszen már azelőtt is a vesebaj és az asztma tünetei mutatkoztak rajta. Egy darabig Feketehegyre, a fürdőbe járt enyhülést keresni, de onnan is elmaradt. Utoljára 1913-ik év tavaszán enyhe levegőre az orvosok tanácsa szerint Török-Bálintra ment volna. De mikor az első este valamelyik odavaló siheder bekiáltotta udvarokra: «Mode, kum há», e sváb beszédre elképedt. Másnap a falun végig menve, magyar szót nem hallott, de a harmonika annál jobban hangzott, a leányok járták a ceperi-táncot, elrémülve kiáltott feleségének: «Vigyen el innen! Hová kerültem! Én itt meghalok!» Jött vissza a fővárosba nagy dörmögéssel: «Hát ez Török-Bálint!» Ereje egyre fogyott, az erős, izmos, töves roppant-roppant össze. A testi szenvedések mellett lelki kínok, aggodalmak is gyötörték. Érezte, hogy halála nincsen már messze, s mily bizonytalan sorsra jut ekkor felesége. Megszólalt méla, öreges, megindító lírája. E költeményei nemcsak a legszebbek közül valók, de a legmeghatóbbak is. *Este van már* cím alatt akarta kiadni, de ez csak terv maradt. Itt már e földön véget ért pályafutása.

Herman Ottó lelkes felhívására 1914-ik év május 7-ikén legalább 30,000 gyermek, nagy közönség ünnepelte negyvenéves költői jubileumát a Városligetben. Bárczy István, Rákosi Jenő, Herczeg Ferenc, Márkus Miksa, Gaal Mózes üdvözölték, amint az ilyenkor szokás. De ő már révedezve nézett széjjel. A jubileum temetéssé vált, haza már csak úgy vitték. Szanatoriumba kellett vinni. Purjesz tanár és Jakobi odaadó kezelése keveset segíthetett rajta. Többnyire eszméletlen állapotban volt. Vesebaja ugyan javulni kezdett, de roncsolt testén erőt vett az orvul fellépő tüdőgyulladás. 1914-ik év július 9-ikén éjfélután félkettőkor megszűntek szenvedései. Temetése nagy és fényes volt. Megjelentek ott az irodalmi és tanügyi világ jelesei, s beláthatatlan sokaság. A gyásznapon szomorúan kongott a radnóti hármasharang, amelyekből kettő már a harctéren hirdette a magyar vitézség dicsőségét.

Egy jó ember, egy talpig magyar ember és költő hűnyta le szemeit benne örökre, de emlékezetül, példaadásul nemzetének hagyta szíve legdrágább kincseit: műveit.

ENDRŐDI SÁNDOR.

Irta: LOÓSZ ISTVÁN.

III.

Endrődi Sándor első verskötete, amelyben a szerelem hivatott lantosának mutatja be magát, a *Tücsökdalok* (1876.). Szerelmi lírájának e sajátos termékeit ő maga így jellemzi:

E csongó, bongó kis dalokban
Sok ábránd, gúny és fájdalom van,
Virágok: régen elhervadva,
Könnyek: a feledésnek adva.
Lapozd át, s hogy ha végig forgatsz
Gondosan minden kis lapot:
Találsz virágot, mely neked nyilt
S könnyet, mely téged siratott.

A *Tücsökdalok* sokban emlékeztetnek bennünket Heine dalaira. Miként ezeknek, úgy azoknak a főtulajdonságuk, hogy egy-egy muló, röpke hangulatot rögzítenek meg, melyet vagy valamely természeti kép s más felöltő jelenség idéz fel a költő lelkében, vagy pedig valamely uralkodó érzelem teremti meg a magának legjobban megfelelő külső képet. Az érzelemközvetítésnek ez a módja mindkettőjüknél bizonyos epigrammai fordulatossággal és elevevésséggel történik.

Bár Endrődi bizonyos lelki rokonságot tart Heinével, amit bizonyít az is, hogy ő irodalmunkban a legmegértőbb fordítója Heine dalainak: épen nem mondható utánozójának, hanem inkább rajongó tisztelője, amint azt *Bréma pincéjében* c. költeményéből is látjuk, amelyben Heine emlékéit idézi fel. Heine szerelmes soraiból az enyelgő gúny és játszi szellemesség sziporkái csillannak ki; Endrődinél az érzelmesség melancholiába és humorba olvad.

Endrődi *Tücsökdalait* az érzelem őszintesége és mélysége jellemzi és az árnyalatok gazdagságával lep meg. A maga kis életkörének annyi sok színe és árnyalata van, hogy mindvégig le tudja kötni

érdeklődésünket. Boldogsága nem untat, fájdalma nem fáraszt, mert mindkettő igazi lelki élményekből táplálkozik. Lelkét nem analizálja, érzelmei fölött nem bölcselkedik, hanem drámai elevenségű képekben vetíti ki lelke tartalmát.

Képeit leginkább a természeti jelenségek köréből szereti kölcsönözni. Kedvesének kicsi, piros szája zengő rózsabimbó, égszínkéék szeme maga a mennyország, kedveséhez siető lelke lebbenő szárnyú bérci sas. Az erdő sejtelmes csendjében a halk fuvalom eltűnt kedveséről regél, kit felhő, lomb, patak a dalos madárral együtt siratnak. Mikor neki bánata van, bánatában osztozik az egész mindenség.

Szerelmi melancholiáját különösen szereti a természet éjbevesző képeivel szemléltetni. A földre boruló homály szinte varázsos erővel váltja ki lelkéből szerelmi emlékeit, melyek ezekből eredt bánatát és örömét a holdvilág ezüstös tónusával vonják be. Ha kedvesével együtt van, a különben csendes érzelmekre hajló költőt a szerelmi mámor csak egy-egy pillanatra ragadja extázisba; boldogságában is inkább hajlandó a merengésre, mint ahogy fájdalma sem tör ki eget vivő szenvedelmekben.

A természeti kép Endrődinél annyira átélt valóság és indító erő, hogy szinte rá lehet mutatni, hol járt a költő, amikor egy-egy dala megszületett lelkében. Ez azt is bizonyítja, hogy a kép nála nem költői dísz, hanem érzelemkeltő vagy magyarázó tényező. Képei java-résztét a virágos rét, az erdő szolgáltatják, de emellett nagy szerepe van a balatoni vidéknek, első komoly szerelme színhelyének, továbbá a viharos és csendes tengernek. Ezen jelenségek és lelki világa közt mindig jellemző kapcsolatokat talál.

A tenger szeretete Endrődinél megint olyan sajáttság, amely Heinére emlékeztet. A viharos tenger többször elvesztett kedvesé emlékét ébreszti föl benne, a csendes, alvó tenger pedig boldogságát jelképezi. Endrődi talán az egyetlen magyar költő, kinek lelkét a tenger oly kitarítóan és oly sok szép alkotásra ösztönözte, Rakoncát nem tűrő lelkét rokonnak érzi vele. Amint Petőfinél a pusztaság a szabadság képe, Endrődi a szabadság szimbólumát a tengerben látja.

A *Tücsökdalok*, a költő szerelmi életének e pillanatfelvételei pályája kezdetétől fogva egész élete folyamán koronkint felhangzanak, részint mint friss élmények, részint pedig emlékek alakjában. Űde és meleg hangjukkal, érzésük finomságával már az első bemutatkozásnál nagy várakozást keltettek Endrődi lírai tehetsége iránt. És későbbi versgyűjteményeiben megjelent *Tücsökdalok* közvetlenségükből és hevületükből mitsem veszítettek.

Endrődi szerelmi költészete főképen abból a tartós és őszinte szerelmi érzésből fakad, amely őt Écsy Antóniához, a balatonfüredi fürdőigazgató unokahúgához fűzte. Ez az ideális vonzalom a boldogító remény, a kétség és lemondás végletei közt hánykodó költőnek csak hét év múlva hozta meg a sokszor megénekelte szerelmi boldogságot, amikor 1880 november 15-én nőül vehette eszményképét.

Emellett más, hosszabb-rövidebb ideig tartó szerelmi fellobbanások is táplálták szerelmi költészetét. *Tücsökdalainak* az a ciklusa, amely *Præliudium* címet visel, a költő szerelmi csalódásáról beszél. A *Tücsökdalok* második fejezete, a *Könnyű fájdalmak* szintén egy múló szerelmi epizódról szólnak és bizonyos heinei gúnnyal tárja fel szíve fellobbanását egy üreslelkű és hiú szépség iránt, kit költészete sem tudott felmelegíteni. Amint egyik versében mondja, igazán angyal volt, csak hogy repülni nem tudott szegény és a költő élete mellette sokáig abból állt, hogy mindig csak arra várt, mikor szólal meg, mert nem akarta hinni, hogy annyi bűbáj és szépség — hangtalan legyen.

A harmadik rész, a *Szerelem* című ciklus az érzés melegségével és gazdagságával felülmulja az első kettőt. Ebben a boldogság és a fájdalom, a remény és a kétség váltják fel egymást a költő hangulatai szerint. Ezeket a dalokat nyilvánvalóan Écsy Antónia iránt érzett kitartó szerelme sugalta és hosszabb időköz termékei. Feltekinthetők bennük külföldi útjainak élményei is: délen, Sziciliában és Olaszországban nyert benyomásai és az Északi tenger-vidék képei. Ezek, úgy látszik, két balatonvidéki tartózkodása közé esnek és a hazuról hozott fájó emlékekből táplálkoznak. Itthon már egykori boldogságára való visszaemlékezések enyhítik szíve fájdalmait.

A *Tücsökdalok* negyedik csoportját az *Epilóg a Tücsökdalokhoz* alkotják. Apró dalainak ezt a csoportját hosszabb időköz választja el a többiektől. Forrásuk megint egy újabb szerelem, amelynek alaptonusa nem a fájdalom, hanem inkább az elröppenő gyönyör és gondtalan boldogság felujjongásait hallatja bennük. Valami tiltott, rövid viszony szülőttei e versek, melyet «a rágalom üldöz», s melyet a költő «rejtegetni vágyik a világ elől». Közben néhány dal úgy tesz, hogy már csak egy eltűnt szerelem emlékének a visszhangja; mert van egy-egy emlék, amely, mint mondja a költő, «hűségesebb a többinél». A derűs hangulat végül itt is borongásba csap át a mulandóság és halál gondolatára.

Ha a *Tücsökdalokon* végigfutva összegezni akarjuk a róluk szerzett benyomásunkat, azt mondhatjuk, hogy e dalok elsősorban, miként

már elnevezésük is mutatja, igénytelenségükkel akarnak hatni. Ha forrásuk állandó érzelem is, olykor szenvedélylé fokozódva, mégis inkább csak a szív zendüléseit, múltó villanásait rögzíti meg pillanatfelvételekben. Endrődi gazdag és érzékeny szívvilága szinte áradó bőséggel ontja az apró dalokat és ebből magyarázhatók e dalgyűjtemény fogatkozásai is. De a szerelemnek ilyen aprólékos rajzolásában nem csoda, hogy olykor igazi ihlet híján a sok szép dal közé vegyülve előfordulnak cifra köntösbe bújtatott nagyhangú fellobbanások, epigrammai csattanó helyett keresett szellemességek, vagy jelentéktelen köznapiságok.

IV.

Endrődi szerelmi dalainak egy másik csoportja *Virágfukadástól lombhullásig* címet visel. Már nem lírai epigrammák, hanem teredelmesebb szerelmi költemények.

E költemények tárgyban változatosabbak és érzelem dolgában is gazdagabbak és erőteljesebbek a *Tücsökdalok*nál. A gyűjtemény első darabja, egy altató dal szendergő kedvese fölött (*Dal*), valóságos mesterműve a költői lélek étheri finomságú megnyilvánulásának. A nyelv és ritmus elandallító lágy zenéje valósággal álomba ringat. Hozzáfogható gyengédséggel talán csak Vörösmarty nemtői zengtek *Csongor És Tündében*. Már bizonyos ellágyulás fogja el a költőt *A hervadt rózsában*, midőn a szépség és báj elmulása fölött mereng és kedvesére gondolva az a gondolat békíti ki, hogy nem kell kétségbeesni a hervadás láttára, mert a mulandóságot a lélek túléli. *A Hajótörésben* pedig arra kéri kedvesét, hogy jöjjön vele idegen világba, túl a tengeren, ahol szépsége nem lesz irigység tárgya. Ott derültebb, boldogabb lét vár reá. De kedvese csak itt akar maradni.

Ez a költemény és még több helyen elszórt megjegyzések arra engednek következtetni, hogy a költő szerelmének útjában főként anyagi kérdések állhattak. Bár kedvesénél valami régibb szerelmi csalódás emlékére is céloz, midőn a multon borongó kedvesét biztatja (*Oh, hagyd a multat . . .*), hogy feledje multját, s kezdjen vele új életet. Ő szegény költő, nem adhat sokat; de életét adná, ha lelke gyászos éjjelébe belophatná az első sugarat. Így reménytelenül szeretve, halálra ítéltnek érzi magát (*Elítélve*), s tán jobb lett volna örökre elszakadni tőle (*Mi van multadban?*).

Midőn kedvese eddigi rejtett bánatához egy újabb fájdalom, anyjának halála járul, gyászában meghatóan vigasztalja *Oh derülj fel . . .* és *Leborulsz a sirra . . .* kezdetű költeményeiben; mert addig

ő sem lehet boldog, míg kedvesét nem látja nyugodtabbnak. Aztán leljen vigasztalást abban a hitben, hogy az édes anya, ha meghal is, gyermekét soha el nem hagyja.

A költőt boldogtalan szerelme miatt valóságos világfájdalom fogja el. Elvesztve lelke összhangját, lázas paroxizmusában úgy érzi, hogy a sátán tépdési vérző szívét (*Harmónia nélkül*).

Endrődi szerelmi fájdalmában van bizonyos exaltáltság, amidőn pl. azt mondja, hogy bár gyötrő kín a kedvese látása, mégis azt kívánja, hogy örökre láthassa őt. (*Örökre lássalak*). De fájdalma csakhamar férfiasabb erőre kap. Ha kedvese vesztett álmait gyászolva nem adhatja szívét egészen neki, szánalomból ne közeledjék feléje (*Hagyj fel*). Majd meg fanyar gúnyba csap át fájdalma és csittítja szívét, hogy hagyjon fel a céltalan bánkódással (*Csitt szívem!*); a feledés majd hoz számára is gyógyulást (*Lesz eszem*). De azért búcsúzóul még egyszer látni akarja kedvesét (*Eszméltem*) és Isten áldását kéri rá; azonban megátkozza azt a férfit, ki hűtlenségével boldogtalanná tette kedvesét és általa a költő ifjúságát is meggyilkolta (*Az Isten áldja meg*).

A szerelmi szenvedély hevülete általában nem kedvez Endrődi költői ihletének. A fenség nála sokszor dagályba fullad és a képek összhangtalan katachresissé válnak.

Szerelmében nemsokára új fordulat következik. A félreértéseket és a képzelt vagy igazi akadályokat legyőzve, összhangosabb érzelmek csendülnek meg lantján és e sikert dalainak tulajdonítja, hogy azokkal vívta ki magának kedvesét (*Dalok csatája*). Már a *Feledett dal* boldogságáról szól, amely fantasztikus tervekre ragadja a költőt a jövő felől. (*India, Délsziget*). Így nézve a világot, alig akarja elhinni, hogy ő ugyanaz az ember, akinek a szívében még nemrégiben «vak indulatok tiportak» (*Ragyogó napokban*). S mennyivel közelebb állnak szívünkhöz azok a költemények, melyek a boldogságán merengő költőt a maga természetes mivoltának megfelelőbb érzelemválságban mutatják be, mert igazi elemében ekkor látjuk őt (*Magányos est*).

Endrődöt célját ért szerelme nemcsak művészi alkotásokra képesíti, hanem érdeklődése is többoldalú lesz és költeményeinek tárgyköre is bővül. A boldogság első fellobbanásában eleinte ábrándos képeket rajzol a jövőről (*Ábrándos rímek, Dal a távolból*); de a házasság élet reális követelményei sem kerülnek el figyelmét és a nemes lelkek optimizmusával azt az életbölcséletet szűri le magának, hogy a boldog élet titka a kevéssel való megelegedésben, az emberszeretetben és szívjóságban rejlik (*Megnyugvás*).

A költő kitartása sok szenvedés árán végül mégis csak célt ért. Ideálja felesége lett és biztos kenyérhez is jutott: tanári állást kapott Nagyváradon. Biztosabb révpartról nézve a világot, már boldogan hirdeti, hogy neki nem kell dicsőség, csak választottját lássa boldogan (*Felhő nem zúg*) és otthonában hálát rebeg az Istennek, ki egyedül tudja szenvedéseinek és boldogságának (*Itthon*). Igaz, hogy az ígért meseország helyett Nagyváradal kell beérnie hitvesének, ahol «ronává szikkadt a tenger» és aranymadarak éneke helyett az utcán kanász túlköl (*Ábránd nélkül*). De legalább vége már mindannak, amiből a régi dal fakadt.

A családi élet nemsokára új örömöket hoz számára: gyermeke születik (*Viszontlátás*); csalóka ábrándképeket többé nem űz és nem törődik a világgal. Minden boldogsága, ha angyal-arcú felesége kebelén láthatja gyermekét, kinék bölcsője mellett egy kedves altató dalt susog (*Bölcső mellett*). Ilyen kedves gyermekmesék, melyek kis leánya bölcsője mellett termettek még a *Csigahintón* és *Mese a kis egérről* címűek.

Az élet apró-cseprő bajai közt szerelme hitvese iránt nem lankad. A különbség a régi és a mai között csupán az, hogy az regényesebb volt; de ez igazabb (*Dal a hétköznapokról*). Mint a legtöbb költő, ő sem tud bánni a pénzzel; számvetései mindig hiányt mutatnak. A költő bohém életfilozófiáját ez nem zavarja és felesége aggodalmát is enyelgő tréfával csendesíti le (*Zárszámadás*). Bár nélkülöznie kell, dacos büszkesége még sem engedi, hogy meghajoljon. Az élet megtanította rá, hogy a boldogulás titka a megalkuvás; de ha a semminél is kevesebbje van, mégis mesésen gazdagnak érzi magát, mert a világ minden szépségét hordja kebelében és gyermekeinek is ezt hagyja örökségül (*Monológ*).

E gonddal terhes és mégis sok apró örömet termő boldogság azonban nem tartott sokáig. Egymásután jöttek az élet nagy megpróbáltatásai. Boldog házassággal végződő szerelmi regénye csak pár éves boldogságot juttatott neki, mert csendes családi fészket feldúlta a halál: 1885 október 23-án elvesztette kis leányát, Margitot, alig rá egy évre Sándor fia halt meg, 1889-ben pedig feleségét szakította el tőle a halál. A sors csapásai a költő kedélyvilágát gyászba borították, de teremtő erejét nem törték meg, sőt erőteljesebb, férfiasabb és a fájdalom tüzeiben megerősödött érzelmeket váltottak ki lelkéből.

Endrődi szerelmi csalódásai és elvesztett családi boldogsága után amint ő mondja, élte őszén megint egy új szerelem ígézete alá kerül, amely azonban több keserűséget, mint örömet hozott számára. Ennek

a szerelemnek sajátos színt az a keserűség ad, amely a költő lelkét eltölti, amidőn tapasztalnia kell, hogy szerelme a világ rágalmaival és megszólását hozta számára. Ő azonban mindezekben felülemelkedve annál több melegséggel ragaszkodik barátjánőjéhez, «kiről dalolnia sem szabad, hogy árny ne hulljon homlokára» (*Gonosz rágalmak*). A költő, úgy látszik, megelégette régibb veszteségei miatt érzett fájdalmait. Összetörve multja bilincseit, a napvilágra tör, hogy «szabadon és büszkén csattoghasson újra romok és sírhalmok felett» (*Excelsior*).

V.

Endrődi a rázúduló családi veszteségeket az *Elégiák* könyvében siratja el. Keserveinek hangja sokszor szívünkbe markol; de kimeríthetetlen panaszaiban olykor a költő ereje is ellankad és az olvasót is kifárasztja egyhangú sirámaival. E sorozatból sikerültebbek például *Margit* című költeménye, melyben leánykája halálát siratja el. A *Temetőben* sem tud megvigasztalódni; az Isten akaratában való megnyugvás sem hoz neki enyhülést, s mint vérig sebzett vad, bűgó haraggal válik el gyermeke sirjától. A fájdalom egészen megzavarja lelke harmóniáját, amidőn izgatott képzeletében maga elé idézi gyermeke oszlásnak indult tetemét; mintha csak gyönyörűsége tellenék az önkínzásban (*Eső*). A *Gyász* című költeményben még nem tud vigasztalódni, de meghalt gyermeke életéből fel-feltámadó kedves emlékek lassankint enyhítik fájdalmát s azt a hitet erősítik meg lelkében, hogy gyermeke nem halt meg számára végképen; mindamellettt örülni és szeretni nem tud oly tisztán és mélyen, mint azelőtt. Szeretete az élő két gyermeke iránt is csupa aggodalom, amióta amazt elvesztette (*Karácsonyi lángok*).

Még fájdalma kis leánya vesztén alig enyhült, nyolc hónapra rá (1886 május 13-án) kis fiát ragadja el tőle a kérélyhalál (*Fiam halála*). Nagyváradot, melyet egyszer kigúnyolt, most bánatos szívébe fogadja, mert földében nyugszanak kis leánya és fiacskája. Lelke azonban nem sokáig talál e gondolatban megnyugvást: Balatonfüredre megy enyhülést keresni, küzdelmes, majd boldog szerelmének sokszor megénekkelt színhelyére, de itt sincs nyugalma. Megint visszavágyik elhagyott otthonába, ahol minden zug veszteségeire figyelmezteti. Másik két gyermekének, az élőknek kedves vidámsága és zaja nem okoz oly örömet, mint amily bánatot amazok némasága (*Itthon vagyunk újra!*).

A lassan hegedt sebeket nemsokára új balsejtelmek tépik fel;

neje betegsége új aggodalmakkal tölti el. És amitől félt, bekövetkezett. Nejét is elvesztette. Élete most igazán olyan, mint télen az erdő: az ő ifjúsága zöld erdejéből is csak száraz ágak, letört galyak maradtak (*Pusztai erdő*); megtört szíve pedig *Hajótörés után* című költeménye szerint hasonló a süllyedő hajóhoz, amelynek megmentésére gyengéd szeretetével, amely «erősebb, mint a vihar, az Óceán», odasiet édes anyja.

A háromszoros veszteség nyomán kelt erős fájdalom még olykor fel-felsír lantján, de lassankint helyet ad a rezignációnak (*Éji órán*). Hogy fájó emlékeitől szabaduljon, utazni megy (*Úton*), de a nagyvilág zajában járva, szívében mindenütt hitvese emléke él (*Kedves nevét*.) Amióta ő elhagyta, «vége van a legszebb dalnak». Szép párhuzamot von a költő a természet és az ő élete között a *Vihar után* című költeményben. A természetben vihar után derű és nyugalom következik, de az ő lelki vihara után csak veszteségeinek emlékei maradtak meg.

Végző menedékül szenvedéseiben ő is az Istenhez fordul. Lelke az áhítat szárnyain fölemelkedve a himnusz fenséges hangján kéri Isten oltalmát övéi számára (*Angelus*). És e könyörgés mintha enyhét hozna számára. Dacos és lázadó fájdalma, amely azelőtt az Istenel is szembezállt (*Az istenek előtt*), most porba omlik az Úr hatalma előtt. Belátja, hogy csak hívságos lárma volna, ha perbe szállna Istenével, mert jól tudja, hogy az övé a kezdet és a vég. Azonban sírni és hivalkodni fájdalmával nem fog, mint annyi más szív. A fájdalom neki új erőforrás lesz «a teremtés, költészet, feltámadás» számára és «dalai himnuszával» fogja hirdetni hitvese diadalát a halál felett (*Diadal*). Egy másik költeményében meg elborulva kérdi (*Árny*), hogy van-e még célja az ő életének? És a feleletet megtalálja rá, mikor játszó két fiára tekint, kik új derűt és aggodalmat hoznak sivár napjaira (*Fiaim közt*). Majd meg borba akarja fojtani bánatát (*Magányos mulató*). A szerelem csápjai ellen porló neje diadalmas árnya védi (*Vallomás*). Az elegiák utolsó darabja már érezteti, hogy a költő maga is belefáradt a panaszbba és tanácstalanul kérdi, hogy árva lelke meddig lesz még a kínok keresztjére feszítve? (*Meddig?*)

VI.

A *Fényben, árnyban* című ciklus Endrődi lírájának talán legértékesebb alkotásait foglalja magában. Melegség és őszinteség mellett gazdag hangulatok teszik változatossá e gyűjteményt. Majd vidám,

derús, majd borongó, szomorú költemények váltják fel egymást. Egyikben az erő, a másikban meg a gyöngédség kap meg. A tárgyak változatossága hozza magával az előadás hangjának is sokféleségét. A gyűjtemény első darabja a *Szellemóra* a sejtelmes hangulatot megérezkítő képeivel a természet titokzatos erőinek hatalmát szemlélteti lelkünk felett. A *Viharmadár* pedig a tengeri vihar fenséges játékát mutatja be. Úgy ez a költemény, valamint az utána következő (*Arnyak*) a vihar megérezkítésével akarja jelképezni a költő fájó szerelmi emlékei által feldúlt lélekállapotát. Mikor nincsen, kinek kitárni szíve bánatát, rejtett fájdalmát a nagy természetnek panaszolja el; a magányos csillag árvaságában bizalmas barátként hallgatja panaszait (*Magányos vándorok*). A sűrű erdő rejtelmes susogásában a boldogtalan lelkek panaszát hallja és a természet titokzatos misztériumába belevesz az ő fájdalma is (*Contra sylvas.*)

Leke olyan érzékeny, mint valami finom csodálatos műszer, amely már parányi hatásokra is nagy kilengéseket mutat. Elég egy biztató, hívó szó kedvesétől, már túlárad a boldogságtól (*Megyek !*). Ha a prózai élet zajából kiszabadulhat, lelke sasként bontja ki szárnyait s «röpül a nap felé» (*Kiszöktem.*). A természet közelsége legjobb gyógyító balszam szívének (*Falun.*). Ő is azt hirdeti, amit költő barátja, Bartók Lajos, hogy a természet a beteg lelkeknek legjobb orvosa. Az ő lelke rakoncátlan folyó, melyet az élet nem tud vajt mederbe szorítani: örök harc, a végtelenség kell neki, s így siet nem ismert tengerek felé (*A folyó.*). A száguldó vihart is azért szereti, mert benne lelke mását látja. A szárazföldi és tengeri vihar az ő képzelődését mindennél jobban izgatja. Költeményeinek egész sora bizonyítja ezt a sajátságát. Ennek titáni erővel ad kifejezést pl. a *Fergeteg* c. költeménye. Mikor pedig lelkének vihara lecsendesül, a csillagos égen szeret elmerengeni, amely a lét nagy kérdései fölött reflexiókra készíti és ellenállhatlan vágyat ébreszt benne beleolvadásra a nagy mindenségbe (*Csillagos ég. A csillagoknak.*).

Endrődi azonban nemcsak a maga sorsával elégedetlen, hanem haragjának és elkeseredésének ostorát a közélet romlottsága miatt is sokszor suhogtatja. Pl. *A homályban* című erőteljes költeményében a mai kor súlyedő erkölcsi ellen kel ki, amikor az emberek kenyérért és koncert szolgává szegődnek, s «almon rothad meg az erők java». De erős a hite, hogy lesz még idő, amely «fennen hirdeti a szabad világnak a megváltási fényes ünnepet», mikor az igaznak végre is győzni kell. Ebből a küzdelemből, úgy érzi, hivatászerűen neki is ki kell vennie a maga részét.

Egy hatalmas himnuszban a Naphoz fordul és kéri a Napistent, hogy életet és áldást adó sugaraival úzze el a sötétséget és váltsa meg a rabszolga-világot (*Himnusz a Naphoz.*). És a költő látnoki szemei előtt egy drámai képben megjelenik a nyüzsgő élet nyomora, amely kitartó, lassú munkával vívja harcát a szolgaság ellen és előkészíti a boldogabb jövődőt nemesebbé formálva a világot (*A jövődők felé.*).

Hazafi-bánata is abból az elégedetlenségből fakad, amelyet az élet igazságtalanságai váltanak ki lelkéből. Így a *Jelenés* c. költeményéből is Deák Ferenc szelleme által az elégedetlen hazafi szólal meg. A haza bölcsének árnya, széttétekintve a hazán, megrendül, mert a sok gazság miatt alig ismer már egykori hazájára. De azért a költő büszke magyar voltára, mert hazája a legszebb ország s dicső multja túlszárnyalja a más nemzetekét. Hazája sorsával össze van forrva az övé is: vele örül a jó napokban s vele gyászol balsorsában (*Magyar vagyok.*). Ha más országok szépségei ideig-óráig lekötik is érdeklődését, szíve mindig hazájához vonja; bár fáj neki, hogy nem látja olyan szabadnak, aminőnek lelke álmodja (*Hazám-ról.*). Ő lárma nélkül szereti hazáját, mert az ő szívében «a hazaszeretetnek valódi neve: tett és áldozat», ezért megvetéssel beszél a «lármas honfi-táborról» (*Lárma nélkül.*). Szabadságáért rajongó lelke újjongva üdvözli a köztársasággá lett Braziliát (1889), amely egyetlen csepp vér nélkül lett szabaddá, mialatt a vén Európa «alkotmányt papirosból, elvekből kártya-várakat, a szabadságból hálósapkát» csinál (*Brazília.*).

VII.

A külső sikert tekintve szinte páratlanul állt irodalmunk újabb történetében az a hatás, amelyet a nagyközönség körében Endrődi *Kuruc nótái* keltek. Ennek a zajos sikernek magyarázatát találhatjuk egyrészt a mult évszázad kilencvenes éveinek politikai viszonyaiban és pártküzdelseiben, amelyet bizonyos kuruckodó hazafiság jellemezett, másrészt az ezzel együttjáró Rákóczi-kultusz újraébredésében. Mindezek a kuruc nóták felelevenítését korszerűvé tették és kedvező fogadtatást biztosítottak számukra. De Endrődi nemcsak a kedvező alkalmat tudta megragadni a *Kuruc nóták* megjelenése számára, hanem életre is tudta kelteni új köntösben mindazt a költői szépséget, amely a Thaly-féle kuruc költeményekből kiárad. Endrődi nagy szeretettel és lelkesedéssel nyúlt a kuruc korszak emlékeihez, melyet Thaly Kálmán oly nagy buzgalommal bűvárolt át.

Amint Endrődi a *Kuruc nóták* előljáró beszédében mondja: «A dicső Rákóczi-korszakot akartam nótákban megszólaltatni, úgy, hogy e nóták a kétszáz év előtt lezajlott történelmet újra zengjék, jelenítsék. Korrajzot akartam írni dalokban, lehetőleg a kuruc énekek eredeti motívumai alapján, mely törekvésemről bőven számot adnak a kötetem végén álló jegyzetek. Iparkodtam szellemben, hangban, formában hű tolmácsa lenni annak a nagy korszaknak, mely mindenben kimeríthetetlen forrása lesz a nemzeti poesisnak. Soha életemben több gyönyörrel nem dolgoztam munkán, mint ezen a kis nótás könyvön». És általában elmondhatjuk, hogy Endrődi, kevés kivétellel, nagy szerencsével utánozta a Thaly-féle kuruc dalokat, s bizonyos könnyűséggel alakította azok motívumaiból a maga dalait. Miként azokból az elbukott és elnyomott haza fájdalma, az elvesztett szabadság és függetlenség keserves panasza hangzik a tüzes harag, izzó gyűlölet és megvetés a labanc és német ellen, kivel a magyar, mint tűz a vízzel, soha össze nem férhet s Endrődi kuruc nótái is azt az illuziót keltik, mintha a kurucvilág hetyke és lelkes, gúnyos és kesergő, németgyűlölő, meg haza- és szabadságszerető énekeit olvasnók.

Ha a legújabb irodalmi kritika kíméletlen bonckése azóta fájó csalódást hozott is számunkra a régi kuruc költészet hitelességére vonatkozólag, hazafias érzésünk és esztetikai gyönyörűségünk úgy ezeket, valamint az Endrődi-féle kuruc nótákat olvasva nem csökkenhet, mert a költői génusz ereje feledteti velünk az irodalomtörténet veszteségét.

Endrődi kuruc dalai legtöbbször apró költemények, igazi nóták, melyeknek tartalma sokszor csak egy ötlet, vagy az érzelem epigrammaszerű felvillanása; de a magyaros élet ereje lüktet bennük, sokszor a nyersességig. A korhűség illuzióját nemcsak tartalmuk tárogatja, hanem a nyelv ódon színezete, népies zamatja és a régi és népies könnyed versformáknak helyes ritmusérzéssel való használata is elősegíti.

A *Kuruc nótáknak* mintegy nyitányát képezi a *Tárogatóhang* című költemény. A költő vele a maga ihletett lelkiállapotát akarja jellemezni, amelyből életre keltek a kuruc-kor daliás időinek édes-bús nótái. Az utána következő költemények négy csoportra osztva a kuruc-kornak 1700—1720-ig terjedő időszakát akarják dalokban életre kelteni. A *Virágénekekben* a kurucvilág szerelmi költészete éled újra, amely e vérvivataros idők fegyvercsattogásai között sem szűnt meg virágos hajtásokat hozni. E korszak e nemű termékeinek szórványosan fennmaradt példái itt utalták leginkább arra a költőt,

hogy főként önmagából merítsen. Ezért sokszor éreznünk kell, hogy ezekben a szerelmi dalokban nem annyira a kuruc-kor akkordjai csendülnek meg, mint inkább a mai műköltő többé-kevésbé sikerült utáztatairól van szó. De el kell ismernünk, hogy Endrődi több kuruc-vonatkozást felhasznál, hogy dalainak megadja az ódonság patináját; de ezek a kuruc motívumok, vagy betoldott sorok nem mindig olvadnak össze a költemény többi részeivel. Olykor közbeszótt kurucos sallangnál, vagy dísznél alig egyebek. Így pl. *Patyolat a kuruc, gyöngy a felesége* mint bekezdés semmiképen sem vág össze az egyébként hangulatos szerelmi dal többi részével, viszont a *Csendes éj harmatja* kezdetű virágének egész természetesen vezet bele azon kuruc nótába, amelyből «szegény katonának forgandó a sorsa» ismerős verssort vette át a költő.

Aztán gyakran találkozunk ismerős népdalok soraival is a virágénekekben, minő pl. a *Budavári keskeny utca* . . . kezdetű versben ez a két sor:

Hej mondja meg, aki tudja,
Merre van az ország útja!

nagyon ismert népdalból van átvéve (*Bort úttam én . . .*). *Megirtam a leveletem* . . . kezdetű dal második versszaka pedig:

Vidd el, vidd el, kedves fecském,
Vidd el az én levelecském;
Piros hajnal hasadtára
Repülj rózsám ablakára,

csaknem szóról-szóra szintén egyik népdalunk részlete.

Endrődi a kurucvilág kezdő korát *Romlott Magyarország* e ciklus költeményeivel jellemzi. A rajtuk átvonuló alapérzelmét a jellegű odaírt népszerű kuruc nóta: *Ne higgy magyar a németnek!* . . . fejezi ki. A költő hazafias lángolása itt már igazán elemében van. Fájdalom a haza romlása fölött, a bujdosók keserűsége, az izzó németgyűlölet és az elszánt harag a labancok ellen a költő lelkét épen úgy tüzelték, mint a kuruc-kor magyarjaiért, s valóban szebbnél-szebb költeményeket váltottak ki lelkéből. Fohásza szűz Máriához (*Stella maris*) zordon fájdalmával úgy hat, mint a gályarabságra hurcoltak szívzaggató panasza. Az utána következő énekből pedig az elkeseredett hazafias érzelem beszél (*Oh bánatba borult . . .*).

Miután haragját kiöntötte a német ellen (*Híteget a német . . . Járt ülten már . . . Mind hiába . . . Meddig nyúzod . . . Nincsen oly nemzet . . . Páros fejű rablómadár*), végső menedékül az Isten segítségét kéri zaklatott nemzete számára (*Magyarország, Megepedtünk*

immár), majd meg bosszúért fohászkodik hozzá (*Erdőkben tanyá-zunk*) és végül kikel a nemesi és papi uralom ellen (*Könnnyel szótt kenyér, Nem ott van a nép, Porció Pál, Forspont Péter*), amelyek együtt sodorják a nemzetet a végveszedelembe.

Rákóczi legendás korát a harmadik rész, a *Kurucvilág* mutatja be. Itt már a remény és kétségbeesés, a harci kedv, diadalmámor és csüggedés, a fájdalom, a hősök kultusza és bosszúérzet az árulók iránt váltakoznak egymással lesújtó és felemelő képekben.

A nemzet eleinte nagy reménységgel nézett Rákóczi vállalkozása elé és megváltójaként üdvözölte a fejedelmet. Ezt a fölfogást fejezi ki a költő *Kárpát fölött csillagos mán c.* költeményében, *Rákóczi a határon* pedig azt a gondolatot fűzi tovább, hogy a nemzet hívó szavára jött be Rákóczi az országba. Amint a fejedelem *Emlékiratai*-ban mondja: «Az isteni gondviselés elküldött a pusztá hazába, hogy fegyverre és szabadságra hívó szózat legyek. És meghallá e szózatot az ország minden népe. A nemes szívek lángra lobbantak a szabadság nevére és siettek fegyvert fogni annak visszanyerésére».

Azután sorban vonulnak el előttünk Rákóczi vezérei: Nagy Bercsényi Miklós, a «magyar seregeknek rettenthetetlen fő-főgenerálja», Balogh Ádám a bécsi kalandjával, amikor József császárt megszalasztotta, Vak Bottyán «a haragos Isten legjobb katonája», a híres portyázó Bezerédy.¹ Amily lelkes elragadtatással szólnak ezek a drámai elevenségű képek a kuruc hősről, épen úgy szórja a gúny nyilait az ellenséges vezérekre, köztük Heister generálisra (*Heister uram...*), vagy a gyáva és szájhős kuruc katonákra (*Kuczug Balázs*). Mikor pedig Rákóczi legkedvesebb vitézei árulók lesznek, előbb a lemondó kétségbeesés (*Jó éjszakát*), azután meg a harag és megvetés tör ki belőle. (*Ocskai árulása, Az árulók*). Endrődi a kuruc-kor történeti eseményei közül csak néhány mozzanatra terjeszkedik ki, amelyek lírai hangulatok ébresztésére alkalmasak. Ilyenek pl. *Eb ura fakó*, amely az ónodi gyűlésen kimondott trónfosztást, *A nagy eset megese*t kezdetű Érsekújvár elestét, *Hej siralmas idő!*, a szerencsétlen trencsényi csatát, *A majthényi róna* a kurucok fegyverletételét használja fel megfelelő érzelmek ébresztésére.

Ezután főként a hontalanná lett Rákóczi sorsa foglalkoztatja és mély részvétet keltő érzelmeket vált ki lelkéből (*Fordulj kedves*

¹ Idevágó költemények: *Nagy Bercsényi Miklós, Balogh Ádám nótája, A kölesdi harcon, Vak Bottyánról való ének, Bezerédi nótája.*

lovam, *Mi jóságos urunk, Rákóczi kesergője, A bujdosó Rákócziról. Amikor Rákóczi . . ., Haj Rákóczi . . .*). De Rákóczit és kíséretét még Rodostóban, száműzetésük végső helyén is felkeresi a költő, hogy egy pár méla akkorddal búcsúztassa el Rákóczit és hűséges író-deákját, Mikest hazájuktól. Mig *Rodostóban* Rákóczit az utolsó pillanatig táplálja a halovány remény, hogy hátha még leborulhat hazája szent földjére: *Mikes* Istenbe vetett megnyugvással eszi a bujdosók kenyerét nagy Törökországban.

Endrődi borongós fájdalma legmeghatóbb hangokat csal ki lantján, mikor a bújdosok sorsáról énekel. A hazátlaná lett bújdosók, vagy szegénylegényekké züllött kuruc közvitézek vágyódása otthonuk után és panaszuk szenvedéseik miatt, aztán búcsújuk kedvesüktől, meg szüleiktől nemcsak benső meghatottságuk által tűnnek ki, hanem népies hangjuk és ritmusuk abba a csalódásba ringat bennünket, mintha nem modern költő, hanem valami régi kuruc énekes panasznál el nekünk szíve fájdalmait.

VIII.

Endrődi lírai költészetének a nagy termékenység mellett feltűnő sajátossága, hogy hevülete nem lankad a korrál, sőt ereje és hangjának biztossága folytán erősödik. Természetes ízlését látókörének tágulása. a tanulmány és az önbírálat folytán finomították, úgy, hogy a költő saját munkáival szemben hova-tovább követelőbb mértéket állított fel.

Lírája deresedő fővel sem szakítja meg a közösséget a múltjával, ugyanazon eszményekért hevül, de higgadtabb kedéllyel nézi a világot. Az életből bizonyos életbölcességet szűr le, amelynek lényegét *Szeretet* című szép költeménye fejez ki a leghatározottabban. Az évek gyorsan ellebbennek, elhidegül az ifjúság, az élet s csak dült édent, romot hagy maga után; de aki másokért élt, a sírban sem lesz zord az éjszakája, azért

Szeresd, szeresd, ki szívét hozza hozzád
S öleld szívedre, aki hön szeret!
Tudod, mi tartja fenn a nagy világot?
A szeretet, csupán a szeretet!

Endrődi költeményeinek újabb gyűjteményét *Őszi harmat után . . .* címen adta ki, amely *Anakreoni dalokat*, az *Elvirágozott kikeletből* szerelmi dalokat és *Tarlóvirágok* címen vegyes tartalmú

költeményeket foglal magában.¹ Lantján eddig nem hallott új hangok csendülnek meg az *Anakreoni dalok*ban. A költő, ki eddig legnagyobb kitartással a szerelmi lírát pengette, most a mámorba fojtja bánatát és azzal aranyozza meg tovaröppenő apró örömeit. Az alkonyatba hajló szerelem izgalmai helyett a bortól vár új kedélyhullámzásokat.

A rózsás ifjúság boldog álmai gyorsan tovaszállnak, életünk bús és komor lesz s vigasztalásul nem marad más, csupán a bor, amint a költő mondja (*A szép napok*). Egykor a dalnak és szerelemnek élt, ma már csak a jó bor vigasztalja.

Bár olykor Anakreon módján csapong és dévajkodik, de Endrődi nem az a víg öreg, mint nagy hellén elődje, ki vidám mámorban felejt el, amit az idő elrabol, ki a szerelemre fogékony szív könnyű mámorát és a mámorra hajló szív szerelmeit zengi rövid jambusokban, hanem inkább a szemlélődő bonviván, kiből csak a nekifeledkezés pillanataiban tör ki a jókedv. Az ő mámorát nem a tüzes görög bor hevíti, hanem a pezsgő, amely gyöngyöző habjával együtt szórja a szellem sziporkáit. A pezsgőnek ezt a kedélyderítő erejét többször meg is éneкли (*Iliába egy ital van . . . , Űdv néked gyöngyöző bor . . . , Pohárköszöntő*). A gondzó bor mellett szűk baráti körben szívesen elmélkedik az élet folyásáról és arra az eredményre jut, hogy csak az a böles, aki holtig kibírja jó kedéllyel (*Ötvenen túl*).

A mámoros okoskodás néha a mámoros kedélyt is elnyomja benne; pl. ezt a közmondást, hogy borban az igazság, egész 56 soros verssé nyújtja ki (*Jó úton*). A *Vallomás* és *Holdfény* c. versek pedig már egy cseppet sem anakreoni dalok: az utóbbi józan elmélkedés arról, hogy az öregkor szépsége csak a jóság lehet; az előbbi pedig annak a hitének ad kifejezést, hogy jönni fog egy nemesebb kor, amidőn magától összeomlik a hazugság uralma és visszavívja trónját a bújdosó igazság. De a *Poharak közt* című versében, melyet Beöthy Zsoltnak írt, már a ditirambosz módján szállong egyik gondolatról a másikra; félretéve bút és panaszt, magasztalja a bort, ez életető és szívderítő italt és Epikurral vallja, hogy ne szalasszuk el az

¹ *Turlóvirágok* címen «Az Országos Irodalmi Szövetség» kiadásában (1904) Endrődinek egy önálló verskötete is jelent meg, amely körülbelül 15 költemény kivételével ugyanazt foglalja magában, mint az *Űzi harmat után . . .* c. köteté.

élet kínálkozó örömeit s ne gondoljunk a halállal: csak az hal meg, aki nem alkotott valamit.

Mint a mámor költője nem feledkezik meg a legnagyobb magyar Anakreonról, Csokonai Vitéz Mihályról sem, kinek sírjánál megilletődve halljuk a három leány karéneket, kik Csokonaiban a szerelem tüzes és a bor játszi dalnokát magasztalják és a boldogtalan embert és poetét síratják el, ki «vergődő lelke gondját nagy szíve mámorával átlátta s zokogását kacajba fojtotta»; végül pedig a hála koszorúját tűzik fel sírkövére a megértőbb és emberibb kor nevében (*Csokonai sírján*). És Csokonai halálának százéves fordulója alkalmából az égből maga zengi el háláját érte Endrődi tolmácsolásával a *Megilletődésben*.

«Őszi harmat után» «az elvirágzott kikeletből» néhány szerelmi dal bensőséges melege árad felénk, amely a költő kései szerelmének rózsafáján termett. Fiatalos fellobbanással kezdődik (*Meglátalak*); de aztán maga is eltűnődik, hogy vajjon van-e joga szeretni újra? Vajjon nem sérti-e meg a holt asszonyt, ha többé nem síratja és új gyönyörökről álmodik? A seb, amelyet a sors ütött rajta, már behegedt (*Új élet*). A sok ábrándból élte alkonyán csak ez a szerelem maradt meg valóságnak, azért ragaszkodik hozzá. Ezt a szerelmet a költő igen találóan a téli hangulat varázsával teszi oly közvetlenné a *Téli hangulatban*, mikor meleg szobában, pattogó tűz mellett kedvesével mélázva gondol vissza a tavaszra és a *Téli estben*, amikor a téli vihar zúgása közben fázósan bujnak össze a duruzsoló kályha mellett és úgy képzei, mintha «künn bolyonganának a hóban és éjben a hideg, nagy sivatagon át s nincsen sehol út már, mely visszavezet» . . .

IX.

Endrődi Sándor lírikus természete általában nem igen kedvez az elbeszélésnek. Ezen a téren vagy a lírába, vagy a leírásba csap át, vagy pedig a fantasztikus felé hajlik. Feltűnő jelenség még Endrődinél az is, hogy elbeszélő költeményeinek tárgyát szívesen meríti idegen légkörből. Ennek oka valószínűleg az, hogy a hazai talajból kisarjadt történetek jobban kötik őt a valósághoz, vagy legalább is a valószínűséghez; míg az ismeretlen világok regéi csapongó képzeletét nem korlátozzák. A mesealkotásban és elbeszélésben mintha valami csodás hatalom ragadná őt a földről a levegőbe ismeretlen tündérvilágok felé. Pedig elbeszélései közül éppen azok a legsikerültebbek, amelyekben a mese és az előadás a legegyszerűbb, legtermészetesebb.

Áradozó természete és pompakedvelő, festői színezésre hajló előadása epikájában még feltünőbb, mint lírai darabjaiban. A mondottakra mindjárt példa a *Halál után* c. verses elbeszélése, amely fantasztikus meséjével bejárja a mennyet, a túlvilág tisztító helyét és a földet. Amily különleges a tárgy, épen oly szertelen költői díszben dúskáló a nyelve is. Valami szokatlan lélekállapot szülötte. A költemény tartalma röviden ez: Szeralim angyal hárfájának és énekének búvós hangjától elbájolva az Úristen megengedi neki, hogy a mennyből leszállhasson a tisztító helyre és az itt szenvedő lelkek gyötrő kínjait enyhíthesse dalával. A szenvedők között egy sápadt leány kelti fel figyelmét, aki földön hagyott kedvese után eped és arra kéri az angyalt, hogy engedje meg neki, hogy csak egy óráig láthassa viszont kedvesét. Szeralim az Ur engedelmével teljesíti a kérést. A leány szelleme éjjel megjelen kedvese palotájában, amelynek mesés ragyogású termeiben fényes vendégsereg lakomáz; az ifjú pedig egy virágos lugasban új szeretője karjai között édeleg. A szellem a látottakra lesújtva tér vissza az alvilági gyötrelmek színhelyére és zokogva vallja be Szeralim előtt, hogy ez az óra neki a földön rettentőbb volt, mint itt a mélyben gyilkos tűz között ezer évi kín. A költemény nyilvánvalóan a költő szerelmi vergődéseinek paroxysmusában fogant és azt akarja példázni, hogy a szerelmi kín rosszabb a pokol gyötrelmeinél is.

Endrődi *Bolygó hollandi* címen egy verses regénybe is kezdett, de a mű csak töredéknek maradt. *Éten* címmel mindössze a bevezetés készült el belőle, amely 105 stanzára terjed. A Byron-féle szubjektív verses regények mintája lebeghetett a költő szemei előtt s benne főként önmagát akarta megrajzolni. Lothár, hogy csalódását feledje, hajóra száll, nyughatatlan lelke a tengerre úzi. Útközben vihar éri és egy eldugott tündér-szigetre vetődik, melyet a költő Édennek nevez el. Itt a véletlen Gilbert nyugalmazott hajóskapitány házába vezeti. A köszvényes öreg gazda szíves vendéglátással fogadja. Itt Lothárnak kellemesen telik az idő, mert az öreg úr házában egy kedves szép leány is van, kit Gilbert egy hajótörésből mentett meg és házába fogadva felnevelte. Most, 70 éves korában feleségül akarja venni a 18 éves Wandát, ki mellette bájos hajadonná serdült. A leány nem akar hálátlan lenni nevelőapja iránt és a lobbanékony szívű Lothár szerelmét visszautasítja. Lothár tört szívvel búcsúzik el a szigetről és fájdalmas vergődések közt hagyja ott Wandát is és bolygó hollandi módjára tengerre száll, hogy feledjen, míg egy hű leány meg nem váltja zaklatott szívét. A történet torzónak maradt; de a költőnek alkalmat adott, hogy a bolygó hollandi regéjét beleszője a

történetbe, amellyel a maga sorsát példázva különálló költemény gyanánt is kiadott; továbbá, hogy véleményét elmondja a költészet-ről (19—20. str.) és egy szárnyaló ditirambot elzengjen a szerelem-ről (53—63. str.).

Endrődi kisebb elbeszéléseinek összefoglaló címül *Történetek* nevet adott, holott ezeket inkább regéknek lehetne nevezni. Mindjárt az első darab, amely *Miss Mary*-nek szól, a költő szerint is «a regék ősvilágából» való kép, egy sápadt, halovány hárfás ifjú látomása, kinek lenge csónakja a tükörsíma tavon egy bűvös tartományba téved, ahová a játékos képzelet csodás varázsa minden elgondolható szépet egyyüvé hordott. A költemény bevezetőnek tekinthető az utána következő tarka meséjű elbeszélésekhez. A *Szent-Anna tó regéjét* pl. így álmodta meg a költő: Tusnád körül a hegyek között egymással szemközt két vár állott, az egyik Torja, a másik Bálványos vára. A vár urai, két gonosz grófi testvér egymás között folytonos versengésben éltek s egyik a másikán mindenben túl akart terni. Egyszer Bálványos urát egy aranyos hintón, melyet négy fekete ménlő röpített, meglátogatta egy idegen herceg. A várúr vendégét nagy lakomával fogadta. Lakoma után bortól felhevülve kockához láttak. A játékon a herceg mindenét elveszítette. A bálványosi gróf a nyert fogaton kérkedve ment át bátyjához, aki fogadást ajánl neki, ha másnapra szebb fogatot nem szerez, legyen minden vagyona az öccsée. S legott a környék legszebb hajadonából nyolcat kiválaszt és azokat fogja hintaja elé és szilaj kedvvel ostorozza a szűzeket, kik rohanva húzzák hintáját. Az ostorcsapásoktól a legszebb leány testéből kiserked a vér. A leány, a csodaszép Anna ezért átkot mond a grófra, mire menten összeomlik a két vár s a leány kifolyt véréből támad a mesés szépségű Szent-Anna tava. A rege, mint rövid meséje is elárulja, nélkülözi a regék alapsajátságát: a természetes naivságot. Az *Alvajáró*-ban Arany *Borvitézére* emlékeztető vízióban álmodja végig a költő holt kedvesével a maga temetői nászát. *Xisistrathus* meséje pedig azt példázza, hogy a szép leány csak halva lehet hú. A *Lili kisaszonyban* a meseország virágos köntösébe öltöztetve a maga szerelmi csalódását éneкли meg, melynek ábrándos világát a rideg való tépi szét. Kedvese nem lehet az övé, mert csak szegény költő, ki lelki kincsekben gazdag ugyan, mert az egész világ az övé; de háza és hivatala nincsen. Ugyancsak a maga szerelmét állítja párhuzamba egy dalnok és a tündérléány szerelmével a *Tündérek* című költeményében is. A *királyfi* pedig egy pórleányról szól, kinek azt jósolta «egy bolond bölcs Indiában», hogy dús királyfi lesz a férje. A leány

végre is megunja várni a királyfit s egy koldúshoz megy feleségül, aki őt már régóta szerette.

A regék közül egyszerűségével tűnik ki *A révészlegény* című. Egy révészlegény hálójába hal helyett egy aranyhajú tündér akad, ki könyörögve kéri a legényt, hogy bocsássa szabadon, mert a földön elveszti ifjúságát és varázserejét. A révészlegény csak csók és ölelés árán bocsátja vissza a tündért; a kierőszakolt csókot azonban boldogságával fizeti meg. Népies hangjával méltán sorakozik melléje *A Balaton tündére*. Begedi Klára, Szedresi Ferke kedvéért hűtlen lesz régi szeretőjéhez, Gyöngyösi Jancsihoz. Ez szerelmi bosszúból magával együtt a Balatonba veszejt hűtlen szeretőjét, aki ezentúl mint a Balaton tündére ejti veszedelembé azokat, akiket ígéretével hatalmába kerít.

A Mariról, a *Nász és Júniusi éj* című darabok már az életből vett történetek; az első a falusi leányról szól, kiből félvilági hölgy lesz, az utóbbi kettő pedig a csalódott szerelmes, illetve megcsalt férj bosszúját énekli meg. *A Mária Nepomucénának* meg genreképi jellege van, amely a házi teendőkből kifogyhatatlan és serény özvegyet mutatja be. *A halottak estéje* egy árva kisleány sorsával foglalkozik, ki a halottak estéjét anyja sirjánál tölti és a síron égő gyertyák lángjától ruhája tüzet fog és így pusztul el. *A mádi molnár* pedig megkapó két mozzanatot rögzít meg a hű feleség életéből: az első szerelmi találkozót és búcsúját a férj koporsójánál.

Legendás költeményei közül *A celli búcsú* közismert szavallati darabbá vált; egy másik víg legendája pedig *Az ördög és a gazda* a sopánkodó gazdát figurázzák, akit sem az Isten, sem az ördög nem tud kielégíteni. A felsorolt műfajú költeményeken kívül vannak még történeti háttérű mondái és anekdótái. Így pl. *Orth Jánosról*, a királyi hercegről, ki szerelméért otthagya az udvart és hajójával a földi viharokból az örök álmok zsongó tengerén át hűbb, tisztább, áldóbb csillagok felé vitorláz. Azután feldolgozta IV. Henrik ismert Canosse-járását, továbbá a jellemző anekdótát Zsigmond királyunk aranyairól és Don Juan poklát; mindegyiket humoros színezettel és a mai ember szemével nézve.

X.

A Történeteknél sokkal nagyobb költői értéket képviselnek az *Emlékek*, melyek gazdag változatú tárgyakat ölelnek fel. Bár közülök sokat az alkalmyszerűség szült; de azért mindig a közvetlen hatás melegségét éreztetik. Több közülök egyes személyekről szól, más részük pedig a közélet mozgalmairól és törekvéseiről emlékezik meg. A saját

bánata és öröme mellett részvétellel kíséri nemzete és kora küzdelmeit, aggodalmait, szenvedéseit és reményeit. Az *Emlékek* között van néhány szubjektív hangulatú költemény is. Így a fiúi kegyelet mélysége árad szép elegiájából, melyet apja sírjánál mond el. A baráti szeretet közvetlensége és melege sugárzik ki Huzella Gyulához (*Isten hozott!*) és Bartók Lajoshoz (*Válasz egy levélre*) írt sorairból. Politikai életünk nagyjai közül pedig *Wekerle Sándor* államférfiúi nagysága előtt hajtja meg az elismerés zászlaját; de nem akkor, amidőn még a hatalom ormán állott, hanem akkor, amikor már nem volt ott (1895). Azonban már nem épen kedves emlékeit énekli meg tanárkodása idejéből *Dal a kathedráról* című versében.

Különösen résztvevő kegyelettel és melegséggel ír a régibb és újabb költőkről. A kínálkozó alkalmak szerint megemlékezik Ányos Pálról, Jósikáról, Petőfiről, Aranyról; majd meg az élő költőkhöz szól a Petőfi-szobor leleplezése és Arany János temetése alkalmából, támadva a törpe epigonokat és buzdítva az igazi költőket, hogy ha koruk nem méltányolja is, adják oda lelkük világát és jó szót sem várjanak érte, mert

Élő költőnek ez a sorsa nálunk,
Jobb sorsot akkor ér, ha már halott!

Nagy zenészeink közül csodálattal hódol meg Csermák géniusza előtt halálára írt elegiájában és büszkén jegyzi meg, hogy a világot éhezve bejáró cseh ifjú művészetét csak a magyar nemzet tudta igazán méltányolni. Azonkívül gróf Zichy Géza művészi egyénisége előtt hajtja meg az elismerés pálmáját.

Történelmünk dicső emlékei is kegyeletes visszhangra találnak lantján. Így pl. a budavári honvédszobor leleplezése alkalmából a hősök emlékét felidézve, kora törpeségét rójjá meg, amely nem tudja és nem meri méltóan megünnepelni nagyjait és vértanuit. *Haragszik a király* és *Kossuth Lajos koporsója* c. költeményeiben pedig bátran mutat rá arra a félreértésre, amelyet Ferenc József lelkében a Kossuth-kultusz ébresztett.

Az *Emlékek*hez hasonló tartalmú és szellemű költeményeket nyújt Endrődi a *Tarlóvirágokban*. Itt is egyrészt a nagyok kultusza ihleti meg lantját (*Petőfi halálának ötvenedik évfordulóján, Drégegy romjain, Munkácsy Mihály temetésén, Ének Körösi Csoma Sándor-ról, Kiss Józsefnek.*) magasztalva érdemeiket és keseregve sorsuk mostohaságán; másrészt meghódol a nemzet erényei előtt (*Pusztaszer*) és korholja hibáit (*Contra festa, Bujdosó kuruc éneke, Labanc-*

ország), mert hazáját nagyinak és szabadnak szeretné látni. (*A jövőn-dök felé*).

A régi hazug világ helyett egy új világért eseng, amelyben az igazság és erény üli diadalát a gonoszság felett.

Az öregedéssel együtt járó elmélkedő és szemlélődő hajlama mindjobban tért nyer. Vizsgálhatja az élet mivoltát, s amikor a kétely szállja meg, a tudás és hit fáklájával világít be lelkébe és ekkor úgy tapasztalja, hogy a tudás nyomában árnyként jár az elégedetlenség és meghasonlás s mit meg nem ad a tudás garmadája: megadja egy szemernyi hit! (*Hit*.)

Néhány költeménye már itt mutatja, hogy ismét egy új érzelem: a vallás kezd tért hódítani lelkében, mely új gazdagodást jelent költészete számára. Meggyőző erővel hirdeti, hogy nincs miért csüggednie, aki gondot visel az égi madárra, őt sem hagyja el, legyen bármily szegény és árva. Az Isten az örök igazság és jóság kútfeje, mindenkit érdeme szerint büntet és jutalmaz, bízik benne, hogy számára is lesz irgalom (*Ha látok nyomorultat . . . Nincs miért csüggednem . . .*) És e hitnek köszönheti, hogy lelke megszabadult a maró kétségektől és minden romlás között hiszi az igazak és jók diadalát. Nagyfokú erkölcsi emelkedettséggel beszél a fiához írt költeményében (*Fiamnak*). Nem korholja a miért az élet örömeit és bohóságait élvezi, csak arra kéri, hogy tekintsen a nyomor felé is és fogadja szívébe az elhagyottat és szenvedőt. A munka és vidámság legyen jelszava, hirdesse az igazságot, a becsület útját semmi kincsért ne hagyja el és a hazát ne silány szavakkal, hanem tettekkel szeresse. A költő érzékeny lelkét igen bántják a társadalmi nagy ellentétek, igazságtalanságok és a felszínes kultúra hazugságai. A vad középkor ököljoga most is él.

A költő lelki fejlődésének ezen új irányát még öntudatosabban fejezi ki az *Isten felé* című verskötet. Amint e költemények előszavában mondja: a vad élethajszában agyongyötört emberi lelket a szomorú földiségből boldogítottabb eszmények felé akarja irányítani. Endrődi a saját lelkén mutatja be, hogy a vivódó, lázongó emberi lélek a gúnyolódó, majd elkeseredett hitetlenségből a szenvedések és bűnbánat tisztító tűzén át hogyan jut el Istenéhez. Ezt a lelki fejlődést csak úgy érthetjük meg, ha e költeményeket összzhatásukban vizsgáljuk, mert ha egyikét, másikat kiszakítjuk a sorozatból, bizonyos ellenmondásokat találunk bennük, amelyeket azonban legott megértünk, ha azokra a belső küzdelmekre gondolunk, amelyek a kétely vagy hitetlenség útvesztőjéből a hit vigaszához és az Istenben való megnyugváshoz vezetnek.

Endrődi vallásos költészete ment minden felekezeti színezettől; az ő vallásos érzésének tengelye az az örök emberi ösztön, amely minden vallás alapját az igazság keresésében és az emberszeretet megvalósulásában látja. A költő lelki evolúciójának egyes fokozatait már a költemények csoportosításával is éreztetni akarja. A mulandóság gondolatával nem tud kibékülni, valami megnyugtatót keres a megsemmisülés lehetőségével szemben. A halált valami örök alvásfélének képzei az életreébredés vágya nélkül. De hát mit ér a végtelen nyugalom, ha nem tud róla az ember, veti utána csakhamar. Aminő problematikus a halál, épen olyan örömtelennek találja az életet, amely a halál örök csendjében csak egy perenyi zaj. Az élet nagy ellentétei is új tépelődésre adnak okot neki. Mi joga él ő kényelemben, mialatt annyian sinylődnek és pusztulnak el a nyomorban?

Az a hite, hogy az emberiség a bűnből és nyomorból egykor tisztultabb létre fog virradni és meg fogja érni az igazság és jóság diadalát, erőt ad neki, hogy végigküzdje a reá rótt csatát (*Éjszaka*).

Amikor a rombolás evangéliumát hirdeti, az elégedetlenség nála abból a nemes haragból ered, mely a romokon egy tökéletesebb lét alapjait akarná megvetni. De úgy találja, hogy rabszolgákkal és zsoldosokkal «az eget vívni nem lehet» s azért fáját csak szánni tudja. Pedig milyen szép volna szépen élni e szép világon s nem lehet, mert a földi édent az ember maga rontja el gyarlóságaival. A társadalmi igazságtalanságok Endrődöt az elnyomottak szószólójává teszik, amikor is a gyengék elnyomói és zsarnokai ellen önti ki haragját. Ez bizonyos szociálista színt ad néhány költeményének (*Lázadók dala, Rohanás, A pipa prédikált*). Az ő újtó törekvéseiben tisztán javító célzat van, amely a hagyományokon akarja tovább építeni a maga tökéletesebb világát. Ezért elítéli a minden áron eredetieskedő törekvéseket, amelyek a jót sem becsülik meg csak azért, mert — régi. Endrődi csupán jobbnak és nemesebbnek szeretné látni az emberiséget és ezért lázadozik a ma uralkodó társadalmi rend ellen, ahol kiáltó igazságtalanságok vannak. Mikor elégedetlensége az Isten ellen is zúgolódásra készíti, nem Isten ellen lázong, hanem a gyarló ember ellen, ki Isten nagyságából is bábót csinál.

A költőnek az étellel és a világgal való elégedetlenségét a *Törődelem* című ciklusban már elegikus hangú egyéni érzelmek váltják fel, amelyekben az elmúlás fájdalma dalszerű közvetlenséggel nyilatkozik meg. Kezdetben még fáj neki, hogy a mulandó földi gyönyörök nem hoznak számára már üdvöt; az élet alkonyán tisztultabb

égi örömök után áhitozik. A sors csapásait Istentől küldött megpróbáltatásoknak veszi és alázattal fogadja, mert a vénséghez legjobban illik a bűnbánat. De míg idáig jut, nagy lelki viharokat kell átszenvednie (*Te küldtél engemet. A mélységből.*)

Az ezután következő *Megtisztulás* c. versek reflexiók az élet és az istenség nagy problémáiról, amelyek közé egy kései szerelem sugára is belopódzik, hogy ez is a mulandóságra figyelmeztesse a költőt. Minél közelebb evez költőnk a hit révéhez, költeményeinek hangja mindegyre harmonikusabbá válik. A dacot, amely eddig lelkét tüzelte, alázatossá váltja fel; a jóság, szeretet és béke ígéit hirdelve az ima szárnyain eljut az Úr zsámolya elé, ahol majd a gyermeki bizalom hangján imádkozik Istenéhez, majd pedig a nagy lelkek magasztos meghódolásával jut el az isteni nagyság megérezéséig.

Mielőtt Endrődi gazdag szövedékű lírájának birodalmát elhagynók, még legutolsó verskötetéről kell pár szóval megemlékeznünk, amelynek *A pálya végén* címet adta a költő. A vaskos kötet címe után azt várja az olvasó, hogy benne Endrődi költészetének utolsó termékeit kapja: valójában pedig egy gazdag antológia, amely Endrődi költői pályájának java termését foglalja össze némileg más csoportosításban, mint előbbi köteteiben. Mindössze azon költeményei újak, amelyekben az öregség megható borúja zendül meg. Az öregség alkonyfényében is vannak megkapó vonások, csak a költői ihletesség melegével kell azt vizsgálni, mint azt Endrődi tette, ki az istenség felé vezető úton haladva az öregségben nemcsak a megsemmisülés és a rút halál vigyorgó képét látja, hanem a kényszerű, csendes elmúlás báját is felleli. (*Esti dalok*).

XI.

Endrődi Sándor mint elbeszélő a szépprózában is első sorban lírai költőnek mutatja magát. Első önálló kötete a *Falusi álmok*, amely még a *Tücsökdalok* előtt egy évvel, 1875-ben jelent meg, mint prózában írt költői rajz minden tekintetben ilyennek tünteti fel őt. Az elbeszélő és a leíró rész egészen a költő lírai hangulatát szolgálja. Apró hangulatrajzokban, ahol a költő a tárgyi képek és jelenetek között is a maga lelkét tükrözi vissza, ez a lírai tulajdonság olykor erényszámba is mehet; de már az olyan elbeszélésekben, ahol a meseszöveg és jellemrajzolás igényeivel kell fellépünk, a lírába vesző előadás az elbeszélés rovására esik. Ilyen természetű nagyobb elbeszélése a *Másodvirágzás*, amely egész kötetre terjed. Egy szentimen-

tális falusi leány szerelmi csalódását, vergődését és ábrándos szerelméből való kigyógyulását mutatja be, aki szerelmi eszményképet csinál egy léha és üreslelkű ifjúból, ki csak hozományáért akarja elvenni, hogy költséges és pazarló életmódját tovább folytathassa. De távoli rokona, Leonin, egy költői hajlamú és ábrándos ifjú, aki titkon szerelmes Aliceba és nevelő apja előrelátása megmentik őt egy életre kiható csalódástól és boldogtalanságtól. Bár a szakítás vélegényével, Jerney Gusztávval nagy lelki megrázkódtatást okoz a leánynak, utóbb mégis kigyógyul melankoliájából és Leonin oldalán boldog házaseset vár reá. Ez az elbeszélés lényege. E mellett egy másik szerelmi történet is játszódik le szemeink előtt, egy ünnepeelt táncosnőnek, Sáríkáknak és Várnay Kálmánnak tiltott szerelmi frigye. Várnay, jóllehet gyermeke is van Sárikától, nem akarja őt törvényesen feleségül venni. A leány úgy áll bosszút kedvesén, hogy esztelen pazarlásával anyagilag tönkreteszi Kálmánt, ki ezután kénytelen szakítani vele, hogy vagyoni egyensúlyát egy más érdekházasság révén helyreállítsa. Sáríkat később nagy hozománya kedvéért, melyet udvarlójától szerzett össze, az anyagilag tönk szélén álló Jerney Gusztáv veszi feleségül. De ez a házasság sem lesz boldog, mert Gusztáv felesége vagyonát is elpazarolja és csődbe kerül; Kálmán pedig váratlanul meghal, épen amikor menyasszonyához, egy német bankár leányához megy látogatóba. A költői igazságszolgáltatás így megvolna; de a két szerelmi történet között a kapocs kissé laza, csupán Gusztáv nagyon epizódyszerű eljegyzése Alice-szal hozza össze a két történetet. Magában az elbeszélésben azonban benne van a költő egész lelke. Leonin egyénisége futó pillantásra is elárulja, hogy a költő sok tekintetben önmagát rajzolja benne. Tele ábránddal, költészettel és álmodozással, ki kitartóan küzdve végre is eléri szerelmi eszményképét. A színhely jórészt a költőnek oly kedves Balaton-vidék; még a Sirályban is a költő kedves jachtjára ismerünk, amelyen ismerőseit oly szívesen vitte egy kis balatoni kirándulásra. Az elbeszélésnek a szubjektív elemek mellett különös bájít kölcsönöz a természeti képek és jelenetek buja és megelevenedő rajza, amely feledteti az olvasóval az elbeszélő részek fogyatkozásait és az előadó forma egyenetlenségeit.

Endrődi fogékonyságát a szabad természet szépségei iránt igazolják azok az apró rajzok is, amelyeket *Balaton-ég alatt* címen adott ki. A költő nemcsak ezekben a leírásokban és elbeszélésekben, hanem verseiben is, amint láttuk, a Balaton-vidék valóságos rajongójának mutatja be magát, ki saját lelkének kedélyhullámzásait meg-

lepő közvetlenséggel tudja kapcsolatba hozni az időjárással, az évszakok változásával s azokkal a színes vízi és szárazföldi természeti jelenségekkel, melyeket a Balaton környékén megfigyelt. Megfigyelései olykor aprólékosak, mint általában azon embereké, kik valamely vidéket nagyon szeretnek és alaposan ismernek; de igénytelenségük dacára sem untatnak, mert tanulságos voltak mellett egy lelkes kalauz melegsége árad belőlük. Bizonyos Baedekker-szerűség van e rajzokban, megismerjük belőlük pl. a Balaton-vidék növény- és madárvilágát, időjárásának szeszélyességeit, a változó évszakok sajátosságait és szépségeit, a Balaton-környéki falvaknak életét, a vidék rejtett szépségeit, nevezetességeit, régiségeit és furcsaságait. A hangulat- és tájrajzok között egy pár néprajzi jelenet is található a balatoni halászsok, révészek és a falusi nép életéből; de a téli és nyári vihar, a balatoni halászat és a befagyott Balaton rajzai plasztikaiságban és elevenségben nem érik utól Jókai és Eötvös Károly hasonló tárgyú művészi leírásait. Még kevesebb értékük van azoknak az elbeszéléseknek, melyeket a költő fürdői ismeretségeinek emlékeiből merft. Ezek az alakok nem-mindennapiságukkal és különöségeikkel akarnak látni (a lusta Emmike, a madárszerű Milike, Kristófék, a kóbor zenész, Kelet Józsi, az eszelős csavargó), éppen azért művészi hatásra nem számíthatnak. Mennyivel jobban sikerült alak pl. a Bakos szomszéd tudálékos pórias észjárásával, kinek eszén azonban mégis túljár az igazi paraszt furfang, vagy a halászsok és révészek egy pár odavetett vonással megrajzolt képe. Ezen apró elbeszélések között vannak aztán tréfás, komikus történetek, minő pl. a vérkúti borbélyból lett fürdőigazgató rajza, aztán megrázó jelenetek, pl. Csikós Jancsinak és csapodár szeretőjének Fodor Évinek tragikus pusztulása. De a leírásokba szőtt ezen képek csak másodrangú szerepet játszanak a táj- és hangulatrajzok mellett, melyek vonzó erejüket a költő természetimádó ihletéből merítik úgy itt, valamint egyéb úti rajzaiban és költői vázlataiban is, melyeket *Hangulatok* címen adott ki (1888). Endrődi prózai elbeszélései közül bizalmas hangjuknál fogva érdeklődésre számíthatnak még *Ghitta* című levélsorozata, melyben Capri szigeti élményeit mondja el egy barátnőjének és *Az otthon világából* vett rajzai, melyek szintén a költő bizalmas közelébe engedik az olvasót. A költő a köznapi társalgás modorában elcsevegi nekünk egy szerelmi történetét, családi boldogságát, majd vesztéseit és életének egyéb apró örömeit és bajait. Itt nem úgy beszél, mint a hogyan az író szokott közönségéhez, hanem a bizalmas barát meghitt közlékenységével árulja el lelke legrejtettebb érzéseit. Sokszor úgy tetszik, mintha

egy bizalmas naplóban lapozgatnánk, mely illetéktelenül jutott kezeink közé. De mint lírájának egyéni motívumait magyarázó adalékok egyes költeményeinek háttérét világítják meg és ebben van irodalmi becsük.

XII.

Endrődi mint műfordító különösen Heine fordításaival tett nagy szolgálatot irodalmunknak. Egyénisége, mint már említettük, több roknonvást mutat Heinével. Endrődi romantikára hajló természetét ellenállhatatlanul vonzotta Heine erős romantikája, amely még akkor sem tagadja meg magát, amikor gúnyolja annak kinövéseit. Heine egész költészete a romantika eszközeivel hat; ezek közül Endrődít főképen rokonszenve a mesés iránt, hajlama a természet megszemélyesítésére és finom íroniája ragadták meg. Byron világfájdalmát is Heinéből szerette meg. Heinével igazi lelki rokonságot Endrődi lírája mutat, amelynek főtárgya szintén a boldogtalan szerelem, amelyet az bámulatos sokoldalúsággal, megragadó közvetlenséggel és őszinteséggel, behizelgő nyelven és dallamos formákban tárgyal. És mindezek a tulajdonságok Endrődiben is megvannak. Ezek szinte predesztinálták rá, hogy ő legyen Heine *Dalok könyvének* magyar tolmácsa.

A tengerhez való vonzalma ösztönözhette őt arra, hogy *Az északi tenger* című ciklusból fordítson és romantikus hajlama, hogy néhány regényes tárgyú elbeszélését és románcait átültesse. Élte alkonyán megint visszatérve hozzá, munkássága koronájának tekinti, hogy Heine méltó magyar tolmácsa legyen.

Heinén kívül más német költőkből is fordított. Így lefordította Rückertnek, a nyelv és verselés virtuóz mesterének egy bájos virág-regéjét *A haldokló virágot*. Lenaunak pedig szerelmi bánatból fakadt és természeti képekkel színezett borongós dalaiból fordított *Nádzúgas* címen. Német költőkből vett fordításai közül említésre méltók még Hermann Linggtől *A fekete halál* c. ballada, Rudolf Baumbachtól néhány humoros népies dal és két mese.

Már Horatius hideg eleganciája, érett reflexiói és mértéktartó hevülete nem találunk szerencsés tolmácsolóra Endrődiben. Abból a négy horatiusi versből, amelyet lefordított, éppen a horatiusi hang hiányzik. Éppen így nem mondható sikerült fordításnak az észak-amerikai Longfellow *Witlaf király serlege* című költeménye sem, melyet Szász Béla sokkal szebben és hívebben fordított le magyarra.

A franciák közül Béranger, a chanson mestere három darabbal van képviselve. Egyikben frivolán enyeleg a hitvesi hűségről (*A szenátor*

úr), a másokban Bérangert, a szabadság lelkes hívét látjuk (*Betegen*), a harmadikban pedig mint borozgató és szerelmes nyárspolgárt mutatja be. Sem a megválasztott darabok, sem a fordítás nem mondhatók sikerültnek. Már jobb Victor Hugótól az *Emlékezés*, amelyben a költő elmúlt ifjúságától búcsúzik. Ezenkívül lefordította Victor Hugó *Angelo* című öt felvonásos drámáját. Musset gazdag lelki világát két igénytelen költemény képviseli; egy szerelmes és egy családi vers (*Isten veled, Pepikéhez*). François Coppée nem mint lírikust, hanem mint elbeszélőt szólaltatja meg három darabban (*Az apa, A hajóroncs, A bíró*) meglehetősen szabad fordításban. A Baudelaireből fordított négy költemény közül három a tengerészéletből meríti tárgyát (*Az albatrosz. A tenger, Don Juan a pokolban*), bizonyosságául annak, hogy Endrődi nemcsak maga szívesen foglalkozik a tenger jelenségeivel, hanem más költőktől is szívesen olvas ilyeneket. Az impresszionista Yean Richepint is csak mint a természet és tenger kedvelőjét mutatja be (*Szeptember, Tél, A hajóraj*). A regényíró Bourget és Catulle Mendès továbbá Soularg és Theuriet zárják be a műfordítások sorát. Ha végigtekintünk e sorozaton, azt látjuk, hogy a költemények kiválogatásában Endrődít nem annyira a műérték és jellemzetesség, mint inkább egyéni hajlamai, vagy az ötletszerűség vezették.

XIII.

Endrődi Sándor költői munkássága mellett rendkívüli termékenységet mutat az irodalomtörténet, kritika és újságírás terén, továbbá mint fordító, egyes irodalmi vállalatok szerkesztője és költők műveinek kiadója és magyarázója is eredményesen dolgozott. Írói működésének ezen oldalait csak röviden érinthetjük, mert Endrődi bennünket főként mint költő érdekelt. Továbbá nem akarjuk azt a kedvező képet, melyet Endrődiről, a költőről alkottunk, elhomályosítani egyéb munkáinak gyengeségeivel.

Mint irodalomtörténetíró és kritikus nagyon széles és egymástól távolosó területeken mozog, éppen ezért munkáiból hiányzik az alaposág és fegyelmezettség. A lírikus szubjektivitását beleviszi a tudományba is, ami gyakran elfogulttá és egyoldalúvá teszi őt ítéleteiben. Már magában nagy ellenmondás nála az, hogy amikor írókról és irodalmi irányokról ítéletet mond, a kritikáról, mint értékmérő tudományról fölényes lenézéssel beszél. E téren főmunkája *Századunk magyar irodalma képekben*, amely irodalmunk legforrongóbb korszakát tárgyalja Széchenyi fellépésétől a kiegyezésig. Könyvét népszerűen és élvezhetően írta meg, de hiányzik belőle a történetíró

alaptulajdonsága: a tárgyilagosság. Az író képeket ad négy évtized irodalmáról; de ez a kép nem a kor irodalmának egységes képe, hanem szertehulló képek egyes írókról. Nem mutatják, hogy egy-egy író mennyire kapcsolódik a maga lelki világával korához és kora eszméaramlataihoz. Aztán kellő tanulmány híján nincs megfelelő jártassága sem a módszerben, sem az anyag összeállításában.

Másik terjedelmes műve egy nagy irodalmi antológia: *A magyar költészet kincses háza*, melyet többekkel szerkesztett. Benne Endrődi munkája a lantos költészetéről írt fejezet és az ezt követő gazdag lírai szemelvény, amely a magyar lírát a legkezdetétől 1895-ig bőséges példákon mutatja be időrendi fejlődésben. A gyűjteményben majdnem minden valamire való lírikus szerepel kellő izléssel összeválogatott költeményekkel. De már a róluk mondott jellemzés sokszor elfogult, sőt igazságtalan. Általában a régibb költőket sokkal szigorúbban ítéli meg, mint az újabbakat. Főként a kritikus költőkkel szemben elfogult (Kölcsey, Bajza, Gyulai). Szubjektívizmusa még erősebben érezhető a *Költők világa* című irodalomtörténeti rajzaiban, ahol Byron, Heine, Seribe, Ányos, Csokonai, Berzsenyi, Petőfi, Vajda János és Kisfaludy Atala kerülnek sorra. Ezenkívül írt irodalmi életrajzokat a *Magyar Helikonban* Dugonicsról, Kölcseyről, Balassiról és Ányosról. Ezek azonban alig egyebek nagyobb irodalomtörténeti munkák nyomán készült kivonatoknál. A felsorolt önállóan megjelent munkái mellett számos cikket és apróbb tanulmányt írt egyes folyóiratokba és napilapokba különféle írókról és művekről.

Az irodalomtörténetírást szolgálta egyes írók műveinek sajtó alá rendezése és kiadása által is. Ő adta ki Vajda János kisebb költeményeit, Tóth Kálmán válogatott munkáit, Bartók Lajos *Hattyúdaltait*; szerkesztette a *Petőfi albumot* és Ferenczi Zoltánnal együtt a *Petőfi könyvtárt*, melyben *Petőfi napjai a magyar irodalomban 1842—49-ig* és *Petőfi a magyar költők lantján* (ez utóbbit Baros Gyula közreműködésével) az ő munkája. Végül még van két versgyűjteménye *Bokréta a magyar népköltés java termékeiből* és *Babérvirág a magyar költészet java termékeiből* címen.

Általában elmondhatjuk Endrődiről, hogy aminő termékeny volt mint költő, épen olyan lankadatlan buzgalommal dolgozott mint tudós is; de míg amott az ihlet vezette, itt a műkedvelő érdeklődése vagy a megélhetés gondjai hajtották a robotmunkára. Ez a tevékenysége csak mennyiségileg mutat föl nagy eredményt, valójában pedig elvonta őt a költészet művelésétől, ami csak veszteséget jelent a magyar költői irodalom számára.

ÉRTEKEZÉSEK.

Arany Toldi Szerelmének Forrásai.

Ilyen címen jelent meg egy tanulmányom 1905-ben (Irodalomtörténeti Értekezések. VI. 44. l.), melyben énekről énekre haladva lehetőleg pontosan összehasonlítottam a Toldi Szerelmét forrásaival, amit addig senki sem tett meg. Az összegyűjtött nagy anyag ellenére még sok hiány és hézag mutatkozott munkámban, melyet legjobban magam láttam. Azóta tizenhárom év telt el, más kutatók új forrásokra mutattak rá s magam is találtam sok mindent, ami a T. Sz.-re vonatkozólag érdekes lehet. Legjobb volna, ha kis füzetem új kiadásban jelenhetné meg, de erre ma alig gondolhatni, azért így, pótlásképpen egy kis cikkben állítom össze mindazt, ami ezen a téren 1905 óta történt. Azt hiszem, hogy ez szinte kötelességem s az Arany-kutatók is szívesen veszik, ha itt mindent együtt találhatnak. Megjegyzem, hogy *ahol senkire sem hivatkozom, az az adat a magamé.* Itt is az énekek sorrendjében haladva csoportosítom az adatokat mert ezt az eljárást most is a legcélravezetőbbnek tartom ilyenféle dolgozatban, hol az áttekinthetőség, az adatnak gyors megtalálhatása fontos.

Első ének.

Rozgonyi László 1350-ben Nagy Lajostól ius gladii kapott Buda Polgári Lexicona szerint (III. 187.) s II. Lajos 1510-ben egy Rozgonyi-leányt valóban fiúsított (III. 210.), mire Szemkő Aladár figyelmeztetett (Irodalomtört. 1914. 110.). Az, hogy a király mint ismeretlen, szegény látogató köszönt be Rozgonyiékhoz, hogy Rozgonyi mindjárt borral kínálja, hogy Piroskának férjet szerez, s hogy királyi kegyelmét érezteti velük, Kisfaludy *Mátyás deák*-járá emlékeztet, mint Weber Artur észrevette (Irodalmi hatások a T. Sz.-ben. Bpesti Szemle. 1917. 483. sz. Ezen-túl, ha Weberre hivatkozom, mindig ez a cikke értendő).

Második ének.

Kolta Illést, Jakobot és Jánost nemcsak a Polgári Lexikon, hanem Podhradzky József is említi a Codex Diplomaticusra hivatkozva a Budai Krónika kiadásában (309.).

Itt kell megemlítenem, hogy tanulmányomban Aranynak az olasz hadjáratokra vonatkozó legfőbb forrását, a Dubnici krónikát Toldy *Analecta*-jából idéztem. Tolnai Vilmos 1906-ban írt alapos és értékes bírálatában

(E. Phil. Közl. 1906. 228., melyre ezentúl csak Tolnai nevének említésével fogok hivatkozni) bebizonyította, hogy Arany nem ezt a kiadást, hanem Podhradeczy József kiadását a *Chronicon Budense*-t használta (Buda. 1838.). Ez t. i. a Budai krónika kiadása, de a jegyzetekben bő szemelvényeket ad a Dubnici krónikából is. Egyéb jegyzeteit is felhasználta Arany.

Küküllei János krónikáját Schwandter kiadásából idéztem, de helyesebb lett volna azt is Podhr. kiadásából idéznem, mert A., noha ismerte ezt a kiadást (könyvtárában is megvolt), inkább a P.-ét használta s azért hivatkozik mindig a Budai krónikára. Különbben a dolog lényegén ez semmit sem változtat, mert az idéztem helyek egy-két apróbb eltérést nem tekintve azonosak a P. szövegével. Ezeket az eltéréseket alább pon tosan közlöm. Tudnunk kell ugyanis, hogy a Budai krónika Nagy Lajos életére nézve a küküllei főesperes, Apród János, vagy Küküllei János életrajzát közli, a Dubnici krónika szintén, de emez beleszövi János minoritának kis krónikáját is, így a Dubnici krónika szövege részletesebb és érdekesebb a Budaiénál, ezért vett innen több adatot Arany.¹

¹ A munkámban idézett lapszámok helyett tehát a Podhr.-féle kiadás lapszámait teendőnk s Küküllei helyett a Bud. kr. idézendő (néha az utalás nem a krónika szövegére, hanem a kiadó jegyzetére utal): a 9. lapon Thuróczy krónikájában helyett Podhr. 299. (P. t. i. Schwandtnerből idézi az illető helyet), az 1. jegyzet így tárgyitalan, — a 21. lapon Toldy *Analecta* helyett Dub. kr. 286., in itinere h. csak itinere, — a 22. lapon Dub. kr. 90. h. 284—5., 94. h. 288., 103. h. 304., 99. h. 293., — a 23. lapon Dub. kr. 99. h. 293., a többi törlendő, Küküllei 297. h. Bud. kr. 299. többször is, csak Kanizsai nevénel 300., Dub. kr. 103. h. 305., a jegyzet tárgyitalan, — a 25. lapon Dub. kr. 94. h. 288., — a 26. lapon Küküllei h. Bud. kr. 283., *curram h. carram, comitatus h. civitatis, ferreis h. ferri*, — a 31. lapon Kük. 297. h. Bud. kr. 300., — a 32. lapon Dub. kr. 96. h. 289., 103. h. 304., 101—2. h. 301., Kük. 299. h. Bud. kr. 303., — a 33. lapon Kük. 298. h. Bud. kr. 302. és 302—3., *ictibus h. per ictus, gravem h. gravemque, sustinens laesionem h. sustinuit passionem, ipsi h. sibi*, a 2. jegyzet tárgyitalan, — a 34. lapon Dub. kr. 102. h. 304., 103. h. 305., 96. h. 289., 102. h. 301., 102. h. alább 303. — a 37. lapon a Dub. kr. 102. h. 303—4., *ligatum* törlendő, a 22. sor fölülről számítva törlendő, Kük. 299. h. Bud. kr. 303., mely u. arra az esetre vonatkozik, *stipendariis h. sagittariis*, — a 38. lapon Kük. 300. h. Bud. kr. 305. kétszer, Dub. kr. 104. h. 306., *circa trecentes barbatus* törlendő, *lent* Kük. 300. h. Bud. kr. 306., — a 40. lapon Kük. 294. h. Bud. kr. 291., Dub. kr. 96. h. 289., Kük. 299. h. Bud. kr. 305., — a 41. lapon Dub. kr. 104. h. 307., — a 42. lapon Kük. 300. h. Bud. kr. 306., 296. h. 297., Dub. kr. 105. h. 307., Kük. 301—2. h. Bud. kr. 308., *cui h. en, circa centum personas ex beszurandó a potioribus elé*, Dub. 105. h. 308., *ad* törlendő, *et eundem* törlendő, *suscipientes h. susceperunt et, qui quidem h. et, hospitabatur h. collocaverunt, deductis h. deductus*, — a 43. lapon *auri* törlendő Dub. kr. 98. h. 292.

Lorántfit a Polg. Lex. említi (II. 585.), a Pohárnok családot szintén (III. 128.), de csak a 16. századból.

Lovagi torna-leírást nemcsak *A csehek Magyarországon*, hanem az *Abafi* is szolgáltatott Aranyinak. Egyik viadalban Abafi leeresztett sisakrostéllyal harcol, Báthori Boldizsár Kemény *Gyulai Pál*-jában szintén.

Szigligeti *Rózsa*ja, mint Weber A. kimutatta (E. Phil. Közl. 1910. 548.) Franz Ignaz v. Holbein *Das Turnier zu Kronstein* (1820.) c. Ritter-schauspieljének hatása alatt készült (Vértesy Jenő *A m. rom. dráma* c. munkájában 1913. 286. hiába iparkodott W. érveit cáfolni.). Szigligeti Endre gazdája pl. Holbein Stürmer-ére emlékeztet. Arany ismerhette a német darabot, melyet nálunk is játszottak (vö. Weber már említett cikkével is). A *Rózsa*-hatást dr. Badics Ferenc említette először röviden (Föv. Lapok 1882. 198. és nem 95., mint idézik).

Weber szerint a Nibelung éneknek az a része, midőn Gunther a lát-hatatlan Siegfried segítségével legyőzi Brunhildát, kiegészülve az Eddából Brunhilda szerelmi sértődésének motívumával volt az összekötő lélektani kapocs a *Rózsa* s az *Özvegy és leánya*, mint források közt s hozzájárult az álharc motívumának tragikussá fejlesztéséhez.

Mellesleg említem, hogy a Ruggiero—Bradamante-epizódon kívül az a hely is emlékeztet a T. Sz. megfelelő helyére, mikor a gyáva Martan felveszi a győztes Grifon fegyverzetét s ő jelentkezik a tornajáték győzteseként (Orlando Furioso 17. ének 112—3.).

Harmadik ének.

Anikó dalának ez a két sora: Egy van ilyen, az egyetlen, Messzi tölem, bár mellettem, Lehr Albert szerint Schillernek erre a két sorára emlékeztet: Eine nur ist's, die ich suche, Sie ist nah und ewig weit (*Der Jüngling am Bache*. M. Nyelv. 1912. 164.).

Az eskü (57. versszak) Hunyadi kormányzói esküjével azonos, melyet Arany Döbrentei Régi M. Nyelvmélekeiből (II. 355.) vett (Vértesy J. E. Phil. Közl. 1906. 247.).

A Trencsénhez való gyülekezést nemcsak Szalay, hanem a Bud. krónika is említi (Tolnai észrevétele): «... et oppidum Trinchinium intravit, et exercitus circumquaque in campis et pratis resedit». A krónika szerint ide jönnek hozzá követek a császártól békéért, majd meg ő küld követeket Brünnebe.

Negyedik ének.

Az álrühás vitézek zajos menete Tolnai szerint nagyon emlékeztet Jókai egyik novellájának (*Az istenhegyi székely leány*) hasonló részletére.

A magyar követek fenyegető viselkedését nemcsak Szalay, hanem Budai Polg. Lexicon is említi: «Magokonn kívül lettek ezenn szóra a Magyarok; azon szó ellen prótéstáltak, és szemébe Károlynak azt mon-

dották: hogy Királyoknak s annak Anyjának betsülete mellett, egy szál kardra kimenni készek, akar Károllyal magával, akar pedig mással az ő képében» (I. 613.). Az utóbbi kifejezést (képemben) A. is használja.

A cseh király elleni hadjáratról ennyit talált A. a Budai krónikában: 1362-ben «rex personaliter cum magno exercitu et potentia versus partes Moraviae processit» (327.), a Morvában való pusztítás azonban a következő évben volt: «cum gente satis valida in Moraviam . . . qui incendia, et maxima damna ibidem intulerant» (328.).

A 94. versszak Lehr Albert szerint (M. Nyelv. 1912. 166.) Mátyási József egy versére emlékeztet (M. J. verseinek folytatása. 1798. 99.): «Most is az ő kedves emlékezetében, | Mintegy gyönyörűség virágos kertjében, | Gondolatim az ő szépségére szállnak, | Holott raj-méh módra színmézet csinálnak, | Mely, mivel fulánkot nem hord a bűn bele, | Érzékenyséгимnek ártatlan étele.»

Ötödik ének.

Toldi fogságba esésének esetében s Jodovna szerelmi ajánlatában Weber A. Byron Kalózának (*The Corsair*) hatását látja. Nem tartom valószínűnek. Igaz, hogy a kalóz egy nőt ment ki az égő háremből s részben ez okozza, hogy Seid csapata elfogja, de az egész eset minden mellékkörülményével együtt annyira más, mint Toldinak várba-csalatása, hogy nem tudom benne ennek mintáját látni. Éppen úgy nem tudom elhinni, hogy a gonosz, buja Jodovna visszataszító alakjának s durván érzi, szemérmetlen tolokodásának a bájos, nemesszívű Gulnare alakja és ideális szerelme (hiszen tudja, hogy a kalóz visszatér szeretett asszonyához) lett volna az előképe.

Ha mindenáron meg akarjuk találni a várba-csalatás motívumának mintáját, inkább Ariosto eposzának egyik helyében kereshetjük. A XII. énekben olvassuk, hogy Orlando barangolása közben siránkozó hangot hall. Megsarkantyuzza lovát s lát egy lovagot egy nagy lovon maga előtt vágatni, aki a nyergén egy szomorú leányt visz erővel, ki sir, küzködik nagy fájdalomban és segítségért kiált (Che porta in braccio, e sull' arcion davante | Per forza una mestissima donzella: | Piange ella, si dibatte, e fa sembante | Di gran dolore, ed in soccorso appella). Orlando a lovagra kiált s fenyegeti, de az nem felel és gyorsan lovagol a sűrűn át. Az erdők hangos jajgatás veri fel (sonar d'alto lamento). A lovag egy palotában tűnik el s Orlando utána rohan, mindenfelé keresi, felmegy a lépcsőn stb. (4—9. versszak). Még az is hasonló, hogy itt sem igaz a leányrablás, csak káprázat (egy bűvész varázslata), melynek célja Orlandonak a palotába való becsalása. Tasso egy analog helyére szintén utaltam annak idején.

Szentirmay Gizella a Phil. Társaságban 1916-ban felolvasott tanulmányában (*Toldi Szerelme és a Frithjof-rege*), mely így megelőzte Weber tanulmányának u. erre a kérdésre kiterjeszkedő részét (noha nyomtatásban

csak a Weberé után jelent meg a Budapesti Szemle 1917. 492. számában), érdekesen világítja meg Piroska sorsának és Ingeborgénak rokonságát. Ingeborg királykisasszony, Tegnér költeményének hősnője, lemond szerelméről bátyja kívánságára és a közjó érdekében, ez, valamint szomorú egybekelése Ring királlyal, kit nem szeret, eltitkolt, elnyomott szerelmének mélabúja és lelki küzdelmei valóban igen hasonlítanak Rozgonyi Piroska szomorú sorsához. A lakoma-jelenethez is eléggé hasonló Frithjof látogatása Ringnél, mikor újra fellobban régi szerelmük (még vadkant is hoznak az asztalra szájában almával). A szerelmi történeten kívül más egyező vonásokat is kiemel az értekező: Frithjof neve is megbélyegzett lesz szentségtörés miatt, mint a Toldié, ő is sok idő múlva tér vissza és visszanyeri becsületét, ő is párbajra akarja kényszeríteni a gyáva Helge királyt (Ingeborg bátyját), ki durván bánt Ingeborggal, mint Tar Piroskával. Ezek azonban már halványabb analógiák, a fő a szerelmi történet egyes részeinek lélekrajzi rokonsága. Webernek ugyan ezekre a részletekre vonatkozó fejtegetése, mely Szentirmayétól függetlenül készült s ugyan ilyen eredményekre jut, még jobban megerősíti Sz. állításainak helyességét.

A Jodok név Vörösmarty Toldi-ja cseh vitézének Jedek nevére emlékeztet.

Hogy a királyné udvarába fogadja Piroskát, hogy «mind az egész udvar neki varr és hímez», Döbrentei Klára *Visegradon* c. novellájára emlékeztet (Hebe. 1823.). Arany, ki sok régi dolgot olvasott, ezt is ismerhette. Itt is udvarába fogadja a királyné (a T. Sz. Erzsébetje) Zách Klárát, kinek Homonnai Jánossal tartandó esküvőjére szintűgy készülnek. Lánytársai mind «varrtak és himzettek» neki valamit ajándékba s együtt ültek énekelve munkájuk mellett.

Hatodik ének.

A 7. versszak két utolsó sora Lehr Albert szerint (Magy. Nyelv 1912. 165.) a *Kesergő Szeretem* I. énekének következő soraira emlékeztet: Vajha tüzem apaszthatuá, | Könnyeimnek árait! | Vagy hát könnyem elolthatuá | Szivem dühös lángjait! s hasonló Csokonai következő helyéhez is (*Déli aggodalom*): Hisz égek lám, mégis vízceppet hullatok. | Olyan tűz ez, melyet gerjeszthet a jég is, | És lángokkal égvén, vizet áraszt mégis.

Szalárdi krónikáját b. Komény Zsigmond 1853.-i kiadásából ismerte (Újabb Nemzeti Könyvtár III.).

Hogy az A. által felhasznált néphagyományok még ma is élnek a szalontai nép ajkán, érdekesen bizonyítják Szendrey Zsigmond cikkei, melyekben a Toldiakról, a szalontai várról és csonkatoronyról (Ethn. 1914. 159.), továbbá az öt kapitányról (neveiket ma is tudják a szalontaiak), Győry Jakabról, a Testhalomról, Órhalomról, három nyárfáról, a Sziget-

tóról, Varga Mihályról szóló hagyományokat jegyzi fel (Irodalomtört. 1915. 148.). Szalárdi helyett Rogeriust mond, ami tollhiba. Piroska hirtelen ájulása férje holttestének látásakor a Nibelung-éneknek arra a helyére emlékeztet, mikor Hagen Siegfried holttestét Kriemhilda ajtaja elé téteti. A királynő a holttest láttára megdöbben és szó nélkül földre rogy (Tolnai).

Hogy Toldi szerelmi boszúból megöli Tar Lőrincet, abban Weber ismét Byron-hatást lát. A gyaur (*The Giaur*) c. elbeszélés hőse t. i. elcsábítja Hassan rabnőjét, kit ura ezért a tengerbe fojt. A gyaur ezért csatában megöli Hassant, aztán szerelmi bánatában kolostorban sorvad el. Bajosan tudjuk elképzelni, hogy ez a történet inspirálta volna Aranyt. A vetélytárs megölése szerelmi boszúból annyira közkeletű nemzetközi motívum (mely a mi régibb elbeszélő irodalmunkban is nem egyszer előfordul), s annyira önként következik Toldi jelleméből és természetéből, hogy itt Byron-hatást keresni fölösleges.

A sirlátogatás jelenetének forrása a Romeo és Julián kívül Bolyai Farkas *Párisi per-e* (1818.), melynek egy részletével meglepő egyezéseket mutat A. elbeszélése. Itt Henriettet, a darab hősnőjét halottként sirboltba fektetik. Két tolvaj a sirboltba lopózik, elszedi a leány ékszerait, aztán a mennydörgésre megijedve elfut s otthagyja a felnyitott koporsót (IV. felv. 1. és 6. jel.). Ezután megjelenik Louis, Henriette kedvese, utólszor látni szerelmesét. Hosszú monológjában többek közt így szól: «ezek az ajkak, mintha csak azért nem nyilnának meg, hogy az örökkévalóság titka ki ne jöjjön — oh! ha meg nem nyilhattak (felé hajol) zárjátok be az enyimeket is (reá borul). Jövel drágalátos szerelmesem! fogadd ezen csókkal életemet! (forrón megcsókolja). Tied ez az édesség ezen ajkakon! s ők sugják, hogy te alszol itt! Serkenj fel! kénszerítlek az én lelkem véghetetlen fájdalmára, mellyel téged von minden erejével!» A leány erre fölébred, majd végképpen folocsudva a mennydörgéstől, felül. Louis: «Megfoghatatlan hatalom! (reszketve hajol felé) Henriette mennyből lejött angyalom.» Henriette: «Kedves szózat! (tapogatja a koporsót) Istenem! hol vagyok? — micsoda ágy ez? ... Ah Istenem! — reszketek — hol vagyok? Koporsó...» Louis: «... a most szerencsés tudatlanság holtnak itélt volt, s engem egy titkos érzés a mennyből ide hozott — siessünk kedvesem! az új menyői élet köteleivel foglaltatni egybe... kövess bátran engemet.»

Ezt Beöthy Zsolt figyelmeztetésére Fóti József irta meg először egy cikkében, mely a sirrablás nemzetközi motívumát tárgyalta (Irodalomt. Közl. 1908. 257. önállóan is megjelent 1906-ban). Én, noha Fóti cikkét olvastam annak idején (amiről a példányomban tett aláhuzások tanuskodnak), erről a részéről teljesen megfeledkeztem s 1911-ben mikor más célból a *Párisi per*-rel foglalkoztam, nekem is feltűnt a dolog, mint bárkiné is feltűnt volna, s az E. Phil. Közlönyben (1911. 302.) fölhívtam rá

a figyelmet. Nb. Fóti cikke nem emelt ki annyi egyező részletet, mint én, ami cikkének tárgyából és céljából természetesen következett.¹

Arany a két tolvaj nevét György Lajos szerint (Erd. Muz. 1911. 186. és E. Phil. Közl. 1911. 782.) Genovéva történetéből vehette, hol a két «gyalázatos» ember, Heinz és Kuntz, még zarándok-ruhában is szerepel. Dobóczki Pál viszont a neveket (Erd. Muz. 1911. 306.) Kleist Michael Kohlhaas-ából származtatja, csak hogy itt Hinz és Kunz Kohlhaas ellenfelének Wenzel v. Tronkának befolyásos rokonai s nem alacsony sorsú emberek. Rámutat azonban arra is, hogy a két név később szólássá lett s pl. Tieck *Der junge Tischlermeister*-ében már így szerepel, tehát A. hallymásból is vehette. Erre már előbb rámutatott Lehr Albert (amit D. nem vett észre). Szerinte a Hinz (Henrik) és Kunz (Konrad) nevek «a német nyelvzokásban együtt a tudatlan sokaságot, a tömeget, az aljnépet jelentik», mesékben, tréfás versekben stb. együtt szerepeltetik a költők Hinzet és Kunzot, mint együgyű parasztokat. Claudius Mátyás, 18. századi népies író egyik verse így kezdődik: Was meinst du, Kunz, wie gross die Sonne sei? | Wie gross, Hinz? Als ein Straussenei. (Magy. Ny. 1905. 455.)

Hetedik ének.

Hogy Endre halálhírért Durazzoi Károly írta meg Lajosnak, Szalay említi, de Fessler (III. r. I. 215.) szintén s mivel már a Daliás Idők IV. énekében 1851 elején felhasználja A. ezt az adatot, Fesslerből vette (Tolnai).

Lajos bánatát a Budai krónika (283.) is említi: «Super quo eventu mortis fratris sui idem rex Lodovicus ultra modum dicendi, vehementi dolore cordis sauciatus, condolens et anxius cepit cogitare et tractare de vindicta, ne tam execrabile scelus impunitum pertransiret.» Adománylevelében pedig ezt mondja (u. ott 284.): «... germanus frater noster dulcissimus, adolescens innocens, agnus immaculatus, Deo et Sanctae Ecclesiae devotus, hominibus graciosus et placidus». A 4. versszakban u. így beszél róla Lajos.

¹ Fóti szerint Bolyai darabja valamely francia darab fordítása (vö. még E. Phil. Közl. 1911. 372. 1916. 283.). Érvei nem meggyőzők. Igaz, hogy Bolyai valami francia forrásra hivatkozik, ahonnan tárgyát vette, de viszont többször hangoztatja az eredetiséget, pl. darabjának bevezetésében ezt mondja: «igen jól értem azt is, mennyire seniroz, ami keveset olvas az ember, amidőn vagy azt, ami külömben is jőne, mint éppen oda való, vissza kell taszítani, vagy azután meglátva másba, ki kell vonni, ha a szerző nem tolvaj akar lenni». Arról, aki ilyen kényes az eredetiség dolgában, nem valószínű, hogy egyszerűen lefordítson valamit s kiadja, mint eredetit. Általában ennek a genialis embernek darabjait, melyekben csodálatosan tükröződik rendkívüli egyénisége, még mindig nem méltatták kellőképen.

A 12. versszakban leirt Anjou-cimert Pray György *Syntagma historicum de sigillis regum et reginarum Hungariae* (Budae, 1805.) c. munkájából ismerhette, melynek tabelláin Nagy Lajosnak és Máriának többféle pecsétjét láthatjuk a liliomokkal s a csőrében patkót tartó struccal (Szentpétery Imre figyelmeztetett rá). Ismerhette különben máshonnan is.

A 13. versszakban leirt Hédervári—Kont cimert Wagner Károly *Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae familiarum* (Posonii, Pestini et Lipsiae, 1802.) c. s 4 decasra oszló munkájából vette. Az I dec. tabellájának 14. figuráján látjuk a «Nicolaus Kont regni Hungariae palatinus» stb. köriratú pecséten a leirt címet.

Miklóst főpohárnoknak mondja. Lehotzkynak *I. Regni Hungariae... Status et ordines* (Posonii, 1796.) c. munkája szerint (102.) 1345-ben valóban Hédervári Kont volt a pincernarum magister.

Lajos beszédében említi Aquileját s a kétszinű velenceieket. A Dubnici krónika szintén említi az aquilejai patriarchát, továbbá ezt mondja: «scientes Veneti fraudulentia pleni... Omissis autem ipsis Venetis...» (288. Tolnai észrevétele).

Visegrad leírását Oláh Miklós után adja, kinek *Hungaria*-ja megjelent Bél Mátyás *Adparatus ad historiam Hungariae*-jában (Pozsony, 1735.), azután együtt *Atila* c. munkájával Bécsben 1763-ban, majd 1774-ben szintén az *Atila*-val együtt.

Erzsébet királyné vallásosságát tanúsítja az a hosszú olaszországi zarándoklása, melyet a Budai krónika részletesen ír le. Innen tudjuk meg, hogy mennyit ájtatoskodott, mennyi szent helyet látogatott meg, mennyi alamizsnát osztott s mennyi adományt tett (269—74.). Itt említi Podhradczky jegyzetben, hogy útjának egyik célja az volt, hogy Endrének koronát szerezzen, «dein, ut pro lenocinio et cæde Feliciani de Zaah, generisque huius exstirpatione, Deum, omnis mali Vindicem, placet» (269—70. Tolnai).

A királynét Zách véres árnyéka üldözi, mint Döbrentei már említett novellájában (*Klára Visegradon*). «A királynét — ugymond — látták széllyel bontott hajjal éjszakákon keresztül gyötörtetve imádkozni». Itt a királyt, sőt még Kázmért is kíséri Felicán árnyéka.

A Gilétieket a Bud. kr. említi: «Nicolaus filius Gyleti Palatinus cum Johanne, Dominico militibus filiis suis, ac Johanne filio Gyleti fratre suo» (299.). Budai Polgári Lexiconában (II. 128—9.) annyi van róluk, amennyit a krónikából tudunk. Címerük: Pray *Syntagma* V. tab. fig. 6.

Munkámban a címereket Nagy Ivánból idézem s említem, hogy A. Wagner *Collectanea*-ját is használta. Figyelembe kell azonban vennünk azt is, hogy a VII. ének seregszemléje (inkább címerszemle) már megvolt a Daliás idők második dolgozatában is (3. ének), mely 1863-ban meg is jelent a Koszoruban (1862-ben felolvasták a Kisz. Társaságban). Nagy Iván munkájából 1861-ig csak 8 kötet jelent meg (az O betűig), tehát a P—Z betűs nevek vonatkozó adatokat máshonnan vette, leginkább

Wagner munkájából. Amelyek Wagnerben sincsenek benne, azokra vonatkozólag (a címert illetőleg) esetleg Nagy Iván szóbeli közléseiből, esetleg kéziratos címergyűjteményekből (melyeket Nagy Iván is említett és felhasználta), esetleg máshonnan vette adatait. Mivel Wagner *Collectanea*-ját az A—O betűs családokra vonatkozólag is használhatta, minden névnel hivatkozom Wagnerre is (a szám a decast jelenti s az ahhoz tartozó tábellát, melyen a címerek rajzai láthatók).

Geréni s Homonnai *Drugel*, olasz vér: W. 3. Salernoból származott, Homonna, Geren említve. — *Budaméri Konya*: W. 2. Széchenyi alatt. A Bud. kr. szerint (299.): Konya filius Thome Voyvode. — *Andrási*: a címer leírása és története megvan a Polg. Lexiconban is (I. 39.). — *Drágfi*: W. 3. — *Nádasdi*: Polg. Lex. II. 717. — *Bebek*: W. 1. a Bud. krónikában a név Bubek (a Bebek név rendes változata), a címer eredete is elmondva a Csetnek vizének említésével (ezt a Polg. Lex. 1310. nem említi). — *Hédervári*: W. 1. Lukács és Bertalan az Ujlaki családról szóló cikkben említve 132. l. — *Ujlaki*: W. 1., ősapjuk Hédervári Lőrinc. — *Szécsi*: W. 2. az Iwanka név is, Nicolaus de Sech (Bud. kr. 299.). — *Zrini*: W. 1. — *Kanizsai*: W. 1. — *Rozgonyi*: W. 3. — *Draskovics* nincs meg W.-ben, a Polg. Lex. (I. 574.) említi Miklóst, ki Olaszországban vitézkedett. — *Csapi*: W. 4. nincs címer, A. sem szól róla. — *Guti*: W. 4. Polg. Lex. II. 146. 1. Ország alatt is. — *Kemény*: Kőváry László: *Erdély nevezetesebb családai* (Kolozsvár, 1854.). — *Forgács*: Hormayr—Mednyánszky *Taschenbuchja* (1822.) szerint Mária királynő engedelmével a címerében lévő fehér farkast fölcserélte Mária királynő képével (139. l.). A ezt tagadja («Nem Mária, bizony, magyarok királya!») s elmondja eredetét. Heller Bernát (E. Phil. Közl. 1918. 264.) szerint azt a motívumot, hogy a sellő megjósolja a jövődöt Forgácsnak, Arany a Nibelungenliedből vette (XXV.), hol két sellő Hagennak mond jóslatot, egyik hazugot, a másik igazat. Hagen itt is elveszi ruhájukat és a sellők azért jósólnak neki, hogy visszaadja. Az ing elvevésén és a jósláson kívül azonban nincs a két jelenet közt hasonlóság. Én annak idején Tasso eposzában találtam némileg analog helyet. Lehet, hogy ez is (a dallal álomba-ringatás motívuma), meg a Nibelunglied is hatott a költő képzetére a Forgács-epizód megírásakor, de úgy érzem, hogy mindezzel nincs elintézve a kérdés.

Arany, ki annyira pedáns volt «epikai hitel» dolgában, szembeállva a hagyománnyal, maga költött volna helyette más valamit? Lehetséges, de nehezen hihetem. Talán a címer *meztelen* nőalakja indította az ellenmondásra? Nem tartotta lehetségesnek, hogy az Mária királynő képe legyen. Mindenesetre tovább kell kutatnunk ebben a kérdésben. — *Berényi*, *Révai* W.-ben nincs. A Révai-címert a Polg. Lex. (III. 164.) írja le. — *Bátori*, *Butkai*, *Szokoli*: W. 1. «Genus porro Guthkeled in varios subinde ramos divisum est, Zelemérius enim, Szokolios, Butkajos... horum tres dentes, quos alii lupinos, alii Draconis esse malunt, quosque pro armis

habent, ejusdem originis fuisse satis ostendunt» (28.). — *Csáky*: Kőváry 58. — *Lórántfi*: W. 4. — *Balassa* nincs W.-ben, címere Nagy Iván szerint bölényfej vörös mezőben, ez nem egyezik A. leírásával. — *Frangepán*: W. 2. — *Garai*: W. 4. — *Bethlen*: Kőváry 40. — *Zudár*: W. 3. — *Telegdi*: W. 3. — *Pető*: W. 2. — *Bocskai*: W. 4. Kőváry 49. — *Majtényi* nincs W.-ben, — *Viczai* sincs, — *Büdi*: W. 3. — *Csetneki*: W. 1. — *Kisvárdai*: W. 2. — *Szentgyörgyi* nincs W.-ben. — *Abafi*: W. 4. a címer említve a Polg. Lex.-ban is (I. 52.). *Derzsi*: W. 4. — *Szirmai* nincs W.-ben, *Rajcsányi* sincs.

Igen örvendetes volna, ha ezzel a heraldikai résszel egyszer szakemberek is alaposan foglalkoznának.

Nyolcadik ének.

Kiemelendőnek tartom Aranynek következő megjegyzését, mely kéziratában megvan, de aztán kimaradt: «alaptervem pedig azt kívánja, hogy Lajosnak Durazzoi Károly elleni gyűlöletét lehetőleg fokozzam egész a katastrópháig, melynél e hadjáratnak alig is volt egyéb eredménye». A T. Sz. kézírata a Nemzeti Múzeumban van, részletesen ismertette Bányai Elemér (M. Könyvsz. 1906. 32.).

Toldi kolostorban való vezeklésének gondolatát Weber szerint A. a német hősmondából vette. Ilseannak és Heime-nek kolostorba vonulása és vezeklése (a *Rosengarten*, *Alpharts Tod* és a *Thidrekssaga* c. költeményekben) valóban sok hasonlóságot mutat A. elbeszélésével a részletekben is, úgyhogy addig is elfogadhatjuk a hatás föltevését, amíg esetleg sikerül adatokkal bebizonyítani, hogy A. az említett költeményekhez hogyan jutott hozzá.

Az Endre képét viselő zászló leírását már Szalay munkája előtt a Polg. Lex.-ból ismerte (II. 554. Tolnai). Kisfaludy is említi *Tihamér*-jában (V. fejj.)

«Csak az udvar lábján tengődve szeméten», ebben felhasználja az ismert közmondásszerű hasonlatot: Tengődik, mint Toldi Miklós lova a szeméten (Tolnai).

Lallit a Budai kr. is említi (283.): «una cum Lallo» s a Dubnici is (286.): «dominus Lalws in iure civili doctor egregius, rector eiusdem Aquilegensis civitatis».

Sulmona bevétele: Dubn. kr. 287.

A Forliakat és Malatestákat a Bud. kr. is említi (287.): «Dominus Malatesta de Malatestis, Franciscus de Furlino, Philippus de Mantua, et quidam alii...», az utóbbit A. a IX. 41. vszakában említi (Tolnai).

A «férjhez ugrék» kifejezést A. a Polg. Lex.-ból vette: «hamar férjhez ugrott Joanna Tarantoi Lajos herceghez» (III. 664.).

Kilencedik ének.

A vránai perjelt a Bud. kr. is említi (306).

A 25. versszakban említett nevekkel vö. Bud. kr. (299—300.): «Gyleti . . . item Stephanus et Georgius filii Bubek, Nicolaus de Sech . . . Andreas Voyvoda . . . Lachk . . . Pater Dominus Nicolaus Episcopus Zagrabiensis, qui fuit ibi in civitate Aversana in Episcopum consecratus . . . Prepositus Budensis cum fratre suo Joanne . . . filio Laurentii de Canisa.»

Werner és Wolfhard a Budai és Dubnici krónikában is sokszor szerepel.

Az a jelenet, mikor Toldi karikás ostorával egymaga szétveri a dözsölő flagellánsokat, Ariostónak arra a helyére emlékeztet (XIII.), mikor Orlando husz embert ver szét egy nagy asztallal, melyet nádként megpörgetve közéjük dob: «Ennek fejére hull, annak a hasára, | Ennek keze törik, annak lába szára, | Ez szörnyet hal mindjárt, az csonkán vérezik, | Míg a ki ép maradt, szaladni próbálna» (Radó A. fordítása). A kobzos hivatkozik is Orlandora,¹ kinek ezenkívül is sok óriási erőkifejtéséről olvasunk az eposban. Ruggiero is maga ver meg egy sereget (XLIV. 87. 88.). Ilyen tettek napirenden vannak Ariosto hőseinek életében.

Tizedik ének.

Foggiát a Dub. kr. szerint (293.) Lacfi István vette be és pusztította el. — Bari: «nec non civitatem Borii» (Bud. kr. 300.). A zsoldslázadásról a Budai kr. is szól (302.).

Toldi Canossánál megmenti a király életét, később a «királyfogókat» segít elfogni s Aversánál újra megmenti urát Werner támadásától. A király a királyfogók esetéről nem tud (vö. XI. 34.), azért mondja (XII. 62.), hogy Toldi «kétszer» segítette ki a veszélyből. Lehet, hogy részben Toldy Ferenc tanácsa indította a mese ilyenén alakítására: «nem volna-e kegyed hajlandó Toldit Nagy Lajossal Nápolyba, Litva és Oroszországba vinni, s péld. háromszori megmentésével a király életének megérdemeltetni véle a Rozgonyi leányát (a szent hármas szám!)» — mondja 1851 ápr. 16-án írt levelében. Toldy tanácsa a történeti események belevonását illetőleg már elkésett, mert akkor már készen volt a Daliás Idők (első dolgozat) IV. éneke. A válaszában utal is erre. U. itt (1851 ápr. 28.) felhossa a Toldi utolsó előtti versszaka okozta nehézséget (Toldi nőtlenége) mire Toldy (máj. 2.) így reflektál: «...mikép bú ki kegyed a bajból — de lehet! Kegyed feltalálja módját. A kedves Piroskának suo tempore meg kell halnia stb. stb. Egy új szép motivum az agglégénységre». Tudjuk, hogy Toldi eljegyzi Piroskát a Daliás Idők második dolgozatában is, ami

¹ Ez persze anachronismus, ha Ariosto eposára (XVI. sz.) vonatkoznék, A. azonban valami régi Orlando mondára gondolhatott.

kedvező végre mutat s az Arany-magyarázók azt sejtetik, hogy Toldi elvette volna Piroskát s csak később fordult a mese A. képzeletében tragikussá leánya halála után. Erre utal a X. ének 102. is. De ebből sem következik, hogy A. feleségül szánta volna Piroskát Toldinak, csak az, hogy akkor még nem tragikusan, pl. Piroška halálával akarta megoldani a nehézséget, melyet maga támasztott magának s melyet a T. Sz. előszavában is emleget. Itt világosan mondja, hogy «szerelmet, mely házassággal végződjék, a II. részbe sem hozhattam bele». Utóbb is «sikeretlen szerelmi kaland»-nak mondja, melyet éppen azért, mert nem végződik házassággal, csak epizódnak szánt a Daliás Időkbe. A. tehát már kezdetben így tervezte a mesét: «mindazáltal [vagyis annak ellenére, hogy P. nem lehet Toldié] megkísértettem ily tervet nagyjában összeállítani», mondja előszavában. Piroška halála is megfordulhatott már akkor képzeletében, Toldy tanácsára is, bizonyossággá azonban kétségtelenül kedélyének későbbi elborulása fokozta. Azt hiszem, nem ártott ezeket a tényeket kissé revidálni.

Az ostromban résztvevők nevei részben azonosak a IX. 25. versszakában említettekkel. Dobait is említi a Dub. kr.: Demetrius de Dobej (293.), Lengyel nevét maga Podhradzky idézi egy oklevélből (301.).

A párbajrahívás részletesen a Polg. Lexiconban is megvan (II. 556—7. Tolnai). A. ezt a forrást is használta.

A 78. versszakban Lajos felháborodik azon, hogy a Taránti nápolyi királynak nevezeti magát. Ezt a Bud. kr. említi: «qui pro rege se gerebat» (291.).

Tizenegyedik ének.

Jakobot a Bud. kr. Jacobus de Pinatariis-nak (306.), a Dubnici pedig Jacobus Pynrata-nak nevezi (307.).

Szomma ostromát a Polg. Lex. (II. 547—8.) úgy mondja el, mint Szalay, A. maga az utóbbira hivatkozik. A Bud. kr.-ban csak ennyi: «oppidum Sumpnia vocatum... expugnavit» (305.).

Giléti fia Domokos és öccse János elesik Aversánál. A Dubn. krónikában csak ennyi van: «Johannes filius Palatini sagitta percussus vix mortis periculum declinavit» (305.).

A hercegek neveit a Bud. kr. (291.) s a Dubn. (290.) is említi Szalayn kívül.

Lajost bal lábán nyíl éri: «Rex... sagitta balestre in pede fuit letaliter vulneratus, et vix, divino fretus auxilio, et medicorum cura, mortem evasit» (Bud. kr. 305.). A Dubn. kr. szerint a várfalról lövi meg valaki: «in sinistro pede graviter vulneravit» (306.).

Johanna meneküléséről ezt mondja a Bud. kr.: «Johanna regina cum Lodovico de Tarento eius marito, qui pro rege se gerebat, clandestine fugientibus et in tribus galeis per mare, versus Provinciam et Avinionem... properantibus» (291.).

Vesszősnek Fülöp keresztnévét Podhradczkynak egy német történeti munkából való idézetéből vette (290. Tolnai).

Az ítélkezést Durazzo fölött a Polg. Lex. is részletesen mondja el (II. 542—3.).

A 125. szakban említett masszai borról A. a következőket írja kéziratában: «Massicum, a Massicus hegyről, mely termi. Nem tudom, a hegy nem Massa nevű helyről neveztetett-e így. Keresni kell jó mappán.» Ezt a jegyzetet aztán elhagyta. A Massa városra vonatkozó föltevése alaptalan.

Tizenkettedik ének.

A királyi hercegek fogságáról ezt mondja a Bud. kr.: «cum magna diligentia et honore, bene et lauta fuerunt conservati, sicut decuit sanguine coniunctos Regie Maiestati» (291).

Zács Klára nótájáról megjegyzi, hogy «Tudja fiatal, vén husz esztendő óta». A ballada 1855-ben jelent meg először, a XII. éneket 1879 első hónapjaiban írta.

A király fejét tartó barátról, minorita Jánosról, kinek Lajos megjegyzik (38. vsz.), Podhradczky megjegyzi: «Fratrī Joanni ex ordine Fratrum Minorum; fuerit is Ludovici conscientiae moderator, quem etiam rerum gestarum, quas de Ludovico narrat, scriptorem esse conicio» (307.).

A sátor felállítás s az ünnepies teatralis jelenet némileg *Az utolsó Batori* hasonló jelenetére emlékeztet (III. köt. Váratlan c. fejezet). A sereg négyszögben áll fel, Kisfaludy *Tihamerjában* István vajda szintén «négyszögletbe állítja» lovagjait (XVII.).

Bessenyei Jánosról, a király vice-lovaszmesteréről a Dub. kr. egy vi-tézi tettet is elmond (304.), más helyen (343.) pedig elmondja, hogy a királyt egy medvétől mentette meg (Tolnai).

Laczi Csáktornyát és Osztrogot kapja: «... donatione Castrorum Oztrogo et Chiak Tornia vocatorum...» (Bud. kr. 297.). A Dub. kr. szerint Laczi Endre maga ajánlkozik a Nápolyban maradásra. Nb. az első hadjárat után Laczi István vajda maradt Nápolyban kormányzóznak (Bud. kr. 291—2.). Podhradczky közli a Cod. Diplomaticusból Lajos adománylevelét is, mely kimerítő méltatása Laczi érdemeinek (297—8.).

A kobzos elbeszéléséhez némileg hasonlót találunk Kelmenfy László *Páris patakja* c. novellájában is (Ajándok. 1846. és Beszélyeinek II. kötetében 1846.). Itt a várúr be akarja falaztatni leányát, Jolánt, mert titokban Jenő felesége lett. Jenő rátör apósa várára, öldöklés támad, majd tűzvész, melyben Jenő s apósa elpusztul, Jolán két kis gyermeke pedig eltűnik. Ezek aztán felnőtt korukban megkerülnek és Zsigmond királytól visszanyerik apjuk birtokát.

Lajos Római fogadását a Dub. kr. is leírja, ebben az A. említette evvívák is megvannak: «clamantes: viva Rex de Hungaria! viva! viva!» (308. Tolnai).

A kis Martell Károly haláláról a Dub. kr. ezt mondja: «Rex autem Lodovicus de morte eius fuit valde contristatus, quia proponebat praeficere in Regem Apulae, pro Rege Andreæ patre suo, si vixisset (292. Tolnai).

A pápa a Bud. kr. szerint (310.): «paternaliter salutaribus monitis institit apud Regem, quod gentem suam de illo Regno revocaret».

A párnatáncot A. gyermekkorából ismerte. Leírta a T. Sz. glossariumában s egy M. Nyelvőrbe szánt kis cikkében. Itt említi, hogy nem ősmagyar tánc, hanem nyugatról került hozzánk (M. Nyelv. 1916. 327.).

Az Arany-címer részletes leírását l. az Aranyoknak I. Rákóczy Györgytől kapott nemesi levelében (A. hátrahagyott iratai és lev. II. XXXIII.). A *tört. címer* kifejezést Lehr Albert magyarázta (M. Nyelv. 1915. 191.).

Ez az összeállítás 1905-ben megjelent munkámmal együtt ez idő szerint teljes áttekintést ad a T. Sz. forrásairól.

SZINNYEI FERENC.

Toldy Ferenc és Goethe.

Toldy Ferenc 1829 július hó 31-én, kevéssel orvosdoktorrá való avatása után, egy évnél tovább tartó külföldi tanulmányútra indult, melyen számos klinikán és kórházban megfordult. Az ott nyert tapasztalatairól és benyomásairól érdekes feljegyzéseket tett, melyek fia, Toldy László, nyugalmazott székesfővárosi főlevéltáros birtokában vannak, aki az azokba való betekintést igen szívesen megengedi.

Toldy Ferenc ¹ ezen tanulmányútján megismerkedett a tudomány és irodalom számos jelesével. Goethét 1829 szeptember hó 4-én látogatta meg. Weimarba utaztában találkozott Hecker dr.-ral (1795—1850), a kiváló berlini orvostanárral, aki vele együtt szintén Goethehez igyekezett.

Erről a látogatásról Goethe naplójában ² mindössze a következőt jegyezte fel: «Früh (szept. 4-én) hatten mich besucht: Herr Prof. Dr. Hecker aus Berlin, Dr. Schedel aus Pesth, beydes Mediciner».

Toldy Ferenc a Goethével való találkozásról Kazinczy Ferenchez és szüleibe intézett leveleiben emlékezik meg. Kazinczynak írja: ³ «De a legszebb napok Weimárban vártak rám, hol Goethe udvariasan (in bona significatione) fogadott, s fél órát hagyta magánál töltenem.» Kazinczy ennek a látogatásnak nagyon megörül, és azt írja Toldynak: ⁴ «Levelednek sok

¹ Schuschny Henrik: Toldy Ferenc mint orvosi író. Emlékkönyv Beúthy Zsolt születésének hatvanadik fordulójára. Budapest, 1908. 277. l.

² Goethes Werke, herausgegeben im Auftrage der Grossherzogin Sophie von Sachsen. III. Abtlg. 11. Bd. — Goethes Tagebücher. 11. Bd. 1827—1828. Weimar, 1900. — 121. l.

³ Kazinczy Ferenc levelezése Kisfaludy Károlylyal s ennek körével. Kiadta Kazinczy Gábor. Pest, 1860. 169. l.

⁴ U. o. 174. l.

helyein sikoltottam fel, de sehol nem annyira, mint midőn írod, hogy Goethénél tölthetél fél órát, meleg nyájassággal fogadtatva. — — — — Reményilem Goethével beszélél nyelvünk s literaturánk s a Széchenyi, Vay, Andrassy és Károlyi hőstette felől s bár előtte valamit declamálál vala magyarul, hogy ő ítélhetne utánad nyelvünk hangzásáról». Kazinczy ezen kívánságára Toldy¹ Londonból (1830. márc. 15-én) a következőket válaszolja: «Nyelvünk hangját sem Goethe, sem Tieck, sem Schlegel nem hallották, mert nem kívánták, s nem leshettem ki az alkalmas szempillantást; s tolongó nem akartam lenni kincsünkkel. — — — — Örülök annak is, hogy számtalan ismerkedéseim által leltem alkalmat, sok jót mondani nyelvünkről és rólunk; nem sok tüzzel teszem: az utazó magyar nem lehet egyéb mint szerény, de úgy tartom, hogy aztán hiszik, amit mondok».

Toldy Ferenc a Goethénél tett látogatásáról szüleihez intézett levelében² azt írja: «Er ist ausserordentlich vornehm, aber durchaus nicht steif, sondern recht anzichend.»

Goethe az első találkozásnál többnyire kimért, tartózkodó volt és nem mindig melegedett fel. Hasonló tapasztalatot tett különben Grillparzer³ is, aki Goethével való első találkozása után arról panaszkodik, hogy Goethe fellépése olyan volt, mint egy kihallgatást adó feszes uralkodó és hogy ő szinte sajnálja, hogy Weimarba ment; de már három nappal később megváltozik érzése, ekkor már el van ragadtatva a nagy költő szeretetreméltóságától és melegségétől: «Erst erschien er mir wie ein Jupiter, dann wie ein Vater».

Túlsokan keresték fel Goethét, hogy szentől-szembe lássák az akkori szellemi élet legfőbb képviselőjét. Bielschowszky⁴ azt mondja, hogy állandó dicsfény vette körül azt, aki szemébe nézhetett és hogy főleg a fiatal nemzedék volt az, amely hozzá közeledett, hogy neki tiszteletteljes lelkesedését bemutassa. Goethe tudta, hogy sokan csak kíváncsiságból zarándokoltak hozzá; sokan csak azért jöttek, hogy költészetük termékeiről véleményét kikérjék és mindezek tanulmányaiban, munkásságában zavarták. Így hát nem szívesen fogadott minden idegen látogatót, sőt volt eset rá, hogy egyeseket nem is bocsátott maga elé. Egynehány magyar tanuló is hiába ment Weimarba, Goethe nem fogadta őket. Erre vonatkozik egy megjegyzés, amely Goethe naplójában⁵ található: «Es meldeten

¹ U. o. 177. l.

² Leo Verő: Goethe und Franz Toldy. Goethe—Jahrbuch. XXVIII. Bd. Frankfurth a/M. 1907. 254. l.

³ Emil Schaeffer: Goethes äussere Erscheinung. Leipzig, 1914. 31. l.

⁴ Dr. Albert Bielschowszky: Goethe. Sein Leben und seine Werke. München, 1910. XIX. Auflage. II. Kt. 491. l.

⁵ Goethes Werke, id. kiadás. Tagebücher. 11. Bd. 1827—1828. Weimar, 1900. 320. l.

sich ungarische Studirende, die ich leider nicht annehmen konnte (1828. december 25.)».

Hogy milyen szeretetreméltó tudott lenni a 70 éves Goethe, bizonyítja egy levél, melyet Weisgelhez, a lipcsei könyvkereskedőhöz (1817. dec. 24.) intézett,¹ amelyből egy részletet csak azért idézek, mert benne magyar látogatókról is van szó: «Ich komme öfters in den Fall, jungen Leuten eine Artigkeit zu erzeigen, besonders Studirenden und Reisenden aus fernen Ländern, da ich ihnen gern ein Buch mit meines Namens Einschrift verehere. Gegenwärtig möchte ich dem hiesigen Griechen und Ungarn etwas dergleichen anbieten und wüsste nichts schicklicheres als die Bändchen Ew. Wohlgeboren Ausgabe».

Idegen látogatókkal szemben gyakran bizalmatlan, tartózkodó volt; azért beszéltek egyesek az ő néma kihallgatásairól.² A fogadás sok esetben csak néhány percig tartott. Schaeffer szerint mindenki azt a Goethét találta, akit megérdemelt. Szerinte Goethének sokat panaszott, fagyos megközelíthetlensége az ő páncélja volt, amellyel magát az emberek tolakodó kíváncsisága ellen felvertezte, akik neki semmitsem adhattak, de ellopták tőle a legjobbat, a mije volt — idejét. Ha tehát Toldy említi, hogy Goethe látogatása alkalmával előkelő, de vonzó is volt, úgy ebből következtethetünk a benyomás kedvező voltára, amelyet Toldy Goethére gyakorolt.

Itt említhetjük azt is, hogy Goethe naplójában a nála tett látogatások nagy részéről nem tesz említést.

Toldy leveleiből és előbb említett feljegyzéseiből nem tudjuk meg, hogy a félóraig tartott látogatás alatt miről folyt a beszéd; annyit tudunk, hogy Goethe akkor köszönte meg Toldy «Handbuch der ungarischen Poesie» című munkáját, melyet ez 1828 augusztus hó 9-én, röviddel annak megjelenése után levél kíséretében küldött volt Goethének.³ Toldy ezen levelében munkáját az európai kulturtörténet egyik szerény adalékának mondja; majd kijelenti, hogy hálával tartozik Goethének, aki műveltségére mindig a legdöntőbb befolyással volt. A következő esztendőben az orvosdoktori méltóság elérése után Németországba szándékozik utazni és azon édes reményt táplálja, hogy Weimart láthatja és ezen alkalommal ő excellenciájánál tiszteletét teheti.

Erről a levélről, valamint az erre adott válaszról sem Goethe levelezésében, sem naplójában nem találunk említést. Csupán az említett küldeményre vonatkozólag találjuk a naplóban⁴ a következő feljegyzést: «Erhielt durch Hoffmanns: Handbuch der ungarischen Poesie von Franz Toldy mit einem Briefe von Franz Joseph Schedel aus Pest. Dürfte also jener

¹ Goethes Werke: Briefe. 1817. IV. Abtlg. 28. Bd. 355. l.

² Wilhelm Bode: Goethes Lebenskunst. VI. Auflage. Berlin, 1913. 41. l.

³ Leo Veró: id. m. — 252. l.

⁴ Goethes Tagebücher, 1827—1828. 11. kt. 301. l.

wohl ein angenommener Namen seyn. — — — — (este írja:) Ich las weiter in dem Handbuch der ungarischen Poesie (1828. nov. 10.).»

Igen könnyen feltehető az, hogy Toldy könyvéről és az akkori irodalmi viszonyainkról beszélt. Goethe a magyar nyelv és irodalom, de főkép a magyar viszonyok iránt régebben érdeklődött. Ez akkor volt, midőn II. József császár uralkodása alatt egyes magyar elégedetlenek Nagy Frigyes ajánlatára magyar királynak Károly Ágost szász-weimari uralkodó herceget akarták megnyerni, akinek tudvalevőleg Goethe nemcsak minisztere, hanem benső barátja is volt. Károly Ágost, aki a trónt csak József halála után akarta elfoglalni, reményéről kénytelen volt lemondani; egyfelől mert Anglia a terv megvalósításához hozzájárulását megtagadta, de másfelől azért is, mert József halála után II. Lipót alkotmányos uralkodásával a magyar sziveket csakhamar megnyerte.

Goethe, Toldy látogatása alkalmával, bizonyára aziránt is érdeklődött, miképen fogadják és ítélik meg hazánkban műveit, melyekről tudvalevőleg Kazinczy mint «halhatatlan alkotásokról» emlékezik meg. Riedl Frigyes¹ szerint Kazinczy «életének legnagyobb bálványa Goethe, fővágya magyar Goethének lenni».

Közelebbit nem tudok róla, de önként kínálkozott más társalgási anyag is. Toldy látogatása előtt u. i. nyolc nappal (augusztus hó 27-én) a drezdai Königl. Sächsischen Hoftheater-ban jelen volt Faust első részének első előadásán.

Tudjuk, hogy Goethe mennyire érdeklődött Faustjának színrehozatala iránt. S habár Goethe már 1810-ben és a későbbi években is foglalkozott a színrehozatal gondolatával, élete e legnagyobb alkotását először (a Berlinben menyé jelenlétében 1819-ben és Boroszlóban 1820-ban előadott egyes jelenetekről nem szólva) mégis csak 1829-ben adták, midőn egész Németországban születésének 80. évfordulóját ünnepelték.

A Faust (t. i. I. része) legelőször 1829 január hó 19-én a braunschweigi színházban került színpadra; június hó 8-án adták először a hannoverai Hoftheaterben, majd augusztus hó 27-én Drezdában.

Toldy ez utóbbi előadásról Kazinczyhoz intézett fentebb említett levelében² a következőket írja: «Goethének születése napja volt épen, s ennek üllésére Faustja adatott úgy, ahogy soha többé nem fogom látni».

A weimari udvari színházban augusztus hó 28-án adták Faustot először. Goethe, habár már rég nem volt ezen színház vezetője, melyet elkedvetlenedve 1817-ben otthagytott, hónapokig sokat tanácskozott és tárgyalt az előadás ügyében és az egyes szerepeket a színészekkel maga tanította

¹ Riedl Frigyes: Kazinczy és a német irodalom. Budapesti Szemle. 1878. XVIII. Kt. — 130. l.

² Kazinczy Ferenc levelezése Kisfaludy Károlylyal s ennek körével. Kiadta Kazinczy Gábor. Pest, 1860. 169. l.

be.¹ Nagy meglegedés és öröm tölthette el szívét, midőn látta, hogy az előadás minden várakozáson felül sikerült.

Toldy Ferenc 28 évvel Geethénél tett látogatása után, németországi utazása alkalmával ismét útba ejti Weimart. 1857 szeptember hó 17-én régi szobájában (Sas) van. Az emlékekhez siet és mindazt megtekinti, ami Goethével vonatkozásban van. Töredékesen közölt feljegyzéseiben² részletesen leírja, hogy a több napra terjedő weimari tartózkodása alatt mi mindent nézett meg. De egy szóval sem említi a Goethénél tett látogatását.

SCHUSCHNY HENRIK.

Egy Petőfi-adat (?)

Lisznyai Kálmán Dalzongora c. kötetében (1858. 190. l.) a *Hölgyeinkhez* intézett verséhez (írta 1842-ben) a következő jegyzetet fűzi: «Eddig megjelent verseimből kimaradt költemény, — melyet Petőfi ismételtette, szavalt a Debreceni színpadon.» — A Petőfire való hivatkozás valószínűleg csak a Palócdalok költőjének meglehetősen szabad képzeletéből ered. Petőfi ugyanis csak egy hétig volt Komlósy debreceni társulatának tagja (levele Bajzához: 1843. nov. 26.) s csak egyetlenegyszer lépett föl egy kis mellékszerepben (Ferenczi. I. 326.) s alig valószínű, hogy mint a *Velencei Kalmár* marokkói hercege Lisznyai versét szavalhatta volna. Az sem hihető, hogy mikor 1846. nov. közepén Debrecenben időzik s a közönség a színházba lépő költőt viharosan ünnepli, a censor pedig nem engedi meg, hogy a színpadról szavalja *Erdélyben* c. költeményét (Ferenczi. III. 29.), hogy akkor Lisznyainak meglehetősen sallangos, de Vörösmarty és Garay hasonlótárgyú költeményeihez képest nagyonis bágyadt versét szavalt legyen. Végül különös, hogy Lisznyai ezt a Petőfittől színpadon «ismételtette» szavalt költeményt nem vette fel már előbbi köteteibe. Megjegyzem, hogy a versben a legbuzgóbb igyekezetű censor sem találhatott valami tilalmas dolgot. Véleményem szerint tehát Lisznyai adata nem szavahihető.

TOLNAI VILMOS.

¹ Georg Witkowszky: Goethes Faust. II. Bd. Leipzig. 1912. 179. l.

² Toldy Ferenc hátrahagyott irataiból. IV. Közl. Budapesti Szemle. XXI. Kt. 1880. 297—302. l.

TUDOMÁNYOS IRODALOM.

Ferenczi Zoltán: Egy elfeledett regényről. Petrichevich Horváth Lázárnak «Az elbujdosott» c. regénye. Budapest. 1918. 54 l. A M. T. Akadémia kiadása. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XXIII. köt. 9. sz.

Ferenczi Zoltán tanulmányát, mely P. Horváth Lázár emlékét újítja fel s bizonyos tekintetben rehabilitálja a Honderú hírhedtté vált szerkesztőjét, örömmel olvastam, mert magamnak is régtől fogva az volt a véleményem, hogy P. Horváth Lázárt igazságtalanul ítélték meg, vagy legalább is szigorúbban a kellesténél, regényét pedig, mely Jósika *Abafjával* egy évben (1836.) jelent meg, agyonhallgatták. Nem is állhatom meg, hogy a tulajdonképeni ismertetés előtt ne szóljak egypár szót a negyvenes éveknek erről az érdekes alakjáról, mivel magam is eleget foglalkoztam. A hosszúlábú, elegáns púpos emberről Csató Pál ezt írja a Századunkban (1839. 17.): egy pozsonyi előkelő álarcosbálon ott láttuk «szokott társalkodási biztosságával és kellemeivel . . . P. Horváth Lázárt, a salonok literatorát, milyenek ha többen volnának, szépliteraturánk a mostaninál bizonyosan több csint, gyöngédséget, világot s kiváltképen szelidebb és kényesebb formákat mutatna». Kétségtől sok volt benne a rossznyelvűség és epésség a népies irány írói s irodalmi ellenfelei ellen, sok a túlzott, szinte alázatoskodó udvariasság a főrangúak iránt, sok konzervativizmus és kevés szabadelvűség, de nem volt rossz magyar, miért lett volna különben magyar íróvá és szerkesztővé? Néhány bizonyítéka jó magyarságának: regényében kikel a nemzetietlenség, külföldieskedés ellen (I. 88.), Széchenyi rajongó híve, lapjában magyar iparosokat, magyar iparcikkeket ajánl (Honderú. 1844. II. 369. 417. l.), a magyar nyelvről s a magyar irodalom hátramaradásának okairól felolvasást tart a nőknek (U. ott 1843. II. 18.), lelkesedik Jósikáért s büszke, hogy ő buzdította regényírásra (U. ott 1843. II. hosszú cikksorozata). Jósika szívesen barátkozik vele, sőt egy kis szindarabot is ír róla a Honderúbe (1846. I. 5.) *Humoristicai életkép* címen, melyet a Jósikamonografiának nem említenek. Iris, a Nemzeti Színház tragikája, szabadságmeghosszabbítást akar s erre kéri a szerkesztő pártfogását. Megjelenik azután Aglája vidéki színésznő, ki szeretne a Nemzetiben fellépni. Először összevesznek, majd megtudván, hogy nem vetélytársak, megbékélnek. A szerkesztő, kiben P. Horváthra kell ismernünk, kiegészítse őket: egyes rövid szavakat mondat velük különböző hangsúllyal, azután ők tréfálják meg ugyanígy a szerkesztőt, ki végül elsiet, mert ezernyi a dolga. A szín elegáns szalón, melyet Jósika részletesen leír (valószínűleg

P. Horváth szalonja valósággal). Kedves, finom apróság, legtöbbet ér Jósika színdarabjai közt. Kemény egy levelében maga mondja, hogy Horváthot barátai közé számolják, dícséri, hogy férfiasan viselkedett a Vahottal vívott párbajban. «Lázi jó ember, — teszi hozzá — de egy kevésse feleség» (Irod. Közl. 1909. 442).

Horváth előkelően úriás életet élt: páholyt tartott és elegáns lakásán matinékat rendezett, hol magyar és Pesten megforduló külföldi művészek játszottak. Elmés, finom modorú szalonember volt, félvér mágnás (anyja grófnő s unokatestvére Jósika Miklósnak). Természetesen legjobban szeretett előkelő körökben forgolódni, hiszen jól társalgott németül, franciául és angolul. Szerette a finomságot az öltözködésben és modorban, szerette a kényelmet, a luxust, az élvezeteket. Megérthetjük, ha nem tudott rokonszenvezni sok íróval, akik többnyire szegény emberek voltak, szerény körülmények közt éltek, öltözködésükben nem követték a legújabb párisi divatot, modorukból pedig nem tudtak kiküszöbölni némi érdességet. Viszont ezek sem szerették Horváthot és mágnás-majmolónak, rossz magyarnak, affektált és gögös modorúnak tartották. Egyiküknek sem volt igaza. Petőfi pl. Horváthban csak a gyűlölt, piperkőc, fennhéjázó arisztokratát látta s nem vette észre a finomlelkű, nagyműveltségű s testi hibája miatt sok tekintetben szerencsétlen embert, Horváth pedig Petőfiben csak egy rosszul öltözködő, hányaveti és goromba fickót látott, akit barátai agyonmagasztalnak s nem vette észre benne a nagy költőt.

Óriási olvasottsága feltűnő ebben a korban, s amit olvasmányairól írt, azt mutatja, hogy a világirodalom remekeit igazán megértette és finom érzéssel élvezni is tudta. Byron élete, Manfréd- és Mazeppa-fordítása (Munkái I—III. 1842.), Shakespeare-ről és drámáiról írt cikksorozata (Athenæum, 1838. I.), továbbá sok más cikke és bírálata tanuskodik erről. *Kaleidoskop, vagy levelek Emiliához c. gyűjteménye* (Munkái IV—VII. 1842.), melyet később a Honderűben folytatott, legjellemzőbb, egyéniségét legjobban kifejező munkája, melyben érdekesen számol be legkülönbözőbb élményeiről. Párisban pl. a legelőkelőbb körökben megfordult, meglátogatta Chateaubriand-t és Dumast, ki megmutatta neki Monte Christoja kéziratát. Éppen olyan érdeklődéssel keresi fel Győrött a vendégszerető Kovács Pált. Leírja a Károlyi-féle főti kastélyt és parkot, leszólja a maga munkáit s kikel a főbbrangú nők ellen, kik nem szeretnek magyarul olvasni. Leírja, hogy milyen pompás napokat töltött Bécsben művészek társaságában. Élvezi a zenét, lelkesedéssel ír Lisztról, sokat beszél az operákról és operaénekesekről, más színi előadásokról, magyar könyvekről, darabokról, estélyekről, szóval minden elképzelhető dologról a világon, kissé pletykázó, de finom, mulattató, néha elmésen csevegő modorban. «Kellemes csácsogások» — mondja róla az Athenæum (1842. II. 28.).¹

¹ Novellát mindössze ötöt írt: *Albina* (Szemlélő, 1833. 8.) ossziános apróság, *A tör és a kéz* (Bp. Árvizkönyv, II. 1839.) abban az időben ér-

P. Horváthban volt sok szellem, műérzék, élvezni tudás, rengeteget tapasztalt itthon és a külföldön, még többet olvasott, volt benne írói ambíció is, csak az igazi tehetség hiányzott belőle. Író szeretett volna lenni, de mindig csak dilettáns maradt.

Ferenczi kilenc fejezetre osztja tanulmányát. Az elsőben Horváthról emlékezik meg röviden és melegen, aztán vázlatos áttekintését adja regényirodalmunk fejlődésének a tizennyolcadik század hetvenes éveitől kezdve Jósika fellépéséig, a másodikban pedig egykorú nyilatkozatokat idéz a magyar regényirodalomról. A harmadikban kiemeli, hogy az «igazi magyar regényirodalom megindulása egyenesen azon fordult meg, hogy mikor fognak írónk a németek helyett az angolokhoz fordulni.» E kezdeménynek Erdélyből kellett kiindulnia, amint hogy Erdélyben kezdődött még a testőrök előtt a francia irodalmi irány. Erre részletesebben kitér és hangsúlyozza, hogy «Erdély állandóan túlszárnyalta Magyarországot az irodalom, színészet s nyelv iránti lelkesedésben még jó ideig. Ezt ma az irodalomtörténet majdnem teljesen mellőzi...» Állítását Kazinczy nyilatkozataival is bizonyítja. Az angol nyelv és irodalom ismerete és hatása a tizennyolcadik század végén indul meg Erdélyben. Ezzel már nem foglalkozik részletesen, hanem Weber Artúr Bp. Szemlebeli cikkére hivatkozik. A negyedik fejezetben *Az elbujdosott* készülésének, megjelenésének idejét állapítja meg s közli a rá vonatkozó egykorú ismertetéseket. Legfigyelemreméltóbb ezek közt a Szontagh Gusztáv (tollhibából egyszer Pálnak írja), melynek állításait egyszerűen elfogadja. Az ötödik fejezetben a regény szövegéből (kissé túlságos pedantériával) megállapítja, hogy a cselekvény milyen időben történhetik s rámutat az író kronológiai ingadozásaira, majd hat oldalon át a regény meséjét mondja el és iparkodik a bonyolult és homályos történetet világosan összefoglalni. A hatodik fejezetben tér rá tulajdonképpen tanulmánya érdemleges részére, Bulwer hatásának kimutatására. Horváth maga is hangoztatja nem egyszer, hogy Bulwer tanítványa, sokat idéz belőle, dicsőíti mint mesterét s egykorú bírálói is kiemelték ezt róla, tehát a hatás megállapítása nem új felfedezés, új azonban a hatás részletes kimutatása. Ferenczi nagy gonddal és Bulwer munkáinak alapos ismeretével állapítja meg, hogy a regény Bulwer-idézetei honnan valók s megállapítja, hogy a mese részleteiben, az alakok jellemzésében, egyes reflexiókban mit vett az író Bulwertől. Sorba veszi regényeinek, *Falkland*-nak, *Clifford*-nak *Devereux*-nek, *Eugen Aram*-nak *Pelham*-nak s *The Disowned*-nak hatását. Az utolsó a leg-erősebb. A hetedik fejezetben az általánosabb hatásokra tér át, pl. hogy

tékesebb történeti novella, *Előítélet* (Hond. 1843, I. 14.) érzelgős, osszianias gyenge dolog, *Lélia és Trenmör, vagy kaland a gőzösn* (Hond. 1844. II. 1—6.) finom tónusban írt szellemes novella némi George Sand-parodizálással, *A lengyel művészcsalád* (Hond. 1845. II. 11—3.) erőszakosan bonyolított romantikus történet elég jó technikával írva.

Bulwer tanítványa a tömérdek fejtegetés és gondolat közbeszövésében, a a napló- és levélforma gyakori alkalmazásában. A hiúságnak, melyet B. az ember leglényegesebb vonásának tart, ő is nagy szerepet juttat, a végzet fontos szerepéről az életben szintén Bulweréhez hasonló a véleménye. A nyolcadik fejezetben folytatólag mint B.-hatást emeli ki a sok fölösleges alak szerepeltetését, a szellemeskedő párbeszédet, a sok idézetet és irodalmi vonatkozást. Ezzel kapcsolatban röviden kitér Horváthnak a magyar irodalomban való jártasságára, Széchenyi-csodálatára, Scott-, Byron- és Shakespeare-ismeretére, általában nagy olvasottságára. A kilencedik fejezetben röviden szól a Bulwer-ismertetésekről és fordításokról s befejezősül elmondja Horváth Lázár általánosan ismert elbeszélését arról, hogy Jósika az ő buzdítására kezdett regényt írni.¹

Mint ismertetésemből kitűnik, a tanulmány kissé szétágazó és laza szerkezetű s noha sokat elmond a regényről, mégsem mond el mindent, pl. nélkülözzük az összefoglaló jellemzést, amelyet Szontagh bírálatára való hivatkozás nem pótolhat. Nem érthetünk továbbá egyet a szerzővel abban, hogy «ez volt az első valódi magyar társadalmi regény». Ha megengedjük is, hogy a *Béltékny ház* Lafontaine regényeinek «betű szerinti» utánzata, amihez szintén szó fér, miért szorítanók háttérbe P. Horváth Bulwer-utánzata miatt? Igaz, hogy az erdélyi mágnásvilágot jól ismerte Horváth és elég gondnal rajzolta, de sokszor nehéz megkülönböztetni, hogy milieu-rajzában mennyi a Bulwer-utánzás és mennyi az igazi megfigyelés. Dialogusainak körmönfont, nehézkes, túlzottan szellemeskedő nyelve aligha fűdi az akkori erdélyi mágnások társalgási nyelvét, egészen

¹ A Bulwer-fordítások jegyzéke nem teljes, a következők hiányoznak belőle: *A vak* (Rajzolatok. 1835. II. 17—9.), mely Nagy Ignác eredeti novellájaként jelent meg. Az 1836-iki 6. számban nyilatkozik, hogy ezt B. után fordította szabadon. *A szerelem bírósza* (Rajz. 1836. I. 31—2.) *Fi-Ho-Ti vagy a dicsőség áldásai*. Chinai történet (U. o. 1836. I. 43—4.) *A világ amint van* (U. o. I. 51—2.). *Róka urfi vőlegénykedése* (U. o. 1836. II. 85—7.). *A mechelmi leánya*, a The Pilgrims of the Rhine-ből (Szemlélt. 1836. 9—16.). *A világ amint van* (Regélő. 1839. I. 30—3.). XIV. *Lajos halála* (Athen. 1839. I. 44.). *Töredék Bulwer Devereux-jéből* (Társalkodó. 1840. II. 58.). *A rosszul alkalmazott jóltevőség* (Literaturai Csarnok. 1840. II. 22.). *Ismeretlen* (Nemzeti Társalkodó. 1841. II. 17—8.). *Születésjog*, dráma 5 felvonásban, fordította nagyrészt jambusokban Nagy Ignác (Szinműtár. II. 1841.). *A szerelem próbája* (Regélő. 1842. II. 56.). Még ezzel a pótlással sem mondható teljesnek a jegyzék, mert abban az időben igen sok fordítást közöltek a külföldi szerző megnevezése nélkül, úgyhogy a tömérdek «angol novella», «angolból» jelzés mögött még lappanghatnak Bulwer-novellák, vagy regényrészek. Megemlítem még, hogy eredeti novellánk is van, melynek bonyodalma B. arcképén s nevének kezdőbetűin alapul: Halász József: *Bulwer* (Athen. 1843. II. 27—34.). Ez részben Gaal *Lord Byron* c. novellájának utánzata (Hond. 1843. I. 21—2.).

semmi esetre sem. Fáy kedves, ósdi regényében minden Lafontaine-szerű érzelgése, okoskodó didaxisa és gyámoltalan nehézkessége ellenére igen sok az akkori magyar élet rajza, főképpen az alakokban. Miért fosztanak meg derék Fáynkat attól a dicsőségtől, hogy ő írta az első magyar társadalmi regényt? Nem találom jogosultnak.

P. Horváth Lázár és regénye hibáik és furcsaságaik ellenére is rászolgáltak a «felfedezésre». Ferenczinek ezért s főképen a regényirodalmunkban meglehetősen egyedülálló Bulwer-hatás tüzetes vizsgálatáért köszönettel tartozunk.

SZINNYEI FERENC.

✓ **Huss Richárd: A gótok háborús költészete.** Debreczen. 1918. 451 l. Ára 22 kor.

Ehhez fogható furcsa könyv még nem jelent meg magyar nyelven, talán más nyelven sem. Tartalma: egy 53 lapra terjedő népszerű előadás «a gótok háborús költészetéről» és 400 sűrűbben szedett lapon 402 jegyzet! De furcsa már maga a vaskos kötet tárgya is. A gótok háborús költészete — ki tud ilyenről? hol vannak ezen háborús költészetnek termékei? Szerző maga mondja a 7. lapon egy furcsán stilizált mondatban: «Aki azonban azt hiszi, hogy van gót irodalomtörténet, aki azt találná gondolni, hogy a gótokról (gótoktól?) gót nyelven csak egyetlen egy harci dal, csak egy árva vers is maradt reánk, az lehetlenséget vár tőlem.» Helyes (noha furcsa, hogy a ki valamit hisz vagy gondol, a szerzőtől vár valamit), — de akkor mi a munka tárgya? Ha nincs gót nyelven háborús költészet, hogyan lehet erről egy vastag könyvet írni? Szerzőnk így okoskodik: a gótok, tudjuk, igen harcias nép voltak; történetük és mondáik tele vannak harcokkal; már most tudjuk azt is, hogy a gótok nagyon kedvelték és gyakorolták a költészetet, úgy hogy valószínűen történetüknek minden fontosabb mozzanata nyomban a költészet tárgyává lett. Ez alapon elmondja szerzőnk a gót törzseknek egész bonyodalmas történetét és tárgyalja mind azokat a mondákat, melyek valamely gót néppel valahogy kapcsolatosak. Kétségtelen, hogy ez kissé furcsa észjárás és furcsák sokszor szerzőnknek egyes állításai is. Így (hogy csak egy-két példát említsék felolvasásából) Jordanes szavait cap. XIV: «Horum ergo heroum, ut ipsi suis in fabulis referunt, primus fuit Gapto,» úgy értelmezi, hogy fabulán itt «valószínűen (!) hősi énekeket kell (!) értenünk (9. l.), ami nagyon valószínűtlen, mert „in fabulis referre“ bajosan érthető dalokra; vagy 12. l. az az állítása, hogy «az Edda nem egy pompás gót harci éneket (?) őrzött meg északi köntösben». Föltevései sokszor kissé naivak. Pl. a 13. lapon említi, hogy a gótokat nagy vándorlásuk alatt (Skandináviából délre) állandóan (?) kísérik a herulok. «Így (mondja) egész joggal föltehető, hogy ők a gót háborús költészetet és hősi énekeket egészen pontosan (!) ismerték és hogy a gót harci dalo-

kat és hősi énekeket nem kevésbé dalolták és ápolták, mint maguk a gótok.» Ily föltevésekkel tele van ez a könyv: csupa valószínűen, bizonyára, kétségen kívül stb., és a szerző nem látszik észrevenni, hogy túlsok ismeretlennel dolgozik, ami még a matematikában sem járja. Merészen kapcsol össze, merészen következtet, merészen halmoz föltevést föltevésre, és mindig beszél a gótok háborús költészetéről, melyről tényleg nem tudunk semmit.

A jegyzetek is nagyon furcsák. Szerző egész lapokat, sőt egész fejezeteket nyomtat le Schmidt, Daka, Heinzel, Wieterstein, Müllerhoff, Kögel, Bleyer stb. dolgozataiból vagy a Paul-féle Grundrissből, sőt lenyomat teljes dalokat az Eddából, a ‚Waltharius‘ nagy részét, Jordanesből több fejezetet stb. és ezt mind eredetiben, legalább magyarra fordította volna le? Mire jó ez? és mivel indokolható ez az eljárás, mikor a lenyomatott szövegek közkézen forognak? A szakférfiú nem szorult e foszlányokra, a laikus pedig nem tud velük boldogulni, mert tele vannak ellenmondásokkal. De persze így nem boszorkányság, egy 451 lapra terjedő súlyos ópussal meglepni a magyar világot.

A szerző kétségtelenül tanult, olvasott ember, elsőrangú cézudulás, aki olvasmányaiból magának igen okosan bő jegyzeteket és kivonatokat készített, melyeket most, kevésbé okosan, fésületlenül sajtó alá adott. Csakhogy ily módon nem készül könyv, hanem csak jegyzet-halmaz, melyből okos ember megírhatna egy könyvet. Szerzőnknek ez nem sikerült, hiszen már kiinduló pontja, a gótoknak rejtélyes háborús költészete, hamis vagy ferde, egész könyve csupa törmelék, mely sehogy sem forr össze egésszé. Talán legközelebb sikerültebb alkotással örvendeztet meg, mit nagy szaktudásánál fogva nem alap nélkül teszünk fel és várunk tőle.

Könyve rosszkor jelent meg. A háború alatt írta lángoló német hazafias lelkesedéssel és a jelenre vagy a jövőre vonatkozó megjegyzései egészen biztosra veszik (*győzni fogunk, mert győznünk kell*) a németek fényes győzelmét, mely mindnyájunk nagy fájdalmára alaposan elmaradt. Philologusnak nem való a jövendölés, bizzuk ezt a politikusokra és a bolondokra.

HEINRICH GUSZTÁV.

Baros Gyula: Arany, Petőfi és a ponyvairodalom. Budapest. 1918. Különnyomat a Magyar Könyvszemle 1918. évf. 154—181. l.

Klasszikusainknak a népies epikára való hatásáról igen értékes adalékokat tartalmaz Baros Gyula tanulmánya, mely egyszersmind érdekes világot vet a ponyvairodalom keletkezésére és a Tatár Péterek alkotási módjára. Baros adatai alapján az irodalmi hatásnak három fokát különböztethetjük meg a népies epikában.

Az első a legprimitívebb, a népies lírából is ismert pusztai *adaptáció*, mely abból áll, hogy a ponyvaíró több-kevesebb rövidítéssel szövszerint átveszi az eredetit s csak a legritkább esetben tartja fontosnak, hogy kü-

lön is megjelölje: «Petőfi (vagy Arany) után.» A ponyvairó ösztönszerűen ismeri a naiv olvasó pszichológiáját; tudja, hogy azt elsősorban a történet, a mese érdekli s azért egyszerűen elsikkasztja a reflexív és leíró részleteket, mert hisz ezeket az olvasó úgyis olvasatlanul átlapozná. Ilyen adaptáció egy ismeretlen *Toldy Miklósa*, mely az egész trilógiát összevonja, vagy Tatár Péter *Szilaj Pistá*-ja. Már nagyobb önállóságra mutat, ha a ponyvairó a versmértéket is népszerűsíti; például Tatár Pétertől *Salgó vára* vagy *A véres tett véres bosszúja*, melyben Petőfi rímtelen jambusait a szokottabb párosrimű alexandrinusokkal helyettesíti. Gyakori a prózai átdolgozás is, mely sajnos ifjúsági irodalmunk «ponyvá»-ján is igen népszerűvé lett a magyar irodalmi nevelés nagyobb dicsőségére.

Érdekesebb a második fok, melyet *kompilációnak* nevezhetünk. Ez abból áll, hogy az író a maga «eredeti» tárgyát sovány áthidalásokkal több klasszikus műből tákolja össze. Ilyen egy ismeretlen szerző nagy *Tököly-eposza*, mely 13 szakaszban Arany öt munkájából félcel össze kisebb-nagyobb részleteket vagy egy másik «ignotus» *Ludas Matyi*-ja, mely a Balog István-féle tündéres bohózat anyagát tarkítja a *Szilaj Pistá*-ból és a *János vitézből* vett epizódokkal. Ez a mozaikszerű munka, ha nem pusztán szolgálai átvételekből, hanem többé vagy kevésbé öntudatos reminiscenciákból táplálkozik, már igen érdekes fokát képviseli a népies műalkotásnak. Epikai alkotásokban gazdag irodalmakban a népköltészet, de az epigón-műköltészet is, ilyen elemekből táplálkozik, s egy mai olasz népies-recitátor rögtönözve tud megénekelni egy aktuális vagy szenzációs eseményt Tasso és Ariosto verseivel.

A harmadik fok már a tiszta *irodalmi hatásnak* a megfelelője. Az átvétel itt csupán tárgyi, technikai és stílusbeli eltanulásokból áll. Klasszikusainknak nemcsak a műköltészetben vannak tanítványaik és iskolájuk, hanem a népies irodalomban is. Baros Gyula gazdag adatai közül csak egy jellemző példát említünk: *Simonyi óbester-generális életét*, 12 énekben, mely a *Toldi* hatása alatt jött létre.

A sok tanulságos és érdekes adattal bővelkedő értekezést különben ajánljuk figyelmébe mindenkinek, akit a népies- és műköltészet különhatása érdekel.

PÉTZELI IMRE.

Márki Sándor: Horváth Mihály. Budapest. 1917. 388 l. Magyar Történeti Életrajzok. 33. évf.

A Magyar Történelmi Társulat méltóbb jubiláris emléket nem állíthatott volna egyik megalapítójának, Horváth Mihálynak, minthogy az életrajzát egyik legkiválóbb tagjával megíratta.

Márki Sándor mesteri munkát végzett. Végigkalauzol bennünket Horváth Mihály életén, szinte naplószerűen felsorolja annak minden ese-

ményét, bemutatja korának és környezetének minden számottevő tagját, élénk tárja műveinek sorozatát. S a rengeteg adat mégsem teszi zsúfolttá a művet. Áttekinthető, vonzó olvasmány az az utolsó betűig.

Hogy mit jelentett Horváth Mihály a maga korára nézve, azt legbeszédesebben bizonyítja az az országos öröm, mely 1866 decemberében amnesztianyerésének hírére fogadta. Művei száműzetése alatt is eleven erőként hatottak. A Függetlenségi Harc Történetét Alzog «Katholische Moral-Theologie» című munkájának címlapjával csempészték be a könyvtári forgalomba, és az olvasók könnyek között forgatták lapjait. Nem kisebb lelkesedés fogadta a Huszonötév Történetét. Erre nézve Toldy Ferenc azt mondja: «Te megteremtetted e kor históriáját s érdemed halhatatlan.» Salamon Ferenc szerint: «Valahol munkáról volt szó, azt látszott mondani fiatal társainak, amit IV. Henrik a katonáinak: oda tartsatok, ahol az én fehér tollamat látjátok lengeni: ez a ti zászlótok!»

Hogy már egészen fiatalon mennyire becsülték Horváth Mihályt kortársai, bizonyítja az, hogy 28 éves korában kapta meg az első akadémiai jutalmat, 30 éves korában az Akadémiának levelező tagjává lett, két év múlva pedig elnyerte a rendes tagságot.

Mikor tizenhét és fél évi száműzetés után hazajött, a történetírói gárda vezérévé lett. A Történelmi Társulat másodelnöke-, majd elnökeként igen nagy hatást tett hallgatóságára, főleg az ifjú nemzedékre.

Hogy mekkora az állandó értéke Horváth Mihály történetírói munkásságának, arra nézve Márki Sándor szavait idézem: 1. összefoglaló munkája olyan érték a históriában, mint Werbőczy Tripartituma a jogban; 2. mint történetíró is sok tekintetben az államférfiú munkáját végezte; 3. oly könnyűvé és természetessé tette a rengeteg anyag áttekintését, hogy ebben a történetírók nagy része még mostan is követi.

Vajjon nem alkalmazhatók-e a magyarság mai helyzetére a szerzőnek következő szavai: «Egy újabb nemzedék ismét az ő (Horváth Mihály) könyveiből erősítette azt a hitét, hogy a történelem és a jog folytonossága alapján szilárdan álló nemzete fenmarad, ha önmaga mérséklésében ép oly erőt tanúsít, mint imént a harcban tanúsított.» (287. l.)

Villámként világítanak bele nemzeti jövőnk remélhető kialakulásába ezek a nyilatkozatok. Azt hirdetik, hogy erkölcsi erőnkéből és történelmi multunkból fakad jövőnkhez való jogunk.

Horváth Mihály a meggyőződés törhetetlen erejével, a hazaszeretet gyújtó lángjával, az igazság erejében való tántoríthatatlan hitével hirdette mindenha a demokratikus és liberális eszmék diadalát. Meggyőződésétől sem a magán-, sem a nemzet életében beállott fájdalmas változások nem térítették el. Arról nemcsak írásaiban tett tanúságot, hanem mint gyakorlati politikus miniszteri és püspöki hatáskörében is. Bátor hitvallásával szemben minden előítélet elbukott.

Méltó szavakkal fejezi be Márki Sándor munkáját: «Mi, akik Horváth egyik alkotásának, a Magyar Történelmi Társulatnak ötvenéves működé-

sét csöndesen, családiasan ünnepeljük, első koszorúnkat annak a történetírónak nyújtjuk, aki ezer év tanulságaival az eszménységbe vetett hitet történetírásunkban kiirathatatlannul meggyökerezettette.»

Szörs GYULA.

A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. Új folyam. 51. kötet. 1917—1918. Budapest. 1918. 332 l. Franklin-nyomda.

A székfoglalók, jutalmazott pályaművek, bírálatok és pályázatok meg tájékoztató közlések szokott rovatain kívül a Zrinyi Miklós és Tompa Mihály emlékeinek szentelt ülések tárgysorának közlése teszi teljessé e kötet tartalmát. Az irodalomtörténeti tárgyú tanulmányok egy része — Berzeviczy Alberttől Tompa Mihály emlékezete, Kéky Lajostól Ágai Adolf emlékezete, Négyesy Lászlótól Tompa Mihály, Szász Károlytól Fiók Károly emlékezete és Takáts Sándortól Zrinyi Miklós emlékezete — nyomtatásban, a Budapesti Szemlében már előbb is megjelent s folyóiratunkban is utaltunk rájuk (1916: 193, 330, 193; 1917: 435; 1918: 331.). Ugyanez mondható Kern Aurél jelentéséről az 1917. évi Greguss-jutalom tárgyában. (Első Zenei Évkör: folyóiratunk 1918: 331. l.) Mellettük a verses és prózai dolgozatok sorából kiemelkedik Beöthy Zsolt ünnepi megnyitója Zrinyi szaváról, mely «nemcsak azt hirdeti, először és világosan, hogy: a haza minden előtt; hanem azt is, hogy: mindent a hazáért és a hazának». E lelkes alkalmi elmélkedésen kívül kissé alább azok az üdvözlő beszédek olvashatók, melyeket a Társaság elnöke az újonnan megválasztott tagokhoz (Bánffy Miklóshoz, Kéky Lajoshoz, Sajó Sándorhoz és Szász Károlyhoz) intézett, továbbá a velük kapcsolatos válaszok. Sajó Sándor székfoglalójában Dalmady Győző emlékezetét újítja fel. Hangsúlyozza, hogy Dalmady az eszményi tisztaságú szerelem költője s bár képzelete és nyelve nem nagyon gazdag, a tartalom és forma harmóniája kedvessé meg értékessé teszi legszebb dalait. Jellemző rá a refrain kedvelése. A családi érzésbe olvadt szerelem mellett költészetének másik főtárgya a hazafiság. Idetartozó verseiben gyakran nyer kifejezést a költő csitíthatatlan vágya egy független Magyarországért; általában hazafias eszményeit, magyar reményeit és bánatát dalolja, mintegy tanító céllal. Dalmady Győző, mint hazafias költő, a multak legnemesebb hagyományaihoz kapcsolódik; költészetete a maga egészében, mint egy költő lelki világának, kora érzéseinek s hangulatának tükré, mindenkor tiszteltreméltó irodalmi emlékül sugárzik felénk. A felsorolt prózai dolgozatok mellett Ábrányi Emilnek és Kozma Andornak Zrinyiről, Lévy Józsefnek és Sajó Sándornak pedig Tompáról szóló szép alkalmi versei teszik változatosabbá a közlemények egymásutánját.

A különböző pályaművekre vonatkozó bírálatokat Császár Elemér, Hegedüs István, Jakab Ödön, Kéky Lajos és Riedl Frigyes írták. Jutalmat nyertek a következő pályaművek (melyeket az évkönyv mindjárt közöl is):

Csép Leo: A János. (Elbeszélő költemény. Széher Árpád-díj); Schauschek Árpád: Henszlmann Imre. (Tanulmány. Somogyi Dezső-díj); Szabados Ede: Az utolsó harminc év német lírájából. (Műfordítások. Radó Antal-díj).

Vargha Gyula titkári jelentése a Kisfaludy-Társaság 1917. évi munkásságának szemléletes képét nyújtja. A tájékoztató közlések közt olvasható Hegedüs István őszinte megindultságtól áthatott búcsúztató beszéde Ponori Thewrewk Emil ravatalánál, Tisza István gróf rendes taggá való ajánlása Jakab Ödöntől és Kozma Andor alkalmi felolvasása Shakespeare és Arany címen. A jegyzőkönyvek kivonataiból megtudjuk, hogy Wallentinyi Dezső összegyűjtötte Tompa Mihály leveleit s a Társaság hajlandó az irodalmi érdekességű, egyéb gyűjteményben még meg nem jelent darabokat alkalmas időben kiadni. A tartalmas kötet hivatalos tudósításainak utolsó tétele, hogy a Kisfaludy-Társaság vagyona az 1917. év végén: 595.088 korona.

VELEZDI MIHÁLY.

A Gyöngyösy Irodalmi Társaság Évkönyve. IV. kötet. Ungvár. 1918. 148 l. Földesi Gyula nyomdája.

Vidéki társai sorában céltudatos munkájával tisztos helyet vívott ki magának az 1906-ban alakult Gyöngyösy Irodalmi Társaság. Háromévenként megjelenő, gondosan szerkesztett, tájékoztató kiadványából látni, hogy a Társaság tagjai és vezetői helyesen fogják föl önként vállalt szép feladatukat s működésükben izléssel és hozzáértéssel egyeztetik össze a helyi szempontokat a közművelődés országos érdekeivel. A most megjelenő Évkönyv a szokásos hivatalos tudósításokon kívül az Arany-émlékünnepély műsorát, az elhunyt tagokról szóló emlékbeszédeket, továbbá a Társaság tagjainak tollából való változatos tartalmú prózai és verses műveket közöl. Romanecz Mihálynak *Szabó Albert* (1854—1915.) szépirodalmi munkásságát is méltató emlékbeszédéből tárgy történeti tekintetben érdekes adatként emelkedik ki az a ténymegállapodás, hogy a Bede Anna tartozása c., Mikszáthtól népszerűvé tett történetet, a fentemlített vidéki költő hosszabb elbeszélő költemény alakjában dolgozta fel. — Deák Gyula *Fincicky Mihály* (1842—1916) emlékezetének szentelt alapos dolgozatából kitűnik, hogy a megboldogultnak «értékes munkája a magyar-orsz népmesék hatalmas gyűjteménye. 1910-ben szedegetett össze ifjúkori írásából 40 népmesét, amelyeknek magyar fordítását kiadás végett felajánlotta a Kisfaludy-Társaságnak. A Társaság Berze Nagy Jánossal jegyzeteket készíttetett a kötethez. A munka még nem jelent meg.» — Antal Miklós: *Somló Sándor emlékezete* méltó társa az annak idején egyebütt megjelent szép alkalmi cikkeknek. — Gyöngyösy László *Gyöngyösy István ifjúságáról* szóló dolgozatában eddigi kutatásait a tudományos kutatás újabb eredményeivel gyarapítva tette közzé a tőle megszokott könnyen folyó, magyaros előadásban. — Mint a Társaság kegyeletes érzésének szép bizonyossága említhető meg az a határozat, mely Somló Sándor szülőházát és Tóth Ede lakóházát a közel jövőben emléktáblával fogják megjelölni. Végül teljesség kedvéért álljon itt a Gyöngyösy Irodalmi Társaság pályatétele: •*Unq-*

vármegye írói a legrégebb időktől napjainkig. Csak magyar nyelvű írók és azok ismertetendők, akik Ungvármegyében születtek, vagy éltek. A pályázat határideje 1920 január 1. Jutalom 300 K. A pályázaton részt vehet bárki».

BAROS GYULA.

• Solymossy Sándor: Adalékok a Toldi-mondához. Budapest. 1918. 24 l. Különlenyomat az Ethnographia 1918. évfolyamából.

A sokat vitatott Toldi-monda tárgy történetét újabb párhuzamokkal gazdagító jeles tanulmány (a magyar monda s a középkori lovagi epika anyaga közti egyezéseket vizsgálva) nem minden alap nélkül hangsúlyozza, hogy az egy terjedelmes prágai kalandot leszámítva, néhány apróságon kívül az Ilosvai-féle költemény tartalma egybeállítható a lovagepika irodalmából. Az itt szóba jöhető elemek nálunk már Ilosvai előtt százados multra tekinthettek vissza s leszámításuk ideje a lovagkorra teendő. Ami a jelzett motivumok idejűtését illeti, «azt kell hinnünk, — úgymond — hogy irodalmi úton, kéziratokban történhetett.» A szerző ugyanis elképzelhetetlennek tartja, hogy Nagy Lajos udvarában ne ismerték volna azt a Parcival-átldolgozást, mely az Anjou-ház dicsőítésére készült. Tényleg furcsa is lett volna, ha épen Nagy Lajoshoz nem juttatják el azt az eposzt, melyben ő a Gral-királyok egyenes leszármazottjának van föltüntetve. «S épen a Parcival-eposz első része egyezik Toldi ifjúságának történetével! Az említett s a dolgozatban nagy tudományos készültséggel részletezett érvek alapján a szerző arra a feltevésre jut, hogy kellett nálunk és pedig a lovagság idején, a magyar udvarban megismert külföldi minták alapján egy Toldiról szóló lovageposzunknak keletkeznie, mely a későbbi mostoha idők viharaiiban elkallódott, de maradtak még a XVI. században olyan töredékei, hogy belőlük kegyeltes utánjárással jó Ilosvai Péter összeállíthatta krónikás énekét.» E jelentős, de mégis csak föltevés szerű megállapítás után oly adatok előkerülése volna igazán örövendetes, melyek a mostani tetszetős lehetőséget a valóság erejével ható ténnyé érlelnék.

—i. —y.

Vörösváry Ferenc: Az Erzsébet Népakadémia XVI. évi működése. Budapest. 1918. 63. l. Kiadja az Erzsébet Népakadémia.

A magyar irodalomtörténet ezidén kissé gyéren szerepelt az előadások sorában. Solymossy Sándor: *Mit olvassunk?* című előadássorozata, mely áttekintő jellemzést adott a hazai és külföldi újabb regény- és novella-irodalom legkiválóbb műveiről és művelőiről; Glatz Ernő: *A magyar hősköltészet* és Glatz Ernő: *A magyar irodalom irányai* című kurzusai képviselték tudomány szakunkat; az egyes előadások sorában Laczkó Géza *Zrínyiről*, a költőről, és Glatz Ernő *Csokonairól* olvasott föl; a tanulmányi kirándulások közül főlemlíthetjük a Nemzeti Múzeum könyvtárának és a Petőfi-Háznak megtekintését, mindkettő Gorzó Dénes vezetésével. — A füzet közli Hegedüs István két elnöki megnyitóját, Vörösváry Ferenc főtitkári jelentését, részletes beszámolót a Népakadémia 1917—18-iki műkö-

déséről; két naplószerű háborús cikken kívül (melyeknek ma csak aktualitásuk kisebb érdekességüknél) a magyar irodalom is helyet kapott az értesítőben, Glatz Ernőnek *Gyóni Gézáról* az ünnepi közülésen tartott fölolvadását olvassuk a 30—38. lapokon. A Gyóni költeményeiből vett bőséges mutatóványokat ismertető sorokkal kapcsolja egybe az inkább politikai s hazafias színezetű, mint esztétikai jellegű fölolvadás. *B. Z.*

Anno 1919. A Szent István-Társulat almanachja. Budapest. 1918. 184 l. Ára 10 kor.

A naptári rész mellett Giesswein Sándor, Vass József, Sik Sándor, Domonkos István, Harsányi Lajos, Kincs István, Anka János, Kiss Menyhért, Szalay Mátyás, Sziklay János, Kocsis László, Váth János, Cséplő István, Erdősi Károly, Törökné Kovács Hermin és mások dolgozatai. A költemények és elbeszélések sorában van egy irodalomtörténeti érdekességű közlemény is: Brisits Frigyes tanulmánya: *Újabb egyházi szónokaink*. A szerző szerint a magyar katolikus prédikáció történetében Pázmány Péter óta senkinek sem volt olyan nagy hatása, mint Prohászka Ottokárnak. Iskolája ma döntően uralkodik. Patetikus előadása számos követőt vonz, elannyira, hogy a mester erénye az utánzók körében modorossággá torzul. A voluntarista szónoki iránynak ez a neves alakja főleg a következő újításaival hatott a közönségre: 1. a modern embert fölülte érdeklő szociális problémáival; 2. filozófiai és világirodalmi apparátusával; 3. lélektani módszerével és szuggesztív rábeszélő képességével; 4. nyelvvel és előadásával. Prohászka nem mindig magyaros ugyan és nem mindig fejezi ki világosan a gondolatait, de eszméi és érzelmei mindig költői stílusban jelennek meg. Mellette kimagasló egyházi szónok Hock János, a franciás prédikáló irány követője. Az intellektualista szónoki irányt Bangha Béla műveli nagy sikerrel. Az ő szónoklatainak már nem a lira a lelke, hanem a dogma. Nem arra törekszik, hogy hallgatóit fölmelegítse, hanem arra, hogy meggyőzze. Hogy perzselő temperamentummal is tud beszélni, erre jó példák tömegszónoklatai. A többi XIX. századi katolikus hitszónok közül kiemeli még a szerző Albach Szaniszlót, Szabó Imrét, Schlauch Lőrincet, Buttykay Antalt és Mihályfi Ákóst.

(r.)

Gopcsa László: *A magyar gyorsírás története*. Második bővített kiadás. Szeged. 1918. 224 l. Várnay L. kiadása. Ára 8 kor.

A több mint száz éves magyar gyorsírás történetét Gopcsa László dolgozta fel először rendszeresen könyvének 1893-ban megjelent első kiadásában. Azóta a gyorsírás hazánkban még nagyobbban fejlődött. 1914-ben 402 tanfolyamon 17,253-an tanultak gyorsírást s ezek közül 370 tanfolyamon a Gabelsberger—Markovits-félet 16,112-en. Ennek a fejlődési folyamatnak képét rajzolja a szerző oly módon, hogy az elméleti vagy gyakorlati téren kiváló gyorsírók kimerítő életrajzát adja s a gyorsírás terjesztésére hivatott szervezetek működését jellemzi.

Az első önálló magyar gyorsírási rendszert Gáti István (1749—1843.) alkotta meg. Rendszere a gyakorlatban nem válhatott be. Így a magyar

gyorsírásnak első úttörője Hajnik Károly (1806—1866.), aki az angol Taylornak magyarra átültetett rendszere szerint sztenografált s a negyvenes évektől a kiegyezésig szerkesztette az országgyűlési naplót 1863-ban jelent meg Markovits Iván könyve, amelyben a német Gabelsberger-féle gyorsírást alkalmazta a magyar nyelvre. 1911-ben létesítette az Országos Gyorsírási Tanácsot, a magyar gyorsírási ügyek intézésére.

A könyv nyolcvan oldalnyi függeléke a magyar gyorsírás okmány-tárát adja. oy.

Váczy János: Tompa Mihály emlékezete. Születésének századik évfordulóján. Arcképpel. Budapest. 1918. 27 l. Akadémiai kiadás. Ára 1 kor.

Tompa Mihály irodalomtörténeti jelentősége, hogy a szabadságharc és a kiegyezés közti korszak érzéseinek Arany János mellett legművészebb tolmácsa. Ez a megállapítás, melynek becses közhelyé tételében Váczy Jánosnak nem kis érdeme van, újabb megerősítést nyert a költő születésének századik évfordulóján elhangzott akadémiai felolvasásban. A formailag választékos megemlékezés nem pusztá ismétlése az eddig ismert adatoknak, hanem a legújabb kutatásokat is értékesíti s a kortörténeti háttér vázlatában — főképen az egykorú lapok alapján — még el nem osévelt és jellemző idézetekkel világítja meg a rémuralommal küzdő sajtó leleményességét.

B. Gy.

Wiesner Emil: A pornografiáról. Budapest. 1919. 40. l. Az Athenaeum kiadása. Ára 2 kor. 40 f.

A pornografia olyan régi, mint maga az emberiség. A Biblia és a Talmud tele van erotikus részletekkel, a nemi élet leplezetlen leírásával. Számos keleti munka szinte szenvedéllyel ismerteti a különböző perverzitásokat s egyik-másik valósággal glorifikálja a természetellenes szerelmet. Ez a meztelen erotika föl-fölbukkan a nyugati irodalmakban is, sőt megvan a népköltészetben, melynek darabjai át vannak szöve a legobszcénabb kifejezésekkel és történetekkel. Hogy mi az erotika és mi a pornografia, ez a legnehezebb problémák egyike. Egy író Shakespeare munkáiból összeállította a trágár mondásokat és a szemérmetlen gondolatokat. Ez a gyűjtemény egyhuzamban olvasva valósággal elrettentő, de külön-külön a maga helyére beillesztve annyira kiegészíti a megfelelő szöveget, hogy épenséggel nem teszi a trágárság benyomását. A külföldön általában azt tekintik pornografikus szövegnek, amely az olvasót szembeszökőden ingerli a kicsapongásra. A határvonalat nagyon nehéz meghúzni. Például Boccaccio rosszhiszemű kivonatban pornograf íróvá vedlik, pedig egyébként nem mondható annak. Az érett ember különben is más szemmel olvas, mint az ifjúság, melyre a szennyirodalom bomlasztó hatású lehet. Minden országban szigorú büntetések várnak a pornograf könyvek íróira, kiadóira és terjesztőire. Például a francia törvények egy hónaptól két évig terjedhető fogházzal sújtják a vétkeket.

Dallás idők muzsikája. Zenei ünnep az elesettek özvegyei és árvái javára a m. kir. Operaházban 1918 május hó 26-án. Összeállította Haraszti Emil. Budapest. 1918. 128 l. Ára 20 kor.

E kiadvány első része a kiváltságosak számára rendezett »nagyszabású» zenei ünnepen elhangzott prológnak (Rákosi Jenőtől) és szózatnak (Pekár Gyulától), valamint az előadott történelmi magyar daloknak s katonanótáknak szövegét közli. Második része *Háború és zene* címmel a hangverseny programjával összefüggő tanulmányokat ad. Ezek között néhány irodalomtörténeti érdekű is akad. Beöthy Zsolt *A magyar katona a krónikákban* címen azt fejtegeti, hogy a világ összes költészetei között a magyar mutat föl legtöbb katonaköltőt s hogy más nép költészetében aligha van a katonának olyan uralkodó helye, mint a magyarban. E szempont figyelembe vételével néhány mesteri vonással megrajzolja krónikáink alapján a régi magyar katona képét. Fejérpataky László azt kutatja, mint jelentkezik *A zene vitézek címerében*. Bővebben szól Tinódi Sebestyén címeréről (második részében egy koboz). *A Rákóczi-kor zenéjéről* Kern Aurél ír. E kor zenéjének, úgy látszik, Thaly Kálmánja Káldy Gyula, aki »páratlan buzgalommal és lelkesedéssel gyűjtötte és népszerűsítette a Rákóczi korabeli muzsikát», de aki »csak elvétve jelölte meg pontosan a forrást, ahonnan dallamait merítette». Kern Aurélnak föltűnik egy-egy dalnak periódikus felépítése, a különböző ütemű szakaszok egymásutánja s változatossága, egy szóval a fejlett zenei metrum (a XVIII. századi zene szempontjából), de a »gyűjtés»-nek meghiteltetését az összehasonlító kritikára bizza. Foglalkozik még P. Horváth Ádám énekgyűjteményével (1814.), az egyetlen autentikus forrással Szabó Bertalan *Magyar hadi- és katonatáncok* c. adalékában a táncnóták és verbunkos nóták szövegéről is szól. Császár Elemér *A inszurrekció dalvilágát* ismerteti régebbi kutatásai alapján. Cserna Andor *A szabadságharc zenéjéről* szólván, megállapítja, hogy amint szabadságharcunk Petőfi versein és néhány szónoklaton kívül alig hagyott reánk nevezetesebb alkotást, azonkép a negyvennyolcas idők gyéren adtak új melódiákat. Elősorolja a Kossuth-nóta eredetére vonatkozó véleményeket és a 48-as katonanótákból ad mutatványokat. Kacsóh Pongrác *A mai katonanótáról* ír. Szerinte az egyes katonai alakulatok »nótafá»-i voltak a katonadalok változatainak szerzői. Ők töltötték ki a régi nótakereteket ezredükre, századukra vonatkozó részletekkel, elnevezésekkel, ők faragtak több különböző versből egy újat, ők csináltak régi dalok töredékeiből új nótát. A háborúban néhány feledésbe merült, igen régi, szép katonanóta is felujult. Kacsóh szerint a négyéves világháborúnak legértékesebb s legrokonszenvesebb eredménye (a bizonyára sok más értékes és rokonszenves eredmény között, amikről sajnálatunkra nem szól) »a magyar népies katonadal számbeli és esztétikai értékekben való szembeöltő gazdagodása». E vigasztaló tanulsággal tesszük le a szép kiállítású, gazdagon és szakavatottsággal illusztrált könyvet.

B. Z.

SZÉPIRODALOM.

Juhász Gyula: Késő szüret. Budapest. 1918. 111 l. A Táltos kiadása.

Juhász Gyula arca a búsképű diáké, a vidéki poétáé, akinek lelke tanáros műveltséggel, arisztokrata könyvkultusszal és művészetrajongással telt meg és — mialatt végigjárja Máramarostól, Szakolától Szegeedig a vidéki városok kulturális elszigeteltségének kálváriáját — szívében az élet osúcsai, Budapest és Páris felé lobog a vágyakozás. Befelé vérző élete már két ízben nagy válságba sodródott: egyszer egy öngyilkossági kísérlet zúgott bele élménytelennek látszó, csöndes életébe, legutóbb pedig súlyos idegbaja fordította feléje a rokonszenves érdeklődést. Belső megrázkódtatásaiából a költészetének síma tükre alig árul el valamit.

Nemcsak az élettől, az irodalom porondjától is mindig távol húzódtott Juhász Gyula. Annak idején csatlakozott ő is a *Holnap* irodalmi megúj-hodásához. Költeményei — a *Versek* (1907.) és *Új versek* (1914.) szerény címmel — a Nyugatban, a radikális Világban és az egyeztető Vasárnapi Ujság képes hasábjain jelentek meg, igénytelen parnassien stílusukkal nem sok vizet zavarva. Most, hogy harminchat éves öregségében — jellemzően — *Késő szüret*nek nevezi a verseit, költői modora és mondanivalója ugyanaz, ami volt tíz évvel ezelőtt.

Igaz, egy kicsit konkretizálódott a látása: kinéz az «elefántesontorony» könyvtárszobájából, meglátja az árva falusi állomásokat, hallja messziről a paraszt-harang kongását, elmélázik a holdas este hangulatán, — kedvelt jelzője a «méla» — de aztán esztéta fantáziával megint menekül vissza az artisztikumok papiros-világába. Ahogy a fiatal Vörösmarty helyzet-dalokat ír, mert még nem volt mit önmagából merítenie, úgy éli ő bele magát a kultúra multjába, hogy érzelmekkel, hangulatokkal rezegje körül a témákra ihlető szép élet-szurrogátumokat. Meglátszik rajta, hogy a Babits—Kosztolányi generációval végezte Pesten a filozófiát: a modern kultúremberek lelkirokonsága fűzi a «szürkülő vidék» versfaragóját a nagyváros költőjéhez. A panaszos dal neki «Ovidnak szomorúsága», — mily tudákos rokokóarchaizmus ez a régi németes formája a névnek — a trecento Szent Ferencének naiv litániája vonzza; az öröm mint «régí szó» jelenik meg előtte, akit «Schiller és Beethoven áldva zengett» — teszi hozzá tudákos hangulatkereséssel; a Beatrice-motivumból az örök szépséget szimbolizálja ki magának bús szonettba öntve; a teremtő Michel Angelóval mondatja el a mulandóság szavait: hiába, ebbe a téma-márványba sem tudok életet faragnia, új pontusi elégiát költ, hogy ebben az

irodalmi foglalatban sírhassa el a saját nyugatra-vágyódását és halált kívánó számkivetettségét. Az allegória általában kedvenc formája; nemrégiben a német katonai hatalom tetőpontján, énekelte az elnyomott szittya szonett-dalát, aki a «római» imperátornak «acélt és búzát» küldő tájról «álmodóan néz távol napkeletnek» (*Pannónia*).

Dekadens magabaszállással fordul a vallás ihlető témáihoz, — a szerzetes hórái, a föltámadt Krisztus, a «rohatecki Mária» — hidegen megoldott költői föladatak: alig egy-egy szóban lobog föl az érzés meztelen parazsa. Az Anonymus-sonett sem több: erőtlen vers-kommentár a mély hangulatú szoborhoz. Vergilius az «elizi» mezőkön, Goethe Weimarban, a gillotin alatt is etikett-modorú Marie Antoinette, görög szobrok, Achilles paizsán a busuló juhász, himnusz egy csonka Vénuszhoz, a festő Filippo barát, kinek — mint Juhász Gyulának is — «a föld csak cella és igazi hazája az arany menny, hol élnek boldogok» — ime az ő világa, az ő racionális talapzatú témái. Vannak «tájéleírásai» is — de ez inkább régi-eskedés nála, mint öntudatlan visszafejtkezés a régi sablonban: tájleírás közben is az jut eszébe, hogy «most álmodik bús szelíden Tömörkény». Ilyen intellektualista örömeökből-búsulásokból rakódik össze Juhász Gyula poézise. Egy ember, aki nem éli az életet — bár fájva tudja, hogy szép és hivogató, mert a könyvek várják: «könyvek könyve, találkozóra távoli szivekkel» (*Stanzák*). Szavak fűzésébe, ácsolt verssorokba kapaszkodik, mint életföntartó szépségekbe és erőtlen fölkiáltójeleket zeng az «isteni líra» dicsőítésére. Mindenik verse úgy hat, mintha valami kép alá készült volna magyarázatnak.

Ez a neurasztheniás belső vonaglás, mely inspirációért a kultúrába temetkezik: ez Juhász Gyula minden erénye és gyöngesége. Itt-ott összekapar egy kis hangulatra való tüzet, de nehezen olvasztja föl a témákat: sok elavult kép, frázisnak ható régi pátoszu szólam, irodalmi sztagnálást mutató semmitmondó közhelyek — («kék sátor a csillogó ég», «tarka szőnyeg az örök föld») — és az állandó tompított, nőies lágyságú hang valami monoton szürkeséget borít rá az ájtatosan, mélabúsan megfaragott versekre. Ilyen költői temperamentummal csak a legnagyobb nyelvművészet tudna szobrot állítani önmagának. Juhász Gyulát dekadens szókül-
tusza és sokszor hideg retorizmusa a modern franciákhoz kapcsolja, talán leginkább a finomregészű Mallarméhoz áll közel. Balázs Béla és Babits Mihály is ezen az úton indultak el. Balázs az absztrakciók zsákutcájába tévedt. A hasonlíthatatlanul színesebb és teremtőbb nyelvű Babitsnál a merev burok alól mind erősebben tör ki a temperamentum lávája: újabban mintha egy lépést tett volna abban az irányban, amerre a Kassákék mérföldes csizmája száguld. Juhász Gyula megmaradt az érzelmes elmélkedő szonettek középvútján.

És mégis egy ember adja önmagát a verseiben, egy kultúrlény, akinek a világ egy szép schönbrunni park és az életről való gondolkozás tragikusan fáj: dallamokba töri az életvágyát és a «Vénusz csókját» csak

dalban érzi. Ismerjük ezt az örök típusát a robotoló embernek. A Csokonai, Petőfi olthatatlan élet-szomjúsága Juhász Gyulánál szerény hangon, igénytelen skálával szólal meg. Nem is a monumentalitása és ereje, az invenció bősége: hanem épen a kispasztikájú faragványai teszik az értékét ennek az artisztikus művészetnek.

Z. B.

Havas István: Versek. Budapest. 1918. 112 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára 4 kor.

Havas Istvánnak immár negyedik verskötetete hagyta el a sajtót: három, hat, tizennégy év esik közéjük, 1895-től mai kötetéig. Az időközök egyre nőnek, a kötetek verskészlete pedig apad; a harmadiknak tizenkét verse, az utolsónak hét darabja az előző kötetekből már ismerős. Az ember azonban a három első kötetben alig változott. A szerelem sablonos dalai mellett egyre több a messzebb tekintő — ez az egész változás. 1904-ben is azt a vallomást teszi az író, amit tizenhárom év előtt: erős lelket érez magában, lüktető élet minden idegében; vakmerő, fiatalos élet az élete: árkot ugrik, folyót úszik át, éjszakákat táncol keresztül; a mámoros kedv, vígdal felel meg neki. Az erdőn, a mezőn érzi jól magát: izma feszül, vágya csapong, még a haláltól sem retten. Fialat szíve szeretettel ölel magához mindent, amit az élet nyújt: a magányt és a társaságot, a munkát és a mulatságot, a falut és a várost. De azért a falu van a lelkéhez közelebb: az erdő tanította a szépre, jóra, mesére, egyszerűsége, szánalomra, ember-szeretetre. Oda kívánczik vissza, «hol a nótát nem hazudja senki»; a városban az érdek harcának zaja elnémítja a lantét. Az erdő fáit hajthatatlan büszkeségre tanították, megszerettették vele a szabadságot, — a város bókolást, kötöttséget kényszerít reá. A nagy házak között is azon ábrándozik, mit tenne otthon?

Annál meglepőbb, hogy az új kötetet a szerző «Budapestnek, a Városok Városának, a Nagynak és Szépnek, kit még mindig oly kevesen szeretnek igazán», ajánlja. Íme a költő, aki csak az imént még a sírját is falusi temetőben kívánta, olyan városszeretőnek ígérkezik, mint Verhaeren. De ígérkezik csupán. Amit Havas a városból lát, az nem a város mai élete, az Budának a multból leszűrődő hangulata. «A szíveknek ez az oceánja, az akaratoknak az a mysteriumba zárt csomója» (Quel océan ces coeurs! Quels noeuds de volonté Serrés en son mystère!) más költői érzékszervet kíván, — a magyar poéta még annak az antropomorphistikus természet-szemléletnek a tanítványa, amit Petőfiből és Lenából ismer. *A városban* a csend lovagregényeket idéz képzelete elé, a *Dunaparton* sellőasszonyokat lát, a hidak kék szallagját angyalok tartják, a *Balaton* szerelmes asszony, szerenádot dalló apródja a Hold. Ez a természetesebb hangja: a látott fény vagy árnyék ilyen irányban rezdíti meg képzeletét. *A Vérmezőn* a hajnal bibora Martinovichék sorsára eszmélteti. Szerzőnk azonban még két

stílt próbál: a túlhevített képzelet változatos skáláját, amely mindent az élet varázsvesszejével érint, s mértéket nem néz; egy szó, egy kép részletesebb színezésre készíti, ha e dal hangulata szempontjából nincs is annak fontossága. A szimbolista stílt is megkísérli: a hullámorgona bűg gerjesztő szimfóniát . . . érik a vágy bora . . . stb. A szimbolista versnek azonban inkább csak ott van helye, ahol az egész kötet képzelete ilyen úton jár: itt erősen érezzük, hogy stílussal kísérletezik a szerző. Egyáltalán, az 1904-ben megjelent kötet megállapodott stílusa után az új Versek az új stíl-keresés útján mutatják a költőt. Ezért kevesebb a negatív erejű vers, de több a finomság, több az újság. Nem is fakadnak a régi mélységről a versek: röpke hangulatok, melyeknek megformálása volt a költő főgondja. A stílushoz való alkalmazkodás megerősíti azt a hitünket, hogy Havas Istvánnak tehetsége van lírai darabok lefordítására: Lenau-versei után teljesebb Lenau-kötetet joggal várhat az irodalom. *lt.*

Kafka Margit: A révnél. Elbeszélések. Budapest. 1918. 240 l. Franklin-Társulat kiadása. Ára 8 K 60 f.

Itt most nincs elég terünk arra — de e helyen feladatunk nem is az —, hogy az alig néhány hónapja elhunyt jeles írónőnek, Kafka Margitnak egészen — sajnos, nagyon is rövid — pályáját szemügyre vegyük, s irodalomtörténeti jelentőségét méltassuk és összes munkáit értékeljük. Ezúttal csak utolsó művéről, *A révnél* című kötetéről szólhatunk, mely komoly, rövid elbeszélést tartalmaz, s mely már halála után jelent meg, akkor, mikor a ritka tehetségű szerző kezéből mindörökre kiesett a toll, mit olyan hivatottsággal és nemes becsvággyal, s oly fényes sikerrel forgatott.

E kötet teljes kifejelettségben, pazar virágzásban mutatja Kafka Margit írói tehetségét. Emberi lelkeknek és viszonyoknak biztos meglátása és éles megfigyelése, tapasztalatoknak egy rendkívül érdekes egyéniség fénytörő és fénybontó prizmáján való átszűrése, mélyen járó gondolatoknak és finom érzéseknek művészien szép nyelven élénk tárása — ezekből a tényezőkből szövődik nagyjában Kafka Margit írói tehetsége, melyhez foghatót nő-íróinknál — de általában már egészen irodalmunkban is — csak keveset találunk. Ezzel az utolsó munkájával az írónő, pályája magaslatáról az élet borongó, sötét felhőit a művészet áttörő napfényétől megvilágítva mutogatja nekünk, s hol — irodalmunk örök kárára — egyszerre megszakad a pálya, amely, ha talán a novella-írás terén már magasabbra nem emelkedhetett volna is — ámbár az sem lehetetlen —, de nagyobb alkotásokban bizonyára még jobban elmélyülhetett volna e fényes írói pálya munkássága, s gyarapodhattak volna méltó diadalai.

A kötet sok kitűnő darabja közt a legmesteribbek egyike *A révnél* című — melynek igaz értékét tudta, úgy látszik, a szerző is, mikor e

kis rajz címét tűzte — egyébként is igen találóan — a könyv homlokára. Néhány vonással egy egész család élete tárul itt elénk, egy révész-családé, melyből az iszogatni szerető házsártos apa, az ellentéteket simitgató, s szíve egyik felével itt remegő, a másikkal pedig katonafiáért aggódó anya, s az önérzetében apja ellen ágaskodó itthon lévő kisebb fiú szerepelnek, veszekednek s békülnek meg, mialatt csónakuk átsiklik a vizen. A gyötrődő anya — kinek türelmes szívéen «átvágat minden, minden nyomorúsága, dühe, rosszasága, véletlene, vak örülete, nehéz betegsége, háborús jaja ennek a zavaros álmú világnak» — oly tökéletes lélekrajzban elevenedik meg előttünk, amelynél különb nem sok van novella-irodalmunkban.

De hozzá hasonló tökéletességű kép a kötet egy másik darabjának, a *Mirjám* című kis remekműnek főalakjáé, Máriáé, Jézus anyjáé is, ki szintén megkapó egyszerűséggel, vonzó színekkel, művészi igazsággal van rajzolva. Valóban nem közönséges tehetség kellett ahhoz, hogy úgy meg tudja éreztetni az író a gyötrelmes szenvedésektől kínzott Máriában a keresztre feszített Isten-ember anyját — megosillantva a szegény földi asszony összes, gyér hajzata és sötét fátyol-keszkenője fölött a ragyogó égi glóriát!

✓ Az asszonyi lélek megfigyelésében és festésében általában szinte párját ritkító fényrel ragyog Kafka Margit tehetsége. Ezt látjuk a *Marisnak mindegy* című kis történetben is, mely egy falusi parasztasszonyról szól, kit deli legény szeretője évekkel ezelőtt megejtett, s elhagyott, a leány-asszony aztán tisztos, idősebb özvegy embernek, bírónak lett felesége, ki mellett hamar elültek régi álmai és ő egykedvűen fonogat, vesződik, mikor pedig a háborúban már az ötvenévesekre kerül a sor, s az ő urát is elviszik, — Maris asszony ezt is közönnyel veszi, mert hiszen jó módban vannak s végre is az a fő, hogy enni legyen mit...

A mai magyar parasztasszonyt kevés írónk látta meg így, s talán egy sem rajzolta meg oly pompásan, mint ahogy ebben a különben nagyon egyszerű kis elbeszélésben Kafka Margit. S nyelvművészetének általános dicsérete mellett itt külön ki kell emelnünk, hogy a magyar falu zamatos nyelvét megragadó tökéletességgel zengeti.

Hogy a magyar nép lelkivilágának nemcsak az asszonyokban, hanem általában kitűnő ismerője volt Kafka Margit, az *Az első stációnál* című rajzból is kiténik, amely voltaképpen csak bevégzetlen vázlat, a nagy háború parányi epizódja, — de benne sötétlik, jajong, viharzik a háború egész valósága és nyomorúsága. Otthon, falujukban nagy különbség választotta el a módos Bagi Jóskát, meg a zsellér Kajtor Ferit — nincs a gazdag magyar parasztnál nagyobb arisztokrata —, de a háború nélkülözései és szenvedései közt igen összeszoktak. Mikor azonban a Feri betegsége elszakítja őket egymástól, Jóska egy pillanatig sajnálja ugyan benne a hű bajtársat, de azután a mód gögje azt mondja lelkében: talán jobb is így!

Kafka Margit milieu-inek változatosságára akarunk utalni, mikor rámutatunk az *Átutazóban* című elbeszélésre, melyben egy kaukázusi ifjú herceg és egy száműzött forradalmár hercegekisasszony találkoznak egymással Svájcban s beszélgetnek távoli boldogtalan hazájukról és megismerjük a szegény kis hercegnő bús szívének tragédiáját is. Jó példa ez az elbeszélés is Kafka Margit ama nagy írói erejének feltüntetésére, hogy egy-egy jelenetben, alig néhány vonással, egész embereket mily tökéletességgel tud megrajzolni, hogyan bevilágítja egész lelküket, sőt egész életüket.

A gyermeklelkek is kitűnő rajzolóra akadt Kafka Margitban, — bizonyosság erre akár a *Péter délutánja* című, igen kedvesen elbeszélte történet — mely azonban kissé el van nyújtva — akár a *Hölgyvilág* című, napsugaras gyermek-história, az írónőnek készülő leánykáról, — de különösen a *kisleány* című, melyben egy rakoncátlan, szilaj gyermek előtünk fejlík igazi nővé.

Hogy Kafka Margit tehetségének egy-egy hiányára vagy tévedésére is rámutassunk, felhozhatjuk *Az elvetemült* című rajzot, melyben egy hivatalos pártfogás alá került bukott gyermekleány rajza túlzottan sötét kép az élet szennyéből, a művészilag szépnek rovására. Erősen érzéki színekkel vannak festve a *Májusi zápor*-nak egyébként szintén igen érdekes alakjai, köztük a feleségre féltékeny szerető, s a *Fekete karácsony* tanárnéjának és a tacsó diáknak érzéki vágyakodását — a kitűnő megfigyelés értékesítése mellett is — szintén enyhébb tónusban kellett volna festeni. Symbolikus irányba e könyvben egyszer téved az írónő: az *Irinó-pirinó* című elbeszélésben, melyben a pompásan eltalált mesehanggal jó mesehangulatot tud ugyan kelteni, a symbolismus azonban, mint igen sokszor történik, itt is kissé ködös, zavaros. Az *Imádkozni próbáltam* (1914. karácsony) c. kis elmélkedés költői szépségeit pedig némi keserű cynismus fölöslegesen rontja.

Ezek azonban igazán elenyésző foltok Kafka Margit ragyogó tehetségén, melynek annyi nemes élvezetet köszönhetünk, s melytől még annyi szép munkát várhattunk volna. Utolsó könyvében maradandó sír-emléket emelt magának, mit őszinte fájdalommal, de a gyászban is jóleső büszkeséggel koszoruztunk meg e rövid sorokban. —ly.

Krúdy Gyula: Napraforgó. Regény. Budapest. 1918. 364 l. A Kultúra kiadása. Ára 18 K.

Gimnázista koromban sokat tünődtem egy latin példa-mondaton, mely az ablativus limitationis funkcióját iparkodott szemléltetni. Így hangzott: A zsarnokok nem ismernek rettenetesebb kínzó eszközt az unalomnál. Gyermek lévén, aki sohasem unatkozik, nem fért a fejembe, hogy az unalom gyötrelmesebb minden testi-lelki kinnál s csak most, évtizedek múlva, hogy Krúdy legújabb regényét kellett elolvasnom, értettem

meg e szavak mélyén rejlő nagy igazságot. Valóban alig ismerem párját annak a gyötrelmes érzésnek, melyet szenvedtem, míg ennek a sívár könyvnek 23 ívén keresztül vergődtem. Hányszor ismételttem Krúdynam azt a mondását, mellyel akaratlanul is igaz kritikát mond regényéről: «Vajjon miért untat érdektelen élettörténetével ez a vén ember?» (A szerző az ember helyett más szót használ, de illendőségből jónak láttam megváltoztatni.) Az önjellemzés igaz, de nem teljes, mert a *Napraforgó* nemcsak érdektelen, hanem fárasztó, üres, sívár és száraz is, elejétől végig. Ebben különbözik a Szaharától. Az afrikai forró homoksvivatagot helyenként üde, zöld oázisok szakítják meg — Krúdy regényében nincs egyetlenegy üdítő hely sem, mindenütt az unalomnak terméketlen, életet megfojtó homokja.

A regényt az a látszatot kelti, mintha tervszerűen azért készült volna, hogy a közönséget elriassza a regényolvasástól. Ezt a célt szolgálja a regény minden porcikája és egész valója: a mese, a kompozíció, az alakok, az előadás. Meséje oly hihetetlenül kezdetleges, naiv és együgyű, hogy még dióhéjba szorítva sem érdemes elmondani; szerkezetéről meg nem beszélhetünk, mert még annyi céltudatossággal sincs megszerkesztve, mint az a boglya, amelybe a parasztlegény villájával összehányja a szénát: Krúdy a komponálás legegyszerűbb eszközeit sem ismeri, a cselekvény szálainak összebonyolításában és kibogozásában a legközönségesebb fogásokkal sem tud élni. Csak hat alakot szerepeltet, a többi legföllebb egy pillanatra tűnik föl. Mindegyiknek van múltja, s mielőtt egymáshoz kapcsolná sorukat, előbb meg kell hallgatnunk előéletük történetét s ez annál unalmasabb, mert annak, amit átéltek, semmi hatása arra, ami ezután történik velük. Végnélküli üres fecsegés ez is, az is, s nehéz eldönteni, melyik fajtát olvassuk nagyobb bosszankodással: azt-e, amelynél kezdettől fogva tudjuk, hogy nem lesz belőle semmi, vagy amelyiknél csak *sejtjük* ugyanezt. És milyen alakok ezek a hősök! Érdemes a szemük közé nézni.

Az érdeklődés előterében — ha ugyan szabad ezt a szöveget alkalmazni a *Napraforgónál* — Evelin kisasszony áll két udvarlójával, Álmos Andorral és Végsőhelyi Kálmánnal. A kisasszony tipikus Krúdy-alak: holdkóros, sápitózó idealista, lelkének üressége nem is a levegőt, hanem a fizikus anyagtalán aetherét juttatja eszünkbe. Egyetlen jóízűlésre valló cselekedete az, hogy nem hallgatja meg a hasonlóképen üres és holdkóros Álmos úr szerelmi ömlengéseit. Ez az úr külön és féllábával már túl van azon az árkon, mely a józanságot az örülettől elválasztja. Csak egy ízben lesz érdekessé: koporsót csináltat maga számára, belefekszik, meghal, de mikor imádottja kéri, hogy térjen vissza az életbe — magához tér és kiszáll a koporsóból. Épületes história, ponyvára (vagy ponyváról?) való. A szűzies, tiszta lelkű Evelin tehát nem őt, hanem Végsőhelyi Kálmánt szereti. Jeles úr ez is. Kártya és egyéb, még rosszabb barlangok lakója, egy öreg hölgy kitartottja, amellet Evelin is pénzeli kis- és nagy bankókkal. Szépen szaval — már t. i. amit Krúdy szép szavalásnak gon-

dol — lélek azonban épúgy nincs benne, mint másik két társában, de élet van, igaz, hogy csak állati. A másik háromság epizód-alakokból telik ki. Evelin legjobb barátnője, Maszkerádi kisasszony az egyik. Sokat látatlankodik a színen, de csak két jellemző vonása van: úgy káromkodik, mint egy őrmester, s oly mocskos szájú, mint egy pesti csibész. Szerepe a regény ökonomiájában mindössze annyi, hogy most Evelin vendége megcsalja őt Kálmán úrral, s ezzel Evelin szívét visszatereli Álmos úr felé. A másik Pistoli úr, a Mokányok fajából, de testileg-lelkileg sokkal durvább, mint őse: öreg, pohos, piszkos, részeges, buja. De az ideális Evelin mégis kedveli, s a finom Maszkerádi kisasszony meg szerelmes belé és mohó csókjaival valósággal megfojtja. A harmadik a társaságban Rizujlett asszony. A különös néven ne ütközzünk meg: csinált név, s a szerző szerint «betűiben benne volt Kelet és Nyugat». Egy újabb Oedipus talán meg tudná fejteni Krúdy—Sphinx eme szellemes rejtvényét, az én tudományom csődöt mond. Rizujlettnek éppen semmi szerepe sincs a cselekvény vezetésében, csak mint jellem vonja magára a figyelmet: nagyszívű nő, aki bájait hajdanta is, mikor fiatal volt, ma is, mikor megöregedett, szíves készséggel és teljesen önzetlenül bocsátja a környék férfainak rendelkezésére.

Annál a nehézkességnél, mellyel a szerző meséjének esetlen szekerét az unalom lelketölő útján tovább görgeti, még bosszantóbb az az üres bőbeszédűség, melyben mint feneketlen sárban ez a kenetlen szeker meg-grekeked. Akár maga az író beszél, akár személyeit beszélteti, csak úgy ömlik a cifra, de üres szavak árja. Amilyen szegényes a leleménye a mesealkotás terén, olyan kifogyhatatlan itt új meg új hatáskeltő eszközökben. Eltanulta és teljes sikerrel alkalmazza a nyugatosok kedvelt eljárását, a halmozást, az egy gondolathoz fűződő, de egymással sem logikai, sem pszichologiai kapcsolatban nem álló képzetek végnélküli föl-sorolását; az agyában hirtelen tudatossá vált, de egymással nem assoc-iálódó képeket mintha kabátja ujjából rázná ki s azok a legkezdetlege-sebb módon rendeződnek el: azonos funkciójú, egymás mellé rendelt mondatrészekké, akárcsak a falusi vegyeskereskedések címtábláin a föl-iratok: bab, borsó, ostornyél, kocsikenőcs és egyéb hüvelyesek. Bámula-tosan gazdag, újszerű, eddig még nem hallott hasonlatok kiemelésében. Úgy látszik, ezt a tehetségét jól ismeri, mert majd minden meghatározá-sát és jellemzését hasonlatok segítségével illusztrálja. A találóbbak és szebbek közül ide írok egypárat olvasóim mulattatására: A kert fehér volt, mint a tetető (3. l.); Mint a tej a falvakból, úgy jött be a hajnal Pestre (6. l.); Egy komor ciprus fekete-fehér ruhájában úgy borongott ki a hajnalból, mint egy hazatérő kártyás (U. ott.); Úgy ragyogott a hold, mint egy farsangi bolond (17. l.); Az esőcsatorna úgy hal meg, mint egy kiszolgált kutya (25. l.); Az üvegajtó párakkal el volt függönyözve, mint a purgatóriumban a női osztály (100. l.); A szemöldöke összeért, mint a komor emlékezet (186. l.). Értelmük ugyan nincs, de a hatásuk nagy: az

olvasók vérmérsékletük szerint vagy nevetnek vagy bosszankodnak rajtuk. Újszerűségben, de értelmetlenségben is vetekszenek Krúdy hasonlataival elvértve használt képes kifejezései is; ezekből is kötik egy kis csokrot: a fészek-lágy csók simogatása (18. l.); szerelmet merengő hegyeslábú ír-asztalka (62. l.); Istenbe vetett homlok (93. l.) és a legszebb köztük: A szem sötétjében apró kis uszkáló pontok tűnedeznek fel, csónakok, amelyek a partról az öreg nagy hajóra szállítják a búsképű hajósok a podgyászt és az utazót, a búcsúzó életet. Hogy nem érhetne meg a mi nagy llusztrátorunk, a szegény Zichy Mihály az 1918-ik évet, mikor művészi föladatot talált volna ennek a költői gondolatnak megrajzolásában!

Krúdy előadásának további elemzése és jellemzése helyett közlök regényéből egy lapot (136—137.), mely egyszersmind gondolatainak útjára is vet fényt. Jóismerősünk, Maszkerádi kisasszony már évek óta szerelmes egy vén, korhadt, törpe fűzfába. (Fides penes auctorem!) Miután ezt tudomásul vettük, a következőket olvassuk: «Olyan egy vén vándoriegénynek látta a fát, aki már minden viszontagságot megpróbált életében; csavargott céltalanul, sáros kutya módjára, miután deli-kezdő, élnivágyó asszonyok kitarított szeretője volt; ismerte és megvetette a szerelem örömeit s bánatait, pengetett diadalt és reménytelenséget, örült csendesen sikereknek és kézesókoló, térdeplő nőknek; szenvedélytelenül, még csak, a meghatottság kedvével sem: csábított el nőket, akik útjába vetődtek, aztán elkergette őket a portájáról, mint megunt játszótársakat, szerettékgyűlölték, simogatták remegő kézzel és aztán az átkot úgy szórták a feljére, mint a szemetet az ablakból a pesti szobalányok... A férfi nyugodt maradt, mert bévülről élt, magának gondolkozott s mindig azt cselekedte, ami neki is jól esett. Sohasem őrzött meg virágot, hajszálat, csóknak az emlékét. Úgy hánt el a nőekkel, amint azok megérdemlik. Sohasem járt szívfájással holdas éjjel ablakok alatt, bármiként leskelődtek is utána... Konesorgott egy-két hétig, mint a kutya tavasszal, aztán megsoványodva, életuntan hazatért utazásaiból és sohasem gondolt többé arra, hogy mi minden történt vele az idegenben, mit mondtak a nők, milyen illatuk volt és milyen ízük.»

Mindezt a fűzfa élte át! Szegény fűzfa, szegény olvasó, de boldog interpretator, aki bizvást leteheti a tollat: ez a szövegrész önmagáért beszél.

Tegyük is le; minek emlegessük, hogy a szerző például nem tud franciául, ami éppen nem bűn, de azért mégis használt francia szókat, csak két ízben ugyan, de mind a kétszer rosszul (szuppé, chevalliér); hogy bizonyos szavak értelmével nem lévén tisztában a gyenge és gyengéd között nem ismeri az árnyalati különbséget («gyengéden havazott» 6. l.), beszél harmatozva illatozó nőről (38. l.), aranyveretű hegyaljai borról (53. l.), emberről, ki ivás előtt megrágja fogaival a bort (103. l.), sőt — horribile dictu — egy asszonyról, aki lenyelte gyermekét (168. l.); hogy a józan értelem s a magyar nyelv törvényeit megtagadva, egy be-

kezdés élére a következő mondatot iktatja: «Amely óra-lap kopott volt a sok várakozó, kétségbeesett, halálos pillantástól, amelyet már reávetettek a szemek, amelyek színes kavicsok lettek a Felső-Tiszában» (60. l.). Minderről hallgathatunk, azokról a silány, ponyva-füzetekbe illő képekről is, melyek ugyan teljes harmóniában vannak a regény minden kritikán alóli külső kiállításával és belső értékével, de annál jobban sértik az ízlést, — csak arra az egy kérdésre szeretnék választ kapni, akad-e magyarul tudó ember, a szedőn, korrektoron és a kritikuson kívül, aki ezt a regényt el bírja olvasni? r. r.

Csathó Kálmán: Blanche, avagy a szegény rokon. Budapest. 1918. 128 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára 8 kor.

Csathó Kálmán az utolsó években feltűnt regényírók között, határozottan a legjobb *elbeszélő*. Mint annyi más ifjú író, ő is Herczeg Ferenc tanítványa, de több benne az ízlés, megértés és írói adomány, mint társaiban. Nem másolja mesterét, nem lesi el modorát, így noha tárgykörének megválasztásával legközelebb áll hozzá, eredetiségét nem fenyegeti veszedelem. A falu és kisváros dzsentr-társadalmá érdekli, annak ismert alakjait mutatja be kitűnően megfigyelt és könnyed művészettel rajzolt jelenetekben. Történetei és emberei mindennapiak, így nem azzal kapja meg az olvasót, *amit* elmond, hanem *ahogyan* elmondja. Megfigyelő tehetősége fejlettebb, mint fantáziája, előadó művészete, mint szerkesztő ügyessége.

Legújabb munkája, a *Blanche* című hosszabb novella, melyet *családi történetnek* nevez, minden eddigi alkotásánál jellemzőbb. Kecses, ízléses, tetszetős, mint egy ezüsből sodrott filigrán ékszer — de époly könnyű is. Legjobban elbeszélte műve, de alig van tárgya. Az egész egy ügyes ötlet, melynek gazdagon szétágazó fonadékát a szerző biztos kézzel hajlítja, hurkolja s e látvánnyal szemünket ugyan kellemesen gyönyörködteti, lelkünket azonban mélyebb megindulásra nem készíti. Az ötlet nem épen új, de újszerűen van beállítva és érdekesen fejlődik. Egy sok tagú vidéki magyar úri családba, melyben az asszony rokonságán kívül fiúk és lányok, vők és menyek élnek együtt, belesöpöppen egy fiatal árva leány, az úraszszony unokahuga, a Drezdában nevelkedett 22—23 éves Blanche. Atyját a család annak idején kitagadta, mert egy német színésznőt vett nőül, de az apátlan-anyátlan árvát magához öleli, inkább családi összetartozásból és úri gögből, mint emberbaráti szeretetből. Blanche megérkezik. Szenvédő, mély gyászba öltözött, esetlen és félszeg német leány helyett, amilyent vártak, egy életvidám, bájos, elegáns, sőt fess nagyvárosi leány ugrik le a kocsiról. A helyzet határozottan mulattató s a folytatás még inkább. A kis fruska fölforgatja a házat: a férfiaknak elcsavarja a fejét, a nőket, fölfödözvén előttük a szépségápolás titkait, megbolondítja s rákapatja a kacérkodásra s miután még unokahugától is elhódította falusi gavallérját, megeléglően a vendégszereplést, hirtelen eltűnik.

Ez a *Blanche* a Sharp Becky-k családjába tartozik. Nem olyan nagyszabású, mint a *Vanity fair* hőse, hiányzik belőle Thackeray alakjának nagy esze és gonoszsága, s csak játszik, szeszélyből, pajkosan, míg amaz minden energiáját beleviszi a küzdelembe s egy élet boldogságáért harcol, de époly ügyes, számító és vonzó. Értékben és mélységben époly kevésbé lehet őket összemérni, mint Csathót és a legnagyobb angol regényíró. Nem akarom ezzel a magyar elbeszélőt lekicsinyelni: az Erzsébet-térre nyaranként kirakott magyar pálma szintén csinos, ha nem vetekehetnek is a kairói Ezbekié-kert palmaóriásaival.

A magyar novella főérdeme az elbeszélés friss, könnyed hangján kívül az a biztosság, mellyel Csathó az élet mindennapi mozzanatait legérdekesebb pontjukon tudja megragadni. A történetnek nincs központi magva, minden része önálló epizód, de mindegyik megkap megfigyelésének találó voltával, rajzának igazságával. A valóság látszata teljes s az események sora akár az életből közvetlenül kerülhetett a papírosra. Amellett annyi bennük a jellemző, hogy époly messze kerül a realisták szintelen, érdektelen képeitől, mint valami romantikus mese. Ilyenek alakjai is. Szó sincs róla, nem egyének, még *Blanche* sem, annál kevésbé a család többi tagjai; lelki életük nincs, csak sablónok, de minden mozdulatukban és szavukban magát az életet látjuk, olyan embereket, amilyenekkel magunk is sokszor találkozunk — de mi az ilyen köznapi lényekben nem fődözzük föl azt, ami őket érdekessé teheti: az igazi emberit. Csathó szeme sokkal élesebb és érzéke az élet komikumai iránt fejlettebb.

Így a *Blanche* nemcsak mint olvasmány kellemes, hanem mint korkép is jellemző: a háború előtti vidéki magyar úri életnek, kicsinyes szemhatárának; gondtalanságának, apró torzskodásainak kitűnő fotografiája. Nagyobb művészi értéke nincs, mert a problémája nem elég komoly s mert sem a meséje nem elég gazdag és szerves, sem az emberek, akiknek vállán a mese nyugszik, nem elég tartalmasak. Mint kép ellen is van jogos kifogásunk s egy még alaposabb a probléma megragadása ellen.

Az a korkép, mely a *Blanche*-ből élénk tárul, kétségkívül hű és igaz, de nem teljes. Csathó meglátja a gentry-társadalom gyakran jelentkező fogyatkozásait, a kicsinyes önzést, a műveletlenséget, a karakter bizonyos gyöngeségét, de nem veszi észre a gentry családi életének azt a vonását, mely sohasem hiányozván belőle, azt mindig kellemessé tette: a kedélyeséget. Nem állítom, hogy ez kárpótlást nyújtott amazokért, de sokat elejtetett, s annyira lényeges eleme volt, hogy e nélkül minden hűsége ellenére sem érezzük Csathó képét teljesen reálisnak. A valóságban még a Valeriani-dinasztia is másként festett. Nem hiszem, hogy Csathó akár feledékenységéből, akár a művészi hatás kedvéért mellőzte ezt a vonást, valószínűnek tartom, hogy az érzéke nem elég fejlett ebben az irányban.

A *Blanche* problémája nyilván abból az ellentétből sarjad, amely az egyszerű vidéki életet szembeállítja a bonyolultabb nagyvárossal. Az ellentét

megvan, s az értékelő egyéni fölfogása szerint bármelyik irányban kiélezhető: a város rovására, ha annak mesterkéltsé, raffinált viszonyait a vidék természetes életmódjához mérjük, vagy a faluéra, ha a vidéki ember kisebb műveltségét hasonlítjuk a nagyvárosi gazdagabb ismeretvilágához, nagyobb fogékonyságához. A probléma ilyen kimélyítését azonban Csathónál nem találjuk. A két fél, Blanche és rokonai, áthidalhatatlan távolságban áll egymástól, két egészen külön világ, de az őket elválasztó különbség csak éles, de nem mély. Nem világnézetük vagy kultúrájuk állítja őket szembe, csak civilizáltságuk és csiszoltságuk foka. Blanche nem okosabb, mint a többi, csak ügyesebb; nem műveltebb, csak raffináltabb; nem a lelke gazdagabb, csak a teste kényesebb. Egyetlen fölénye, hogy be van avatva a test-ápolás és kozmetika titkaiba: naponként melegben fürdik, mossa a haját, van masseuse és manicureje. Mindez azonban csak civilizáció és nem kultúra jele s abban a győzelemben, melyet Blanche az elmaradt szűkkörű rokonokon arat, lelki fegyverek nem működtek.

De ne legyünk igazságtalanok a szerző iránt. Csathó nem akart ilyen mélyre nyúlni s amire törekedett, az olvasóközönség mulattatását, elérte, még pedig tisztos eszközökkel. A hasonló célú újabb elbeszélő művek közül a *Blanche* messze kiválik.

r. r.

Farkas Pál: A zanzibári leány. Regény. Budapest. 1919. 158 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára 8 kor. 60 f.

A cím után indulva egzotikus történetet várnánk, de csalódunk, mert a zanzibári leány csak firma, olyan mint a vadember a fűszerbolt címerén. A regény vad hölgyét egy angol festő hódította meg üvegyöngyökkel és más értéktelen csecsebecsével, mikor aztán igazán beleszeretett és értékes ajándékokkal kedveskedett neki, a zanzibári leány a faképnél hagyta egy orosz altiszttel, kitől megint üvegyöngyöket kapott. Ez a tanulságos történetke a regény meséjét szimbolizálja. A hős, Dr. Czelder István miniszteri fogalmazó és hozományvadász, aki jó képével és megjelenésével, megtegyeri Don Juannak tartják (ezek az üvegyöngyök), meghódítja Brendl Dórát, akinek kerek harminc milliója van. A doktor úr előbb Dóra unokatestvérének, Theának udvarolt, de mihelyt tudomást szerzett az említett nehéz pénzekről, otthagya Theát és az elkényeztetett, korlátolt és érzéki (az utóbbi tulajdonságát az író többször aláhuzza) Dórához pártol. Thea boszút forral és rászabadítja Sverteczkyt, a csinos lengyel főhadnagyot a harminc milliós kisasszonyra, hogy csapja el Czelder kezéről, viszont Dóra mamája egykori barátjával, Dezsőházi gróffal dolgoztat a házasság ellen. Most meglepő fordulat következik. Czelderről kiderül, hogy idealista minden hozományvadászata ellenére. Ő t. i. hatzburgi születésű szász, aki faluja népét akarja megmenteni. A hatzburgiak bányászok, de bányájukat tönkretette a víz s csak nagy pénzzel lehetne megmenteni. Erre a szent

oéllra kellenének Dóra milliói. Czelder már gyermekkorában megfogadta apjának, hogy életét a bányák megmentésének fogja szentelni, de azért nem lett mérnök, vagy geologus, hanem jogász. Ez mindenesetre magyar nemzeti vonás a szász hős jellemében. Czelder, aki az író állítása szerint utóbb bele is szeretett Dórába, lelkesen feltárja nagy terveit, de a zanzibári leány, kit akkor már a főhadnagy hódított meg léha külsőségek üveggyöngyeivel, nem kér a derék ifjú értékes ajándékából, a boldogított szászokból, hanem elmegy új udvarlójával a Corso-moziba. Szerencsére vidékről feljövő mamája megcsipi és magával viszi. A harminc millió így megmenekül a főhadnagy körmei közül, de csak azért, hogy később egy követési titkár ölébe hulljon a kis vad leánnyal együtt. Sverteczky, mint értesülünk, kénytelen a lebergi Rappaport leányt elvenni, hogy adósságait rendezhesse. A költői igazságszolgáltatás teljessége kedvéért Hatzburg Dezsőházi protekciója révén földgázt kap és másfél év múlva Czeldert már mint egy cellulose-gyár igazgatóját látjuk viszont. A szászok tehát megvannak mentve, de kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy az író a mesélés folyamán a valószínűséget valahol elvesztette s később sem sikerült megtalálnia. Különben ki keresne valószínűséget, lélekrajzot s más efféle komoly dolgot ebben a harmadrangú Tauchnitz-mesében? Nem hiszem, hogy az író maga is komolyan venné regényét, mely «Unterhaltungsektür»-nek megjárja, de az irodalomhoz kevés köze van.

Ezzel be is fejezhetném ismertetésemet, de lelkiismeretem nem engedi. Hátha van valami jó oldala a regénynek és én elhallgattam? Talán alakjai újak, érdekesek? Thea, a nagyon okos medikus kisasszony elég jó alak, de nem új, Jella, a skínek és turisztikának élő férfias, katonás leány valamivel újabb, de karikatura, Dóra teljesen tartalmatlan hiszterika s még unalmas is örökös féltékenységgel és nyafogásával. Herendyné, a kikeresztelkedett, jótékony grófnék után szaladó, előkelősködő, zsidó rokonait lenéző asszony nagyon kopott figura éppen úgy, mint az okos, mindent megértő, fölüeny és elmés kiérdemült grófi gavallér, vagy az uzsorások körmei közt vergődő lovastiszt. Ezek ma már színnyomatok hatását keltik.

Az író itt-ott meglep bennünket konzervativizmusával, mikor pl. elítéli az urileányok tango-táncát, vagy megbotránkozik a modern kisasszonyok léhaságán, amely erkölestelenségnek is beillik. Ebben örömmel adunk neki igazat, de mintha ez a konzervativizmus sem volna szívből fakadó, mintha egy kis utánzás, csináltság volna benne.

Elbeszélő technikája jó: könnyen, természetesen, folyamatosan mesél, párbeszédei elég fordulatosak, helyenkint ötletesek, megfigyelései találók, ha nem nagyon újak is, humora mély, de mulattató, stílusa természetes, bár néha lompos és magyartalan. Általában mint könnyen szórakoztató elbeszélés megállja helyét s a német, vagy angol vasuti olvasmányoknál különb. Az író, aki jó megfigyelő, művelt és ambiciózus ember, nagyobb elmélyedéssel bizonyára különbet is tudott volna írni. Reméljük, hogy leg-

közelebbi regényének bírálatában örömmel állapíthatjuk majd meg a rutin mellett az igazi tehetség bizonyítékait is.

—*nn*—

Szabó Dezső: Napló és elbeszélések. Gyoma. 1918. 252 l. Kner Izidor kiadása. Ára 10 kor.

Évek óta figyeljük Szabó Dezső irodalmi működését, különösen azokat a burkolt önvallomásokat, melyeket a Nyugatnak írt és melyeknek erős lírai szubjektivizmusa, furcsa ötleteknek szinte kifogyhatatlan tűzijátéka, pajkos és síró humorja, éles és sokszor találó szatirája még az orthológia doppingolt vesszőparipáján lovagoló magyar «tanaraknak» is tetszett, akiknek nyelvörkődő tyúkszemén az író valóságos indián haditáncot lejt.

Szabó Dezső nagyon haragszik, így mostani könyvének előszavában is, ha mindig a stílusáról beszélnek; pedig bizony furcsa volna, ha pikort nem a festéséről, muzsikust nem a zenéléséről, szakácsot nem a főzési módjáról ítélnének meg; íróról sem mondhatunk más szempontból véleményt, pláne, ha valakinek olyannyira egyéni, az agyonszabályozott, mindenütt tilalomfát tisztelbentartó akadémikus irálytól drasztikusan elütő stílusa van, mint ő neki.

Egy régmódi kritikus bizonyára fölajdulna egynehányszor, ha ezen a virágokat, rakétákat és néha izléstelen, bár találó, hasonlatok megkövesült trágya-darabjait magával zúdító, fegyelmetlen szólású folyamom keresztül kellene vergődnie. Szabó stílusa ultramodern, beleillik a Nyugatba, de messze elkerüli a homályt, nála minden világos; nem sejtet, minden újonnan, szeszélyesen gyártott kifejezése fején találja a szöveget, a sok idegen író is csak arra való, hogy kertelés nélkül kifejezze azt és csakis azt, amit mondani akar. Aki azt hiszi, hogy csak a Le Nôtre símára borotvált és egyenesre kékelt fasorai és a versaillesi szökökutak szépek, az rosszul érzi magát az őserdőben, a Niagara mellett. Szabó pedig már csak azért sem szab határt szórengetegének és hasonlatözönvizének, hogy a régi stilisztikák ovodájában Nestlé-féle gyermektápszeren felhízlalt irodalmi nyárspolgároknak valahogyan ne tessék. Kerüli a banalításokat és ezért válik keresetté, erőltetetté, sőt néha ellenszenvenessé is.

Nem akarom itt az ő stílusát, írói bőrét, Marsyas módjára lenyúzni, vagy a nyelvészet Prokrustes ágyába fektetni. Végezzék el ezt helyettem a nyelvőrök. Engem az ő lelke érdekel, mely Anatole France iskolájába járt. Szánalommal és szeretettel kíséri az *ember* vergődését. Lemondással, de meleg szívvel vesz részt a Hiúság Vásárjában, olyan környezetben, mely nagyratörésének nem felel meg, a kis vidéki városkák álmatag és csenevész szellemi életében. Bohóc-sapkát nyom a fejébe és pofákat vág, hogy sírva ne takadjon.

A *Napló* többi része is ilyen bohózatos rajza, az író tanári bolyongásának. Mindvégig attól fél, hogy valahol elparlagiasodik, hogy a kanni-

bálok közé kerül, akik ketrecbe zárják, nőstényt adnak hozzája és hízlalják, — hogy majd csak az evésen jár az esze és hálát ad az Úrnak, ki a nyomorúság földéről elvezette az ígérlet ketrecébe. — Ezeket a különféle című naplókat (9. l — 161. l) mindvégig figyelemmel, sokszor kacagással, legrosszabb esetben is bosszankodó érdeklődéssel olvassuk: nemcsak lírát és szatírákat találunk bennük, hanem filozófiát, (az akarát szabadságáról) eszthétikát (a tragikum új fejtegetését) és irodalmat is (a Babits- és Ady-utánzók kigúnyolását).

A Napló után nyolc elbeszélést kapunk. Ezek közül legérdekesebb a *Tanárok* című.

Leírja a vén agglegény-tanár késő és szomorú szerelmét. A kissé sovány pecsenye mellett a garnirung ér legtöbbet: a tanárok rajza. Nagyszerű képét kapjuk egy vidéki gimnázium tanári karának. Szabó annyira élethű alakokat szedett össze, hogy az ember önkéntelenül is kíváncsi az élő modellekre. Ilyenek azonban mindenütt akadhatnak és akadnak is. Hiszen nem egy olyan Kozduba van, aki *egy tudományos rókáról* 100 bört nyúz le, t. i. egy témán kérődzik és arról gyártja az értekezéseket. Vajjon ki nem ismerné a hézagpótló, minden lében kanál Marusák tanár urat, *«aki olyan társadalmi trikó, mellyel minden társaséleti meztelenséget testhez állóan lehet felruházni»?* Sok a tanár közt a Henc is, a *«szellemi török, akinek lelkéhez az «eszme», a «haladás», «jog», «szabadság» és más hasonló ritka materiájú hűrik nagy kéjben dörgölődnek»*. Ismerős a mintapedagógus Winkler is, aki tangépezetét a Mintagimnáziumban szerzte be és most az Isten háta mögött Kármánkodik. A tanári szoba, a tanári élet rajza színes és eleven és mondjuk meg nyíltan, szeretettel van írva. A *fölttes tekintélyek* nagyképűségén itt is vöröspeccenyézik Szabó Dezső.

Figyelemreméltó *Danika*, eposz is. Szegény könyvmoly filozopterből helyettes tanár, majd katona lesz, aki hősi halált hal. Ez apotheosisa a magyar tanárnak, aki még éhes hassal is a himnuszt énekei.

A többi elbeszélés szomorú, sőt kínos tárgya; kettő örültek rokonival és képzelődésével foglalkozik, szívünkbe markoló naturalismussal. A *Fül* és a *Passió* a háború «erkölcsnemesítő» hatását mutatják be. A lélek eldurvulását, az emberi fenevad ébredését visszataszító hűséggel rajzolja az író.

Az elbeszélések stílusa nem olyan vaderedetieskedő, mint a Naplóé. Nyugodtabb és tárgyiasabb.

Szabó Dezső egy helyen (48. l.) azt írja, hogy van író, aki nem önmagától termékeny, olyan mint a nehezen tojó tyúk. Egy jó tojó tyúk tojását kell alája tenni, hogy őt is hasonló alkotásra ambicionáljuk. Ő benne — állítja — még annyi ambició sincsen. — Ab ovo nincsen igaza! Első megjelent *naplója* már ovációban részesült, valóságos Kolumbusz-tojás volt, melytől öninspirációt nyert hasonló alkotásokra. Egyik mostani elbeszélésével, a *Tanárokkal* pedig a tanári életet rajzolni akaró szépirodalmi

művek silány verébfészskébe kakuktojást helyezett el. Ebből olyan fióka kelhetne ki, mely a többi jó madarat kiszórhatná a fészkből, — azaz Szabó Dezső volna hivatva a tanári világot élethűen ábrázoló regény megírására, mert megvan benne mindaz, ami ehhez szükséges: ismeret, tehetőség, temperamentum, ötlet, szív, humor és szatirikus jókedv.

L. F.

Oláh Gábor: Két testvér. Regény. Az író arcképével. Debreczen, 1918. 156 l. Csáthy Ferenc kiadása. Ára 8 K 80 f.

Ebben a könyvben a szerző minden idők egyik legtragikaibb témájához nyúl: a legközelebbi rokonokat egymás iránt eltöltő érzéki szerelem problémájához. Csakhogy könnyelmű merészséggel le akarván szakítani ezt a fertő közepén nyíló kényes virágot, beleejti a fertőbe s ő maga könyökig vájkál érte az iszapban, félig-meddig persze kénytelenségből, de — legalább ugyanakkora mértékben — szemmel láthatólag egyéni kedvtelésből is.

Oláh Gábornak nagy világirodalmi tájékozottsága van; tehát bizonyára ő tudja legjobban, hogy műve mennyire nem hasonló és mennyire nem méltó más írók efajta tárgyú alkotásához. Nehéz volna ezeket mindezt elsorolni; főként a drámai műfaj terén izgatta ez a kockázatos sikerű téma a legjelesebb költők (Sophokles, Racine, Alfieri, Goethe, Schiller, Byron, Hugo V., Vörösmarty stb.) képzeletét, de elbeszélő nemben is termelt híres példákat (Chateaubriand: *René*, Jókai: *Hyppona romjai*). Mindegyikre egyaránt jellemző a feldolgozásban bizonyos művészi tapintat, mely a természetellenes szenvedélyben a végzetes tragikumot igyekszik hangsúlyozni, nem a test perverzítását; a vér leküzdhetetlen hatalma nem kéjt kamatozó obscén tőke, hanem kárhozat forrása, az irtózatos fölébredést szükségképen megelőző rövid és többnyire teljesen jóhiszemű mámor. *Oedipus király*-ban, *A messinai menyasszony*-ban, *A vérnász*-ban, a *Hyppona romjai*-ban a vérfertőző szerelmeseknek sejtelmük sincs arról a bűnről, melyet elkövetnek és a «vérfertőzés» tényéig nem is jut el a dolog sem Schillernél, sem Vörösmartynál; sőt Byron *Kain*-jában is nagy szemet mereszt Luciferre Kain testvére és «felesége», mikor azt hallja, hogy gyermekeinek már nem lesz szabad úgy szeretniök egymást, mint ő szereti Kaint. De ha tudatosnak rajzolja is a költő a vér tilos szenvedélyét, olyankor is mindig úgy tűnteti fel a dolgot, hogy e kárhozatos eltévelyedéssel szemben az egész Mindenség kiáltson vétőt. Alfieri Mirrája a saját apjába szerelmes, de az apa fölháborodó irtózattal és átkokkal taszítja el magától a szerencsétlen leányt, úgyszintén Racine Phédraját fia, Hyppolit (pedig ez csak mostoha fiú, vagyis idegen); az ilyen egyoldalú szenvedély tehát szintén lehetetlenné teszi a vérfertőzés elkövetését. Hugo V. Borgia Lukréciaja a saját testvérével való vérfertőzésből nyerte ugyan fiát, de ez a sötét bűn nem a drámában történik, egy odavetett mondat-

ban intézi el a költő, s ettől fogva Lukrécia az erkölcsi megtisztulás ösvényére lép, hogy érdeklődésünkre számot tarthasson. René és Amália egymás iránti szerelme tudatos is, kölcsönös is, de inkább örök boldogtalanságra kárhoztatják magukat, mintsem elkövessék csak egyszer is a szörnyű bűnt, sőt hogy csak be is vallanák egymás előtt vészes szenvedélyüket... Csakis így használható művészeti célra ez a bizzar probléma. A tragikum az benne, hogy az ember le nem küzdheti ezt az átkos szenvedélyt s így ki van zárva az egészséges szerelem örömeiből, de ki sem elégítheti — legalább tudatosan — szenvedélyét, mert ezek az emberek csak szerencsétlenek, de nem aljasak; a Végzet megejtheti és tönkretelheti őket, de csakis úgy, hogy éppen saját erkölcsi érzékük dörgi el rájuk a rettentő ítéletet. (Holmi undorító betegek talán kivételek lehetnek, de az ilyenek legfeljebb az orvost érdeklik, a költőt nem.)

Sajnos, Oláh Gábor nincs egy véleményen a felsorolt irodalmi nagyságokkal. Ő visszataszító módon alkudozásba bocsátkozik az eddig megoldhatatlannak tartott problémával. A szerelem égi lénye önála posványba merül, de nem pusztul el benne, hanem békává változva, kényelmesen tovább kuruttyol egy darabig; egyszer aztán egy bosszantó véletlenséggel mégis csak véget vet az író a perverz idegekre számító látványosságnak. A könyv tartalmával nem érdemes részletesen foglalkozni. Egy nőnek saját testvérétől egy fia és egy leánya született; e két testvér megismétli szülei példáját. A regény gerincét a két testvér fajtalanokodásának érzé ingerlő fejtegetése képezi. Kettőjük közül a leány a szemérmetlenebb (vagy ártatlanabb?), neki nem igen vannak lelkiismereti aggodalmai; bezzeg annál többet öklöződik a Végzet nagy kérdéseivel a fiú s lelki vívódásainak eredményeképpen — iratot hamisít (!), mely arról szól, hogy ők ketten nem testvérei egymásnak (de mire való ez a komédia, hiszen a leány amúgy sem ellenkeznék!). «Paradicsomot» játszanak, meztelenre vetkőzve élnek kastélyuk udvarán; annyit azonban megtesznek, hogy «a cselédséget elzárták maguktól». A kastély udvari gyóntatója, egy kath. aszkéta-pap is szerelmes a leányba s ennek bájain «anakonda-nézéssel» szokott kéjelegni leshelyéről; ez a pap a törvény előtt feljelenti a sodomita házaspárt. A törvény kémet küld ki a helyszínére s ez éjszakának idején szépen meggyőződik a pap vádjának valóságáról. De van ám egy agyafúrt udvari ügyvéd is; ez ráijeszt a papra s visszavonhatja vele a vádat. A veszély elmúlik, de — a szerelem is. Éva, a leány, áldott állapotba kerül, szépségét elveszti, testvére, Ákos, ettől kezdve ráún és a városba jár mulatni. A nő gyermeket szül, de ő maga meghal. A kéjelgéstől és lumpolástól tönkrement Ákos kétségbeesik (pedig már úgysem szerette Évát), eszeveszetten belekiabál a pap temetési beszédébe; ekkor lefoglalják a hazaviszik. Vége a regénynek.

Tisztelettel kérdezzük a szerzőtől: óhajtja-e, hogy ebből a penetráns illatú regényből az olvasó levonja és megszívlelje a kínálkozó tanulságot? Mert e könyv morálja világosan ez: egy család tagjai nyugodtan fajtalan-

kodhatnak egymással; csak egy kompromittálható, buja papra és egy szemtelen ügyvédre van szükségük, hogy az Egyházat megfélemlítve és a Társadalmat félrevezetve, büntetlenül tobzódjanak vérük beteg ösztönében. Katasztrófának, tragikus bűnhődésnek nyoma sincs; hiszen a gyermekszülésben való elhalálozás véletlen szerencsétlensége épúgy lesújthat normális, tisztességes asszonyra is, mint Évára, aki saját testvérenek ágyasává lett. És a másik testvér? Az előzmények után Ákos megőrülésére semmi természetes magyarázatunk sincs. Különben is, Ákos bolondokat beszél ugyan a tometésen, de ez múló lelki zavar is lehet, melyből gyógyulhat. Az újszülött magzatról nincs megmondva: fiú-e vagy lány; lehet, hogy leány, aki testvér hiányában immár nem utánozhatja ugyan szülei és nagyszülei példáját, de — ki tudja — apjával nem fog-e majd szerelmeskedni, a regényben többször emlegetett sodomabeliek módjára, «akik még anyjukra is különös szemmel néztek»?

Általában az egész munka a költői motivációnak mintegy a paródiája. Van ebben minden, ami bizarr és egészségtelen, a régimódi, levitézlett romantika lomtár-darabjaitól a «modern» erotika legelfajultabb tüneteiig, pl. a flagelláns kéjelgésig, melyet a szerző talán Hans Heinz Ewers *Bűvészinas*-ából irigyelt meg. Hogy az egészséges és beteg költői képzelet útja mennyire elkanyarodik egymástól, erre nézve alig lehetne rikitóbb példát találni, mint Oláh regényét mellé állítani Goethe bájos kis színművének (*Die Geschwister*): az alapmotívum hasonlósága és a cím teljes azonossága mellett mily végletes és végzetes különbség!

A mű nyelve a tárgyilagosságot követelő regény-műfaj szempontjából a stílszerűtlenség netovábbja; de önmagában véve érdekes különlegesség; mutatja, hogy Oláh Gábor milyen derekas lírai költő — lehetne. A hasonlatoknak, metaforáknak olyan zuhataga szakad ránk e stílusban, a szerző olyan élénk képzelettel és akkora szókészlettel rendelkezik, hogy ez módjával és kellő helyen alkalmazva elismerést érdemelne; de így végre is csömört okoz, mint hogyha az ételbe marékszámra öntenék a csak centigrammonként élvezhető finom fűszert. A debreczeni civis még az üres szekér elé is öt lovat szokott fogni, csak azért, mert: «telik»; Oláh Gábor se törődik azzal, vajjon az ő lírai stílus-tehetségének ragyogtatása meddig erény és mettől kezdve hiba.

A könyvnek alighanem nagy anyagi sikere lesz. A perverzítás kapós csemege. Különösen mohón fogják olvasni a pubertás korában levő fiú- és leány-diákok a tanár úr ezen karácsonyi (!) újdonságának beteg érzékiségtől gennyés lapjait, s ő figyelheti majd műve sikerét az olyanok «beteges izzással lobogó» tekintetében, «akik a természet parancsának ellenszegülve, önmagukban égik el a mással együtt lángolás hevületét» (31. l.), mint a regény hőse tette, diákkorában.

A regény élén a következő idézet olvasható jellegként: «Khaosznak kell bennünk lenni, hogy csillagot szülhessünk». Vagyunk többen olyanok, akik még mindig bizunk abban, hogy Oláh tehetsége el fog jutni a csillag-

alakulás stádiumába; de éppen azért nekünk jogunk van őt arra kérni, hogy képzeletének egyelőre nagyon khaotikus, salakos termékeit ne vigye mindig és rögtön a nyilvánosság elé. Próbáljon meg az asztalfiók számára is dolgozni.

—ig—

Somlay Károly: Boldogasszony szolgája. Regény. Budapest. 1918. 144 l. A Kultúra könyvkiadó r. t. kiadása. Ára 7 kor.

Sok jel mutat arra, hogy a történeti regény lassankint kezd kiveszni olvasóközönségünk érdeklődésének köréből. Sokszor hosszú idő múlik el anélkül, hogy egy-egy történeti regény maradandóbb hatását észlelhettünk és csak ritka nagy tehetségek és hatalmas koncepciójú regények vonják ki magukat ez általános szabály alól. A legtöbb olvasóból e műfaj olvasása olyasfajta érzéseket vált ki, mint amilyenekkel például egy Piloty vásznat nézünk: szép, tetszik, csodáljuk a sokszor mellékes részletek nagy realitását, de a főalakok hősi pózát minden bámulatunk mellett sem hisszük el. A romantikus felfogás mintha már teljesen a múlté lenne, ma már csak műértő búvárok és a naív lelkek vannak tőle elragadtatva.

Így olvassuk Somlay Károlynak e két kis művét is, melyeket a szerző kissé merészen regényeknek nevez. Mindkét regény anyagából néhány határozottan értékes írói kvalitást szűrhetünk le. A *Boldogasszony szolgája* egy gazdag, de idős krakói kereskedőnek Donácius Gáspárnak és egy podolini szenátor csodaszép leányának, Karpinus Saroltának, akit a dúsgazdag öreg megvásárol kapzsi apjától, érdekesen bonyolódó és tragikusan végződő házassági története. Reális színekkel szinte szembeszökően tudja a szerző elénk festeni a XVII. századbeli hátteret, Krakó, Podolin városát és e városok életét. A mese tárgyát úgy látszik egy felvidéki népmondából merítette: nyers, babonás valószínűtlenségekkel átszótt anyagból és tehetségre vall, hogy e tömkelegből, a történelmi regényre kissé veszedelmes anyagból sikerült neki az értékes részeket kiválasztani és Jókai meseszövéseire emlékeztető készséggel a cselekményt úgy vezetni, hogy az érdeklődésünket le tudja kötni. Csak Donácius Gáspárnak és az őt hűtlenül elhagyott Saroltának a halálban való egyesülése olyan része a regénynek, melynek befogadására képzeletünknek a mai reális lehetőségek birodalmából a XVII. század történeti világában, jobban mondva a népmonda világában kell alapot keresnie.

Ami az első regénynek ereje és jelessége, az a másikkal, *A forrófejű Katónak* a legnagyobb hibája és gyengéje. Ezt még az egykori szerény «tárcák»-ból hirtelen «kis regény»-ekké avanszált regényirodalom korában sem fogja senki regénynek minősíteni: Bethlen Gábor életrajza ez csupán, belefűzve feleségének Branderburgi Katalinnak szerelmi kalandjai és a regénynek ez a gerince át és átfonva különböző önálló epizódokkal, művelődéstörténelmi adatokkal. Azt a biztoskezü mesevezetőt, akit a «Boldogasszony szolgája»-ban láttunk, itt hiába keressük. De mégis érdemes a

«Forrófejű Kató»-t elolvasni. Manapság ritkán olvashatunk ily történelmi zamatossággal mégirt könyvecskét, mint ez. Somlay teljesen bele tudta magát élni Bethlen Gábor korának nyelvébe, mintha csak egy korabeli ember írta volna. Valósággal élvezet hallani — helyesebben olvasni — ahogy az emberei beszélnek.

Ha a szerző nem a minden áron való gyors produkálás, hanem a tárgyában való komoly elmélyedés és tehetségének helyes, koncentráltó kiaknázásával fog tovább dolgozni, bár eddig nem jár új csapásokon, a magyar irodalom mégis egy komoly értékű tehetséget nyerhet benne.

M. F.

Drasche-Lázár Alfréd: Tűzkereszt. Regény. Budapest. 1919. 387 l. Franklin-Társulat kiadása. Ára 14 K.

Az elmúlt év regényirodalmának termékei közül Drasche-Lázár Alfréd *Tűzpróbáját* fogadta talán legosztatlanabb elismeréssel a kritika. Ha voltak is egyesek, akik megrótták a jellemelek valótlanyszerűségét, a meseszövéis gyöngeségeit, a bírálók nagy elismeréssel adóztak a regényíró képességeinek.

E regény folytatásának, a *Tűzkeresztnek* meséje egy Amerika felé siető hajó fedélzetén kezdődik. Magnus Miklós gróf, miután saját hibáján kívül kénytelen lemondani tiszti rangjáról s hercegi menyasszonya kezéről, útban van az új világ felé, hogy értékesítvén genialis találmányait, újra megaranyozza alaposan megkopott grófi koronáját. A hajón utazik a sokszoros milliomos miss Barker is, aki a sors szeszélyes játékából szakasztott mása volt menyasszonyának. Az érdekes külsejű ifjú azonnal lebilincseli a dúsgazdag misst, s mivel semmi áron sem akarja magát neki bemutatni, végre is a leány maga szólítja meg. A grófnak, Amerikába érvén, kisebb-nagyobb kellemetlenségek után sikerül korszakalkotó találmányait értékesítenie, s nőül veszi a dúsgazdag leányt. Boldogan élnek, majd kitör a világháború, a hazafiasan érző gróf hazatér, bevonul régi ezredéhez, nagy dolgokat visz végbe a harctéren, utóbb megsebesül. Aggódo felesége közben gyermekeivel utána jön s boldogan találkoznak Budapesten, a Dunapalota-szállóban.

Bizony ez a mese egy kicsit vékony ilyen testes kötethez, a módszer pedig, amellyel Drasche—Lázár fölhizlalja a sovány cselekvényt, a lehető legkevésbé művészi: kikap egy-egy, többnyire jelentéktelen eseményt s ezt aprólékos részletességgel meséli el, vagy áradó bőbeszédűséggel mutat be alakokat, akiknek a regényben úgyszólván csak néma szerepük van. Hosszú lapokat áldoz arra, hogy a türelmes olvasó megismerkedjék avval a társasággal, amellyel a hős egy penzióban lakik, egyenként tájékoztat miss Barker útitársainak külsejéről, származásáról s irigylésre méltó anyagi helyzetéről stb., vagy 14 lapon át szórakoztat bennünket avval, hogy elmeséli a gróf kirándulását egy tánciskolai növendékkel, kinek a

regényben később csak annyi része van, hogy történetesen neje lesz miss Barker testvéréjének.

Hogy az efféle aprólékoskodás, bőbeszédűség gyarapítja a lapok számát, az igaz, de hogy javára válnék a regény szerkezetének, azt már legkevésbé sem mernők állítani. A szerkesztés művészetéhez különben is csak annyi hozzáértést árul el a szerző, mint a meseszövéshöz. A lovagregényekhez illő, legprimitívebb módon fejleszti a cselekvényt: a hős halad célja, az érvényesülés felé, már-már el is éri, mikor közbelép a véletlen, a gyöngé fantáziájú elbeszélők szíves pártfogója, s a hőst messze elveti a már majdnem kivívott sikertől. Szerencsétlen hősünkkel kétszer is ilyen kegyetlen a rosszindulatú istenasszony: először tűzvész hamvasztja el találmányai modelljeit, majd vasúti baleset következtében megőrül a milliomos, aki hajlandó volt találmányait finanszírozni.

Általában a véletlen a legfőbb irányítója az egész mesének. Maga a kiinduló pont, a milliárdos missnek a gróf volt menyasszonyával való csodálatos hasonlatossága is a véletlen műve; a későbbiek folyamán is ez a véletlen hozza a hős útjába azokat az embereket, akikre éppen szüksége van, vagy akikre éppen nincs szüksége. Így akad össze egy jólelkű magyar származású orvossal, aki nagy szíveségeket tesz neki, egy angol úriemberrel, aki kémnek akarja fölbérelni, majd anyja volt kedvesével, aki — egészen más okból — merényletet követ el ellene és ugyanígy ütközik bele úntalan későbbi nejebe, akivel minden, a regényben elbeszélte találkozását, kivéven az utolsót, a véletlen jóakarátának köszönheti. Hogy a véletlennek, mint regénymotivumnak ily gyakori, úgyszólván kizárólagos szereplése alapos kételyeket támaszt Drasche-Lázár művészi képességei irányában, azt talán mondanunk is felesleges.

Azonban, hogy a mese, melynek kerekdedségét a «véletlen» még nem teszi szükségképpen tönkre, valahogyan befejezetlen maradjon, arról is gondoskodik a szerző. Mi a regényt a hős házasságával befejezettnek érezzük, de a szerző nem: szegény Magnus grófnak nem szabad zavartalanul élveznie nehezen megszerzett boldogságát, el kell jönnie a Kárpátokba, verekednie a muszkával, csak azért, hogy találkozzék volt menyasszonyával, aki ebben a regényben alig szerepelt, s hogy jelét adja fényes katonai képességeinek is. Figyelmen kívül hagyva az effajta háborús romantika elcsépelt voltát, ezek az utolsó fejezetek teljesen megbontják a regénynek amúgy is csak látszólagos egységét s fölkeltik az olvasó kíváncsiságát a későbbiek iránt. Vagy csak nem akar még egy folytatást fűzni Drasche-Lázár e művéhez? Isten mentsen tőle!

Mielőtt véglegesen megfogalmaznók ítéletünket a regényről, ne sajnáljunk egy röpké pillantást alakjaitól sem: Magnus gróf, a főhős, genialis kémikus és föltaláló, jó lovas, vitéz katona, emellett erős akaratú, nemes lelkű, gyöngéd és büszke, szóval tipusa a tökéletes férfinak, akárcsak Jókai hősei. Éppen ilyen eszményi alak a hősnő, miss Barker is, szép (bár az I. fejezet szerint «korántsem volt szépség»), okos, végtelenül ener-

gikus, tapintatos, szerető nő stb. Hogy egy ilyen eszes és erősakarátú leány első látásra beleszeressen egy érdekes külsejű idegenbe, ilyesmit mesékben olvastunk ugyan, de komoly regényben csak a legnagyobb kételkedéssel fogadhatjuk. Még érthetlenebb a leány későbbi viselkedése: «érdeklődése» (a regényíró óvakodik érzelmét «szerelem»-nek nevezni) annyira megy, hogy detektívvel kutattat utána, mikor szeme elől elveszíti.

Beszélhetnénk sok egyébről, a mellékes alakokról, a lelki elemzések-ről, a párbeszédbe beleillesztett angol mondatokról (mintha nem tudnók, hogy az amerikaiak angolul beszélnek!), a germanizmusairól stb., de talán már eddig is nagyon sok szót vesztegettünk erre a naiv és nagyon kevés értékkel bíró regényről. Ennyit is csak azért mondtunk, hogy hívebb képet festhessünk a regényíró Drasche-Lázárról, mint a *Tűzpróba* magasztalói: Drasche-Lázár igen csekély költői érrel megáldott dilettáns, akinek feltűnése a magyar regényirodalom terén semmi, de semmi nyereséget nem jelent.

—k —r.

Herczeg Ferenc: Tilla. Hét jelenés. Budapest. 1919. 78 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára 4 kor. 40 fill.

Ha valaki ismeri azt a szaiszi rejtélyt, melyet női léleknek nevezünk: úgy — semmi kétség — Herczeg Ferenc az. Minden írása egy-egy tanulmány ezeken a felfedezetlen mezőkön, telve a sarkutazók fanatikus energiájával, hogy el is fogja érni a lehetetlent. De megértjük méltánylandó kitartását. A legszebb, legizgatóbb téma a női lélek. Valóságos labirintusa a legellentétebb érzelmeknek. Nagyszerű és kicsinyes. Színekben gazdag és egyszerűségben pompázó. Kíváncsi tekintetek elől magára vonja a szemérem fátyoltakaróját, hogy a következő pillanatban kérétenül is mutatkozzék pompás meztelenségében. Ha egy-egy villanásában néhanéha megmutatja az igazi arcát, — csodás illatú, színpompás világot tár föl. Am egy pillanat s kialszik a fény. Csak a nagyon kiválasztottaknak sikerül megrögzíteni egy-egy megnyilvánulását. Örök téma a női lélek, mert mindig új. Annyira változatos, hogy ki nem merül soha.

Úgy érezzük, hogy Herczeg Ferenc azokban a sarkvidéki expedícióiban, melyeknek célja a női lélek felfedezése volt, — ebben a színdarabjában közelítette meg leginkább a célt. Merész, de biztos kézzel mutat be egy ébredő nagy szerelmet, melyet a hősnő egy semmiségért, egy szeszélyért áldoz föl. Tilla grófnő szakít régi szeretőjével, Tihanyi báróval, saját elhatározásából, hogy úgy mondjam, előre megfontolt szándékkal. Örülne, ha a szakítás símán menne. S hogy csakugyan símán megy, mégis elégedetlen. Bántja hiúságát, hogy a férfi előtt ő is közömbös lett. S bár a szakítás az ő eszméje, — szinte-szinte szemrehányást tesz a férfinak, hogy más nőre is tud gondolni. Tihanyi báró megy s jó az új kedves, egy dús-gazdag idegen, Belizár, kinek az a híre, hogy első feleségét, kitől mesés

kinseit örökölte, saját kezével gyilkolta meg. Végre egy férfi, — aki már ölt is! Mi sem természetesebb, mint hogy Tilla grófnő nyomban beleszeret. Az erős, energikus ismeretlenhez, a rejtélyes idegen erőkhöz való vonzódása káprázatos színekben izzik a szemünk előtt s válik égő tűzcsóvává. Ennek a jelenetnek atmoszférája szinte perzselő. Érezzük ebben a percben — mi az olvasók persze —, hogy egy igazi nagy szerelem bontakozik ki előttünk, telve őszinteséggel, odaadással rajongással. Nem így Tilla grófnő, aki másnap már kacérkodik előbbi kedvesével, mert az menyasszonyával enyeleg. S midőn jegyesét megesókolja a férfi — mely jelenetnek Tilla is véletlen tanuja volt — tüstént megfogamzik benne a gondolat, hogy Tihanyit visszahódítja magának, csak azért, hogy aztán újra eldobjassa. Szinte beteges szadizmusa ez a női léleknek, — de szép, érthető, elhíhető. A tegnapi nagy szerelem, Belizár, most már feledve: ha meghal is, visszahódítja Tihanyit. Magához rendeli az operába, a páholyába: Tihanyi nem jó. Megjelenik azonban Belizár, ki jogaival élni akar, — azonban gúnyos fogadtatásra talál s kosarat kap. Erre Belizár felszedeti yachtja horgonyait s eltávozik. Az utolsó kép Tilla otthona, előadás után. Telefonál Tihanyinak, ki egy pezsgős vacsora után forró vérének ellenállni nem tud s most már rohan Tillához. S míg Tilla őt várja, — megjelenik újra Belizár, ki egy közeli kikötőben partra száll s szívében sötét szándékkal autón rohog vissza Tillához. Tilla már-már ismét ellágyul. A nyers erő; beteges vonzódása, szinte masochisztikus örülete a tör láttára már-már ismét Belizár karjaiba veti. De megszólal a régi kedves jól ismert fütty-jeladása s Tilla eltaszítja Belizárt, ki egy szúrással megöli az asszonyt, majd lekúszik az erkélyen. A sötét színen a halott zuhanása s a régi szerető vágyteli kopogtatása.

Herczeg az ő ismert s eléggé nem méltányolható írói bravúrával feledtetni tudja a mese hiányát s a történetnek kissé rémregényszerű beállítását. Szellemes párbeszédei, színpompás magyar nyelve s kiváló jellemző képessége őt a magyar irodalom legelsői közé avatják. Tihanyi pompás gavallér, Roll gróf finoman meglátott alak, — Rioni, az ópiumszívó tengerésztiszt pedig elsőrendű kabinet-alak. Oly színpompával vonja be hősnőjének alakját; látása, megfigyelései oly tiszták, oly finomak s oly mély bepillantást enged az örök rejtélybe, a női lélekbe, hogy ennél tökéletesebbet — úgy érezzük — Herczeg Ferenc ritkán adott. Kár, hogy fő női alakjának értékéből levon az a túlságosan beteges hisztéria, mely nála a tör képzetéhez fűződik s kár, hogy nem egészen tudjuk elhinni, hogy a nő, ki saját nemiségének virágzó pompájában várja a párját, képes beteges hisztériával behódolni — a törnek.

A darab hét képre oszlik s így egy kissé széthull. Bizonyára azért van ez a felosztás, mert egy kamara-színház számára készült. Kár. A téma igazán megérdemelte volna, hogy a szerző nagy drámát írjon belőle.

— ay.

Sík Sándor: Szent Alexius. Misztérium öt felvonásban. Budapest. 1918. 222 l. A Szent-István Társulat kiadása. Ára 10 K.

Ez a misztérium, vagy nevezhetnők drámai költeménynek is, a kódexainkban többször előforduló, megható Elek-legendát dolgozza fel. Maga a téma inkább epikus, mint drámai, de merészebb átalakításokkal el tudnók képzelni drámai formában is. Ez volt a szerzőre nézve az egyik nehézség. Másik, hogy a történet egyes fordulatainak megértéséhez a legenda egyszerű mesehangját elhíhetőbb erejűnek tartjuk, mint egy modern apparátussal dolgozó drámai költemény indítékait. Ebben az újszerűbb formában ugyanis a lélektani indokolás tekintetében nagyobb követelményeket támasztunk, mint a legenda naiv és üde módon magától értődő közvetlenségétől.

Pedig Sík Sándor erősen törekszik lélektani megalapozásra. Hősét darabja elején magányos léleknek rajzolja, kiben túlteng a képzelet ereje, s aki éppen fantáziájának felfokozottságában majd ide, majd oda hajlik, majd ez a cél fanatizálja, majd a másik. S éppen itt van a baj! Ez az ingadozás egy felvonásba beleszorítva, valami ötletszerűséget, merő szélsőséget kever a hős lelkének rajzába, akit — bármilyen szívósra is fordul később akaratvilága — éppen ez előzmények miatt nem tudunk teljesen komolynak látni.

Hány elhatározás vet lobbót Elek lelkében az első felvonásban? Első: csak a magányt keresi, nem kell neki apja gazdagsága, sem a császár udvarának fénye. Második: mintha a magányt is feladná a császár leányának, Adriaticának szerelméért. Harmadik: megmentvén a császár életét, ígéretet kap bármely kívánságának teljesítésére. Eleken caesari vágyak vesznek erőt, a hadsereg fővezérletét kéri: le akarja igazni a világot. A császár vezérévé teszi, de hiába! — újra fordul egyet, s egy látomás hatása alatt fellép a negyedik elhatározás: nem kell a fővezérség, de kell Adriatica. Mindez egy félóra, vagy — ha a színi formának időnyújtó illuzióját tekintetbe vesszük — legjobb esetben pár óra alatt!

Ilyen lélektani alapra építeni most már az Elek-legendá legnehezebb fordulata: a feleségnek otthagytását a nászéjszakán, legalább is merészség. Az első felvonás ötletszerű fordulatai azután ötletszerűvé teszik a második felvonás nagy elhatározását, az egész mese magját, a *nagy jelenetet*: a gyertya-motívumot.

Elek tehát elhagyja feleségét, kinek szűz testét nem illette, vándorútra indul, azután Edesszában telepszik le, csodákat művel, szentként tisztelik, míg végre hét hosszú esztendő után hazatér apja házába — meghalni. S azután, amint a legenda is elmondja, itt hagyja az életet és utolsó levelét holt-merev ujjai közé szorítva, fekszik. Megjelennek előtte a pápa, a császár, az apja, az anyja, «mindre nem érez semmit a holt», de mikor felesége hozzá lép, kinyílnak ujjai s átadja az egész élete titkát tartalmazó levelet.

A misztérium a mese nagyvonalai tekintetében nem sokban tér el

a legendától, de apróbb fordulataiban, tarka epizódjaiban, s különösen a dekoratív elemek túltengésében — nagyon és nem előnyösen különbözik tőle. Itt minden beszél. Megszólalnak a gyíkok, hangyák, fűszálak, bokrok, a szél, a nap, a tenger, a ház, az erkély, az oszlopok és a «gyertya». Belévegyülnek az angyalok, a Boldogságos Szűz, a megdicsőültek és a mennyei szentek karának minden rendű és rangú tagjai. Ezek a részek magukban véve nagyon szépek, pompásan zengő versekben vannak megírva, de nem forranak a meséből, nem szerves részei a történetnek. Kivülről hozzáadottak, idegen hatások következményei.

Egyáltalában Sik Sándor misztériuma nagyon sok stílusnak keveredését mutatja. Itt-ott egy kis Mæterlinck és egyéb modern szimbolista hatás érzik rajta, az ötödik felvonásban Faust II. részének végső akkordjai visszhangzanak, egészen a színi utasításokig ható hangulatesinálásban Rostand kezenyomát látjuk, egy-egy megütött hang, néhol egész sorok Peer Gynt-re mutatnak, sőt (ne vegye rossz néven a szerző), itt-ott még a Teleki-díjat nyert jambus-drámák stílusát is érezzük.

Legkevésbé a harmadik felvonásnak drámai formába erőszakolt epikus részei, legjobban a lírai helyek sikerültek. A rímes versekbe foglalt részek bájosak, Elek és Adriatica szerelmi jeleneteiben is sok a szépség, a visszatérő Elek s az éppen róla beszélgető két asszony: anyja és felesége jelenetének egész szituációja megkapó, de az egészet valami kielégítetlen, nyugtalanító kábulattal tesszük le. Belekáprázunk a sok csillogásba, a tengersok díszítő részletbe, s a szerző minden nagy erőlködése mellett is azt érezzük, hogy Szent Elek alakját közelebb hozta hozzánk az a középkori legenda, mint ez a modern misztérium.

Még egy szót a verselésről! A rímes dalok sikerült formájáról már volt szó. A többi rész rímtelen jambusokban van írva. De micsoda jambusokban! Igaz, helyel-közzel egész vörösmartyas erővel zengenek (különösen az első felvonásnak caesari hangú monológjára gondolok), sok helyen azonban még versvultukat sem érezni. Sik Sándornak éppen e folyóirat lapjain jelent meg egy nagyon érdekes verstani értekezése, amelyben a régi, kaptára szabott formák helyett a szabadabb ritmus jogait hirdeti és öntudatlanul érzett törvényeit keresi. Darabjában itt-ott ezt a szabadabb ritmust elég zengőnek is érezzük, de legtöbb helyen annyira esetlen, olyan hangzás nélküli, hogy szükségét látjuk külön megemlíteni. E pár sor például nem a régimódi jambus:

Hogy énekel a tenger! Átölel
Kis városokat, kis szigeteket,
Országocskákat, emberkéket,
Örökké való öleléssel
Az örök Óceán.

(90. lap.)

és mégis érzek valami tagoltságot, valami, a mindennapi beszéd ritmusából kiinduló zenévé lendülést. De mit szóljunk az ilyen versekhez?

Nem akarlak sérteni.
 Nem szeretném, hogy rosszat gondolj rólam.
 Nem tudom, miért, de jól esnék, ha te,
 (Igazán csak te!, nem tudom, hogyan
 Esett ez, mert másokkal nem törődöm
 Egy szikrát sem!) ha te kissé becsülnél. (153. lap.)

Kíváncsiak volnánk arra a föltre, amely ezt nem érzi merő prózának. S ilyen sorok — sajnos — elég nagy számmal vannak.

Sík Sándor misztériumáról az a főbenyomásunk, hogy egy teljesen lírikus temperamentumnak elhibázott, de érdekes drámai kísérlete.

G. S.

Peterdy Sándor: A regéci boszorkány. Budapest. 1918. 123 l. Galantai Gyula kiadása. Ára 5 kor.

A kötetben hét kisebb-nagyobb elbeszélés olvasható. A két első darab (*A regéci boszorkány, Domine Bogárdi*) történeti novella s az egész könyvnek két harmadát foglalja el: az egyik a Petőfi-Társaság pályázatán nyert jutalmat, a másik a Kisfaludy-Társaságén dicséretet. Egyik sem törekszik — vagy legalább nem emelkedik — magasabbra a történeti adoma színvonalánál. Egy-egy furfangos ötlet sikeres megtörténtét meséli el mind a kettő; az egyikből megtudjuk, hogyan nyerte vissza magának egykori elutasított kérőjét, Monaky Dánielt, az igéző szépségéért „regéci boszorkány” néven híres özv. Pethe Józsefné Füleky Krisztina; a másiktól meg azt, hogyan szöktette el egy Bogárdi nevű volt pataki diák a jezsuiták bosszúja elől Szentpéteri János pataki tanárt, kinek leányához Bogárdit régóta titkos és viszonzott szerelem fűzte. Hivatalos irodalmi fórumaink az említett jutalommal és dicsérettel e két elbeszélésben bizonyára az igénytelen egyszerűséget s az ártatlanságig tiszta erkölcsi léggört látták jónak kitüntetni. Egyéb érdemük nincs is. Az ilyen történeteknek főlzázzal ezelőtt lett volna hálás közönségük; a *Domine Bogárdi* csakugyan úgy hat ránk, mint Jókai *Nagyeniyedi két fűzfá-jának* halvány visszfénye. Néhány régi szó és név segítségével sikerül a szerzőnek egy kis ódon patinát lehelni témájára. De e csöppnyi mesék szövésében is van itt ingadozás vagy fölösleg; az elsőben véges-végig Petrus diák játsza fontoskodva az intrikus szerepét és zsebeli be az olvasó elismerését, holott — mint legvégül kisül — ő csak eszköz a Krisztina kezében; a másodikban nem igen értjük, mi szükség van a koporsó-vivés komédiájára.

Ez a közepes értékű s inkább csak az ifjúság vagy naiv olvasóközönség ízléséhez szabott két történeti novella mégis a legsikerültebb része a könyvnek. A többi öt darab a mai életből veszi tárgyát, mindegyik rövid lélekzetű, még vázlatnak is vázlatosak. A két elsőből valami kellemetlen ellentét választja el ezeket. Míg amazokban naiv ártatlanságú optimizmus derüsködik, emitt keresve keresi a szerző a kesernyés, kiábrándító, pesszimiztikus csattanókat. A két első elbeszélés kedves nőalakjait emezekben ravasz és ellenszenves női silhouettek váltják fel. E tekintetben némileg kivétel az utolsó darab (*Apuka hazajön*), de ebben meg a kis gyermek

alakja van nagyon elrajzolva; a szívreható gyermeki beavatkozás különben eredménytelen marad, hogy ennek az elbeszélésnek is keserű utóíze lehessen.

—ig—

Mariay Ödön: Muzsikus történetek. Budapest. 1918. 48 l. Lampel kiadás. Magyar Könyvtár. 899. sz. Ára 50 fill.

A kis füzet három elbeszélésének tárgya a szerelem, a muzsika csak a középsőnek, a legkevésbé sikerültnek, a tengelye, a másik kettőben, különösen az utolsóban, a zene alárendelt szerepet játszik, csak keretül és háttérül szolgál. Legtöbb invenciót az utolsó muzsikus árul el, legmulatságosabb is; elmeséli, hogy a donjuankodó zenész elveszi a leányt akit az erdő szélén megcsókolt, mert egy úri ember tanúja volt a jelenetnek. Az eljegyzés után a zenész kísértél a végzetes tett színhelyére és azt látja, hogy az az úri ember, akitől való félelmében házasságra lép, — madárijesztő.

Az első elbeszélés ismert tárgya, hogy hogyan hegedűli vissza a művész rég nem hallott hangszerével az elveszett szerelmet. A középsőben a híres operaénekes túlénekli a falusi kántort, akinek hangjába szerelmes egy naiv kis leány. A művész, puszta szeszélyből, véget vett két ember boldogságának.

Esti és őszi hangulatokat jól tud festeni Mariay. Különösen az őszi eső egyhangú szitalását ecseteli ügyes stilkészséggel.

Kellemes és ártatlan időtöltésből az *egyszeri* olvasást megérdemli a füzet.

L. F.

Kóbor Tamás: A halál. Regény. Budapest. 1918. 194 l. Franklin kiadás. Ára 10 kor.

Aki szereti a finomszövésű, érdekes meséjű francia regényeket, annak valóságos lelki gyötrellem végigkinlódnia magát ezen a szürke, lélektelen, halálosan unalmas kötetten. Ha példa kellene az unalmas regényre, ez a nyomtatvány mintául szolgálhatna. A szerző régebben sem volt érdekfeszítő elbeszélő, de legalább akadtak témái és voltak megfigyelései, míg most az abszolút impotencia benyomását kelti. Meséjét már százszor megírták, helyzetei évtizedek óta el vannak koptatva, párbeszédei vontatottak, vértelenek, laposak. Efajta kínosan döcögő tákolmányokkal a negyedrangú német elbeszélők sem mernének kiállni az olvasóközönség elé.

Ez a néhány sor talán túlzottan szigorúnak látszik, de ellenőrzése mindenkinek módjában áll. Vásárolja meg bárki ezt a regényt, ásítozni és bosszankodni fog.

P. J.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Folyóiratok.

A Szent István Akadémia Értesítője. 1918. évf. 3. sz. — Schermann Egyed: *Adalékok az állami könyvcenzúra történetéhez Magyarországon Mária Terézia haláláig.* Számos új adat. — Perényi József: *Csepreghy Ferenc.* A híres népszinműíró munkásságának méltatása. Népszinművein kívül írt még Cs. F. más szindarabokat is. Mint szinműíró határozott tehetség, bár számos olyan fogyatkozása van, amelyek azt mutatják, hogy önkritikája és ízlése nem forrott ki eléggé.

4. sz. — Vucskics Gyula: *Nogáll János emlékezete.* A kiváló Kempisfordító életének és munkásságának vázlatos áttekintése.

Akadémiai Értesítő. 1918. évf. 9—10. sz. — Ilosvay Lajos: *Az Akadémia újabb feladatai.* Az Akadémia osztályai közül egyik sem alkalmasabb arra, hogy az ország anyagi föllendítésére irányuló munkát előmozdítsa, mint a matematikai-természettudományi osztály. — Heinrich Gusztáv: *Főtítkári jelentés.* Beszámoló az Akadémia 1917. évi munkájáról. Bővebben foglalkozik Tompa Mihálynak az Akadémiához való viszonyával. — *Tompa Mihály letétjének fölbontása.* Takács Menyhért megnyitó és Berzeviczy Albert záróbeszéde Jászóvárott. — Pintér Jenő: *A Karácsonyi-jutalom 1858—1918.* A Karácsonyi-pályázat történetéből kitűnik, hogy az eddigi eredmények általában nem feleltek meg a jutalomhoz fűzött várakozásnak. — Angyal Dávid: *Jelentés Bezerédj István életrajzáról.* Bodnár István és Gárdonyi Albert megbízást nyertek Bezerédj István életrajzának megírására. — *Nekrologok.* Ilosvay Lajos beszéde Lévy József ravatalánál Miskolcon, Sebestyén Gyula beszéde Váczy János ravatalánál Kecskeméten.

11—12. sz. — *A Nemzeti Játékszín ügyében Széchenyi István levele Berzeviczy Vincéhez.* Adatközlés 1833-ból. — Batta István: *Adalék Bolyai János életéhez.* A jeles tudós szerepéről a szabadságharcban. — *A M. T. Akadémia bellagjainak irodalmi munkássága 1918-ban.* A magyar irodalomtörténetírók közül Császár Elemér, Heinrich Gusztáv, Pintér Jenő, Sebestyén Gyula és Tolnai Vilmos munkásságának adatait olvassuk.

1919. évf. 1. sz. — Lévy József: *Feljegyzések életemről.* Önletrajzi adatok, melyeket a költő nyolcvanöt éves korában írt össze. Jellemző részlete: «Röghöz, a szülőföld rögéhez tapadó természet maradtam egész életemben s ennek a szűkkörű világnak hatása rezeg által egész költésze-

temen.» — *A Magyar Tudományos Akadémia szózata a művelt világ összes akadémiáihoz.* Szövegközlés. — Rexa Dezső: *Kazinczy ismeretlen levele Toldy Ferenchez.* Adatközlés.

Budapesti Szemle. 1918. évf. 11. sz. — György Endre: *Gróf Széchenyi István közlekedési politikája.* A magyar politikusok közül nincs még egy, aki olyan biztos látással jelölte volna ki a jövő feladatait, mint Sz. I. Közúti, vasúti és hajózási eszméi teljes diadalt arattak. — Radó Antal: *Arany ríme.* A. J. rímelésének különböző fajairól: alliterációja, asszonánca, tiszta rímélése, prozódiai elmélete. A. J. nagy érdeme, hogy az asszonánc az ő példája nyomán lett teljesen egyenértékű a tiszta rimmel, míg azelőtt az asszonáncban alacsonyabb rendű rímélést láttak. Ez a magyaros rímelés verselésünk legfőbb ékessége. Most már nem lehet beszélni a magyar nyelv ríméleti szegénységéről, amit némelyek még ma is hangoztatnak. A magyar nyelv a rímek bőségében versenyre kelhet bármelyik európai nyelvvel.

Egyetemes Philologiai Közlöny. 1918. évf. 8—10. sz. — Birkás Géza: *Eustache Deschamps magyarországi utazása és magyar vonatkozású költeményei.* E. D., aki 1340 körül született Champagneban, korának termékeny költője volt. Hazánkban a XIV. század utolsó harmadában járt. Négy költeményt írt Máriáról, Nagy Lajos király leányáról, egy versében magyarországi utazásáról emlékezik meg, kettőben pedig a nikápolyi balsikert siratja. E hét költeményen kívül még van néhány verse, amelyekben célzást tett magyarországi útjára s a magyarországi eseményekre. — cs: *Váczy János.* Nekrológ. — Fest Sándor: *Arany János balladáihoz.* Tárgytörténeti adatok a Walesi Bárdok és a Tetemrehívás c. balladákkal kapcsolatban.

Irodalomtörténeti Közlemények. 1918. évf. 4. sz. — Komlós Aladár: *Dömötör János. II.* Hőse életének és munkásságának további ismertetése kapcsán a szerző több új adattal teszi teljesebbé Dömötör pályája rajzát. Műfordításairól megállapítja, hogy egyes kifejezések, rímek, egész sorok találhatók bennük mások fordításából; egyébként verselési készség és magyarosság jellemzi őket. Hűség dolgában nem kifogástalanok. Kritikai igen megbízható tájékoztatók, de nem is többek ennél. Nem tárnak fel világnézetet. Dömötör inkább ismeretekben gazdag, mint eszmékben. Költészetét illetően: érzése és képzeletvilága nem gazdag. Mindössze négy-öt témája van. Feltűnő a természeti leírásoknak, a hazafias lírának és az epikának hiánya. Eredmény: Dömötörre nézve nem érezzük szükségét az átértékelésnek. Világosfejű kritikus és sötétkedélyű lírikus volt, akit ezentúl sem fogunk a nagy költők közé sorolni. — Ember Nándor: *A magyar oktató mese története 1786-tól 1807-ig. II.* Hatvani István, Csokonai Vitéz Mihály, Verseghy Ferenc, Kis János és Fáy András me-

séinek ismertetése tartalmilag, forrásait illetőleg és a szóba jöhető egyéb szempontokból. — Dékányi Kálmán: *Kuruckori énekek*. A marosvásárhelyi ref. kollégium könyvtárában van egy kis kézirat, valamikor Szakmári Ötves János jegyzőkönyve. Az utolsó feljegyzés benne 1759-ből való. A szerző e könyvből közli a *Keserves Tudomány és az Egy Embernek Keserves Panasza* című verseket Harsányi István jegyzeteivel. — Simai Ödön: *Adalékok a nyelvművelő társaságok történetéhez*. A pozsonyi s bécsi Magyar Hirmondó, a Kurir, Mercurius első évtizedei, az 1780-tól 1800-ig megjelenő kötetei a leghitelesebb tükrői ezen kor magyar műveltségtörténetének. A szerző ezek figyelembevételével újabb adatokat szolgáltat *Aranka* György erdélyi társasága, továbbá az 1792-iki pesti magyar társaság és a soproni Magyar Társaság történetéhez. — Szabó J. Dániel: *Két minorita iskolai dráma. II.* Folytatólagos szövegközlés. — Rózsa Dezső: A *«God Save The King» magyar fordítása 1797-ből*. Adatközlés. — Molnár Gábor: *Kazinczy Ferenc ismeretlen levelét* közli. (1810.) — Császár Elemér: *Kovács Ferenc irodalmi hagyatéka. III.* Folytatólagos adatközlés. — Perényi József Döbrentei Gábornak Horváth Cyrillhez (1833), Tóth Edének Osváth Dánielhez (1867), E. Kovács Gyulának Tóth Edéhez (1876), Dobsa Lajosnak Románcsik Mihályhoz (1883) írt levelét teszi közzé.

Katholikus Szemle. 1919. évf. 1. sz. — Birkás Géza: *Egy középkori francia Mária-legendáról*. A Szűz Mária komédiásáról szóló verses legenda elemzése és modern feldolgozásainak ismertetése. E tárgy első magyar feldolgozása Malonyai Dezső elbeszélése: a Bolond. Ennek alapján készült Rákosi Jenő három-felvonásos Meséje. Ugyanezt a témát értékesíti Tóth Béla a Boldogasszony Dervise című elbeszélésében és Radó Antal a Boldogasszony Táncosa c. verses legendájában. A külföldi szerzők közül Anatole France legendáját Gyulai Ágost fordította magyarra.

Magyar Könyvszemle. 1918. évf. 3—4. sz. — Gulyás Pál: *Schneller István könyvtári szakrendszeréről* értekezve megállapítja, hogy az fogyatkozásai ellenére is értékes s újabb könyvtártani törekvéseinkben elszigetelten álló jelenség. — Baross Gyula: *Arany, Petőfi és a ponyvairodalom*. A szerző utalva a ponyvairodalom és műköltészetünk tárgyátörténetileg érintkező pontjaira, több ponyvaterméről kimutatja, hogy azok nem egyebek, mint Arany vagy Petőfi — néha mindkét költő — műveiből vett részletek felhasználásával készült tákolmányok.

Magyar Nyelv. 1918. évf. 7—8. sz. — Szily Kálmán: *Egy régi magyar nyelvész*. Tsepregi Turkovits Mihály neve a régi magyar nyelvészek sorából törlendő s a Toldy Ferenc-féle Corpus Grammaticorumban levő, eddigelé neki tulajdonított levél Mikolai Hegedüs János nevére irandó át. — Horváth János: *Irott nyolcas, népi nyolcas*. Megjegyzések Sztrippai Hiaodor

és Gábor Ignác észrevételeire. — Szentjóni Sándor: *A legrégebb magyar csizió*. Aki az Akadémiai Kódexbe a csiziót beírta, az egy régebbi szöveget másolt vagy betanult szöveget írt le hibásan; tehát ez a csizió a XV. század végéről vagy legfeljebb a XVI. elejéről való bejegyzésnél korábban keletkezett. A csizió eredeti szövegében a versesforma jobb volt, mint amilyenek kódexbeli szövege mutatja. — Simai Ödön: *Toldy Ferenc tavaszi virágai. II.* Schedel Ferenc Schiller-fordítását nyelvújító túlzásai miatt több bírálója igen hevesen támadta. Ezért veszi föl Schedel 1827-ben, mikor az Aesthetikai Leveleket kiadja, a Toldy Ferenc írói álnevet, hogy «összemarcanglott» neve el ne rettentse az olvasókat. Vörösmarty Zalánjáról írt munkájában aztán nem is akad «botránkoztató». Német anyanyelvűsége is csak ritkán ütközik ki szövegéből. — Karl Lajos: *A szászvárosi oláh bibliafordítás*. Tordasi Mihály püspök több protestáns papot bízott meg a biblia oláh nyelvre való fordításával és a Genézis meg az Exodus könyveit 1581/2-ben kinyomatta Szászvárosban. Mario Roques (Mélanges Picot Páris, II. 1913. 515.) nyelvi kriteriumokkal bizonyítja, hogy Heltai Gáspár magyar bibliafordítása volt a fordítók egyik főforrása. — Mészöly Gedeon: *Helyreigazítást* közöl a Szabács Viadalának Zolnai Gyulától való kiadásához. — 9—10. sz. Mészöly Gedeon: *A Halotti Beszéd hazoa szaváról és a -vá, -vé rag hangtörténetéről. I.* A «hazoa» helyes olvasása: «hazoa»-a végső á, a -vá rag eredetibb alakja, a «hazoa» a teljesebb tő. — Simai Ödön: *Arany János újításai első művében*. Az Elveszett Alkotmány tele van új szavakkal. Mintegy hatodfélszázra megy ennek a komikus eposznak új szókézlete. A használt új szóknak nagyobb fele összetétel.

1919. évf. 1—2. sz. — Melich János: *A Madách családnév*. A Madách családnév nem szláv eredetű, hanem magyar. Rövidülés és továbbképzés útján keletkezett alak a régi magyar Madaras személynévből. — Mészöly Gedeon: *A Halotti Beszéd «hazoa» szaváról és a -vá, -vé rag hangtörténetéről. II.* A népnyelvnek és a régi nyelvnek adatai bizonyossá teszik, hogy a HB-beli «hazoa» és a mai «hazoa» közé kell helyeznünk a fejlődés rendén a «házvá» alakot. — Szinnyi József: *Hazoa*. Felelet Mészöly Gedeon cikkére. — Gombocz Endre: *Melius és Beythe András*. Beythe Fűves Könyvének 275 növényeikre közül 185 úgyszólván betűszerinti másolat Melius Péter Herbariumából.

Mathematikai És Physikai Lapok. 1918. évf. 6—7. sz. — *Báró Eötvös Loránd élete és tudományos működése*. A vaskos füzet elejétől végig E. L. érdemeit méltatja. «A Mathematikai És Physikai Társulat jelen ünnepi számával hódolatát akarja kifejezni nagynevű elnöke és alapítója iránt, aki az isteni gondviselés jóvoltából az idejé nyár folyamán munkakedvének teljességében és sikereinek magaslatán lépte át a patriarka-kor küszöbét» — írja Rados Gusztáv a füzet bevezető soráiban. E. L. fölfedezéseinek méltatói és magyarázói: Tangl Károly, Pekár Dezső, Fekete Jenő és Rybár István. Továbbá Mikola Sándor, akinek Eötvös-életrajzá-

ban olvassuk a következő szép és igaz sorokat: «Az igazi tudósok mindig poétalelkek, kikben van látóképesség. Látóképessége olyan dolgoknak, melyeket közönséges szem észre nem vesz. Ebből a szempontból az igazi tudós munkájában több költészetet találunk, mint akárhány költőben, viszont az igazi költő sokszor több és mélyebb igazságot hirdet, mint akárhány tudós.»

Mult És Jövő. 1919. évf. 1. sz. — Kaczér Illés: *Kiss József, a zsidó költő.* A cikkíró szerint Kiss József ízig-vérig zsidó poéta. Magyarul ír ugyan, de zsidóul érez. Nem szabad antiszemitizmussal vádolni azokat, akik idegenkednek ettől a költészettől, melyet a sok zsidó elem valósággal forróvá fűt. Ennek a költőnek a fotografája ott kellene, hogy legyen minden kis orosz zsidó háza falán. A magyar Pantheon már várja őt, de ő nem oda fog bevonulni. Ő ott marad a moábi földeken, őreá ott vár a zsidó Pantheon.

Nyugat. 1918. évf. 21—22. sz. — Dóczy Jenő: *Irodalmunk és a nemzeti szempontu kritika.* A cikkíró behatóan elemzi Ady Endre politikai líráját. Az újabb Ady-kötetekben a régebbi kötetek nemzeti érzésének friss közvetlenségét és a kifejezés költőiségét a radikális politikus elkeseredett kritikája és programmos buzdítása váltja föl. A politika a művészet rovására érvényesül. De ezek a politikai versek éppen úgy hozzátartoznak Adyhoz, mint Petőfihez republikánus versei. Petőfit kivéve, nincs is az újabb korban költőnk, akit annyit foglalkoztatott volna a nemzet jövője és aki annyi művészi ihletést köszönhetne a fajához való tartozás érzésének, mint Ady. De a nemzeti szempontból értékelő kritikának egyetlen elismerő szava sem volt erre a költészetre. A költőt a nemzet ellensége gyanánt korholták. A konzervatív kritika gögős nemzetköziséget vetett a költő szemére s Ady ezzel a megbélyegzéssel helyeződött el a magyar közönség tudatában.

24. sz. — Fenyő Miksa: *Kafka Margit.* Megemlékezés az elhunyt írónőről. — Schöpflin Aladár: *A halottak élén.* Ady Endre háborús költészetéről.

4—5. szám. — Változatos tartalmú Ady-émlékszám.

6. sz. — Elek Artur: *Péterfy és Goethe.* Hogyan magyarázta P. J. Goethét a középiskolában?

7. sz. — Szabó Dezső: *Az egész emberért.* Mit csináljon az író a kommunista világban? Hízelegjen az új hatalomnak? Az utcalány szerepét vállalja a tömeggel szemben? Semmiesetre. Az igazi író nem lehet egy pártnak sem az embere. Irodalom csak szabadirodalom, művészet csak szabadművészet lehet. Az irodalomban és művészetben nem lehet hivatalos irány. Ha életbelép a tervezett kommunista-cenzura: a legnagyobb veszély előtt állunk, mely valaha az emberi gondolatot fenyegette. A szabadság legkisebb megszorítása is a legsúlyosabb veszteségek veszedelmét jelenti a kulturára.

Uránla. 1918. évf. 11—12. sz. — Szelényi Ödön: *Egy vidéki irodalmi társaság a XIX. század elejéről*. A Kishonti Ev. Esperességi Tudományos Társaságról, melynek külön könyvtára is volt egy gömörmegyei kastélyban. A Társaság összejevetelei a mai lelkészi értekezleteket, latin évkönyvei pedig a theológiai folyóiratot pótolták.

Hetilapok.

Élet. 1918. évf. 50. sz. — Gyöngyösy László: *A mai nyelvújítás*. A budapesti mekegő magyarság elborít bennünket. Úgy látszik, hogy a hányt-vetett, magyartalan írásmód ma a lángész jele, mert a pesti írók ugyancsak támogatják a fővárosi zszargont. A szépirodalomban hemzseg a sok: nem létező, direkt, prompt, momentán; hogy a sok kifejezésbeli és nyelvtani dudváról ne is szóljunk. A magyar nyelv elmélyedő szeretete hiányzik ezekből a fővárosi zszargonírókból.

1919. évf. 1. sz. — Harsányi Kálmán: *Kérdések a magyar kultúra szövívőéhez*. A cikkíró kérdései közül bennünket közelebbről érdekelnek a következők: 1. Miért hever Bartók Béla páratlan népdalgyűjteménye még mindig kiadatlanul? és 2. Hogyan lehetséges, hogy Madách Imrének máig sincsen teljes kritikai kiadása? Minden nagy költőnek két dolgot kellene megérnie legalább két évtizeden belül halála után: munkáinak a lehető legkurtábbra fogott, csupán a legragyogóbb gyöngyszemekre szorított válogatott kiadását, mely nagyságát az ellenmondás lehetősége nélkül bizonyítja; és egy teljes kritikai kiadást, mely a mélyebben gondolkodókkal megérteti, milyen utakon, mennyi tétovázás, tévedés, kudarc és bukás árán került odáig, hogy örökéletű műveit megalkothassa. Az egyik kiadás a közönség behódoltatására való, a második pedig a kutatók számára kell. Egyedül e kétféle kiadásnak van értelme.

11. sz. — Brisits Frigyes: *Az Ady-probléma*. Ady Endrével szemben a kritika valósággal impresszionista líra lett. Ebből a kritikából hiányoznak az objektív szempontok. A költőben tulajdonképpen kétféle típus keveredik: a féktelen individualizmus és a túlhajtott erotika. Ez az erotika útját állja a tiszta költői hatásnak. Mindazonáltal A. E. formai jelességei mindenkor irodalomtörténeti értékűek maradnak. A költő a modern magyar irodalomnak kétségkívül legnagyobb lírai tehetsége.

Ország-Világ. 1918. évf. 52. sz. — Markó Miklós: *Hetvenhárom kész Kossuth-szobor*. Ennyi van jelenleg az országban. Az első Kossuth-szobrot a veszprémmegyei Siómaros község állította föl 1894 nyarán. A magyar népnek Kossuth Lajos irányában megnyilvánuló szeretetét mi sem mutatja jobban, mint az a tény, hogy a halhatatlan kormányzóknak több szobra van, mint Bismarcknak és Garibaldi-nak együttvéve. A cikkíró pontos jegyzéket ad a szobrokról, főlemltve a leleplezés idejét és a szobor készítőjének nevét. A közel jövőben ismét több szobor kerül fölállí-

tásra, mert egyes városokban tekintélyes összegeket adtak össze a nemes célra.

Színházi Élet. 1918. évf. 51. sz. — A füzet nagy része *Bródy Sándor* dicsőségére készült. Aki valamikor megírja *Bródy Sándor* életrajzát, méríthet belőle néhány érdekes adatot. A *Bródyt* jellemző írók: *Molnár Ferenc*, *Szomory Dezső*, *Hatvany Lajos*, *Szomaházy István*, *Karinty Frigyes*, *Móricz Zsigmond*, *Krudy Gyula* és mások. A jellemzések többnyire ájuldozó magasztalások. Legkevésbé nagyzó maga az ünnepelt. «Hidd meg nekem — írja a lap szerkesztőjéhez — nem éreztem soha és nem érzem ma sem, hogy író vagyok. Csak melleleg, mert mindenkinek kell valami mesterség, irkáltam össze sok mindent, elbeszélést, színdarabot, iparos módjára. Igazi dicsvágyam, hogy komolyan vegyem a mester-séget vagy magamat, nem volt soha. Legjobb esetben azt hittem mindig, hogy studiumokat csinállok egykor komolyan, igazán megírandó munkáimhoz. Ma is ott tartok, hogy nem egyszer így szólok magamhoz: valóban, már most el kellene kezdeni, elmúlik az idő. Lehet, hogy még el is kezdem.»

Uj Nemzedék. 1919. évf. 5. sz. — *Lendvai István*: *Aly. Endre tragédiája*. A. E. forradalmi magyar költő volt, de nem volt az októberi forradalom költője. «A magyar helyzetről tett bensőséges baráti vallomásaiból jogosan következtethettük, hogy az *Ignotusékhöz*, a *Jászi Oszkárékhöz* átszorultá, tkényszerített költő lelki meghasonlásba jutott már a forradalomelőtti események szemléleténél.»

FIGYELŐ.

† Bayer József.

(1851—1919.)

Magyar tanár és magyar tudós sorsa szövődött egybe abban az élet-pályában, melyet Bayer József megfutott. Tanári és tudományos érdekek, alapvető munkák, Kisfaludy-társasági, akadémiai tagság, egyetemi tiszteletbeli doktorátus élete mérlegének egyik serpenyőjében, a másikban pedig szerény vagy jobban mondva a nyomorúsággal határos apostoli szegénységű élet, küzdelem és nélkülözés és sehol, de sehol a végzett munkának olyan gyümölcse, mely ennek a testileg korán összetört, szellemileg azonban mindig friss és derűs életfilozófiával telített öreg úrnak legalább utolsó éveit gondtól mentesekké, könnyen elsurranókká tette volna.

Úgy élt, mint Bonnard Sylvester, magányos öregségben, csöndes kis budai lakásban, mindenekfölött szeretett könyveinek birodalmában. A tudósnak és a műgyűjtőnek szinte makacs szenvedélyével, páratlan magamegtagadással gyűjtögette a magyar színészet, a magyar drámairodalom és főleg Shakespeare-re vonatkozó munkákat. Árván maradt könyvtára valósággal unikum ezen a téren, kincsesbánya a Bayer József nyomdo-kaiban haladó ifjabb tudós nemzedék számára.

Ha erre az íróasztalnál görnyedő munkáséltre egy átfogó tekintetet vetünk, a számtalan kisebb-nagyobb irodalomtörténeti, művészettörténeti és pedagógiai értekezés közül négy irodalomtörténeti jelentőségű nagy alkotás emelkedik elénk. Mind a négy mű úttörő és alapvető munka a magyar drámairodalom és a magyar színészet történetében. A *Nemzeti játékszin történeté*-ben a magyar színészet történetét rajzolta meg oly alapos tudományos készültséggel, hogy eredményein a mű megjelenése óta letelt 33 év is alig változtatott valamit. Töretlen, nehéz utakon járva írta meg *A magyar drámairodalom történeté*-t is, mely megnyitotta számára Tudományos Akadémiánk kapuit. E két mű megírása közben domborodott ki előtte a maga teljes nagyságában Shakespearenek a magyar irodalmi életre gyakorolt hatása; ezeknek a rendkívül sokoldalú és bonyolult, legtöbbször első tekintetre észrevehető, de sokszor csak páratlan éleslátással kifürkészhető hatásoknak képét kapjuk *Shakespeare drámái hazánkban* című kétkötetes munkájában, a magyar Shakespeare-kultusznak e teljes és minden ízében megbízható kódexében. Kutató szeme különben a magyar irodalmi életet tápláló Shakespeare-áramlat mellett egy ennél kisebb, de ugyancsak jelentős áramlatot, Schillernek a befolyását is észrevette. Erre vonatkozó kutatásait *Schiller drámái a régi*

magyar színpadon és irodalmunkban c. művében bocsátotta közre és kimutatta, hogy a magyar színjáték fejlődő életében Shakespearean kívül Schiller drámáinak is fontos szerep jutott. E drámák nem Ausztrián át, hanem közvetlenül Németországból jutottak hozzánk és nemcsak első színészeink szegényes műsorát gazdagították, hanem irodalmunkra is termékenyítőleg hatottak.

E négy mű csakis a legfőbb állomásai egy végesvégig munkában eltöltött életnek. Fájdalmas a gondolat, hogy Bayer József szelleme már nem termel többé, de némileg vigasztaló momentum, hogy egy egész életre való feladatokat oldott meg. Mintha ezt ő maga is érezte volna, mert az utolsó években már csak emlékiratain dolgozott. A magyar irodalomtörténet csak a legnagyobb hála érzetével gondolhat Bayer Józsefre: katona volt s feladatát kiválóan teljesítette.

MARCZINKÓ FERENC.

Dalmady Győző írói hagyatéka.

A Kisfaludy-Társaságban Dalmady Győző fölött tartott emlékbeszédre Beöthy Zsolt elnök a következő szavakkal kezdte Sajó Sándorhoz intézett üdvözlő beszédét:

«Őn most elhangzott székfoglalójában a kegyelet melegével újította föl egy kedves költőnk emlékezetét, melyet Társaságunk egy válogatott gyűjtemény közelebbi kiadásával is szeretettel szolgálni kíván.»

A költőnek 1876-ban kiadott összes költeményei óta, mely verseinek régibb kiadásaival együtt teljesen elfogyott, csupán hazafias költeményei jelentek meg 1894-ben egy egy-kötetes gyűjteményben. Ez a kötet azóta négy kiadást ért. A negyedik kiadás 1914-ben került ki a sajtó alól. Egészen elkelt ez is, meglepő eredményként a magyar költői irodalomban és ékes bizonyosságául főleg a magyar iskolák törhetetlen hazafias érzésének.

Élete utolsó éveiben teljes visszavonultságban élt a költő, s költői és prózai munkáinak összeszedésével és rendezésével foglalkozott. Munkáiból elsősorban is egy ötkötetes teljes gyűjteményt állított össze kéziratban: három kötet költeményt és két kötet prózát. Ezt óhajtotta sajtó alá adni.

- A gyűjtemény anyagát a következőkben ismertetjük.

Összes költeményeinek teljes gyűjteménye három kötetben van összeállítva. Az I. kötet 1856—1864: 229 darab vers. A II. kötet 1865—1883: 278 darab vers. A III. kötet 1884—1914: 308 darab vers.

A hazafias költemények végighuzódnak az egész gyűjteményen 1856-tól 1914-ig. Tárgyukra és tartalmukra nézve a magyarság érzésének, a nemzet igazságának, haladásának, művelődésének, egységének, szebb jövőjének, általában a szabad, boldog Magyarország eszményének szószólói.

A szerelmi dalok 1856-tól 1867-ig terjednek. Eleinte pillanatnyi felángolások és muló viszonyok, később 1861-től állandó szerelmi viszony ter-

mékei, az érzés minden skálájából, egységes képben állítva elő első fellobbanásait, fordulatait, vívódását, örökös nyugtalanságát, egész történetét. E fiatalkori daloknak nagy részök volt abban, hogy a költőt 1867-ben a Kisfaludy-Társaság tagjává választották.

A családi és egyes költemények 1856-tól 1914-ig terjednek, a szülői, testvéri, rokon szeretet költészetével, később a családhoz vezető szerelmi, vőlegényi és hitvesi dalokkal, a házi tűzhely költészetével, a egyes darabokban pedig a hit és az ábránd, a gyermek és a nő, az egyéni élet és a barátság, a falu és a természet, a társasélet és a népelet, az emberiség és a világbéke tárgy- és eszmevilágától sugalt dalokkal.

Az elbeszélő költemények történeti vagy népmesei tárgyak feldolgozásai. Műfordítások vannak Heine, Lamartine, Hugo Viktor, Béranger, Musset, Longfellow, Burns és mások verseiből.

A költemények szövegét a költő e gyűjteményben az 1876-iki kiadás-hoz képest több helyt átdolgozta a bírálatok hatása alatt, s többnek más címet is adott. Így tett már az 1876-iki kiadásnál is a korábbi kötetek szövegével szemben.

E verses gyűjteménynek egyharmada, mintegy 300 vers még nem volt kötetben összegyűjtve és kiadva. Mintegy 60 darab vers, nyomtatásban sem jelent még meg.

E költemény-gyűjteményre elég, ha e helyen csak a Kisfaludy-Társaság bírálatainak csillogó fényével világítunk rá.

Dalmady Győző költészetében a Kisfaludy-Társaság az élet legnemesebb érzelmeit és eszményeit látta, mint írja Gyulai Pál elnök, a magyar műbírálok elnöke, «a közszeretben álló lantos»-hoz írt üdvözlő levelében, az 1897-ben árvaszéki elnöksége 25 éves fordulójának a vármegye által rendezett ünnepélye alkalmával. (Budapesti Hírlap. 1897. évf. febr. 18.) Majd nemes hangú és tösgyökeres magyar költészetnek mondja egy másik levelében, 1907-ben, kérve költeményeiből kiadás céljából egy kötetre való gyűjteményt. Beöthy Zsolt pedig a ravatalnál tartott bucsuztató beszédében és később a Kisfaludy-Társaságban tartott emlékbeszéde alkalmával Toldy Ferenc szavait idézve «a mi lírikusunk»-nak nevezi őt azok nevében, «kik a költőt Longfellowval még az Isten küldöttének érezzük, ki az emberszív igazságainak és érzéseinek egyszerű, tiszta, meleg tolmácsolásával az ég felé mutatja utunkat», — s akinek «meleg és vonzó költői világa, emberi és nemzeti érzésének legnemesebb motívumaival, a mi költői világunk, a mi úgynevezett költői hagyományunk».

A gyűjtemény negyedik kötete szépirodalmi jellegű prózai dolgozatokat és pedig útirajzokat, hírlapi leveleket, visszaemlékezéseket, alkalmi beszédeket, írói feljegyzéseket és efféléket hoz 1856-tól 1910-ig. A beszédek közt van a vármegye megbízásából Nyáry Pálról, nyáregyházi síremlékének leleplezési ünnepélyén, 1876-ban elmondott emlékbeszéde, és Tompa Mihály feketehegyi köemlékének megkoszorúzása alkalmával 1885-ben előadott ünnepi beszéde. A Visszaemlékezések című részben az

ötvenes és a hatvanas évek ifjusági, írói és politikai élete éled fel, egy nagyobb dolgozat Pestvármegye 1861. évi ellenállásának történetét, a magyar alkotmányért és a vármegye ősi önkormányzatáért vívott küzdelmét vázolja, Nyáry Pál vezetése alatt, míg a Schmerling-provisorium éveiről szóló dolgozat e korszakot ismerteti, 1862-től 1867-ig, a passzív ellenállással és az akkori írói léttel.

Ez a prózai rész egyáltalán nem volt még összegyűjtve és kiadva. Egyes része hirlapokban látott napvilágot. A Nyáry Párról elmondott emlékbeszédét Nyáry Pál Emlékezete címmel kiadta a Nyáry-emlék bizottság Budapesten, 1876-ban.

Külön kötetet tesznek szakirodalmi dolgozatai, közigazgatási, gyámhatósági és jogi kérdésekről 1869-től 1900-ig. Ez volna a munkáiból összeállított gyűjteményének ötödik kötete. E dolgozatok megjelentek annak idejében a Hon, Ellenőr, Jogtudományi Közlöny, Közvélemény és más politikai és szaklapok hasábjain.

A költő által összeállított teljes gyűjteményen kívül vannak még hagyatéki iratai közt gondosan megírt egyéb feljegyzések is kéziratban, melyek irodalomtörténeti szempontból érdekesek. Ugymint: részletes életrajzi feljegyzések 1893-ig, sok érdekes élethistoriai adattal és jellemző részletekkel; továbbá rövid életrajz 1911-ig, mit a Révai-Lexikon szerkesztőségének felkérésére írt.

Külön kötet családja leszármazásának és a család legrégebb ismert őstől történetének összeállítása 1888-ból, melyből tíz könyvátú példány készült a családtagok és a könyvtárak számára. Ez, mint családi érdekű munka, egészen a család tagjait illeti és a család levéltárába való. A heraldikai és genealógiai társaság közlönye, a Turul 1889. évf. I. és II. füzeté hozott nagyobb kivonatot belőle.

Külön csoportosította a nőkről írt verseire vonatkozó emlékeit, feljegyezve azon nők neveit, kik verseit inspirálták, a hozzájuk vagy róluk írt versek címeivel és keletkezésük rövid történetével. — Összeírta a verseiről szóló lapvéleményeket, főképp azokat, melyek különösségükkel tűnnek fel, vagy valamely nyilvános alkalommal függnek össze. — Maradtak egyéb kéziratai is: emlékbeszédek, levelek, nyilatkozatok, s néhány kisebb szakirodalmi dolgozata. — Végül a hagyaték tekintélyes és értékes része a költő levelezése. Épp oly gonddal tette félre leveleit is, mint másoknak hozzáintézett írásait. E levelezés nemcsak a költőre, de sok íróbarátjára és magára a korra is sok jellemző vonást tárhat még fel.

Az ismertetett írói hagyatékot, a költő eredeti kézíratait, jegyzeteit, levelezését kiegészíti egy gazdag hírlapgyűjtemény, mely a költő életére és írói működésére vonatkozó közleményeket tartalmazza. Egybe van gyűjtve az az anyag is, mely verseinek hat idegen nyelvre való fordítására és megzenésítésére vonatkozik. Mindez a Nemzeti Múzeum őrizeté-

ben volna méltó helyén. Ugyanide valók a Dalmady-család sok százados történetére vonatkozó okmányok.

A Dalmady Győző tisztviselői működésére vonatkozó historiai értékű hagyatékot Pestvármegye levéltára őrzi.

D.

Kölcsey rebellis verse.

Gyermekkorom óta egy érdekes irodalomtörténeti apróságot őrzök emlékezetemben. Nehogy halálom után feledségbe menjen, idejegyzem folyóiratunk számára. Boldogult édes apám (élt 1804—1886.) Fáy András-tól, kivel jó ismeretségben volt, valamikor a múlt század harmincas éveiben Kölcsey Ferencznek a következő kiadatlan — s az akkori viszonyok közt kiadhatatlan — kis versét tanulta meg:

«Zrinyi vére mosta Bécset,¹
S senki bosszút nem állt:
Rákóczy küzdött hazánkért,
S töröknél lelt halált.
Párizs ígért szabadságot,
Ti nem fogadtátok,
Járom rátok gyáva népek,
S maradéktól átok.»

A vers hitelességéhez kétség nem férhet. Fáy András vagy közvetlenül a költőtől, vagy ennek benső barátjától, Szemere Páltól tanulta. Az ilyen «rebellis» vers akkor inkább szájról-szájra, mint kéziratban terjedt, például édes apám sem jegyezte le soha, bár az akkori idők divatja szerint, debreczeni diák korától kezdve, igen sok verset leirogatott. De a kis versnek formája, hangja, tartalma is egészen Kölcseyre vall. Akkora költői erő s oly mély hazafi fájdalom lüktet benne, hogy Kölcseynél kisebb költő nem írhatta volna meg.²

VARGHA GYULA.

Regényírás és történeti korrajz.

A trianoni páva és *A szent hegy*: ez a két könyv diadallal vezetett be regényirodalmunkba egy új nevet, Surányi Miklósét. A kritika különösen a rajtuk előmlő történeti szellemet, a milieu hű rajzát dicsérte e művekben. «Tudása annyi, hogy annál többel a kultúrhistoria élemedett egyetemi tanárai sem szoktak rendelkezni», mondja pl. szerzőnkrol a Magyar Figyelő lelkes bírálója. Ebben a szinte egyhangú elismerésben

¹ T. i. Bécsújhelyt.

² Galamb Sándor közlése szerint: Szontagh Pál egyik 1887 okt. 17.-én írt levelében azt kérdezi Gyulai Páltól, hogy a Franklin-Társulat Kölcseykiadásából miért maradt ki Kölcsey fent közölt verse, melyet az ő gyermekkorában kéziratban terjesztettek.

tagadhatlanul volt is valami igazság. A szerzőnek van érzéke a jellemző történeti apróságok felkutatásához s ezeket ügyes kézzel illeszti ragyogó mozaikba egymás mellé, csakhogy sokszor túllép a kellő határon. A részletek hivalkodóan terpeszkednek a korrajzokban és egyes vonások kiélezése kedvéért itt-ott riktó színekkel is találkozunk bennök. A *trianoni páva* egy helyén pl. komolyan állítja szerzőnk, hogy a múlt század harmincas éveiben a bécsi szakácsnék és fiakkerosok szentül hitték, hogy a magyar táblabírák még ősi pogány módon sátrakban laknak és éjjélkor, ha süt a holdvilág, fehér lovat áldoznak a rossz szellemeknek! (Ugyan hol szedték volna fel azok a szegény ördögök ezeket a kultúrtörténeti s mitológiai reminiscencia-foszlányokat?) Avagy szó nélkül elmehetünk-e szerzőnknek ugyane művében kockáztatott alábbi állítása mellett, hogy azokban az időkben Franciaországot, a délolasz államokat, Belgiumot és Hollandiát kínai fal választotta el tőlünk, de a japán kertészetet, az észak-afrikai gyarmatokat, Egyiptom és Alaska belügyeit hibátlanul tudtuk a Tudománytár és egyéb jeles folyóiratok hasábjairól? A Lajos Fülöp-kora párisi társadalmának erotikus színezetű ecsetelésében is tovább megy szerzőnk a kelleténél. Buja érzékiség mindig és mindenütt volt a világon, de hogy épen ama korszak Párisának alapszínezetét adták volna meg a nemi élet lázas konvulziói, mégis csak bajos elhinni.

Am ezek tudatos «lódítások»: részben Jókai-örökség, részben pedig a «*La cousine Bette*» szerzőjének nagyító üvegén keresztül látott világ torzított képei. Vannak azonban *A trianoni páva*nak önkéntelen elcsuszamlásai is s köztük egypár annyival bántóbb, mert a mű organizmusába mar bele, a legkínosabb zavarokat, ellenmondásokat idézve elő. Hisz ebben a regényben, mely a *couleur locale* megelevenítésére oly aprólékos gondot fordít, megesik az a furcsaság, hogy körülbelül a mű közepéig az iránt is kétségben vagyunk, vajjon a cselekvés a múlt század 40-es, vagy 30-as éveiben játszódik-e le? Hogy lehetséges-e ez? Lássuk csak. Dátumot a szerző csupán műve utolsó lapján említ. A regény hősről, Domoszlay Farkasról, azonban már az elején megtudjuk, hogy *negyven éves* ember, ki a filozófiát úgy 1822 táján végezte Egerben. Ehhez az 1822-es évszámhoz már hozzávetés útján jutunk; szerzőnk ugyanis megemlíti, hogy Lange tanár, kinél Farkas akkoriban lakott, az *1819-iki* karlsbadi határozatok ellen tiltakozván, Spandauba került, majd két évi fogság s fél éves bujdosás után Magyarországra jött, hol az egri lyceumban kapott tanári állást. Ha már most a szerző szempontjából legkedvezőbb eshetőséget vesszük is fel, hogy t. i. hősünk rögtön Langenak Egerben való megtelepedése után, vagyis 1822-ben jutott ennek házába, *mint 18 éves ifjú*, innét fogva 40 éves korig 22 évnek kellett elmúlnia: vagyis a regény cselekvésének ideje (1822 + 22) 1844. Voltakép még jobban előre kellene hatolnunk a 40-es években, ha tekintetbe vesszük, amit az ifjabb Domoszlay ir bátyjának Bécsből a Fanny Lewald és Hahn-Hahn Ida grófnő regényein nevelkedett bécsi dámákról. F. Lewaldnak első regénye, Klemen-

tina, ugyanis 1842-ben jelent meg, míg Hahn-Hahn grófnő fellépése 1841-re esik «Faustina» c. regényével. Ezek után egész nyugodtan elhelyezkedünk a múlt század 40-es éveiben, ám egyszerre csak azt olvassuk, hogy az öreg Goethe akkortájt, mint az ifjabbik Domszlay hallotta, egy 18 éves leányba lett szerelmes (Goethe 1832-ben halt meg!), majd meg, hogy hősünk Kisfaludy Károllyal levelez, ki boházatokot ír Pesten egy zsidó orvos házában (1829) s Ferenc császárról, mint korbeli uralkodóról is szó esik (+ 1835-ben). Mindez szerfölött bántja a figyelmes olvasót, mert a fönnebbi megállapításokkal szemben eleinte felszínes elszólásokat vél bennök észrevenni, mígnem a júliusi forradalomnak, meg a kolera-járványnak a cselekvésbe való szerves kapcsolódásával végleg kiderül, hogy a cselekvés ideje 1830—31 s hogy a hiba ott történt, hol a szerző hőse multjának rajzában tévedt meg 10 egynehány esztendővel.

Mellesleg jegyezzük meg, hogy idegen, különösen pedig a pazarul szórt francia szók helyesírásában *A trianoni páva* szerzője szintén nagy pongyolaságot árul el és pedig épen a háttér hűségének rovására, melyet sajátos félreértés folytán, e szavak alkalmazásával emelni vél. Most hogyan higyjük el valakinek, hogy annyira járatos a francia királyi paloták, szalonok és budoárok előkelő világában, ha még a francia helyesírás leg-
 elemibb szabályaival is hadilábon áll? Már pedig a következő szavak szerzőnk használta írásmódja erre vall: *dejeuner*; *redout*; *Saint-Benevieve* 19
 (többször); *varietés*; *regime*; *Grand-Chaumiére*; *Nôtre-Dame* (többször); *Galerie de Dane* (ez utóbbi tán sajtóhiba *Diane* helyett); *redingot*; *Casimir Perier*; *interieur* (többször); *Victor Hugó*; *genie Allemand*; *Charous-sel-híd*.

Surányi második regénye, *A szent hegy*, már hőse és hősnőjének lelki rajzában vét a történeti igénnyel szemben emelhető azon főkövetelés ellen, hogy ennek alakjai koruk talajában gyökeredzenek, szellemi életüket koruk levegője táplálja. Mert elképzelhető-e a XIII. század Budavárában egy Bárczy-főpolgármesterféle alak, ennek ambicióival, városa jövőjét illető magasröptű terveivel s nem a mi századunkból esőpent-e a középkorba kedvese, e perverz hiszterika, kinek egyébként teljesen érdektelen lelki élete jóformán fiziológiai gerjedelmeire visszaható reflexmozgásokban merül ki? E két alak anakronizmusát nem teszi elfogadhatóbbá a háttér aprólékos, száz meg száz színárnyalatból összeállított, szinte kábítóan gazdag képe sem. Mennyire bizhatunk e kép hitelességében, ehhez valamelyik történészünk szólhatna hozzá; egy erős irodalomtörténeti kacsintására azonban rámutathatok szerzőnknek. A regény 175. lapján ugyanis azt olvassuk, hogy Neda hercegnő Román de Rose lovagregényeit olvassa, majd u. o., hogy a de Rose-nak (itt már keresztnév nélkül) a hőse egy provençe-i költő. Hát Román de Rose úr regényeit a hercegnő nem olvashatta azon egyszerű okból, mert ilyen nevű költője nem volt a középkornak, volt azonban egy «Roman de la Rose» c. szimbolikus regénye, melynek szerzője is, hőse is Guillaume de Lorris, nem provençe-i,

hanem orleansvidéki költő! Igaz, hogy lehet valaki nagyon művelt ember, anélkül, hogy a középkor említett tanregényéről halvány sejtelmé volna, sőt megengedjük azt is, hogy az illető Kun László koráról e mű ismerete nélkül is hatalmas történeti regényt írhat, de mindenesetre fölöslegesnek kell tartanunk, hogy művében önkéntelen bizonyosságát nyújtsa annak, hogy a középkor e híres költeményéről, bocsánat a vulgáris kifejezéséért, csak harangozni hallott. Egyetlen ily elsikamlás alkalmas arra, hogy megrendítse a szerző komoly tudásába vetett hitünket s hogy elveszítsük azt a jól eső biztosságot, mellyel egy Eötvös, vagy Kemény kalauzolója mellett haladunk előre a történeti mult tekervényes ösvényein.

B. J.

Verselésünk legújabb fejlődése.

Ily című cikkemhez az Irodalomtörténet 1918. évf. 7—10. számában Radó Antal bíráló megjegyzéseket fűz. Fejtegetéseinek eredménye körülbelül ez. Amit a versbeli iktusok különböző erejéről, a ritmusbeli pauzák-ról, a jambusi menetnek a sorok első felében való elnémulásáról mondok, az igaz, de nem új dolog; ami pedig azt illeti, hogy a mai magyar versben a súlyos szótagok száma és távolsága nincs megkötve, tehát «nálunk oly verseket írának, mint a franciák», kijelenti, hogy ilyen verseket a legújabb költészetben sem ismer.

Az első megjegyzésre vonatkozólag: eszemágában sincs azt gondolni, hogy a tanulmányom kiindulópontjául szolgáló megfigyelés valami olyan újság, aminek a fölfedezése épen énrám várt. Radó Antal Greguss Ágostot idézi, ugyanabban a füzetben Horváth János ugyanerre vonatkozólag Négyesy Lászlót, Schedel Ferencet és saját kitűnő Ady-könyvecskéjének fejtegetéseire utal. Négyesy én is idéztem és idézhettem volna a többieket is, ha csak az lett volna a céloom, hogy magára a megfigyelésre hívjam fel újra a figyelmet. De az én céloom nem a tény konstatálása volt. Amennyiben efféle értekezésben újságról lehet szó, igénytelen tanulmányomban a *jelenség magyarázata és jelentőségének keresése* az. Greguss szerint a magyar jambusban a trochæus is jogosult és költőink «a menő sort néha ereszkedően indítják meg». A vers olyan tudósának, mint Radó Antal, nem kell magyaráznom, hogy ez a magyarázat ritmikái képtelenség; hiszen még az a spondeus is, amelyet az igazi jambus *eltür* «nem spondeus, időmértéleg csak jambus» (Négyesy László: *Magyar Verstan*, 1886. 69. l.) és nem hiszem, hogy akadjon magyar fül, amelyik beleegyezzen abba, hogy a Szózat e sorát pl. így skandáljuk: *áldjón vagy verjen sors keze*. Négyesy úgy látja, hogy Petőfi óta a «cæsurák úgy kezdtek elhelyezkedni, hogy a sor ízei a magyar vers ütemeihez lettek hasonlók». (A mértékes magyar verselés története, 1892. 293. l.) Ez igaz, de magyarázatnak nem elég: a magyar hangsúly akárhányszor nem simul össze a görögös időmérték iktusaival, hanem azok *ellenére* érvényesül. — Schedel Ferenc érdekes tanulmányában (amelyet Horváth János idéz), semmivel sincs több, mint hogy a görögösen időmértékes verselés nálunk természetellenes «melegházi növény» és a magyarban «csak a súlymértékes

verselés gyakoroltathatik helyesen». Jól mondja Horváth János, hogy Schedel e cikkében «majdnem kispékulálta a magyar nemzeti versidomot», csak hogy mindennek semmi köze az én szerény írásom tárgyához, amely azt próbálta megmutatni, hogy az a nemzeti versidom (amelyet Schedel «indítványba hozni bátorkodott azoknak, kik a költészet szent lángjával áldottak meg»), már jóval előbb jelentkezett a nyugateurópai idomú magyar versekben is. — Ignotus mellékes mondatba elrejtett ötlete — amely különben egészen általános — csakugyan elkerülte a figyelmemet. — Az egyetlen, aki ehhez a kérdéshez eddig érdemlegesen és alaposan szólt, Horváth János, aki *Ady s a legújabb magyar lyra* c. könyvecskéjében vajt füllel elemzi Ady zeneiségét és majdnem teljes szabatosággal állapítja meg a tényt: «Ady efajta soraiban . . . csak a szótagszám van meghatározva; s mi ez? franciás vers» (56. l.). — Az én tanulmányom persze azt iparkodik kimutatni, hogy ez a «franciás vers» se nem francia, se nem új, hanem egy hosszú magyar fejlődés eredménye. Aligha jogosult tehát — amint Radó Antal teszi Gregusra hivatkozva — azzal intézni el igénytelen megfigyeléseimet és magyarázat-kísérletemet, hogy «nem új dolog».

Hogy pedig Radó Antal magukra a megfigyelt jelenségekre is azt állítja, hogy nem újak, és hogy megjegyzései végén ezt a meglepő kijelentést teszi: «Hogy itt a verselés terén valami revolúció játszódna le vagy játszódott volna le máris, arról S. S. úr cikke sem birt meggyőzni» — ez csak megerősítheti az én eredményeimet, mert hiszen dolgozatom lényege épen annak bizonyítása volt, hogy ilyen revolúció nem történt, hogy természetes és egységes fejlődés folyt le verselésünkben és hogy az új versidom csak annyiban új, hogy a réginek újabb, szabadabb, fejlettebb formája.

Hogy Radó Antal ilyen «franciás» verseket «a legújabb magyar költészetben sem ismer» és az én példáim közt sem talált, ez csak azt bizonyítja, hogy az ő ritmusérzékének egyelőre szokatlan és idegen ez a ritmizálás. «E fejtegetések eredményeinek megítélésénél természetesen alig támaszkodhatom másra, mint a magam és mások ritmusérzékére» — jeleztem tanulmányom kezdetén. Hogy Horváth Jánossal szóljak (i. h. 53. l.): «Én érzem, érzi sok más, — poéták, nyelvészek, irodalomtanárok elég szép számmal — érezhette útközben az olvasó is, s ez elég ahhoz, hogy meglétét konstataljam».

SÍK SÁNDOR.

Kossuth Lajos drámája.

Az Irodalomtörténet egyik legutóbbi folyóiratszemeleje (1919. évf. 112. l.) — a Magyarország egyik cikke révén — hírt adott arról, hogy a halhatatlan kormányzó írta volna az *András és Béla* című történeti drámát.

Legyen szabad ehhez a vitás kérdéshez a következőket hozzáfűznöm.

Váli Béla (*Zene és Színművészeti Lapok*. 1894. évf. ápr. 1.) és Szinyeyi József (*Magyar írók élete és munkái*. VI. köt. 1140. l.) szerint a dráma szerzője: Kossuth Lajos; Rakoczcay Pál szerint: Kossuth Endre. (Egressy Gábor élete és kora.)

A Honművész 1836. évf. 573. l. szerint a drámát Kossuth Imre írta.

Arra nézve, hogy a dráma szerzője nem Kossuth Lajos, fölhozhatom

azt a döntő nyilatkozatot, melyet a Fővárosi Lapok 1888 július 6. számában olvastam. Ehelyütt maga Kossuth Lajos így cáfolta meg szerzőségét: «Ha érdem, nem az én érdemem, ha bűn, nem az én bűnöm.»

ERŐDI JENŐ.

Sajtóhibák az 1919. évfolyamban.

56. lap. 8. sor: János helyett olvasandó: József. — 57. l. 39. sor: nacionalizmus h. o.: racionalizmus. — 74. l. 8. sor: Károly h. o.: József. — 87. l. 26. sor: saját alkotásait után beiktatandó: vagy talán a köztisztviselők nehéz anyagi helyzete indította arra.

A Magyar Múzsá.

Irodalmunk régi vágya teljesült ez új folyóirat megindulásával. Évtizedek óta éreztük hiányát egy könnyed, mozgékony «revü-nek, mely mint a tudományos — vagy mondjuk ki nyíltan: akadémikus — közvélemény tolmácsa, az irodalmi és művészeti élet újabb jelenségeiről tájékoztatassa a művelt közönséget, nem pusztán regisztrálva azokat, hanem állást foglalva mellettük vagy ellenük, aszerint, vajjon megfelelnek-e annak a művészi, nemzeti és erkölcsi eszményeknek, amelyek minden költői és művészi törekvést éltetnek. Annál nagyobb szükség volt ilyen esztétikai és kritikai szervre, mert azok az irodalmi törekvések, melyek a régi, kipróbált hagyományokat sárba tiporva, új, a nemzet lelkétől idegen ethikai és művészi levegőben mozogtak, mind a napisajtóban, mind harcok folyóirataikban hatalmas segítőkre találtak s nemcsak síppal és dobbal dolgoztak — maguk mellett, hanem ököllel és doronggal — ellenünk. Ezeket a törekvéseket visszaverni, a lármás reklám dicsőítéseit leszállítani a kellő értékre, a magunk irányát szolgálni s alkotásait értékük szerint, szigorú pártatlansággal megvilágítani: ez az, amit a Magyar Múzsától várunk. Hogy feladatának megfelelően, annak két feltétele van: a magas tudományos színvonal és a formás, eleven, közvetlen előadás.

A folyóirat előttünk fekvő első füzetei a legszebb reményekre jogosítanak. A szerkesztők, Császárs Elemér és Pekár Gyula, tudományos életünknek legkiválóbb tényezőit gyűjtötték maguk köré és sorra megszólaltatták annak vezéreit, olyan dolgozatokban, melyek nemcsak önmagukban értékesek, hanem összetételükben is, mint egy szerves egész alkotórészei. A füzetek nem esetlegesen összegyűlt cikkek tarka halmazai, hanem céltudatos szerkesztés, komoly eszmélkedés és alapos megfontolás eredményei, kitűnően elgondolva és megvalósítva.

Irodalmi életünk egyik kiváló vezetője a Magyar Múzsá megjelenését elsőrangú eseménynek nyilvánította. Úgy is van, s a legmelegebb szívvél kívánjuk, hogy ez a sokat ígérő folyóirat szépen kezdett pályáját nagy sikerrel folytassa.

*

A Magyar Múzsá megjelenik havonként kétszer, minden hó 1-én és 15-én, 3—5 ívnyi terjedelemben. Egy-egy szám ára 6 K, előre fizetve negyedévre 35 K, félévre 70 K. Megrendelhető a kiadóhivatalban: Budapest, IV., Váci-utca 25 II. 12.

Elhunytak.

Árkosi Ferenc Kálmán. (1877—1918). Udvarhely megyében, Medeséren született unitárius papi családból. Államtudományi doktorátust szerzett, pénzügyi államszolgálatba lépett s legutóbb a központi állampénztár segéd-pénztárnoka volt. Az 1916. évi román betörés szülőfalujában érte, ekkor gyalog kellett menekülnie, ami végkép megtörte az amúgy is tüdővésztes frót. — Önálló kötetei: *Költemények*. Budapest, 1904. — *Rajongó*. Regény versekben. U. o. 1904. — *A pálfalvi szelmolnár*. Elbeszélések. U. o. 1911. — *Guzsalyasban*. Elbeszélések. U. o. 1914.

Ambrozovics Dezső. (1864—1919). Budapesten született. Jogi tanulmányokat végzett s mint az Orsz. Képzőművészeti Társulat nyugalmazott titkára hunyt el. Oroszból fordított köteteinek száma körülbelül negyedszáz. — Önálló kötetei: *Hajótörtek*. Elbeszélések. Budapest, 1891. — *Versek*. U. o. 1898. — *A mogyoró*. Vígjáték. U. o. 1900. — *Újabb versek*. U. o. 1903. — *Symphoniák*. Költemények. U. o. 1918.

Déri Gyula. (1854—1919.) Debrecenben született. Hirlapírói pályáját 1875-ben kezdte meg a Debreceni Ellenőrnél. 1879-ben a Pesti Hirlap szerkesztőségébe lépett, 1881—83. az Egyetértés segédszerkesztője volt. Később a Nemzeti Ujságot, majd a Budapesti Ujságot szerkesztette s több ízben a Budapesti Hirlap belmunkatársaként működött. 1904 óta elnöki titkára volt az Uránia tud. egyesületnek, 1908 óta a vallás- és közoktatásiügyi minisztériumban dolgozott s részt vett a szabadoktatás szervezésének munkálataiban. — Önálló kötetei: *Aki nem tudott lemondani*. Regény. Budapest, 1886. — *Forgószélben*. Elbeszélések. U. o. 1897. — *Mickiewicz Ádám szonettjei*. Műfordítás. U. o. 1898. — *Újabb elbeszélések*. U. o. 1899. — *Sírbolt a bálteremben*. Regény. Cleveland, 1902. — *A magyar ellenzéki hirlapírás története*. Budapest, 1906. — *Petőfi Zoltán élete*. U. o. 1909. — 1905-ben a Népszínházban előadták *Sportlovagok* énekes bohózatát.

Bayer József (1851—1919) nyug. középiskolai tanár, a Kisfaludy-Társaság és a M. Tud. Akadémia r. tagja. Baján született. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte s mint áll. tanár Sopronban és Budapesten működött. Főleg a magyar színészet- és drámatörténet terén kifejtett nagyszabású, sok tekintetben alapvető munkásságával tette emlékezetessé nevét. A hazai Shakespeare-kultusz terén is kiváló érdemeket szerzett s az ő szerkesztésében indult meg 1908-ban a Magyar Shakespeare-Tár. Főleg színtörténeti művekben gazdag könyvtárát szülővárosára hagyta. — Főmunkái: *A nemzeti játékszín története*. 2 köt. Budapest, 1887. — *A magyar drámairodalom története 1867-ig*. 2 köt. U. o. 1897. — *Shakespeare drámái*. 2 köt. U. o. 1909. — *Schiller drámái a régi magyar színpadon és irodalmunkban*. U. o. 1912.

Berczik Árpád (1842—1919) nyug. miniszteri tanácsos, a Kisfaludy-Társaság és a M. Tud. Akadémia tagja. Temesvárt született és 1868-ban

a miniszterelnökség sajtóosztályának kötelékébe lépett, melyet 1872—1904. vezetett előbb osztálytanácsosi, utóbb min. tanácsosi rangban. Irodalmi pályáját a Hindy Árpád szerkesztette *Ibolyák* c. anthológiában kezdette (Pest 1859). — Színdarabjai közül sikerültebbek: *A fertály mágnások* (Pest 1859). — *A svihákok*, vigj. — *Portás Klári*, népsz. — *A peterdi csata*, vigj.

Dóczy Lajos báró (1845—1919) nyug. külügyminiszteri osztályfő. Eredeti neve: Dux. Sopronban született, mint egy elszegényedett zsidó bórkereskedő fia. Mint a Neue Freie Presse budapesti tudósítója tűnt fel 1865-ben a Deák-pártot szolgáló cikkeivel. Jutalmul 1868-ban a miniszterelnökséghez, majd 1871-ben a külügyminiszteriumhoz került, ahol 1896-ban osztályfőnöki címet és jelleget kapott. 1902-ben vonult nyugalomba, miután már 1900-ban bárói rangra emelték. Ifjú korában tagja volt a Kávéforrás c. kávéházzal elnevezett asztaltársaságnak, ahonnan a magyar irodalom nagyobbmértvű elzsidósítása kiindult. Költeményeket, novellákat, színdarabokat s ujságcikkeket egyforma készséggel írt magyar és német nyelven, de míg a német irodalomban teljesen jelentéktelen maradt, ugyane műveivel nálunk nagy hírnévre tett szert, noha bizonytalan magyar nyelvérzékét nem egyszer megtámadták. Sokat fordított németből magyarra, pl. egy-egy kötetre való Schiller és Goethe költeményt, továbbá a Faust I. részét, magyarból németre pl. Arany-balladákat és Madách Ember Tragédiáját. — Eredeti munkái közül fontosabbak: *Csók*. Vigj. 4 felv. Budapest 1874. (1871-ben Teleki-díjat nyert.) — *Utolsó szerelem*. Vigj. U. o. 1880. — *Széchy Mária*. Tört. színmű. U. o. 1885. — *Költemények*. U. o. 1890. — *Beszélyek és vázlatok*. U. o. 1890.

Frecskay János (1841—1919), volt hirlapíró, a szabadalmi hivatal nyug. irodaiigazgatója, aki a M. Tud. Akadémia megbízásából D'Alembert módjára bejárta az iparos-műhelyeket s ott összegyűjtötte az egyes ipari foglalkozások szakkifejezéseit, melyeket *Mesterségek szótára* c. adott közre, ezzel nagy érdemet szerezvén.

Ihász Aladár (1856—1919) költő és hirlapíró. Szegeden született. Egy ideig ügyvéd volt Kiskúnfélegyházán, ahol 1893—1895. a Félegyházai Hirlapot szerkesztette. Ezután a fővárosba költözött s a Magyarország c. napilap helyettes szerkesztője lett. Különösen mint dalköltő tette ismerté nevét. Számos megzenésített dalát országszerte éneklik. — Verskötetei: *Költemények*. Budapest 1901. — *Ujabb költemények*. U. o. 1908. — *Az én szívem*. U. o. 1903.

Kéry Gyula. (1869—1919.) Budán született. Mint hirlapíró a Budapesti Hirlapnak, utóbb a Pesti Naplónak volt a belső dolgozótársa. Nagy része volt a Petőfi-reliquiák összegyűjtésében és a Petőfi-múzeum megeremtésében, melynek első igazgatója lett. Nyolc évvel halála előtt súlyos lelki rázkódtatás érte s azóta a Schwartzér szanatórium lakója volt. Több sikerült dalát éneklik. — Önálló kötetei: *Egyveleg*. Vers és próza. Pécs, 1883. — *Blaha Lujza élete*. Budapest, 1896. — *A magyar szabadságharc története*

napi krónikákban. U. o. 1899. — *Friss nyomon.* U. o. é. n. (Petőfi-könyvtár. 1. sz.) — *Petőfi ismeretlen kéziratai.* U. o. 1908. — *A Petőfiház története és katalógusa.* U. o. 1911. (Petőfi-Könyvtár. 26. sz.)

Papp Zoltán (1862—1920) ügyvéd, volt orsz. képviselő, a Petőfi-Társaság tagja. Budapesten született s ott is halt meg, még pedig öngyilkos módon, feleségének halála fölötti bánatában. Népdalaival, melyeknek szövegét és dallamát egyaránt maga szerzette, a Petőfi-társaság égisze alatt bejárta az egész országot s óriási elterjedtséget szerzett nekik. — Kötetei: *Előre. Költeményfüzér.* Szatmár, 1883. — *Költeményei.* Szeged, 1886. — *Nótás könyve.* Debrecen, 1901. — *Muzsikaszó.* Budapest, é. n. — *Rekvém.* U. o. 1918.

Simonyi Zsigmond (1853—1919), a magyar nyelvtudomány egyetemi tanára, a M. Tud. Akadémia tagja. Eredeti neve: Steiner. Veszprémben született. Mint a Pulszky-család nevelője, 1877-ben magán-, 1878-ban helyettes-, 1885-ben, miután kikeresztelkedett, rendkívüli- és 1889-ben rendes tanár lett a budapesti egyetemen. Közel ezer cikket írt a különböző tudományos és népszerűsítő folyóiratokban, elsősorban a Magyar Nyelvőrbe (1872—1919), melyet 1895. szeptemberétől haláláig és a Nyelvtudományi Közleményekben, melyet 1892—95. szerkesztett. 1902. óta kiadta a Nyelvészeti Füzeteket is. — Főbb munkái: *Antibarbarus.* Budapest, 1879. — *A magyar költészők.* 3 köt. U. o. 1881—83. — *A magyar határozók.* 2. köt. U. o. 1888—1895. — *A magyar nyelv.* 2 köt. U. o. 1889. (2. kiad. U. o. 1905. német átdolgozás: Strassburg, 1907). — *Magyar nyelvtörténeti szótár.* (Szarvas Gáborral) 3 köt. U. o. 1890—93. — *Tüzes magyar nyelvtan történelmi alapon I.* (egyetlen) köt. U. o. 1896. — *A jelzők mondattana.* U. o. 1914.

Zempléni Árpád (1865—1919) költő, a Kisfaludy- és a Petőfi-Társaság tagja. Eredeti neve: Imrey. Szül. Tállyán (Zemplén vm.). Tanulmányait a sárospataki ref. kollégiumban végezte. A Magyar Földhitelintézet tisztviselője volt. — Munkái: *Költeményei.* Budapest, 1891. — *Uj versek.* U. o. 1897. — *Kis emberek.* Elbeszélések. U. o. 1894. — *Didó.* Verses lírai rajz. U. o. 1901. — *Bosszú.* Elbeszélő költemény. U. o. 1907. — *A kalapács.* Elbeszélő költemény. U. o. 1909. — *Turáni dalok.* U. o. 1910. — *Miranda.* Fogarazzo Antal verses regénye. U. o. 1911. — *A halál-völgyény.* Elbeszélő költemény. U. o. 1912. — *A hermelin.* U. o. 1914.

Elhunytak még: *Kardos Lajos* (1891—1919) középiskolai tanár, tehetséges fiatal irodalomtörténész. *Kardos Albert* debreceni főreáliskolai igazgató fia; *Csáth Géza* (1887—1919) orvos, novellista; *Nagy Sándor* (1839—1919) ügyvéd, a Szegedi Híradó szerkesztője, aki Senex néven jóízű tárcákat írt a Budapesti Hírlapba; továbbá *Gajári Ödön*, *Braun Sándor*, *Simó Ferenc*, *Pariss Pál*, *Maksziányi Dezső*, *Kovács Lidia*, *Miskolczi Henrik* és *Bede Jób* hírlapírók.

G. P.

Uj könyvek.

Verses kötetek.

Gajdács Pál: A Hunyadiak. Költői elbeszélés. A Kisfaludy-Társaság elismerő dicséretében részesült mű. Budapest, 1918. 368 l. Kultura-kiadás. Ára 15 kor.

Oláh Gábor: Forradalmi versek. Debrecen, 1919. 42 l. Csáthy Ferenc kiadása. Ára 3 kor.

Szabó Endre: Villámlások. Forradalmi versek. Budapest, 1919. 112 l. Franklin-kiadás. Ára 8 kor.

Gyóni Géza: Rabságban. Utolsó versek. 1915—1917. Budapest, 1919. 160 l. Athenaeum-kiadás. Ára 8 kor.

Jászay Horváth Elemér: Árva János. Verses mese. Gyoma, 1918. 28 l. Kner Izidor kiadása.

Fábián Géza: Nagy úton. 1917—1919. Budapest, 1919. 128 l. Szerző kiadása.

Ritoók Emma versei: Sülét hónapok. Budapest, 1920. 64 l. Táltos kiadás.

Elbeszélő kötetek.

Surányi Miklós: Kantate. Regény. Budapest, 1918. 174 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára 10 kor.

Kádár Lehel: A bagdadi vasut. Regény. Budapest, 1919. 142 l. Singer és Wolfner kiadása. Ára 9 kor.

Csermely Gyula: Egy asszonyi dokumentum. Amerikai párbaj. Elbeszélések. Debrecen, 1918. 122 l. Csáthy Ferenc kiadása. Ára 6 kor. 60 f.

Szalánczy József: Egy boldogtalan asszony. Regény. Debrecen, 1918. 138 l. Csáthy Ferenc kiadása. Ára 6 kor.

Tersánszky Jenő: A két gondviselés, amelyről csak egy bizonyos. Regény. Budapest, 1919. 226 l. Táltos-kiadás.

Üchtritz-Amade grófné báró Bánhidya Stefánia: Anta, egyiptomi hercegnő. Ó-egyiptomi regény. Budapest, 1918. 278 l. Franklin-kiadás. Ára 13 kor. 60 fillér.

Mikszáth Kálmán: Az amerikai menyecske. Regény-töredék. Budapest, 1919. 48 l. Lampel-kiadás. Magyar Könyvtár 916—917. sz. Ára 1 kor.

Moly Tamás: Box. Tizenhét novella. Budapest, 1919. 200 l. Franklin-kiadás.

Török Gyula: A halszemű három fia. Budapest, 1919. 176 l. Franklin-kiadás.

Kóbor Tamás: Az élet ára. Második kiadás. Budapest, 1919. 172 l. Franklin-kiadás. Ára 10 kor.

Krudy Gyula: Az utitárs. Budapest, 1919. 130 l. Franklin-kiadás.

Krudy Gyula: Pestl album. Feljegyzések és elbeszélések. Budapest, 1919. 150 l. Franklin-kiadás. Ára 8 kor.

Balázs Dezső: Tass István ifjúsága. Regény. Budapest, 1918. 158 l. Kultura-kiadás. Ára 8 kor.

Ifj. Wlassics Gyula: A vörös szalon. Regény. Budapest, 1919. 260 l. Kultura-kiadás. Ára 14 kor.

Berkes Imre: Csillagok, ha kiálszanak. Regény. Budapest, 1919. 200 l. Légrády-kiadás. Ára 8 kor.

Berkes Imre: Nem haltam meg tőle. Elbeszélések. Budapest, 1919. 168 l. Légrády-kiadás. Ára 6 kor.

Nagy Endre: Gróf Mách Zsigmond. Regény. Budapest, 1919. 306 l. Légrády-kiadás. Ára 22 kor.

Kosztolányi Dezső: Páva. Elbeszélések. Budapest, 1919. 174 l. Légrády-kiadás. Ára 7 kor.

Szabó Dezső: Mesék a kacagó emberről és három elbeszélés. Budapest, 1919. 136 l. Táltos-kiadás.

Balázs Sándor: Kis város. Elbeszélések. Budapest, 1920. 216 l. Franklin-kiadás.

Szabó Endre: Czigányvilág. Anekdoták magyar írók és művészek életéből. Budapest, 1919. 240 l. Franklin-kiadás.

Drasche-Lázár Alfréd: Éva kis keze. Regény. Budapest, 1920. 384 l. Franklin-kiadás.

Abonyi Árpád: Portyázó katonák. Egy «streif-patrouille» kalandjai. Regényes elbeszélés. Budapest, 228 l. Légrády-kiadás.

Lázár István: Koppány. Fekete csillag. A kék szempár. Sátán. Elbeszélések. Budapest, 216 l. Légrády-kiadás.

Lelkes Nándor József: Kuruc ég alatt. Történeti korrajzok. Dr. Kacziány Géza előszavával. Budapest, 124 l. Pax-kiadás. Ára 20 kor.

Kálnoki Izidor: Dionysios füle. Regény. Budapest, 202 l. Légrády-kiadás.

Barcza Béla: A múlt árnyai. Regény. Budapest, 120 l. Légrády-kiadás.

Szenes Béla: Pest. Tréfák. Budapest, 160 l. Légrády-kiadás.

Fodor László: Fuvolás férffi. Elbeszélések. Budapest, 1920. 116 l. Athenaeum-kiadás. Ára 8 K 40 f.

Mikszáth Albert: Ki vesz majd Palinak cipőt? Elbeszélések. Budapest. 164 l. Légrády-kiadás.

Tudományos munkák.

Kómvics Nándor Kolos: Nyéki Vörös Mátyás élete és munkái. Csorna, 1918. 88 l. A szerző kiadása.

Horváth Lajos: Sámbar Mátyás élete és művei. Budapest, 1918. 105 l. A szerző kiadása.

Hutyra Ferenc: Rácz István emlékezete. Budapest, 1918. 34 l. Akadémiai Emlékbeszéddek. XVII. köt. 19. sz. Ára 2 kor.

Tuzson János: Kitaibel Pál emlékezete. Budapest, 1918. 64 l. Akadémiai Emlékbeszéddek. XVII. köt. 20. sz. Ára 2 kor.

Tulbure György: Az első román bibliafordítások. Nagyvárad, 1918. 30 l. A szerző kiadása.

Rubinyi Mózes: Ibsen Henrik. Bibliográfiai függelékül: Ibsen és a magyar irodalom. Budapest, 1919. 108 l. Lampel-kiadás. Ára 8 kor.

Szabó Dezső: A forradalmas Ady. Budapest, 1919. 32 l. Táltos Könyvtár 11. sz. Ára 2 kor.

Szombathi János: A sárospataki főiskola története. Latinból magyarra fordította Gulyás József. A fordítást átvizsgálta, javította és jegyzetekkel bővítette Szinyei Gerzson. Sárospatak, 1919. 260 l. A Sárospataki Irodalmi Kör kiadása.

Kornis Gyula: A lelki élet. III. köt. Budapest, 1919. 504 l. A Magyar Tud. Akadémia kiadása.

Madách Imre: Az ember tragédiája. Jegyzetekkel és magyarázatokkal kiadta Alexander Bernát. Budapest, 1919. 256 l. Athenaeum-kiadás. Ára 12 Korona.

Hevesi Sándor: Az igazi Shakespeare és egyéb kérdések. Budapest, 1919. 272 l. Táltoz-kiadás.

Köszegi László: A műélvezes művészete. Somfai István rajzaival. Budapest, 1919. 244 l. «Világirodalom» kiadása.

Beöthy Zsolt: Tisza István. Emlékbeszéd. Budapest. 36 l. Magyar Könyvtár. 922. sz. Ára 1 K 10 f.

Császár Elemér: A magyar irodalom fejlődése. Budapest. 76 l. Magyar Könyvtár. 923—925. sz. Ára 3 K 30 f.

Rejtő Sándor: A régi Széchenyi lánchid anyagának kimerülése. Budapest, 1919. 16 l. A Szent István-Akadémia mennyiségtan-természettudományi osztályának felolvasásai. I. köt. 3. sz. Ára 3 kor.

Madarász István: Verworn Miksa pszichomonizmusa. Budapest, 1919. 36 l. A Szent István-Akadémia hittud.-bölcseleti oszt. felolv. I. köt. 3. sz. Ára 5 kor.

Földessy Gyula: Ady Endre. Tanulmány és ismertetés. Budapest, 1919. 96 l. Különlenyomat a Huszadik Század Ady-számából.

Fordítások.

Heidenstam: Szent György és a sárkány. Történeti elbeszélések. Svédből ford. Leffler Béla. Budapest, 1918. 168 l. Franklin-kiadás. Olcsó Könyvtár. 1903—1910. sz. Ára 3 kor. 20 fil.

Huysmans: Ott lenn. Regény. Ford. Kállay Miklós. Budapest, 1918. 486 l. Kultura-kiadás. Ára 20 kor.

Charlotte Bronte: A lowoodi árva. Ford. Karinthy Frigyes. Két kötet. Budapest, 1918. 298 és 320 l. Kultura-kiadás. Ára 30 kor.

Lord Alfréd Douglas: Wilde Oszkár és én. Ford. Kosztolányi Dezső. Budapest, 1919. 234 l. Kultura-kiadás. Ára 14 kor.

Romain Rolland: Jean Christophe Párisban. A piaci vásár. Ford. Rózsa Géza. Budapest, 1919. 276 l. Kultura-kiadás. Ára 14 kor.

Semene Zemlak: Kancsuka. Ford. Szederkényi Anna. Budapest, 1918. 266 l. Kultura-kiadás. Ára 16 kor.

Krausz: Búcsuztató. Halotti ének az osztrák-magyar monarchia fölött. Ford. Szini Gyula. Budapest, 1919. 208 l. Kultura-kiadás. Ára 9 kor.

Henry Barbusse: Világosság. Regény. Ford. Schöppflin Aladár. Budapest, 1920. 384 l. Franklin-kiadás.

Knut Hamsun: Az anyaföld áldása. Ford. ifj. Bókay János. Budapest, 1920. 392 l. Athenæum-kiadás. Ára 24 kor.

Gaston Leroux: Halál után. Ford. Salgó Ernő. Budapest, 1920. 295 l. Athenæum-kiadás.

Euripides drámái. Elektra, Helena, Orestes, Rhesos, Herakles. Fordította, bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátta Csengeri János. Budapest, 1919. 426 l. A M. T. Akadémia kiadása.

Wagner Richard: Egy német muzsikus Párisban. Novellák és egyéb prózai írások. Fordította és magyarázatokkal ellátta Cserna Andor. Budapest, 1920. 140 l. Athenæum-kiadás. Ára 14 kor.

Hoffmann E. T. A.: A vampir. Der Wampir. Az eredeti teljes szöveg és hű fordítása. Németből ford. Trócsányi Zoltán. Budapest, 1919. 48 l. Kétnyelvű Klasz. Könyvtár. 1. sz. Lantos kiadása.

Wilde Oszkár: A Boldog Herceg. The Happy Prince. Az eredeti teljes szöveg és hű fordítása. Angolból ford. Honti Rezső. Átnézte Yolland B. Artúr egyetemi tanár. Budapest, 1919. 32 l. Kétnyelvű Klasz. Könyvtár 2. sz. Lantos kiadása.

Maupassant Guy: Az ékszer. La Parure. Az eredeti teljes szöveg és hű fordítása. Franciából ford. Baranyai Zoltán. Budapest, 1919. 32 l. K. K. K. 3. sz. Lantos kiadása.

Boccaccio Giovanni: Lizetta. Lisetta. Az eredeti szöveg és hű fordítása. Olaszból ford. Honti Rezső. Budapest, 1919. 32 l. K. K. K. 4. sz. Lantos kiadása.

Poe Edgár: A Vörös Halál álarca. The Masque of the Red Death. Az eredeti teljes szöveg és hű fordítása. Angolból ford. Király György. Budapest, 1919. 32 l. K. K. K. 5. sz. Lantos kiadása.

Lemaître Jules: A Szirén. La Szirène. Az eredeti teljes szöveg és hű fordítása. Franciából ford. Velledits Lajos. Budapest, 1919. 32 l. K. K. K. 6. sz. Lantos kiadása.

August Strinberg: Egy házasság története. Ősz. Két elbeszélés. Ford. Szabó Mária. Budapest. 64 l. Magyar Könyvtár 930—921. sz.

Maxim Gorkij: Gyermekeim. Budapest, 1920. 318. l. Athenæum Könyvtár 64. sz. Ára 12 kor.

Laurids Bruun: Van Zauten boldog évei. Szerelmi regény Pelli szigetéről. Ford. Zoltán Vilmos. Budapest. 158. l. Athenæum-kiadás. Ára 3 kor.

Knut Hamsun: Az anyaföld áldása. Ford. ifj. Bókay János. Budapest, 1920. 392 l. Athenæum-kiadás. Ára 24 kor.

Henry Barbusse: Világosság. Regény. Ford. Schöpflin Aladár. Budapest, 1920. 384 l. Franklin-kiadás.

Egyéb kiadványok.

Ifj. Gonda Béla: Jó modor, jó társaság. Az úri elegáns élet művészete. Budapest, 1919. 190 l. A szerző kiadása. A Magyar Írók Társasága rt. bizománya. Ára 12 kor.

Bokor Ervín: Menekülés a szibériai fogságból Japánon és Anglián keresztül. Budapest, 1919. 520 l. Franklin-kiadás. Ára 26 kor.

Laur Ernő: Paraszt demokrácia Svájcban. Budapest, 1919. 32 l. Kilián Frigyes bizománya. Ára 3 kor.

Kner Imre: Ipari nevelés és iparművészet. Gyoma, 1919. 32 l. A szerző kiadása.

Almanach az 1920-ik évre. Budapest. 156 l. Szent István-Társulat kiadása. Ára 16 kor.

Csóka Lajos: A marxizmus alkonya. Társadalomtudományi bírálóat. Budapest, 1919. 22 l. Társadalmi Könyvtár 2. sz. A szerkesztő kiadása. Ára 3 kor.

Fábián Béla: Oroszország pusztulása a bolsevik uralom alatt. Budapest, 1919. 144 l. Athenaeum-kiadás. Ára 8 kor.

Orel Géza: A tanoncoktatás kérdésének megoldása. Budapest, 1919. 24 l. Lampel-kiadás. Ára 2 kor.

Orel Géza: Szociális reformok iskoláinkban. Budapest, 1919. 32 l. Lampel-kiadás. Ára 2 kor. 50 fillér.

Sebestyén Károly: Dramaturgia. A drámai műfajok története és elmélete. A magyar közoktatásügyi minisztérium megbízásából. Budapest, 1919. 340 l. Athenaeum-kiadás. Ára 16 kor.

Kóbor Tamás: A bolsevismusról a bolsevismus alatt. Budapest, 1919. 176 l. Franklin-kiadás.

Szabó László: A bolsevizmus Magyarországon. A proletárdiktatura okirataiból. Budapest, 1919. 240 l. Athenaeum-kiadás. Ára 8 kor.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1919. évi március hó 22-én tartott választmányi üléséről.

Beöthy Zsolt elnöklete alatt jelen voltak: Viszota Gyula titkár, Pintér Jenő szerkesztő, Ágner Lajos pénztáros, Zolnai Béla jegyző, Baros Gyula, Császár Ernő, Elek Oszkár, Gulyás Pál, Hegedüs István, Huszti Józsefné, Kéky Lajos, Tolnai Vilmos, Várdai Béla választmányi tagok.

1. A titkár jelenti, hogy Leffler Béla, Gragger Róbert, Thienemann Tivadar és Schuschny Aurél a M. I. Társaság alapító tagjainak sorába léptek.

2. A titkár előterjesztése alapján a M. I. Társaság új rendes tagjai: Dénes Imre, Csikely József, Fodor Pál, Futásfalvi Pál, dr. Fitz József, Vajczikné Sziy Mária, Hadházi Ferenc, dr. Sztura Szilárd, Winschendorfer Aladár, Harsányi Kálmán, Mendöl Ilona, Tóth Dezső, dr. Bartók György, H. Fekete Péter, Dalmady Ödön, Horth Margit, Mateika János, Szeberényi László, Schmidt József, Mendöl Lajos, Timár József, Gömöri Jenő, Tasi Ferenc, Marton Boldizsár, dr. Hoseletz Gyula, Komjáthy Aladár, dr. Mészáros Hugó, Csanády Sándor, P. Mezey G., Weninger László, Kollár Gedeon, Biró Lucián, Tóth Pelbárt, Fojtényi Emil, Pecsénye Sámuel, Gaal Gábor, Fodor Gyula, Poltner Márk, Kovács Mária, Fábry Zoltán, Tieder Zsigmond, Benő Béla, Fray Jenő, Szekeres György, Péczely József, Nyerges Dániel, Asanyi Pál, Szederkényi Anna, Ekler József, Müller Lipót, dr. Gál János, Vörös József, Kerényi László, dr. Fallenbüchl Ferenc.

A választmány a taggyűjtőknek, különösen pedig Pintér Jenő szerkesztőnek, eredményes buzgóságukért köszönetet szavaz.

3. A titkár előterjeszti a többi folyó ügyet s egész terjedelmében fölolvassa Rakodczay Pálnak a Társasághoz intézett levelét. Elnök javaslatára a választmány nem foglalkozik Rakodczay Pál indítványával, melynek megvitatása a Közoktatási Tanács vagy a Múzeumok és Könyvtárak Főltűgyelőségének hatáskörébe tartozik.

4. A választmány a közgyűlésnek javasolni fogja a tagdíj fölemelését és ezzel kapcsolatban az alapszabályok módosítását.

5. A pénztáros jelenti, hogy az eddigi bevétel 9460-93 K., kiadás 5611-99 K., maradvány 3858-04 K. A múlt évi összes nyomdaköltségek ki vannak fizetve. A választmány elhatározza, hogy a megszállott területekre nem küldjük a folyóiratot, hanem az ott lakó tagok és előfizetők számára félretesszük.

6. Elnök az ülést bezárja és a jegyzőkönyv hitelesítésére Huszti Józsefnét és Hegedüs Istvánt kéri föl.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1919. évi június hó 23-án tartott választmányi üléséről.

Jelen voltak Négyesy László elnökle alatt: Szász Károly alelnök, Viszota Gyula titkár, Baros Gyula, Binder Jenő, Ferenczi Zoltán, Földesy Gyula, Gulyás Pál, Gyöngyösy István, Hegedüs István, Horváth János és Király György választmányi tagok. Jegyző: Zolnai Béla.

1. A titkár jelenti, hogy a Közoktatásügyi Népbiztosságtól a következő hivatalos irat érkezett Beöthy Zsolt elnökhöz:

«Beöthy Zsolt elvtársnak, az Irodalomtörténeti Társaság elnökének Budapesten. — Miután a Magyar Nyelvtudományi Társaság és a Budapesti Philologiai Társaság az idők szellemének megfelelően, a maguk tudományos munkásságának biztosítása érdekében, a vezetést egy olyan direktóriumra ruházták át, amely a Közoktatásügyi Népbiztosság bizalmát élvez, kívánatosnak tartanám, hogy az Irodalomtörténeti Társaság is kövesse a testvéregyesületek példáját és a vezetést ideiglenesen egy öttagú (egy munkásból és négy tud. kutatóból álló) direktóriumnak engedje át, hogy a társaság tudományos működését továbbfolytathassa és folyóiratának megjelenése biztosíttassék. — Elvtársi üdvözlettel Fogarasi Béla. Budapest, 1919. jún.»

2. Négyesy László alelnök fölolvassa a Társaság távollevő elnökének Beöthy Zsoltnak ebben a tárgyban hozzáintézett levelét:

«Igen tisztelt alelnök úr! A Közoktatásügyi Népbiztosság fűiskolai csoportjától ma érkezett hozzám a tisztelettel ide mellékelt felszólítás. Minthogy elnökké választásomkor a Társaság épen autonóm szervezeti szabályzatának megtartását és megtartatását tette kötelességemmé: a kívánt átalakítás vezetésére jogkörömben nem érzem magamat felhatalma-

zottnak. Ennélfogva nem tehetek mást, mint hogy, megköszönve a Társaságnak eddigi bizalmát, alelnök úrnak bejelentem lemondásomat s azonnali visszalépésemet elnöki tisztemhez kötött minden tevékenységtől. Kitünő tisztelettel Beöthy Zsolt. Budapest, 1919 jún. 10.»

Négyesy László a tisztikar nevében a következő nyilatkozatot terjeszti elő:

«Bejelentés az Irod. Társaság t. választmányának. — Minthogy a jelen tisztikar az érkezett felszólítás tartalmából kitetszőleg nem élvezi a Közoktatásügyi Népbiztosság bizalmát s működése nem biztosítja a Társaság tudományos munkásságának folytatását, a tisztikar arra a meggyőződésre jutott, hogy többé szolgálatot a Társaságnak és a Társaságtól képviselt tudományos érdekeknek nem tehet; ennélfogva, midőn az elnök lemondását a választmány elé terjeszti, egyúttal maga is, megköszönve az iránta eddig mindenkor megújított bizalmat, lemondását a t. választmánynak bejelenti. A tisztikar ez elhatározásának keltétől fogva óvakodik attól, hogy a Társaság magatartását bármi tekintetben befolyásolja s e miatt javaslatot sem terjeszt a választmány elé. — Budapest, 1919 jún. 18. Négyesy László alelnök. Szász Károly alelnök. Viszota Gyula titkár. Zolnai Béla jegyző.»

A tisztikar lemondása után Négyesy László és Szász Károly eltávoznak az ülésről.

2. A választmány továbbra is együttmarad és a korelnökségre Hegedüs Istvánt kéri föl. Korjegyző: Zolnai Béla.

3. Ferenczi Zoltán indítványára a választmány az elnökségnek és tisztikarnak eddigi működésükért a legmelegebb hálával köszönetet szavaz.

4. Király György hivatalos információkat fűz a Népbiztosság leiratához és nyolc olyan választmányi tagot nevez meg, — Babits Mihály, Baranyai Zoltán, Benedek Marcell, Elek Oszkár, Földessy Gyula, Galamb Sándor, Schöpffin Aladár és Király György — akik közül a Népbiztosság megválasztandónak tartja a direktóriumot.

Hegedüs István tiltakozik a népbiztossági leirat azon kijelentése ellen, hogy a Philológiai Társaság «az idők szellemének megfelelően» önként választotta volna meg a maga direktóriumát. Horváth János azt indítványozza, hogy a direktórium-választás túllépve a választmánynak alapszabályokba foglalt jogkörét, bizza a választmány az egész ügy elintézését egy összehívandó rendkívüli közgyűlésre. Ferenczi Zoltán helyesli az indítványt, de a jelen körülmények között nem tartja időszerűnek, hogy a proletárdiktatúra intézkedéseivel szembeszálljunk.

Többek hozzászólása után a választmány elhatározza, hogy mint választmány nem mond le, hanem perpetuálja önmagát, a direktóriumot pedig a Népbiztosság által kijelölt személyekből megválasztja. A szavazás alkalmával a jelenvolt kilenc vál. tag közül csak hatan szavaztak, hárman üres lapot adtak be. Direktóriummi tagok lettek: Weisz Antal, az Irodalomtörténet főszerzője, továbbá Galamb Sándor (6 szavazattal), Baranyai

Zoltán (4), Földessy Gyula (4) és Király György (3). Szavazatot kaptak még: Benedek Marcell (2), Elek Oszkár (2), Babits Mihály (2) és Schöpfin Aladár (1).

A távollévő Ágner Lajos pénztárost írásban fölkéri a választmány, hogy vállalja továbbra is a pénztár kezelését, Pintér Jenőhöz pedig levelet intéz, azzal a kéréssel, hogy a folyóirat szerkesztését továbbra is tartsa kezében.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1919. évi augusztus hó 30-án tartott választmányi üléséről.

Jelen vannak Beöthy Zsolt elnöklete alatt: Vizsota Gyula titkár, Ágner Lajos pénztáros, Ferenczi Zoltán, Gulyás Pál, Hegedüs István, Horváth János, Kéky Lajos, Németh Károly, Husztiné Révhegyi Rózsi és Szinnyei Ferenc választmányi tagok. Jegyző: Zolnai Béla.

1. Beöthy Zsolt elnök kijelenti, hogy a múlt választmányi ülésen a választmány kényszerhelyzetben cselekedett, mikor elfogadta a tisztikar lemondását s hatalmát a Népbiztosság utasítása szerint direktóriumra ruházta át. Erre csak a közgyűlés lett volna hivatott. Indítványozza, hogy a tisztikar most már ne vegye vissza lemondását, hanem az ügyeket tovább is vezetve terjesszük a közgyűlés elé, elfogadja-e a lemondást vagy sem. — Ehhez a választmány és a tisztikar hozzájárul.

2. A titkár jelenti, hogy a június 23-án tartott választmányi ülés után Galamb Sándor és Baranyai Zoltán fölháborodással utasították vissza a távollétükben reájuk ruházott direktóriummi tagságot, melyről később Földessy Gyula is lemondott és amelyet az utóbb fölkért Elek Oszkár sem vállalt. Csak Király György maradt meg a direktóriumban. A folyóiratnak egyetlen száma sem jelent meg a proletárdiktatúra idején, mert Pintér Jenő szerkesztő megtagadta a folyóirat kiadását.

3. A titkár fölolvassa Király György levelét: «Tisztelt választmány! A viszonyok változása következtében a t. választmány által ideiglenesen ránkruházott megbízatás lejárt s így arról tisztelettel lemondunk, — azt hiszem, ezt a kijelentést többi társaim nevében is megtehetem, akikkel hirtelenében találkozni nem tudtam. Maradtam kiváló tisztelettel kész hívük — Budapest, 1919 aug. 30. Király György.» — Tudomásul szolgál, azzal a megjegyzéssel, hogy Király György megbízatása a proletárdiktatúra bukásával önmagától megszűnt.

4. A titkár javaslatára elhatározza a választmány, hogy október havában újra ülést tart, amelyen a választmány lemondásáról fog határozni és egyúttal új választmányi listát terjeszt a közgyűlés elé. A teljes választmány új névsorának megállapítására a választmány jelölbizottságot küld ki, melynek tagjai Tolnai Vilmos elnöklete alatt: Gulyás Pál és Pintér Jenő.

5. Több tárgy nem lévén, az elnök az ülést bezárja és a múlt, valamint a mostani választmányi ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére Ferenczi Zoltánt és Gulyás Pált kéri föl.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1919. évi október hó 25-én tartott választmányi üléséről.

Beöthy Zsolt elnöklete alatt jelen voltak: Baranyai Zoltán, Baros Gyula, Ferenczi Zoltán, Gulyás Pál, Gyöngyösy László, Horváth Cyrill, Kéky Lajos, Pintér Jenő, Szegedy Rezső és Tolnai Vilmos. Jegyző: Tolnai Béla.

1. Az elnök indítványára a választmány elhatározza, hogy alkalmas időben összehívja a közgyűlést.

2. Tolnai Vilmos fölolvassa a jelölőbizottság javaslatát, mely fölött hosszabb vita indul meg. A választmány végre elhatározza, hogy a közgyűlésnek a lemondó választmány helyébe a következő választmányi névsort fogja ajánlani: Alszeghy Zsolt, Angyal Dávid, Badics Ferenc, Bajza József, Bánóczi József, Baranyai Zoltán, Baros Gyula, Bayer József, Bán Aladár, Békefi Remig, Binder Jenő, Bleyer Jakab, Borbély István, Császár Elemér, Császár Ernő, Csürös Ferenc, Czapáry László, Czeizel János, Eckhardt Sándor, Elek Oszkár, Endrődi Sándor, Erdélyi Pál, Ferenczi Zoltán, Fest Sándor, Gagyhy Dénes, Galamb Sándor, Gálos Rezső, Gárdonyi Géza, Gragger Róbert, Greksa Kázmér, Gulyás István, Gulyás József, Gulyás Pál, Gyöngyösy László, Gyulai Ágost, Hajnóci Iván, Harsányi István, Hegedüs István, Horváth Cyrill, Horváth Ferenc, Horváth János, Husztiné Révhegyi Rózsi, Imre Lajos, Imre Sándor, Jakab Ödön, Jánosi Béla, Kapossy Lucián, Kardos Albert, Kéky Lajos, Kiss Ernő, Kőrös Endre, Kristóf György, Kürti Menyhért, Leffler Béla, Lehr Albert, Lengyel Miklós, Loósz István, Miklós Elemér, Morvay Győző, Német Károly, Pais Dezső, Pap Károly, Papp Ferenc, Paulovits István, Pekár Gyula, Perényi József, Pitroff Pál, Radó Antal, Riedl Frigyes, Sajó Sándor, Sebestyén Gyula, Sik Sándor, Solymossy Sándor, Szegedy Rezső, Szily Kálmán, Szinger Kornél, Szinnyi Ferenc, Tolnai Vilmos, Tordai Ányos, Vadász Norbert, Vargha Damján, Vargha Gyula, Varju Elemér, Várdai Béla, Veress Samu, Voinovich Géza, Wallentinyi Samu, Werner Adolf, Zlinszky Aladár, Zsigmond Ferenc. — A választmány elhatározza továbbá, hogy a lemondott tisztikar helyébe újra a régi tisztikart jelöli.

3. A választmány a pénztárvizsgáló-bizottság — Tolnai Vilmos, Gulyás Pál, Oberle Károly — jelentését a közgyűlés elé terjeszti.

Több tárgy nem lévén, az elnök az ülést bezárja és a jegyzőkönyv hitelesítésére Horváth Cyrillt és Tolnai Vilmost kéri föl.

Hivatalos nyugtázás.

az 1918 október hó 15-től 1919 december hó 31-ig befizetett díjakról.

Tagsági díjat fizettek : Ebergényi Miksa, Mohai Lajos, Bárdos Rezső, Pekár Gyula, Friedreich Endre, Rozsondai Viktor, Sándor Lajos, Galambos Dezső, Berger Jób, Binder Jenő, Brisits Frigyes, Tettamanti Béla, Sikabonyi Antal, Pais Dezső, Szentiványi Béla, Sztura Szilárd, Wünschendorfer Aladár, Brüll Emánuel, Stoll Ernő, Harsányi Kálmán, Vécsey Béla, Bartalus András, Péter Mihály, Gampel Béla, Knefely Lajos, Ady Lajos, Krompaszky Miksa, Divald Kornél, Tolnai Vilmos, H. Révhegyi Rózsi, Marczinkó Ferenc, Négyesy László, Leffler Béla, Kemény János, Kürti Menyhért, Vozáry Erzsébet, Dengl János, Bartoniek Júlia, Faludi János, Beke Boldizsár, Abonyi Pál, Ortner Béla, Szily Kálmán, Székely Simon, Párkányi Norbert, Elek Artur, Angyal Dávid, Horger Antal, Szóts Gyula, Czingráber Péter, Hort Margit, Trautmann Róbert, Timár Kálmán, Pásztor Mihály, Orbán György, Tiba István, Szúnyog Xavér, Hoffer Aladár, Vargha Zoltán, Trócsányi Zoltán, Nemeskey Gizella, Molecz Béla, H. Fekete Péter, Tóth András, Papp Ferenc, Dalmady Ödön, Fitz József, Pittroff Pál, Badics Ferenc, Bittenbinder Miklós, Zeyk Károlyné, Obendorf Károly, Varga Lajos, Förster Aurél, Pápay József, Imre Lajos, Szakács Béla, Halász Dénes, Pásthly János, Juresó András, Csuday Jenő, Fazekas József, Kónsa Samu, Solyomossy Sándor, Erdélyi Lajos, Mátray Ferenc, Hajnóci Iván, Vezsenyi Béla, Hörl Gyula, Kálmány Lajos, br. Podmaniczky Gézáné, R. Zuber Mária, Schwarcz Károly, Kovács Ferenc, Mendől Ilona, Molnár Ákos, Szeberényi László, Strauch Béla, Szenesné Mária, Csernák Szaniszló, Kaprinay Kriszta, Remenár Elek, Lajpczig István, Hartványi Zoltán, Mihalovics László, Mendől Lajos, Terbócz Ilona, Poltner Márkus, Berger Jób, Denghy János, Schmidt József, Koczogh András, Hetey József, Lázár Béla, Garda Samu, Gömöri Jenő, Melich János, Mateika János, Szira Béla, Benczik Ferenc, Jóba József, Marton Boldizsár, P. Mezey G. S. J., Csanády Sándor, Vidor Manó, Magyar Kossa Gyula, Mitrovics Gyula, Nagy András, Gyomlay László, Balogh Péter, Komjáthy Aladár, Sárkány Alfréd, Müller Lajos, Dittrich Gyula, Bujdosó József, Scheibling Anna, Bereczky László, Zibolen Endre, Németh Samu, Hoselitz Gyula, Hadházy Ferenc, Mészáros Hugó, Lakatos Vincze, Hajdú János, Ihász Ferenc, Simonyi Zsigmond, Hámos Nándor, Bászél Ernő, Erdélyi Irén, Trencsényi Károly, Alszeghy Zsolt, Farkas Soma, Prohászka József, Nemeskey Gizella, Császár Elemér, Nádor László, Nógrády László, Papp Illés, Freckay János, Marcsék Tibor, Berecz Dezső, Zalay Mihály, Pecsénye Sámuel, Németh Károly, Mátray Ferenc, Diósy Géza, Bossányi Franciska, Weninger László, Kőrösi Sándor, Zsigmond Ferenc, Farkas Gyula, Benő Béla, Fodor Gyula, Gagyhy Dénes, Ádám János, Kovács Mária, Klemm Antal, Waldmayer Károly, Ekler József, Müller Lipót, Kádár Titusz, Faith Ágoston, Kubányi Ernő, Kelen László, Fülöp Sándor, Tieder Zsigmond, Gálné F. Irén, Gál János, Fray Jenő, Szekeres György, Kiss Ferenc, Wallentinyi Dezső, Péczely József, Nyerges Dávid, Vörös József, Bíró Imre, Szabó Mihály, Móra János, Rakodczay Pál, Jakab Ödön, Lakits

Etelka, Csefkó Gyula, Gaus József, Reichart Piroska, Máté Lajos, Kádár Jolán, Széchy Miklós, R. Vozáry Gyula, Alcsér Győző, Szútor Zoltán, Veszprémi Vilmos, Papp Károly, Kirchner Béláné, Bene Ferenc, Bayer József, Domanovszky Sándor, Tihanyi Gál, Csárszky István, Schön Vilmos, Werner Adolf, Baky István, Abonyi Pál, Szentpétery Imre, Jablonkay Gábor, Fábián Imre, Paal Sándor, Kerényi László, Gaal Gábor, Szalay Jeromos.

Előfizetési díjat fizettek: Mlinarecz Lajos, Aszódi evang. főgimnázium igazgatósága, Komáromi Jókai egyesület, Nyiregyházi evang. főgimnázium önk. köre, Dombóvári rk. főgimnázium igazgatósága, Mildner Ferenc, Szatmárnémeti ref. főgimnázium igazgatósága, Kalocsai Miasszonyunk zárda, Ipolysági főgimnázium igazgatósága, Pozsonyi főreáliskola igazgatósága, Budapesti X. köbányai főgimnázium igazgatósága, Budapesti VI. k. főgimnázium igazgatósága, Budapesti VI. k. főgimnázium ifj. könyvtára, Szombathelyi rk. főgimnázium önk. köre, Jászói prem. kanonokrend könyvtára, Jászberényi főgimnázium ifj. könyvtára, Békési ref. főgimnázium igazgatósága, Kalocsai Iskolánénék könyvtára, Mezőtúri áll. leányközepiskola igazgatósága, Keszthelyi Helikon, Singer és Wolfner, Budapest, Budapesti I. ker. állami főgimnázium igazgatósága, Budapesti III. ker. állami főgimnázium igazgatósága, Fogarasi főgimnázium igazgatósága, Szászvárosi ref. kollégium igazgatósága, Gyulai főgimnázium ifj. önképző köre, Szombathelyi főreáliskola igazgatósága, Győri főreáliskola igazgatósága, Zirci apátság könyvtára, Szolnok vármegye alispánja, Hódmezővásárhelyi ref. főgimnázium igazgatósága, Debreceni főreáliskola igazgatósága, Budapesti Szent Szív leánygimnázium igazgatósága, Ujpesti főgimnázium igazgatósága, Kunstädter Iroda, Miskolci áll. polg. leányiskola igazgatósága, Karczagi ref. főgimnázium igazgatósága és ifj. könyvtára, Beregszászi főgimnázium igazgatósága, Döme Károly, Pünkösdi Andor, Szekszárdi főgimnázium igazgatósága, Budapesti Erzsébet Nőiskola igazgatósága, Gyöngyösi áll. főgimnázium igazgatósága, Budapesti angol kisasszonyok Intézete, Klein Mór Arad, Debreceni közművelődési könyvtár, Ferenczy Béla Miskolc, Hajdúnánási ref. főgimnázium igazgatósága, Budapesti II. k. főreáliskola igazgatósága, Nagykőrösi ref. főgimnázium önk. köre, Budapesti Egyetemi könyvtár, Debreceni tudományegyetem, Debreceni ref. főgimnázium igazgatósága, Szombathelyi leányközepiskola igazgatósága, Temesvári rk. tanítónőképző intézet igazgatósága, Curgói ref. főgimnázium igazgatósága, Pollacsek-féle könyvkereskedés Temesvár, Lauovszky Károly, Budapesti Kalazantium, Nagykárolyi rk. főgimnázium, Szegedi Somogyi könyvtár, Szarvasi evang. főgimnázium igazgatósága, Kecskeméti városi könyvtár, Budapesti VII. Barcsay-utcai főgimnázium igazgatósága, Jászberényi főgimnázium igazgatósága, Budapesti VIII. főgimnázium igazgatósága, Budapesti VI. k. leányközepiskola igazgatósága, Soproni f. kereskedelmi iskola igazgatósága, Székesfehérvári rk. főgimnázium igazgatósága, Kisújszállási ref. főgimnázium igazgatósága, Budapesti Kalazantium, Zalaegerszegi főgimnázium igazgatósága, Budapesti Ranolder intézet könyvtára, Kaposvári főgimnázium, Szombathelyi f. kereskedelmi iskola igazgatósága, Pannonhalmi sz. Benedekrend könyvtára, Miskolci rk. főgimnázium igazgatósága, Szentesi főgimnázium igaz-

gatósága, Székelyudvarhelyi rk. főgimnázium igazgatósága, Egri főreáliskola igazgatósága, Fodor Árpád, Karánsebesi főgimnázium igazgatósága, Vasvármegyei Kultúregylet, Szél Nándor, Szegedi rk. főgimnázium igazgatósága, Tatai rk. főgimnázium igazgatósága, Sárospataki ref. főiskola könyvtára, Székelyudvarhelyi református főgimnázium igazgatósága, Balogh Lajos, Ceglédi főgimnázium igazgatósága, Miskolci református főgimnázium igazgatósága, Nagyváradolaszii polg. leányiskola igazgatósága, Kolozsvári ref. főgimnázium igazgatósága, Győr városi női f. kereskedelmi iskola igazgatósága, Csornai prem. kanonokrend könyvtára.

Alapító tagsági díjat fizettek: Gragger Róbert, Ágner Lajos, Várady Ödön (50 K) Schuschny Aurél, Madarász Ernőné, br. Hatvany Lajos, Kail József, Alszeghy Zsolt (200). — Összesen befolyt 1918 okt. 15-től 1919 dec. 31-ig: 39,361 K. 72 f.

Kérem azon t. tagtársainkat és előfizetőinket, akik az Irodalomtörténetet helytelen címzés vagy lakásváltoztatás miatt késedelmesen kapják, szíveskedjenek helyes lakáscímüket velem mielőbb közölni.

Kérem továbbá a Társaság azon t. tagjait, akik tagdíjukkal még hátralékban vannak: szíveskedjenek az esedékes összeget mielőbb címemre juttatni, hogy a folyóiratot továbbra is küldhessük.

A tagok által beküldendő évi tagsági díj tizenöt korona, az előfizetők évi díja pedig negyven korona. — Dr. Ágner Lajos, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosa: Budapest, I. ker., Bors-utca 10. sz., II. em. 7.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ
AZ «IRODALOMTÖRTÉNET» 1919. ÉVFOLYAMÁHOZ.

- Abafi Lajos 64.
 Abonyi Lajos, *A leányasszony* 212.
 Ábrányi Emil 192, 272.
 Ábrányi Kornél, id. 42.
A Cél 94.
 Acsády Ignác 31.
 Ady Endre 64, 71, 72, 80, 309; — és a háború 96; — és az új magyar líra 97; *Halottak élén* 108, 309.
 Aesopus 179.
A Hét 101, 102.
A homorú ember 121.
 Akadémia, Magyar Tudományos 104, 138, 305; szózata a művelt világ akadémiáihoz 306.
Akadémiai Értesítő 94—95, 305—306.
 Aladarius 133.
 Albach Szaniszló 275.
 Albert, tihanyi apát 99.
 Aldaricus (Ardaricus) 133, 134.
 Aldrian 133, 134.
 Alexander Bernát, *B. Eötvös Loránd* 100.
 alexandrinus (magyar) 100.
 Alfieri, *Mirra* 293.
Alkotmány 110—111.
Alpharts Tod 255.
 Alzog, *Katholische Moral-Theologie* 271.
 Amadé László b. *A nép fényes katonának* . . . 43.
 Ambrozovics Dezső 322.
 Anakreon 232.
 Angyal Dávid 305.
 Andor József 103, 105, 109, 110—111, 116—117, 136; *Irodalom és pornográfia* 102.
 Andrád Sámuel meséi 96.
 Andrásy Lidia 213.
 Anka János 102, 103, 275; *Cyprián halála* 110—111.
 Antal Miklós, *Somló Sándor* 273.
 Ányos Pál 56, 59, 237, 245.
 Aranka György, nyelvmuvelő társ.-a 307.
 Arany János 20, 22, 26, 55, 64, 97, 207, 209, 237; mint zeneszerző 40—43; gúnyverse Somogyi Antal ellen 51; lelki élete 60—61; ismeretlen verse 66; — és a hagyomány 96; — és a ponyva-irodalom 269—270, 307; rimelése 306; újításai első művében 308; *Bánk bán-tanulmányok* 5; *A tudós macskája* 41, 43; *Tamburás öreg úr* 41; *Zách Klára* 52; *Tetemre hívás* 81; *Tinódi redivivus* 92; *A hegedű* 96; *A bajusz* 97; *Ünneprontók* 114; *Borvitéz* 114; *Walesi bárdok* 114, 306; *Tetemrehívás* 306; *Elveszett Alkotmány* 308; *Toldi Szerelme* 78; forrásai 246—259; *Daliás Idők* 252, 253, 256, 257; *Toldi* 270.
 Ariosto 270; *Orlando Furioso* 248, 249, 256.
 Árkosi Ferenc Kálmán 322.
 Aszalai János 58.
 Aszódy Mihály 29.
 asszonác 306.
 Auerbach, *Dorfgeschichte* 20.
Az Én Ujságom 31, 32, 33.
Az Est 65.
 Babits Mihály 56, 57, 71, 72, 101, 279; *Lévay* 100.
 Badics Ferenc 44, 248.
 Bajza József 53, 56, 245; — a kritikáról 67—68.
 Baksay Sándor 19; *Dáma* 76.
 Balassa Bálint 92, 245.
 Balassa József, *Mikszáth K. szegedi korszaka* 63.
 Balázs Béla 56—58, 279; *Ady E. és a háború* 96.
 Balog István, *Ludas Matyi* 270.
 Balogh Tihamér, Almási 95.
 Bán Aladár 101—102.
 Bánffy Miklós gr. 103, 272.
 Bangha Béla 275; *Keresztény színház!* 97.
 Bányai Elemér 255.
 Barabás Ábel 3, 4.

- Barabás Béla 212.
 Baranyai Zoltán 332.
 Baranyai József, *Beőthy Zs. és a Komáromi Ujság* 111—112.
 Barcsay Ábrahám 54.
 Bárczy István 217.
 Baros Gyula 93, 245, 274; *Arany, Petőfi és a ponyvairodalom* 269—270, 307.
 Bartalus István 42, 43; *Arany J. dalai* 40, 41.
 Bartels, Adolf 134.
 Bartók Béla, népdalgyűjteménye 310.
 Bartók Lajos 31, 34, 200, 226, 237; *Hattyúdalai* 245.
 Bartos Gábor 66.
 Batta István, *Adalék Bolyai J. életéhez* 305.
 Báthory Andor 198.
 Batta István 94.
 Batteux 58.
 Batthyány Lajos hg. 12.
 Baudelaire 244.
 Baumbach, R. 243.
 Bayer József 312—313, 322.
 Bécsi Magyar Kurir 307.
 Bede Jób 324.
 Bedne Nagy János 273.
 Béli Izor 97.
 Bélteky László 128.
 Benedek Elek 31.
 Beniczky Irma 30.
 Benkő Gyula 64.
 Beőthy Zsigmond 100.
 Beőthy Zsolt 30, 35, 58, 95, 100, 104—105, 109, 111—112, 113, 115—116, 232, 251, 272, 313, 314, 330, 331, 332; — tanulóéveiből 111; — és a komáromi helikoni ünnepnapok 111; — és a *Komáromi Ujság* 111—112; *A magy. irod. kis tükre* 48—49; *Hegedűs István barátomnak* . . . 112; *A magyar katona a krónikákban* 277.
 Béranger 243—244, 314.
 Berczik Árpád 95, 322—323.
 Bertha Sándor 42.
 Berzeviczy Albert 105, 305; *Tompa M. emlékezete* 272.
 Berzsenyi Dániel 21, 56, 245.
 Bessenyei György 54, 56.
 Bethlen-könyvtár 135—136.
 Beythe A., *Füves Könyv* 308.
 Bezerédj István 305.
 biblia-fordítás, szászvárosi oláh 308; Heltai G. —a 308.
 B. Gy. 62, 92, 276.
 bibliográfia, és nyelvtudomány 51.
 Bielschowszky A. 260.
 Birkás Géza, *E. Deschamps magyarországi utazása* 306; *Egy közép-kori francia Mária-legendáról* 307.
 Biró Lajos 105, 106, 114; *A Moltor-ház* 81—84; *A magyarság és a magyar irodalom* 105—106; *A cárnő* 114; *Rabló lovag* 114.
 B. J., *Regényírás és történelmi korrajz* 316—319.
 B. L., *Az új esztétikai stílus* 120.
 Blaha Lujza 212.
 Bódiss Jusztin, *Apróságok Beőthy Zs.-nak tanuló éveiből* 111; *A komáromi helikoni ünnepnapok* 111.
 Bodnár István, *Bezerédj István életrajza* 303.
 Bodon József 26, 27.
 Bogisich Mihály, *Őseink buzgósa* 43.
 Bolyai Farkas 95; *Párisi per* 251.
 Borbély Károly, *Téves állítások* 96.
 Boros Ferenc, *Andor József* 103.
 Boros Mihály 29.
 Boross László, *Ady E. és az új magyar líra* 97.
 Bourget, P. 244.
 Brandes, G. 63.
 Braun Sándor 324.
 Brisits Frigyes 103; *Arcképsorozat* 101—102; *Újabb egyházi szónokaink* 275; *Az Ady probléma* 310.
 Bródy Sándor 102, 105, 311; *Lyon Lea* 106; *Tanítónő* 109.
 Budai, *Polgári Lexicon* 246 sk.
Budapesti Hirlap 111.
Budapesti Szemle 95, 306.
 Bulwer, hatása Horváth Lázárra 266—267.
 Burns, R. 314.
 Buttykay Antal 275.
 Byron 191, 245, 267; *Don Juan* 131; *Kalóz* 249; *A gyaur* 251; *Kain* 293.
 Calepinus szótára 51.
 cenzúra 105.
 Cervantes, élete és művei 59—60.
 Chateaubriand 265; *Hyppona romjai* 293.
 Claudius Mátyás 252.
 Coppée, François 244.
Corvina 64.
 Császár Elemér 59, 84, 85, 94, 97, 136, 272, 305, 321; *Az inszurrekció dalvilága* 277; *Lévay J.* 94.
 Császár Ferenc 100.
 Csáth Géza 324.

- Csathó Kálmán, *Blanche* 287—289.
 Csató Pál 264.
 Csengeri János, *P. Thewrewk Emil emlékezete* 95.
 Csengey Gusztáv 29; *A mocsarak királya* 30; *Fogoly lengyel* 109.
 Csép Leó, *A János* 273.
 Cséplő István 275.
 Csépreghy Ferenc 305.
 Cserna Andor, *A szabadságharc zenéjéről* 277.
 csizió, legrégebb magyar 308.
 Csók Barnabás 93.
 Csokonai Vitéz Mihály 55, 233, 245, 274, 280; meséi 306; *Dorotya* 46—47; *Delé aggodalom* 250.
 Csongor 108; *Andor J. halálára* 109.
 Csontos János 136.
 Cyprián, I. Andor József.
 Czuczor Gergely 56.
- Dalmady Győző 31, 272; irod. hagyatéka 313—316.
 Danielik János 97.
 Dankó Pista 28, 196, 202, 212.
 Deák Ferenc 227.
 Deák Gyula, *Fincichy Mihály* 273.
 Deesy Sámuel, *Pannoniai Fénix* 58.
 Dékány Kálmán, *Kuruckori énekek* 307.
 Déri Gyula 320.
 Deschamps, E. magyar vonatkozású költeményei 306.
 detektiv-regény 84.
 Dienes Lajos 29.
díjára jut 51.
 Dinga Béla 213.
 Divald Kornél 76, 102.
 Dobóczki Pál 252.
 Dobsa Lajos 307.
 Dóczy Lajos 114, 323.
 Dóczy Jenő, *Irodalmunk és a nemzeti szempontú kritika* 100, 309.
 Dolinay Gyula 29, 30.
 Domonkos István 275.
 Döbrentei Gábor 307, *Klára Visegrádon* 250, 253.
Döbrentei-kódex 51.
 Dömötör János 96, 306.
 Drasche-Lázár Alfréd, *Tűzkereszt* 297—299; *Tűzpróba* 297.
 Drégely Gábor 103; *A szerencse fia* 114; *A kisasszony férje* 114; *Egy férj, aki mindent tud* 91.
Dubnici krónika 146 sk.
 Dugonics András 12, 46, 54, 56, 64, 245; *Etelka* 124—125.
 Dugonics-Társaság, Tömörkény ünnepe 64; *A. — Jelentései* 63—64.
 Dumas, A., *Monte Christo* 265.
- Écsy Antónia 34, 220, 223.
Édla 248.
 Egri György 33.
Egy Embernek Keserves Panaszja 307.
Egyetemes Philologiai Közlöny 306.
 Elek Artúr, *Peerji és Goethe* 309.
 Elek Oszkár, *Irek és magyarok* 100.
Élet 101—103, 310.
 Ember Nándor, *A magyar oktató mese tört. 1786—1807.* 96, 306—307.
Emlék Szily Kálmánnak 50—52.
 Emőd Tamás 93; *Histórias ének bús Balint deákról* 92.
 Endrődi Sándor 31, 34—39, 192, 218—245; élete 34—35; munkái 35—36; irodalom 36—37.
 Eötvös József b. 55, 77, 100; *Falu Jegyzője* 131.
 Eötvös Károly 242.
 Eötvös Loránd b. 100, 308 309.
 Erdélyi János 4, 5, 6, 48.
 Erdélyi Lajos, *Calepinus szótára és az udvarhelymegyei szekelység nyelve* 51.
Erdélyi Szemle 101.
 Erdős René 102.
 Erdősi Károly 275.
 Erzsébet-népakadémia, XVI. évi működése 274—275.
Eszterdő 95—96.
Ethnographia 96.
Évkönyv, Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társ. — e 65; *4 Gyöngyösi Irodalmi Társ — e* 273—274.
- Fabricius Balázs, Szikszai, *Emlékbeszéd Perényi Gáborné felett* 104.
 Fábry Sándor 214.
 Faludi Ferenc 97.
 Faragó Jenő 104.
 Farkas Imre, *Túl a nagy Krivánon* 125.
 Farkas Pál, *A zanzibári leány* 289—291.
 Farkas Sándor, Bölöni 100.
 Fáy András 316; meséi 185, 306—307; *A Bélteki ház* 44—46, 267, 268.
 Fáy Zsuzsi 44.
 Fazekas Mihály 56.
 Fejérfataky László, *A zene vilézek címerében* 277.
 Fekete Jenő 308.
 Fekete Péter, *Arany J. ismeretlen verse* 66.
 Feld Mátyás 97.
 Fenyő Miksa, *Kaffka Margit* 309.

- Ferenc József, I. 237.
 Ferenczi Zoltán 245; *Egy elfeledett regényről* 264—268.
 Fest Sándor, *Arany J. balladáihoz* 306.
 Festetics György, gr. 12.
 Feszty Árpád 214.
 Fincich Mihály 273.
 Figaró 103—104.
 finger-kalender 47.
 Flaubert 101.
 Flehner Margit 97.
 Fogarasi Béla 330.
 Föti Lajos 251, 252.
 Földes Imre, *Grün Lili* 106.
 Földi János 58
 Földi Mihály, *Sötétség* 101.
 Földváry Gábor 12, 14.
 France, Anatole 106, 307.
 Freckay János 323.
 Frey Imre 65.
 futuristák, magyar 121—123.
- Gaal Mózes 217.
 Gábor Andor, *Princ* 106.
 Gábor Ignác 50, 308; *Zrínyi verse-
lése és a magyar ritmus* 100.
 Gajári Ödön 324.
 Galamb Sándor 332.
 Garay János 56, 97, 125.
 Gárdonyi Albert 305.
 Gárdonyi Géza 33, 102, 110, 190,
212; *Egri Csillagok* 76, 92, 110;
Isten Rabjai 110.
 Gáti István 275.
 Gaylhofer Antónia 104.
 Gellert, hazánkban 58—59; *Das
Band* 59, *Das Orakel* 59.
 Gellért Oszkár 100.
 Genovéva-legendá 252.
 Gesztesi Gyula, *Váczy J. halálára*
107.
 Giesswein Sándor 275.
 Glatz Ernő 274, 275.
God Save the King, magyar fordí-
tása 307.
 Goethe, J. W. v. 101, 132, 172;
Toldy Ferenc és — 259—263;
Péterfy és — 309; *Reineke Fuchs*
187; *Faust* 262, 302; *Die Ge-
schwister* 295.
 Gombocz Endre, *Melius és Beythe
András* 308.
 Gopcsa László, *A magyar gyorsírás
története* 275—276.
 Gorzó Dénes 274.
 Gorzó Gellért, *Tompa* 61; *Kapitány
György* 91—92.
 gótok, háborús költészete 268—269.
 Gottsched 58.
- Gömöri Jenő, *A nagy háború ka-
tonanótái* 92—93.
Göteborgs Aftonblad 114.
 Greguss Ágost 48, 319, 320.
 Grillparzer 260.
 Gulyás József, *Tokaji ref. papok* 62;
I. még Harsányi István.
 Gulyás Pál 332; *A nyelvtudomány,
mint a bibliographia segédesz-
köze* 51; *Népköltésünk idegen-
nyelvű fordításai* 96; *Magyar
írók élete és munkái* 134—135;
*Schneller I. könyvtári szakrend-
szere* 306.
 Gvadányi József gr. 56; *Falusi nó-
tárius* 60, 135.
 Gyalus István 60; *A megkorrigált
Petőfi* 132.
Gyermekbarát 29.
 Gyóni Géza 72, 93, 275.
 gyorsírás (magyar), története 275—
276.
 Gyöngyösi István 273.
 Gyöngyösy-Irodalmi Társaság, *Év-
könyve IV.* 273—274.
 Gyöngyösy László, *Pósa Lajos* 23—
33, 177—217; *A Fogoly Lengyel*
109; *Gyöngyösy István ifjúsága*
273; *A mai nyelvújítás* 310.
 György Lajos 252.
 Györy Vilmos 31; *Don Quijote-
ford.* 60.
 Gyulai Ágost 137, 307.
 Gyulai László 40.
 Gyulai Pál 7, 29, 42, 48, 62, 77, 95, 109,
177, 245, 314; a kritikáról 68—
81; hatása Pósa-ra 177; *Katona
J. és Bánk bánja* 5; *Az éjjeli
látogatás* 29; *Horatius olvasá-
sakor* 97.
- Hajdu Henrik, *Patthy Károly Peer
Gyula-ford.* 100.
 Hajnik Károly 276.
 Halasi Andor, *Hogyan imádjuk a
színszereket* 113—114.
 Haller János, *Nagy Sándor* 96.
Halotti Beszéd 308.
 Hangay Sándor, *Ének Balassa Bá-
líntról* 92.
 Haraszti Emil, *Daliás idők muzsi-
kája* 277.
 Harsányi István 97, 307; *Perényi
Péter eddig ismeretlen munkája*
104; — és Gulyás József, *A kuruc
dalok forrásai* 36.
 Harsányi Kálmán, *Kérdések a ma-
gyar kultúra szövevéihez* 310.
 Harsányi Lajos 102, 275; költészete
97.

- Hasznos Mulattató* 30.
 Hatvani István 58, 306.
 Hatvány Lajos 82, 311; *Szegény emberek és árvalányok* 112; *Beöthy Zsolt* 113.
 Havas Adolf, *Petőfi*-kiad. 56.
 Havas Gyula 100.
 Havas István, *Versek* 280.
 Hecker, Professor Dr. 259.
 Hegedüs István 112, 272, 274, 331; P. *Theureux E. ravatalánál* 273.
 Hegedüs János Mikoli 307.
 Hegedüs Sándor, ifj. 134.
 Heine H. 35, 218, 219, 243, 245, 314; *Dalok könyve* 245.
 Heinrich Gusztáv 104, 269, 305. *Főttkári Jelentés* 305.
 Hellebrant Árpád, *Szily Kálmán nyelvészeti munkássága* 52.
 Heller Bernát 254; *Zrinyi Miklós, a költő* 99.
 Helmezy Mihály 51.
 Heltai Gáspár, meséi 181; *Sándor regénye* 96.
 Heltai Jenő 102, 114; *Jaguár* 84.
 Herczeg Ferenc 32, 33, 102, 108, 109, 215, 217, 287; *Beöthy Zsolt* 104—105; *Kék róka* 106; *Tilla* 299—300.
 Herman Ottó 31, 109, 215—216, 217.
 Herman Ottóné 33.
 Hetyey Gábor 33.
 Heusler, A. 133.
Himnusz Szent Lászlóhoz 50.
 hirlapirodalom, a fővárosi ifjúság és a — 126—127; ifjúsági 29—33.
 Hirschvogel Ágost 104.
 Hock János 275.
 Hodossy Béla, *Arany J. dalai* 41.
 Hoffmann Alfréd 64.
 Holbein, *Das Turnier zu Kronstein* 248; *Stürmer* 248.
 Homeros, *Odysszia* 179.
 Horatius 243.
 Hormayr-Mednyánszky, *Taschenbuch* 254.
 Horváth Ádám, Pálóczi, dalgyűjt. 277.
 Horváth Cyrill (irodalomtörténstíró), *A László-hymnusról* 50.
 Horváth Cyril 307.
 Horvát István 50.
 Horváth János 50; *Egy Petőfi-cikkhez* 132; *Petőfi és a «szerbmanier»* 132; *Irott nyolcas stb.* 307—308; *Ady s a legújabb magy. líra* 319, 320.
 Horváth Lázár, Petrichevich, *Az elbujdosott* 264—268; *Kaleidoskop* 265.
 Horváth Mihály 269—271.
hős 50.
 Hugo, Victor 244, 314; *Borgia Lukrecia* 293—294.
 Hunfalvy Pál 95.
 Hungarus 108.
 húnmonda, eredete 133—134.
 Hunyadi János, kormányzói esküje 248.
 Huss Richard, *Ne bántss...!* 93; *A gótok háborús költészete* 268—269.
Husadik Század 96.
 Husztiné Révhegyi Rózsi 49.
 Huzella Gyula 237.
 Ibsen, *Magyarokhoz* 62; *Tenger Asszonya* 63; *Peer Gynt* 302.
 idegen szók (a magyar nyelvben) 51, 98—99, 113.
Ifjúsági Könyvtár 30.
 ifjúsági lapirodalom 29—32.
 Ignotus 102.
 Ihász Aladár 323.
 Ilosvai Selymes Péter, *Toldi* 274.
 Ilosvai Lajos 305; *Az Akadémia újabb feladatai* 305.
 Inczedy László 31.
 irodalom, gyermek — és ifjúsági — 177—179.
 irodalom (magyar), elzsidósodása 94; fővárosi 208—209; zsidóság és az —, 106; — és a nemzeti szempontú kritika 100, 309; — és pornográfia 102; magyarság és — 105—106; — és a külföld 107; — és az állam 107; — és nemzetiségi irodalom 112.
 irodalomtörténet, —i előadások egyetemeken 137.
Irodalomtörténet 129, 130.
Irodalomtörténeti Közlemények 96.
 Irodalomtörténeti Társaság, Magyar 50; választmányi ülések 146—149, 329—333.
 Isac Emil, *A magyar és nemzeti-ségi irodalom* 112.
 iskolai dráma, két minorita — 97.
 Iványi István 65.
 Izsóf Alajos 103.
 Jakab Ödön 31, 192, 272, 273.
 Jászai Mari 104.
 Jeszenszky Károly, *Magyar gályarabok éneke* 96.
Jó barát 30, 31.
 Jókai Mór 6, 7, 22, 31, 32, 33, 63, 76, 86, 102, 184, 192, 193, 204, 242; *Magyar Nábob* 44, 46; *Kárpáthy Zoltán* 46; *Az isten-*

- hegyi székely leány 248; Nagy-
 enyedi két füzfa 303.
 Jordanes 268.
 Jósika Miklós b. 237, 264; *A csehek*
Magyarországban 248; *Abafi*
 248; *Az utolsó Batori* 258; *Hu-*
moristícai életkép 264—265.
 József Ferenc főherceg 112.
 jövevényszavak 51.
 Juhász Gyula 108; *Késő szüret*
 278—280.
 Juventus 97.
 Kacsóh Pongrác, *A mai katona-*
nótáról 277.
 Kaczér Illés, *Heinrich Gusztárnál*
 103—104; *Kiss József* 309.
 Kaffka Margit 309; *A révnél* 281—
 283.
 Káldy Gyula 277.
 Kállay Miklós, *A korrump színpad*
 110.
 Kalmár Elek 98.
 Karácsonyi jutalom 305.
 Kardos Albert Tallózás *Zách Klára*
körül 51—52.
 Kardos Lajos 324.
 Karinty Frigyes 103, 311.
 Karl Lajos, *A szászvárosi oláh biblia-*
ford. 308.
 Kármán József, meséi 96; *Fanni*
hagyományai 135.
 Károly Agost szász-weimari hg. 262.
 Kassák Lajos 108, 279; *Khalabresz*
csodálatos púppja 79—81.
Katholikus Szemle 307.
 Katona József 5, 56; *Bánk bán* 114.
 katonanóták 92—93, 277; 1848-as
 277.
 Kazinczy Ferenc 95, 100, 125, 132,
 259, 260, 262, 266; meséi 96;
 ismeretlen levele Toldy F.-hez
 306; *Orthologus és neologus* 58.
 Kecskeméti Armin, *Szobrot Makai*
Emilnek 99.
 Kéky Lajos 53, 272; *Magyar költői*
versenyek 95; *Agai Adolf emlé-*
kezete 272.
 Kelmenfy László, *Páris patakja* 258.
 Kemény Zsigmond b. 56, 76, 102,
 265; levelei Danielik Jánoshoz
 96—97; *Gyulai Pál* 248.
 Kendeffy Ádám 94.
 Kenedi Géza 31.
 Kerényi Frigyes 95.
 Kern Aurél 272; *A Rákóczi-kor ze-*
néjéről 277.
 Kertész Manó, *Dijára jut* 51.
 Kertsó Cirjék 97.
 Kéry Gyula 323—324.
 Keserves Tudomány 307.
 Kincs István 275.
 Király György 331, 332; *Világbiró*
Sándor monlaja 96.
 Kis János 58, 306.
 Kisfaludy Atala 245.
 Kisfaludy Károly 56, 95; *Sulyosdi*
Simon 44; *Mátyás leák* 246;
Tihamer 255, 258.
 Kisfaludy Sándor 12, 13, 21, 56;
Kesergő Szerelmem 250.
 Kisfaludy-Társaság 138—139; *Nem-*
zeti Könyvtára 52—56; *Évlapjai*
 272—273.
Kis Lap 29, 30.
 Kiss József 72, 192, 204, 309.
 Kiss Károly 95.
 Kiss Menyhért 275; *Magyarság a*
szinpad művekben 110.
 Kiss Sándor, *Irodalmunk elszülőso-*
dása 94.
Kis Tükör (Márki-féle) 30.
Kis Újság (Dolinay-féle) 29, 30.
Kis Vasárnapi Újság 30.
 Kleist, *Michael Kohlhaas* 252.
 Kner-nyomda 135.
 Kóbor Tamás 102, 105; *A halál* 304.
 Kocsis László 275.
 Kodály Zoltán, *A népdal feltáma-*
dása 113.
Kohelet 99.
 Komáromi Mariska 212.
Komáromi Újság 111—112.
 Komlós Aladár, *Dömötör János* 96,
 306.
 Komócsy József 31.
 Kónyi János 58; meséi 96.
 Kossuth Endre 320.
 Kossuth Lajos 27, 95—96, 108—109,
 188, 237, 310, 311; mint dráma-
 író 112; *Anulrás és Béla* 112,
 320, 321.
Kossuth-nóta 277.
 Kosztolányi Dezső 72, 103; *Jászai*
Mari 104.
 Kovács Ferenc 58; meséi 96; iro-
 dalmi hagyatéka 97.
 Kovács Gyula, E. 97, 307.
 Kovács Lidia 324.
 Kovács Mária 25.
 Kovács Márton, *Egy elfelejtett nyelv-*
emlék 99.
 Kovács Pál 265.
 Kovács Sándor, *II. Petróczy István*
és Révay Erzsébet levelei 61—62.
 Kovács Szerafin, *Hamvai* 34.
 Kovacsóczy Mihály 95.
 Kozma Andor 100, 105, 272; *B. Eöt-*
vös József 97; *Shakespeare és*
Arany 273.

- Kozma László 65.
 Kölcsey Ferenc 48, 56, 189, 245;
 rebellis verse 316.
 költészet, neve 51; a gótok háborús
 -e 268—269; — és erkölcs 178.
 Könyves Tóth Kálmán 27, 213.
 Könyvkereskedők Egylete, Magyar
 64—65.
 könyvtár, Nemz. Múzeum — a 110.
 Körös Endre, *Tompa, a nemzeti
 költő* 61.
 Körösi Albin, *Cervantes* 59—60.
 Kreusl János 62.
 kritika (irodalmi) 4, 5, 67—71, 107,
 108; költészetünk és a nemzeti
 szempontú — 100, 309.
 Krúdy Gyula 311; *Napraforgó* 283—
 287.
 Kupriez Sándor, *Endrődi* 34.
 kuruc költészet, forrásai 96; hite-
 lessége 104; *Magyar Gátyarabok
 Éneke* 96.
 Kükkülei krónikája 247 s k.
- Laczkó Géza, *Zrínyiről* 274.
 La Fontaine 96, 267; meséi 179, 181.
 Lakatos Vince, *Arany J. mint zene-
 szerző* 40—43; *Magyar költők
 egymásról* 92.
 Lám Frigyes 114; *Irodalmunk és
 a külföld* 107.
 Lamartine 314.
 Lambrecht Kálmán, *Gyulai P., Her-
 man O. és Léva J. udgatalamb-
 pöre* 109.
 Lampérth Géza 33, 212, 214.
 Landerer Mihály 124—125.
 Láng Fülöp 43.
 Lányi Géza 212.
 Laskó Péter, baranyai 51.
 Látzai József 58; meséi 96.
 Lauka Gusztáv 132—133.
 Lázár Béla, *Írók és művészek kö-
 zött* 62.
Leányok Lapja 30.
 Legény Katica 1.
 Lehr Albert 52, 248, 249, 250, 252,
 259.
 Lenau, N. von 245, 280, 281.
 Lendvai István 103, 105; *Fáklya-
 füst* 71—73; *Ady E. tragédiája*
 311.
 Lengyel Menyhért 105, 114; *Taifun*
 114; *Táncosnő* 114.
 Lenkei Sándor, *Magvetők* 94.
 Lessing, G. E. 96.
 Léva József 7, 94, 95, 100, 109, 272;
Feljegyzések életéről 305—306.
 Lingg, Herrmann 243.
 Lipósey Adám 202.
- Lippich Elek, Koronghi 93.
 líra (magyar), Ady E. és az új — 97.
 Lisznyai Kálmán, *Hölgyeinkhez* 263.
 Liszt Ferenc 265.
 Longfellow 314; *Witla király serlege*
 243.
 Loósz István, *Endrődi Sándor* 34—
 39, 218—245.
 Lovász Károly, *Vigyázat! Német
 Színház* 109.
 Lőrinczy György 33, 209; *Beöthy
 Zolt* 112.
 Lukács György 103; stílusa 120;
Balázs Béla és akiknek nem kell
 56—58.
 Lukács Pál 29.
- Ma* 97, 108, 121.
 Madách (családnév) 308.
 Madách Imre 56, 97, 310; *Az Ember
 Tragédiája* 57, 114, 131.
 Madarász Ernesztin, *Illés mester*
 212.
 Maeterlinck 302.
Magyar Figyelő 97.
Magyar Hírmondó 307.
Magyar Kultúra 97—98.
Magyar Múza 321.
Magyar Nyelv 307—309.
Magyar Nyelvtör 98—99.
Magyarország 112.
Magyarország És A Nagyvilág 133.
 magyarság, — és a magyar irodalom
 105—106.
 Magyar Társaság (soproni és pesti)
 307.
 Mailáth János 95.
 Majláth Gusztáv 103.
 Majthényi Flóra 30.
 Makai Emil 99.
Maksziányi Dezső 324.
 Malonyay Dezső, *Bolond* 307.
 Manzoni, *Jegyések* 45.
 Margitay Ernő 103; *Tisztogatás* 102.
 Mariay Odön 103; *A Rákóczi ha-
 rang* 89—90; *Muzsikus történe-
 tek* 304.
 Márki József 30.
 Márki Sándor 104; *Horváth Mihály*
 269—272.
 Markó Miklós, *Hetvenhárom Kossuth-
 szobor* 310—311.
 Markovits Iván 276.
 Márkus Miksa 217.
 Marót Károly 131.
Mathematikai és Fizikai Lapok
 308—309.
 Mátyási József 249.
 Mauks Kornélia, *Képek Mikszáth K.
 életéből* 63.

- Méhecske* 30.
 Melich János, *A Madách családnév* 308.
 Melius Péter. *Herbarium* 308.
 Mendès, Catulle 244.
 Mészáros Ignác, *Kartigám* 46.
 Mészöly Gedeon, *Zsoldos Ignác műszavai* 50; *A Halotti Beszéd hazo szava* 308.
 metafora 51.
 Mihályfi Ákos 103; 275.
 Mikola Sándor, *B. Eötvös Loránd élete és tudományos működése* 100.
 Mikszáth Kálmán 27, 31, 63, 102, 113, 215; — és Vahot Imre 132—133; — *A légyott* 133; *Bede Anna tartozása* 273.
 Milotay István 106; *Válasz Biró L.-nak* 106; *Antiszemitizmus* 106; *Altami pénz az írónak* 107.
 Miskolczy Henrik 324.
 Mohácsi Jenő 93.
 Molnár Ferenc 105, 311; *Andor* 94, 97—98, 100, 100—101, 108, 125; *Doktor úr* 114; *Testőr* 114; *Farkas* 114.
 Molnár Gábor, *Kazinczy ismeretlen levele* 307.
 Moly Tamás, *Vörösbegy* 84—85.
 mouda, Világbiró Sándor —ja 96; hun — 133—134; Nibelung — 133, 134; Toldi — 274; Parcialval — 274.
 Móra Ferenc 33, 64.
 Móricz Zsigmond 80, 112, 311; *Fáklya* 106—107.
 mozi 124.
Mulattató Ujság 27.
Mull és Jörő 99, 309.
 Munkácsy Bernát 74, 95.
 Munkeszi, *Hadisten* 73.
 Musset, A. de 244, 314.
 Nagy Ferenc, meséi 96.
 Nagy Iván 253.
 Nagy József 42.
 Nagy Lajos 103.
 Nagy Ottó, Borzovai, *„Zsupra aggnő!”* 62.
 Nagy Sándor 324.
 Nagy Vince 27.
 naptár, *Szent István Társ.* —a 132.
 Négyesy László 53, 95, 319, 331; beszéde Beöthy Zsolthoz 115—116; *Tompa Mihály* 272.
 Némethy Ernő 103.
 Némethy Géza 97.
 Nemzeti Múzeum, könyvtára 110.
Nemzetvédelem 136.
Nép barátja 1, 20.
 népdal 113.
 népköltés (magyar), idegen nyelvtű fordításai 96.
Népszava 112.
 névelő 51.
Nibelung-ének 248, 251, 254.
 Nikolics Döme 213.
 Nogáll János 305.
Noril und Süd 114.
 Novák Sándor 34.
 Nyáry Pál 314, 315.
 nyelvújítás (mai) 310.
 nyelvtudomány, és bibliografia 51.
 Nyelvtudományi Társ., Magyar 50.
Nyugat 100, 107, 310.
 nyugatosok 121.
 Oblomov 101.
 Oláh Gábor, *Balgatag Szerelem* 87—88; *Beöthy Zsoltnak* 111; *Két testvér* 293—296.
 Oláh Miklós, *Hungaria* 253.
 Ország Pál 112.
Ország-Világ 310—311.
Osváth Dániel 307.
 Ötves János, Szakmári 307.
 Pais Dezső, *Marót és Madách* 131.
 Pájer Antal 95.
 Pap Károly, *Horváth I. nyelvészeti előadásai* 50.
 Pápay Károly 74.
 Papp Ferenc 96.
 Papp Zoltán 324.
 Parcial-monda 274.
 Pariss Pál 324.
 Patthy Károly, *Peer Gynt* — ford. 99; *Péterfy J. emlékezete* 100.
 Pauler Tivadar 50.
 Paziázi Mihály 95.
 Pécsy Tamás 34.
 Pekár Dezső 308.
 Pekár Gyula 105, 277, 321.
 Perényi Gáborné, Ország Ilona 104.
 Perényi József 59, 97, 307; *Csepreghy F.* 305.
 Pesti Muzsér Gábor, meséi 184.
Pesti Napló 112—113.
 Peterdy Sándor, *A regéci boszorkány* 303—304.
 Péterfy Jenő 100; — és Goethe 309.
 Petőfi István 104.
 Petőfi Istvánné 104.
 Petőfi Sándor 6, 7, 8, 22, 55, 95, 125, 190, 193, 204, 209, 237, 245, 263, 265, 277, 280, 309; gyermekversei 177; hatása Pósa Lajosra 177, 185, 192—195, 201, — és a ponyvairódalom 269—270,

- 307; *Csokonai* 43; *Föl a szent háborúra* 132; *Arany Lacihoz* 185; *János vitéz* 185, 270; *Felhők* 191, 193; *Erdélyben* 263; *Szilaj Pista* 270; műveinek Havas-féle kiad. 56.
- Petőfi-Album* 245.
 Petőfi-ház 34.
Petőfi-könyvtár 245.
 Petőfi-Társaság 139.
 Petrichevich Horváth, I. Horváth.
 Petrik Géza 64.
 Petróczy István, II., és Révay Erzsébet levelei 61—62.
 Petróczy Kata Szidónia 61.
 Pétzeli Imre 58, 270.
 Pétzeli József 58; meséi 96, 184.
 Pfeffel 95.
 Pfeiffer Ferdinánd 64.
 Phaedrus 96.
 Philologiai Társaság. Budapesti 331.
 Pintér Jenő 130, 147, 148, 305, 332; *A magyar nyelvudományi folyóiratokról* 50; *A Karácsonyi jutalom 1858—1918.* 305.
 P. J. 91; *Helyreigazítás* 127—129; *Egy levél körül* 129—131.
 Podhradzky József, *Budai krónika*-kiad. 246 sk.
 ponyvairodalom, Arany, Petőfi és a— 269—270.
 pornográfia 276—277; irodalom és — 102.
 Pósa Antal 25.
 Pósa Lajos 23—33, 177—217; *élete* 23; *munkái* 23; irodalom 23—24.
 Pray György, *Syntagma historicorum* . . . 253.
 Prém József 103.
Preszburger Finger-Kalender 47.
 Prikkel Marian. Réthei 50.
 Prohászka Ottokár 103; *mint szónok* 275; *Andor Józsefnél* 103.
 Pulszky Ferenc 100.
- Racine, *Phaedra* 293.
 Radákovics Bódog 1.
 Radákovics József, I. Vas Gereben.
 Radákovics (Radankovits) Mihály I.
 Ráday Gedeon gr. 58; meséi 96.
 Radnai Rezső 105.
 Radó-Antal 31, 319, 320; *Arany ríme* 306; *A Boldogasszony táncosa* 307.
 Rados Gusztáv 308.
 Rakodczay Pál 320, 330.
 Rákóczi Ferenc, II. 230.
 Rákosi Jenő 105, 217, 277; *Az ezredév ünnepe* 92; *Mese* 307.
- Rákosi Viktor 213; *Palozsnaki Tamás* 86—87.
Regelő 125.
 Remellay Gusztáv 29.
 Reményik Sándor, *Babits Mihály* 101.
 Révai Károly 112.
 Révai Miklós 53, 58.
 Révay Erzsébet, és II. Petróczy István levelei 61—62.
 Reviczky Gyula 31, 104, 192.
 Rexa Dezső, *Kazinczy F. ismeretlen levele Tolby F.-hez* 306.
 Richepin 244.
 Riedl Frigyes 262, 272; *Az idegen szavak rédetme* 51; *Arany J. lelki élete* 60—61.
 Rimay János 54.
 Roboz Imre. *Allami pénz az írónak* 105; *Soronkint írtett kritikák* 107; *Juhász Gyula* 107—108; *Egy fantasztikus művész-társaság* 108; *A legfelsőbb bíróság a kritika ellen* 108; *Bródy S. fatusi életképe* 109.
 Románcsik Mihály 307.
 Romanecz Mihály, *Szabó Albert* 273.
 Roques, Mario 308.
Rosengarten 255.
 Rostand, E. 302.
 Rozgonyi László 246.
 Rózsa Dezső 307.
 Rubinyi Mózes, *Mikszáth és Vahot Imre* 132—133.
 Rückert 243.
 Rybár István 308.
- Sajó Sándor 272; *Dalmady Győző*-ről 272.
 sajtó, budapesti időszakos — 1918 végén 140—142.
 Salamon Ferenc 41.
 Sándor István, Sz. 59; *A Svétiai grófné* 58.
Sárospataki Református Lapok 104.
 Sas Ede 212.
 Schaeffer 261.
 Schauschek Árpád, *Henszlmann Imre* 273.
 Schermann Egyed, *Adalékok az állami könyvcenzúra történetéhez* 305.
 Schiller, Fr. v. 312, 313; *Der Jüngling am Bache* 248; *Die Braut von Messina* 293.
 Schlauch Lőrinc 275.
 Schmidt József 98; *Remorsurus petor* 99.
 Schmitt Jenő 62.

- Schneller István 307.
 Schuschny Henrik, *Toldy Ferenc és Goethe* 259—263.
 Schwarz Károly 104.
 Scott, Walter 267.
 Sebestyén Gyula, *Rovásírásos nyelvemlékek* 51; *Arany J. és a hagyomány* 96.
 Sebők Zsigmond 33. 179.
 Senex 324.
 Shakespeare 265, 267, 312, 313.
 Shaw, B. 106.
 Shelley 191.
 Sík Sándor 97, 102, 103, 275; *Szent Alexius* 301 303; *Verselésünk legújabb fejlődése* 319—320.
 Siklóssy László, *Apró gyűjtés* 63.
 Simai Ödön 51; *Adalékok a nyelv-művelő társaságok történetéhez* 307; *Toldy F. tavaszi virágai* 308; *Arany J. újításai első művében* 308.
 Simó Ferenc 324.
 Simonyi Zsigmond 50, 324; *Rovás* 98—99.
 Solymossy Sándor, *Mesehősnő, aki «gyöngyöt sűr és rózsát nevet»* 96; *Adalékok a Toldi-mondához* 274; *Mit olvassunk?* 274.
 Somlay Károly, *Bolotovasszony szolgája* 296—297.
 Somló Károly 93.
 Somló Sándor 273.
 Soularg 244.
 Stendhal 101.
 stilus, esztétikai 120.
 Surányi Miklós, *A trianoni páva* 316—318; *A szent hegy* 318—319.
 Sylvester János 127, 128.
Szabács viadala 308.
 Szabados Ede, *Az utolsó 30 év német irodájából* 273.
 Szabó Albert 273.
 Szabó Bertalan, *Magyar huli- és katonatáncok* 277.
 Szabó Dávid, Baróti 50, 53.
 Szabó Dezső, *Napló és elbeszélések* 291—293; *Az egész emberért* 309.
 Szabó Eleonóra 1.
 Szabó Endre, *Cigányország* 113.
 Szabó Imre 275.
 Szabó J. Dániel, *Két minorita iskolai dráma* 97, 307.
 Szabó János, Aszalai, meséi 96.
 Szabó László, Szentjóni 59.
 Szabolcska Mihály 212.
 Szalárdi krónikája 250, 251.
 Szalay József 64.
 Szalay László 51.
 Szalay Mátyás 275.
 Szász Béla 243.
 Szász Károly 29, 95, 192.
 Szász Károly, ifj. 100, 105, 147; *A névelőről* 51; *Fiók Károly emlékezete* 272.
 Szávay Gyula 64, 212.
 Szávay Zoltán 93.
 Széchenyi István gr. 100, 264, 267; *hogyan dolgozott?* 51; levele Berzeviczy Vincéhez 305; közlekedési politikája 306.
 Szelényi Ödön, *Egy vidéki irod. társaság a XIX. sz. elején* 310.
 Szemere Bertalan 100.
 Szemere Pál 95, 316.
 Szemere Pálné 95.
 Szemkő Aladár 246.
 Szendrey Zsigmond 250.
 Szentirmay Gizella, *Toldi Szerelme és a Frithjof-rege* 249—250.
 Szentjóni Sándor, *A legrégibb magyar csizó* 308.
 Szent István-Társ., *Almanachja* 275; *Értesítője* 305.
Szent László-himnusz 50.
 Szentmiklóssy Alajos, meséi 184.
 Szentpétery Imre 253.
 Szerdahelyi György 58.
 Szigeti József 53; levelei E. Kovács Gyulához 97.
 Szigetvári Iván, *Fáy András Bélyeky Háza* 44—46.
 Szigligeti Ede 97, 114; *Rózsa* 248.
 Sziklay János 275.
 Szily Kálmán 50—52; *nyelvészeti munkássága* 52; *Egy régi magyar nyelvész* 307—308.
 színház 110, 113—114; német — Budapest 109—110.
Színház És Divat 104.
Színházi Élet 311.
 Szinnyei Ferenc 94; *Arany Toldi Szerelmének forrásai* 246—259.
 Szinnyei József id., *Magyar Írók* 134.
 Szinnyei József, *Hazoa* 308.
 Szinyei Gerzson 104.
 Szomaházy István 311.
 Szomory Dezső 311; *Matuska* 90—91, 104.
 Szontagh Gusztáv 266.
 Szóts Gyula 272.
 Sztrippai Hiador, *Csakugyan a nyelvemlék-e?* 99.
 Szűts István 58; meséi 96.
 Tábori Kornél, *Petőfi István* 104.
 Tábori Róbert 33.
 Takáts József, P. 58, 59.
 Takács Menyhért 305.

- Takáts Sándor, *Zrinyi M. emlékezete* 272.
 találós mesék, a XVII. és XVIII. sz.-ból 97.
 tanárkongresszus, *Jelentés a IV. orsz. középisk. --ról* 66.
 Tangl Károly 308.
 tanító mese, története 96.
 Tarczai György, *Vitus mester álma* 75—79; *Emlékezés Cypriánra* 103.
 Tasner Antal 51.
 Tasso, Torquato 270.
 Tatár Péter, *Szilaj Pista* 270; *Salgó vára* 270.
 Taylor 276.
 Tevan-nyomda 135.
 Thakeray, *Vanity Fair* 288.
 Thaly Kálmán 227, 228; — és a kuruc költészet 104.
 Theuriet 244.
 Thewrewk Emil, Ponori 95.
Thidreksaga 255.
 Tieck, L. 260; *Der junge Tischlermeister* 252.
 Tinódi Sebestyén 92; címere 277.
 Tisza István gr. 106.
 tiszteletdíjak, írói 124—125.
 Toldi-monda, adalékok a —hoz 274.
 Toldy Ferenc 42, 256, 271, 308, 314, 319; — és Goethe 259—263; *A Szerbus Nép-költéséről* 132; *Handbuch* 261, 262; *Corpus Grammaticorum* 307.
 Toldy István 95.
 Toldy László 259.
 Tolnai Vilmos 97, 247, 248 305, 332; *Csokonai Dorottya* 46—47; *Allatin jövevényszavak* 51; *Egy Petőfi-adat* 263.
 Tompa Mihály 53, 95, 272, 276, 305, 314; — a nemzeti költő 61; népies költészetéről 96; levelei 273; *Télenyáron pusztán...* 43; *Ikarus* 61; *Fekete könyv* 95.
 Tordai Anyos, *Tinódi* 92.
 Tordasi Mihály 308.
 Torday Sámuel, *A Svétiai grófné* 58.
 Tóth Árpád 113; *Havas Gyula* 100.
 Tóth Béla, *Boldogasszony dervisé* 307.
 Tóth Ede 273, 307.
 Tóth Endre 191.
 Tóth Kálmán 213, 245; *Tinódi Sebestyén* 92.
 Tóth Lőrinc 100.
 Tömörkény István 64.
 Török Gyula 105, 136.
 Török Pál 41.
 Törökné Kovách Hermin 275.
 Törs Kálmán 26, 192.
 Trencsényi Károly, *Iványi István* 65.
 Trócsányi Zoltán 51; *Régi magyar nyomtatványok változatai* 94.
 Tuba Károly 212.
Tuberkulózis 122—123.
 Tudományos Társ., Kishonti Ev. Esperességi 310.
 tudományos testületek, szövetsége 117—120.
 Turkovits Mihály, Tsepregi 307.
 Ugróczy Ida, Cs. 30.
Új Idők 104—105.
Új Nemzedék 105—109, 311.
Uránia 100—101, 310.
Uránia (Kármán-Pajor) 58.
 Urváry Lajos 95.
Üstökös 26.
Üvöltés július 28-ára 121—122.
 Vachott Sándor 97.
 Váczy János 107, 306; *Tompa M. emlékezete* 276.
 Vadnai Károly 42.
Vágóhul 109—110.
 Vahot Imre 7, 193; Mikszáth és — 132, 133; *A légyolt* 133.
 Vajda János 31, 192, 245; *Alfréd regénye* 192.
 Váli Béla 3, 320.
 Váradi Antal 103.
 Várady Imre, *Gellert hazánkban* 58—59.
 Várdai Béla, *Harsányi Lajos költésze* 97; *Még néhány megjegyzés Harsányi L. költészetéhez* 97; *Andor* 97—98; *Tarczai György* 102.
 Vargha Gyula 273; *Tinódi halála* 92; *Kölcsey rebellis verse* 316.
 Vas Gereben 1—22; élete 1; munkái 1—2; — irodalom 2.
Vasárnapi Újság 109.
 Vass József 103, 275.
 Váth János 275.
 Veér Imre, *Lygeia* 88—89.
 Velezdi Mihály 93, 273.
 Velledits Lajos, *Három tánczó* 51.
 Verhaeren 280.
 Verlaine 63.
 Verseghy Ferenc 46, 59, 306.
 verselés (magyar), legújabb fejlődése 319—320.
 Versényi György, *Tompa népies költészetéről* 96.
 Vértsey Jenő 248.
Világ 113.
 Virág Benedek, *Pontyinak nászdal* 92.

- Virradat* 113—114.
 Viszota Gyula, *Hogyan dolgozott Széchenyi?* 51.
 Vitkovics Mihály, meséi 184; *A Rácz Nyelvről* 132.
 V. M. 61, 63, 65.
 Voinovich Géza 51; *Léray József* 95.
 Vörösmarty Mihály 21, 55, 56, 95, 97, 114, 125; *Csongor és Tünde* 221; *Toldi* 250; *Vérnász* 293; *Zalán futása* 308.
 Vörösváry Ferenc, *Az Erzsébet-népakadémia . . .* 274—275.
 Vuicskics Gyula, *Nojáll János emlékezete* 305.
 Wagner Károly, *Collectanea genealogico-historica . . .* 253, 254.
 Wagner Richard 41, 42.
 Wallentiny Dezső 273.
 Weber Artur 248, 266; *Irod. hatások a Toldi Szerelmében* 246, 248, 249, 250, 251, 255.
 Weisgel 261.
 Wekerle Sándor 106, 237.
 Wiesner Emil 64; *A pornografiáról* 276—277.
 Wilde, O. 63.
 Zalár József 95, 191.
 Z. B. 280.
 Zempléni Árpád 324; *Vasfő és Ime* 73—75, 95; *Beöthy Zsolt szive* 112.
 Zichy Antal 45.
 Zichy Géza gr. 237.
 Zlinszky Aladár, *Szemléleti és hangulati elemek a metaforában* 51.
 Zola, E. 80, 101, 106.
 Zolnai Béla 44, 121.
 Zolnai Gyula 99, 308; *Az indogermán ragozás* 98; *Hanyatló magyarság* 113.
 Zoltványi Irén 75.
 Zoványi Jenő 127—129.
 Zrinyi Miklós gr. 53, 111, 272, 274; verselése 100; — és a *Kohlet* 99; *Szigeti Veszedelem* 99.
 Zubovics Fedor 132, 133.
 zsidóság, és az irodalom 106.
 Zsigmond Ferenc, *Vas Gereben* 1—2.
Zsupra aggnő 62.

E név- és tárgymutatót Császár Ernő dr. készítette.

Olvasóinkhoz.

Folyóiratunk legutóbbi számának megjelenése óta olyan események történtek hazánkban, amelyek gyökeréig megrázkódtatták az ezeréves keresztény Magyarországot.

A felelőtlen tömegszennvedély és a magyargyűlölő idegenek által irányított rémuralom korszaka letűnt. A rablóktól, gyilkosoktól és bujtogatóktól megszabadultunk s most egész lelkünkkel rajta leszünk, hogy újjáépítsük Magyarországot.

Az országos pusztulás kegyetlen csapásokat mért a tudományra is. Az elviselhetetlen drágaság és a hallatlan papiros-inség gátat vet minden kulturális terv elé. Komoly tartalmú könyvek nem jelenhetnek meg, a tudományos folyóiratok elakadtak.

Hogy mikor indulhat útnak — régi erejével — a mi folyóiratunk: bizonytalan. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság minden vezető tagja rajta lesz, hogy az elszennvedett csapásokat mielőbb kiheverjük.

Előfizetési felhívás

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság havi folyóiratára, az IRODALOMTÖRTÉNET-re.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság célja a magyar irodalomtörténet és kritika művelése. A Társaság tagja lehet a magyar irodalom minden barátja, aki tagsági díj fejében évi 15 koronát, vagy alapítványképen egyszersmindenkorra 400 koronát fizet. Ennek fejében minden tag megkapja a Társaság folyóiratát és résztvehet a Társaság ülésein.

A Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, július és augusztus kivételével havonként egyszer jelenik meg. Azok, akik nem tagjai a Társaságnak, továbbá az iskolák, könyvtárak, társaskörök évi 40 korona előfizetési árért rendelhetik meg.

Az Irodalomtörténet felöleli a magyar irodalomtörténet és szépirodalmi kritika egész területét, de első sorban a XIX. és XX. század irodalmával foglalkozik. Nemcsak tanulmányokat közöl, hanem állandóan ismerteti és bírálja a szinte napról-napra haladó részletmunkálatokat, számba veszi a tudomány és irodalom minden lépését s folyóiratszenuléjében összegyűjti a magyar irodalmi vonatkozású cikkek eredményeit.

A tagokul jelentkezők sziveskedjenek címüket dr. Viszota Gyula társasági titkárral tudatni (Budapest, VIII., Üllői-út 19 sz.) s ezzel egyidejűleg a 15 korona tagsági díjat dr. Ágner Lajos pénztáros címére az Irodalomtörténet kiadóhivatalába beküldeni. (Budapest, I., Bors-utca 10. sz.)

A folyóirat előfizetési ára azok számára, akik nem tagjai a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak, egész évre 40 korona. Iskolák, könyvtárak és társaskörök csak előfizetők lehetnek. A 40 korona évi előfizetési összeg dr. Ágner Lajos társasági pénztáros címére az Irodalomtörténet kiadóhivatalába küldendő. (Budapest, I., Bors-utca 10. sz.)

A kéziratok, cserepéldányok és ismertetésre szánt könyvek dr. Pintér Jenő szerkesztő címére küldendők. (Budapest, I., Attila-u. 1. sz.)